

SPANNING

DECENTRALISATIE EN BEZUINIGINGEN

DECENTRALISATIE EN BEZUINIGINGEN

Op 19 maart aanstaande vinden er weer gemeenteraadsverkiezingen plaats. Centraal thema tijdens deze verkiezingen zal de decentralisatie van taken zijn van het rijk naar de gemeenten en de daarmee gepaard gaande miljardenbezuinigingen en herindelingen.

Dit nummer van Spanning staat met het oog op de komende gemeenteraadsverkiezingen geheel in het teken van bovengenoemd thema.

In een inleidend artikel schetsen Hans van Heijningen en Arjan Vliegthart hoe de SP, die zich de afgelopen decennia op lokaal niveau sterk ontwikkeld heeft, altijd de afweging heeft gemaakt of meebesturen zinvol is of niet. Met de op handen zijnde decentralisaties en bezuinigingen wordt het bijna onmogelijk om nog vorm te geven aan lokaal sociaal beleid. Daarom is verzet tegen deze plannen noodzakelijk en zijn de komende gemeenteraadsverkiezingen van groot belang.

Fractiemedewerker Erik de Vries laat vervolgens zien dat als gevolg van twee eeuwen van herindelingen het aantal gemeenten met twee derde is afgenomen, terwijl het aantal inwoners per gemeente vertwintigvoudigd is. Hierdoor is de afstand tussen politiek en burger toegenomen; een kloof die onder Rutte II alleen maar groter dreigt te worden.

Econoom Henri de Groot maakt zich grote zorgen over de wijze waarop door het kabinet invulling wordt gegeven aan de plannen omtrent decentralisatie en herindelingen. Volgens hem kan decentralisatie van taken alleen positief uitpakken als de gemeenten een functionele samenhang hebben en de juiste prikkels krijgen om dat te doen wat goed is voor de burger.

Erik de Vries sprak met bestuurskundige Linze Schaap over de zin en onzin van bestuurskrachtmetingen, decentralisaties en herindelingen. Schaap is bang dat de lokale democra-

tie het slachtoffer zal worden van alles wat er op de gemeenten af gaat komen.

Sinds 2011 bestuurt de SP mee in de provincies Zuid-Holland en Noord-Brabant. Gedeputeerden Rik Janssen (Zuid-Holland) en Johan van den Hout (Noord-Brabant) maken in een groot interview met Tiny Kox de tussenbalans op. Zij vertellen wat ze bereikt hebben, waar ze tegenaan zijn gelopen en wat hun ervaringen met herindelingen zijn.

Ondanks veel kritiek is minister Plasterk vast van plan om de provincies Noord-Holland, Utrecht en Flevoland samen te voegen tot de megaprovincie Noordvleugel. Spanning vroeg drie betrokken SP-Statelieden hoe zij hier tegen aankijken.

Is sociaal beleid nog mogelijk voor gemeenten nu zij zoveel extra taken krijgen zonder de benodigde middelen? SP-wethouders Roos van Gelderen (Leiden) en Jannie Visscher (Groningen) vrezten het ergste.

Ook wethouders Riet de Wit en Peter van Zutphen zien de toekomst voor hun gemeente Heerlen somber in. De bezuinigingen zullen Heerlen extra hard treffen, omdat de gemeente gemiddeld meer mensen met een zorgaanvraag en arbeidsbeperking heeft dan de rest van Nederland. Tweede Kamerlid Ronald van Raak stelt dat de decentralisatieplannen van het kabinet nog geen uitgemaakte zaak zijn. De aankomende gemeenteraadsverkiezingen kunnen nog wel eens roet in het eten gooien.

En dat is maar goed ook, betoogt Arjan Vliegthart in zijn recensie van *De gemeenteraad heeft geen toekomst*, want met de decentralisatieplannen zal de lokale democratie alleen maar verder uitgehold worden.

De rubriek *In ons straatje* staat deze keer in het teken van de Poppe-methode: de wijze waarop voormalig Tweede Kamerlid Remi Poppe als raadslid te werk ging door zelf op pad te gaan en mensen te mobiliseren.

INHOUD

3

AKKOORD OF VERZET

6

GROEI VAN GEMEENTEN DOOR DE EEUWEN HEEN

8

OVER DE SCHUTTING

10

'GEMEENTEN ZIJN TE KLEIN EN PROVINCIES TE GROOT'

12

LINZE SCHAAP: 'ER LOERT GEVAAR VOOR DE LOKALE DEMOCRATIE'

14

DE SP REGEERT

19

'ALS PLASTERK EEN BEETJE VERSTANDIG IS, TREKT HIJ ZIJN PLANNEN IN'

22

'BEZUINIGINGEN VAN DEZE ENORME OMVANG KUNNEN WE NIET SOCIAAL OPVANGEN'

24

ONVERTEERBAAR BELEID

26

VIJF VRAGEN OVER DE DECENTRALISATIE AAN RONALD VAN RAAK

27

LOKALE DEMOCRATIE SLACHTOFFER VAN DECENTRALISATIE REGERING

28

'IN ONS STRAATJE'

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

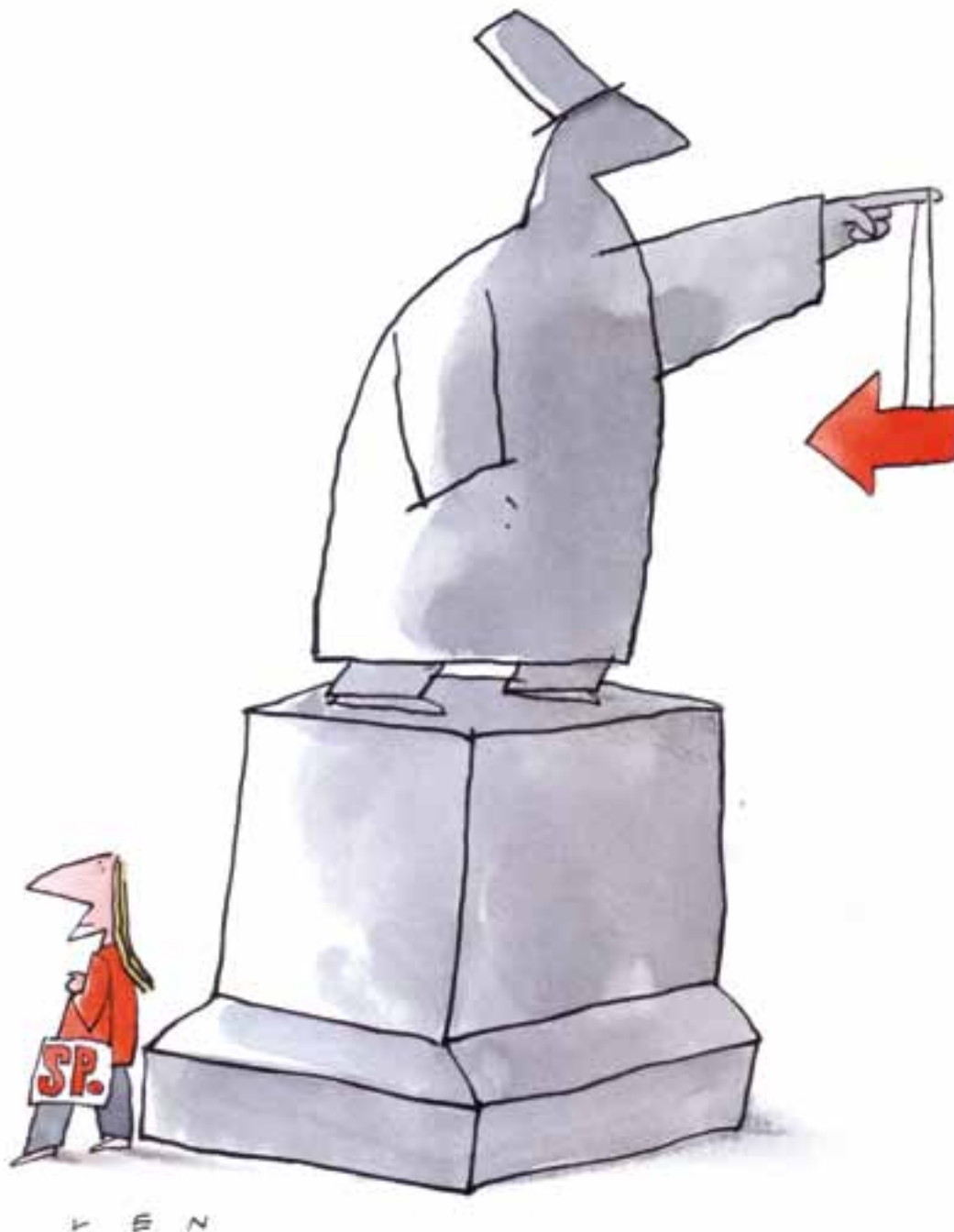
Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Sebastiaan Veersma

Foto cover

Kees van de Veen / Hollandse Hoogte

DECENTRALISATIE EN BEZUINIGINGEN

AKKOORD OF VERZET

Tekst: Hans van Heijningen en Arjan Vliegthart

De SP staat te boek als een partij die diep geworteld is in de samenleving. Met bijna 45.000 leden is zij de derde partij van het land en bijvoorbeeld groter dan de VVD. De SP kent naar verhouding ook veel actieve leden die op een of andere manier bereid zijn de handen uit de mouwen te steken. Daar komt een effectieve partijorganisatie bij, waardoor de SP in staat is om op korte termijn acties uit de grond te stampen op meerdere plaatsen in het land. Dit draagt over het algemeen bij tot een relatief positief beeld dat veel burgers van de SP hebben, namelijk van een partij die niet alleen lult, maar ook poetst.

GEEN FRACTIE ZONDER ACTIE

Het besef dat politiek meer is dan het parlementaire werk zit in de genen van de partij. Mede daardoor stelt de SP hoge eisen aan een afdeling voordat deze klaar wordt geacht voor lokale verkiezingen. Het motto dat breed in de partij gedragen wordt, is 'geen fractie zonder actie'. Eerst dienen afdelingen te bewijzen dat ze geworteld zijn in de lokale gemeenschap, dat ze weet hebben van de belangrijkste issues op gemeentelijk niveau en in staat zijn om samen met burgers werk te maken van de verbetering van de leefomgeving.

Vanuit de landelijke partij worden afdelingen daarin stevig ondersteund. De partij heeft een scholingsteam waarin 7 mensen de afdelingen bezoeken en helpen bij het versterken van de lokale afdelingen door het scholen van leden, het meedenken over acties en het bepalen van standpunten op lokaal niveau. Een commissie vanuit het partijbestuur onderzoekt in hoeverre afdelingen klaar zijn voor lokale verkiezingen en of de afdelingen kwalitatief en kwantitatief voldoende massa hebben om ook met een vertegenwoordiging in de gemeenteraad voldoende activiteiten buiten de gemeenteraad te organiseren. Dat leidt ertoe dat bij lokale verkiezingen lang niet alle afdelingen meedoen. Ongeveer twee derde van de afdelingen stelt zich wel kandidaat, terwijl een derde van de afdelingen zich niet sterk genoeg acht om mee te doen.

ELECTORALE VERHOUDINGEN

Hoewel Nederland een relatief klein land is, waar de politieke voorkeuren regionaal gezien niet heel ver uit elkaar liggen, is er wel degelijk de nodige variatie in electorale steun voor de SP. Traditioneel gezien scoort de SP goed in Noord-Brabant, delen van Limburg en Groningen, terwijl de partij in de grote steden nog nooit in het lokale college vertegenwoordigd is geweest. Het zijn vooral middelgrote gemeenten waarin de SP relatief goed scoort. Wat daarnaast opvalt is dat de electorale uitslag in hoge mate wordt bepaald door de nationale populariteit van de partij. In de politicologische literatuur worden gemeenteraadsverkiezingen ook wel *second order* verkiezingen genoemd, in de zin dat de uitslag een afgeleide is van de nationale verhoudingen. Gemeenteraadsverkiezingen worden, zeker ook in de media, gezien als een soort populariteitstest voor de partij. Lokale verkiezingen kunnen dan ook nationale gevolgen hebben. De nationale populariteit van de partij is echter zeker niet allesbepalend. Naarmate afdelingen beter in staat zijn om lokaal het politieke sentiment goed aan te voelen en te verwoorden kunnen zij uitslagen maken die significant beter zijn dan de nationale trend. Omgekeerd is hetzelfde ook mogelijk: afdelingen die er lokaal een rommeltje van hebben gemaakt, scoren slechter dan de nationale trend. Daar komt nog bij dat bij gemeenteraadsverkiezingen veel partijen meedoen die alleen lokaal actief zijn en geen binding hebben met enige nationale partij. De afgelopen

decennia zijn deze partijen fors gegroeid en bij de laatste verkiezingen haalden zij samen bijna een derde van het aantal te vergeven zetels.

DE SP IN HET LOKALE BESTUUR

In verhouding tot andere politieke partijen is de SP terughoudend met collegedeelname. Waar voor sommige andere partijen deelname op zichzelf al een doel is, kiest de SP ervoor om allereerst de inhoudelijke afweging te maken of deelname effectief en proportioneel is. Er moet iets te regeren zijn, ook op lokaal niveau. Dat wil zeggen dat speerpunten van de partij ook in het collegebeleid terug moeten komen. Daarnaast dient de SP noodzakelijk te zijn voor de politieke meerderheid in de gemeenteraad, zodat kan worden voorkomen dat de partij als vijfde wiel aan de wagen op belangrijke momenten achter het net vist. In 1996 trad de SP voor het eerst toe tot een lokaal college. In Oss leverde de partij toen haar eerste twee wethouders. Sindsdien heeft de partij ook op verschillende andere plaatsen aan het college deelgenomen, variërend van grotere (studenten)steden als Nijmegen en Eindhoven tot iets kleinere gemeenten als Doesburg en Boxmeer. Op dit moment is de SP in 13 gemeenten in het college van burgemeester en wethouders vertegenwoordigd. Het gaat hierbij zonder uitzondering om middelgrote gemeenten. In twee van deze gemeenten is de SP de grootste partij (in Heerlen en in Arnhem). De samenstelling van de colleges waaraan de SP deelneemt varieert. Het zijn lang niet allemaal linkse colleges. In sommige gevallen wordt samengewerkt met de PvdA en GroenLinks, maar in andere gevallen bestaat het college uit een combinatie van SP en VVD of het CDA. In een flink aantal van de colleges waarin de SP deelneemt, zijn ook lokale partijen betrokken. In de colleges waarin de SP als grootste partij betrokken is, levert zij meestal twee wethouders. In de andere colleges is de SP met een wethouder vertegenwoordigd. In de meeste gevallen heeft de SP de sociale portefeuille in handen, waarbij zij verantwoordelijk is voor armoedebestrijding, sociale zaken, re-integratie en de Wmo. Dat komt overeen met het sterke profiel dat de SP op deze terreinen heeft.

De keuze om al dan niet tot een college toe te treden, ligt allereerst bij de lokale afdeling. Het zijn de leden van de afdeling die groen licht dienen te geven aan het collegeprogramma en de voorgestelde wethouderskandidaat. Daarbij dient ook de afweging te worden gemaakt of niet alleen het collegeprogramma in voldoende mate aan de verlangens van de SP tegemoetkomt, maar ook of de afdeling sterk genoeg is om buiten het college en de gemeenteraad genoeg slagkracht te ontwikkelen om ervoor te zorgen dat de afspraken die op papier zijn gezet ook in de praktijk worden gebracht. Ook hier geldt dat collegedeelname zonder activistische afdeling beter voorkomen kan worden, omdat het de reputatie van de partij op langere termijn (lokaal) kan schaden.

BEPERKTE OPGAVEN EN RUIMTE

Nederland is een gedecentraliseerde eenheidsstaat. Dat wil zeggen dat het grootste deel van het beleid op nationaal niveau ontworpen wordt en dat de uitvoering ervan vaak wordt overgelaten aan lagere overheden, zoals gemeenten. Dat vertaalt zich ook in de middelen waarover gemeenten

kunnen beschikken. Meer dan vier vijfde van de fondsen komt van de centrale overheid, terwijl lokale belastingen voor de rest van de inkomsten zorgen. Grote steden zijn qua financiering sterker van de centrale overheid afhankelijk dan kleine gemeenten.

De afhankelijkheid van rijksmiddelen, die aan specifieke doelen gebonden zijn, maakt het lastig om het verschil te maken op sommige terreinen die voor de SP belangrijk zijn, zoals het sociaaleconomische domein. Gemeenten hebben hier tot nu toe weinig bevoegdheden en moeten de wettelijke voorschriften uitvoeren.

In die zin zijn de grootste politieke slagen niet op lokaal niveau te maken. Dat wil niet zeggen dat lokale politiek er niet toe doet. Er is wel degelijk speelruimte voor lokale partijen om op bepaalde terreinen het verschil te maken. Dan kan het gaan om de ruimtelijke inrichting van de gemeente, waarbij je de mogelijkheid hebt om stadhuizen luxe of sober in te richten, om ruimte te reserveren voor nieuwe kantoren en bedrijfsterreinen of juist voor sociale woningbouw, om wel of niet nieuwe speelvoorzieningen te creëren. Op dit gebied kan de SP op lokaal niveau wel degelijk het verschil maken. En ook in de uitvoering van beleidsterreinen waar de regelgeving vanuit Den Haag komt, zoals bij armoedebeleid of re-integratie hebben gemeenten in de uitvoering nog de nodige beleidsruimte. In die zin bestaat de uitdaging van de SP als collegepartij erin om deze ruimte optimaal te benutten en burgers het gevoel te geven dat je het verschil kunt maken bij concrete beslissingen, zonder de pretentie te hebben dat alles mogelijk is. Daarnaast zul je altijd moeten aangeven dat het lokale beleid mede in Den Haag wordt vormgegeven en dat verzet tegen drie decennia neoliberal afbraakbeleid wel degelijk betekent dat er lokaal nieuwe mogelijkheden ontstaan om de samenleving socialer in te richten.

AAN DE VOORAVOND VAN GROTE VERANDERINGEN?

Om haar bezuinigingsdoelstelling voor de komende jaren te halen, heeft de huidige regering van liberalen en sociaaldemocraten het plan opgevat om een fiks aantal bevoegdheden naar de gemeenten over te hevelen. Dat is een heel stevige operatie: de gemeentelijke begrotingen zullen zo'n beetje verdubbelen. Op dit moment bedragen de begrotingen van de Nederlandse gemeenten samen een kleine 20 miljard euro. Daar komt een bedrag van 16 tot 17 miljard euro bij in het kader van de decentralisatie.

Deze overheveling van taken en bevoegdheden moet echter gepaard gaan met fusies tussen gemeenten enerzijds en stevige kortingen op het budget anderzijds. Beide trends dienen kritisch beoordeeld te worden. Gemeentelijke samenvoegingen kunnen vaak op fors verzet uit de lokale gemeenschap rekenen. De voorgestelde schaalvoordelen waarmee nogal eens geschermd wordt, blijken zich in de praktijk vaak helemaal niet voor te doen. Tegelijkertijd wordt de afstand tussen bestuurder en burger wel vergroot, wat mede de oorzaak is van toenemende politieke apathie. Daarnaast is het de bedoeling om de decentralisaties gepaard te laten gaan met miljardenbezuinigingen op de AWBZ, de sociale werkplaatsen en andere beleidsterreinen, vooral in het sociale domein. De impliciete argumentatie is dat vooral de grotere gemeenten zoveel efficiencywinst zullen opbrengen dat ze dezelfde taken op het gebied van

de zorg, participatie en maatschappelijke ondersteuning kunnen uitvoeren, terwijl tegelijkertijd 4,5 miljard euro bezuinigd kan worden.

Deze overheveling van taken zal tot een substantiële verruiming van de bevoegdheden van lokale bestuurders leiden. Dat geeft aan de ene kant meer ruimte voor gemeentelijke autonomie, iets waar de SP traditioneel voorstander van is. Als zaken lokaal besloten kunnen worden, heeft dat de voorkeur boven nationale regelingen. Aan de andere kant dreigen daarmee wel de verschillen tussen gemeenten fors te zullen toenemen. Rijke gemeenten met een relatief gezonde bevolking zullen een hogere standaard voor zorg kunnen waarborgen dan armere gemeenten met een verouderde en minder gezonde populatie. Het zijn deze verschillen waartegen de SP zich altijd heeft verzet. Daarom kiest de partij er ook niet zomaar voor om alle mogelijke decentralisaties te ondersteunen, maar per keer de afweging te maken of bepaalde taken beter op lokaal niveau te organiseren zijn zonder dat de rechtsgelijkheid in de gehele samenleving in het geding komt.

In de huidige constructie, waarbij decentralisatie gepaard gaat met bezuinigingen, is echter geen sprake van vooruitgang. De combinatie van gemeentelijke opschaling en bezuinigingen zal een schier onmogelijke opgave blijken te zijn. Maar het stelt de SP wel voor de afweging: ga je akkoord of ga je in verzet? In de gemeenteraden worden deze bezuinigingsplannen de komende maanden besproken. Er zal een beroep worden gedaan op de verantwoordelijkheid om mee te denken en het beleid zo goed mogelijk te 'implementeren'. De vraag die SP'ers op lokaal niveau moeten beantwoorden is of zij daar mede vorm aan willen geven of dat zij juist buiten het kader van deze van bovenaf opgelegde bezuinigingen oppositie gaan voeren.

Op 19 maart zijn er weer gemeenteraadsverkiezingen. Idealiter gaan die over lokale politieke thema's. Maar met de plannen die de regering voorlegt, lijken ze een referendum te worden over de bezuinigingen en de decentralisatie. Wie een blik op de peilingen werpt, snapt waarom gemeenteraadsleden van de landelijke regeringspartijen zich steeds ongemakkelijker gaan voelen. Dat op zich kan weer een bedreiging voor de stabiliteit van de regering vormen, zo heeft het verleden ons laten zien.

VAN HEERLIJKHEID TOT SUPERGEMEENTE

GROEI VAN GEMEENTEN DOOR DE EEUWEN HEEN

Tekst: Erik de Vries

De historie van de Nederlandse gemeente als bestuursorgaan gaat terug tot eind achttiende, begin negentiende eeuw. Tijdens de Franse overheersing is de bestuurlijke inrichting van ons land gelijkgetrokken met de Franse. Maar waar 90 procent van de huidige gemeenten in Frankrijk nog dezelfde grenzen heeft als bij de vaststelling in 1793, telt Nederland nog maar twee gemeenten waar de grenzen tussen 1812 en nu ongewijzigd zijn gebleven: Beesel en Mook en Middelaar. Bovendien heeft Frankrijk op dit moment bijna 37.000 gemeenten, met een gemiddeld aantal inwoners van 1.600, tegen 408 gemeenten voor Nederland met een gemiddeld aantal inwoners van ruim 40.000. Waar zijn deze verschillen ontstaan, en met welke gevolgen?

Tot en met 1795 kende de Republiek Nederland veel vormen van lokaal bestuur. Er waren plaatsen met en zonder stadsrechten. Dorpen maakten vaak deel uit van een heerlijkheid, waar een heer de dienst uitmaakte. Tijdens de Bataafse Republiek (1795-1806) werden – naar Frans voorbeeld – dorpen en steden gelijkgesteld in een nieuwe bestuursvorm met de naam ‘gemeente’. In de ‘Staatsregeling des Bataafschen Volks’ van 1 mei 1798 werd bepaald dat deze gemeenten voornamelijk administratieve eenheden waren, met enkel uitvoerende taken. In een nieuwe staatsregeling (1801) werd de zelfstandigheid van gemeenten erkend en kregen ze de bevoegdheid zelf het plaatselijke bestuur in te richten.

Toen de Bataafse Republiek overging in het Koninkrijk Holland (1806-1810) werd de inrichting van het gemeentebestuur centraal vastgelegd. Dit zou je in feite de eerste Gemeentewet kunnen noemen. De gemeenten kregen in die periode steeds minder bevoegdheden. Een ontwikkeling die zich doorzette toen Nederland rechtstreeks onder Frans bestuur viel (1810-1813). Gemeenten waren gereduceerd tot administratieve eenheden.

In het onafhankelijke Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1815-1830) ging men terug naar de situatie van vóór 1795, met zelfstandige steden en door heren bestuurde heerlijkheden. Thorbecke bracht daar verandering in met zijn grondwetsherziening van 1848, waarin het onderscheid tussen steden en dorpen definitief

kwam te vervallen en ‘heerlijke rechten’ werden afgeschaft. In de Gemeentewet van 1851 – eveneens van de hand van Thorbecke – werd het bestuur van een gemeente geregeld, dat voortaan bestond uit een gemeenteraad en een college van burgemeester en wethouders.

HERINDELINGEN

Van herindelingen was voor het eerst sprake toen Nederland rechtstreeks door Frankrijk werd bestuurd (1810-1813). De Franse Gemeentewet van 1811 bepaalde een minimale omvang van 500 inwoners, maar streefde feitelijk naar een aantal van rond de 2.000. Als dat getal niet gehaald werd, moest gekeken worden naar een samenvoeging met andere gemeenten. Ook de omvang van het grondgebied was een criterium. Na de Franse overheersing werd dit overigens snel ongedaan gemaakt: het aantal gemeenten steeg naar 1.249 in 1820.

Vanaf de negentiende eeuw is er vaker sprake geweest van herindelingen, aanvankelijk zeer weinig en op zeer kleine schaal. Zoals de grenscorrectie van 1 januari 1876, toen 280 vierkante meter grond met 0 inwoners – om precies te zijn de helft van een schuur en het omringende erf – overging van 's-Gravendeel naar Strijen.

Vanaf de jaren zeventig van de twintigste eeuw zijn het aantal en de schaal van de herindelingen echter geleidelijk toegenomen. Dit proces hangt samen met de toename van het aantal bevoegdheden dat werd overgedragen en het veranderde beeld dat de overheid had van de gemeente: die moest bepaalde taken en bevoegdheden van de landelijke overheid overnemen. Onder Lubbers I werd de

eerste ronde van decentralisaties ingezet. Omdat men dacht dat veel kleine gemeenten deze verantwoordelijkheden niet of niet voldoende aankonden, werden die samengevoegd tot grotere gemeenten. Verwacht werd dat grotere gemeenten een professioneler en zakelijker bestuur zouden opleveren. Dit leidde tot een golf van herindelingen en fusies in de jaren tachtig en begin jaren negentig. Was begin jaren tachtig een inwoneraantal van minstens 5.000 nog de richtlijn bij herindelingen, Paars II streefde eind jaren negentig al naar gemeenten met 25.000 inwoners of meer.

Inmiddels hebben in heel Nederland al herindelingen plaatsgevonden, in sommige plaatsen zelfs meerdere malen. Het verzet vanuit de bevolking tegen herindelingen is altijd vrij groot

TRIVIA

Enkele feiten over Nederlandse gemeenten (situatie per 2013):

- Grootste gemeente (qua oppervlakte): Súdwest-Fryslân (815,97 km²)
- Kleinste gemeente (qua oppervlakte): Schoonhoven (6,96 km²)
- Grootste gemeente (qua inwonertal): Amsterdam (805.166)
- Kleinste gemeente (qua inwonertal): Schiermonnikoog (948)
- Kleinste gemeenten ooit (qua inwonertal): 0 inwoners in Tempel (in 1855 gevoegd bij Berkel en Rodenrijs) en De Vennip (in 1855 gevoegd bij Hillegom)
- Gemeente met hoogste bevolkingsdichtheid: Den Haag (5.794 inwoners per km²)
- Gemeente met laagste bevolkingsdichtheid: Schiermonnikoog (24 inwoners per km²)

geweest, vooral als kleine gemeenten bij grote gemeenten gevoegd worden. De mening van de bevolking werd in het verleden vaak genegeerd, zelfs na een referendum. Een goed voorbeeld is de herindeling van Vleuten-De Meern bij Utrecht. In 1996 werd daar een volksraadpleging gehouden, waarbij maar liefst 98 procent van de bevolking (een opkomst van 83 procent) zich uitsprak tegen herindeling. Toch vond de herindeling per 1 januari 2001 plaats.

Begin eenentwintigste eeuw kwam er verandering in het denken over herindelingen. Onder steeds grotere druk en tegenstand vanuit de samenleving besloot het kabinet-Balkenende I om herindelingen niet meer van bovenaf op te leggen. Deze moesten voortaan vanuit de gemeenten zelf komen. Geplande herindelingen werden afgelast. Hoewel het huidige beleid erop gericht is dat herindelingen alleen plaatsvinden met goedkeuring van de gemeenten zelf, kan het toch nog voorkomen dat een gemeente tegen haar zin moet fuseren met (een) buurgemeente(n), bijvoorbeeld als de zogenoemde 'bestuurskracht' (waarover elders in deze Spanning meer) van een kleine gemeente onvoldoende blijkt te zijn.

De huidige regering werkt in navolging van Lubbers I onder regie van minister Plasterk opnieuw aan grote decentralisaties richting gemeenten. Ook nu laait weer de discussie op rondom de gewenste grootte van gemeenten. Bij de start van het kabinet werd zelfs als streven een getal genoemd van 100.000 inwoners, maar dit werd al snel losgelaten na felle kritiek vanuit gemeenten en samenleving. Daarmee is het spook van herindelingen nog niet verdwenen. De minister dwingt gemeenten nu om onderling samenwerkingsverbanden aan te gaan, om zo de decentralisaties tot een goed einde te brengen. Onder druk van de bezuinigingen moet nog maar blijken of deze samenwerking voldoende is voor gemeenten om de gewenste kwaliteit van de voorzieningen te behouden. Als dat niet het geval is, zouden de herindelingsplannen van

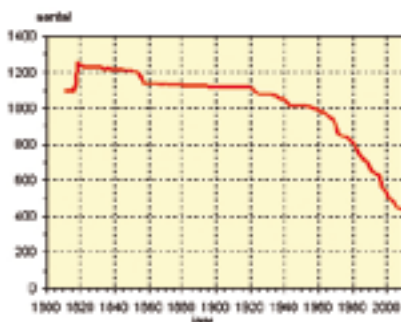
HISTORIE GEMEENTEN NEDERLAND

1812: 1144 gemeenten, gemiddeld aantal inwoners per gemeente: 1.900
 1820: 1249 gemeenten
 1900: 1121 gemeenten
 1940: 1054 gemeenten
 1960: 994 gemeenten
 1980: 811 gemeenten

2000: 537 gemeenten
 2006: 458 gemeenten
 2011: 418 gemeenten, gemiddeld aantal inwoners per gemeente: 39.650

(Bron: Repertorium van Nederlandse Gemeenten, 1812-2006)

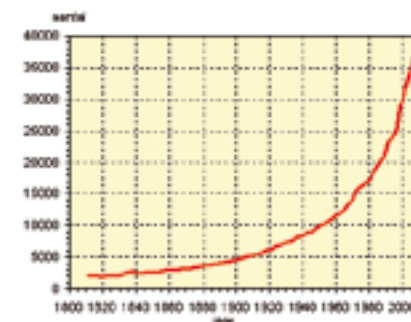
AANTAL GEMEENTEN

NEDERLANDSE GEMEENTEN OP 1 JANUARI 1840

AANTAL INWONERS PER GEMEENTE

NEDERLANDSE GEMEENTEN OP 1 JANUARI 2009

Tabellen en kaartjes: members.ziggo.nl/ekamper/gemeenten

de minister wel eens heel snel weer van tafel kunnen verdwijnen...

GEVOLGEN

Het gevolg van twee eeuwen van herindelingen is dat het aantal gemeenten met twee derde is gedaald (van 1.144 in 1812 tot 408 in 2013), en dat het gemiddeld aantal inwoners vertwintigvoudigd is (van 1.900 in 1812 tot 39.650 in 2011). Hierdoor is het bestuur van gemeenten automatisch op meer afstand van de inwoners komen te staan. Die trend lijkt zich onder Rutte II door te zetten, nu gemeenten door de overheveling van taken van het Rijk naar de lokale overheid samenwerkingsverbanden aan moeten gaan.

Die afstand heeft invloed op de 'kloof' tussen inwoners en politiek. Mensen voelen zich minder gehoord en de tevredenheid over de politiek neemt af. Was in 1986 nog 88 procent zeer tot matig tevreden met het lokaal bestuur, in 2010 lag dit percentage nog op 71 procent. Ook de opkomstcijfers bij lokale verkiezingen laten een dalende lijn zien. Eind jaren tachtig kwam nog ruim 70 procent van de inwoners opdagen, in 2010 bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen nog maar 54 procent en in sommige gemeenten zelfs minder dan de 50 procent. (Bron: Legitimiteitsmonitor Democratisch Bestuur 2013)

OVER DE SCHUTTING

De decentralisatie-opgave van het kabinet komt neer op een keiharde bezuinigingsronde. Drie belangrijke zorgtaken worden bij de gemeenten over de schutting gegooid zonder dat daar genoeg geld tegenover staat. De gemeenten hebben noch de expertise noch de financiële middelen in huis om deze taken goed uit te voeren. Doordat gemeenten beleidsvrijheid hebben is er de kans dat in veel gemeenten het recht op zorg verandert in een gunst.

Illustratie: Marc Kolle

JEUGDZORG

De jeugdzorg wordt een verantwoordelijkheid van de gemeente. Op het bordje van de gemeente komen dan onder meer de provinciale jeugdzorg, de jeugdbescherming en -reclassering, de jeugd-ggz en de zorg voor licht verstandelijk gehandicapte jeugd.

Bezuiniging:

Jeugdwet: € 450 miljoen

PARTICIPATIEWET

De uitvoering van de Participatiewet wordt overgeheveld naar de lokale overheden, waarmee de Wet Werk en Bijstand, de Sociale Werkvoorziening en de Wajong grotendeels een gemeentelijke taak worden.

Bezuinigingen:

Wajong: € 1,18 miljard

Sociale werkplaatsen: € 680 miljoen

Re-integratie: € 370 miljoen

WIA: € 150 miljoen

Investerings:

Participatiewet: € 485 miljoen

AWBZ

De Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten wordt onderdeel van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), waarvan de gemeente de uitvoerder is. De invulling van die zorg kan per gemeente sterk gaan verschillen.

Bezuinigingen:

Nieuwe zorgtaken: € 1,7 miljard

Huishoudelijke hulp: € 590 miljoen

Investeringen:

Wmo: € 50 miljoen

DE GEMEENTEN

De gemeenten – vele zitten nu al in financieel zwaar weer – krijgen veel te weinig geld om al die nieuwe extra taken uit te voeren. Bovendien ontbreekt in de regel de kennis en expertise daarvoor in de gemeentehuizen. De regering wil dat gemeenten fuseren om de nieuwe opgaven het hoofd te kunnen bieden. Echter: lijnrecht daartegenover staat de regeringswens tot uitsluitend gemeentelijke herindelingen van onderop. Gevolg van dat alles: moeizame re-organisaties, (nog) meer bestuurlijke drukte en ongetwijfeld verdere bezuinigingen.

Totaal aan bezuinigingen: € 5 miljard

‘GEMEENTEN ZIJN TE KLEIN EN PROVINCIES TE GROOT’

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Archief Henri de Groot

Volgens econoom Henri de Groot kan de decentralisatie van taken positief uitpakken, mits de lagere niveaus waar taken worden neergelegd een functionele samenhang hebben en die lagere niveaus de juiste prikkels krijgen om te doen wat goed is voor de burger. Hij maakt zich echter zorgen over de manier waarop momenteel invulling wordt gegeven aan de plannen van het kabinet omtrent decentralisatie en opschaling: ‘Het grootste probleem is dat de taken wel worden gedecentraliseerd, maar de middelen of de ruimte om de middelen te genereren niet.’

Hoe kijkt u in zijn algemeenheid aan tegen de decentralisatie van taken van de centrale overheid naar de gemeenten?

‘Dat is een ingewikkelde vraag, maar als je decentralisatie op de juiste manier uitvoert ben ik er een voorstander van. In de studie *Stad en Land* van het Centraal Planbureau uit 2010, waar ik aan heb meegewerkt, laten we zien dat er voor decentralisatie een groot potentieel is. In de eerste plaats breng je de taken dichterbij de burger. Ten tweede creëer je meer diversiteit en kun je beter aansluiten bij de wensen van de burger. En in de laatste plaats geef je de stadsbestuurder de juiste prikkels om de regio zo goed mogelijk te besturen, waardoor efficiencywinst te behalen valt. Voorwaarde voor benutting van het potentieel is wel dat je aan de bestuurders zowel de prikkels als de middelen geeft.’

En wat vindt u van de visie van het huidige kabinet op decentralisatie?

‘Ik heb een aantal zorgen over hoe de lessen uit de theorie over decentralisatie door dit kabinet in de praktijk worden gebracht. Het grootste probleem is dat de taken wel worden gedecentraliseerd, maar de middelen of de ruimte om de middelen te genereren niet. Donner zag het potentieel van decentralisatie enkele jaren terug, maar durfde de middelen

niet te decentraliseren, want hij was als de dood dat gemeenten onverantwoord veel zouden gaan investeren, failliet zouden gaan en dat de centrale overheid vervolgens bij zou moeten springen. Een scenario dat niet geheel ondenkbeeldig was, gezien wat er toentertijd in het groot met Griekenland gebeurde. Ondanks de *no bailout*-clausule uit het Verdrag van Maastricht, werd Griekenland – overigens om goede redenen – uiteindelijk toch geholpen toen het failliet dreigde te gaan. Daarnaast laten de plannen van het huidige kabinet weinig ruimte voor diversiteit, want er worden allerlei vergaande voorwaarden gesteld aan de uitvoeringskwaliteit. Als je gemeenten verantwoordelijk maakt voor de uitvoering van extra taken, dan moet je ze ook de vrijheid geven om daar zelf invulling aan te geven. Tot slot vind ik het onjuist dat decentralisatie door dit kabinet uiteindelijk vooral als bezuinigingsmaatregel wordt gebruikt. Je kunt niet zomaar 30 procent van het budget afhalen en dan verwachten dat gemeenten dat wel even op kunnen vangen.’

Hoe kijkt u aan tegen de samenvoeging van provincies?

‘Daar ben ik kritisch over. De Metro-poolregio Amsterdam (MRA) is misschien wel hét voorbeeld van hoe

decentralisatie van onderop zou moeten gebeuren. De MRA is een samenwerkingsverband tussen Amsterdam en omliggende gemeenten als Purmerend, Zaanstad, Hilversum en Haarlem. Het is begonnen met de uitgifte van bedrijventerreinen en heeft zich inmiddels uitgebreid naar gezamenlijk beleid voor bijvoorbeeld economische en sociale zaken. Als je kijkt naar arbeidsstromen dan is deze regio een logisch functioneel samenhangend gebied. Met zijn plannen tot het samenvoegen van de provincies Noord-Holland, Utrecht en Flevoland dreigt Plasterk dit prachtige bottom-up-initiatief kapot te maken.’

En wat vindt u van de gemeentelijke herindelingsplannen van de minister?

‘Ik betwist de vastgestelde norm van 100.000 inwoners, want je weet niet hoeveel inwoners voor een bepaald gebied optimaal is. Dat kan in de ene regio 50.000 zijn en in de andere regio misschien wel 2.500.000. Het belangrijkste is dat je de vraag stelt welke gemeenten een logisch functioneel samenhangend gebied vormen. Je kunt daar simpelweg geen minimum aantal inwoners aan verbinden.’

Wat is dan in uw ogen de optimale schaal?

‘Er is niet één optimale schaal die overal kan worden toegepast, er zijn er vele. Het is afhankelijk van de context. In zijn algemeenheid kun je stellen dat de gemeenten te klein zijn en de provincies te groot. Bepaalde gemeenten zullen disproportioneel profiteren van de herindelingen, terwijl andere gemeenten juist disproportioneel zullen worden getroffen. Je krijgt daarmee scheve verhoudingen, die je op de een of andere manier zult moeten verevenen. Wat altijd voorop moet staan is dat er een logische, functionele samenhang tussen de verschillende partijen in een regio is. Als je bijvoorbeeld kijkt naar de Zuidvleugel Rotterdam-Den Haag dan ontbreekt

‘Het huis van Thorbecke moet op de schop’

Henri de Groot (1971) is hoogleraar Regionaal Economische Dynamiek aan de Vrije Universiteit Amsterdam, en ook een dag in de week verbonden aan Ecorys. Daarnaast is hij verbonden aan het Tinbergen Instituut. De Groot studeerde Algemene Economie aan de Universiteit van Tilburg en promoveerde op het onderwerp 'Economische groei, werkloosheid en de sectorale samenstelling van de economie'. Hij is betrokken geweest bij diverse onderzoeksprojecten, van onder meer de Europese Commissie, de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en verschillende Nederlandse ministeries. Ook heeft hij bij verschillende studies met het Centraal Planbureau samengewerkt.

ervoor dat de indeling in veertig tot zestig regio's waar u voor pleit, democratisch gelegitimeerd wordt?

'Dat is een moeilijke vraag, waar ik niet zo een-twee-drie het antwoord op weet. Ik denk in het debat wel te kunnen bespeuren dat democratische legitimatie nogal eens misbruikt wordt om de status quo in stand te houden. Zolang de prikkels die bestuurders krijgen goed zijn, denk ik dat er door opschaling en decentralisatie veel efficiencywinst te behalen valt. Maar ik zie wel het dilemma, want aan de ene kant voelen burgers zich op steeds kleinere schaal met elkaar verbonden, terwijl aan de andere kant de economische noodzaak om het bestuur op grotere schaal te organiseren toeneemt. Toch denk ik niet dat je het bestuur nog kleinschaliger moet organiseren, want daar wordt de uitvoeringskwaliteit echt niet beter van. Veel gemeenten hebben nu immers al moeite om voldoende mensen te vinden die in de raad willen zitten. Hoewel de discussie in het verleden al vaak gevoerd is (en vastgelopen), zullen we toch echt serieus moeten nadenken over hoe we het land zo goed mogelijk bestuurlijk kunnen inrichten en organiseren. 'Het huis van Thorbecke' zal daarbij op de schop moeten.'

deze. Den Haag heeft veel meer gemeen met Leiden, terwijl Rotterdam juist meer raakvlakken vertoont met Dordrecht of, als je wat verder kijkt, met Breda. Bovendien heb je twee grote steden die zich allebei belangrijk vinden, wat leidt tot frictie. Je zou dus eigenlijk twee Zuidvleugels moeten creëren. Bij de Noordvleugel, opgevat als de Metropoolregio Amsterdam, speelt dat probleem dankzij het verantwoordelijk optreden voor de hele regio van burgemeester Van der Laan niet.'

Met hoeveel regio's zou je tot een adequate gebiedsafbakening komen als je bijvoorbeeld kijkt naar de arbeidsmarkt?

'Ik schat in dat je dan tot veertig à zestig gebieden komt. Ik noem bewust

veertig, want dit getal komt overeen met de statistische indeling in de zogenaamde COROP-gebieden. Deze indeling kwam enkele decennia geleden tot stand, omdat er in Europa grote behoefte bestond om gebieden met elkaar te kunnen vergelijken. Europa heeft toen alle lidstaten opgedragen een stad met achterland als gebied te definiëren. In Nederland zijn we toen tot veertig COROP-gebieden gekomen. Hoewel die bestuurlijk niet bestaan, benaderen ze wel het ideaal van functioneel samenhangende gebieden, die zelfvoorzienend kunnen zijn.'

Als econoom kijkt u begrijpelijkerwijs vooral met een economische blik naar het openbaar bestuur, maar hoe zorg je

BESTUURSKRACHTMETINGEN, HERINDELINGEN EN DECENTRALISATIES

LINZE SCHAAP: 'ER LOERT GEVAAR VOOR DE LOKALE DEMOCRATIE'

Tekst: Erik de Vries Foto: Sander van Oorspronk

Bestuurlijke veranderingen lijken een rode draad in het leven van bestuurskundige Linze Schaap. Hij promoveerde op een onderzoek naar de niet-vorming van een stadsprovincie in de regio-Rijnmond en kreeg ook te maken met meerdere gemeentelijke herindelingen in zijn geboortedorp Haskerhoarne. Dat behoorde tot 1984 tot de gemeente Haskerlân, die na een gemeentelijke herindeling opging in de nieuwe gemeente Skarsterlân. Vanaf 1 januari 2014 zal deze samen met buurgemeenten opgaan in fusiegemeente De Friese Meren. Hoe kijkt hij aan tegen herindelingen en decentralisaties?

De gemeente De Friese Meren bestaat straks uit 51 steden en dorpen. Is zo'n supergemeente nog wel fatsoenlijk te besturen?

'Dat zal nog moeten blijken. Fryslân is inmiddels wel wat gewend als het om herindelingen gaat. In 2011 is de gemeente Súdwest-Fryslân ontstaan door fusie van een aantal gemeenten, die zelf ook al fusiegemeente waren. In totaal bestaat Súdwest-Fryslân uit 6 steden en 63 dorpen, en in 2014 worden daar nog eens 5 dorpen aan toegevoegd. De grootte is ook niet zozeer van belang. Het gaat er vooral om hoe inwoners betrokken worden bij het bestuur. Actief betrekken staat in veel gemeenten echt nog in de kinderschoenen.'

We hebben toch om de vier jaar verkiezingen? En partijen kunnen toch zelf de steden en dorpen in om te horen wat er leeft onder de inwoners?

'Dat klopt, maar het is de vraag of dat tegenwoordig voldoende is. Mensen willen meer betrokken worden bij besluiten. Geef ze als raad die ruimte, betrek inwoners bij het bestuur. Stel bijvoorbeeld buurtbudgetten beschikbaar en laat wijk- en buurtbewoners zelf over de besteding besluiten, houd

burgeravonden, nodig inwoners uit voor een forum. De gemeenteraad moet niet de verpersoonlijking van de lokale democratie zijn, maar vooral de bewaker ervan. Dat betekent wel dat je inwoners serieus moet nemen. Niet alleen informatie halen, maar ze betrekken bij het hele proces. Laat ze weten wat je als raad doet. Alleen geld beschikbaar stellen is niet genoeg; je moet uitstralen dat je ook echt bereid bent iets mét de mensen te doen. Het stimuleren van burgerparticipatie is nu nog te veel hapsnap, het moet structureel worden.'

Bij dit niet met de representatieve taak van gemeenteraadsleden? Zij hebben bij de verkiezingen mandaat gekregen om vier jaar lang besluiten te nemen.

'Ja, dat bijt soms. Inwoners bedenken iets, en de raad weet het dan uiteindelijk beter. Dat kan natuurlijk, de raad moet alle omstandigheden afwegen. Maar je moet het wel uit kunnen leggen, je moet terugkoppelen hoe je tot een bepaalde keuze bent gekomen. Dat gebeurt nog te weinig en inwoners voelen zich dan al snel niet serieus genomen. Daarnaast kun je vraagtekens zetten bij de representativiteit van de raad. De opkomst bij verkiezin-

gen daalt en ligt in sommige gemeenten inmiddels onder de vijftig procent. Een meerderheid in de raad bij een bepaald onderwerp betekent dus niet automatisch ook een meerderheid in de samenleving.'

Dat klinkt zorgelijk.

'Dat is het ook. Je kunt het als raad natuurlijk wel ondervangen, bijvoorbeeld met het houden van referenda op belangrijke onderwerpen. Ook dat middel wordt nog maar weinig ingezet. Maar er loeren meer gevaren voor de lokale democratie. Zo is er al jaren een verschuiving van macht van de raad naar het college zichtbaar: gemeenteraden baseren zich steeds vaker op voorgekauwde raadsstukken en nemen veel minder eigen initiatief. Daarnaast komen er steeds meer taken en verantwoordelijkheden op gemeenten af. Door deze ontwikkelingen zijn raadsleden steeds meer tijd kwijt aan hun controlerende taak en steeds minder bezig met de volksvertegenwoordigende taak.'

En daar komen de decentralisaties nog eens bovenop. Is dat dan wel zo verstandig?

'Het is op zich niet erg dat er meer taken naar de gemeenten gaan, maar dit moet dan wel een meerwaarde hebben. Dat betekent dat er aan een aantal voorwaarden moet worden voldaan: er moet samenhang zijn met taken die toch al bij gemeenten liggen, gemeenten moeten voldoende beleidsvrijheid krijgen en er moet voldoende geld beschikbaar zijn om de taken goed uit te kunnen voeren. Vooral bij dat laatste vraag ik me af of dit het geval is, gezien de bezuinigingen die aan de decentralisaties zijn gekoppeld. Daarnaast werkt de tijdsdruk op de invoering niet mee. Het is een grote operatie en zorgvuldigheid moet boven snelheid gaan.'

'Mensen willen meer betrokken worden bij besluiten'

Dr. Linze Schaap (1962) studeerde Juridische Bestuurswetenschappen aan de Rijksuniversiteit Groningen. Vanaf 1989 tot 2007 was hij werkzaam bij de opleiding Bestuurskunde van de Erasmus Universiteit Rotterdam. Van 1999 tot 2005 was hij tevens lid van de Provinciale Staten van Zuid-Holland voor D66. Vanaf 2007 is hij Universitair Hoofddocent aan de Tilburgse School voor Politiek en Bestuur van de Universiteit van Tilburg. Hij is tevens één van de coördinatoren van de *Permanent Study Group for Local Governance and Democracy* van de *European Group for Public Administration* (EGPA).

Er is veel onduidelijkheid over de decentralisaties; gemeenteraden staan nog ver van deze nieuwe taken. Is dat erg?

‘Nee, maar de raad moet de ruimte die er nu is wel nemen. Ik zie veel raden afwachten omdat het allemaal zo ingewikkeld is. Dan denk ik: pak die kans! Het is een keuze om wel of niet al iets te doen, om wel of niet kaders te stellen voor de verdere uitvoering. Ik proef nog te veel passiviteit, zie raden te vaak afwachten wat het college gaat doen. Doe er zelf iets mee, ook al is er nog veel onduidelijkheid. Er moet uiteindelijk toch besloten worden en dan kun je er dus beter in een vroeg stadium mee beginnen.’

Zijn gemeenten hiertoe wel in staat? Zijn ze niet te klein voor deze uitbreiding van taken?

‘De grootte van een gemeente is niet zaligmakend. Het gaat er vooral om hoe je zaken organiseert. Er zijn kleine gemeenten die tot nu toe prima

in staat zijn al hun taken uit te voeren, en er zijn grote gemeenten waar je daar vraagtekens bij kunt zetten. Je ziet deze discussie ook steeds terugkomen bij gemeentelijke herindelingen: gemeenten zouden niet groot genoeg zijn om goed voor hun inwoners te zorgen en dus zou er opgeschaald moeten worden.’

Wordt dat niet altijd onderzocht? Bij herindelingen hoort toch een bestuurskrachtmeting?

‘Dat zegt heus niet alles! De koppeling van bestuurskracht aan schaal is een valse. Zoals ik al zei gaat het er vooral om hoe je als gemeente dingen geregeld hebt. Roepen dat schaalvergroting leidt tot een toename van bestuurskracht is een politiek statement. Ik kan die koppeling niet vinden en moet het eerste onderzoek nog zien dat die wel aantoonbaar is. In het verleden is veel misbruik gemaakt van bestuurskrachtonderzoek. Als uit onderzoek bleek dat de bestuurskracht matig was, werd door provin-

cies vrijwel meteen geconcludeerd dat er heringedeeld moest worden. Overigens, de traditionele bestuurskrachtonderzoeken waren gemakkelijk te manipuleren. Het resultaat hing namelijk af van de ambities die je als gemeente formuleerde. Hield je die ambities laag, dan was je bestuurskracht eerder op orde.’

Wat moet er volgens u verbeteren?

‘Op de eerste plaats moet je niet alleen meten wat de bestuurskracht op een bepaald moment is, maar aantonen dat een herindeling leidt tot een toename van bestuurskracht. Die vraag wordt nooit meegenomen en is wel van belang bij de vraag of een herindeling zinvol is. Daarnaast moet een bestuurskrachtonderzoek niet tot doel hebben om de vraag te beantwoorden of een herindeling gewenst is. Het moet gemeenten een spiegel voorhouden: wat kunnen wij leren van onszelf? Wat is ons beeld van de samenleving? Hoe besturen wij de gemeente en waar zijn verbeteringen mogelijk?’

En tot slot moet een gemeente bij een herindeling niet puur focussen op bestuurskracht, maar vooral ook kijken of een fusie goed is voor het democratische proces. Heeft een gemeenteraad in een grote gemeente werkelijk meer greep op het beleid dan in een kleine? Immers: ook grote gemeenten zitten in veel samenwerkingsverbanden. Hoe democratisch is je gemeente? Daar wordt nu nog nauwelijks naar gekeken, terwijl dit wel van wezenlijk belang is voor de toekomstige bestuurbaarheid van een gemeente!’

Foto: Suzanne van de Kerck

Rik Janssen: 'Toen ik aantrad, zijn we in Zuid-Holland gestopt met het van bovenaf opleggen van herindelingen.'

DE SP REGEERT

Tekst: Tiny Kox

Beiden beschikken ze over een brede politieke ervaring, maar beiden zijn ze ook politieke pioniers. Rik Janssen (1957) en Johan van den Hout (1965) nemen sinds 2011 namens de SP deel aan het provinciale bestuur van Zuid-Holland en Noord-Brabant. Tijd voor een tussenbalans.

Ruim een derde van alle inwoners van ons land woont in Zuid-Holland of Noord-Brabant, de twee provincies waarin de SP sinds 2011 meeregeert. Zuid-Holland is met 3,5 miljoen inwoners qua inwonertal onze grootste provincie, Noord-Brabant zit met 2,5 miljoen in de top 3, net na Noord-Holland. Is Zuid-Holland een van de dichtstbevolkte gebieden ter wereld, Noord-Brabant heeft de – twijfelachtige – eer wereldwijd de grootste

dichtheid van varkens en kippen te hebben. Intensieve veehouderij is daarmee een belangrijke economische sector in deze provincie. Maar Brabant heeft ook Brainport, de regio Eindhoven, die geldt als een van de motoren van de Nederlandse economie. Verder is Brabant recreatieland, met topattractie Efteling en een grote hoeveelheid natuur. Zuid-Holland is de meest geïndustrialiseerde provincie van ons land. De Rijnmond, met wereldhaven Rotterdam, voorop. Maar ook met het Groene Hart, met zijn polders, sloten, dijken.

Zuid-Holland telt 65 gemeenten, Noord-Brabant 67. Aan die gemeenten worden, als het aan de huidige regering ligt, steeds meer taken toebedeeld. Volgens minister Plasterk moet de schaalgrootte van de gemeenten omhoog. Hij noemde

100.000 als ondermaat en sprak over verplichte herindeling van gemeenten, maar dat kwam hem van alle kanten op kritiek te staan. Ook vanuit de provincie. Rik Janssen: 'Toen ik aantrad, zijn we met het van bovenaf opleggen van gemeentelijke herindeling gestopt. Het werkte gewoon niet, was de conclusie. Voor ons als SP was het een harde eis, voor onze coalitiegenoot VVD was het wel even slikken. We zijn er samen uitgekomen. Nu zetten we in op herindeling van onderop, zoals in Alphen aan den Rijn. Als we gemeenten zelf het initiatief laten nemen, vinden ze de beste manier om problemen aan te pakken die hun eigen capaciteit te boven gaan. Dat kan door samengaan, maar ook door samenwerken. Door ons zo op te stellen, is de provincie niet langer de gemeenschappelijke vijand van de gemeenten, maar

Foto: Johan van den Hout

Johan van den Hout: 'In Brabant geven we voorrang aan samenwerken boven samenvoegen.'

kunnen we desgewenst een helpende hand bieden.' Johan van den Hout bepleit eenzelfde aanpak in Noord-Brabant: 'Grenzen zijn niet in beton gegoten, niet de provinciale en niet de gemeentelijke. Maar als je gemeenten samenvoegt, komen er vanzelf weer nieuwe grenzen. In Brabant geven we voorrang aan samenwerken boven samenvoegen. Dat kan best. Provinciaal werken we samen met onze buurprovincie Gelderland, als het bijvoorbeeld om de Maas gaat. Maar daarvoor hoeft je onze provincies nog niet samen te voegen. De plannen van minister Plasterk om te komen tot super-provincies en 100.000-plusgemeenten spreken ons niet aan. Je moet beseffen dat er niet één schaal is die voor alles geldt. We hebben nu bijvoorbeeld drie regionale omgevingsdiensten. Daarin zijn voormalige ambtenaren van zowel de provincie als

de gemeenten samengebracht. Dat heeft zeker voordelen. Nadelen trouwens ook, we moeten allemaal nog zien hoe het gaat uitpakken. En steeds zal gelden dat er grensoverschrijdende kwesties zijn. Het idee ontstond na de vuurwerkramp in Enschede. Toen bleek dat provincie en gemeenten afspraken maakten met bedrijven zonder van elkaars afspraken op de hoogte te zijn. Dat moeten we niet hebben. Zeker niet in een provincie als de onze, waar veel bedrijven staan die onder omstandigheden knap gevaarlijk kunnen zijn. Dat moeten we dus zo goed mogelijk in de gaten houden.'

'IN NEDERLAND MAG ALLES, TENZIJ HET VERBODEN IS'

Van den Hout mag dat zelf doen. In zijn portefeuille zit het verlenen en handhaven van milieuvergunningen.

Geen gemakkelijke zaak, weet hij inmiddels: 'We hebben hier bijvoorbeeld in het zuidoosten van de provincie een groot afvalverwerkend bedrijf, Reiling. Daar zijn in het verleden zaken helemaal misgegaan, tot dodelijke slachtoffers toe. Het bedrijf strekt zich uit over 24 hectares, waarop in de loop van de tijd steeds meer activiteiten ondernomen worden. Vaak zonder voldoende respect voor mens en milieu. Gevolg: stankoverlast, bodemvervuiling, gevaarlijke werkomstandigheden. Zoiets moet je aanpakken, maar de vraag is hoe. Want in Nederland is de hoofdregel dat alles mag, tenzij het verboden is. Als je iets wilt doen, kun je dat zelden meteen doen. Je moet lange procedures doorlopen, om te voorkomen dat het bedrijf je voor de bestuursrechter sleept en jij degene bent die mag betalen voor opgelopen

Rik Janssen werd meteen voor de leeuwen gegooid door de misstanden bij Odfjell.

schade. Dwangsommen opleggen kan, maar ook daarvan kan de bestuursrechter later zeggen dat ze ten onrechte zijn opgelegd. Strafrechtelijk optreden is veel effectiever. Daarom doen we als provincie tegenwoordig ook gewoon aangifte bij de officier van justitie als we zaken constateren die echt niet kunnen, als we de bescherming van mens, milieu en werknemers serieus nemen. Ook hebben we nu een bestuurlijk platform omgevingsrecht. Daarin werk ik samen met het Openbaar Ministerie, de FIOD, de Voedsel- en Warenautoriteit en het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Dan kun je beter zien wat er gebeurt en wat we kunnen doen om misstanden effectief aan te pakken.'

Feit blijft, zegt Van den Hout, dat we in een land leven waarin de markt veel macht heeft, die de overheid ontbeert: 'Neem het openbaar vervoer. Daar hebben we nauwelijks meer iets over te zeggen. Allemaal uitbesteed. Al mijn collega-bestuurders vinden dat nu met mij een erg slechte zaak. De provinciale zeggenschap over de energiebedrijven zijn we volledig kwijtgeraakt door de privatisering in de achterliggende jaren. En neem het schaliegas, waarnaar energiebedrijven nu willen boren in Brabant. Als zo'n bedrijf zich aan de regels van de Mijnbouwwet houdt, dan kunnen we er als overheid

eigenlijk weinig tegen doen, ook als we het boren als zodanig geen verstandig idee vinden. Daar zijn we allemaal van geschrokken, ook mijn collega's in de Gedeputeerde Staten. En ook minister Kamp snapt inmiddels dat hij maar weinig te vertellen heeft als het erop aankomt. Ik zit nu namens de provincies in een nationaal overleg Ondergrond, om te kijken hoe we toch nog iets te vertellen kunnen krijgen. Nooit gedacht dat ik zoveel aandacht zou moeten geven aan wat er onder de grond in Brabant en Nederland zit. En zo zijn er nog heel wat andere zaken waar ik me nu druk over maak, en die ik voorheen nauwelijks kende. Mijn leven is nooit saai!'

Ook Rik Janssen gaat over handhaving in zijn provincie. Hij werd meteen voor de leeuwen gegooid toen bleek dat er van alles en nog wat misging bij Odfjell, een van de grootste bedrijven ter wereld in chemicaliëntankers en chemieoverslag. Het Noorse bedrijf heeft een grote terminal in de Rotterdamse haven, met 300 opslagtanks waar 1,3 miljoen kubieke meter chemicaliën in kunnen. Janssen: 'In 2011 kwamen de eerste bewijzen dat er van alles fout ging bij Odfjell. Ik ben er meteen ingesprongen. Sinds mijn aantreden heb ik het bedrijf consequent aangepakt en inmiddels is er al anderhalf

miljoen euro aan dwangsommen geïncasseerd bij het bedrijf. In 2012 hebben we een deel van het bedrijf stilgelegd. Later besloot de onderneming het hele bedrijf tijdelijk stil te leggen, om verbeteringswerkzaamheden te kunnen doorvoeren. Nu nog ligt twee derde van het bedrijf stil. In totaal moet Odfjell minimaal een kwart miljard investeren in de modernisering van de terminal, waarvan 100 miljoen voor verbetering van de milieu- en veiligheidsprestaties. Ik maak gebruik van alle bevoegdheden die ik heb om het bedrijf ertoe te brengen dat er verantwoord wordt gewerkt. Ik ben er niet op uit een bedrijf te sluiten. Schoon en veilig werken, daar mag ik iedereen aan houden.'

'DE TENT SLUITEN IS GEEN OPLOSSING'

Janssen: 'Sommige burgers – maar ook partijen – roepen te snel dat we de tent maar moeten sluiten. Ik begrijp hun zorgen, die zijn vaak gerechtvaardigd, maar op slot doen is niet de oplossing. Dat gaat niet zomaar. Er komen nu steeds meer platforms waar omwonenden en bedrijven elkaar ontmoeten en kijken hoe we problemen het beste kunnen oplossen. Daarbij houd ik het bedrijf wel als eerste verantwoordelijk. Wie produceert, moet dat schoon en veilig doen. Daarom sta ik er ook op dat ik niet

Johan van den Hout kreeg ook snel zijn vuurdoop, met de nasleep van de brand bij Chemiepack.

ongeveer weet hoe het bij risicovolle bedrijven gaat. Ik moet het *precies* weten, ook om mijn eigen verantwoordelijkheid als vergunningverlener en toezichthouder en handhaver waar te kunnen maken.' Dat vindt ook de Onderzoeksraad, in het rapport naar de gang van zaken bij Odfjell. De SP-gedeputeerde wordt daarin omschreven als 'nieuwe bestuurder die een strakker handhavingsbeleid voert', 'zich direct laat informeren over de situatie' en 'het proces actief aanstuurt'.

Gedeputeerde Van den Hout in Brabant kreeg ook snel zijn vuurdoop: 'Ik mocht de nasleep van de brand bij Chemiepack meemaken. Na de brand op het industrieterrein Moerdijk ging de firma failliet. Mocht de provincie opdraaien voor de opruimkosten samen met het Rijk en het waterschap. Zeventig miljoen euro! Vast kwam te staan dat een kleine gemeente als Moerdijk niet in staat is dergelijke grote bedrijven effectief in de gaten te houden en aan banden te leggen. En het maakte ook duidelijk dat wij als provincie veel meer moeten weten over risicovolle bedrijven. Ik zoek als milieugedeputeerde ook voortdurend naar mogelijkheden om binnen bestaande regels zoveel mogelijk ruimte voor effectief optreden te

vinden. En als het om provinciale regels gaat, probeer ik die te veranderen waar dat nodig is. Niet gemakkelijk, wel noodzakelijk.'

'WE MAKEN AF WAT WE BEGONNEN ZIJN'

Provincies hebben een aantal omschreven taken, zoals op het terrein van de ecologie. Van den Hout: 'Maar daar heb je ook middelen voor nodig. Een week nadat ik als gedeputeerde aantrad, liet staatssecretaris Bleker weten dat de centen op waren voor het voltooiën van de ecologische hoofdstructuur, iets waar in alle provincies jarenlang aan gewerkt was. Dat kostte me niet minder dan de helft van mijn hele budget! Toen moesten we kiezen. Veel provincies hebben gezegd: geen geld, geen afronding van de ecologische hoofdstructuur. Hier hebben we een andere weg gekozen: het plan is goed, dus we moeten het afmaken. Met wat minder franje, en soms ook wat geleidelijker. Maar we maken af waaraan we begonnen zijn. Dat was een harde eis van de SP, waarin onze coalitiepartners VVD en CDA zijn meegegaan.'

Gedeputeerde Janssen weet ook dat er uit het Den Haag van de landelijke politiek steeds minder geld vloeit naar de provincie waarvan Den Haag hoofdstad is. 'We hebben nog relatief

geluk dat er weinig sociale taken voor de provincie zijn. Eigenlijk alleen de jeugdzorg. Maar die vertrekt op last van de regering straks naar de gemeenten. Die worden dan opgescheept met de tekorten die ontstaan omdat de regering wel taken decentraliseert maar de centen die ervoor nodig zijn, niet bijlevert. Die hele transitie van de jeugdzorg wordt nog een enorm probleem, voorspel ik. De bezuinigingen van het Rijk staan voorop en niet de inhoud. En straks na de verkiezingen zitten er in veel gemeenten nieuwe raadsleden en nieuwe wethouders. Die zullen zich weer moeten inwerken. Ik zie in mijn provincie dat we nu de fase van de abstracte plannen gehad hebben en nu aan concrete uitvoering moeten beginnen. Wat willen we, wat kunnen we, hoeveel geld, hoeveel mensen hebben we? In Zuid-Holland hebben we drie grote regio's gemaakt waarin we met elkaar de samenwerking zo goed mogelijk hebben georganiseerd. De provincie gaat niet over de stadsregio's Haaglanden en Rijnmond. Dat zal nodig zijn ook! Mijn uitgangspunt, dat ik ook met de gemeenten bespreek, is dat de transitie van de jeugdzorg ons hoofdbreken mag bezorgen maar de kinderen om wie het gaat geen zorgen mag opleveren. Ze horen er eigenlijk niks van te merken, tenzij het om verbetering van hun hulp gaat.'

'EEN SP'ER MAAKT HET VERSCHIL'

Beide SP-gedeputeerden hebben een en ander gemeen. Ze hebben een universitaire opleiding achter de rug: Rik Janssen als jurist, Johan van den Hout als socioloog. Beiden waren beleidsmedewerker bij de Tweede Kamerfractie van de SP. Rik Janssen was enkele maanden Kamerlid, als vervanger van Sadet Karabulut; Johan van den Hout was enkele jaren wethouder voor de SP in Tilburg en werkte verder voor de SP-fractie in het Europees Parlement. Eén ding meer hebben de SP-gedeputeerden gemeen: ze hebben het druk. Heel druk. Maar ze vinden hun werk buitengewoon interessant en ook meer dan de moeite waard. Van den Hout: 'We beseffen dat we deel van een coalitie zijn. We willen meer dan we kunnen – en daarmee heb ik rekening te houden. Ik moet zorgen dat verwachtingen niet te hoog gespannen zijn. Wat de SP wil, staat soms haaks op wat VVD en CDA willen. Maar ik wil ook dat het zichtbaar is dat de SP meeregeert. Ik denk dat dat lukt. Het maakt daadwerkelijk uit dat een SP'er nu verantwoordelijk is voor het provinciale natuur- en milieubeleid. Binnen de grenzen die ik heb te respecteren, treed ik op. Als het erop aankomt, stel ik het algemeen belang boven bedrijfsbelangen. Bedrijven weten dat ze worden aangepakt als ze hun verantwoordelijkheid niet nemen. En bij de ZLTO, de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie, vanouds een machtig bolwerk in Brabant, weten ze dat ook. En zo hoort het!'

Janssen: 'Je bent deel van een coalitie. Een SP'er in een college van zes kan niet alles krijgen wat we zouden willen. Maar je kunt wel dingen zelf doen waar je om moet vragen als je in de oppositie zit. Overigens: niks mis met oppositievoeren, zeker als je erin slaagt om vanuit de oppositie mensen die het aangaat, in beweging te brengen, om eisen kracht bij te zetten. Dat doen we op veel plaatsen in het land en in de landelijke politiek, met succes. Meeregeren is zeker niet zaligmakend maar heeft ook zijn voordelen, zo merk ik, en ik hoop dat de mensen dat ook zo zien.'

PIJN

Meeregeren kan ook pijn doen. Janssen: 'Als je met andere partijen

een coalitie vormt, is het geven en nemen. Wij namen ons voor om het openbaar vervoer in Zuid-Holland een stuk beter te maken, en dat werd door de anderen ingewilligd. Maar we moesten ook geven. Bijvoorbeeld het laten doorgaan van een omstreden weg door Voorschoten. Als partij waren we daar op tegen maar we konden het niet verhinderen. Gelukkig waren we moedig genoeg om dat ter plekke te gaan uitleggen aan de teleurgestelde inwoners. En we konden ze ook vertellen dat we de weg weliswaar niet konden tegenhouden maar er wel voor konden zorgen dat hij in een tunnel komt, dus veel minder overlast zal geven. Blij zijn ze in Voorschoten nog steeds niet en ik snap dat volledig. Maar in Zuid-Holland zijn wel veel mensen blij met een toekomstig beter openbaar vervoer. En met de andere dingen die nu gebeuren en zonder ons geen provinciaal beleid zouden zijn geworden. Zoals de effectievere aanpak van milieugevaren. Ons nieuwe beleid wordt gaandeweg in andere delen van het land overgenomen. Na jaren van 'inspectievakanties' waarin bedrijven zonder toezicht hun gang konden gaan, wordt er nu eindelijk weer gecontroleerd of bedrijven doen wat ze moeten doen, zeker als het om de veiligheid en gezondheid gaat. Dat is duidelijke winst, vind ik.'

In Brabant kreeg de SP ook niet alles wat ze vroeg. Zo moest worden ingestemd met de zogeheten Ruit rond Eindhoven. Delen daarvan zitten omwonenden erg hoog – net als de SP. Van den Hout: 'Ik vind het geweldig dat we het aandurven om aan de betrokkenen uit te leggen waarom we niet hebben kunnen binnenhalen wat zij en wij gewild hadden. Natuurlijk blijven er mensen boos, dat snap ik. Maar we hebben er wel voor gezorgd dat er een maatschappelijke kosten-batenanalyse komt, die moet laten zien wat het nut van zo'n weg in werkelijkheid zal zijn. Dat maakt de pijn een stuk draaglijker. En ondertussen ronden we, ook voor die mensen en de rest van de Brabanders, wel de ecologische hoofdstructuur af. Zonder ons in het provinciale bestuur was dat zeker niet gebeurd. En de wijze waarop we nu in Brabant omgaan met ons buitengebied, is beslist anders en

beter dan voorheen. Ook daar maken we echt het verschil.'

'WE VALLEN BEST MEE!'

Ze beseffen dat het voor burgers en bestuurders wennen is, een meeregerende SP. Van den Hout: 'Ondernemers hebben me aanvankelijk met argwaan ontvangen, ze dachten dat SP'ers tegen hun bedrijven zijn. Natuurlijk niet waar – maar ik ben wel harder als het gaat om het belang van bijvoorbeeld omwonenden, van de veiligheid en het milieu. Boeren dachten ook dat ik wel tegen hen zou zijn. Niet dus – maar we moeten wel zorgen dat de agrarische sector zo goed mogelijk samengaat met andere belangen. Soms botst het. Het is niet anders. Het mooie van de SP is dat we altijd het gesprek aangaan. Ook met degenen die denken dat wij dingen willen die voor hen niet deugen. Dan blijken we vaak best mee te vallen!'

Tot slot erkennen beide provinciale bestuurders dat ze voor de buitenwacht in op het oog vreemde coalities zitten, met VVD, CDA en in Zuid-Holland ook nog D66. Rik Janssen: 'Het is niet anders. De PvdA slaagde er in Zuid-Holland niet in een levensvatbare coalitie van de grond te krijgen. Toen lukte dat VVD, CDA, D66 en SP wel. We konden voldoende binnenhalen en durfden de stap te zetten. Bij de PvdA ligt dat nog steeds niet lekker. Ze lijken te vinden dat wij hun plaats ingenomen hebben. Wellicht is dat zo, maar vaste plaatsen worden niet vergeven in de politiek. Daar moeten ze maar aan wennen, toch?' Johan van den Hout denkt dat de PvdA in Brabant dat inmiddels wel doet: 'Natuurlijk zitten zij ook graag aan de knoppen. Maar nu zitten wij daar. Makkelijk is het niet. CDA en VVD hebben een andere kijk op de wereld. Maar op provinciaal niveau spelen die tegenstellingen wel minder dan landelijk. Dat was ook op lokaal niveau, toen ik wethouder in Tilburg was. Zolang wij op voor ons belangrijke punten het verschil kunnen maken, is het de moeite waard om mee te besturen. We doen het zeker niet tegen elke prijs. Daar zijn we nuchter genoeg voor.'

SP'ers voeren actie tijdens vergadering van de Provinciale Staten in Utrecht tegen de samenvoeging van hun provincie met Noord-Holland en Flevoland.

‘ALS PLASTERK EEN BEETJE VERSTANDIG IS, TREKT HIJ ZIJN PLANNEN IN’

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Doron Verstraelen

Het kabinet-Rutte II was voornemens om de huidige twaalf provincies terug te brengen tot vijf landsdelen. Na forse kritiek hierop wordt in deze kabinetsperiode alleen werk gemaakt van de vorming van de megaprovincie Noordvleugel. Daarin zouden Noord-Holland, Utrecht en Flevoland moeten opgaan. Drie betrokken SP-Statelieden geven hun visie op de plannen van minister Plasterk.

Om met een algemene vraag te beginnen: wat is de rol van Provinciale Staten?

Remine Alberts, Statenlid Noord-Holland: ‘Provinciale Staten zijn de democratisch gekozen vergaderingen die het bestuur (Gedeputeerde Staten) controleren, maar die ook zelf voorstellen kunnen indienen.’

Anne-Marie Mineur, Statenlid Utrecht: ‘Provinciale Staten zijn de tussenlaag tussen de gemeenten en het Rijk. Dat betekent dat we een coördinerende en controlerende functie hebben ten opzichte van de gemeenten en een uitvoerende rol ten opzichte van het rijk. Onze belangrijkste beleidsterreinen zijn verkeer en vervoer, landbouw, natuur, water en openbare ruimte. In sommige provincies bemoeit het bestuur zich ook met wonen, maar dat wordt niet tot de kerntaken van de provincie gerekend. Jeugdzorg wordt afgestoten naar de gemeenten, dat proces moet voor de verkiezingen van 2015 voltooid zijn.’

Arie Stuivenberg, Statenlid Flevoland: ‘Provinciale Staten staan volgens de Grondwet aan het hoofd van de provincie. Zij vormen dus de hoogste

macht in de provincie en hebben de daarbij horende bevoegdheden. Dat zijn onder andere de regelgevende of verordenende bevoegdheid en het budgetrecht.’

Over de Provinciale Staten is bij de gemiddelde burger maar weinig bekend. Die loopt er ook niet erg warm voor, getuige het lage opkomstpercentage bij verkiezingen. Waarom zijn Provinciale Staten belangrijk?

Alberts: ‘De provincie is belangrijk voor de hierboven genoemde onderwerpen en kan bovendien als overkoepelend orgaan gemeenten helpen bij alle taken die deze door de decentralisaties op zich af zien komen en die zij vaak alleen niet aankunnen. Dat de opkomst bij verkiezingen zo laag is, heeft volgens mij te maken met het soort onderwerpen: die zijn abstract

en hebben vaak een jarenlange looptijd. Een provinciale structuurvisie op ruimtelijke ordening neemt vaak meer dan een jaar in beslag en heeft in veel gevallen een looptijd van wel twintig jaar. Een weg aanleggen heeft vaak een voorbereidingstijd van tien tot vijftien jaar.'

Mineur: 'Een belangrijke taak van de Provinciale Staten is het kiezen van de Eerste Kamer. Een andere belangrijke taak is het afstemmen van het beleid van gemeenten. Het boek van Eric Smaling, Jules Iding en Floris Meslier, *De Laatste Boer: De onstuitbare run op schaarse vierkante meters* gaat over hoe gemeenten al hun financiële gaten wilden dichten door maar grond uit te geven voor woningbouw. Maar nu de woningmarkt is ingezakt, zijn ze met handen en voeten gebonden aan plannen en contracten waar ze niets meer aan kunnen veranderen. Daar kan de provincie ingrijpen.

Een ander voorbeeld is dat je afspraken kunt maken over hoeveel elke gemeente in sociale woningbouw investeert, want voor een gemeente is het helemaal niet zo aantrekkelijk om goedkope huizen te bouwen. Wanneer een gemeente in gebreke blijft kan de provincie fatsoenlijk gedrag afdwingen.

Een derde mogelijkheid is dat de provincie de rol zou kunnen innemen van alle samenwerkingsverbanden die gemeenten aan het optuigen zijn, bijvoorbeeld voor de jeugdzorg, de sociale dienst of de sociale werkvoorziening. Dergelijke gemeenschappelijke regelingen worden nauwelijks democratisch gecontroleerd. Als je provincies kleiner maakt, en er dus regio's van maakt, dan zou je al die samenwerkingsverbanden weer onder direct democratisch toezicht kunnen plaatsen. Dat heeft nog niemand serieus onderzocht, en het zou een aantal concrete problemen oplossen.'

Hoe beoordelen jullie de plannen van minister Plasterk over decentralisaties in zijn algemeenheid?

Mineur: 'Uit het feit dat een meerderheid van de Eerste Kamer tot drie keer toe heeft ingestemd met kritische moties over dit voorstel – een van Tiny Kox, een van Arjan Vliegthart (beiden SP) en een van Marja van Bijsterveldt (CDA) – blijkt wel hoe slecht de kwaliteit van de voorstellen is. En ook de VVD in de provincie

Utrecht – Statenleden, raadsleden, wethouders en burgemeesters – is faliekant tegen deze plannen.'

Alberts: 'In zijn algemeenheid: het is onduidelijk welk probleem met deze plannen opgelost moet worden. Er wordt geen rekening gehouden met reeds ingezette reorganisaties en de bouw van provinciehuizen. De argumentatie klopt niet: grotere gemeenten hebben een grotere provincie nodig. Geen idee wat de logica van deze redenering is. Het proces is ook raar, want binnen het Interprovinciaal Overleg (IPO) ontstaat volgens de plannen een waterhoofd, waardoor een kleine provincie als Drenthe volledig weggedrukt zal worden. Tot slot: er is één argument dat weinig aandacht krijgt, namelijk dat het bedrijfsleven dit wil. Hoe minder overheden hoe beter, wordt daar gedacht. Plasterk is dus in feite de loopjongen van de grote firma's.'

Onlangs heeft de Eerste Kamer een motie aangenomen die de regering vraagt het (wetgevings)proces voor het vormen van de Noordvleugelprovincie op te schorten. De fusie van Noord-Holland, Utrecht en Flevoland is daarmee voorlopig van de baan. Hoe kijken jullie hiertegen aan?

Mineur: 'Dat is erg verheugend nieuws, al lijkt het kwartje bij de regering nog niet helemaal gevallen te zijn. Minister Plasterk heeft aangekondigd dat hij zijn plannen gewoon zal doorzetten en premier Rutte heeft dat bevestigd. Wat ze daarmee denken te bereiken, is onduidelijk. Het is uitstel van executie, want als Plasterk zijn nieuwe plannen opnieuw naar de Eerste Kamer stuurt, kan hij op zijn vingers natellen dat ze niet zullen worden aangenomen. Misschien hoopt hij het gezichtsverlies uit te stellen tot na de gemeenteraadsverkiezingen van 2014. Maar als ze inzet worden van de provinciale verkiezingen van 2015, dan weet ik zeker dat hij roemloos ten onder zal gaan. De steun onder de bevolking is heel mager, en als je mensen de kans geeft om tegen zo'n monsterprovincie te stemmen, dan zullen ze die zeker grijpen. Als Plasterk een beetje verstandig is, trekt hij zijn plannen voor die tijd in.'

Alberts: 'Ik hoop dat dit uitstel tot afstel zal leiden. Goed werk van de Eerste Kamer.'

Stuivenberg: 'De motie van de Eerste Kamer past in mijn visie op de

herinrichting van bestuurlijk Nederland. Eerst moet er vanuit de regering een duidelijke visie op de toekomstbestendige inrichting komen, waarin alle facetten zijn meegenomen. Daarbij is het van belang dat ook naar de omvang van gemeenten, gemeentelijke samenwerkingsverbanden, de waterschappen en de onderlinge taakverdeling gekeken wordt.'

Wat zijn jullie grootste bezwaren tegen de Noordvleugelprovincie?

Mineur: 'Wij hebben drie bezwaren tegen de Noordvleugelprovincie. Ten eerste levert het niets op, ten tweede wordt de democratie er slechter van en ten derde zijn we erg ontevreden over de aanpak van de minister. Het college van Noord-Holland heeft de plannen van de minister nog eens laten doorrekenen door de Nederlandse School voor het Openbaar Bestuur (NSOB). Daaruit blijkt dat de minister wel erg creatief aan het boekhouden is geweest toen hij zijn *business case* opschreef. Als de fusie al wat oplevert, is dat maar heel beperkt. Dat wordt ook bevestigd door onderzoek van de Groningse hoogleraar Maarten Allers naar fusies van gemeenten. Hoe groter een gemeente is, hoe belangrijker de bestuurders zichzelf gaan vinden en hoe meer geld ze gaan uitgeven. Ook de Utrechtse hoogleraar Hans Schenk heeft vergelijkbaar onderzoek gedaan naar bedrijven. "Meestal hebben de bepleite fusies niets met efficiency te maken, maar dienen ze strategische of politieke doelen", zegt hij. Wij zijn ervan overtuigd dat dat hier ook aan de hand is. Om nog maar niet te spreken van de kosten van de fusie zelf, en de drie provinciehuizen die moeten worden samengevoegd tot één.

De schade aan de democratische besluitvorming is te begrijpen als je bedenkt dat je de ene dag zult moeten beslissen over een visafslag in Urk, en de volgende dag over het openbaar vervoer in Amsterdam, en dan weer over een recreatieterrein in Veenendaal. We slagen er nu redelijk in om te praten met de mensen over wie we beslissen. Maar als je in Urk woont en ruim 100 kilometer moet rijden naar Zandvoort, of in Veenendaal en je zit 175 kilometer van Den Helder, dan wordt het wel lastig om je werk goed te doen. Dat aspect aan de schaalvergro-

Remine Alberts is fractievoorzitter van de SP in de provincie Noord-Holland.

Anne-Marie Mineur is fractievoorzitter van de SP in de provincie Utrecht.

Arie Stuivenberg is fractievoorzitter van de SP in de provincie Flevoland.

ting is eigenlijk helemaal niet meegenomen in de besluitvorming.’
Stuivenberg: ‘Mijn grootste bezwaar tegen de vorming van de Noordvleugelprovincie is dat deze niet door een duidelijke visie wordt ondersteund. De huidige argumenten, zoals bestuurlijke drukte en een betere efficiëntie, gaan zeker voor de provincie Flevoland niet op. Flevoland heeft in de afgelopen vijftig jaar laten zien dat er juist geen sprake is van bestuurlijke drukte en dat zij met een relatief klein ambtelijk apparaat tot een goede inrichting van de provincie weet te komen, waarbij met geringe financiële middelen gewerkt is. Flevoland is nog steeds in volle ontwikkeling en binnen de huidige opzet van het landsdeel zal Flevoland niet de aandacht krijgen die nodig is voor de verdere ontwikkeling van dit deel van Nederland.’

En wat vinden jullie van het argument van de minister dat fusering leidt tot meer efficiency en kostenbesparing?

Alberts: ‘Dat argument is niet valide, want er wordt geen rekening gehouden met frictiekosten en met de kapitaalvernietiging door de net gebouwde provinciehuizen. Het grappige is dat door samenvoeging van de drie zogenaamd inefficiënte provincies er één hele grote inefficiënte provincie gevormd wordt. Zelfde probleem, maar dan drie maal zo groot.’

Stuivenberg: ‘Kort gezegd vind ik de argumenten van minister Plasterk kulargumenten! Immers, er is in Flevoland door een onafhankelijke commissie binnen het kader van de bestuurskrachtmetering van het Middenbestuur vastgesteld dat binnen de provincie Flevoland geen sprake is van bestuurlijke drukte en dat fusering niet automatisch tot meer efficiëntie en kostenbesparing leidt. In de regel leidt fusering tot meer stroperigheid en de afstand tot de burger wordt zonder andere aanpassingen van de bestuurlijke inrichting van Nederland alleen nog maar groter!’

Zijn jullie überhaupt tegen opgaan in een groter verband?

Mineur: ‘Zolang niemand ons het nut ervan kan aantonen, ja. Wat ons betreft is het veel verstandiger om te kijken naar schaalverkleining. En als je ziet hoe hard gemeenten bezig zijn

om samenwerking te zoeken, dan lijkt de meest voor de hand liggende beweging naar de regio’s.’

Alberts: ‘Ik vind dat de provincie heel goed moet kijken waar verbeteringen kunnen worden aangebracht en het moet niet zo zijn dat de reorganisatie tot een superprovincie eventuele verbeteringen frustreert.’

Stuivenberg: ‘Nee, ik ben er voorstander van om nu eens serieus naar de herinrichting van bestuurlijk Nederland te kijken. Hier een visie op te ontwikkelen die de toekomstbestendigheid van alle bestuurslagen dekt en waarin ook de omvang van gemeenten, gemeentelijke samenwerkingsverbanden, de waterschappen, Nationale Politie en de Veiligheidsregio’s en dergelijke worden meegenomen. Met de daarbij behorende bevoegdheden natuurlijk. Niet op basis van uitruil, maar op basis van een visie die recht doet aan een goede taakverdeling binnen de bestuurslagen.’

Tot slot: waar zouden we volgens jullie met de Provinciale Staten heen moeten?

Mineur: ‘Zoals gezegd: naar een kleinschaliger verband. Dat er een coördinerende partij is die de gemeente dwingt tot samenwerking en tot een breder perspectief dan alleen de eigen jaarrekening, dat is logisch. Maar die moet praktisch zijn en doen waar behoefte aan is.’

Alberts: ‘In feite zit mijn toekomstbeeld verweven in de voorgaande antwoorden. De provincie zou daarbovenop de taken van de waterschappen moeten krijgen.’

Stuivenberg: ‘Binnen de huidige inrichting van bestuurlijk Nederland hebben de Provinciale Staten een duidelijke functie waar het gaat om de bovengemeentelijke inrichting van de provincies. Zeker op de gebieden van ruimtelijke inrichting, milieubeleid, verkeer en vervoer en versterking van de regionale economie.

Maar wanneer er sprake is van een nieuwe visie op de bestuurlijke inrichting van Nederland en dus ook op die van de gemeenten en het rijk, dan kunnen de provincies wellicht via regiogemeenten in landsdelen opgaan. Natuurlijk vergt dit een lange adem en zal er nadrukkelijk naar de democratische inbedding en de betrokkenheid van de burgers gekeken moeten worden.’

'BEZUINIGINGEN VAN DEZE ENORME OMVANG KUNNEN WE NIET SOCIAAL OPVANGEN'

Tekst: Tijmen Lucie

Dankzij de decentralisatie van jeugdzorg, AWBZ en re-integratie komen er enorm veel taken op de gemeenten af, terwijl die hiervoor veel minder geld tot hun beschikking krijgen. Spanning vroeg twee SP-wethouders hoe zij hiermee omgaan.

Wat merk je nu al in jouw gemeente van de bezuinigingen op het sociaal domein?

Roos van Gelderen: 'Wat we merken is dat er grote druk op subsidies zit. Organisaties moeten voor minder geld hun werk blijven doen en er wordt sneller gekeken naar vrijwilligersorganisaties in plaats van naar professionele organisaties. Arbeidsplaatsen staan onder druk en er bestaat veel ongerustheid.'

Jannie Visscher: 'Ik hoor en zie de gevolgen van de veranderingen en bezuinigingen die nu al plaatsvinden binnen de AWBZ. Bijvoorbeeld kwetsbare ouderen die geen indicatie meer krijgen voor een verzorgingshuisplaats. En gehandicapte mensen die door de bezuinigingen op vervoer niet meer naar hun dagbesteding kunnen. En verder bespeur ik vaak angst en onzekerheid bij mensen die bang zijn voor de toekomst. Omdat ze bijvoorbeeld niet weten of er nog zorg is voor hun gehandicapte kind als ze er later zelf niet meer zijn. En natuurlijk beroepskrachten in de zorg die bang zijn hun baan te verliezen. Dat veroorzaakt ook weer onrust bij degenen die zorg ontvangen.'

Hoe ga je daarmee om?

Van Gelderen: 'Tot nu toe is het mogelijk om slim om te gaan met bezuinigen door verspilling aan te pakken of door meer samen te werken en bijvoorbeeld ruimtes gemeenschappelijk te gebruiken. Dit geldt op dit moment vooral voor de Wmo. Op het gebied van sociale zaken is het redden wat er te redden valt (bijvoorbeeld door goede schuldhulpverlening te bieden), maar daarbij zijn we wel afhankelijk van landelijke wetgeving. We hebben tot nu toe in Leiden ons

minimabeleid zoveel mogelijk overeind weten te houden. Als gemeente zijn we met de stofkam door de begroting gegaan. De rek is er nu écht uit. Je ziet dat organisaties zich voorbereiden op verdere bezuinigingen door bijvoorbeeld contracten van tijdelijk personeel niet meer te verlengen. In Leiden vallen gelukkig nog geen ontslagen, maar zorgorganisaties hebben hun plannen daarvoor wel al klaar liggen.'

Visscher: 'Vooral de onwaarschijnlijk zware bezuinigingen op Wmo-taken zullen voor enorme problemen gaan zorgen. Tegelijkertijd bereid ik me binnen onze gemeente zo goed mogelijk voor op de nieuwe taken. Zo gaan we in onze hele gemeente sociale wijkteams organiseren die in een stadswijk laagdrempelige zorg en ondersteuning bieden. De eerste ervaringen met zulke teams zijn veelbelovend. Behalve dat er beroepskrachten van allerlei disciplines samenwerken (wijkverpleging, schuldhulpverlening, maatschappelijk werkers, enzovoort) is er ook een goede samenwerking met vrijwilligers in de wijken.'

Hoe kijk je aan tegen de decentralisatie van jeugdzorg, AWBZ en re-integratie?

Van Gelderen: 'In principe ben ik niet tegen decentralisatie. Zoals nu de jeugdzorg is georganiseerd is het behoorlijk bureaucratisch. De manier waarop het decentralisatieproces gaat is natuurlijk niet goed. Gemeenten krijgen veel te weinig tijd om alle nieuwe taken die op ze afkomen goed te organiseren en daarnaast krijgen zij te maken met enorme bezuinigingen. Dat brengt grote risico's met zich mee voor de uitvoering. Op zich kunnen gemeenten natuurlijk dicht bij de mensen, laagdrempelig werken en de verschillende onderwerpen met elkaar verbinden. Maar dan moeten wij daar wel toe in staat worden gesteld. Omdat het allemaal zo veel is en zo snel moet, worden allerlei fouten gemaakt. Ook is nog onduidelijk hoeveel geld we precies krijgen voor bijvoorbeeld

jeugdzorg en kunnen er door de decentralisatie weer allerlei perverse prikkels ontstaan.'

Visscher: 'Ik vind het goed dat de zorg minder ingewikkeld wordt, door de verantwoordelijkheid bij de gemeenten te leggen, en dat we de zorg dicht bij het dagelijks leven van mensen organiseren. Wat ik heel slecht vind zijn de voorwaarden waaronder we als gemeenten per 1 januari 2015 een enorm pakket aan nieuwe taken moeten uitvoeren. Die voorwaarden maken de decentralisaties tot een ondoenlijke opdracht. De beweging is ook zo tegenstrijdig: het kabinet wil bevorderen dat mensen zo lang mogelijk zelfstandig thuis blijven wonen, met behulp van ondersteuning als dat nodig is, maar juist in die budgetten wordt flink gesneden. Alleen al de budgetkorting op de huishoudelijke zorg betekent voor Groningen dat er 6,4 miljoen euro minder kan worden besteed (40 procent van het budget). Een groot deel van de Groningers zal deze zorg niet zelf kunnen betalen, want 65 procent van de Groningers die nu huishoudelijke zorg krijgen, heeft een inkomen van maximaal 120 procent van het sociaal minimum. En daar moet je de bezuiniging op begeleiding (25 procent) en de bezuiniging op inkomensondersteunende maatregelen voor chronisch zieken en gehandicapten (70 procent) ook nog eens bij optellen. Ook heel tegenstrijdig vind ik dat aan de ene kant hulpverleners (gemeenten) meer samenwerken, terwijl zorgverleners en ziektekostenverzekeraars vanwege de marktwerking binnen de zorgverzekeringswet juist met elkaar concurreren. Voor onze inwoners wil ik graag een soepele samenwerking tussen de door de verzekeraars betaalde zorgverleners (bijv. huisartsen en wijkverpleegkundigen) en de hulpverleners die door de gemeente betaald worden. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft de staatssecretaris

Roos van Gelderen is sinds mei 2010 namens de SP wethouder Jeugd, Zorg en Welzijn in Leiden.

gevraagd een regeling te treffen voor zo'n niet-vrijblijvende samenwerking, maar kreeg helaas nul op het rekest. Een heel kwalijke zaak vind ik ook dat in deze tijden van economische crisis en hoge werkloosheid er door de bezuinigingen in de zorg nog eens heel veel werklozen bij zullen komen. Met name voor een regio als Oost-Groningen is dat heel ernstig.'

Is je gemeente toegerust op de overheveling van al deze taken?

Van Gelderen: 'Daar zouden we wel toe in staat zijn, als de bezuinigingen niet zo groot zouden zijn en niet zo snel zouden worden doorgevoerd. Ook worden gemeenten heel slecht betrokken bij alle plannen van het rijk. De VNG heeft nauwelijks positie, maakt geen vuist en ondertussen krijgen gemeenten een steeds negatiever imago. En hoe gemeenten straks goed moeten samenwerken met de zorgverzekeraars is nog een groot vraagteken. Samen met andere gemeenten bereiden we ons zo goed mogelijk voor, maar ik maak me grote zorgen.'

Foto: Jeroen van Kooten

Jannie Visscher is sinds 2006 namens de SP wethouder in Groningen en sinds oktober 2012 verantwoordelijk voor Zorg en Welzijn, Integratie/Emancipatie, Sociale wijkvernieuwing en Stadstoezicht, en Ouderen, Jeugd en Cultuurverandering.

Visscher: 'Nee, onder de huidige condities is het goed uitvoeren van deze megaklus niet mogelijk. Maar toch bereiden we ons erop voor het zo goed mogelijk te doen. Dat zijn we aan onze inwoners verplicht. Gelukkig hebben we al een jarenlange traditie van goede samenwerking tussen bijvoorbeeld woningcorporaties, zorgverleners, onderwijsinstellingen en vrijwilligers in onze gemeente. Door die samenwerking verder te verbeteren en te versterken bereiden we ons zo goed mogelijk voor. Ook werken we nauw en goed samen met de andere gemeenten in onze provincie.'

Kun je de bezuinigingen op een sociale manier opvangen?

Van Gelderen: 'Tot nu toe wel, maar voor hoe lang nog? Je moet blijven zoeken naar oplossingen die mensen en banen niet schaden, of in ieder geval zo min mogelijk. De keuzes die je dan maakt kunnen nog wel zo sociaal mogelijk zijn, maar er zit een grens aan wat je kan doen als gemeente. Als er landelijk niets gebeurt, zal er sprake zijn van versobering en afbraak.'

Visscher: 'Nee, bezuinigingen van deze enorme omvang kunnen we niet sociaal opvangen. Al doen we daar wel ons uiterste best voor. Maar ik heb de hoop nog niet opgegeven dat het kabinet de plannen nog wijzigt, al dan niet gedwongen door het parlement.'

Tot hoever kun je hierin gaan?

Van Gelderen: 'Je moet je tot het uiterste blijven inzetten, vind ik. Als we dat niet doen, wordt het helemaal een ramp. Aan de andere kant zijn er zeker grenzen aan waar je nog aan meewerkt.'

Visscher: 'Dat is moeilijk te zeggen. We maken, ook als gevolg van de economische crisis, financieel moeilijke tijden door. De afgelopen jaren is het ons in Groningen nog gelukt het voorzieningsniveau behoorlijk goed op peil te houden. Maar dat zal als alle voorgenomen bezuinigingen doorgaan niet meer lukken.'

Wanneer zou je geen bestuursverantwoordelijkheid meer nemen?

Van Gelderen: 'Als je je niet meer in je belangrijkste uitgangspunten kunt herkennen. Mensen moeten wel kunnen zien dat de SP bestuurt en dat wij voor de mensen opkomen en samen met hen optrekken.'

Visscher: 'Wanneer we geen meerderheid hebben voor een zo sociaal mogelijk beleid, oftewel wanneer de meerderheid van de raad zou kiezen voor afbraak van belangrijke voorzieningen en tegelijkertijd geld zou spenderen aan andere (minder belangrijke) zaken.'

Hoe leg je dat dan uit aan je kiezers?

Van Gelderen: 'Door duidelijk te maken dat dit het gevolg is van landelijk VVD-PvdA-beleid. En vooral laten zien dat wij als SP alternatieven hebben, dat het anders kan!'

Visscher: 'Wanneer we door rijksbeleid gedwongen worden om te snijden in voorzieningen zou ik het nog kunnen uitleggen, maar wanneer we zelf als gemeentebestuur geen sociale keuzes maken kan ik het niet meer uitleggen. Daar wil ik niet aan meewerken. Maar gelukkig is daar nu in Groningen ook geen sprake van!'

DE SP HEERLEN EN DECENTRALISATIES EN BEZUINIGINGEN ONVERTEERBAAR BELEID

Tekst: Riet de Wit en Peter van Zutphen

Als SP-wethouders in Heerlen hebben wij grote kritiek op de enorme bezuinigingen waarmee de drie zogenoemde decentralisaties, AWBZ, Jeugdzorg en Participatie, gepaard gaan. Er zal weinig tot niets overblijven van de fraaie retoriek die gebezigd wordt in Den Haag over een betere en nieuwe manier van werken bij de gemeenten. In de praktijk zullen we gewoon moeten snijden in sociale voorzieningen. Alleen al om de bezuinigingen op zorg te compenseren moeten we in Heerlen de onroerendezaakbelasting (ozb) verdubbelen. Daar komt bij dat Heerlen – op Oost-Groningen na – gemiddeld meer mensen met een zorgvraag en arbeidsbeperking heeft dan de rest van Nederland.

Naast de forse bezuinigingen is er nog een aantal zaken onverteerbaar. Zo houdt de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG) als het om zorg gaat stug vast aan haar weigering om een landelijke minimumgrens te accepteren voor zorg waar iedereen in ons land zo nodig aanspraak op moet kunnen maken. Dat zal betekenen dat mensen die zorg nodig hebben in de ene gemeente wel in aanmerking komen voor essentiële voorzieningen en in de andere niet. Het in algemene zin goede principe van ‘gemeentelijke beleidsvrijheid’ schiet hiermee natuurlijk volledig zijn doel voorbij.

Voor wat betreft de Participatiewet verliest het merendeel van de nieuwe mensen met een arbeidsbeperking het recht op volwaardig aangepast werk, zoals dat nu is vastgelegd in de Wet sociale werkvoorziening (WSW). Iedereen met een arbeidscapaciteit van minder dan 20 procent gaat direct naar de bijstand, waarvan het regime ook nog eens versoberd wordt. De huidige groep Wajongers wordt herkeurd en verliest de uitkering bij een arbeidscapaciteit van meer dan 20 procent en belandt vervolgens in de bijstand. Daarnaast worden we als verantwoordelijk wethouders wel steeds weer geconfronteerd met het falen van het huidige systeem met zijn hokjes, bureaucratie en diverse potten met geld, met ieder hun eigen regels. Het gevolg hiervan is gebrek aan samenwerking, waardoor te veel hulpverleners langs elkaar heen werken, met alle gevolgen van dien. En in de zorg zien we heel veel verspilling dankzij een indicatiestelsel dat niet gericht is op het snel verlenen van passende

ondersteuning en zorg, maar op georganiseerd wantrouwen.

Bovendien betekent het decentraliseren van belangrijke voorzieningen als zorg, jeugdzorg en re-integratie voor inwoners dat de gemeente de ‘regierol’ kan en moet nemen. Dus dat de gemeente de touwtjes stevig in handen neemt om het anders en beter te organiseren. Het alternatief, niets veranderen, maar wel voor miljoenen wegsnijden, is voor ons onaanvaardbaar. Daarmee geef je de Haagse pijn domweg door, terwijl met een sociale en slimme aanpak wel degelijk kosten kunnen worden bespaard. Het is echter een illusie om te denken dat zelfs een SP-wethouder dergelijke draconische bezuinigingen zonder pijn kan opvangen.

HEERLENSE AANPAK

Zonder de illusie te wekken dat je als gemeente één op één kan compenseren wat door de rijksoverheid wordt wegbezuinigd, willen we zelfs bij dit rampzalige beleid als SP-wethouders een duidelijk verschil maken. In Heerlen doen we dat op de volgende manier.

Ook Heerlen ontkomt niet aan wat in afschuwelijk jargon ‘kanteling’ genoemd wordt, wat zoveel wil zeggen als meer oplossingen zoeken in de eigen omgeving van mensen. Dat hoeft overigens niet per definitie slecht te zijn. Zolang het maar niet neerkomt op ‘zoek het maar zelf uit’, terwijl er geen oplossing voorhanden is. In de Heerlense beleidsplannen staat dan ook zeer uitdrukkelijk dat daar waar andere oplossingen niet werken, de individuele voorzieningen

overeind moeten blijven.

We zijn al een aantal jaar aan de slag met belangrijke zorginstellingen om de hokjes in de zorg zoveel mogelijk te doorbreken. We hebben daarbij het geluk dat enkele grote instellingen rond zorg en welzijn in onze stad en regio duidelijk afstand genomen hebben van de beruchte marktwerking en afspraken hebben gemaakt onder het motto ‘geen marktwerking maar samenwerking’. Op wijkniveau gaat die samenwerking heel ver, en die aanpak wordt nu over de hele stad uitgerold. Waarbij we overigens zeer gehinderd worden door het feit dat de financiering nog steeds uit verschillende budgetten komt. Het SP-voorstel om te komen tot een buurtgerichte AWBZ met gemeentelijke regie zou daarvoor een oplossing kunnen zijn.

Ons werkgelegenheidsbeleid sluit hierop aan. Als gemeente hebben we dit steeds meer in eigen hand genomen. Zo’n 450 bijstandsgerechtigden en Wajongers doen ‘additioneel’ werk bij Baanbrekend Werk, een project dat hen voorbereidt op mogelijke doorstroming naar werk. Werk dat er wel is, maar door niemand gedaan wordt, omdat er vooral maatschappelijke opbrengsten zijn en geen commerciële. De bijstandsgerechtigden en Wajongers werken als ‘buurthulpen’ in samenwerking met de thuiszorg en helpen buurtbewoners die dat nodig hebben bij tuinieren, een klein klusje in huis, voorlezen, boodschappen doen, een kaartje leggen, enzovoort. Bovenop hun uitkering ontvangen zij een euro per gewerkt uur. Andere mensen werken in zorginstellingen om op allerlei manieren contact te bieden. Degenen die bij de thuiszorgdemonstratie in Amsterdam waren, zagen daar Millie optreden met haar rap tegen de bezuinigingen op de thuiszorg. Millie komt uit onze muziekgroep die bewoners van verzorgingshuizen een leuke middag verzorgt. Om groei te bevorderen, als het kan naar regulier werk, mogen mensen uit dertig werksoorten kiezen en wordt de begeleiding door eigen

Riet de Wit-Romans is wethouder Economie, Werk en Onderwijs in Heerlen

consulenten van de gemeente gedaan. Zo is Millie doorgestroomd naar de (thuis)zorg.

Daarnaast is een deel van het gemeentelijk werk gereserveerd voor mensen met een arbeidsbeperking en dankzij een eigen gemeentelijk werkbedrijf komt er meer werk voor hen. Bovendien is er een werkgeversservicepunt in het leven geroepen dat in samenwerking met het UWV en de sociale werkvoorziening probeert om zoveel mogelijk vacatures, ook voor mensen met beperkingen, weg te halen bij werkgevers. Ons jongerenloket is, ondanks alle bezuinigingen op participatie, van prima kwaliteit en geeft prioriteit aan 'kwetsbare jongeren' (jongeren uit speciaal onderwijs, praktijkschool, Wajong, WSW of met sociaal-emotionele problemen). Achter dit jongerenloket is tevens een Centrum voor Jeugd en Gezin gevestigd. Een zware financiële opgave bij alle bezuinigingen, maar gelukkig komt er extra geld voor jeugdwerkloosheid vanuit Den Haag en krijgen wij subsidie uit het Europees Sociaal Fonds (ESF). Maar let wel, we hebben ook moeilijke besluiten genomen. Van de eerste

grote bezuiniging op het participatiebudget hebben we een deel opgevangen met onze eigen gemeentelijke begroting. Desondanks moesten we een keuze maken wie we in welke mate nog kunnen helpen. We hebben ons geprivatiseerde WSW-bedrijf, Licom NV, met 11 gemeenten failliet laten gaan. Het moest gebeuren omdat de NV zich steeds meer gedroeg als een privaat bedrijf dat oplopende tekorten bij de gemeenten neerlegde. Bereidheid om te veranderen was minimaal. Dat brengt veel onrust met zich mee. Na een moeizaam eerste jaar krijgen we hier steeds meer grip op en gaat het beter. Door de nieuwe bezuiniging zal het tekort echter weer fors oplopen en is het maar de vraag of er nog geld is voor goede begeleiding.

Essentieel is ook te beseffen dat we als gemeente niet alle kennis in pacht hebben, al helemaal niet over de nieuwe taken die we opeens krijgen. Wij gaan onze ambtenaren dus geen spoedcursus kinderpsychiatrie geven om hen beslissingen over kinderen met ernstige problemen te laten nemen. Wij gaan vertrouwen geven aan de mensen 'met de voeten in de modder', die met kennis van zaken en

Peter van Zutphen is wethouder Zorg, Welzijn en Jeugd in Heerlen

met betrokkenheid dicht bij de problemen staan.

Heerlen hoort niet bij de gemeenten die doen alsof de massa-ontslagen die in de zorg dreigen haar niets aangaan. Doordat de verhouding met de grote regionale thuiszorginstelling Meander gebaseerd is op samenwerking in plaats van marktwerking zijn er tot nog toe nog geen werknemers gedwongen ontslagen. Ook in de nabije toekomst zal dat niet geval zijn. Wel zijn tijdelijke contracten niet verlengd, wat op zich al erg genoeg is. Garanties voor de toekomst kunnen we niet geven, maar we trekken het ons nadrukkelijk aan. Met dat alles hopen we in ieder geval een deel van de kosten te besparen en het toch zo goed mogelijk te doen. De enorme bezuiniging die het rijk nu oplegt betekent een enorm risico dat we dan toch nog geld tekort komen. Voor een deel zal dat óók in Heerlen snijden gaan betekenen. Daarnaast vinden wij als SP dat we zo nodig ook uit eigen middelen geld zullen moeten bijbetalen. Alles compenseren zal onmogelijk zijn. Maar waar nodig en mogelijk moeten we wel degelijk de beurs trekken, en dat is voor ons ook een belangrijk punt bij de komende gemeenteraadsverkiezingen. Tot slot, de SP is en blijft ook een actiep partij. Onze afdeling, inclusief wethouders, is zeer betrokken geweest bij alle plaatselijke en landelijke acties tegen bezuinigingen op de WSW en de (thuis)zorg.

‘Wij geven onze ambtenaren geen spoedcursus kinderpsychiatrie’

VIJF VRAGEN OVER DE DECENTRALISATIE AAN RONALD VAN RAAK

Tekst: Arjan Vliegthart Foto: Bas Stoffelsen

Hoe kijkt de SP-Tweede Kamerfractie aan tegen de decentralisatie- en herindelingsplannen van minister Plasterk? Het woord is aan woordvoerder Binnenlandse Zaken Ronald van Raak.

Hoe komt het dat de SP zo kritisch is over de decentralisaties, terwijl wij toch ook de partij zijn van politiek zo dicht mogelijk bij mensen?

‘Dat laatste klopt zeker. De SP heeft zich jarenlang verzet tegen allerlei vormen van schaalvergroting, bijvoorbeeld in het onderwijs en de zorg. Het is dus ook niet zo dat wij er per definitie op tegen zijn dat sommige taken naar de gemeenten gaan. In ons verkiezingsprogramma staat bijvoorbeeld dat wij de jeugdzorg als dat mogelijk is op lokaal niveau organiseren.

Het probleem van de plannen van de regering is echter dat ze de decentralisaties gepaard laten gaan met heel grote bezuinigingen. In totaal moeten de decentralisaties in de (jeugd)zorg, de WSW en de arbeidsre-integratie 4,5 miljard euro opleveren. Dat zijn de kosten van de crisis, die zo op het bordje komen van mensen die de crisis niet veroorzaakt hebben. Daar verzetten we ons tegen. Voor de regering horen de decentralisaties en

de bezuinigingen zo bij elkaar dat zij doof is voor onze alternatieven.’

In het regeerakkoord stond dat gemeenten idealiter een omvang hebben van minstens 100.000 inwoners. Hoe verhoudt zich dat met de decentralisatieplannen?

‘Grotere gemeenten zijn volgens minister Plasterk nodig om de nieuwe taken goed te kunnen uitvoeren. Dat is toch een wat rare redenering. De regering wil zaken dicht bij de burger organiseren, maar zorgt er ondertussen ook voor dat mensen minder binding krijgen met hun lokale overheid. Tegelijkertijd moeten niet alleen de gemeenten groter. Ook de provincies moeten groter, omdat de grote gemeenten anders te groot worden voor de huidige provincies. Dat blijft toch een vreemde zaak.’

Als er zoveel nieuwe taken op de gemeenten afkomen, wie zorgt er dan dat gemeenten die nieuwe taken een beetje kunnen behappen?

‘Eigenlijk is dat de taak van de minister van Binnenlandse Zaken, minister Plasterk. Hij is verantwoordelijk voor het Openbaar Bestuur in dit land. Het probleem is echter dat alle inhoudelijke voorstellen door verschillende ministeries worden

voorbereid en straks misschien ook uitgevoerd. Ik heb niet de indruk dat de afstemming op dit moment erg goed gaat.

Het zijn de gemeenten die de gevolgen van de opeenstapeling van decentralisaties te verwerken krijgen. Zij worden geconfronteerd met de bezuinigingen en moeten aan burgers uitleggen waarom er nu minder geld beschikbaar is voor de jeugdzorg en zieke ouderen, of waarom sociale werkplaatsen dicht moeten.’

Toch hoor je dat de belangenorganisatie van de gemeenten, de VNG, niet per definitie tegen de plannen van de regering is. Hoe komt dat?

‘De VNG is best kritisch over de plannen en vooral over de bezuinigingen. De VNG maakt zich ook zorgen over het feit dat er zoveel taken tegelijk gedecentraliseerd worden. Maar de VNG is ook een lobbyclub die zoveel mogelijk bevoegdheden naar de gemeenten wil halen. Voor een deel zijn daarvoor goede argumenten, omdat sommige zaken nu eenmaal beter lokaal dan nationaal georganiseerd kunnen worden. Maar soms spelen er ook doodgewoon machtsbelangen. Het is goed om ook dat in het oog te houden.’

Wat is de rol van de komende gemeenteraadsverkiezingen voor de decentralisatie?

‘De regering doet alsof de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen niet uitmaakt voor haar plannen, maar dat is niet waar. De verkiezingen zijn wel degelijk een test voor de regering en de regeringspartijen VVD en PvdA. De regering moet namelijk over veel van haar plannen nog onderhandelen met de gemeenten en als er na maart allemaal colleges komen die de decentralisatieplannen niet zien zitten, staat alles op losse schroeven. Daarnaast kan de uitslag van 19 maart ook een duidelijk signaal zijn naar de regering in Den Haag; wij zien deze plannen niet zitten. Wat dat betreft is het echt nog geen uitgemaakte zaak.’

LOKALE DEMOCRATIE SLACHTOFFER VAN DECENTRALISATIE REGERING

Tekst: Arjan Vliegenthart

‘Gemeenteraadsleden worden machtelozer door decentralisatie’, kopte NRC Handelsblad op 29 november 2013. Diverse griffiers van gemeenteraden en hoogleraren waarschuwen ervoor dat de nieuwe taken die de gemeenten door de plannen van de regering krijgen niet gepaard zullen gaan met goede democratische controle. De nieuwe taken op het gebied van de jeugdzorg, de AWBZ en de re-integratie vragen zoveel specialistische kennis dat gemeenten deze zullen laten uitvoeren door samenwerkingsverbanden waar geen effectieve controle op kan worden georganiseerd. Daarmee zou de lokale democratie weleens het grootste slachtoffer kunnen worden van de decentralisatieplannen.

De waarschuwing in de NRC komt grotendeels overeen met het beeld dat blijft hangen na het lezen van het boek *De Gemeenteraad heeft geen toekomst* van Jasper Loots en Piet-Hein Peeters. Loots en Peeters spreken daarin met diverse gemeenteraadsleden en experts die vaststellen dat gemeenteraden steeds meer uitvoeringskantoren worden, in plaats van plekken waar politiek wordt bedreven. De ruimte om op lokaal niveau politiek te bedrijven is klein, de hoofdlijnen van het beleid liggen door nationale regelgeving goeddeels vast en het is voor gemeenteraadsleden moeilijk, soms haast onmogelijk, om de informatieachterstand op ambtenaren en bestuurders goed te maken. Met de geplande decentralisaties wordt weliswaar het budget waar gemeenten over beschikken verdubbeld, maar de ruimte om zelf keuzes te maken wordt niet groter. Sterker nog, die lijkt steeds kleiner te worden. Daar komt nog bij dat opeenvolgende regeringen hebben ingezet op grotere gemeenten, vaak zeer tegen de zin van burgers in. Ook deze ontwikkeling zet de lokale democratie verder onder druk.

Loots en Peeters trekken dan ook terecht aan de bel. De regering probeert de decentralisaties, inclusief de daarbij ingeboekte bezuinigingen van 4,5 miljard euro, te verkopen als

een zegen voor het lokale bestuur. De nieuwe taken zouden tot nieuwe uitdagingen leiden en lokale politici mogen daar zelf invulling aan geven binnen de kaders van de wet. Lokale overheden zouden daarnaast zoveel effectiever kunnen werken dan de landelijke overheid dat de bezuinigingen zo kunnen worden weggepoetst door beter functionerende instellingen. Dat zou een aanlokkelijk perspectief moeten zijn voor iedereen die op lokaal niveau politiek actief wil zijn.

De werkelijkheid is echter anders. Behalve dat gemeenteraden meer dan nu al het geval is uitvoeringsorganisaties dreigen te worden, zullen zij ook het bezuinigingsbeleid van de regering aan de burgers mogen uitleggen. Het zijn immers de gemeenten die mogen verklaren waarom jongeren met problemen minder zorg krijgen, de sociale werkplaatsen dicht moeten en waarom medewerkers in de zorg hetzelfde werk voor een lager salaris moeten doen. Het zullen gemeenteraadsleden zijn die daarvoor verantwoordelijk zullen worden gesteld zonder dat zij de bevoegdheden en de middelen hebben om fundamenteel andere keuzes te maken. Dat zal niet alleen tot spanningen tussen burgers en hun lokale vertegenwoordigers kunnen leiden, maar net zozeer tot spanningen tussen de lokale en landelijke politiek. Daarbij is niemand gebaat. Loots en Peeters werpen in hun bundel terecht de vraag op in hoeverre het nog zin heeft om te gaan stemmen. Hun antwoord is dat dit

juist nu van groot belang is: ‘De raadsleden zouden van de daken moeten schreeuwen dat zij het niet accepteren dat de positie van de raad marginaliseert. Wij horen het niet. Maar ook wij, de kiezers, moeten dat van de daken schreeuwen. Door te gaan stemmen, om te beginnen. Het kan toch niet zo zijn dat een raadslidmaatschap vooral van betekenis is voor de ontwikkeling van het raadslid, vormend en leerzaam en als een belangrijke stap in een politieke carrière, maar dat het geen gevolgen heeft voor de ontwikkeling van de gemeente. Het mag niet zo zijn dat we de inrichting van dorp en stad overlaten aan professionals en ambtenaren die uiteindelijk geen verantwoording hoeven af te leggen.’ Van wie zwijgt, zou namelijk gezegd kunnen worden dat diegene instemt met het huidige beleid. Protest tegen de regeringsplannen is nodig. De komende gemeenteraadsverkiezingen zouden daarom ook heel goed kunnen dienen als een referendum over het regeringsbeleid dat van gemeenteraden uitvoeringskantoren dreigt te maken. Het is aan de SP om andere partijen uit te dagen helder te maken hoe zij in dit debat staan en protest aan te tekenen tegen een steeds machteloze lokale democratie. Alleen dan zou er daadwerkelijk iets kunnen veranderen.

Jasper Loots en Piet-Hein Peeters
De gemeenteraad heeft geen toekomst
79 pagina's
Uitgeverij Pepijn
ISBN: 9789078709237
Prijs: € 14,95

'IN ONS STRAATJE' DE POPPE-METHODE

Tekst: Ronald van Raak

6 april 1993. Remi Poppe na de presentatie van het boek *De Poppe-methode* met journalisten en genodigden op milieurondreis door Rijnmond.

'De voordeur zit aan de achterkant.' Dat zegt Remi Poppe altijd. Als je iets te weten wilt komen, moet je niet de geëffende paden bewandelen, door stukken van de ambtenaren te lezen of vragen te stellen aan het college. Als je echt wilt weten hoe iets zit, moet je zelf op pad, om documenten boven tafel te krijgen en te praten met mensen op de werkvloer. Poppe werd in 1994 – samen met Jan Marijnissen – de eerste vertegenwoordiger van de SP in de Tweede Kamer. Al sinds de oprichting in 1972 was Poppe actief in de partij, in 1978 werd hij raadslid in Vlissingen. Maar ook in de gemeenteraad bleef hij een activist.

Over dat activisme schreef Karel Glastra van Loon in 1993 het boek *De Poppe-methode*: 'Hij bezoekt de plaats van het delict, praat met alle mogelijke getuigen en betrokkenen, volgt het spoor van verdachte personen. Hij speurt naar documenten, stelt lastige vragen aan autoriteiten, belt met iedereen die mogelijk verstand van zaken zou kunnen hebben. En ten slotte, als hij het lek boven water heeft gekregen, zoekt hij de publiciteit. Omdat hij weet dat dat meestal het enige middel is om ervoor te zorgen dat zijn ontdekkingen ook gevolgen zullen hebben voor de betrokkenen – *for the better or for the worse.*'

Als raadslid word je overladen met informatie. Stukken van het college,

waarover je vervolgens een mening moet hebben. Kaders stellen en debatteren op hoofdlijnen. Als een volksambtenaar die nog eens naar de plannen kijkt, of alles wel klopt. Een raadslid is geen volksambtenaar, maar volksvertegenwoordiger. Die zelf problemen onderzoekt, zelf onderwerpen op de agenda zet en zelf met oplossingen komt. Die geen kaders, maar eisen stelt. Niet op hoofdlijnen, maar over concrete problemen die mensen in hun buurt of op hun werk tegenkomen. Toch is ook binnen de SP de methode-Poppe lang niet overal gemeengoed.

In plaats van zelf op pad te gaan en mensen te mobiliseren zitten raadsleden vaak opgesloten achter papieren

in de raadszaal. Een raadslid verdringt soms in de stukken, zeker na invoering van de 'dualisering' in 2002, een idee dat uit de koker kwam van de PvdA. Raadsleden moesten vooral kaders stellen en het college op hoofdlijnen controleren en zich niet bemoeien met details en met de uitvoering. Maar het meest interessante van het raadswerk is nou juist dat je aan de gang gaat met concrete problemen van mensen en controleert of al die plannen die worden gemaakt ook goed worden uitgevoerd.

De decentralisaties die de regering nu doorvoert dreigen het raadswerk nog verder uit te hollen. Gemeenten krijgen nieuwe taken op het gebied van zorg en welzijn, zoals ondersteuning van chronisch zieken en begeleiding van werklozen. De ruimte om zelf beleid te maken is echter gering, niet alleen vanwege de forse bezuinigingen, maar ook omdat een groot deel van de taken wordt uitbesteed aan bovengemeentelijke samenwerkingsverbanden. Nog meer avonden boven nog grotere stapels papier, praten over zaken waarover de raad steeds minder te zeggen heeft.

Heeft het raadswerk dan nog wel zin? Jazeker, zelfs meer dan ooit! De komende jaren zullen op lokaal niveau de gevolgen blijken van het nationale decentralisatiebeleid. Bijvoorbeeld in de thuiszorg of de jeugdzorg: chronisch zieken die in de steek worden gelaten, jongeren die buiten de boot vallen. Maar dat vereist wel een andere houding van raadsleden. Niet alleen vragen stellen in de raad, maar zelf onderzoek doen, zelf mensen mobiliseren, zelf de media inschakelen: de methode-Poppe. Dat vraagt ook wat lef en doorzettingsvermogen, maar maakt het raadswerk ook heel wat leuker en spannender.

SPANNING

ONGELIJKHEID IS EEN POLITIEK PROBLEEM

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Versijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 2, februari 2014

ONGELIJKHEID IS EEN POLITIEK PROBLEEM

Uit een recent rapport van Oxfam komt naar voren dat de 85 rijkste individuen in de wereld evenveel bezitten als de armste helft van de wereldbevolking. Dit feit geeft wel aan hoe groot de mondiale ongelijkheid is. Jarenlang werd ongelijkheid gezien als aanjager van de economie, maar tegenwoordig zijn er steeds meer individuen en instanties die erop wijzen dat ongelijkheid een probleem is – en dan niet alleen economisch, maar zeker ook politiek.

Fractiemedewerker Financiën & Ontwikkelingssamenwerking Sara Murawski laat zien welke oorzaken aan de groeiende ongelijkheid wereldwijd ten grondslag liggen, welke gevolgen de toenemende tweedeling tussen rijk en arm heeft en wat de politiek zou moeten doen om de mondiale ongelijkheid en armoede aan te pakken.

SP-senator Geert Reuten toont in zijn bijdrage aan dat de inkomensverschillen in Nederland niet verkleind zullen worden in de komende kabinetsperiode. Niet de hoogste inkomens maar de middeninkomens zullen de zwaarste lasten dragen.

Criminologe Gwen van Eijk vertelt aan *Spanning* over het onderzoek dat zij gaat doen naar klassenverschillen in het criminaliteitsbeleid. Volgens haar is het niet uitgesloten dat klassenjustitie in Nederland bestaat. Daar is SP-Kamerlid Jan de Wit ook niet zo zeker van. Hij vindt het onbegrijpelijk dat een bijstandsmoeder die met haar uitkering knoeit voor de rechter moet komen, terwijl een frauderende bankier de dans ontspringt.

Verder in *Spanning* geeft politicoloog Bastiaan van Apeldoorn zijn visie op een socialistisch buitenlands beleid,

net zoals econoom David Hollanders dat eerder deed voor een socialistisch financieel-economisch beleid (zie *Spanning* 9/2013). Hij doet dat aan de hand van drie breed geformuleerde uitgangspunten met daaraan gekoppeld enkele concretere voorstellen.

In het vijfde deel van 'Ons kapitaal' bespreekt Ronald van Raak de beroemde filosoof Spinoza, die ons leerde dat ieder mens zoveel mogelijk moet volharden in zijn bestaan. Volgens Van Raak kan een mens alleen autonoom zijn in een samenleving waarin sociale zekerheid is gewaarborgd.

Voormalig SP-raadslid Geert van Amstel recenseerde *The unwinding. An inner history of the new America* van journalist George Packer. Dit boek beschrijft hoe gewone Amerikanen ondanks het verval van hun samenleving blijven geloven in een betere toekomst.

In het vijftiende deel van 'Parels uit de Parlementaire Geschiedenis' staat de Wet op de parlementaire enquête centraal. Deze wet geeft parlementariërs de mogelijkheid om grondig onderzoek te doen naar een bepaalde kwestie en betrokkenen onder ede te horen.

'In ons straatje' gaat tot slot over zelforganisatie. Bijzonder hoogleraar samenlevingsopbouw Justus Uitermark plaatst kanttekeningen bij alle jubelverhalen over burgerinitiatieven. Hij stelt dat zelforganisatie kan leiden tot segregatie en meer ongelijkheid.

RECTIFICATIE

In het vorige nummer van *Spanning* stond in de rubriek 'In ons straatje' dat Remi Poppe raadslid in Vlissingen is geweest. Dit moet Vlaardingen zijn.

INHOUD

- 3 **PAK DE ONGELIJKHEID AAN**
- 6 **GEEN EXTRA BIJDRAGE VAN DE HOGERE INKOMENS**
- 8 **KLASSENVERSCHILLEN IN HET CRIMINALITEITSBELEID**
- 10 **VIJF VERLOREN JAREN**
- 12 **UITGANGSPUNTEN VOOR EEN SOCIALISTISCH BUITENLANDS BELEID**
- 16 **ONS KAPITAAL 5 SPINOZA: VOLHARDEN ALS DEUGD**
- 17 **BLIJVEN DROMEN**
- 18 **PERELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS 15**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

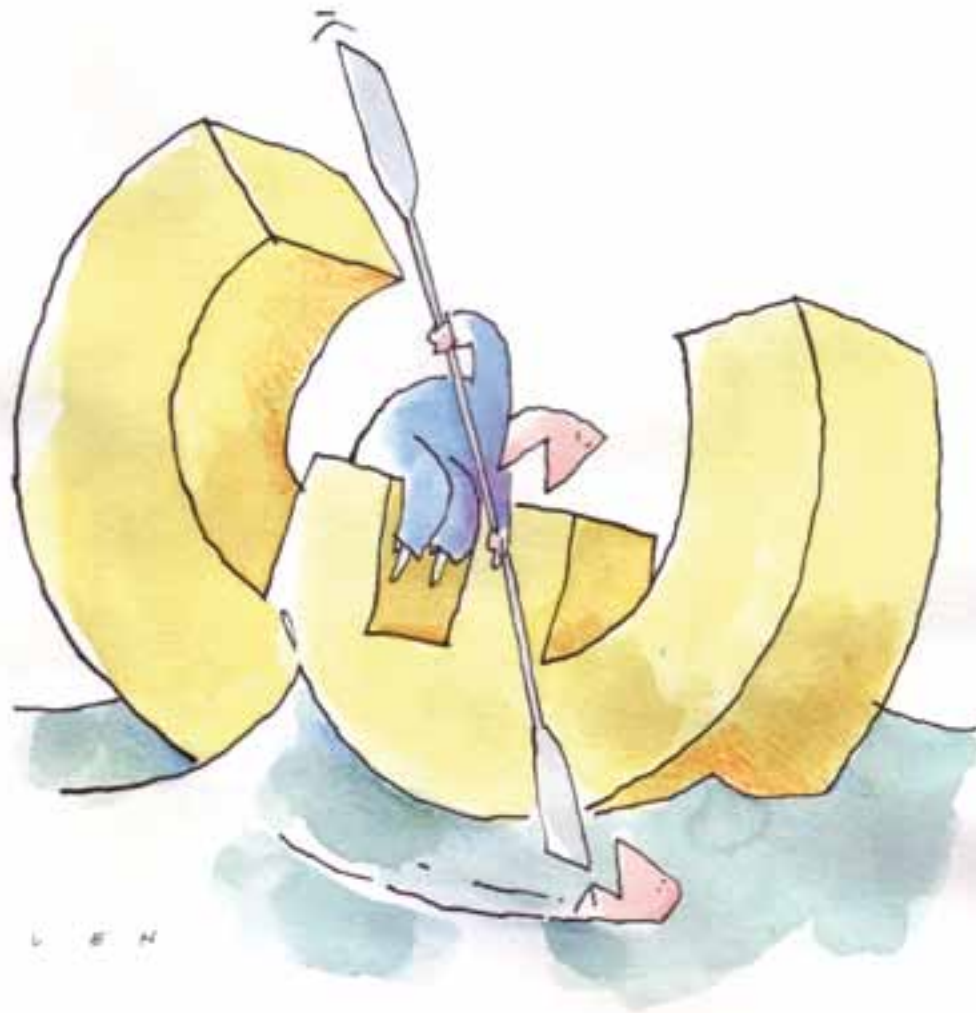
Gonnie Sluijs

Foto cover

Herman Wouters / Hollandse Hoogte

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING FEBRUARI 2014

PAK DE ONGELIJKHEID AAN

Tekst: Sara Murawski

Ongelijkheid vormt één van de grootste bedreigingen van onze samenlevingen. Toch is de politieke aandacht ervoor onvoldoende. Het terugdringen van ongelijkheid vraagt om een radicaal ingrijpen in de bestaande financieel-economische structuren. Het verminderen van ongelijkheid als politiek doel verdient serieuze overweging.

Afgelopen weken ging er veel aandacht uit naar een Oxfam-rapport waaruit bleek dat de rijkste 85 individuen ter wereld samen evenveel bezitten als de armste helft van de wereldbevolking (3,5 miljard mensen). *Working for the few – political capture and economic inequality* heet het rapport – en in die boodschap ligt misschien wel het grootste probleem van deze tijd besloten. Terwijl ongelijkheid wereldwijd toeneemt, kan het grootste deel van de wereldbevolking niet meekomen in de economische, sociale en politieke welvaart. De ongelijkheidskloof blijft groeien, zolang de rijke elite ongebreideld zijn welvaart kan blijven vergaren.

ONGELIJKHEID VERKLAARD

Ongelijkheid wordt vaak in verband gebracht met armoede, maar geeft uitdrukking aan een ander fenomeen. Armoede wordt gedefinieerd als een tekort aan middelen om in de basisbehoeftes, zoals voedsel en behuizing, te kunnen voorzien. Er zijn absolute maatstaven voor armoede¹, maar er bestaat ook een relatieve maatstaf: daarbij wordt het

inkomen van een individu vergeleken met wat andere individuen bezitten of verdienen. Relatieve armoede drukt iets uit over de mate van ongelijkheid in een samenleving, en ongelijkheid is op haar beurt een indicatie van de welvaartsdeling in een land.

Een veelgebruikte maatstaf van ongelijkheid is de Gini-coëfficiënt. Een Gini van 0 wil zeggen dat iedereen een gelijk inkomen heeft, terwijl bij een Gini van 100 al het inkomen naar één persoon gaat. Ruim tweederde van de wereldbevolking leeft in een land waar de Gini-coëfficiënt tussen 1995 en halverwege of eind 2000 steeg². Grote organisaties als de Wereldbank en het IMF zagen ongelijkheid jarenlang als aanjager van de economie, uitgaande van neoklassieke aannames over een 'optimaal niveau' van ongelijkheid. Maar tegenwoordig staat ongelijkheid zelfs daar als economisch probleem op de agenda.

Globalisering zou voorspoed en welvaart voor iedereen brengen. Daar is voornamelijk weinig van terecht gekomen.

Hoewel de absolute armoede in de afgelopen twee decennia is afgenomen, leeft nog altijd zo'n 40 procent van de wereldbevolking van \$2 dollar per dag of minder³. Een substantieel deel van de mondiale middenklasse steekt daar niet ver bovenuit⁴. De econoom José Gabriel Palma deed vergelijkend onderzoek naar de inkomensongelijkheid in landen door de bevolking in te delen in tien inkomensgroepen, en kwam tot het verrassende inzicht dat de middelste vijf groepen stevast ongeveer 50 procent van het bbp ontvangen. De andere helft wordt verdeeld tussen de onderste vier groepen en de bovenste groep. Palma's conclusie luidt dat de rijkste 10 procent de mate van ongelijkheid in een samenleving bepaalt. Het is het *'winner takes all'*-effect van neoliberaal economisch beleid: een heel klein gedeelte van de samenleving eigent zich een buitensporig deel van de welvaart toe⁵.

Het is dan ook geen toeval dat het Oxfam-rapport spreekt van een 'politieke machtsgreep' (*political capture*) van de rijke elite. Nationale instituties en overheden worden hervormd om de belangen van een kleine minderheid te dienen. Dit gaat ten koste van de rest. Verontrustend is daarbij dat de toenemende welvaartsconcentratie ten gunste van enkelen volgens het rapport niet tot massale volksoptstanden leidt. Zij splijt samenlevingen juist dieper langs de lijn van de *'haves'* en de *'havenots'*: *"Instead of moving forward together, people are increasingly separated by economic and political power, inevitably heightening social tensions and increasing the risk of societal breakdown."*⁶ Deze versplintering maakt de kloof tussen de winnaars en de verliezers van de globalisering alleen maar groter.

Nu valt er wel wat af te dingen op de stelling dat mensen niet meer samen op zouden trekken (denk aan Occupy, de Arabische lente en de Oekraïne), feit blijft dat de welvaartsverschillen in de wereld zeer groot zijn en in de meeste landen toenemen. Dat geldt zowel voor het internationale (ongelijkheid tussen landen) als nationale (ongelijkheid binnen landen) niveau⁷. Overal worden de rijken steeds rijker, terwijl economische, sociale en politieke uitsluiting ertoe leidt dat het gros van de mensheid niet kan deelnemen aan de maatschappelijk vergaarde welvaart. Staten laten zich te veel leiden door de belangen van een kleine, rijke elite, met steeds groter wordende ongelijkheden tot gevolg.

OOZAKEN EN GEVOLGEN VAN ONGELIJKHEID

Het Oxfam-rapport verwijst naar een aantal oorzaken van ongelijkheid, waaronder financiële deregulering, veranderende belastingstelsels en neoliberaal bezuinigingsbeleid. De afgelopen dertig jaar heeft de financiële sector massaal gelobbyd voor financiële deregulering – en met succes. Maar terwijl banken en andere financiële instituties enorme hoeveelheden kapitaal en daarmee het predicaat *'too big to fail'* vergaarden, namen de systeemrisico's almaar toe en mondde de deregulering uiteindelijk uit in de grootste crisis sinds de jaren dertig. Een andere oorzaak zijn belastingstelsels. Sinds de late jaren zeventig is de belastingdruk op zowel bedrijven als rijke individuen afgenomen⁸. Belastingverdragen maakten het mogelijk dat grote bedrijven hun winsten konden doorsluizen naar oorden waar ze nauwelijks belasting over hun winsten

hoefden te betalen. Deze tweede verschuiving heeft ook een desastreuze invloed op de verhouding tussen landen. Ontwikkelingslanden liepen miljarden dollars aan winst mis, en de verschillen tussen Noord en Zuid verhevigden. Zo 'verdween' er naar schatting ruim 63 miljard dollar uit de sub-Sahara tussen 2008 en 2010 – meer dan twee keer zoveel als dat er aan ontwikkelingsgeld binnenstroomde⁹. Een derde factor die ongelijkheid versterkt is neoliberaal bezuinigingsbeleid. In Europa en de VS wordt nu bezuinigd op publieke voorzieningen om de gevolgen van de financiële crisis op te vangen. Door bezuinigingen op sociale zekerheid, gezondheidszorg en het onderwijs, worden structuren afgebroken die juist hadden moeten zorgen voor minder ongelijkheid.

In *The Spirit Level* onderzochten epidemiologen Richard Wilkinson en Kate Pickett het verband tussen ongelijkheid en tal van maatschappelijke factoren, zoals vertrouwen tussen mensen, psychologische en fysieke gezondheid, criminaliteit en onderwijsprestaties. Ze kwamen tot de conclusie dat sociale en gezondheidsproblemen met name voorkomen in de meest achtergestelde delen van een samenleving, en vaker voorkomen naarmate een samenleving ongelijker wordt¹⁰. Voor samenlevingen waar de ongelijkheid hoog is, geldt bovendien dat alle bevolkingsgroepen geraakt worden door de negatieve gevolgen van ongelijkheid. Wilkinson en Pickett breken daarom een lans voor meer gelijke samenlevingen in de overtuiging dat ongelijkheid samenlevingen als geheel bedreigt.

Econoom en Nobelprijswinnaar Joseph Stiglitz pleitte recentelijk voor het toevoegen van een ongelijkheidsdoelstelling aan de Millenniumdoelen van de VN. Stiglitz onderschrijft de visie dat sterke ongelijkheid tussen de armste en rijkste bevolkingsgroepen economische groei ondermijnt en politieke gelijkheid en sociale stabiliteit in gevaar brengt¹¹. Dat is in het bijzonder het geval wanneer armere bevolkingsgroepen wat betreft etniciteit, religie of regio, verschillen van de rijkere bevolkingsgroepen. Stiglitz stelt voor om de ongelijkheid tussen de extremen terug te dringen, zodat in 2030 de bovenste 10 procent niet meer inkomen ontvangt dan de onderste 40 procent. Bovendien moet er in 2020 in ieder land een publieke commissie in het leven worden geroepen die de effecten van nationale ongelijkheden in kaart brengt.

IMPLICATIES VOOR BELEID

Waar staat Nederland binnen deze mondiale ontwikkelingen? En waar zou Nederland moeten staan? Om met de eerste vraag te beginnen: Lilianne Ploumen, minister van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, heeft vanaf het begin van haar ministerschap gehamerd op de centrale plaats die ongelijkheidsbestrijding in haar beleid inneemt. Maar in de praktijk is daar nog niet veel van terecht gekomen. Hoewel het de ambitie van Ploumen is om bij te dragen aan 'duurzame en inclusieve groei' voor iedereen, is haar handelsagenda te eenzijdig en beperkt om dit doel te realiseren. Handel is niet zaligmakend, en ongecoördineerde economische groei leidt meestal tot grotere ongelijkheid binnen een land. Tegen de achtergrond van een handelsagenda waar het Nederlandse bedrijfsleven haar vingers bij aflikt blijft onduidelijk hoe de

criteria 'duurzaam' en 'inclusief' vertaald worden naar concreet beleid. Bovendien worden de Nederlandse programma's op de sociale sectoren, zoals onderwijs en gezondheidszorg, versneld afgebouwd. Dat is jammer, want gezondheidszorg en onderwijs hebben bewezen een effectieve bijdrage te leveren aan inclusieve ontwikkeling en de vermindering van ongelijkheid¹².

Wat zou Nederland dan moeten doen om ongelijkheid te bestrijden? Wie iets wil doen aan mondiale armoede en ongelijkheid, zal beleid moeten formuleren dat de samenhang van deze twee wereldse problemen grondig door-denkt en de onderliggende oorzaken identificeert en aanpakt. Ongelijkheid heeft ten minste twee ongunstige effecten op armoede: het belemmert de armen om te profiteren van groei, en het zet een rem op economische groei zelf¹³. Het Oxfam-rapport toont de rol die de rijke elite speelt in het ongelijkheidsvraagstuk. De handels-agenda van Ploumen wordt (deels) gedreven door diezelfde elite. Dat druist in tegen het idee van beleidscoherentie voor ontwikkeling, dat als theoretisch raamwerk een belangrijke rol vervult in Ploumens nota *Wat de wereld verdient*.

Beleidscoherentie wil zeggen dat 'de gevolgen van ons beleid voor lage- en middeninkomenslanden worden meegewogen in beslissingen'¹⁴. Op haar merites beoordeeld, impliceert beleidscoherentie dat handelsverdragen ten goede komen aan beide partijen – niet dat het Zuiden zich voegt naar de principes van vrijhandel ten gunste van het Noorden. Het vereist dat belastingverdragen worden opengebroken en dat er een halt wordt toegeroepen aan de kapitaalvlucht vanuit ontwikkelingslanden naar de rijke landen, die mede mogelijk gemaakt wordt door 'Nederlandse' brievenbusfirma's. En het betekent bovenal dat de machtige politieke positie van multinationals en financiële instellingen aan banden wordt gelegd, zowel op nationaal als internationaal niveau. Het zijn geen gemakkelijke uitdagingen, maar op alle drie de punten valt er nog een wereld te winnen voor een minister die ernaar streeft om de ongelijkheid wereldwijd terug te dringen. Zonder in te grijpen in deze financieel-economische structuren zal de ongelijkheid blijven toenemen.

POLITIEKE KEUZES

Het thema van de ongelijkheid roept het klassieke vraagstuk van de welvaartsdeling op: hoe wordt de koek verdeeld? De politiek heeft onder meer de taak om markten zo te reguleren dat zij bijdragen aan de welvaart van iedereen. Terecht stelt het Oxfam-rapport dat 'vrije markten' niet bestaan: "Markets are social constructions whose rules are set by institutions and regulated by governments that should be accountable to the participants and citizens."¹⁵ In een democratie moet een overheid zich verantwoorden ten aanzien van haar volk, in verwijzing naar de uitgangspunten waarop haar beleid gestoeld is. Leidend daarbij is welke en wiens belangen centraal staan – per definitie een politieke keus.

Het appel dat Oxfam aan het eind van het rapport doet op de zakenelite in Davos, onder meer om geen belasting te ontduiken of misbruik te maken van hun machtspositie, is wat dat betreft evenzeer moreel noodzakelijk als naïef.

Natuurlijk moet gelijkheid keer op keer als politiek ideaal worden benoemd, zeker omdat dat de laatste jaren veel te weinig gebeurt. Dat met name de rijken zich rekenschap moeten geven van het feit dat hun welvaart bijdraagt aan maatschappelijke ongelijkheid, spreekt voor zich. Maar het is onvoldoende om individuen verantwoordelijk te houden voor de welvaartsconcentratie en ongelijkheid die onze samenlevingen splijt. Daarvoor is meer nodig: uiteindelijk is het politiek beleid (bijvoorbeeld de regulering van kapitaalstromen via financiële markten, handelsverdragen, belastingstelsels, etcetera) dat individuen in staat stelt om hun welvaart te vergroten en veilig te stellen, ten koste van anderen. Zolang deze fundamentele oorzaken van ongelijkheid niet worden aangepakt, is er geen zicht op vooruitgang.

Het vereist politieke moed om de economische en financiële structuren die ongelijkheid in stand houden aan te pakken. Nederland speelt nu een dubbelzinnige rol doordat het zo veel mogelijk de vruchten wil plukken van globalisering, maar tegelijkertijd bijdraagt aan ongelijkheid door het steunen of zelfs optuigen van oneerlijke systemen. Het is niet te laat om daar iets aan te doen. Steun voor het verminderen van ongelijkheid als doel op zichzelf zou daarbij kunnen helpen.

- 1 Extreme armoede wordt meestal gedefinieerd als een bestedingsinkomen van \$1,25 per dag of minder
- 2 Conference board of Canada (2012) www.conferenceboard.ca/hcp/hot-topics/worldinequality.aspx (sp.nl/9zjuu5)
- 3 Zie de cijfers van de Wereldbank: <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty> (sp.nl/9zjwfb)
- 4 Sara Murawski (2013): *Putting inequality on the map* www.thebrokeronline.eu/Articles/Putting-inequality-on-the-map (sp.nl/9zjwfw)
- 5 José Gabriel Palma (2011): *Homogeneous middles vs. heterogeneous tails, and the end of the 'Inverted-U': the share of the rich is what it's all about*, p.8 www.econ.cam.ac.uk/dae/repec/cam/pdf/cwpe1111.pdf (sp.nl/9zjwfw)
- 6 Oxfam (2014): *Working for the view – Political capture and economic inequality*, p. 11
- 7 Internationale ongelijkheid neemt sinds de jaren '50 af, maar deze trend is alleen te danken aan de groei van China en India. Als deze twee landen uit de vergelijking worden weggenomen, blijkt ongelijkheid tussen landen sinds de jaren '80 juist toe te nemen.
- 8 ILO (2008): *World of Work report 2008 – Income Inequality in the Age of Globalization*, p. 127
- 9 Oxfam, p. 18
- 10 Kate Pickett & Richard Wilkinson (2009): *The Spirit Level*, p. 26 Wilkinson & Pickett deden onderzoek naar rijke landen en de Amerikaanse staten onderling.
- 11 Michael W. Doyle & Joseph E. Stiglitz (2014): *Eliminating Extreme Inequality: A Sustainable Development Goal, 2015–2030* www.idlo.int/DOCNews/EIADec182013.pdf (sp.nl/9zjwg2)
- 12 ILO, p. 132
- 13 Zie bijvoorbeeld Andrea Cornia & Julius Court (2011): *Inequality, Growth and Poverty in the Era of Liberalization and Globalization* wider.unu.edu/publications/policy-briefs/en_GB/pb4/ en UNRISD (2012): *Inequalities and the Post-2015 Development Agenda* (sp.nl/9zjwg5)
- 14 Lilliane Ploumen (2013): *Wat de wereld verdient – Een nieuwe agenda voor hulp, handel en investeringen*, p. 16
- 15 Oxfam, p. 11

GEEN EXTRA BIJDRAGE VAN DE HOGERE INKOMENS

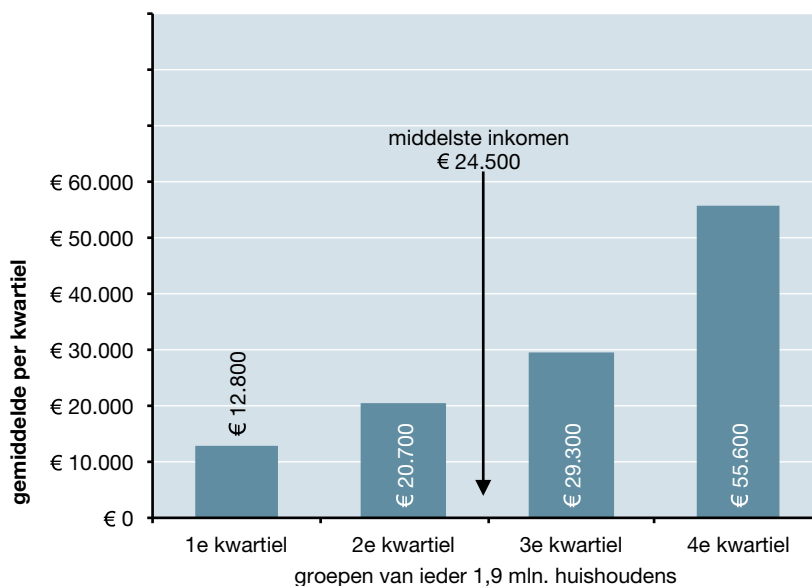
Tekst: Geert Reuten Grafieken Geert Reuten

Het kabinet verkleint de inkomensverschillen niet. De in december aangenomen eerste begroting van Rutte-Asscher heeft inkomenseffecten van 2014 tot en met 2017. De hogere inkomens leveren geen extra bijdrage aan het oplossen van de crisisproblemen. Het kabinet laat de huishoudens met een middeninkomen van bruto €27.000 tot €59.000 daarvoor opdraaien.

De VVD stapte ruim een jaar geleden de kabinetscoalitie in met als doel via bezuinigingen de omvang van de overheid structureel terug te dringen. Dat stond haaks op verkiezingsuitspraken van de PvdA. Maar die was bereid deze prijs te betalen in ruil voor geringere inkomensverschillen. Belangrijk instrument daarvoor was de inkomensafhankelijke ziektekostenpremie. Door opstand bij de VVD-achterban strandde dit instrument in november 2012. Via een motie van de Tweede Kamerfractieleden Zijlstra en Samsom werd het regeerakkoord op dit punt herzien¹. Wederom zonder het heilige 52 procent-toptarief van de inkomstenbelasting te verhogen. De list was om geringere inkomensverschillen in de periode 2014-2017 te bereiken via aanpassing van belastingkortingen en toeslagen. In de afgelopen december aangenomen begroting 2014 zijn deze maatregelen uitgewerkt.

Heeft de PvdA gekregen waarop het aanspraak maakte? Om dit te achterhalen vroeg ik het Ministerie van Financiën naar cijfers over het effect van alle herverdelende maatregelen samen op het *besteedbaar inkomen* van huishoudens van 2014 t/m 2017 in

GRAFIEK 1. BESTEEDBAAR INKOMEN HUISHOUDENS 2013 KWARTIELGROEPEN

Data: Ministerie van Financiën, dec 2013 (33.752 G). Grafiek: Reuten

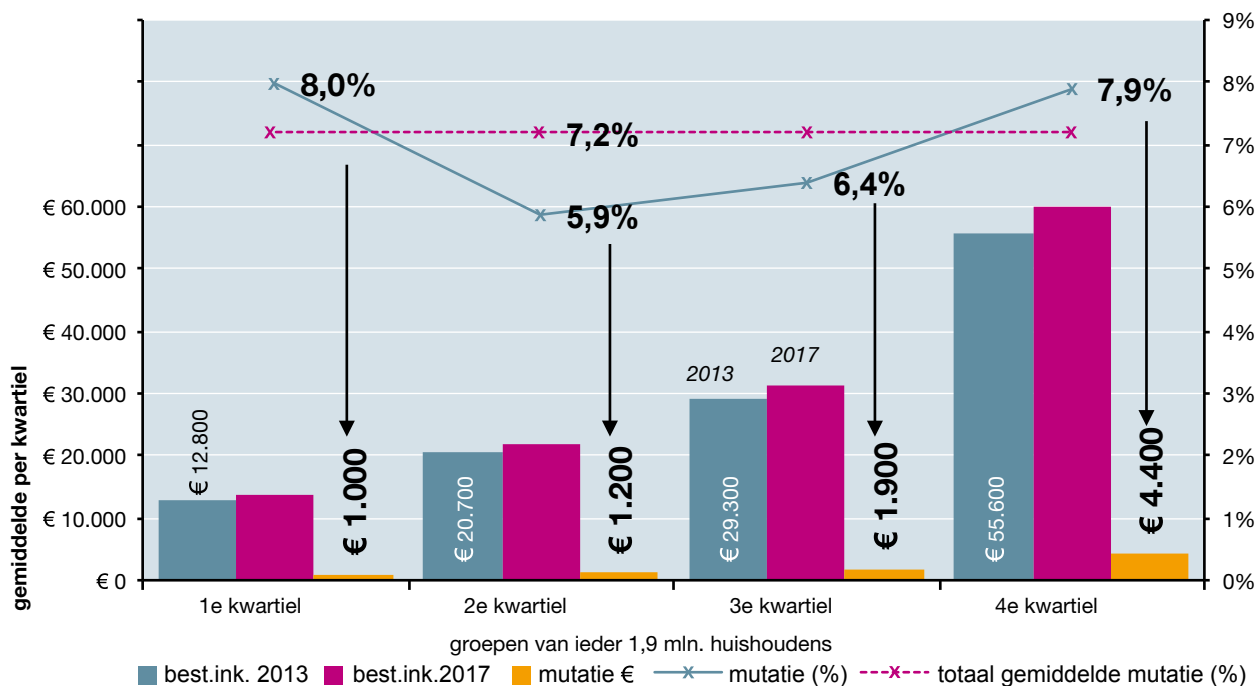
vergelijking met 2013. Het besteedbaar inkomen is het *bruto inkomen* vermindert met de netto inkomstenbelasting en premies (na verrekening van kortingen en aftrekposten zoals die voor hypotheekrente) maar vermeerderd met de toeslagen, waaronder huurtoeslag, zorgtoeslag en kindgebonden toeslagen. Voor alle huishoudens samen raamt het Ministerie van Financiën de gemiddelde toename van het besteedbaar inkomen – opgeteld voor de vier jaar tot en met 2017 – op 7,2 procent. Dit is de zogenoemde *'nominale'* toename, dat wil zeggen ongecorrigeerd voor prijsinflatie. Stel dat de prijsinflatie in ieder van die vier jaren 1,8 procent gaat zijn, dan zou de zogenoemde *'reële'* toename van het besteedbaar inkomen uitkomen op 0% ($4 \times 1,8\% = 7,2\%$); gemiddeld gaan huishoudens er dan in koopkracht niet op vooruit.

Nu de inkomensverdeling. Grafiek 1 geeft de kwartielverdeling van het

besteedbaar inkomen in 2013. De huishoudens zijn hier ingedeeld in vier gelijke groepen (kwartielen) van ieder 1,9 miljoen huishoudens, oplopend van laag inkomen (1e kwartiel) tot hoog inkomen (4e kwartiel). Het middelste besteedbaar inkomen van huishoudens (de grens tussen het 2e en 3e kwartiel) lag op €24.500 per jaar (bruto €35.500). In het hoogste kwartiel zitten uiteraard ook de ongeveer 100.000 huishoudens met superhoog besteedbaar inkomen van €100.000 en meer.

Kabinetsmaatregelen worden gebruikelijk voorzien van een scala aan koopkrachtcijfers voor standaardhuishoudens. Die zijn niet irrelevant maar geven geen duidelijk zicht op de totale inkomensverdeling. Daarom vroeg ik het Ministerie van Financiën ook om het effect van de inkomensmaatregelen te geven voor de genoemde kwartielgroepen van huishoudens. Uit de cijfers van het ministerie blijkt

GRAFIEK 2. BESTEEDBAAR INKOMEN HUISHOUDENS 2013-2017 KWARTIELGROEPEN (NOMINAAL INKOMEN)

Data: Ministerie van Financiën, dec 2013 (33.752 G). Grafiek: Reuten

dat van 2014 tot en met 2017 voor deze vier kwartielgroepen afzonderlijk de gemiddelde toename van het nominaal besteedbaar inkomen geraamd is op achtereenvolgens 8,0 procent, 5,9 procent, 6,4 procent en 7,9 procent (zoals hierboven staat, is het *totale* gemiddelde 7,2 procent). Absoluut is de nominale toename achtereenvolgens gemiddeld €1000, €1200, €1900 en € 4400 (absoluut worden de inkomensverschillen dus groter)². Zie Grafiek 2. Zoals gezegd zijn deze cijfers niet gecorrigeerd voor de – nog onbekende – prijsinflatie.

Uit deze cijfers blijkt dat het geraamde verschil tussen de lage inkomens en de middengroepen kleiner wordt. Maar het verschil tussen de middengroepen en de hoge inkomens wordt juist groter.

In de herziening van het regeerakkoord door de genoemde motie van Zijlstra en Samsom heette het nog ‘dat gezien de financiële opgave waar Nederland voor staat, de grootste bijdrage om de pijn van de noodzakelijke bezuinigingen om de overheidsfinanciën weer op orde te brengen, het beste gedragen kan worden door de hoogste inkomens.’ Het kabinet zelf schreef onlangs aan de Eerste Kamer dat het devies ‘van hogere inkomens wordt een extra bijdrage gevraagd’ een ‘pijler’ in het inkomensbeleid van het kabinet is³. Maar de maatregelen van het kabinet duiden daar niet op.

De laagste inkomens worden procentueel gespaard maar niet ten koste van de hoogste inkomens doch ten koste van de middeninkomens (de huishoudens uit het 2e en 3e kwartiel met een bruto-inkomen vanaf €27.000 tot aan €59.000). Het kabinet verkleint de inkomensverschillen dus niet.

Een beknopte versie van dit artikel verscheen in *Het Financieele Dagblad*, 8 januari 2014, onder de titel: ‘Kabinet zegt inkomensverschillen te verkleinen maar houdt hogere inkomens uit de wind’.

- 1 Motie Zijlstra–Samsom, Tweede Kamer, 33.410 nr. 32, 13 november 2012. sp.nl/9zjt68
- 2 Nota naar aanleiding van het Verslag Belastingplan 2014, Eerste Kamer (33.752 G van 13 december 2013), Tabel 4, blz. 9. sp.nl/9zjt6b
- 3 Idem, blz. 7.

KLASSENVERSCHILLEN IN HET CRIMINALITEITSBELEID

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Archief Gwen van Eijk

Naar klassenjustitie wordt in Nederland maar weinig onderzoek gedaan. Veel mensen hebben het idee dat we in een klassenloze maatschappij leven en dat iedereen gelijk behandeld wordt. Criminologe Gwen van Eijk is daar echter niet zo zeker van. Zij gaat vergelijkend onderzoek doen naar de rol van klasse en klassenverschillen in het criminaliteitsbeleid in Nederland en de Verenigde Staten.

Vorig jaar ontving u een beurs van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) voor uw onderzoek naar 'Inclusion and exclusion through crime control'. Kunt u in het kort uitleggen waar uw onderzoek over gaat?

'Het gaat over de rol van klassenverschillen in het criminaliteitsbeleid in Nederland en de Verenigde Staten. In de eerste plaats kijk ik daarbij naar aanwijzingen voor mogelijke ongelijke behandeling van lagere sociaaleconomische klassen in wetgeving, in prioriteiten die worden gesteld door politie en justitie en in interventies of behandelprogramma's.

In de tweede plaats wil ik onderzoeken hoe ideeën over sociale klasse en klassenverschillen doorwerken in het beleid en in de uitvoering van het beleid.

De titel van mijn onderzoek verwijst naar hoe er wordt omgaan met probleemgroepen in het criminaliteitsbeleid. Hoe deze risicogroepen, die vaak gevormd worden door mensen uit lagere sociale klassen, aan de ene kant worden uitgesloten door afwijkend gedrag te criminaliseren en hard te bestraffen, maar aan de andere kant ook worden ingesloten door te investeren in resocialisatie en opvoedkundige programma's. Ik wil weten welke ideeën over klassenverschillen daarbij een rol spelen en op welke manier en of deze ideeën ook leiden tot een verschillende omgang met deze risicogroepen en criminele bankiers of topbestuurders.'

Hoe gaat u uw onderzoek aanpakken?

'Ten eerste kijk ik op basis van de ontwikkeling van wetgeving en beleid van de afgelopen vijftienvintig jaar of er aanwijzingen zijn voor ongelijke

behandeling van verschillende sociale klassen, want dat hebben we niet goed in beeld. Ten tweede ga ik interviews doen met beleidsmakers en uitvoerders, zoals de politie, de jeugdzorg en de reclassering. Dit onderzoek doe ik zowel in Nederland als in de VS.'

Waarom heeft u ervoor gekozen Nederland en de Verenigde Staten met elkaar te vergelijken?

'In de VS is veel criminaliteitsonderzoek gedaan, en ideeën over beleid waaieren ook regelmatig over naar Nederland. Maar het is wel noodzakelijk om te kijken of die ideeën die daaruit zijn voortgekomen wel op Nederland toepasbaar zijn. In de VS is alles veel extremer. De ongelijkheid is groter, zowel qua inkomen als qua etniciteit, meer mensen zitten in de gevangenis en het beleid is meer op straffen gericht. Volgens veel criminologen gaat Nederland steeds meer die kant op. Daarom is het interessant om te onderzoeken wat we wel of juist niet kunnen leren van de VS.'

Naar klassenjustitie of, meer formeel gezegd, de rol van klassenverschillen of klassenongelijkheid in het recht wordt in Nederland weinig wetenschappelijk onderzoek gedaan. Het laatste serieuze onderzoek dateert uit 1999, van criminoloog Ben Rovers. Hoe komt dat, denkt u?

'Er wordt überhaupt weinig onderzoek naar klasse of klassenverschillen gedaan in Nederland. Veel mensen hebben het idee dat we in een klassenloze maatschappij leven en dat je zelf je leven in de hand hebt. Volgens deze redenering bestaat klassenjustitie dus ook niet. Daar ben ik het niet mee eens. Klasse is nog steeds een belangrijk indelingscrite-

rium, waar onderzoek naar gedaan moet worden. Klassen bestaan nog steeds, ook al zijn ze flexibeler geworden. Sociale stijging is wel mogelijk, maar voor iemand uit een lage sociale klasse is dat nog steeds moeilijker. Je komt toch uit een ander milieu, je gedraagt je anders, waardoor je al snel te maken hebt met allerlei vooroordelen. Denk hierbij maar aan aanduidingen als 'pauper' of 'tokkie'. Er is dus wel degelijk sprake van een impliciete indeling in klassen in de Nederlandse samenleving. Maar elk debat hierover ontbreekt. Het doel van mijn onderzoek is niet om te bewijzen dat er klassenjustitie is, maar om te begrijpen hoe wij in Nederland met klassenverschillen omgaan.'

Zijn er aanwijzingen dat de klassenverschillen in Nederland zijn toegenomen, en zo ja, welke?

'Ja, de inkomensongelijkheid neemt sinds de jaren tachtig geleidelijk toe. De vermogensongelijkheid zelfs sterk. Deze is te vergelijken met die in de Verenigde Staten. Ook de sociale segregatie tussen hoog- en laagopgeleiden neemt toe. Dat zie je aan de buurten, aan de politieke participatie, maar ook aan de sociale netwerken. Steeds meer huwelijken worden gesloten tussen mensen met hetzelfde opleidingsniveau. De socioloog Mark Elchardus spreekt in dit geval van onderwijsbewustzijn: hoger opgeleiden voelen zich vooral verbonden met andere hoogopgeleiden en hebben het idee dat zij anders zijn dan laagopgeleide mensen. Al deze factoren wijzen erop dat de tweedeling in de samenleving groter wordt.'

Welke mogelijke effecten heeft klassenongelijkheid op het criminaliteitsbeleid?

'Hoogopgeleiden bepalen vaker de regels, kijk bijvoorbeeld naar het opleidingsniveau van de Tweede Kamerleden. Door afwijkend gedrag van laagopgeleiden als asociaal te bestempelen kan dat consequenties

Gwen van Eijk (1980) is criminologe en stadssociologe. Sinds september 2011 werkt zij als universitair docent bij de afdeling Criminologie aan de Universiteit Leiden. Van Eijk doet onderzoek naar sociale controle, grootstedelijke problematiek, sociale klasse en criminaliteitsbeleid. In 2013 ontving zij van de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) een Veni-beurs voor een internationaal vergelijkend onderzoek naar de rol van klassenverschillen in criminaliteitsbeleid.

Voor meer informatie over Gwen van Eijk zie haar website www.gwenvaneijk.nl of haar weblog classinjustice.wordpress.com

hebben voor het criminaliteitsbeleid. Klassenverschillen kunnen er dan toe leiden dat ongewenst gedrag van laagopgeleiden (antisociaal gedrag, overlast) zwaar bestraft wordt. Aan de andere kant zie je juist dat witteboordencriminaliteit nogal eens wordt afgedaan met een schikking, zoals bij de Libor-affaire met de Rabobank. Er vindt dan helemaal geen strafvervolgging plaats. Maar om aan te tonen dat er in het geval van financieel-economische criminaliteit daadwerkelijk sprake is van klassenjustitie is meer onderzoek nodig. Nu weten we niet of dit incidenten zijn of dat er systematisch sprake is van rechtsongelijkheid.'

Welke kabinetsplannen met betrekking tot criminaliteitsbeleid kunnen volgens u rechtsongelijkheid in de hand werken?

'Ik maak mij vooral zorgen over de korting op de rechtsbijstand. Het zijn namelijk over het algemeen niet de rijkste mensen die met het strafrecht in aanraking komen. Door te beknibbelen op de rechtsbijstand zal dat negatieve gevolgen hebben voor mensen uit lagere sociale klassen. Ook

al omdat het beleid ten aanzien van hen repressiever is geworden. Daarnaast vind ik het geen goede zaak dat de resocialisatie van gedetineerden afhankelijk wordt gemaakt van hun motivatie en gedrag. Dit is buitengewoon normatief, want wie bepaalt wat verantwoordelijk gedrag is? Ook hier kunnen klassenverschillen een rol spelen. Net als dat er tegenwoordig aandacht is voor de verschillende culturele achtergronden van probleemgroepen bij beleidsmakers en uitvoerders, zou deze bewustwording er ook moeten zijn voor de verschillende sociaaleconomische klassen.'

Ziet u ook een tegenbeweging?

'Ja die is er wel. Zo is er meer aandacht voor grote fraudezaken. De vraag is alleen of deze aandacht incidenteel is door de crisis of systematisch. Er zijn weliswaar meer wetten aangenomen tegen financieel-economische criminaliteit, er is meer geld beschikbaar gesteld voor onderzoek en de straffen zijn omhoog gegaan, maar het is nog onduidelijk wat de effecten

op lange termijn zijn en hoe de wetten gehandhaafd zullen worden.'

Wat zou er volgens u (nog meer) moeten gebeuren om rechtsongelijkheid tegen te gaan?

'Ik zou er in de eerste plaats voor willen pleiten dat niet alles via het strafrecht geregeld wordt, want een strafblad heeft verstrekkende gevolgen. Zo is de aanpak van kansarme en risicovolle jongeren op sommige punten echt doorgesloten. Zeker in het grijze gebied van antisociaal of overlastgevend gedrag hoort het strafrecht niet thuis. Daarnaast zou er meer bewustwording moeten komen over mogelijke klassenverschillen. Zo'n uitspraak van minister Opstelten dat klassenjustitie in Nederland niet bestaat is volstrekt onverantwoord. We weten het namelijk niet. Daarom is meer onderzoek noodzakelijk. Precies wat de Raad voor Maatschappelijk Ondersteuning (RMO) het kabinet twee jaar geleden al adviseerde.'

BANKIERS GAAN NOG STEEDS HUN GODDELIJKE GANG VIJF VERLOREN JAREN

Tekst: Hans van Heijningen en Claire Jansen Foto: Sander van Oorspronk

Door een sterke bankenlobby en politieke onwil gebeurt er veel te weinig om een nieuwe bancaire crisis te voorkomen. SP-Kamerlid Jan de Wit: 'Reserves van de banken zijn nog steeds te laag, banken blijven *too big to fail* en bankiers *too big too jail*'.

'Mijn fractiegenoot Ronald van Raak heeft meermaals zijn verwondering uitgesproken over het feit dat er na de zogenaamde kredietcrisis van 2008 geen bankiers in de gevangenis zijn beland. Maar de moeilijkheid is dat wij vanuit de Tweede Kamer niet hebben kunnen vaststellen dat de Nederlandse bankiers strafbare feiten hebben gepleegd. Dat heeft natuurlijk alles te maken met hoe strafbare feiten in het Wetboek van Strafrecht gedefinieerd worden. Al in 2009 – nog voor het parlementair onderzoek naar het financieel stelsel – heb ik in de Tweede Kamer voorgesteld om financieel wanbeleid strafbaar te stellen. Bankiers die mensen, en daarmee ons land, dusdanig in de problemen brengen dat de staat voor miljarden in de bres moet springen om de banken te redden, moet je naar mijn mening kunnen aanpakken.' Aan het woord is SP-Kamerlid Jan de Wit, die in de jaren 2009-2012 leiding gaf aan het werk van de onderzoekscommissie en de parlementaire enquêtecommissie die naar hem vernoemd werden.

Hebben de bankencrisis en de chaos die daardoor ontstaan is, geleid tot een aanscherping van de wettelijke aansprakelijkheid van bankiers? 'Van het strafbaar stellen van financieel wanbeheer is tot nog toe niets terecht gekomen. Toenmalig minister van Justitie Hirsch Ballin gaf enkele jaren geleden aan daar niets in te zien. Hij zette in op zelfregulering door de bancaire sector in plaats van paal en perk te stellen aan de vrijheid-blijheid van bankiers. Opstelten, de huidige minister, heeft zich begin februari in het kader van het debat

over faillissementsfraude uitgesproken voor het strafbaar stellen van financieel wanbeleid. Dat zou een eerste stap zijn, maar die gaat wat de SP betreft niet ver genoeg. Want ook zonder dat er sprake is van faillissementen, is het ontoelaatbaar dat er gegokt wordt met bijvoorbeeld het spaargeld van burgers. Gezien de aard van de problematiek zou een serieuze aanpak van de problemen wel op zijn plaats zijn, vind ik.'

Geldt ook voor buitenlandse bankiers dat zij strafrechtelijk de dans ontspringen?

'Voor de VS geldt dat bankiers zich wel degelijk schuldig hebben gemaakt aan strafbare feiten. JP-Morgan en Goldman Sachs bijvoorbeeld verkochten rommelhypotheken, wetende dat mensen ze niet konden terugbetalen. De betreffende bankiers hadden zichzelf ingedekt door een tweede truc, namelijk de swap. Dat houdt in dat zij een soort verzekering af hadden gesloten op het onvermogen van hun klanten om de hypotheekkosten te voldoen. Daarmee hebben zij dus twee keer geld opgestreken: een keer geld van de hypotheek en een keer van de verzekering. Dat heeft gemaakt dat er miljarden naar die mensen is gegaan. Dat heeft in de VS tot strafrechtelijke vervolging van een aantal bankiers geleid, van wie sommigen ook tot celstraffen veroordeeld zijn.'

Strafrechtelijk aansprakelijk of niet, heeft de enorme financiële en economische crisis die door hun toedoen is veroorzaakt, tot meer introspectie en verantwoordelijk gedrag geleid bij bankiers?

'Als het gaat om het onderzoek dat de twee commissies hebben gedaan, is de bevinding dat de bankiers die door ons gehoord zijn, vinden dat zij niets verkeerd hebben gedaan. Wat zij gedaan hebben hoort bij het functioneren van een moderne bank, is hun mening. Het waren de jaren van *booming business*' en hun denken was in die zin megalomaan. Wat wij blootgelegd hebben, is dat ze hele grote

risico's hebben genomen en dat er op bestuursniveau, bij de raad van bestuur bijvoorbeeld, nauwelijks inzicht was in wat er gebeurde op de werkvloer. Daardoor is de ellende die zij hebben aangericht nooit tot hen doorgedrongen. Ons is daar in ieder geval niets van gebleken. De oorzaken van de problemen lagen in hun perceptie meestal ergens anders. En dat terwijl zij wel degelijk die enorme risico's hebben genomen. Niet alleen bestuurders maar ook commissarissen faalden in het houden van toezicht. In de meeste gevallen hadden de toezichthouders geen idee van wat er op de werkvloer gaande was. En voor de externe toezichthouders, de accountants, geldt hetzelfde. Die hebben gewoon handtekeningen gezet onder de jaarstukken, zonder ook maar enig moment te waarschuwen voor wat er aan de hand was binnen de bank.'

Leidt zelfregulering van de bancaire sector ergens toe of is het een afleidingsmanoeuvre?

'Op verzoek van de Nederlandse vereniging van banken kwam voormalig ING-topman Kees Maas in april 2009 met een rapport. Daarin werd erkend dat er zaken uit de hand waren gelopen, dat het vertrouwen in de banken hersteld moest worden en de klant daarbij centraal moest staan. Achteraf een wijze beslissing. Toen is er een Code Banken gekomen waarin een aantal zaken is vastgelegd, bijvoorbeeld over de bonussen.'

En wat zie je nu, vijf jaar later?

'Volgens het Nederlandse zelfreguleringsstelsel mag de bonus maximaal 100 procent van het salaris zijn. Minister van Financiën Dijsselbloem heeft aangegeven dat hij terug naar 20 procent wil. Maar door de bankenlobby, die enorm sterk is, is het de vraag of die wet wel door de Kamer komt. Een ander en wellicht veel groter probleem is dat de bankenlobby er tot nog toe in slaagt om te voorkomen dat banken verplicht

Presentatie rapport Commissie-De Wit

worden hogere eigen reserves aan te houden. Ook met de aanbevelingen om banken te splitsen en lobbyactiviteiten inzichtelijk te maken, is tot nog toe weinig gedaan. Lobbyisten van de banken zeggen steeds dat als bankiers al die maatregelen moeten nemen, de kosten op de klant verhaald moeten worden en dat de maatregelen ten koste van de kredietverlening zullen gaan. De vraag is dan natuurlijk of dat ook echt zo is.'

De afgelopen tijd hebben we het SNS-schandaal gehad en de Libor-fraudezaak waar de Rabobank bij betrokken was. Hebben die zaken wel tot strafrechtelijke vervolging van de betrokken bankiers geleid?

'Tijdens ons onderzoek, heeft de Rabobank met geen woord gerept over problemen met de Libor-rente. Nu begrijp ik wel dat dit moeilijk ligt omdat bij slecht nieuws een bank makkelijk in de problemen komt. Niet alleen beursgenoteerde banken, maar ook coöperatieve banken zijn immers kwetsbaar wanneer er twijfels ontstaan over hun soliditeit. Voor je het weet, kan er een bankrun ontstaan. Dat maakt dat banken graag hun eigen zaakjes regelen, tot en met de Libor-rente (die betrekking heeft op de rente die banken elkaar rekenen

wanneer zij geld van elkaar lenen). Rabobank is er met een schikking van 774 miljoen euro afgekomen, waarvan 70 miljoen naar de Nederlandse overheid gaat en de rest naar de Amerikaanse regering. Daarmee ontloopt de bank strafrechtelijke vervolging, terwijl de boete ook nog eens voor de belasting aftrekbaar is. Net als bij de accountants van KPMG, de fraude bij de Philips pensioenfondsen en bij de bouwfraude is gebeurd, dreigen de verantwoordelijken de dans te ontspringen. Hoewel wij niet willen dat de politiek op de stoel van de rechter gaat zitten, is er ooit in de Kamer afgesproken dat er bij ernstige fraudegevallen niet geschikt wordt. Tenzij daar een heel speciale reden voor is. Want het is natuurlijk te gek voor woorden dat een bijstandsmoeder die met haar uitkering knoeit zich moet verantwoorden voor de rechter, terwijl bankiers die frauderen of wegstijven bij fraude de dans ontspringen. In het geval van de Libor-affaire heeft de minister toestemming gegeven voor een schikking. Wat ik een twijfelachtige beslissing vind. Maar er zijn gelukkig ook lichtpuntjes, want ondanks het feit dat de Rabobank strafrechtelijke vervolging heeft af weten te kopen, studeert het Open-

baar Ministerie nog steeds op de mogelijkheid om individuele Rabobankiers strafrechtelijk te vervolgen vanwege het gesjoemel met de Libor-rente.'

Wat betekent dit alles voor de rol van de Kamer?

'Mijn uitgangspunt is dat als de Tweede Kamer niet bovenop de problematiek van de banken zit, zij geen knip voor de neus waard is. De Kamer mag het niet laten gebeuren dat ons financieel systeem opnieuw in gevaar komt. Als er morgen een nieuwe crisis uitbreekt, dan zijn de reserves van de banken nog steeds te laag, blijven banken *too big to fail* en bankiers *too big too jail*. Al zie ik dat laatste eerder als politieke onwil dan als een feit. Dan kan er opnieuw een kettingreactie ontstaan die maakt dat alles tegelijk misgaat. Door het uitblijven van maatregelen die genomen moeten worden om ons bancaire systeem te versterken, blijven de risico's onverantwoord groot. Dat dwingt bankiers ertoe zich af te vragen wat voor hen het zwaarste weegt: de omvang van hun eigen vermogen of de soliditeit van de bancaire sector.'

UITGANGSPUNTEN VOOR EEN SOCIALISTISCH BUITENLANDS BELEID

Tekst: Bastiaan van Apeldoorn

Wat zou de kern moeten zijn van een socialistisch buitenlands beleid? Politicoloog Bastiaan van Apeldoorn formuleert een antwoord op die vraag, aan de hand van drie breed geformuleerde uitgangspunten met daaraan gekoppeld enkele concrete voorstellen.

De Nederlandse diplomatie draait steeds meer om de bv Nederland. Enerzijds rollen we de rode loper uit voor buitenlandse multinationals die hier, al dan niet via brievenbusfirma's, graag hun winst komen maximaliseren (en hun belastingafdracht minimaliseren). Anderzijds hopen we erop dat het buitenland ook de rode loper uitrolt voor ons grootbedrijf. 'Win-win' klinkt het uit de mond van de liberaal, maar in de praktijk profiteren hier vooral multinationals en financiële instellingen en hun aandeelhouders van. In de 'competitiestaat' (zoals het in de politicologische literatuur heet) die ook Nederland in het tijdperk van neoliberale globalisering is geworden, draait het allemaal om het aantrekken van het mobiele kapitaal en het promoten van het eigen bedrijfsleven. Daarom gaan we ondanks de kritiek toch met de zwaarst mogelijke delegatie naar Sotsji. Daarom spreekt onze regering zich nooit afkeurend uit over wat 'onze' Koninklijke Shell in Nigeria uitspookt. De zaken gaan voor. Tegelijkertijd blijven we trouwe volgers van de dwaalleer van het Atlanticisme die stelt dat een sterk (maar zeer ongelijkwaardig) bondgenootschap met de VS de beste garantie biedt voor onze veiligheid. Dus horen we vanuit het Torentje of de Trêveszaal zelden een echt kritisch geluid over grote broer Amerika, zelfs niet als deze nog meer 'big brother' blijkt dan we al vreesden.

Ondertussen is er voor andere waarden dan die van markt en macht in ons buitenlands beleid de afgelopen jaren eerder minder ruimte gekomen dan meer. Voor zover er idealen beleden worden, blijven deze in de praktijk beperkt tot loze woorden als 'We zullen de heer Poetin heus laten weten wat we er van vinden', of 'We zullen bij de Amerikanen onze bezorgdheid uiten'. En we gaan weer over tot de orde van de dag. Verder reikende ambities lijken er ook bij het huidige kabinet niet te zijn, ook niet bij het sociaaldemocratische smaldeel. Waar blijft de Ulyiaanse ambitie om ook op wereldschaal te streven naar een betere spreiding van macht, kennis en inkomen? In plaats daarvan heeft dit kabinet maar liefst een miljard euro op ontwikkelingshulp bezuinigd!

Vanuit een socialistische zienswijze zou het niet slechts moeten gaan om een betere balans tussen bijvoorbeeld economische belangen en mensenrechten, tussen winst en principes. Maar veeleer om een fundamenteel anders georiënteerde politiek, gericht op het bevorderen van een andere wereldorde waarin niet kapitaal en grootmachten, maar 'Heel de Mens' centraal staat. Waarin mensen overal ter wereld de kans krijgen zich tot 'hele mens' te ontwikkelen. In weerwil van het beeld dat soms in de media wordt neergezet over 'linkse anti-Europese populistten' die zich graag terugtrekken 'achter de dijken', zit internationale solidariteit bij socialisten in de genen. Het huidige politieke landschap overziend, geldt dat misschien wel het meeste voor de SP.

Wat mij betreft zijn de belangrijkste uitgangspunten nog altijd treffend verwoord in het SP-congresstuk uit 2005 'Heel de Wereld'. Wat hier volgt is noch bedoeld als update daarvan,

noch als commentaar erop, maar als een onafhankelijke bijdrage om onder socialisten het belang van internationale politiek nog eens te onderstrepen en een bijdrage te leveren aan het debat hierover. Immers, tot nog toe heeft de SP nog geen verantwoordelijkheid mogen dragen voor buitenlands beleid. Maar dat kan natuurlijk veranderen. Wat moet dan de kern zijn vanuit het socialisme gezien?

Hieronder zal ik deze vraag beantwoorden aan de hand van drie breed geformuleerde uitgangspunten en enkele concretere voorstellen. Hierbij zal ik me focussen op de wereldpolitiek (en bijvoorbeeld minder op de Europese Unie en het internationale milieu- en klimaatbeleid, thema's die aparte aandacht verdienen).

1. EEN RECHTVAARDIGE WERELD: LEG HET KAPITAAL AAN BANDEN

De economische ongelijkheid – binnen landen en tussen groepen van landen – is inmiddels zo groot geworden dat zelfs de internationale economische elite – zoals bijvoorbeeld bijeen in het Zwitserse Davos – zich er zorgen over maakt. Toch is het zeer de vraag of de huidige elites, die juist zoveel geprofiteerd hebben van het neoliberale kapitalisme dat die ongelijkheid heeft veroorzaakt, in staat en bereid zullen zijn deze ongelijkheid terug te dringen. Uiteraard zou dit wel bovenaan de agenda moeten staan van internationale socialistische politiek. Niet slechts het matigen van de verschillen tussen arm en rijk, maar een veel structurelere herverdeling vanuit het principe dat ieder mens in ieder land recht heeft op een menswaardig bestaan en evenveel kans moet hebben om zich volledig te ontplooiën. Een dergelijke vrijheid gaat niet samen met een ongebreidelde economische vrijheid en met een

Niet alleen het flitskapitaal moet aan banden gelegd worden, ook de multinationals – die massaal belastingen ontwijken, landen tegen elkaar uitspelen en rechten van werknemers uithollen.

wereld waarin de 85 rijkste mensen op aarde even veel vermogen hebben als de 3,5 miljard armsten. Hierbij gaat het om veel meer dan genereuze ontwikkelingshulp. En ook om meer dan de eveneens belangrijke en noodzakelijke vergeving van schulden van ontwikkelingslanden (een punt dat ten onrechte niet meer bovenaan de internationale agenda staat). Nog belangrijker is te streven naar een beteugeling van de macht van het mondiale kapitaal.

Niet alleen het flitskapitaal moet aan banden gelegd worden, ook de multinationals – die massaal belastingen ontwijken en landen tegen elkaar uitspelen en rechten van werknemers uithollen. De mobiliteit en daarmee de macht van het kapitaal dient via belastingen van kapitaalverkeer en verregaande regulering beperkt te worden. Nederland zou hier ook al op nationaal niveau een start mee kunnen maken. Nederlandse multinationals moeten zoveel mogelijk gedwongen worden zich ook buiten de grens aan strenge eisen op bijvoorbeeld sociaal en milieugebied te houden. Maar tegelijkertijd zouden we

een dergelijke regulering natuurlijk ook op de Europese en internationale agenda moeten plaatsen. Uiteindelijk zullen we moeten streven naar een andere economische wereldorde, hoe ver weg dat ideaal nu ook nog lijkt. Een wereldorde niet langer geregeerd door het geld en bestuurd door ondemocratische en neoliberale organisaties als het IMF en de Wereldbank, maar op basis van solidariteit en democratische soevereiniteit. Minder vrijheid voor het kapitaal betekent meer ruimte voor mensen en de menselijke maat; betekent dat we de armoede en ongelijkheid beter kunnen bestrijden en ook beter in staat zijn socialistische waarden in eigen land te bevorderen. Internationale solidariteit vraagt niet minder dan de strijd aangaan met het neoliberale kapitalisme, en proberen te neoliberale globalisering terug te draaien. Alleen zo kunnen ontwikkelingslanden een eerlijker kans krijgen. Dit betekent ook dat we moeten streven naar een radicale hervorming van het wereldhandelssysteem. Initiatieven die de liberalisering van de handel en de vrijheid van het kapitaal alleen nog maar verder

vergroten, zoals het huidige initiatief tot een trans-Atlantische vrijhandelszone, dienen uiteraard naar de prullenbak verwezen te worden. Ten slotte staat grensoverschrijdende solidariteit en rechtvaardigheid ook voor een ruimhartig vluchtelingenbeleid.

2. EEN VREEDZAME WERELD: MINDER WAPENTUIG EN RESPECT VOOR HET VN-HANDVEST

Ook oorlog is een ultieme bedreiging voor de menselijke vrijheid. Alhoewel absoluut pacifisme misschien niet houdbaar is, zal voor socialisten altijd het uitgangspunt moeten zijn dat oorlog veel mensen in het verderf stort en niet zelden de belangen van een kleine elite dient. De wereldvrede bevorderen betekent in de eerste plaats het internationaal recht respecteren. Het gebruik van geweld door staten onderling is volgens het VN-Handvest verboden, tenzij uit zelfverdediging of geautoriseerd door de (overigens weinig democratische) Veiligheidsraad. Alhoewel Nederland hieraan bij de grondwet gehouden is, is de praktijk weerbarstiger. Volgens het VN-Handvest waren bijvoorbeeld

Nederlandse Mariniers in Irak in 2003.

zowel de Kosovo- als de Irakoerlog (beide door Nederland gesteund) illegaal.

Een politiek die de wereldvrede duurzaam wil bevorderen zal ten tweede erop gericht moeten zijn de oorzaken van conflicten weg te nemen. Deze kunnen bijvoorbeeld hun wortels hebben in de al besproken mondiale ongelijkheid maar ook aangewakkerd worden – denk aan het internationale terrorisme – door westers machtsvertoon, al dan niet met wapengekletter. Het zogenaamde liberaal of humanitair interventionisme dat onder Blair en Bush retorisch hoogtij vierde – en waarin Nederland zich helaas ook liet meezuigen en dat onlangs weer de kop opstak met de oorlog in Libië – is niets anders dan westers imperialisme.

Ten derde is een gewapende vrede natuurlijk geen duurzame vrede en zal vredespolitiek ook ontwapeningspolitiek moeten inhouden. Meer nog dan klimaatverandering is een mogelijk nucleair armageddon, meer dan twintig jaar na het einde van de Koude Oorlog, nog altijd de grootste bedreiging voor de mensheid. Een kernwapenvrije wereld kan alleen dichterbij gebracht worden als we

bereid zijn tot eenzijdige ontwapening. Alle kernwapens de wereld uit, om te beginnen uit Nederland; nog altijd een goede leuze. Nederland zou op geen enkele manier mee moeten doen aan het uitvoeren van welke nucleaire taak dan ook en zich moeten inzetten voor een kernwapenvrij Europa en uitbreiding of creatie van kernwapenvrije zones elders (bijvoorbeeld in het Midden-Oosten). Ook moeten we als het gaat om ontwapening zelf het goede voorbeeld geven en ons leger nog verder inkrimpen. Het is zeer de vraag of er voor een land als Nederland wel reële veiligheidsdreigingen zijn die om een militair antwoord vragen. Er is veel voor te zeggen veiligheid niet primair in militaire termen te definiëren maar in bredere, maatschappelijke termen, waarbij de bedreigingen niet per se van buitenaf hoeven te komen. Als we bovendien niet meer mee willen doen aan imperialistische oorlogen of goedbedoelde maar rampzalige ‘humanitaire interventies’, en als we inzien dat de verdediging van onze landsgrenzen in deze tijd slechts beperkte middelen vergt, is defensie ongeveer het enige terrein waar nog wel grote bezuinigingen mogelijk en wenselijk zijn.

Ten slotte, en ook dat pleit voor een kleiner leger, zou het een socialistisch uitgangspunt moeten zijn dat duurzame vrede alleen bereikt kan worden als we inzien dat het uiteindelijk niet gaat om veiligheid van staten maar om veiligheid van mensen. ‘Menselijke veiligheid’, een concept dat oorspronkelijk binnen de VN is ontwikkeld, stelt de mens en de mogelijkheden tot een menswaardig bestaan voorop. Dit impliceert per definitie ook een rechtvaardiger wereldorde, waarin mensen niet alleen vrij zijn van de (dreiging van) geweld, vervolging en onderdrukking, maar ook toegang hebben tot onderwijs en (elementaire) gezondheidszorg. Dit betekent dus dat mensenrechten – politieke maar ook, en meer dan nu gebruikelijk, economische en sociale rechten – een speerpunt en toetssteen moeten zijn van het beleid, inclusief het buitenlands economisch beleid. Mensenrechten niet alleen met de mond belijden betekent bijvoorbeeld dat we veel kritischer moeten zijn op handel met en investeringen in landen die op grote schaal mensenrechten schenden. Sterkere politieke regulering en sturing van multinationale ondernemingen en hun investeringen zal hierbij instrumenteel zijn. Mensen-

rechten prioriteit geven vergt ook dat we niet alleen landen als China of Cuba de maat nemen maar ook onszelf en onze bondgenoten. Internationaal gezien draagt de VS bijvoorbeeld direct en indirect veel meer verantwoordelijkheid voor het massaal schenden van mensenrechten, bijvoorbeeld door onvoorwaardelijke steun aan Israël of door de praktijken van de CIA en de NSA.

3. EEN ANTI-IMPERIALISTISCHE EN ANTIMILITARISTISCHE POLITIEK: WEG MET DE NAVO!

Uiteraard dient een socialistische buitenlandse politiek elke vorm van economische, politieke en/of militaire overheersing – oftewel imperialisme – af te wijzen. We moeten ons verzetten tegen het recht van de sterkste en een internationale politiek die militarisme en geweld in de hand werkt. Strijden voor de wereld zoals we die wensen betekent ook dat we ons moeten keren tegen de wereld zoals die nu is en radicale keuzes niet uit de weg gaan. Daarom was het naar mijn mening een fout van de SP niet langer te pleiten voor het uitreden van Nederland uit de NAVO en de opheffing van de Noord-Atlantische verdragsorganisatie. De NAVO is namelijk verworpen tot een instrument van westers en, meer specifiek, Amerikaans imperialisme en een door en door militaristische buitenlandse politiek. Na het wegvallen van de Sovjetdreiging leek het voortbestaan van de NAVO aanvankelijk in gevaar te komen, maar gelukkig voor de VS en voor westerse militaristen werd na 11 september een nieuwe vijand gevonden, het internationale terrorisme. Onder deze vlag werd bijvoorbeeld de Afghanistanoorlog de centrale missie van de NAVO. Ondanks de honderden miljarden dollars en tienduizenden mensenlevens die de oorlog tot nog toe gekost heeft, is het land er sinds de Amerikaanse invasie alleen maar onveiliger op geworden en hebben de 'terroristen' zich ondertussen verplaatst naar andere landen. Afgezien van het feit dat de dreiging van het zogenaamde terrorisme sowieso om politieke redenen sterk overdreven wordt (bijvoorbeeld om de NAVO in stand te houden en militaristische politiek te legitimeren), staat inmiddels ook wel vast dat de reële dreiging die er wel is

zich zeer slecht met militair geweld laat bestrijden. Maar uiteindelijk gaat het bij deze zogenaamde oorlog tegen het terrorisme ook helemaal niet om het effectief bestrijden van terroristen maar om machtspolitieke belangen van de dominante NAVO-partner: Amerika. Amerika is er vooral op uit om geloofwaardigheid als hegemonale, imperiale macht te behouden. In het verlengde hiervan wordt ook vaak beweerd dat de geloofwaardigheid van de NAVO op het spel staat. Maar daarmee is die geloofwaardigheid een doel op zich geworden. De logica van de politieke en militaire propagandisten van de NAVO (en dat zijn er helaas vele) is dat we de NAVO nodig hebben voor het voeren van oorlogen die moeten bewijzen dat de NAVO nodig is! De NAVO is een defensie-alliantie die zich richt tegen niet-bestaande dreigingen, of tegen dreigingen die zich niet militair laten bestrijden maar door de interventies wel veel dood en verderf zaaien. Deze interventies dienen de belangen van Washington – die zijn oorlogen graag van een breder draagvlak en dus van meer legitimiteit voorziet – maar zeker niet van Nederland en al helemaal niet vanuit socialistisch perspectief.

Het verlaten van het huidige militaire bondgenootschap betekent niet het einde van de internationale samenwerking. Integendeel, strijden voor een wereld die socialistische waarden dichterbij brengt kan niet vanuit één land, maar moet over de grenzen heen plaatsvinden tussen linkse groepen, bewegingen en partijen, maar ook tussen landen. Ook binnen de EU kan dergelijke samenwerking zelfs geïntensiveerd worden, mits onze nationale democratie niet ondermijnd wordt en mits socialistische waarden eerder versterkt dan verzwakt worden. Natuurlijk moeten we ook over de grenzen van Europa heen kijken, naar landen die zich onafhankelijk van de VS durven op te stellen en een eigenzinnige en linkse (maar dus wel democratische) koers varen.

In dit verband rijst ten slotte de vraag of op nationaal niveau gevoerd buitenlands beleid niet een achterhaald concept is in deze *brave new world* van globalisering, of juist ook vanuit socialistisch perspectief. Uiteindelijk kan het socialisme

immers niet goed gedijen binnen de grenzen van één land. Socialisme is een mondiaal en transnationaal project, omdat het in het socialisme om mensen gaat en niet om afkomst of nationaliteiten. Het is echter praktisch noch wenselijk om nu te streven naar de afschaffing van nationale staten. Tegelijkertijd moeten we niet vergeten dat de natiestaat een 'burgerlijke' uitvinding is, dat wil zeggen, een constructie die voortkwam uit de opkomende bourgeoisie in de 17e tot de 19e eeuw en die haar belangen altijd goed heeft gediend. De natiestaat kan bescherming bieden tegen de losgeslagen mondiale krachten van het kapitaal (de 'globalisering') – en zal dat ook in een socialistischere wereld meer moeten doen dan nu het geval is – maar werkt paradoxaal genoeg ook in het voordeel van juist het transnationale kapitaal dat op basis van de verdeling van de wereld in nationale staten een verdeel- en heerspolitiek kan voeren (en voert) waarbij werknemers en regeringen van verschillende landen tegen elkaar opgezet en uitgespeeld worden. Die spanning op te lossen, en de nationale staten – of liever nog breder, 'de politiek' – weer dienend te maken aan de bevolking, aan de mensen, in plaats van aan het kapitaal (met misschien wel als hele langetermijnperspectief het overstijgen van die nationale staat), is uiteindelijk de belangrijkste uitdaging voor een socialistisch beleid.

Foto: Archief Bastiaan van Apeldoorn

Bastiaan van Apeldoorn is SP-lid in Haarlem en doceert Internationale Betrekkingen aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel.

SPINOZA: VOLHARDEN ALS DEUGD

Tekst Ronald van Raak Afbeelding: wikimedia commons CC

‘Hoe meer iemand zijn nut nastreeft, dat wil zeggen zijn wezen poogt en vermog in stand te houden, hoe deugdzaamer hij is, en omgekeerd, naarmate iemand zijn nut, dat wil zeggen de instandhouding van zijn wezen, verwaarloost, is hij machtelozer. Deugd is de menselijke macht zelf, waardoor alleen ’s mensen wezen wordt bepaald, dat wil zeggen die alleen door dit streven, waarmee de mens in zijn bestaan tracht te volharden, wordt bepaald.’

Eenvoudig maakte Spinoza het niet, in de Ethica (1677). Dit is een van de belangrijkste, maar ook een van de moeilijkste filosofieën die ooit werden geschreven. Spinoza wilde zo exact mogelijk redeneren en koos daarvoor een zo exact mogelijke stijl, een soort wiskunde met woorden. Maar de filosofie van Spinoza heeft tegelijk iets poëtisch: hij wilde doordringen tot het diepste wezen van de mens, waar hij stuitte op de hevigste hartstochten.

Spinoza is onze enige echt grote filosoof. Hij is van joods-Portugese afkomst – wij zouden hem nu ‘allochtoon’ noemen, maar werd verstoten uit de joodse gemeenschap en daarna verketterd door zijn landgenoten. Zelfs in de tolerante Republiek der Nederlanden werd de filosofie van Spinoza niet geaccepteerd. Eeuwenlang is hij beschouwd als een gevaarlijk denker, de belangrijkste beschuldiging was die van atheïsme. Dat is opmerkelijk, omdat de Ethica juist begint met ‘God’.

De God van Spinoza kun je niet aanbidden in geloof, maar alleen dienen met de rede. Wij kunnen ons lichaam bestuderen, dat onderdeel uitmaakt van de materiële substantie, en wij kunnen ons bewustzijn bestuderen, dat onderdeel uitmaakt van een geestelijke substantie. Deze substanties zijn echter niet geschapen door een Schepper, zoals het christendom leert, maar veroorzaakt door een

Portret van Baruch de Spinoza (1632-1677), ca. 1665.

Oorzaak, die zelf niet is veroorzaakt. Dat is voor Spinoza God, ofwel de Natuur.

Spinoza was niet gevaarlijk omdat hij mensen aansprak, zoals Socrates, of de revolutie predikte, zoals Marx. Hij leidde juist een teruggetrokken leven en wilde niet dat zijn werk werd gepubliceerd – de Ethica verscheen pas na zijn dood. Het was zijn filosofie zelf die tot ontploffing kwam, zodra zijn woorden werden begrepen. Mensen moeten niet vertrouwen op de autoriteit van anderen, maar vooral op de eigen rede. Als we blindelings anderen gehoorzamen, doen we onszelf tekort.

De mens moet volgens Spinoza zo autonoom mogelijk zijn. Ons gedrag is niet goed omdat we de regels volgen van anderen, maar vooral als we

begrijpen waarom die nuttig zijn voor onszelf. Je leven moet zo min mogelijk het gevolg zijn van anderen en zoveel mogelijk veroorzaakt door jezelf. Spinoza noemt dit het principe van *conatus*: ieder mens moet zoveel mogelijk ‘volharden’ in zijn eigen bestaan. Een deugdzaam mens is niet gehoorzaam, maar volhardend.

Spinoza was niet zo naïef om te denken dat de mens altijd redelijk is, hij beseftte heel goed hoe wij worden gedreven door onze hartstochten. Ook die zijn volgens Spinoza niet goed omdat een ander ze goed vindt, maar omdat ze nuttig zijn voor onszelf. Droefheid en haat beperken het vermogen om goed te oordelen, blijdschap en liefde stellen mensen meer open voor de rede. Maar alles natuurlijk altijd met mate, om te voorkomen dat je de knecht wordt van je eigen emoties.

Liberalen zien Spinoza graag als een intellectuele voorloper, omdat hij zou hebben gestreden voor vrijheid. Spinoza streefde wel naar autonomie, maar geloofde niet in vrijheid – en al helemaal niet in keuzevrijheid. De mens die gelooft in deze vorm van vrijheid is volgens hem als een steen die in de lucht wordt gegooid en denkt dat hij zelf kan bepalen waar hij neerkomt. De redelijke mens beseft volgens Spinoza dat hij niet volledig vrij is, maar slechts kan streven naar enige ‘zielsrust’. Volledig vrij is alleen God.

Spinoza bepleitte wel een volledige vrijheid van denken en spreken, op het gebied van religie, wetenschap en politiek – als een van de weinigen in zijn tijd pleitte hij voor democratie. Alleen als mensen zich uitspreken kan duidelijk worden wat voor hen nuttig is. Volgens mij is het ook heel nuttig als mensen gezamenlijk dingen organiseren. Liberalen vergeten vaak dat juist sociale zekerheid mensen kan helpen om zoveel mogelijk autonoom te zijn. Om – in de woorden van Spinoza – te volharden in hun eigen bestaan.

BLIJVEN DROMEN

Tekst: Geert van Amstel

In 1980 geloofde nog 50 procent van de Amerikanen dat hun kinderen het slechter zouden krijgen dan zij, in 2011 was dit percentage opgelopen tot 80 procent. Journalist George Packer schrijft in *The Unwinding* aan de hand van persoonlijke belevenissen over het verval van de Amerikaanse samenleving en over hoe de hebzucht van weinigen de armoede en uitzichtloosheid van velen betekent. Packer praat met gewone Amerikanen en volgt drie hoofdpersonen, die ondanks alles, veerkracht tonen, doorzetten en blijven geloven in *The American Dream*.

Dean Price, geboren in 1963, groeit op in North Carolina in een arm, conservatief gezin, in een gebied waar de meeste mensen werken in de tabaksindustrie. Hij is de eerste Price die een universitair diploma haalt en die een goede baan heeft. Hij leest een boek – *Think and grow rich* – en besluit ondernemer te worden en voor het grote geld te gaan. Het is zijn droom om biobrandstof te gaan produceren en veel mensen aan het werk te krijgen. De Walmart, een zeer goedkope Amerikaanse supermarktgigant, gooit echter roet in het eten. Dean verliest als gevolg van de moordende concurrentie zijn baan en met hem de bakker, de groenteboer en de kruidenier.

Tegelijkertijd gaat het bergafwaarts met de tabaks-, textiel- en meubelindustrie en Dean ziet de ellende om zich heen toenemen. Mensen komen buiten de samenleving te staan en proberen te overleven. Dean geeft niet op en uiteindelijk lukt het hem om zijn idee aan de man te brengen. Nu is zijn droom om een groot huis te bouwen op familiegrond en hier zwerfkinderen te leren het land te bewerken.

ALLES IN HET TEKEN VAN WINST

Jeff Connaughton heeft management en rechten gestudeerd en wil meer dan alleen maar dollars verdienen. Als jongeman raakt hij in de ban van Joe Biden, voor wie hij campagne gaat voeren. Later komt hij terecht in het team van een van Clintons adviseurs en zit in het centrum van de macht. Hij ziet Clinton worstelen en uiteindelijk instemmen met de deregulering van de banken. Hij ziet de normen en

waarden veranderen, alles komt in het teken te staan van winst. In 1996 wordt hij lobbyist, een dikbetaalde baan die erg gewild is bij Amerikaanse oud-politici. Als Biden vice-president wordt in 2008, keert Jeff terug in de politiek en probeert de schuldigen van de crisis aan te pakken. Hij loopt tegen een muur op, stapt uit de politiek en schrijft een boek: *Waarom Wall Street altijd wint*.

HOOP DOOR OBAMA

Tammy Thomas, geboren in 1966, is een zwarte vrouw die opgroeit in Ohio als dochter van een verslaafde tienermoeder. Ze wordt zelf op haar vijftiende moeder en werkt lange tijd in fabrieken, maar blijft studeren. Tammy is de eerste in haar familie die de middelbare school met een diploma verlaat en neemt zich voor haar kinderen te behoeden voor tienerzwangerschappen en drugsverslaving. Tammy ziet het falen van de Amerikaanse instellingen, wordt politiek bewust en krijgt hoop door Obama.

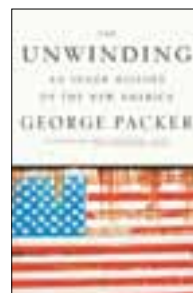
REGELS ZORGDEN VOOR STABILITEIT

Dezelfde Obama passeert in 2011 Elisabeth Warren bij de benoeming tot voorzitter van de instelling die consumenten financieel moet beschermen. Warren, docente aan de universiteit van Houston en Harvard, had aangetoond dat er sinds George Washington elke tien à vijftien jaar een financiële crisis had plaatsgevonden tot aan de crisis in de jaren dertig. Door overheidsingrijpen kwam er toen regelgeving. Deze regelgeving zorgde voor stabiliteit en welvaart en voor de grootste middenklasse ter

wereld. Rond 1980 wordt deze regelgeving echter te duur bevonden en ontmanteld. In de jaren tachtig en negentig vindt vervolgens de *Savings and Loan Crisis* plaats, die de Amerikaanse bevolking maar liefst 125 biljoen dollar kost. Elisabeth Warren waarschuwt voor een nieuwe crisis, maar wordt op een zijspoor gezet.

WIE MOETEN DE AMERIKANEN NOG GELOVEN?

George Packer laat zien hoe de macht van het grote geld de wereld op zijn kop zet en de middenklasse gemangeld wordt. De huizen crisis berooft massa's spaarders van hun geld, zodat ze met schulden opgezadeld worden. De financiële wereld krijgt alle ruimte om te speculeren en de regering helpt mee door 'te dure' controlesystemen te verminderen of zelfs te verwijderen. Ook de onderzoeksjournalistiek verwordt steeds meer tot roddel en achterklap. Grote vraag is wie de Amerikanen nog moeten geloven. Geen wonder dat het zo verleidelijk is om te blijven dromen, als alles om je heen instort. Ook al weet je dat de Amerikaanse droom van krantenjongen tot miljonair maar voor een enkeling is weggelegd.

George Packer
The Unwinding. An inner history of the new America
Uitgeverij: Faber & Faber
448 pagina's
ISBN: 9780571251285
Prijs: € 20,99

DE WET OP DE PARLEMENTAIRE ENQUÊTE

Tekst: Arjan Vliegthart Foto: ANP / Paul Vreeker

Het zelf doen van onderzoek behoort tot de kern van het parlementaire handwerk. Volksvertegenwoordigers hebben de taak om de regering te controleren en dat kan alleen maar wanneer zij goed op de hoogte zijn van wat de gevolgen zijn van het regeringsbeleid. Daarbij kan het noodzakelijk zijn om niet alleen te kijken naar de informatie die door de regering zelf wordt gegeven, maar ook zelf er op uit te trekken. In veel gevallen doen Kamerleden dat alleen, maar het kan ook gebeuren dat het vraagstuk zo groot is dat er binnen het parlement een bredere behoefte bestaat om op een bepaald onderwerp onderzoek te doen. In dat geval kan er besloten worden om een parlementaire enquête te organiseren.

Het recht van het houden van een parlementaire enquête is al sinds de Grondwet van 1848 een recht van het Nederlandse parlement. Zowel de Eerste als de Tweede Kamer, als de zogenaamde Verenigde Vergadering (de Tweede en Eerste Kamer samen) mogen een parlementaire enquête organiseren, waarbij ze zelf het onderwerp en de vragen die zij stellen, mogen bepalen. Om tot de uitoefening van dit recht over te gaan, moet er wel een meerderheid van de Kamer voorstander zijn van het houden van een dergelijk onderzoek.

Het grondwettelijk recht werd in 1850 verder uitgewerkt in de Wet op de parlementaire enquête die aangaf welke rechten de volksvertegenwoordiging heeft als zij overgaat tot een dergelijke enquête. De wet die door toenmalig minister van Justitie Nedermeijer van Rosenthal werd ingediend richtte zich vooral op de procedures die een onderzoekscommissie moet volgen en op welke rechten de onderzoekscommissie heeft. Zo kan het parlement mensen verplicht onder ede horen, waardoor betrokkenen gedwongen worden om mee te werken en strafrechtelijk vervolgd kunnen worden als zij niet de waarheid vertellen aan het parlement. In de eerste jaren na het verkrijgen

van het enquêterecht organiseerde de Tweede Kamer regelmatig een enquête. Het ging het parlement er daarbij vooral om, dat zij meer feitelijk inzicht kreeg in de gevolgen van beleid en mogelijke misstanden die dat in de samenleving kon hebben. De eerste enquête ging dan ook over de gevolgen van de accijns op zout (1852- 1853), waarbij de vraag centraal stond of het belasten van zout goed was voor de schatkist en de handel. Dat onderzoek leidde overigens niet tot een eindrapport, omdat de regering de Kamer in 1853 ontbond en de nieuwe Kamer nooit meer tot afronding van het onderzoek kwam. In de jaren erna deed de Tweede Kamer regelmatig een beroep op haar recht van enquête om de maatschappelijke gevolgen van regeringsbesluiten te onderzoeken. Wellicht de meest in het oog springende enquête ging over de arbeidsomstandigheden in fabrieken en werkplaatsen (1886-1887). Deze enquête, die net als de eerste enquête nooit helemaal werd afgerond, bracht veel misstanden aan het licht, zoals het bestaan van kinderarbeid (ondanks het feit dat dat door het Kinderwetje van Van Houten in 1874 verboden was), lange werktijden en slechte werkomstandigheden. De bevindingen van het onderzoek

leidde onder meer tot de Arbeidswet van 1889 waarin vrouwen- en kinderarbeid werd beperkt en er een arbeidsinspectie werd opgericht die de gevolgen van het beleid ook daadwerkelijk controleerde.

De enquête naar de arbeidsomstandigheden bleek echter ook de laatste enquête te zijn die de Tweede Kamer in de negentiende eeuw organiseerde. Het duurde bijna honderd jaar voordat de Tweede Kamer opnieuw een beroep zou doen op haar recht. De enige uitzondering daarop was de parlementaire enquête die de Tweede Kamer organiseerde na de Tweede Wereldoorlog, de zogenaamde Oorlogsenquête, waarin het regeringsbeleid tijdens de oorlog tegen het licht werd gehouden (1947-1956).

Vanaf de jaren tachtig van de twintigste eeuw deed de Tweede Kamer echter weer herhaaldelijk een beroep op haar recht om een enquête te kunnen houden. In 1977 was de Wet op de parlementaire enquête al enigszins aangepast en werd het mogelijk om ook ambtenaren en ministers in het openbaar te horen. Dat zorgde ervoor dat de Kamer meer interesse kreeg in het enquête-instrument. Het meeste bekende voorbeeld hiervan is waarschijnlijk de enquête naar het scheepbouwbedrijf Rijn-Schelde-Verolme, de zogenaamde RSV-enquête. Dit bedrijf had in economisch moeilijke tijden veel subsidie van de overheid gekregen, maar was desalniettemin failliet gegaan. De Kamer wilde weten hoe dat zat en onderzocht het overheidsbeleid op dit terrein. De conclusies waren schokkend: Niet alleen had de overheid meer dan twee miljard gulden aan subsidies gegeven aan een bedrijf dat niet levensvatbaar bleek, maar één van de betrokken

PARELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS

DEEL 15

De parlementaire enquêtecommissie over de RSV-affaire tijdens één van de verhoren.

ministers, Van Aardenne, had de Kamer in 1980 ook verkeerd ingelicht. Dit leidde tot grote politieke spanning binnen het toenmalige kabinet, Lubbers I, waarbij minister Van Aardenne onder curatele kwam te staan.

De hernieuwde kennismaking met het houden van een parlementaire enquête leidde ook tot een aantal aanbevelingen met betrekking tot het enquête-instrument zelf. Zo bevatte het rapport van de RSV-enquêtecommissie de aanbevelingen om deskundige medewerkers in te huren die de enquêtecommissie bij haar werkzaamheden kon ondersteunen en om leden van de onderzoekscommissie vrij te stellen van hun overige werkzaamheden. Het doen van goed parlementair onderzoek kostte namelijk zoveel tijd dat het moeilijk was om het met het reguliere Kamerwerk te combineren. Het politieke karakter van parlementaire enquêtes werd in de loop der jaren steeds prominenter. Niet langer ging het alleen om het vaststellen van de feiten, maar werd de vraag wie er

politiek verantwoordelijk was steeds belangrijker. Dit politieke karakter van enquêtes zorgde er ook voor dat de vraag of er voor een bepaalde kwestie een enquête zou moeten worden georganiseerd steeds politiever werd en dat de oppositie vaker tegenover de coalitie kwam te staan. Ook kon de dreiging van het houden een parlementaire enquête al voldoende zijn om de regering in beweging te krijgen. Zo was de dreiging dat de Eerste Kamer in 2009 een enquête zou houden naar de Nederlandse betrokkenheid bij de oorlog tegen Irak voldoende voor de regering Balkenende IV om zelf een onderzoek te laten houden naar dit onderwerp. De conclusies van dit onderzoek onder leiding van Willibrord Davids waren vernietigend en droegen indirect bij tot de val van het kabinet.

De diverse enquêtes die de Tweede Kamer sinds de jaren tachtig organiseerde, leidde er ook toe dat de noodzaak om de Wet op de parlementaire enquête eens grondig tegen het

OVERZICHT VAN GEHOUDEN PARLEMENTAIRE ENQUÊTES

Sinds de Grondwet van 1848 heeft de Tweede Kamer de volgende parlementaire enquêtes gehouden:

- Zoutaccijnzen (1852-1853)
- Zwolsche Diep (1856)
- Maas en Zuid-Willemsvaart (1860-1861)
- Zeemacht (1861-1862)
- Nederlandse koopvaardij (1874-1875)
- Longziekte onder rundvee (1877-1878)
- Exploitatie van Nederlandse spoorwegen (1881-1882)
- Toestand fabrieken/werkplaatsen (1886-1887)
- Regeringsbeleid in de Tweede Wereldoorlog (1947-1956)
- RSV-werf (1983-1984)
- Bouwsubsidies (1986-1988)
- Paspoortaffaire (1988)
- Sociale Verzekeringen (1992-1993)
- Opsporingsmethoden (IRT-affaire) (1994)
- Bijlmerramp (1998-1999)
- Bouwnijverheid (2002)
- Srebrenica (2002)
- Financieel Stelsel (2010-2012)
- Parlementaire enquête naar de Woningcorporaties 2012
- Fyra (2013)

De Eerste Kamer heeft nooit een parlementaire enquête gehouden. Wel heeft zij op basis van de nieuwe Wet op de parlementaire enquête, onderzoek gedaan naar het Nederlandse privatiserings- en verzelfstandigingsbeleid sinds de jaren '80 (2012).

licht te houden, steeds groter werd. In 2004 vond het parlement dat de wet aan vernieuwing toe was. Zo moest de wet ook gaan voorzien in regels voor het houden van een parlementair onderzoek dat niet direct de vorm van een enquête had. Een commissie onder leiding van Klaas de Vries kreeg de opdracht om een initiatiefwetsvoorstel te maken voor een nieuwe Wet op de parlementaire enquête. Deze initiatiefwet, die dus niet door de regering, maar door het parlement zelf werd gemaakt, werd in 2008 door de Tweede en Eerste Kamer aangenomen. Daarmee heeft ons land weer enquêtetwet die bij de tijd is en waar we de komende jaren mee vooruit kunnen.

'IN ONS STRAATJE' ONGELIJKHEID DOOR ZELFORGANISATIE

Tekst: Tijmen Lucie

Zowel onder wetenschappers als onder politici is het geloof in zelforganisatie groot. De heersende gedachte is dat de overheid niet langer haar wil moet opleggen aan de samenleving, maar dat burgers het beter zelf kunnen doen. Justus Uitermark, bijzonder hoogleraar samenlevingsopbouw aan de Erasmus Universiteit Rotterdam, stelt echter dat zelforganisatie lang niet altijd succesvol is en kan leiden tot ongelijkheid en segregatie.

Niet alleen als verklarend concept in de wetenschap, maar ook als politiek ideaal is zelforganisatie bijzonder populair. Als politiek ideaal verwijst zelforganisatie naar mensen die samenwerken buiten de staat en de markt om. Onder meer doordat mensen via internet veel sneller met elkaar kunnen communiceren dan vroeger, is er een hernieuwd geloof in zelforganisatie. Uitermark geeft als voorbeeld Wikipedia, de online encyclopedie die niet door experts maar door miljoenen vrijwilligers zonder regie van bovenaf wordt samengesteld.

PARTICIPATIESAMENLEVING

Ook de overheid heeft zelforganisatie onder de noemer 'burgerkracht' omarmd. Met de uitspraak dat de klassieke verzorgingsstaat moet plaatsmaken voor een participatiesamenleving verlegt het kabinet de verantwoordelijkheid voor welzijn en geluk van de nationale overheid naar lokale gemeenschappen. De verwachting daarbij is dat burgers zelf veel beter in staat zijn dan de overheid om hun zorg te organiseren, energie op te wekken of buurthuis te runnen.

Al snel doemt dan het ideaal op van de zelforganiserende stad: een stad waarin mensen niet geleid worden door autoriteiten maar waarin ze vrijwillig samenwerken in gemeenschappen en voor de publieke zaak. Uitermark noemt deze ideale stad in zijn oratie 'Wiktopia'.*

DE ZELFKANT VAN WIKITOPIA

Als je de succesverhalen leest van bijvoorbeeld de Nieuwe Jutter in Utrecht, de Meevaart in Amsterdam of de Leeszaal in Rotterdam, krijg je de indruk dat Wiktopia nabij is. Zelforganisatie heeft echter ook wel degelijk een zelfkant, zo stelt Uiter-

mark. Zij kan namelijk leiden tot ongelijkheid en segregatie. Zodra door de overheid wordt ingezet op zelforganisatie wordt de ongelijkheid tussen mensen met en zonder zelforganiserend vermogen vergroot. 'Speeltuinen, buurtbibliotheken, huiswerkclasses, peuterspeelzalen of ouderenzorg zullen verdwijnen waar bewoners er niet zelf voor zorgen en blijven bestaan of leven zelfs op waar wel krachtige buurtnetwerken zijn', aldus Uitermark. Vooral arme en etnisch diverse wijken waar zelforganisatie in de regel minder goed ontwikkeld is zullen benadeeld worden.

OVERHEID EN ZELFORGANISATIE: DRIE MANIEREN

'Waar de overheidsbureaucratie door standaardisatie een gelijk aanbod kan creëren, zal zelforganisatie leiden tot een ongelijke ontwikkeling', zo stelt Uitermark. Hij vreest dat als de overheid bijvoorbeeld bibliotheken (musea, zorgcentra) aan burgerinitiatieven overlaat, ouders met een hoge opleiding, sterke netwerken en goede contacten met de overheid er wel in slagen om goede voorzieningen voor hun kinderen te creëren, terwijl ouders (en dus ook hun kinderen) die dit allemaal niet hebben achterop zullen raken.

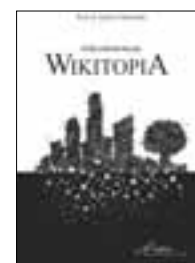
Volgens Uitermark kan de overheid op drie manieren met zelforganisatie omgaan. In de eerste plaats kan zij doen alsof zelforganisatie de oplossing voor alles is en voorbijgaan aan alle mislukkingen. In de tweede plaats kan de overheid het burgerinitiatief aan de burgers laten en zelf doen wat goed is voor het algemeen belang. En in de derde plaats kan de overheid zelforganisatie daar bevorderen waar het moeilijk van de grond komt. Dit laatste is weliswaar in strijd met het principe van zelforganisatie van

organisatie van onderop, maar komt de sociale gelijkheid wel ten goede.

Uitermark is zelf een groot voorstander van de tweede optie. Hij vindt dat je burgerinitiatieven zoveel mogelijk aan burgers moet laten en de regie niet over moet nemen. Maar tegelijkertijd hoort de overheid burgers en professionals te ondersteunen bij het opzetten van vormen van burgerparticipatie. De overheid is dan geen inspirator of aanjager, maar een dienaar, te vergelijken met Wikimedia Foundation, de organisatie achter Wikipedia.

Kijk je alleen naar de succesverhalen, zoals de meeste politici en beleidsmakers nu doen, dan verlies je uit het oog dat zelforganisatie ook kan falen. Volgens Uitermark hoeft dat niet erg te zijn, want mislukkingen horen bij zelforganisatie. 'Maar laat zelforganisatie over aan burgers en laat de overheid het saai maar nuttige werk doen.'

* Justus Uitermark, Verlangen naar Wiktopia (Rotterdam, 10 januari 2014). De oratie is na te lezen op: sp.nl/9zjt55

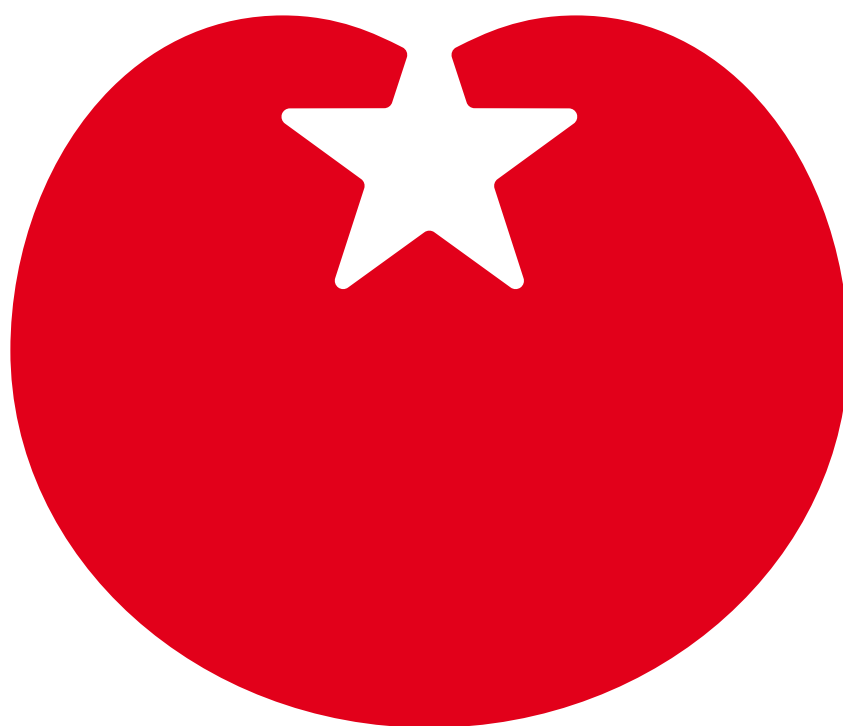

Justus Uitermark (1978) is bijzonder hoogleraar samenlevingsopbouw aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en universitair hoofddocent sociologie aan de Universiteit van Amsterdam.

SPANNING

NEE TEGEN DEZE EU

BEU

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 3, maart 2014

NEE TEGEN DEZE EU

Op 22 februari jongstleden stelde het SP-Congres het verkiezingsprogramma voor de Europese verkiezingen van 22 mei vast. Dennis de Jong, door hetzelfde congres gekozen als lijsttrekker voor de SP, licht het verkiezingsprogramma toe. Hij stelt dat het een uniek programma is, omdat het een duidelijke visie op Europa geeft met zowel kritiekpunten als alternatieven. Kernpunt voor de SP is dat het Nederlandse parlement weer zeggenschap krijgt over belangrijke zaken als hoe wij onze publieke voorzieningen regelen.

Fractiemedewerker Niels Jongerius wijst in zijn bijdrage op de grote gevaren van het op handen zijnde handels- en investeringsverdrag tussen de EU en de VS (TTIP). De inhoud van het verdrag is geheim, de nationale en Europese democratie worden uitgehold en de grote bedrijven krijgen via geheime tribunalen de mogelijkheid om overheden aan te klagen. De SP verzet zich dan ook hevig tegen dit verdrag.

Lobbywaakhond Erik Wesselius van Corporate Europe Observatory (CEO) en SP-kandidaat voor de Europese verkiezingen, vertelt over zijn strijd tegen de lobby van grote bedrijven en banken, die hij nu in het Europees Parlement hoopt voort te zetten.

Medewerker van het Wetenschappelijk Bureau Karel Koster laat zien dat verdergaande Europese militaire samenwerking de soevereiniteit van Nederland onder druk kan zetten. Zo zouden wij gedwongen kunnen worden om mee te doen met zware interventieoorlogen, terwijl er fors bezuinigd wordt op de defensiebegroting.

Verder in *Spanning* veel aandacht voor de funeste gevolgen van marktwerking in het hoger onderwijs. Willem Halffman, een van de opstellers van het *academisch manifest*, stelt dat de universiteit – die nu bezet is door managers – weer publiek moet

worden. Historicus Matthias van Rossum, lid van actiegroep Veront-ruste VU'ers, roept op tot krachtig verzet van medewerkers en studenten om de managementcultuur aan universiteiten te doorbreken en de zeggenschap te heroveren.

In het zesde deel van *Ons Kapitaal* bespreekt Ronald van Raak psychoanalyticus Freud, die het ongenoegen van mensen met de samenleving verklaarde. Vervolgens geeft hij aan wat politici van Freud kunnen leren.

In hun opzienbarende boek *Schaarste* presenteren econoom Sendhil Mullainathan en psycholoog Eldar Shafir hun theorie van de psychologie van de schaarste. Hun belangrijkste conclusie is dat armoede niet het gevolg is van slechte beslissingen, maar dat het de armoede zélf is die leidt tot slechte beslissingen.

Het zestiende deel van *Parels uit de Parlementaire Geschiedenis* is een bijzonder deel, want het staat in het teken van een wet die nog in behandeling is: de Referendumwet. Binnenkort wordt het wetsvoorstel om raadgevende referenda toe te staan besproken in de Eerste Kamer.

'In ons straatje' staat tot slot in het teken van de bijeenkomst van modern linkse partijen uit Europa, die onlangs door de SP in Amersfoort werd georganiseerd. Een van de doelen van deze bijeenkomst was om de samenwerking in het Europees Parlement te bevorderen.

INHOUD

- 3 HET EUROPA-STANDPUNT VAN DE SP IS UNIEK
- 6 NEE TEGEN EEN AMERIKAANS EUROPA
- 8 DE STRIJD AANGAAN MET DE LOBBY VAN HET GROOTKAPITAAL
- 10 EUROPESE MILITAIRE SAMENWERKING ZET SOEVEIREINITEIT ONDER DRUK
- 11 HET ACADEMISCH MANIFEST
- 12 'DE UNIVERSITEIT IS GEKOLONISEERD DOOR MANAGERS'
- 14 'DE UNIVERSITEIT MOET WEER VAN MEDEWERKERS EN STUDENTEN WORDEN'
- 16 ONS KAPITAAL 6
- 17 SCHAARSTE MAAKT ONS DOMMER
- 18 PARELS UIT DE PARLEMENTAIRE GESCHIEDENIS 15
- 20 'IN ONS STRAATJE'

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Illustratie cover

Thonik

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING MAART 2014

HET EUROPA-STANDPUNT VAN DE SP IS UNIEK

Tekst: Dennis de Jong Foto: Suzanne van de Kerk

Op 22 februari stelde het SP-Congres het programma voor de Europese verkiezingen van 22 mei vast. Het is een radicaal programma, maar met duidelijke oplossingsrichtingen. Hoewel onze minister-president daar een hekel aan heeft, zou je gerust kunnen zeggen dat het programma een duidelijke visie op Europa bevat met zowel kritiekpunten als alternatieven. Ten opzichte van alle andere Nederlandse politieke partijen zijn we met onze positie uniek.

Een verkiezingsprogramma schrijf je voor vijf jaar. Voor de Europese Unie worden de komende vijf jaar ongelooflijk belangrijk. Niemand gelooft nog dat het *business as usual* blijft. Zo wil de Britse premier Cameron heronderhandelen over de positie van het Verenigd Koninkrijk binnen de Europese Unie, en het resultaat daarvan in 2017 via een referendum voorleggen aan de bevolking. Tegelijkertijd heeft de Duitse bondskanselier Merkel herhaaldelijk gezinspeeld op de gedachte dat de lidstaten in de eurozone juist hechter zouden moeten gaan samenwerken. Ook daarvoor denkt zij dat een verdragwijziging nodig is, zij het een snelle, beperkte en 'slimme'. Dat laatste wijst erop

dat ze probeert te voorkomen dat er in eurolanden referenda moeten worden gehouden over de verdragswijzigingen.

Het zal nog een heel getouwtrek worden, maar denkbaar is dat na de Europese verkiezingen al dit soort wensen voor verdragswijzigingen bij elkaar komen en dat er dan eindelijk een fundamentele discussie ontstaat over de vraag hoe de Europese Unie er uit moet gaan zien. Met ons verkiezingsprogramma maken we duidelijk dat we als SP daarbij flink van ons zullen laten horen.

Voor ons is het kernpunt dat het Nederlandse parlement over belangrijke zaken weer het laatste woord krijgt. Nu is het zo dat een minister kan zeggen dat hij 'gevochten heeft als een leeuw, maar in de Raad van ministers helaas onvoldoende steun kreeg'. De Raad besluit namelijk vrijwel steeds met versterkte (gekwalificeerde) meerderheid, waardoor een Nederlandse minister altijd de hulp van een aantal andere lidstaten nodig heeft om een voorstel tegen te houden. Het recht om een voorstel te vetoën bestaat nauwelijks meer. Voor alle belangrijke zaken, zoals hoe wij onze publieke voorzieningen organiseren, of onze strafrechtelijke regels, willen we het vetorecht weer terug. Daarnaast moet het voor Nederland ook mogelijk zijn om, in plaats van een veto in te zetten, te zeggen: jullie mogen doen wat jullie willen, wij zullen jullie niet tegenhouden, als wij als Nederland zelf maar niet mee hoeven doen. Dit heet een opt-outregeling. Het Verenigd Koninkrijk en Denemarken hebben, vooral op het gebied van justitie, zo'n regeling. Als het EU-Verdrag toch gewijzigd gaat worden, moet wat ons betreft Nederland een vergelijkbare positie afdwingen.

Daarnaast willen we 'Brussel' zelf ook flink op de schop nemen. Tijdens de afgelopen vijf jaar heb ik als SP-Europarlementariër gemerkt dat de Europese Commissie een heel vreemde rol is gaan spelen bij de besluitvorming. Toen in 1957 de voorloper van de Europese Unie, de Europese Economische Gemeenschap (EEG), werd opgericht, ging het om zes lidstaten: Frankrijk, Duitsland, Italië en de Benelux-landen. Frankrijk en Duitsland hadden een lange voorgeschiedenis van vijandschap en oorlog en hoewel ze nu samen aan tafel zaten en wilden werken aan de wederopbouw van Europa, wilden ze voorkomen dat die nieuwe samenwerking te veel zou doorslaan in het voordeel van een van deze beide landen. Daarom stelden ze een 'onafhankelijk' orgaan in, dat verantwoordelijk zou worden voor het doen van voorstellen op basis van het 'algemeen Europees belang'. Daarmee was de Europese Commissie geboren en werd het Europese bouwwerk opeens anders dan alle andere internationale organisaties. Het was geen vorm van eenvoudige samenwerking van lidstaten – ook wel aangeduid met de term 'intergouvernementele samenwerking' – maar evenmin was het een federaal bouwwerk geworden. Dan zou namelijk alle macht liggen bij een soort regering die boven de lidstaten zou staan, zoals de federale regering van de Verenigde Staten. De EEG was noch het een, noch het ander. Daarom wordt in het internationaal recht de EEG, en later de Europese Unie, beschouwd als een hybride rechtsvorm met zowel intergouvernementele als supranationale trekken.

22 februari 2014. SP-lijsttrekker voor de Europese verkiezingen Dennis de Jong spreekt het congres toe.

Ten opzichte van de jaren vijftig is er veel veranderd: inmiddels kent de Europese Unie 28 lidstaten. Anders dan sommigen dachten, heeft de toetreding van zoveel nieuwe lidstaten de macht van de Commissie niet verminderd, integendeel. Er zijn nu zoveel spelers, dat de Commissie lidstaten, en binnen het Europees Parlement ook politieke stromingen, handig tegen elkaar uitspeelt om haar zin te krijgen.

De Commissie is steeds meer uitgegroeid tot een orgaan dat uit is op maximale macht, ten koste van de lidstaten. De Eurocommissarissen zijn daar zelf voor een belangrijk deel debet aan, maar ook in de ambtelijke structuur zijn stimulansen ingebakken die zorgen voor machtshonger. Eurocommissarissen zijn eigenlijk op zichzelf al vreemde figuren. Het zijn vrijwel steeds politici die de neiging hebben zich – ten onrechte – te zien als een soort ministers. Iedere lidstaat heeft recht op één Eurocommissaris. Dat betekent dat er op dit ogenblik 28 Eurocommissarissen zijn. Ter vergelijking, het kabinet-Rutte II kent 13 ministers (en 7 staatssecretarissen). Om elke Eurocommissaris voldoende werk te geven, zijn de taken opgeknipt en eindigen sommige Eurocommissarissen met een weinig imposante portefeuille. Goed voorbeeld is de Nederlandse Eurocommissaris, Neelie Kroes, die de 'Digitale Markt' mag doen. Dat onderwerp had net zo goed door haar Franse collega, Barnier, gedaan kunnen worden, want die doet de interne markt, waar de digitale markt deel van uitmaakt. Om haar bestaansrecht te bewijzen, heeft Kroes een lawine aan voorstellen gedaan, die lang niet allemaal echt nodig waren. Dat zie je bij alle Eurocommissarissen. Bedreigender is nog dat er ook Eurocommissarissen zijn die uitsluitend taken hebben waar de Europese Unie nauwelijks of niet over gaat. Zo is er een Eurocommissaris voor Cultuur en Onderwijs en één voor Gezondheid. Dit zijn bij uitstek terreinen waarvoor de lidstaten zelf bevoegd zijn, maar je zal maar Eurocommissaris zijn op zo'n beleidsveld. Dan wil

je je toch laten gelden en dus ga je voorstellen bedenken. Je kunt altijd wel een fonds oprichten, of lidstaten uitnodigen hun beleid te coördineren. Stukje bij beetje krijg je zo meer verantwoordelijkheden en wordt de Europese Unie actief op terreinen waar ze dat helemaal niet zou moeten zijn.

Zelf heb ik in de jaren negentig van de vorige eeuw enkele jaren als ambtenaar bij de Europese Commissie gewerkt. Daar merkte ik dat je ambtelijke carrière sterk samenhangt met het aantal wetsvoorstellen dat je geschreven hebt en er bij de Raad van ministers en het Europees Parlement doorheen krijgt. Van belang is verder dat je in de wetsvoorstellen nieuwe taken opneemt voor de Commissie, want ook na aanvaarding van het wetsvoorstel moet er voor de dienst waar je onderdeel van uitmaakt brood op de plank zijn. En zo bepaal je dan dat lidstaten periodiek moeten rapporteren aan de Commissie en dat de Commissie daarover dan weer een verslag moet maken. Ook staat er in Europese wetten vaak dat de Commissie na verloop van tijd aanvullende voorstellen moet doen, en in steeds meer gevallen krijgt de Commissie de opdracht vrijwel zelfstandig een aantal uitvoeringsbesluiten te nemen. Dat soort zaken telt vaak zwaarder dan het doel dat met de wet beoogd wordt. Alle ambtenaren die bij de Europese Commissie werken, weten dit en proberen dan ook zoveel mogelijk wetsvoorstellen te schrijven en aangenomen te krijgen. Dat leidt tot een verbetering die je goed ziet als een voorstel het niet dreigt te halen. Een mislukt wetsvoorstel betekent niet veel goeds voor je ambtelijke carrière.

En zo zitten we opgescheept met een apparaat dat uit is op steeds meer macht en op steeds meer Europese regelgeving. Vergeet het idee van 'bouwen aan een mooi Europa'. Het gaat bij de Europese Commissie tegenwoordig puur om de macht en dat geldt zowel voor de Eurocommissarissen als voor hun ambtenaren.

Voor de SP komt daarbij dat in de afgelopen vijftientig jaar de Commissie in handen is gevallen van de grote, internationale bedrijven. Die zagen in de Europese Unie een mooie kans om hun neoliberale, op markt gerichte ideeën door te drukken. De Commissie ging hier graag op in, want de bedrijven hadden een win-winsituatie gecreëerd. Door projecten als de gemeenschappelijke markt en de invoering van een gemeenschappelijke munt, zou de Europese Unie op tal van nieuwe terreinen bevoegdheden krijgen die de Commissie nog machtiger zouden maken en ondertussen de bedrijven precies gaven wat ze wilden: markt, markt, markt. Voor de interne markt zijn inmiddels zo'n 2700 Europese wetten aangenomen. Alle regels waar bedrijven mee te maken kunnen krijgen, moesten zoveel mogelijk hetzelfde worden in heel Europa (en natuurlijk tegelijkertijd bedrijfsvriendelijker). Hier komen de inmiddels beruchte regeltjes vandaan over de kromte van een banaan en het niet los mogen serveren van olijfolie in restaurants. Ook alle aanbestedingsregels komen hieruit voort en de regels over 'ongeoorloofde staatssteun'. En niet te vergeten: alle regels die onze publieke voorzieningen proberen te vermarkten. De euro deed de rest. Na de invoering van een gemeenschappelijke munt en de financiële crisis ging men over tot de invoering van Europees economisch bestuur, met supercommissaris

Rehn aan wie de regeringen van de lidstaten hun nationale begrotingen moeten voorleggen, nog voordat deze naar de nationale parlementen gaan. Rehn kan over van alles en nog wat aanbevelingen doen: over alle overheidsuitgaven, over belastingen, en zelfs over de ontwikkeling van de lonen, ook al zijn deze in cao's vastgelegd. De grote bedrijven vinden het prima, want de Commissie volgt mooi de neoliberale lijn van een 'kleine overheid', met schrale publieke voorzieningen.

In ons verkiezingsprogramma stellen we voor om de Europese Commissie terug in het hok te stoppen. De Commissie mag van ons geen wetsvoorstellen meer indienen. Dat recht gaat naar de lidstaten en het Europees Parlement. Hiermee maken we een eind aan de onheilige alliantie van machtshonger en onderworpenheid aan de neoliberale lobby. De Commissie moet worden omgevormd tot een ambtelijk uitvoeringsapparaat: geen Eurocommissarissen meer, hooguit een secretaris-generaal als baas van de overblijvende ambtenaren. Om de ivoren toren verder af te breken stellen we ook voor dat Europese ambtenaren steeds meer worden vervangen door tijdelijk uitgezonden nationale ambtenaren. Die weten veel beter wat er leeft onder de burgers en hebben minder last van machtshonger.

Dat zijn radicale voorstellen. Als ze worden uitgevoerd, is de Nederlandse Tweede Kamer weer de baas over de eigen begroting en bepalen we zelf hoe we onze publieke voorzieningen als energie, openbaar vervoer, onderwijs en zorg inrichten. Dat is heel wat anders dan wat de gevestigde partijen voorstellen: VVD, CDA en PvdA hebben lijstjes gemaakt van onderwerpen die weer nationaal geregeld zouden moeten worden. Die lijstjes stellen niet veel voor: belangrijke zaken als de zeggenschap over onze begroting laten ze nog steeds door Brussel regelen. Ze zijn gewoon eurofiel, net als D66 en GroenLinks, alleen zeggen die het tenminste openlijk. De PVV is onverantwoord en asociaal: als je, zoals de PVV, in één klap de euro wilt afschaffen en de Europese Unie wilt verlaten, zijn juist gewone mensen daar de dupe van. Die krijgen te maken met meer werkloosheid en armoede. Dat is dan ook geen alternatief. Als enige partij zorgt de SP voor een echte oplossing: eerlijke samenwerking en de nationale parlementen en daarmee de burgers weer aan de knoppen.

De SP maakt trouwens nog op een ander punt het verschil: wij leveren straks een team van Europarlementariërs dat niet langs de zijlijn blijft staan of gaat zitten hobbyen, zoals veel andere Europarlementariërs. SP'ers kiezen zorgvuldig in welke wetsontwerpen ze energie gaan steken en proberen ook in het Europees Parlement wetten bij te stellen, zodat ze voldoen aan onze criteria: menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Oftewel, zij gaan voor 100% sociaal, ook in Brussel. Ook daarin is de SP uniek.

De Europese verkiezingen op 22 mei zullen rare verkiezingen zijn. De vorige keer bleven bijna twee op de drie stemgerechtigde Nederlanders thuis. Dat maakt de uitslag erg onvoorspelbaar. De grootste uitdaging voor ons allemaal is dan ook mensen duidelijk te maken dat ze moeten gaan stemmen, als ze Brussel radicaal op de schop willen nemen. En dan is de keuze voor de SP snel gemaakt.

NEE TEGEN EEN AMERIKAANS EUROPA

Tekst en foto: Niels Jongerius

Volgens de voorstanders is het de belangrijkste handelsovereenkomst van de eenentwintigste eeuw: het handels- en investeringsverdrag tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie. En dan mag je een strakke regie van de betrokken partijen verwachten. 'Het gaat om banen, heel veel banen', riepen President Obama, bondskanselier Merkel en Eurocommissaris De Gucht in koor. Totdat een studie in opdracht van de Europese Commissie die optimistische cijfers reduceerde tot marginale banengroei en Eurocommissaris De Gucht op televisie met de voorspelling werd geconfronteerd. Sindsdien zijn er niet alleen steeds meer scheurtjes zichtbaar in de coalitie die het verdrag verdedigt, ook de interesse in argumenten van de tegenstanders van het verdrag groeit.

HET MANDAAT

Het handels- en investeringsverdrag, bekend onder het acroniem TTIP, is lastig als traditioneel handelsverdrag te zien. Naast afspraken over het verlagen van invoerheffingen en betere samenwerking tussen douanediensten bij invoer en uitvoer, gaat het onderhandelingsmandaat voor dit verdrag veel verder. Zo worden er afspraken vastgelegd over markttoegang door een Nederlands bedrijf bij openbare aanbestedingen in de VS, maakt dit verdrag bindende afspraken over vrijer verkeer van diensten, en moeten via dit verdrag investeringen van Europese bedrijven in de VS en vice versa beschermd worden. Maar niet alleen over goederen, diensten en kapitaal worden afspraken gemaakt, ook over voedselveiligheid, autoveiligheid en chemische stoffen worden gemeenschappelijke regels vastgesteld. En daar zit de eigenlijke revolutie van dit verdrag: straks gaat niet langer Den Haag of Brussel over onze regels, maar ook de VS beslist mee. De interne markt van de EU wordt samengeklonken met die van de VS om zo het grootste handelsblok van de wereld te vormen en daarmee wereldwijde industriestandaarden voor producten en diensten af te dwingen. Dat kan betekenen dat Europa straks, ondanks de huidige scherpe Europese regels over voedselveiligheid, Amerikaans kippenvlees moet toelaten. In de Verenigde Staten wordt er in de

vleesindustrie massaal gebruik gemaakt van antibiotica. Als gevolg daarvan zitten Amerikaanse kippen vol met resistente bacteriën. Om het aantal gevallen van salmonellavergiftiging via deze bacteriën enigszins binnen de perken te houden, worden deze kippen na de slacht met chloor behandeld. Vandaar de term 'chloorkippen'. Toch worden er in de VS veel meer mensen ernstig ziek door salmonellavergiftiging dan in Europa. De ontwikkeling van resistente bacteriën vormt dus een rechtstreekse bedreiging voor onze volksgezondheid.

HET VERZET

De SP staat vooraan in het verzet tegen dit verdrag. Daarbij richten wij onze pijlen op drie belangrijke bezwaren. Ten eerste wordt de inhoud van het verdrag geheim gehouden, waardoor een publieke discussie lastig te voeren is. Daarnaast zorgt het verdrag voor een uitholling van onze democratie, omdat de VS en grote bedrijven meepraten over huidig en toekomstig beleid. Als laatste wil het verdrag via geheime tribunaal bedrijven nog meer mogelijkheden geven om overheden voor miljarden aan te kunnen klagen.

GEHEIMHOUDING

Dit verdrag laat zich het best vergelijken met een ijsberg: slechts het topje is nu zichtbaar, en wat we weten is grotendeels dankzij uitgelekte documenten. Het Duitse weekblad *Die*

Zeit heeft onlangs een volledige ontwerpkaart voor het verdrag van de Europese Commissie op de website gezet en al eerder zijn onderhandelingsverslagen en het originele onderhandelingsmandaat uitgelekt. Die geheimzinnigheid voedt het verzet. Zo sprak de Amerikaanse vakbondsleider Mike Dolan zich op 13 maart tijdens een demonstratie op de stoep van de Europese Commissie in scherpe bewoordingen uit tegen de geheimhouding. Dolan: 'Alle afspraken en verslagen die gemaakt worden over dit verdrag moeten zo snel mogelijk openbaar worden, openbaar voor de regeringen en parlement, openbaar voor de regionale en lokale overheden en openbaar voor de bevolking. Alleen over een verdrag waarvan de inhoud openbaar is, kan de bevolking een geïnformeerde discussie houden. Zolang de inhoud van dit verdrag geheim wordt gehouden voor de bevolking kan er op geen enkele manier sprake zijn van democratische discussie.'

DEMOCRATISCHE ZEGGENSCHAP

Het verdrag stuit niet alleen op verzet voor de deur van de Europese Commissie op het moment dat in het gebouw de vierde onderhandelingsronde plaatsvindt. Ook in Duitsland is een petitie gestart om het Duitse parlement onder druk te zetten om de onderhandelingen te stoppen. Ook het Europees Parlement is steeds minder gerust op de afspraken. Omdat het verdrag onder meer gaat over internet en digitale diensten wil het Europees Parlement eerst goede afspraken maken over privacybescherming van burgers voordat via dit verdrag Amerikaanse geheime diensten eenvoudig toegang krijgen tot privégegevens van internetgebruikers. Maar de nationale parlementen en het Europees Parlement hebben nauwelijks iets in te brengen bij de onderhandelingen. De Europese Commissie zit aan de knoppen en het Europees Parlement mag alleen ja of nee zeggen

13 maart 2014. Amerikaanse vakbondsman Mike Dolan spreekt de mensen toe tijdens de demonstratie tegen TTIP.

LEES- EN KIJKTIPS

- De website van de Europese Commissie over het verdrag ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip (sp.nl/9zkqqr)
- Een stevige inhoudelijke analyse van het verdrag *A transatlantic Corporate Bill of rights* van Corporate Europe Observatory en het Transnational Institute: www.tni.org/briefing/transatlantic-corporate-bill-rights (sp.nl/9zkqqu)
- Corporate Europe Observatory heeft een goede website met nieuwsartikelen over het verdrag corporateeurope.org/trade (sp.nl/9zkqv)
- De ontwerp tekst op de website van *Die Zeit* www.zeit.de/wirtschaft/2014-02/freihandelsabkommen-eu-sonderrechte-konzerne (sp.nl/9zkqww)
- De uitzending van het Duitse programma Monitor, in Engelse vertaling op www.youtube.com/watch?v=vnOTyOjV4I4 (sp.nl/9zkqxx)

tegen het gehele verdrag. Via openbare hoorzittingen over deelonderwerpen probeert het Europees Parlement nu invloed op het verdrag uit te oefenen, maar vooralsnog staan de parlementen buitenspel. De Tweede Kamer heeft de regering via een motie van de SP en GroenLinks opgeroepen om het Nederlandse parlement ook een eindoordeel te laten geven voordat het verdrag in werking kan treden. Eurocommissaris De Gucht zei over die eis in het tv-programma Buitenhof dat aan de Europese Commissie het mandaat gegeven is en dat bij discussie daarover het Europese Hof van Justitie maar moet oordelen of nationale parlementen ook nog mogen meebeslissen over dit verdrag. Het is niet het eerste onderwerp waarover de Europese Commissie het liefst zo min mogelijk inspraak en zeggenschap aan nationale volksvertegenwoordigers laat.

GEHEIME TRIBUNALEN

Na het uitlekken van informatie over het *International Dispute Settlement Court*

(ISDS), waarmee bedrijven overheden voor geheime tribunalen kunnen slepen, kwam ook de Tweede Kamer in het verweer. Niet alleen SP-Tweede Kamerlid Jasper van Dijk, maar ook GroenLinks en de PvdA maken zich grote zorgen over de vergaande zeggenschap van deze tribunalen. In het verleden heeft onder meer energiereus Vattenfall de Duitse staat voor een ISDS gesleept, vanwege het besluit van Duitsland om te stoppen met kernenergie. Vattenfall claimt vanwege dat besluit miljarden euro's ter compensatie voor het mislopen van toekomstige winst. Niet alleen in de Tweede Kamer bleek er veel onrust te bestaan over deze tribunalen, in korte tijd werd ISDS onderwerp van zoveel discussie dat de Europese Commissie een tweede gevoelige nederlaag moest incasseren. De Europese Commissie heeft drie maanden lang een onderhandelingsstop afgekondigd over de ISDS en houdt nu publieke consultatierondes. Daarnaast zouden rechtse denktanks er bij de VS en de EU op aandringen om deze geheime tribunalen nu maar

helemaal te laten varen om de rest van het verdrag te redden.

NEE TEGEN EEN AMERIKAANS EUROPA

Ondanks alle pogingen van de Europese Commissie om zo min mogelijk publieke discussie en democratische controle op dit verdrag toe te staan, zal dit een van de belangrijke onderwerpen worden tijdens de Europese verkiezingen. De SP zal dit thema de komende maanden niet laten rusten. Een stem op 22 mei op de SP is een duidelijk nee tegen deze EU waarin de Europese Commissie nationale democratieën vooral als een hindernis ziet van haar droom om van de EU een wereldmacht te maken. Een stem op de SP is daarnaast het duidelijkste signaal tegen een Europa van Amerikaanse standaarden.

DE STRIJD AANGAAN MET DE LOBBY VAN HET GROOTKAPITAAL

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Sander van Oorspronk

‘De invloed van multinationals op het Europees beleid is veel te groot’, stelt lobbywaakhond Erik Wesselius. Na vijftien jaar buiten de parlementaire politiek strijd geleverd te hebben tegen de lobby van de grote bedrijven en banken, wil hij zich daar nu in het Europees Parlement namens de SP tegen verzetten.

Je werkt als beleidsonderzoeker voor ‘Corporate Europe Observatory’. Kun je uitleggen wat voor organisatie dit is?

‘Je kunt ons een lobbywaakhond noemen. We zijn een onafhankelijke stichting en doen onderzoek naar de invloed van multinationals op het beleid van de Europese Unie. Het doel daarvan is om de invloed van de grote bedrijven terug te dringen, want die is nu veel te groot en heeft vaak een negatieve uitwerking. We zijn in 1997, vlak na de Europese top in Amsterdam, begonnen als een schrijverscollectief van vier mensen. Inmiddels zijn we uitgegroeid tot een team van dertien personen uit diverse Europese landen en hebben we een kantoor in Brussel. In de beginjaren werkten we veel samen met een netwerk van Eurokritische organisaties dat was ontstaan rond de ‘tegentoppen’ die toen werden georganiseerd rond de EU-toppen, die niet allemaal in Brussel plaatsvonden maar steeds in een andere lidstaat. We waren vanaf het begin betrokken bij de anders-globalistenbeweging en richtten onze pijlen met name op de vrijhandelsakkoorden, die wel de belangen dienden van de multinationals, maar niet van de Europese burgers. Ook nu nog houden we ons volop bezig met de lobby rond handelsverdragen. Zo volgen we de onderhandelingen over een nieuw trans-Atlantisch vrijhandelsakkoord tussen de EU en de Verenigde Staten (het *Transatlantic Trade and Investment Partnership*, TTIP) op de voet.’

Met welke onderwerpen houden jullie je nu bezig?

‘De lobbycratie aan de kaak stellen is ons algemene thema. Dit doen wij onder meer door te pleiten voor lobbytransparantie. Daar zijn we voor een deel in geslaagd, want er is inderdaad een lobbyregister gekomen, maar helaas op vrijwillige basis en met te weinig specifieke informatie over het lobbyen. Bij een recente herziening van het register heeft het Parlement helaas weer toegegeven aan de onwil van de Europese Commissie om lobbyisten te verplichten zich te registreren en zich aan bepaalde regels te houden. In een resolutie die binnenkort in stemming komt, zal het Europees Parlement de Commissie vragen om over een paar jaar met een voorstel te komen over hoe het vrijwillige lobbyregister in een verplicht register kan worden omgezet. Op de lange baan schuiven heet zo iets.’

Corporate Europe Observatory kijkt ook naar de invloed van de financiële lobby en van werkgeversorganisaties als BusinessEurope en de Europese Ronde Tafel van Industriëlen op het Europese crisisbeleid. Het bedrijfsleven probeert de eurocrisis te gebruiken als breekijzer om hun plannen voor een neoliberaal Europa door te drukken.

Verder kijken wij ook naar belangenconflicten bij de Europese Commissie, de Europese Agentschappen en het Europees Parlement. Dit doen we door voorbeelden aan de kaak te stellen, met als doel om regels ter voorkoming van belangenconflicten aangescherpt te krijgen.’

Met wie werken jullie samen?

‘Op verschillende terreinen werken we samen met maatschappelijke organisaties en vakbonden. Een mooi voorbeeld daarvan is ALTER-EU (*Alliance for Lobbying Transparency and Ethics Regulation*): een coalitie van tweehonderd maatschappelijke organisaties en vakbonden. ALTER-EU zet zich in

voor openbaarheid en duidelijke spelregels voor het lobbyen, om daarmee de lobby-invloed van economische belangen beter in balans te brengen met andere maatschappelijke belangen.’

Op welke wijze maken jullie informatie over lobbypraktijken kenbaar?

‘Door zelf te publiceren, en natuurlijk ook door zoveel mogelijk media-aandacht voor ons werk te krijgen, bijvoorbeeld via actualiteitenrubrieken of documentaires. Dat lukt steeds beter. Zo kwamen wij aan het woord in een Zembla-uitzending over de suikerlobby en ook Nederlandse kranten schrijven steeds vaker over ons werk, bijvoorbeeld rond de belangenconflicten bij de Europese Autoriteit voor Voedselveiligheid, EFSA. Ook in Duitsland hebben we veel succes en zijn we door diverse actualiteitenprogramma’s geïnterviewd.’

De publicaties van Corporate Europe Observatory verschijnen in het Engels. Op die manier bereiken we een flink publiek in heel Europa, maar het is natuurlijk heel belangrijk dat onze stukken ook in het Nederlands en andere talen vertaald worden. Dit gebeurt vaak in samenwerking met andere clubs. Zo zijn verschillende van onze stukken vertaald door de Belgische website dewereldmorgen.be en door het Nederlands-Vlaamse andereuropa.org. Daarnaast doen we ‘lobbyrondleidingen’ door de Europese wijk in Brussel en hebben we tussen 2005 en 2010 vier keer de *Worst EU Lobbying Awards* uitgereikt aan bedrijven die het bij het lobbyen in Brussel wel erg bont hadden gemaakt.

Zelf lobbyen we zo nu en dan ook, bijvoorbeeld voor transparantie en betere regels rond het lobbyen. Terwijl lobbyisten van het bedrijfsleven vaak het liefst in het verborgene lobbyen zoeken wij juist de publiciteit, omdat wij een publiek belang vertegenwoordigen. Vaak is de lobbystrijd in Brussel erg ongelijk. Bedrijven zetten soms

Erik Wesselius (1959) is senior beleidsonderzoeker bij Corporate Europe Observatory (CEO) en staat nummer vier op de kandidatenlijst van de SP voor de Europese verkiezingen op 22 mei.

hele regimenten lobbyisten in. Zo stuurde sigarettenfabrikant Philip Morris vorig jaar maar liefst 161 lobbyisten op de Europarlementariërs af.'

Wat is het gevaar van lobbyen?

'Voorstanders zeggen altijd dat lobbyen ervoor zorgt dat de diverse belangen in de samenleving tot de politiek doordringen. Ik stel mijzelf dan altijd de vraag: zijn alle belangen gelijk vertegenwoordigd? Het antwoord daarop is nee. Als je bijvoorbeeld kijkt naar de lobbyclubs die zich met de wet- en regelgeving van banken bezighouden dan tellen wij er ruim zevenhonderd, waarvan slechts een kleine vijftig het publieke belang dienen. Als gevolg hiervan zijn in de EU de fundamentele problemen bij de banken nog amper aangepakt. De banken zijn nog steeds veel te groot en te complex en de kapitaaleisen waaraan zij moeten voldoen zijn veel te laag. Dat komt ook doordat de Europese Commissie de bankiers zelf om advies vraagt over hervorming van de bankensector. Dan kun je op je vingers natellen dat er weinig tot niets gaat veranderen. Ook op andere terreinen, zoals bij sociaal of milieubeleid, laten politici te vaak en te veel hun oren hangen naar wat de lobbyisten van de grote bedrijven hun influisteren.'

Hoe verhoudt het lobbyen in Brussel zich tot het lobbyen in Den Haag?

'Ik moet eerlijk zeggen dat ik minder weet van de lobby in Den Haag, maar mijn indruk is dat deze kleinschaliger is. Brussel telt naar schatting twintigduizend lobbyisten, tegen enkele honderden in Den Haag. Er zijn op het moment 4277 lobbyisten geaccrediteerd bij het Europees Parlement. Dat is 4 lobbyisten voor elke Europarlementariër. Maar het totale aantal lobbyisten weten we nog steeds niet. Waar nog minder zicht op is, is de lobby via de lidstaten. Zo probeert de Duitse auto-industrie niet alleen via het Europees Parlement, maar ook via Angela Merkel haar invloed te doen gelden.'

En hoe zit het met de VS?

'Voor wat betreft de transparantie van lobbyorganisaties is het in de VS beter geregeld dan in Europa. Lobbyisten zijn daar verplicht om vier keer per jaar gedetailleerde informatie over hun lobbywerk te geven. Die info is via een openbaar lobbyregister voor iedereen toegankelijk. Maar in zijn algemeenheid is de situatie in de VS nog wat somberder dan in de EU. Dat komt vooral doordat Amerikaanse politici voor de financiering van hun verkiezingscampagnes grotendeels afhankelijk zijn van particuliere sponsors. In Europa zie je dat

minder, hoewel je ook hier voorbeelden hebt van partijen en politici, die met privaat geld gefinancierd worden, zoals de PVV en de partij van Berlusconi.'

Waarom heb je besloten om je kandidaat te stellen voor de SP voor de Europese verkiezingen?

'Ik werd benaderd door de kandidatencommissie. Aan de ene kant voelde ik me vereerd en vond ik het erg leuk, maar aan de andere kant had ik twijfels, ook bij het Europees Parlement. Wat voor mij de doorslag gaf is dat ik vijftien jaar geprobeerd heb om de politiek van buitenaf te beïnvloeden en dat ik nu de kans krijg om dat van binnenuit te doen. Zo'n kans wil ik natuurlijk niet zomaar voorbij laten gaan! Ondanks alle beperkingen die ik voorzie bij wat je in het Europees Parlement kunt bereiken. Er heerst in het Europees Parlement vaak een zelfgenoegzame cultuur van tevreden zijn met jezelf. Ik ben niet van plan om daarin mee te gaan en zal me daar bij gelegenheid luid en duidelijk tegen uitspreken.'

Je staat vierde op de kandidatenlijst. Mocht je gekozen worden, wat zou je dan graag willen bereiken/veranderen?

'Ik ga me in elk geval sterk maken om de invloed van het bedrijfsleven op het Europees beleid flink terug te dringen. Zo moeten er echt Europese afspraken gemaakt worden over een minimumniveau voor vennootschapsbelasting, want anders zal deze belasting voor bedrijven alleen nog maar verder omlaag gaan. Daarnaast wil ik graag, net als Dennis de Jong, veel contact hebben met de SP-Kamerfractie, maar vooral ook met de leden in de afdelingen. Als volksvertegenwoordiger moet je goed luisteren naar wat je eigen achterban belangrijk vindt.'

Zie voor meer informatie over Corporate Europe Observatory: corporateeurope.org

EUROPESE MILITAIRE SAMENWERKING ZET SOEVEREINITEIT ONDER DRUK

Tekst: Karel Koster

Europese legers werken steeds vaker samen. Dat gebeurt om praktische redenen, meestal om kosten te besparen, maar het is daarbij wel van belang dat landen zelf kunnen blijven beslissen over de inzet van hun troepen. Juist daaraan wordt echter gemorrelt, de EU gaat steeds meer lijken op een Europese staat met een Europees zwaard.

MATE VAN MILITAIRE SAMENWERKING

Binnen de spraakmakende Europese elites wordt al jaren een intensief politiek debat gevoerd over de gewenste mate van militaire samenwerking tussen de EU-lidstaten en zelfs de mogelijkheid van het vormen van een Europees leger.

Voor de enthousiaste aanhangers van meer Europese politieke samenwerking is dat logisch. Een Europese staat moet ook beschikken over een Europees zwaard. De veronderstelling is dus dat er naar een coherente politieke entiteit wordt toegewerkt, die dit leger overal kan inzetten waar de Europese belangen in het geding zijn. Dit is echter niet een noodzakelijk doel. Er zijn ook minder verregaande stappen mogelijk waarbij legers op internationale missies samenwerken. Sterker nog, dat gebeurt al door bijvoorbeeld de Nederlandse en Belgische marine of de Nederlandse en Duitse landmacht. Nederland doet mee in allerhande samenwerkingsverbanden met het Verenigd Koninkrijk, Noorwegen en andere landen. Dat gebeurt om zeer praktische redenen, niet in het minst uit kostenbesparingen door het delen van materieel en logistieke ondersteuning. Het bestrijden van de enorme duplicatie en verspilling in de Europese strijdkrachten is nog een goede reden voor samenwerking. Er worden in de Europese legers tientallen vergelijkbare wapensystemen gebruikt, die door concurrerende fabrikanten worden geproduceerd, wat het gevolg is van succesvolle nationale lobby's om de eigen

producten bij de eigen legers af te zetten. Omdat de daardoor geleverde aantallen zelden economisch zinvol zijn (de prijs per eenheid product wordt te hoog), ontstaat er ook een grote druk om deze wapensystemen buiten Europa te exporteren. Daarmee wordt een effectief wapenexportcontrolebeleid ondermijnd.

Er zijn dus goede redenen voor Europese militaire samenwerking, mits de soevereiniteit over de inzet van de eigen troepen wordt bewaard. Dat is echter het punt waar al een tijd aan gemorrelt wordt. Een rapport van de Adviesraad Internationale Samenwerking van januari 2012 pleitte voorzichtig voor het herdefiniëren van het soevereiniteitsbegrip, in de zin dat samenwerkende landen van tevoren tot overeenstemming moesten komen over gemeenschappelijke belangen. Minister Hennis pikte deze versoepeling in recentere debatten enthousiast op. 'Je kunt niet meedoen in allerlei militaire samenwerkingsverbanden zonder dat er een verplichting ontstaat tot meedoen als dat besluit eenmaal genomen is', aldus de minister. Ze deed een beroep op de Kamer om soepeler om te gaan met inzetbesluiten van de regering, als het ging om internationale militaire samenwerkingsverbanden. Een voorbeeld daarvan was de deelname van een Nederlands militair transportvliegtuig voor het invliegen van Franse troepen naar Mali, begin 2013. Omdat dat vliegtuig ingebed was in het *European Air Transport Command* was deelname (samen met andere Europese vliegtuigen) volgens de regering onvermijdelijk. Een motie van de SP in de Kamer om deze deelname te blokkeren haalde het niet. De deelname aan het institutionele verband maakte het moeilijker voor partijen om zich alsnog te verzetten tegen deelname aan zo'n missie.

SOEVEREINITEIT

Toch is het niet mogelijk om de soevereiniteit over de inzet van het eigen leger (met de bijbehorende

zware verantwoording naar de eigen bevolking) zomaar terzijde te schuiven. Bijna alle partijen in de Kamer verklaren zich voorstander van het handhaven van de parlementaire controle. Door grootschalige bezuinigingen in alle Europese legers ontstaat echter een zeer praktische druk om steeds meer samenwerkingsverbanden aan te gaan. Die verbanden hebben de neiging om een eigen leven te leiden. Anders gezegd – er kunnen situaties ontstaan waarin het moeilijk wordt voor een deelnemend land om niet mee te doen met een interventiemacht, waarbij het instemmingsrecht van het parlement onder druk komt te staan. Ook in de huidige situatie kan de regering tegen de wil van de Kamer meedoen aan zogenaamde artikel 100- interventieoperaties. Toch wordt meestal gezocht naar een zo breed mogelijke Kamermeerderheid. Als de betrokken militaire eenheden nauw verweven zijn met andere nationaliteiten, dan wordt een 'nee' moeilijker.

TEGEN ZWARE INTERVENTIEOORLOGEN

Er zit nog een aspect aan vast. De SP vindt dat de ambities van het leger, vooral om mee te doen in zware interventieoorlogen, ernstig beperkt moeten worden. Zeker nu er zo fors bezuinigd wordt op de defensiebegroting. Minister Hennis is echter vastbesloten om ook met minder materieel – zie bijvoorbeeld de befaamde vermindering van het aantal gevechtsvliegtuigen van meer dan 80 F-16's naar 37 JSF's – toch mee te blijven doen met operaties in het 'hoogste geweldsspectrum'. 'Dat is gek', verweet Kamerlid Jasper van Dijk haar: 'Je kunt toch de nadruk leggen op stabilisatiemissies en als het nodig is militair samenwerken met anderen, zonder de eigen soevereiniteit op te geven?' Helaas moeten we toch vrezen voor een proces van institutionele samenwerking, die tegelijkertijd verregaande integratie van de eigen legereenheden met die van andere Europese lidstaten inhoudt.

HET ACADEMISCH MANIFEST VAN EEN BEZETTE NAAR EEN PUBLIEKE UNIVERSITEIT

Tekst: Claire Jansen

Willem Halffman en Hans Radder beschrijven in hun academisch manifest de bezetting van Nederlandse universiteiten. De universiteit is bezet, niet (zoals in 1969) door inspraak eisende studenten maar door de veelkoppige wolf van het management.

Volgens Halffman en Radder laten wetenschappers zich gedwee tegen elkaar uitspelen. De hoge publicatiedruk dwingt hen om zoveel mogelijk te publiceren om maar zoveel mogelijk geciteerd te worden. Dit gaat ten koste van de inhoud. Waar het de universiteiten ooit nog ging om het bedrijven van goede wetenschap, richten zij zich nu meer en meer op de illusie van excellentie. Uit naam van zogenaamde kwaliteit wordt permanente concurrentie aangewakkerd. Instituten worden afgezet tegen andere instituten, onderzoekers concurreren met elkaar om geld en universiteiten concurreren om studenten. Dit leidt tot een strijd van allen tegen allen. Hiermee wordt de universiteit vernietigd. Er ontstaat een cultuur van wantrouwen, die doelbewust wordt aangewakkerd door het bestuur. Deze toestand van permanente concurrentie ondermijnt, volgens de schrijvers van het manifest, elke aanzet tot groepsvorming en collectief verzet tegen dit regime door onderzoekers en docenten.

De managersuniversiteit, zoals de onderzoekers de huidige universiteiten noemen, beweren de efficiëntie te verhogen. In de praktijk gaat concurrentie tussen opleidingen echter om steeds geliktere communicatie en prestigeprojecten, die vooral veel geld kosten. En al deze managementlagen en concurrentiedrang leiden tot minder geld en tijd voor goed onderzoek. Voor het management is een universiteit niets anders dan een bedrijf, deze bestuurders hebben geen idee van de schade die ze de universiteiten berokkenen. De universiteit is

er niet meer voor de hele samenleving, verzuchten de wetenschappers. Het draait daarentegen alleen nog om geld en economisch nut.

ALTERNATIEVEN

In weerwil van wat het management beweert, zijn er wel degelijk alternatieven. Halffman en Radder pleiten voor een publieke universiteit die zich richt op het algemeen belang. Zij willen het volgende.

- Toewerken naar een bestuursvorm waarin wetenschappers, studenten en ondersteunend personeel kunnen meebesluiten over zaken waarvan zij het meeste verstand hebben.
- Een vereenvoudiging van controlesystemen.
- Een verbod op verdere fusies; een focus op samenwerking in plaats van bestuurlijke schaalvergroting.
- Geen verkwistende concurrentie tussen universiteiten.
- Een reclameverbod voor universiteiten; het misbruik van publieke middelen die bedoeld zijn voor onderwijs en onderzoek moet stoppen.
- Versterking van onafhankelijke universiteitsbladen, waarin zonder angst kan worden gediscussieerd over universitaire kwesties.
- Een bestuur dat in jaarverslagen verantwoording aflegt aan de academische gemeenschap, in plaats van andersom.
- Geen vastgoedspeculatie; universitaire gebouwen worden gemeenschappelijk bezit waarmee niet wordt gespeculeerd.
- Geen vrijstellingen van onderwijs voor toptalenten; iedereen moet tijd steken in het opleiden van studenten.
- Leren en studeren moet voor iedereen mogelijk zijn, ongeacht iemands financiële situatie.
- Een maximum aan de studentenpopulatie.
- Het schrappen van productiviteit als beoordelingscriterium voor onderzoek, zodat misbruik van het publicatiesysteem voorkomen kan worden.
- Geen directe relaties tussen de

inhoudelijke beoordeling van onderwijs en onderzoek en specifieke financiële belangen; bonussen zijn uit den boze.

- Maatschappelijke inspraak van organisaties en burgers.
- Versterking van de publieke toegankelijkheid van kennis, zodat iedereen kan leren van de beschikbare kennis.

TIJD VOOR ACTIE

Om dit alles mogelijk te maken is het, volgens de schrijvers van het manifest en de grote groep onderzoekers die dit manifest steunen, tijd voor actie. Alleen breed gedragen, collectief verzet kan een luisterend oor afdwingen. Hierbij moet er gedacht worden aan het volgende.

- Een collectieve weigering, waarbij het personeel van de universiteit stopt met het meewerken aan onzinnige systemen.
- Het wakker schudden van vakbonden, of het oprichten van nieuwe, zodat er een hernieuwde solidariteit ontstaat.
- Massale demonstraties, waarbij studenten en docenten zich samen verzetten tegen de managementcultuur.
- Stakingen.
- Bezettingen.
- Parlementair-politieke actie; politici moeten meedenken over de nieuwe bestuursvorm die nodig is voor het realiseren van een publieke universiteit.

EEN ONAFHANKELIJKE UNIVERSITEIT

Halffman en Radder roepen in dit manifest iedereen op om mee te denken en mee te vechten voor een betere, onafhankelijke universiteit waar kennis, wetenschap en het verheffen van het volk weer voorop staan.

Het volledige academisch manifest is te lezen op sp.nl/9zkgke

'DE UNIVERSITEIT IS GEKOLONISEERD DOOR MANAGERS'

Tekst: Claire Jansen Foto: Karen Veldkamp

In zijn Academisch Manifest, geschreven samen met collega Hans Radder, pleit Willem Halffman, docent aan de Radboud Universiteit Nijmegen, voor een hervorming van de universiteit. 'Wij staan alleen tegenover een systeem dat ons wegbezuinigt. Een schaakspel dat je haast wel moet verliezen.' Toch geeft hij de moed niet op. Ooit moet de omslag komen.

'De universiteit is bezet', staat in het manifest. Niet door studenten die inspraak eisen, maar door managers. Doordat de nadruk niet meer ligt op kennis, maar op productie en geld, verliezen de wetenschappers langzaam het plezier in hun werk. Als er geen actie wordt ondernomen zullen de universiteiten langzaam ten onder gaan aan de regels, controles en competitiedrang die het nieuwe systeem met zich meebrengt, voorspellen Halffman en zijn collega Hans Radder.

Het manifest is geschreven door deze twee wetenschappers, die ook deel uitmaken van het Platform Hervorming Nederlandse Universiteiten. Een platform opgericht door vijftientig onderzoekers van verschillende Nederlandse universiteiten, dat door een groeiend aantal universitair medewerkers wordt ondersteund. Het manifest gaat naar eigen zeggen verder dan de plannen van het platform. 'Het is wat harder, wat bitser', stelt Halffman. 'Veel mensen zien dat het misgaat op de universiteiten, maar hebben geen idee hoe ze daar verandering in moeten aanbrengen. Dit manifest probeert aan te geven wat er gedaan moet worden om van de bezette universiteit weer een publieke universiteit te maken.'

Is het vijf voor twaalf voor de universiteiten?

'Ja, het enige wat er nu nog kan gebeuren is dat er een streep wordt getrokken. Dat mensen zeggen: het is genoeg geweest. Er moet gewoon echt iets

gebeuren. Politieke actie, maar ook actie van de mensen zelf, van de universiteiten.'

Ziet u nu ook dat mensen in actie komen?

'Een heel klein beetje.'

Waarom merkt u dat dan?

'Ik zie toch steeds meer mensen die bereid zijn om iets te gaan doen. Die niet alleen zeggen en schrijven dat het anders moet, maar die ook bereid zijn om in actie te komen door flyers uit te delen of petitie op te stellen.'

Nu heeft u met een collega een heel manifest opgesteld, hoe reageren mensen daarop?

'De reacties zijn eigenlijk bijna allemaal positief. De nood is ook hoog. De universiteit is nu als het ware gekoloniseerd door managers. Die managementlogica heeft de universiteiten bezet. De ideeën die daaruit voortkomen zijn eigenlijk wezensvreemd aan wat de universiteit eigenlijk hoort te zijn. Er is een regime opgedrongen aan de universiteit waardoor mensen allemaal hele rare dingen gaan doen.'

Dat zie je nu ook in de media, met de ophef rond Stapel en Nijkamp bijvoorbeeld.

'Als je de berichtgeving volgt over de schandalen met betrekking tot wetenschapsfraude, van plagiaat en zelfplagiaat, dan krijg je de indruk dat het gaat om individuele gevallen. Maar eigenlijk is het een afwijking van het systeem. De afwijking is dat mensen in die idiote productiemolen zitten, waardoor ze steeds hetzelfde schrijven en zo vaak mogelijk publiceren. Door veel te publiceren word je immers beloond. Daarmee werk je fraude in de hand. De voorbeelden van Stapel en Nijkamp geven aan dat het niet gaat om de kleine jongens, maar om de sterren uit het systeem.'

Is het een probleem dat één iemand er zo bovenuit steekt?

'Ja, men vergeet dat om die ene topper te kunnen laten excelleren, er een

heleboel mensen nodig zijn om de boel aan de universiteit draaiende te houden. Er moet namelijk ook gewoon nog onderwijs gegeven worden en laboratoriumwerk worden gedaan.'

Als u dat zo zegt, zouden mensen ook kunnen denken dat u gewoon jaloers bent.

'Ik ben blij dat ik niet zo'n topwetenschapper ben. Ik heb helemaal geen zin om in die molen mee te moeten draaien. Ik vind dat de universiteit een soort gulden tuin moet zijn, waarin je rare nieuwe dingen kunt ontwikkelen. Dat is soms risicovol en leidt weleens tot niets, maar dat zou niet erg moeten zijn.'

Dat komt ook naar voren uit het manifest. Daarin stellen jullie dat universiteiten zich in de eerste plaats moeten richten op het ontwikkelen van kennis en niet enkel op het economisch belang van wetenschap.

'Ja, het ontwikkelen van kennis en het beschikbaar maken van kennis. Voor mij is het ideaalbeeld iets wat op Wikipedia lijkt. Dat dominante economische denken, dat wetenschap tot economische groei zal leiden, tot vermarktbare kennis, dat onderschrijf ik niet. Dat is niet de logica van een Wikipedia, waar niks verhandeld wordt, maar waar iedereen gewoon kennis met elkaar deelt.'

Maar hoe controleer je dan wat wetenschappers schrijven?

'Wetenschappers moeten elkaar controleren en daarvoor ook de ruimte krijgen. Nu worden zaken door de vingers gezien, omdat mensen moeten publiceren en geld moeten binnenhalen. Ik hoor van collega's die in de redactie zitten van wetenschappelijke tijdschriften dat zij smeekbeden krijgen als: wil je dit alsjeblieft publiceren, want anders raak ik mijn baan kwijt... Dat is natuurlijk absurd.'

Wat wilt u dan doen om echt iets te veranderen?

'Dat ik en mijn collega's een aantal van de dingen uitvoeren die aan het

Willem Halfman is wetenschapsonderzoeker bij het Institute for Science and Innovation Studies (ISIS) aan de Nijmeegse natuurwetenschappelijke faculteit, waar hij geschiedenis van de biologie en wetenschap en samenleving doceert. Daarnaast is hij coördinator van de landelijk aio-opleiding van de onderzoeksschool Wetenschap, Techniek en Moderne Cultuur.

De kenniseconomie waar de overheid naar streeft, die bereik je niet op deze manier?

‘Nee. Ik aarzel ook een beetje bij het woord kenniseconomie. Dat is weer zo gericht op het feit dat al die kennis ook meteen economisch voordeel moet opleveren. Ons hele erfgoed aan kennis is niet alleen economisch, daar hebben we nog veel meer aan. Bijvoorbeeld ons gevoel van collectieve identiteit. Dat halen we uit de gemeenschappelijke geschiedenis, uit onze gemeenschappelijke literatuur, uit de gemeenschappelijke cultuur. En dat zijn allemaal dingen die wij, wetenschappers, kunnen bewaren en doorgeven. Als je je alleen op de economische kant van kennis richt dan haal je dingen onderuit.’

Wat moet er dan gebeuren?

‘Laten we nog eens nadenken over de vraag: waar hebben we die universiteit nu voor? Laten we proberen om alle nuttige universitaire functies te laten groeien en bloeien. We moeten wetenschap stimuleren in plaats van het kapot maken.’

Denkt u dat deze noodkreet nog op tijd komt?

‘Ja, ik denk het wel. Er hangt iets in de lucht. Maar of het gaat lukken weet ik nog niet. Dat er onvrede heerst staat voor mij in ieder geval buiten kijf. Ik hoop dat ons manifest mensen dusdanig aan het denken zet dat ze wel de straat op gaan, iets wat er door de enorme werkdruk, nu soms bij inschiet. Ik hoop in ieder geval dat meer mensen gaan nadenken over mogelijke oplossingen. Ik roep mensen ook zeker op om met ons mee te denken.’

Kijk voor meer informatie over het Platform Hervorming Nederlandse Universiteiten op sp.nl/9zkgkh

einde van het manifest zijn aangedragen als mogelijke oplossing. Steeds meer universiteiten halen mensen binnen om het geld dat ze opbrengen. Dus als je hoogleraar wilt worden, dan staat daar een bedrag tegenover dat jij mee moet brengen om de functie te krijgen. De statistieken daarvan ben ik van verschillende universiteiten naast elkaar aan het leggen. Op financieel vlak gebeuren er echt rare dingen.’

Zoals?

‘Mensen die werken onder idiote contracten. Er zijn medewerkers die allang een vast contract hadden moeten krijgen maar door schimmige constructies toch eindelijk in dienst blijven. Dat is dan misschien niet echt fraude, maar het is wel op het randje.’

Eigenlijk heerst er een angstcultuur?

‘Mensen zijn absoluut bang aan de universiteit. Op het manifest krijgen we reacties als: wat goed dat je dit gedaan hebt, ik had het niet gedurfd... Alle medewerkers die aan het begin van hun carrière zitten, zijn afhankelijk van mensen boven hen. Die mensen zijn bang om hun baan te

verliezen als ze ergens iets verkeerd zeggen of te radicaal zijn.’

Wordt u anders behandeld sinds dit manifest er is?

‘Nee. Het is nog niet zo lang uit, maar ik heb nog geen boze reacties gekregen. Maar goed, als ik niet meer kan zeggen wat er aan de hand is, dan hoef ik ook niet meer aan de universiteit te werken. Ik werk er zelf trouwens al twintig jaar op tijdelijke basis.’

Zijn uw studenten op de universiteit met dezelfde problematiek bezig?

‘De meeste studenten zijn toch vooral bezig met hun diploma halen.’

Denkt u dat dat voortkomt uit het huidige systeem?

‘Ja, studenten worden ook keihard afgerekend. Je moet binnen zoveel jaar je diploma halen. Die zitten ook in die molen. Ik zie bij onze eigen studenten in de afgelopen twee jaar dan ook een omslag in denken. Ze willen misschien nog wel het onderzoek in, maar zeker niet aan de universiteit. Zij gaan allemaal werken bij andere instellingen of in het buitenland. Dat is vrij plotseling omgeslagen.’

‘DE UNIVERSITEIT MOET WEER VAN MEDEWERKERS EN STUDENTEN WORDEN’

Tekst: Tijmen Lucie Foto's: Actiegroep Titanic en archief Matthias van Rossum

Misschien wel een van de meest extreme voorbeelden van marktwerking in een publieke instelling is de Vrije Universiteit Amsterdam. Matthias van Rossum, lid van de actiegroep Verontruste VU'ers, spreekt van een 'neoliberale revolutie'. Volgens hem is krachtig verzet noodzakelijk om de managementcultuur in het hoger onderwijs te doorbreken.

Je hebt zelf gestudeerd en gewerkt aan de Vrije Universiteit. Kun je aangeven wat er de afgelopen jaren met deze universiteit is gebeurd?

‘Net als op veel andere plekken werd het bestuur van de Vrije Universiteit sinds eind jaren negentig niet meer primair gecontroleerd en aangesteld door de medewerkers, maar door een raad van toezicht. De toezichthouders kwamen steeds vaker uit het bedrijfsleven, of uit andere sectoren die niets met onderwijs te maken hadden. Aan de VU was voormalig bestuursvoorzitter René Smit afkomstig uit het havenbedrijf. Daarnaast werd een bankier aangesteld.

Zij hebben een ‘bedrijfsmatige’ reorganisatie doorgevoerd waarin alles op de schop moest. Miljoenen werden uitgegeven aan nieuwbouw, omdat de VU mee moest met de nabijgelegen Zuidas. De medezeggenschap werd steeds meer buitenspel gezet. De ondersteuning moest zoveel mogelijk gedigitaliseerd worden en de vele ondersteunende medewerkers werden naar gecentraliseerde diensten overgeheveld of ontslagen. De onderwijslast voor docenten werd omhoog geschroefd, terwijl de onderzoekstijd werd teruggebracht. Onderzoek moest aansluiten bij universitaire speerpunten, waardoor de ruimte voor individuele onderzoeken minder werd. Tegelijkertijd werd het personeelsbestand geflexibiliseerd. Meer dan de helft van de medewerkers werkt nu op tijdelijke contracten.’

Zijn deze problemen representatief voor alle universiteiten en hogescholen in Nederland?

‘De conflicten die de afgelopen jaren tot uitbarsting zijn gekomen aan de Vrije Universiteit sluimeren in heel Nederland. In de afgelopen tien tot twintig jaar is het hele hoger onderwijs in Nederland radicaal hervormd. Maar hervorming is wellicht nog een te optimistische term: we zouden kunnen spreken van een neoliberale revolutie. Overheidsbeleid dat actief aanstuurde op de introductie van marktwerking in voormalige publieke sectoren heeft publieke instellingen omgevormd tot bedrijven. Onder druk van de zogeheten *outputfinanciering* – waarbij de financiering van universiteiten afhankelijk is van de hoeveelheid ‘productie’ in onderwijs en onderzoek – raakte het beleid gericht op kwantiteit in plaats van kwaliteit.

Universiteiten richten zich vooral op het binnenhalen en laten slagen van grotere aantallen studenten. Opleidingen moesten nu actief gepromoot worden om meer studenten binnen te halen. Het imago van de onderwijsinstelling werd cruciaal. De communicatieafdelingen groeiden snel. Het rendement werd belangrijker, omdat universiteiten het grootste deel van het geld pas krijgen wanneer studenten afstuderen.

Tegelijk groeide de totale financiering van het hoger onderwijs nauwelijks, waardoor een gelijkblijvend aantal docenten een groeiende studentenpopulatie moest doceren. De onderwijslast voor universitair medewerkers is daardoor de afgelopen jaren geëxplodeerd. Hetzelfde geldt voor onderzoekers: universiteiten worden beoordeeld op hun onderzoeksoutput. Deze wordt gemeten aan de hand van aantallen publicaties: artikelen, boeken, et cetera. Docenten zijn hun onderzoekstijd grotendeels kwijtgeraakt door de onderwijslast. Voor hun onderzoekstijd moeten ze bovendien veel publiceren en succesvol zijn in het aanvragen van extern geld, het liefst bij private partners. Dit maakt de

prestatiedruk enorm. En dat versterkt een riskant spanningsveld, waarbinnen beïnvloeding van onderzoeksresultaten door externe geldschieters, zoals bedrijven of andere belanghebbende organisaties, wetenschappelijke fraude of simpelweg haast en slordigheid, op de loer liggen.

De processen die hiermee in gang zijn gezet conflicteren met de wetenschappelijke kernwaarden, zoals het streven naar inzicht in de werking van de wereld, en de rust om te komen tot hoogwaardige, kwalitatieve bijdragen aan onderzoek en onderwijs. De universitaire hervorming is de afgelopen jaren op steeds meer verzet gestuit, maar een groot probleem is de introductie van wetgeving, die heeft geleid tot de verschuiving van zeggenschap van werknemers en studenten naar toezichthouders.’

Je maakt deel uit van de actiegroep Verontruste VU'ers (VVU'ers). Waar verzetten jullie je tegen?

‘De Verontruste VU'ers probeerden de universitaire reorganisatie en bezuinigingsronde te keren en op lange termijn de manier waarop de universiteit werkt te veranderen. Het verzet was in de kern gekant tegen de onteigening van de universiteit. Dus de onteigening ten opzichte van medewerkers en studenten – die geen enkele zeggenschap meer hebben over de inrichting en werking van de universiteit. Maar ook de onteigening van de universiteit als publieke instelling, dus ten opzichte van de samenleving. De VVU'ers verzetten zich dan ook tegen het idee dat een universiteit een ‘bedrijf’ zou zijn, dat alleen bestaat om diploma's te produceren.’

Wat voor acties hebben jullie georganiseerd?

‘Het begon klein en simpel, namelijk met open discussiebijeenkomsten, waarbij iedereen die iets met de VU te maken had welkom was. Daarbij stonden altijd twee vragen centraal: wat zijn de problemen (en oorzaken), en wat kunnen wij daar gezamenlijk

Studenten Aard- en Levenswetenschappen bezetten de bovenste verdieping van de Vrije Universiteit uit protest tegen de enorme bezuinigingen op hun opleidingen.

aan doen? Vrij snel bleek dat er veel animo voor was. Steeds meer mensen kwamen langs. Tegelijkertijd bleek dat de problemen vrij duidelijk waren, maar dat de oplossingen niet voor de hand lagen. Vanaf daar zijn we begonnen met het delen van onze analyse van de problemen aan de VU en andere Nederlandse universiteiten, en een oproep aan de VU-medewerkers en studenten om met ons mee te gaan werken aan oplossingen. Een deel van het directe probleem – en dus de oplossing – lag natuurlijk bij de scheve machtsverhoudingen, het gebrek aan zeggenschap van medewerkers en het gevoerde beleid van het universitaire bestuur.

Wij zijn daarom manifestaties gaan organiseren rond de overlegvergaderingen van de medezeggenschap en het universiteitsbestuur. Gewoon om te laten zien dat heel veel mensen het niet eens waren met het bestuur en de plannen die op dat moment op tafel lagen. Dat bleek indruk te maken. Het universiteitsbestuur werd heel paniekerig. Tegelijkertijd werd duidelijk dat ze echt niet bereid waren om iets te veranderen. Dus zijn we actie gaan voeren tegen de dreigende ontslagen. We hebben toen onder meer een manifestatie georganiseerd bij het bestuursgebouw – dat niet op de campus staat, maar op een bedrijventerrein in Amstelveen. Daar hebben we alle medewerkers van dat gebouw met een protestontbijt ontvangen, onder begeleiding van een

punkrockband die de hele ochtend protestliederen speelde.’

Wat willen jullie bereiken?

‘De ontslagen zijn erdoor gedrukt, helaas. Een van de directe doelstellingen was het voorkomen van gedwongen ontslagen. Maar mede door de druk van de VVU’ers en de vakbond is wel een stevig sociaal plan afgesloten. Op lange termijn zullen universiteiten moeten veranderen. Van bedrijf weer terug naar publieke instelling. De universiteit moet weer van medewerkers en studenten worden. Daarvoor zal de bestuursstructuur moeten veranderen. Dat is afhankelijk van wetgeving, maar ook van de directe machtsverhoudingen tussen medewerkers, medezeggenschap en vakbonden aan de ene kant en besturen en toezichthouders aan de andere kant. De SP heeft in de Tweede Kamer heel duidelijk laten zien dat ze aan de kant van de medewerkers en studenten staat.’

Zijn er naast Verontruste VU’ers nog andere actiegroepen bij universiteiten?

‘De laatste tijd zijn veel nieuwe initiatieven ontstaan. Daarin zie je veel terug van het VVU-geluid. Sommige pakken het op een eigen manier op. Dat is goed. Het verzet zal breed moeten zijn en ieder initiatief dat bijdraagt is belangrijk. Drie uitgangspunten zijn daarbij wel van belang. Allereerst zal het verzet krachtig moeten zijn, wil het succesvol

zijn. Het gaat dus om meer dan alleen stukken schrijven en denktanks oprichten. We moeten een echte effectieve tegenmacht organiseren willen we iets veranderen. Wetenschappers vergeten dat soms, omdat ze gewend zijn om onderzoek te doen en te publiceren. Maar de universiteit veranderen is ook echt mensenwerk – mensen in beweging krijgen. Ten tweede zal het verzet zich moeten richten op machtsverhoudingen: we moeten de universiteit weer heroveren. Als we de huidige bestuurs- en toezichthoudersstructuren intact laten, zal er op lange termijn niets veranderen. Ten derde moeten we niet vergeten dat universitaire gemeenschappen niet alleen uit academisch personeel bestaan, maar ook uit studenten en ondersteunend personeel. De schoonmakers, secretaresses, ICT’ers en anderen hebben ook last van het beleid waarin de werkdruk wordt opgevoerd, arbeidsvoorwaarden worden ondermijnd, en flexibilisering en uitbesteding worden opgeschroefd.’

Heb je het idee dat er iets broeit aan de universiteiten?

‘Zeker! Er is veel vraag naar de ervaringen van de VVU’ers. Mensen willen weten wat er speelde en wat we gedaan hebben, omdat ze merken dat dezelfde processen gaande zijn in hun eigen omgeving. Laatst werd ik bijvoorbeeld uitgenodigd door de Universiteit van Amsterdam om te praten over de VVU-ervaringen. Daar wilden ze weten wat zij daarvan konden leren en zelf konden doen.’

Matthias van Rossum (1984) is historicus en studeerde en werkte aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Momenteel is hij verbonden aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) en aan de Universiteit Leiden. Daarnaast is hij plaatsvervangend lid van het FNV Ledenparlement.

FREUD: POLITIEK EN ONDERBUIK

Tekst Ronald van Raak Foto: Wikimedia commons CC

'Het belangrijkste probleem voor de menselijke soort lijkt mij: of en in welke mate hun cultuurontwikkeling erin zal slagen de verstoring van hun gemeenschapsleven door de menselijke instincten van agressie en zelfdestructie onder de duim te krijgen... De mensen hebben zoveel controle over de natuurkrachten verworven dat het hun geen moeite zou kosten elkaar volledig uit te roeien. Dat weten ze, en dat is de oorzaak van een groot deel van hun huidige onrust, hun ongeluksgevoelens en hun angsten.'

Veel e-mailtjes die Kamerleden 's nachts krijgen zouden mooi onderzoeksmateriaal zijn geweest voor Sigmund Freud. Geschreven in blinde woede of in blijkbare dronkenschap, met de meest verschrikkelijke verwensingen, zonder een duidelijk onderwerp of doel. Plegers van zinloos geweld, dronken hooligans, agressieve straatrovers, vaak kunnen zij achteraf niet verklaren waarom zij iets hebben gedaan. Soms vergoelijken ze hun gedrag door te zeggen dat ze 'zichzelf' niet waren.

Het begincitaat komt uit *Het onbehagen in de cultuur* (1930), waarin Freud het ongenoegen verklaart dat mensen hebben met de samenleving. De psycholoog werd ook geconfronteerd met veel ongenoegen in zijn eigen omgeving. Freud groeide op als seculiere jood in Wenen, waar hij te maken kreeg met toenemend antisemitisme. Zijn werk leidde tot ongenoegen in de wetenschappelijke wereld: zijn ideeën over seksuele neurosen en frustraties bleven hier lange tijd taboe.

Freud stelt dat ieder mens emotioneel gevangen zit tussen de morele eisen die de samenleving ons oplegt en de ongeremde driften die ons onderbewuste sturen. Ons verstand weet dat we ons moeten gedragen, maar onze onderbuik wil dat niet altijd. Dan raken we in de war en gaan we ons

Sigmund Freud, omstreeks 1900

vreemd gedragen. Het probleem is niet dat sommige mensen afwijkend gedrag vertonen, maar dat we leven in een cultuur die ons 'gek' maakt, omdat ze onze natuurlijke driften onderdrukt.

Cultuur is voor ons een verheven begrip, dat ons onderscheidt van dieren. Kunst, sport en onderwijs zijn middelen om jezelf te ontwikkelen en te emanciperen. Om te volharden in je bestaan – om met Spinoza te spreken. Freud laat echter een heel andere kant zien van onze cultuur, eentje die ons juist belemmert en onderdrukt. Elke cultuur kent een groot aantal geschreven én ongeschreven regels, die aangeven wat je wel of niet mag zeggen en hoe je jezelf moet gedragen.

Freud behoort tot de revolutionairen in de filosofie die weinig heel hielden van moderne opvattingen over de redelijke en vrije mens. Marx leerde

hoe het denken van mensen wordt bepaald door hun positie in de samenleving, Darwin liet zien hoe ons bewustzijn onderdeel is van een proces van natuurlijke selectie. Freud toont hoe ons bewustzijn ook nog eens wordt gestuurd door onze innerlijke driften. Ons bewustzijn lijkt een klein en kwetsbaar sloepje, in een grote en woeste oceaan.

Helemaal ongemakkelijk wordt de leer van Freud als hij ook nog het bestaan ontkent van een eigen geweten. Hij ziet het Ik ('ego') als een soort slagveld, waarop onze natuurlijke driften ('es') strijden met onze cultuur ('superego'), wat leidt tot voortdurende spanningen. In dat superego klinkt volgens Freud ook de stem van ons geweten, waarin we niet worden geleid door onze eigen morele idealen, maar door de eisen van onze cultuur, 'als door een garnizoen in een bezette stad'.

De analyses van Freud zijn voor politici leerzaam. Ze verklaren waarom mensen soms instemmen met regels, maar zich er toch niet aan houden. En waarom mensen soms verrast zijn door hun eigen gedrag. Het antwoord van Freud vind ik echter niet overtuigend. Hij ontwikkelde de psychoanalyse, een therapie die mensen moet leren omgaan met de spanning tussen het onderbewustzijn en de samenleving. Een politicus die voorstelt dat iedereen in therapie moet, maakt zich vast niet erg populair.

Maar het is ook niet logisch: Freud ziet een maatschappelijk probleem, dat kun je niet op individueel niveau oplossen. Wel belangrijk is dat politici beseffen waarom mensen een onderbuik hebben en zich niet als vanzelf gedragen als we regels stellen of het vingertje heffen. In onze samenleving zullen we ook voldoende ruimte moeten laten voor de onderbuik. Sociale media lijken juist daarin te voorzien: als een middel om de ergste stoom af te blazen.

SCHAARSTE MAAKT ONS DOMMER

Tekst: Tijmen Lucie

Armoede is niet het gevolg van slechte beslissingen, het is de armoede zélf die tot slechte beslissingen leidt. Dat is de belangrijkste conclusie uit de pas vertaalde studie van de gerenommeerde Harvard-econoom Sendhil Mullainathan en Princeton-psycholoog Eldar Shafir over de psychologie van de schaarste.

TUNNELVISIE

Of het nu gebrek aan tijd, geld, voedsel of sociale contacten is: schaarste beïnvloedt ons gedrag, zo stellen de auteurs Mullainathan en Shafir in hun boek *Schaarste: Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*. Schaarste van tijd en geld kan positief zijn. Deadlines en geldgebrek kunnen ons bijvoorbeeld vindingrijk en doelgericht maken. Maar schaarste kan ook voor blinde vlekken zorgen en zelfs ons denkvermogen beperken. En daarover gaat het grootste gedeelte van het boek. Over hoe schaarste ‘bezit neemt van ons denken’ en kan leiden tot tunnelvisie. Zo halen zij een onderzoek naar doodsoorzaken onder brandweermannen aan, waaruit naar voren komt dat verkeersongelukken (na hartaanvallen) de meest voorkomende doodsoorzaak zijn. Pas daarna komt stikken van de rook of omkomen in de vlammen. De verklaring hiervoor is dat brandweermannen zo gericht zijn op hun taak om in zo min mogelijk tijd bij de plaats des onheils te komen, dat zij andere zaken vergeten, zoals het omdoen van hun autogordel.

BANDBREEDTE

De centrale stelling van het boek is dat schaarste beslag legt op ons denkvermogen, op de ‘bandbreedte’, zoals de auteurs het noemen. Wie lijdt aan schaarste – of dat nu van tijd, geld of sociale contacten is – maakt andere

beslissingen dan wanneer er sprake is van overvloed. En vaak zijn dat slechtere beslissingen. Aan de hand van tal van gedragsexperimenten, waarvan een deel door henzelf is uitgevoerd, laten Mullainathan en Shafir zien hoe schaarste het denkvermogen van mensen beperkt. Een van hun interessantste onderzoeken hebben ze verricht onder suikerrietboeren in India. Ze ontdekten dat deze boeren zestig procent van hun jaarinkomen na de oogst ontvangen. Dat betekent dat ze een deel van het jaar rijk zijn en een deel van het jaar arm. Om te meten welke effecten dit op hun denkvermogen had, deden zij zowel voor als na de oogst IQ-tests. Wat bleek: de boeren scoorden veel beter in de rijke maanden na de oogst dan in de periode daarvoor, waarin geld schaars was. Het verschil in intelligentie tussen voor en na de oogst bedroeg maar liefst negen à tien punten.

Met andere woorden: schaarste maakt dom. Als je arm bent kom je niet alleen geld tekort, maar ook bandbreedte, waardoor je verkeerde beslissingen neemt. Mede daardoor steken armen zich in schulden die ze niet kunnen aflossen. Schaarste creëert dus meer schaarste. Deze conclusie gaat lijnrecht in tegen de heersende neoliberale gedachte, die ook door het huidige kabinet wordt verkondigd, dat armoede een individueel probleem is dat door de persoon in kwestie zelf opgelost moet worden. Als de overheid mensen in de bijstand maar voldoende ‘prikkel’ door ze bij ‘onaangepast gedrag’ of ‘onverzorgde kleding’ te korten op hun uitkering en door ze voor te lichten en scholing te geven, dan gaan zij vanzelf wel aan het werk, zo redeneert het kabinet bij monde van staatssecretaris van Sociale Zaken, Jetta Klijnsma.

Mullainathan en Shafir zijn het hier niet mee eens en noemen de plannen van Klijnsma om bijstandsgerechtigden te korten op hun uitkering

‘verschrikkelijk’. Wil je armoede effectief bestrijden dan moet je volgens hen de bandbreedte vergroten. Dat kan al door bescheiden oplossingen als het geven van korting op de kinderopvang, hulp bij het invullen van formulieren en lichtgevende medicijndoosjes om mensen te herinneren aan het nemen van hun medicijnen. Alleen scholing is in hun ogen onvoldoende, want armen missen er de bandbreedte voor.

CONTEXT VAN ARMOEDE

Met hun psychologie van de schaarste willen de auteurs niets minder dan een nieuwe wetenschap vestigen. Zij reizen daarom de hele wereld over om hun boodschap te verkondigen. ‘Als we maar een klein beetje in termen van bandbreedte zouden denken, als we iets meer oog zouden hebben voor de context van armoede, zou dat al een enorm verschil maken’, zo stelde Shafir in een interview met Rutger Bregman van de Correspondent.

Sendhil Mullainathan en Eldar Shafir
Schaarste: Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen

359 pagina's

Uitgeverij: Maven Publishing

ISBN: 9789490574994

Prijs: € 22

DE REFERENDUMWET

Tekst: Arjan Vliegthart en Nina de Ridder Foto: Archief SP

Op 1 juni 2005 stemde meer dan zestig procent van de Nederlandse bevolking tegen de Europese Grondwet. Een historische gebeurtenis, niet alleen omdat de Nederlandse burger een duidelijk 'nee' liet horen tegen de door Europese beleidsmakers bedachte nieuwe ordening van de Europese Unie, maar ook omdat op die dag het eerste nationale referendum werd gehouden. Een eenmalige gebeurtenis in het naoorlogse Nederland, maar dat zou zomaar kunnen veranderen als het wetsvoorstel om raadgevende referenda toe te staan wordt aangenomen door de Eerste Kamer.

Referenda zijn er in alle soorten en maten. Er zijn bindende en adviseerende referenda. In het eerste geval dienen de volksvertegenwoordiging en regering zich te voegen naar de uitspraak van de kiezer, in het tweede geval is de uitslag van het referendum slechts een advies, dat parlement en kabinet naast zich neer kunnen leggen. Op dit moment zijn er twee referendumwetsvoorstellen in de Eerste Kamer in behandeling. Het eerste voorstel wil een adviserend referendum mogelijk maken, het tweede voorstel een bindend correctief referendum. In het laatste geval kan er door middel van een referendum een besluit van de volksvertegenwoordiging teruggedraaid worden. Voor dit voorstel moet echter de Grondwet veranderd worden. Daardoor moet de wet na te zijn aangenomen door de Eerste Kamer nog een keer worden behandeld in de Tweede en Eerste Kamer. Na nieuwe Tweede Kamerverkiezingen moet het voorstel dan in beide Kamers met een tweederdemeerderheid worden aangenomen om een Grondwetswijziging mogelijk te maken.

In Nederland is de discussie over het nut en de wenselijkheid van referenda van redelijk recente datum. Lange tijd was de algemene consensus dat een representatieve democratie en referenda op gespannen voet met elkaar zouden staan. In een representatieve democratie kiezen burgers hun

volksvertegenwoordigers, die vervolgens namens deze burgers besluiten nemen in het algemeen belang. Daar paste directe inspraak op concrete onderwerpen niet in, vond een ruime meerderheid van de volksvertegenwoordiging lange tijd. Referenda zouden de macht van de volksvertegenwoordigers ondermijnen en burgers zeggenschap geven over complexe vraagstukken die wellicht te moeilijk zouden zijn om door Jan met de pet te kunnen worden beoordeeld. Toch veranderde de algemene beeldvorming daarover in de jaren zestig en zeventig. Burgers werden mondiger en vooral op links kwam er een sterker pleidooi om inspraak niet te beperken tot één stembusgang per vier jaar. Referenda werden minder als bedreiging voor de representatieve democratie gezien en meer als een aanvulling daarop. Geleidelijk groeide dan ook het draagvlak om referenda per wet mogelijk te maken.

DE NACHT VAN WIEGEL

Het eerste initiatief om het referendum op te nemen in onze Grondwet sneuvelde in 1999, toen de Eerste Kamer door toedoen van VVD-senator Hans Wiegel op het laatste moment ervoor zorgde dat het voorstel één stem tekort kwam. Het leidde bijna tot een kabinetcrisis, omdat D66 hiermee een van haar traditionele kroonjuwelen dreigde te verliezen. Uiteindelijk werd de coalitie echter gered en de kabinetstreuk

gelijmd. Vervolgens kende ons land tussen 2002 en 2005 een tijdelijke Referendumwet. Deze wet had niet alleen betrekking op nationale referenda, maar ook op gemeentelijke en provinciale volksraadplegingen. Van deze tijdelijke referendumwet is echter nooit gebruik gemaakt. Deze wet regelde namelijk alleen dat er op nationaal niveau referenda georganiseerd konden worden over concrete wetsvoorstellen. Het referendum over de Europese Grondwet ging echter niet over een wetsvoorstel, maar over een Europees verdrag. Daarvoor was dan ook een aparte wet nodig, waartoe de Tweede Kamer onder leiding van SP-Tweede Kamerlid Harry van Bommel het initiatief nam.

DE EUROPESE GRONDWET

De uitslag van het referendum kwam voor de gevestigde politieke partijen als een verassing. De meeste partijen hadden campagne gevoerd voor de Europese Grondwet, maar hadden ook vooraf aangegeven de uitslag van de volksraadpleging te respecteren. Daarom besloot de Tweede Kamer, zij het met de nodige tegenzin, de Europese Grondwet niet te ratificeren. Samen met het Franse 'non' zorgde dat ervoor dat de Europese Grondwet werd ontdaan van symboliek en een andere naam kreeg: het Verdrag van Lissabon. Inhoudelijk veranderde er echter niet zoveel. Het Engelse Hogerhuis dat er onderzoek naar deed, stelde vast dat 96 procent van het Verdrag van Lissabon overeenkwam met de verworpen Europese Grondwet.

Na de volksraadpleging over de Europese Grondwet bekoelde de liefde voor het referendum bij een groot deel van de politieke partijen. Hoewel zowel de PvdA als de Christen-Unie in hun verkiezingsprogramma in

Mei 2005. SP'ers voeren actie tegen de Europese Grondwet.

2006 aangaven dat ook een nieuw Europees verdrag aan de bevolking moest worden voorgelegd, kwam het tweede referendum er nooit. Het CDA onder leiding van oud-premier Balkenende verzette zich ertegen en won het pleit tijdens de formatie. De oppositie, waaronder de SP, ondernam nog een poging om een tweede referendum per wet af te dwingen, maar dat voorstel leidde schipbreuk door toedoen van de toenmalige regeringspartijen, die tegen waren. Daardoor werd het Verdrag van Lissabon nooit aan de bevolking voorgelegd en alleen in het parlement, waar de pro-Europese partijen een meerderheid hadden, behandeld en aangenomen.

EEN NIEUWE INITIATIEFWET

Tegelijkertijd werkte een aantal partijen wel door aan twee initiatiefwetsvoorstellen, die al in 2005 werden

ingediend, waardoor referenda in de toekomst wel mogelijk zouden moeten worden. Door het scheppen van heldere regels voor het invoeren van een adviserend referendum en het wijzigen van de Grondwet om een correctief referendum mogelijk te maken, kunnen we binnenkort wellicht ook in Nederland het referendum voorgoed in de armen sluiten.

Voordat een adviserend referendum kan plaatsvinden, moet eerst een inleidend verzoek gedaan worden door ten minste 10.000 kiesgerechtigden. Wanneer hieraan voldaan is, zijn daarna nog 300.000 steunbetuigingen nodig om daadwerkelijk een adviserend referendum te laten plaatsvinden. Aan de uitslag kunnen verschillende formele gevolgen worden verbonden, waaronder (bij een meerderheid) een verplichte herover-

weging van een wet of verdrag. Voor het houden van een correctief referendum zijn ook bepaalde kiesdrempels nodig, die nog bij wet moeten worden vastgesteld. In het geval van een correctief referendum vervalt het wetsvoorstel op het moment dat een meerderheid van de deelnemers aan het referendum tegen heeft gestemd. Het voorstel wordt direct bekrachtigd wanneer een meerderheid voor het wetsvoorstel stemt.

Indien het voorstel voor een advise- rend of correctief referendum wordt aangenomen, dan kan het referen- dum ook ingezet worden bij de goedkeuring van Europese verdragen. Dit betekent dat de regering bij het nemen van belangrijke beslissingen over de toekomst van de EU, naast de Eerste en Tweede Kamer, ook de burgers van Nederland zou moeten horen. De besluitvorming over belangrijke onderwerpen in de EU, mits ingevoerd via een Europees verdrag of een verdragswijziging, blijft op deze manier openstaan voor de wensen van het volk. De invoering van de mogelijkheid tot het houden van een referendum biedt de burger dus een instrument om het parlement bij te sturen, indien dat stappen dreigt te nemen waar in de maatschappij geen draagvlak voor bestaat. Dit brengt de burger niet alleen dichterbij de politiek, maar zet ook de deur op een kier voor inspraak over de toekomst van de EU.

DE EERSTE KAMER AAN ZET

Na een periode van negen jaar, waarbij het voorstel diverse keren door wisselende politieke verhoudingen in de ijskast werd gestopt, behandelt de Eerste Kamer op 8 april beide voorstellen. Mocht de Eerste Kamer met beide instemmen, dan heeft Nederland vanaf de zomer de mogelijkheid om een adviserend referendum te houden. Of het correctieve referendum er ook komt, hangt af van de politieke verhoudin- gen na de volgende Tweede Kamerver- kiezingen.

'IN ONS STRAATJE' MODERN LINKS ZOEKT ELKAAR OP

Tekst: Hans van Heijningen Foto: Karen Veldkamp

Voor een socialistische partij staan internationale solidariteit en internationaal samenwerken hoog in het vaandel. Vanaf de oprichting van de partij, meer dan veertig jaar geleden, heeft de SP over de grenzen gekeken. Of het nu ging om de slachtoffers van de Amerikaanse bombardementen op Vietnam, de solidariteit met de mijnstakers in Engeland of de strijd tegen apartheid in Zuid-Afrika, de SP liep voorop in het organiseren van steun voor de strijd die anderen, elders te wereld, voerden voor menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit.

Internationaal samenwerken doen we vanuit de linkse partijen in het Europees Parlement en in de Raad van Europa. Afgelopen zomer waren Emile Roemer en ik Brazilië en Venezuela. Om daar te zien hoe links regeert, wat dat oplevert en welke problemen zich daar voordoen. Het was een inspirerende reis, waar we op de website uitgebreid verslag van hebben gedaan. Daarnaast is Emile de laatste jaren ook op werkbezoek geweest in Afrika en het Midden-Oosten. Dat we een partij zouden zijn die zich het liefst achter de dijken zou verschuilen is dan ook kletspraat.

Ook dichterbij huis kunnen we van elkaar leren. Sinds 2007 komen modern linkse partijen uit Europa op initiatief van de SP eens per jaar bij elkaar. Om te leren van elkaars ervaringen, elkaars successen en tegenslagen. Dat doen wij expres in informeel verband. In het optuigen van één Europese linkse partij zien we voorlopig niets. Elk van onze partijen is geworteld in de eigen samenleving en behalve dat er veel is wat ons bindt, verschillen we ook behoorlijk van elkaar. Juist binnen een losse, informele setting kunnen we discussies voeren die ons verder helpen.

Sinds 2007 komen we als modern links bijna elk jaar bijeen. Dit jaar was

Informele ontmoeting van Europese modern linkse partijen in Amersfoort.

dat in Amersfoort, met vertegenwoordigers van linkse partijen uit elf landen. We hebben gesproken over drie thema's: 1) de crisis en Europa, 2) meebesturen en het voorbereiden daarop en 3) samenwerking op het niveau van het Europees Parlement.

Wanneer we het over Europa hebben, zien we dat alle op de bijeenkomst aanwezige partijen het eens zijn over wat er niet deugt aan het beleid van de Europese Unie: de focus op een sluitende begroting, de armoede die daardoor groeit, het democratisch tekort van dit Europa. Ook over wat er moet gebeuren zijn we het snel eens: investeren, banen scheppen, de weg omhoog inzetten in plaats van de economie kapot te bezuinigen. Maar over de vraag wat we met de EU aan moeten, wordt heel verschillend gedacht. Vooral vanuit Zweden en Nederland is er een sterke roep om de Europese Commissie qua bevoegdheden terug in het hok te dringen; versterking van de nationale democratie wordt door de Vänsterpartiet en de SP gezien als een voorwaarde om grip te krijgen op het economisch beleid en op onze banken en om te voorkomen dat de EU zich binnenkort gaat bemoeien met onze pensioenen en sociale voorzieningen. Onze Duitse vrienden van Die Linke daarentegen, die zich grote zorgen maken over de desintegrerende tendensen binnen Europa, maken zich vooral sterk voor een grondige wijziging van het sociaaleconomisch beleid van de EU. De aanzienlijke verschillen tussen Europese linkse partijen over hoe verder met de EU, hangen nauw

samen met de historische, culturele en economische verschillen tussen de landen. Begrip voor elkaars positie en standpunten lijkt voorlopig het hoogst haalbare.

Vrijwel alle aanwezige partijen doen mee aan de Europese verkiezingen. Voor zover zij in het Europees Parlement vertegenwoordigd zijn, zijn ze bijna allemaal lid van Europees Verenigd Links/Noords Groen Links (GUE/NGL), de confederale fractie van Verenigd Links waarbinnen iedere parlementariër de vrijheid heeft zijn eigen positie te bepalen. Iedere linkse partij die zich als 'links van de sociaaldemocratie' positioneert, kan zich in principe bij de GUE/NGL aansluiten. Omdat deze laagdrempelige constructie in de praktijk regelmatig tot problemen leidt, is het wenselijk om met elkaar verder te praten over wie we zijn en hoe we ons binnen het Europees Parlement het beste op kunnen stellen. Daarbij is het uitdrukkelijk niet de bedoeling om partijen tot hechterere vormen van samenwerken te verplichten. Van samenwerking die van bovenaf wordt opgelegd zijn we niet gediend, niet in de EU en niet binnen de GUE/NGL-fractie.

In 2007 nam de SP het initiatief om met vertegenwoordigers van modern linkse organisaties te praten over de uitdagingen waar we voor staan. Sinds dat jaar zijn we zes keer bij elkaar geweest. Uit het feit dat steeds meer partijleiders meedoen, kun je afleiden dat het initiatief in een reële behoefte voorziet.

SPANNING

100% SOCIAAL: NEE TEGEN DEZE EU

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 4, april 2014

100% SOCIAAL: NEE TEGEN DEZE EU

In dit nummer van *Spanning* wederom veel aandacht voor de aankomende Europese verkiezingen van 22 mei. Hans van Heijningen stelt dat een stem tegen deze EU niet alleen een stem is tegen de Europese, neoliberale elite, maar ook een stem is voor internationale samenwerking en een socialer Europa.

Dennis de Jong laat zien dat minister Asscher van Sociale Zaken en Werkgelegenheid ondanks grote woorden weinig werk maakt van het aanpakken van de misstanden op de Nederlandse arbeidsmarkt door de uitwassen van het vrije verkeer van diensten en werknemers binnen de EU.

Daniel van Heijningen betoogt dat de huidige eurosceptis in Nederland van vrij recente datum is. Pas vanaf de jaren negentig kwam er meer kritiek op het feit dat verdergaande Europese integratie ten koste gaat van de nationale soevereiniteit.

Verder in dit nummer blikken we terug op de voor de SP succesvol verlopen gemeenteraadsverkiezingen en kijken we ook vooruit. Zo betoogt onze algemeen secretaris dat de SP door de overtuigende verkiezingsoverwinning een factor van belang is geworden in tientallen gemeenten bij de collegevorming. Dit biedt kansen, maar is tegelijkertijd een grote uitdaging.

Een van de gemeenten waar de SP al meebestuurde, is Enkhuizen. Met succes, want de SP won een zetel en bleef de grootste partij. Wethouder Marcel Olierook legt uit waarom en gaat in op de vraag hoe je als SP het verschil kunt blijven maken.

De huidige situatie in Oekraïne is explosief. Volgens Tiny Kox, die als lid van de Raad van Europa in Oekraïne was, horen steun aan een ingrijpende democratische, economische en sociale hervorming van het bijna bankroete land en een diplomatieke oplossing voor het Russisch-Oekraïense conflict, prioriteit te krijgen.

Gebeurt dat niet, dan zijn de gevolgen onvoorspelbaar en levensgevaarlijk. Soeren Arzlanian, die als onderzoeker is verbonden aan de Vrije Universiteit, ging twee keer terug naar zijn vaderland en hield een dagboek bij. Hij wijst op de grote tegenstellingen in het land, die volgens hem door de huidige regering alleen maar worden vergroot.

Ronald van Raak bespreekt in het zevende deel van *Ons kapitaal* de Griekse filosoof Aristoteles. Op de achterkant betoogt hij tot slot dat het optreden van de drie kandidaat-voorzitters voor de Europese Commissie (Barroso, Verhofstadt en Schulz) laat zien waarom we deze moeten afschaffen.

INHOUD

- 3 **WIE TEGEN DEZE EU STEM, Kiest VOOR 100% SOCIAAL**
- 4 **DE GESPLETEN TONG VAN ASSCHER**
- 6 **VAN MEER NAAR MINDER EUROPA**
- 7 **GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN & NU VERDER**
- 8 **SP-WETHOUDER MARCEL OLIEROOK: 'MET SOCIAAL BELEID KUN JE ALS SP ECHT HET VERSCHIL MAKEN'**
- 10 **DECENTRALISATIE: VOORTZETTING VAN PRIVATISERING EN LIBERALISERING**
- 12 **GROTE ZORGEN OM OEKRAÏNE**
- 16 **DAGBOEK UIT OEKRAÏNE**
- 19 **ONS KAPITAAL 7**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Corbis / Hollandse Hoogte

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING APRIL 2014

WIE TEGEN DEZE EU STEM, Kiest VOOR 100% SOCIAAL

Tekst: Hans van Heijningen

In 1979 bracht maar liefst 63 procent van de burgers van de EU-lidstaten een stem uit bij de verkiezingen voor het Europees Parlement. Vijf jaar geleden was dat nog maar 43 procent. Met angst en beven ziet de Europese elite de verkiezingen van 22-25 mei tegemoet. Want er staat nogal wat op het spel.

ONZEKERHEID TROEF

De Europese Unie is en blijft een kunstmatige entiteit, niet in de laatste plaats omdat een Europees volk niet bestaat. Bovendien zijn het de leiders van de EU-staten, niet het Europees Parlement, die de baas zijn in Europa. Zij bepalen namelijk hoe de Europese Commissie (de regering van de Unie), de Europese Centrale Bank en het Europees Hof van Justitie eruit zien. Het Europees Parlement is en blijft een gemankeerde democratie. Merkel en andere leiders van EU-lidstaten hebben zelfs al gezegd dat zij zich niet van de wijs laten brengen door de mogelijke uitkomsten van die verkiezingen.

Europa is geen land en de burgers van de lidstaten voelen zich geen Europeanen. De meeste burgers van EU-lidstaten laten hun stemkeuze dan ook door iets anders bepalen dan door het programma en de kandidaten voor het Europees Parlement. De zittende regering een pak slaag geven, kan dan ook zomaar een goed argument zijn om je stem op een bepaalde partij uit te brengen. En omdat de politieke realiteit er in landen verschillend uitziet, hebben zowel liberale, christen-democratische als sociaal-democratische regeringen rekening te houden met deze dynamiek.

GUNSTIGE PEILINGEN

GUE-NGL, de confederale fractie waar de SP deel van uitmaakt in het Europees Parlement, ziet de verkiezingen met vertrouwen tegemoet. In een peiling van 5 maart zou de fractie van 4.6 naar 8.9 procent gaan (metapolls.net/category/europe/euroelectons-2014). Winst voor links wordt verwacht in Noord-Europese landen als Zweden, Finland, Ierland, Neder-

land en België en in Zuid-Europese landen als Griekenland, Kroatië, Italië, Spanje en Portugal. Op basis van deze peiling zou links binnen het Europees Parlement van 35 naar 67 afgevaardigden groeien en daarmee de derde fractie worden ná de christen-democraten/conservatieven en sociaaldemocraten, maar vóór de liberalen, extreemrechts en de groenen.

DREIGENDE ONTREGELING

Vooral binnen extreemrechts is het een onoverzichtelijke warboel, die zich moeilijk in categorieën laat vangen. Dat laat onverlet dat extreemrechts naar verwachting goed gaat scoren bij de komende verkiezingen. In kringen van de Europese elite bestaat er dan ook nogal wat bezorgdheid over de verwachte lage opkomst en het oprukken van 'de extremen binnen Europa'. Door Eurofoob en Eurokritisch (respectievelijk extreemrechts en socialistisch) op een hoop te gooien en te labelen als 'anti-Europees', 'nationalistisch' en 'populistisch' hopen de partijen van de gevestigde orde hun politieke invloed te behouden. Net als in Nederland doen de voorstanders van de Europese superstaat er alles aan om zich een kritisch-constructief imago aan te meten. De voorstanders van de neoliberale Europese superstaat zijn als de dood om in het defensief gedrukt te worden en hun project schipbreuk te zien lijden. Radicalen zouden erop uit zijn 'de *core business* van de EU te saboteren en het werkprogramma van de EU op de schroothoop te doen belanden', aldus Julian Priestley, de algemeen secretaris van het Europees Parlement tussen 1997 en 2007.

STEM TEGEN DEZE EU = STEM TEGEN DEZE REGERING

In de Nederlandse situatie hebben we de afgelopen jaren kunnen zien dat de regering en de Europese Commissie twee handen op een buik zijn, of het nu gaat om het doorvoeren van asociale bezuinigingen of het uitblijven van investeringen om de economie en de werkgelegenheid

impulsen te geven. Naast het feit dat de grote gevestigde partijen in ons land op de lijn 'meer Europa, minder Nederland' zitten, is dit een extra argument waarom een stem tegen deze EU een stem tegen deze VVD-PvdA-regering is. Dat onze partij bij deze verkiezingen voor het eerst in Nederland de grootste op links zou kunnen worden, moet ons extra motiveren om zoveel mogelijk burgers op 22 mei SP te laten stemmen. Want wie tegen deze EU stemt, kiest voor 100% sociaal.

WERKEN VANUIT HET EUROPEES PARLEMENT

En dan na 22 mei in het Europees Parlement? De termen 'slopers' en 'saboteurs' laten we voor wat ze zijn. Wat we de komende jaren in het Europees Parlement gaan doen, ligt in de lijn van wat Dennis de Jong de afgelopen periode gedaan heeft. Naar de bevolking van ons land maken we duidelijk wat de EU voor hen voor slechts in petto heeft en wat onze alternatieven zijn. Dit betekent actie voeren met de mensen die geslachttoferd worden als de EU het nog meer voor het zeggen krijgt: de vrachtwagenchauffeurs, de kleine ondernemers, de thuiszorgmedewerkers, enzovoort. Een ander Europa is mogelijk op basis van het principe dat we democratie dichtbij huis organiseren, het beleid niet aan de neoliberalen overlaten en de EU niet omvormen tot een superstaat.

Wie meer wil weten over links in Europa, zie: www.spectrezine.org van universitair docent Internationale Betrekkingen Steve McGiffen.

DE GESPLETEN TONG VAN ASSCHER

Tekst: Dennis de Jong Foto: Peter Hilz / Hollandse Hoogte

Lodewijk Asscher is als minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid verantwoordelijk voor het goed functioneren van onze arbeidsmarkt. Hij heeft niet alleen als taak de werkloosheid terug te dringen, maar hij moet er ook voor zorgen dat werknemers netjes worden behandeld. Op beide punten faalt de minister, ondanks al zijn zalvende praat.

Bijna een op de negen Nederlanders is werkloos. Natuurlijk komt dit voor een belangrijk deel door het bezuinigingsbeleid van het kabinet-Rutte II, waardoor noodzakelijke investeringen uitblijven. Voor een ander deel ligt de oorzaak buiten Nederland en moeten we kijken naar het Europese beleid van de afgelopen jaren. De SP zegt nee tegen deze Europese Unie, onder meer omdat Brussel het speeltje is geworden van de grote bedrijven. Die willen altijd hun kosten zo laag mogelijk houden en dat betekent dat ze erbij gebaat zijn dat er meer werknemers dan banen zijn. Ze zijn dan ook superenthousiast over het vrij verkeer van werknemers en het vrij verkeer van diensten binnen de Europese Unie. Als er in één lidstaat krapte ontstaat op de arbeidsmarkt, neem je die weg door werknemers uit andere lidstaten aan te trekken.

De grote bedrijven proberen daarbij de kosten te drukken. Dit was heel duidelijk bij de oorspronkelijke opzet van de zogeheten Bolkestein-richtlijn. Die ging over de detachering van werknemers uit de ene lidstaat om werk te verrichten in een andere lidstaat. Bolkestein had bedacht dat die gedetacheerde werknemers gewoon hun bestaande loon en andere arbeidsvoorwaarden zouden moeten behouden, ook al werken ze effectief in een lidstaat met bijvoorbeeld veel betere cao-afspraken. Bolkestein kreeg na enorme protesten van onder andere de vakbonden zijn zin niet, want in de zogeheten detacheringrichtlijn werd vastgelegd dat voor de meeste arbeidsvoorwaarden de afspraken gelden van het land waar het werk wordt verricht. Dat geldt

echter niet voor pensioenrechten en sociale zekerheid. Zo blijven gedetacheerde werknemers uit bijvoorbeeld Zuid- of Oost-Europa ook nu nog goedkoper dan hun Nederlandse collega's.

Nederlandse werkgevers hebben inmiddels ontdekt dat ze zo, via dochterbedrijven in lagelonenlanden binnen de Europese Unie, kunnen gaan werken met goedkopere werknemers. Een grote Nederlandse bouwonderneming sticht bijvoorbeeld een dochter in Roemenië, doet voldoende werk in Roemenië zelf om als echt bedrijf en niet als brievenbusonderneming te worden aangemerkt en vanaf dat moment mogen Roemenen als gedetacheerde werknemers overall in Europa actief zijn, terwijl hun pensioenen en sociale zekerheid op Roemeens niveau blijven steken. Geen wonder dat veel Nederlandse bouwvakkers inmiddels werkloos thuis zitten.

Daar komt bij dat je als werkgever ook zzp'ers kunt inhuren. Bij zzp'ers zijn er eigenlijk helemaal geen regels: het gaat dan immers om een contract tussen twee 'ondernemers' en de algemene cao's zijn daarop niet van toepassing.

Tenslotte zijn er ook nog heel veel illegale constructies. Malafide uitzendbureaus, die zich gespecialiseerd hebben in de detachering van werknemers in de rijkere lidstaten, houden allerlei inkomsten in eigen zak ten koste van de werknemers. Zo berekende het malafide bedrijf Atlanco Rimec maar liefst 650 euro voor transport naar het land waar de werknemers zouden worden ingezet. Onder andere Nuon maakte gebruik van dergelijke zwaar onderbetaalde 'gedetacheerde' werknemers. Andere voorbeelden van uitbuiting zijn bijvoorbeeld belachelijk hoge vergoedingen voor huisvesting tijdens de detachering. In het Brabantse Zundert zijn zevenhonderd Oost-Europese werknemers ondergebracht in stacaravans. Oost-Europese chauffeurs moeten soms slapen in contai-

ners. Door dergelijke illegale praktijken is de moderne slavernij in Europa teruggekeerd.

Asscher erkent al deze problemen en ziet ook wel in dat je in Nederland nooit van de werkloosheid afkomt, en al evenmin werk kunt scheppen dat loont, als je de uitwassen van het vrij verkeer binnen de Europese Unie niet aanpakt. Als het gaat om betrokkenheid, dan krijg je bij deze minister de indruk dat hij er 100 procent voor gaat. De werkelijkheid is echter een andere. Een hoop woorden, maar bijna geen daden.

Allereerst pakt Asscher legale constructies die tot verdringing leiden niet aan. Hij gaf eerst nog code oranje over het vrij verkeer, maar ook voor hem is zowel het vrij verkeer van werknemers als het vrij verkeer van diensten heilig. Om de oneerlijke concurrentie van gedetacheerde werknemers tegen te gaan, had Asscher op zijn minst kunnen pleiten voor echt gelijk loon voor gelijk werk: dat betekent ook gelijke pensioenvoorzieningen en gelijke premies voor sociale verzekeringen. De situatie is echter zo ernstig dat we als SP voorstander zijn van een soort ontsnappingsclausule. Bij ernstige vormen van verdringing moet je het vrij verkeer aan banden kunnen leggen, middels een migratiestop voor met name gedetacheerden en zzp'ers uit andere lidstaten die per definitie goedkoper zijn dan Nederlandse werknemers. Hierover zul je Asscher echter niet horen.

Ook op het gebied van misbruik van de zzp-constructie maakt Asscher zijn beloften niet waar. Als het gaat om zelfstandigen die eigenlijk alleen maar voor één bedrijf werken, kun je spreken van schijnzelfstandigheid. In dergelijke gevallen kun je afdwingen dat alsnog de Nederlandse arbeidsvoorwaarden van toepassing worden verklaard. Asscher erkent dit maar komt niet verder dan betere voorlichting geven aan zzp'ers over hun rechten en een eenvoudiger gang naar de rechter. Hiermee sla je geen deuk

Minister Asscher: 'Een hoop woorden, maar bijna geen daden.'

in een pakje boter. In België werd een meldingsplicht ingevoerd voor alle werkenden – zelfstandig of niet: het zogeheten LIMOSA-systeem. Het Europese Hof van Justitie oordeelde inmiddels dat het in strijd is met het vrije dienstenverkeer. Asscher had echter de kans om dit alsnog mogelijk te maken door nieuwe Europese wetgeving over handhaving. Daarover werd op 9 december 2013 binnen de Raad van Ministers een akkoord gesloten. Asscher presenteerde dit in de media als een doorbraak, maar niets is minder waar. Zo hanteert de nieuwe wetgeving een lijst van administratieve verplichtingen voor bedrijven. Een meldingsplicht als in België komt daarin niet voor. Wil je aanvullende verplichtingen opleggen, dan moet je die eerst voorleggen aan de Europese Commissie. Het is duidelijk dat die nooit zal instemmen met zo'n meldingsplicht.

Meer in het algemeen zou je de inspecties kunnen intensiveren. Asscher wil dat ook en erkent dat dit belangrijk is om allerlei illegale praktijken tegen te gaan. Asscher zet

nu vijftien inspecteurs in om schijnconstructies tegen te gaan. Dat is hooguit een druppel op een gloeiende plaat, gezien de jarenlange bezuinigingen op het aantal inspecties. Bedrijven die stelselmatig geen cao-loon betalen, of andere cao-afspraken schenden voor hun werknemers uit andere lidstaten, vertrouwen erop dat de werknemers niet bekend zijn met de lokale afspraken. Bedrijven hanteren soms ook een dubbele boekhouding: een keurig contract dat getoond wordt aan de inspectie, en het echte contract dat veel slechter is. Als je dit allemaal boven tafel wilt krijgen, moet je heel intensief bij de bedrijven langsgaan. In dezelfde handhavingswetgeving waar Asscher dus gretig mee heeft ingestemd, staat echter dat dergelijke controles niet disproportioneel mogen zijn. Ook hier kun je dus de Europese Commissie op je pad tegenkomen. Wederom een gemiste kans.

Asscher is verder heel trots op de maatregel die hij heeft genomen om bedrijven die onderaannemers in dienst nemen, verantwoordelijk te

maken voor de praktijken van die onderaannemers, de zogeheten ketenaansprakelijkheid. Het gaat hier echter alleen om de eerste onderaannemer. Als die zelf ook weer een ander bedrijf inhuurt, geldt daarvoor de aansprakelijkheid niet meer. Bovendien gaat het alleen om uitbetalen van cao-loon. Andere verplichtingen, zoals arbeidsomstandigheden, vakantie, betalen van sociale zekerheidspremies, vallen hier niet onder. De Europese handhavingswetgeving kent ook een vorm van ketenaansprakelijkheid, maar alleen voor de bouwsector en ook hier alleen voor de praktijken van de eerste onderaannemer. Asscher was hier blij mee, maar eigenlijk is het resultaat ver beneden de maat. De vakbeweging wilde terecht een algemene aansprakelijkheid geregeld zien. Dat is Asscher dus niet gelukt.

Asscher heeft wat bilaterale afspraken gemaakt met Polen, en wil hetzelfde doen in Roemenië en Bulgarije. Dat is positief. Ook in de handhavingswetgeving wordt geprobeerd tot betere informatie-uitwisseling tussen de lidstaten te komen. Alleen hoe betrouwbaar is de Roemeense of Bulgaarse inspectie, gelet op alle corruptie daar?

Het geheel overziend kun je niet anders dan concluderen dat Asscher niet echt durft op te boksen tegen Brussel. Zodra de Europese Commissie zegt dat het vrij verkeer in het geding is, bindt Asscher in. Waar het illegale praktijken betreft, neemt de minister genoeg met een fooi.

Om de Nederlandse werkgelegenheid in sectoren als de bouw, de tuinbouw en het wegtransport een boost te geven, zijn veel hardere maatregelen nodig. Dat vergt een minister die het vrij verkeer van met name diensten zelf ter discussie stelt. Die verder niet akkoord gaat met halfbakken Europese wetgeving over handhaving. Zo'n minister is Asscher helaas niet, maar ja, hij zit dan ook in een VVD-PvdA-kabinet, waar de werkgevers nog altijd aan het langste eind trekken. Des te meer reden om bij de Europese verkiezingen de regeringspartijen een flinke nederlaag te bezorgen.

VAN MEER NAAR MINDER EUROPA

Tekst: Daniel van Heijningen Foto: Archief Daniel van Heijningen

Dat Nederland eurosceptisch is, oftewel dat een ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking kritisch staat tegenover de Europese Unie, kan tegenwoordig nauwelijks meer iemand ontgaan. Dat is weleens anders geweest. De nu heersende scepsis over het proces van Europese eenwording is een tamelijk nieuw verschijnsel.

MEER EUROPA

Na de Tweede Wereldoorlog werd het idee van Europese integratie populair in Nederland, al bestonden er van meet af aan verschillende opvattingen over de wenselijkheid en de maatvoering. Drie factoren speelden een rol in het ontstaan van een pro-Europese consensus. Ten eerste zorgden de verwoestingen van de oorlog en de moeilijkheden bij de heropbouw van geteisterde landen ervoor dat samenwerking op het gebied van handel als een logische oplossing werd gezien. Ten tweede wilde men door Frankrijk en Duitsland samen te brengen binnen één unie de traditionele rivaliteit tussen deze twee landen binnen de perken houden. Ten derde stimuleerden de oplopende spanningen ten gevolge van de Koude Oorlog de samenwerking tussen de West-Europese landen. Daarnaast speelde er binnen de Nederlandse politiek het idee dat het tijd was voor drastische veranderingen. Dat kwam vooral door het geschokte zelfvertrouwen van een elite die de Nederlandse neutraliteitspolitiek zag falen, de daaropvolgende bezetting door de Duitsers en tot slot door het verlies van Indonesië als kolonie van Nederland. De Nederlandse politieke elite nam een vlucht naar voren en versterkte haar internationale oriëntatie. Allereerst besloot de Nederlandse politiek in 1948 – met uitzondering van de CPN – zich aan te sluiten bij de NAVO en haar neutraliteitspolitiek op te geven. Later zetten de opeenvolgende Nederlandse regeringen zich in voor verdere Europese integratie, vanaf de oprichting van de Economische Gemeenschap voor Kolen en Staal in 1951 tot aan de oprichting van de Europese Unie. De heersende politiek in

Daniel van Heijningen (1985) studeert Europese studies.

Nederland zag een verenigd Europa als een garantie voor veiligheid tegen zowel interne als externe bedreigingen, als perspectief op economische ontwikkeling en als compensatie voor haar geringere gewicht in de internationale politiek. Meer Europa werd als een zowel noodzakelijke als onvermijdelijke ontwikkeling gezien.

NAUWELIJKS TEGENSTAND

In de jaren vijftig was er zowel vanuit de bevolking als de politiek brede steun voor een federaal Europa. Omdat deze steun zo breed was, kozen de minder Europees gezinde politici (zoals toenmalig minister-president Drees) ervoor het thema van de Europese eenwording een beetje uit de weg te gaan. Tegen Europa zijn werd namelijk gezien als onrealistisch en niet passend bij de naoorlogse realiteit.

VERREGAANDE POLITIEKE INTEGRATIE

Tussen de jaren zestig en begin jaren negentig waren de voorstanders van meer Europa niet tevreden over de traagheid waarmee het proces van Europese integratie verliep. Op grond daarvan pleitten zij voor een verdieping van de samenwerking en een uitbreiding binnen de Unie. Het hoogtepunt daarvan was het Nederlandse voorstel voor een Europese Politieke Unie op 30 september 1991.

Dit voorstel, dat verregaande politieke integratie van de EU-lidstaten behelsde, werd echter – behalve door België – door alle landen binnen de gemeenschap afgekeurd. Die dag ging de geschiedenisboekjes in als ‘zwarte maandag’.

EUROSCEPSIS NEEMT TOE

Zwarte maandag kan gezien worden als het keerpunt in de dominante politiek van ‘meer Europa’. Prominente leden binnen de VVD begonnen openlijk vragen te stellen over bepaalde twijfelachtige aspecten van de Europese samenwerking. Zo werd gepleit voor louter economische samenwerking en werd gewezen op de positie van Nederland binnen de Unie als nettobetaler. Desondanks bleef de steun voor het sluiten van Europese verdragen onverminderd groot. Zo werd het Verdrag van Nice in 2000 met een overweldigende meerderheid goedgekeurd. Alleen de SP stemde tegen. Tegelijkertijd nam de eurosceptis onder de Nederlandse bevolking toe. Toen voorstanders van het proces van Europese integratie (PvdA, GroenLinks en D66) in 2005 steun kregen voor het houden van een nationaal raadgevend referendum over de Europese grondwet, kregen zij de deksel op hun neus. In dit referendum lukte het de SP (met 9 zetels in de Tweede Kamer) om een grote meerderheid van de bevolking aan haar kant te krijgen in het ‘nee’ tegen de Europese grondwet. Bij een opkomst van ongeveer twee derde van de kiezers, stemde 63,3 procent tegen het grondwetsvoorstel. De uitslag van het referendum betekende ook het definitieve einde van de Nederlandse ‘permissieve consensus’; niet langer gaven burgers door hun collectief zwijgen de regering de vrije hand om het beleid rond Europese integratie vorm te geven. Toen de Nederlandse politieke elite twee jaar na het referendum alsnog akkoord ging met het Verdrag van Lissabon – dat bijna identiek was aan de afgewezen grondwet – deed de regering er alles aan om het publieke debat over de kwestie te ontwijken, wat de eurosceptis verder in de hand werkte.

GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN & NU VERDER

Tekst: Hans van Heijningen Foto: Sander van Oorspronk

Over onze overtuigende verkiezingsoverwinning bij de raadsverkiezingen van 19 maart is al het nodige gezegd binnen het partijbestuur, op de partijraad en op de regioconferentie. De sprong naar 440 raadsleden brengt ons niet alleen kwantitatief maar ook kwalitatief vooruit. Want in tientallen gemeenten is de SP daardoor een factor van belang geworden bij het formeren van colleges. Dat biedt nieuwe kansen en stelt ons voor nieuwe uitdagingen.

WINST & VERLIES

Bij gemeenteraadsverkiezingen speelt de lokale politiek een rol van belang, maar spelen ook andere factoren mee. Net als bij Europese en provinciale verkiezingen, zijn de raadsverkiezingen ook een afspiegeling van hoe kiezers aankijken tegen de rol van de SP en Emile Roemer in de landelijke politiek. De teleurstelling over de PvdA in de regering en de oppositierol die onze partij binnen en buiten het parlement speelt, speelt zeker door in het mooie resultaat dat we bij de verkiezingen hebben behaald. Dit betekent natuurlijk niet dat het niet uitmaakt hoe wij lokaal presteren. Zo kunnen we eenvoudig constateren dat we in de drie plaatsen waar we stemmers verloren hebben, steken hebben laten vallen. Maar het omgekeerde – winst is loon naar werken – is niet altijd het geval. Wat we wel kunnen constateren is dat waar afdelingen het goed doen en onder de mensen werken, de resultaten bovengemiddeld zijn. Voorbeelden daarvan zijn enkele steden waar we meebesturen (Pekela, Hengelo, Wijk bij Duurstede, Enkhuisen, Heerlen), maar ook plaatsen waar we vanuit de oppositie van ons hebben laten horen (Bellingwedde, Menterwolde, Nijmegen, Rheden, Brielle). Ook in gemeenten waar we voor het eerst meedoen hebben we in meerdere plaatsen mooie resultaten geboekt (Appingedam, Eemsmond, Oude IJsselstreek, Westervoort, Cuijk, Gennep).

Een opgetogen Emile Roemer tijdens de uitslagenavond in Utrecht.

BESTUURSDIENST

In de 14 plaatsen waar we de grootste zijn, nemen wij het voortouw in de informatie en de formatie van een nieuw college. Op veel meer plaatsen zijn wij tweede geworden, wat maakt dat de winnaar moeilijk om ons heen kan. De formatiebesprekingen zijn nog maar op een beperkt aantal plaatsen afgerond, zodat het nog niet mogelijk is de balans van het onderhandelen op te maken. De verwachting op dit moment is dat we op aanzienlijk meer plaatsen mee gaan besturen dan de 14 gemeenten waar dat de afgelopen jaren het geval was. Daarmee ontcrachten wij het clichébeeld dat onze tegenstanders graag neerzetten, als zou de SP geen bestuursverantwoordelijkheid willen of kunnen dragen.

Maar meebesturen is natuurlijk geen doel op zich. In de campagne voor de raadsverkiezingen hebben wij overal gewaarschuwd voor de kwalijke gevolgen van het regeringsbeleid. Het overdragen van beleidsverantwoordelijkheden op het vlak van zorg, de jeugdzorg en de arbeidsvoorzieningen zonder daar voldoende financiële middelen bij te leveren, gaat tot grote problemen leiden. Wanneer we niet in staat zijn de gevolgen van dit beleid voor een belangrijk deel op te vangen, is het niet verstandig mee te gaan

besturen. Kennis en inzicht in de financiële positie van de gemeente – via het lezen van financiële verslagen van gemeente en provincie en informatie van griffiers en ambtenaren – is daarbij belangrijk.

AFDELINGEN VERSTERKEN

Goed bestuur veronderstelt niet alleen een goed bestuursakkoord en vertrouwen in de samenwerking met andere partijen. Het vraagt vooral een hechte samenwerking en een goede communicatie en afstemming tussen onze wethouder, raadsleden en het afdelingsbestuur. In die plaatsen waar we dat de afgelopen jaren hebben gedaan, hebben we waardevolle ervaringen en inzichten opgedaan. Afdelingen die nu hun eerste stappen zetten op het vlak van bestuursdeelname doen er goed aan gebruik te maken van de kennis en ervaring die binnen onze partij aanwezig is.

Daarnaast is het goed dat we ons realiseren dat in sommige afdelingen een groot deel van het kader in het raads- en bestuurswerk terecht komt. Wanneer we in die plaatsen geen nieuwe leden werven en (nieuwe) leden weten te activeren, dreigt het afdelingswerk onder de mensen in buurten, bedrijven en onderwijsinstellingen in de knel te komen. Geen fractie zonder actie is voor ons geen vrijblijvend motto, maar raakt de kernmissie van onze partij: samen met de mensen vechten tegen verslechteringen en voor verbeteringen, de afdelingen versterken, wortelen onder de mensen en er alles aan doen om onze basiswaarden van menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit te verwezenlijken. Door op meer plaatsen mee te gaan besturen, investeren we niet alleen in de verdere ontwikkeling van onze partij maar verplichten wij ons om het afdelingswerk te versterken en nieuwe afdelingen op te zetten zodat over vier jaar meer dan twee derde van de mensen in staat is om bij raadsverkiezingen op de SP te stemmen. Succes verplicht, maar nu eerst op naar de campagne voor de Europese verkiezingen.

SP-WETHOUDER MARCEL OLIEROOK: 'MET SOCIAAL BELEID KUN JE ALS SP ECHT HET VERSCHIL MAKEN'

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Archief Marcel Olierook

De afgelopen veertien maanden bestuurde de SP mee in Enkhuizen. Met succes. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 19 maart steeg de SP Enkhuizen van drie naar vier zetels, waarmee ze de grootste partij in Enkhuizen bleef. 'We zijn erin geslaagd de verbinding te maken tussen raad en straat', aldus SP-wethouder Marcel Olierook.

› Vier jaar geleden waren jullie ook al de grootste partij in Enkhuizen. Maar aanvankelijk zaten jullie niet in het college. Hoe kwam dat?

'Er was een coalitieakkoord, maar een paar uur voor aanvang haakte het CDA af. Vervolgens is er een minderheidscoalitie gevormd van CDA, VVD/D66 en de lokale partij Nieuw Enkhuizen, afwisselend gesteund door ChristenUnie/SGP en GroenLinks.'

› Toch kwam de SP in januari 2013 in het college en werd jij wethouder sociale zaken, sport, cultuur, onderwijs en welzijn. Wat was er gebeurd?

'Toen er voor 2013 een begroting moest worden ingediend, zijn wij met een tegenbegroting gekomen, waarin het armoede- en minimabeleid centraal stond. Tot onze verbazing werd deze tegenbegroting door een meerderheid in de raad aangenomen, waarop de minderheidscoalitie besloot om de stekker eruit te trekken. Die dacht dat het de SP nooit zou lukken om een werkbare coalitie te vormen met al die kleine partijen. Toch zijn we daar in geslaagd en hebben we een behoorlijk succesvol armoede- en minimabeleid kunnen voeren.'

› Wat heb jullie als SP in de afgelopen periode bereikt?

'Dankzij onze nota Kinderen in Armoede, die door de raad is aangenomen, hebben we de armoede onder kinderen in Enkhuizen kunnen

terugdringen. Voor de vele zzp'ers die hun baan hebben verloren en vervolgens aangewezen waren op de bijstand, hebben we regelingen getroffen. We hebben in de belangrijkste winkelstraat van Enkhuizen de leegstand aangepakt en een winkelstraatmanager aangesteld om de belangenconflicten te slechten. En we zijn er in geslaagd om het volume en de kwaliteit van de thuiszorg en de dagbesteding overeind te houden.'

› Hoe zijn jullie er als afdeling in geslaagd om ondanks het feit dat je meebestuurd hebt, toch meer stemmen te behalen bij de verkiezingen dan vier jaar geleden?

'We hebben een consequente lijn gevoerd op drie speerpunten: zorg, onderwijs en midden- en kleinbedrijf. Dankzij jarenlange inzet op deze drie terreinen hebben we het vertrouwen van de bevolking van Enkhuizen kunnen winnen. Door bijvoorbeeld acties tegen de bezuinigingen in de thuiszorg te voeren, zorgplatforms op te zetten, werkgroepen voor onderwijs en jeugdzorg in het leven te roepen, bijeenkomsten voor kleine ondernemers te beleggen en beleidsvoorstellen in te dienen, hebben we de verbinding van de raad met de straat kunnen maken. We zijn overal zichtbaar geweest en hebben mensen uit de zorg, het onderwijs en kleine ondernemers, aan ons weten te binden door ze concreet te helpen met problemen waar ze in hun werk tegenaan liepen. Toen wij in het college kwamen hebben we zeer bewust voor het sociaal domein gekozen, want daar kun je als SP echt het verschil maken.'

› Met welke voorwaarden gaan jullie de onderhandelingen in?

'Dat ik terugkom als wethouder, waar de andere partijen het overigens mee eens zijn. Dat we het minima- en armoedebeleid overeind houden en dat de bezuinigingen in de zorg niet ten koste gaan van de kwaliteit en de

werkgelegenheid van het uitvoerend personeel. Ook zullen we de lokale economie moeten ontwikkelen. Naast de bouw, die in de regio West-Friesland Oost een belangrijke werkgever is, willen we ook andere sectoren stimuleren. Zo zijn we van plan om een recreatiegebied aan te leggen, wat voor veel werkgelegenheid zal zorgen. Daarnaast willen we inzetten op technologische ontwikkeling. De regio Enkhuizen staat ook wel bekend als *Seed Valley*. In dit gebied, ruwweg tussen Enkhuizen en Warmenhuizen, zijn namelijk 35 bedrijven gevestigd die zich bezighouden met de veredeling, productie, bewerking en verkoop van hoogwaardige zaden, stekken en jonge planten. Deze sector is een belangrijke toeleverancier van de internationale tuinbouw. Nederland is internationaal leidend op het gebied van plantenveredeling, vermeerdering en productie van plantaardig uitgangsmateriaal. Van de grootste producenten van groentezaden in de wereld hebben er vijf een vestiging in Seed Valley. Door hier een agrarische campus als dependance van de Universiteit van Amsterdam te vestigen, kunnen we meer kennis en werkgelegenheid naar de regio halen.'

› Kun je met alle nieuwe taken en bezuinigingen die op de gemeenten afkomen als SP nog wel het verschil maken in het college?

'Wat ik zelf van de afgelopen veertien maanden dat wij in het college zaten heb geleerd, is dat je als bestuurder dingen kunt veranderen. Als je kennis van zaken hebt en je stukken goed leest, kun je collega-wethouders met argumenten overtuigen van je standpunten. Ik vind dat als je er als SP voor kiest om in de raad te gaan zitten, je bereid moet zijn om bestuurlijke verantwoordelijkheid te dragen. Als je niet in het college gaat zitten omdat je geen vuile handen wilt maken, laat je het sociale domein over aan rechts en vorm je geen schild voor mensen in een kwetsbare positie.'

Marcel Olierook (1950) is voor de SP wethouder sociale zaken, sport, cultuur, onderwijs en welzijn in Enkhuizen. Daarnaast is hij eerste locoburgemeester. Hij werkte in het verleden in verschillende (leidinggevende) functies in het welzijn, de zorg en de kunsteducatie.

Natuurlijk moeten we als partij verzet blijven organiseren middels demonstraties, stakingen en bezettingen om de maatschappelijke druk op het kabinet te vergroten, maar we hebben geen meerderheid in de Eerste of Tweede Kamer om wetgeving met betrekking tot de decentralisaties van zorg, jeugdzorg en werk en inkomen tegen te houden. Daarom moet je als SP-bestuurder een heldere strategie hebben om je burgers zoveel mogelijk te beschermen tegen dit neoliberale beleid. Als SP-bestuurder kun je wel degelijk het verschil maken. Waar rechtse colleges kiezen voor het meewerken aan radicale bezuinigingen op de zorg, kun jij andere keuzes maken.'

'We kozen een consequente lijn op zorg, onderwijs en mkb'

› Welke keuzes maak je dan als SP-bestuurder voor de zorg?

'De grote vraag is: waar laat je schade van de bezuinigingen landen? Er zal schade worden toegebracht, maar het doel moet altijd zijn om de kwaliteit van de zorg en de werkgelegenheid van het uitvoerend personeel overeind

te houden. Dit kun je doen door in te zetten op preventie in plaats van dure zorg, door overhead en bureaucratische kosten terug te dringen, te zorgen voor een integrale aanpak van de zorg en de toegang en toeleiding naar de zorg van hoge kwaliteit onder directe sturing en strakke regie van de gemeente te plaatsen. Ik denk echt dat je nu als SP de kans hebt om grote delen van de zorg terug te halen naar het publieke domein en de marktwerking kunt terugdringen.'

› Heb je in Enkhuizen überhaupt de financiële ruimte om sociale keuzes te maken?

'Ja, we hebben een sluitende meerjarenbegroting tot 2017. Voor de Wmo

hebben we een reserve van twee miljoen. Gelukkig is het gemeentebestuur hier altijd voorzichtig geweest met het bedrijven van grondpolitiek, waardoor grote financiële tegenvallers Enkhuizen bespaard zijn gebleven. De stad is van oudsher een links bolwerk, waar de PSP en CPN goed vertegen-

woordigd waren. De VVD is hier nooit groot geweest. Maar ik maak me wel zorgen over de toekomst, want in 2017 is de pot echt leeg. Zo kost het onderhoud van de stad veel geld, want Enkhuizen heeft een groot aantal rijksmonumenten. We zullen fondsen moeten werven en bij de provincie en het Rijk moeten lobbyen voor subsidies om de kosten te kunnen dekken.'

› Moet de SP volgens jou in meer gemeenten meebesturen?

'Ja, want de gemeenten worden per wet verplicht om samen te werken. Door de gemeenschappelijke regelingen wordt de raad steeds meer op achterstand gezet. Als wethouder kun je veel meer invloed uitoefenen, mits je vakkennis hebt en je collega's kunt overtuigen van je argumenten. Daarbij werk je als wethouder zestig à zeventig uur per week, als raadslid maximaal 20 uur. De informatieachterstand is dus groot. Ik hoop dan ook van harte dat we in Hoorn een SP-wethouder krijgen, waardoor we als partij een groter stempel op de regio kunnen drukken.'

› Wat zou je tot slot als tip voor andere SP-afdelingen willen meegeven?

'Dat we meer met elkaar samenwerken en van elkaars ervaringen en deskundigheid willen leren. Je zag dit in verkiezingstijd al gebeuren en deze ontwikkeling zet zich door. Zo ben ik zelf al door de afdelingen in Heerhugowaard en Waterland gevraagd om mijn kennis te delen. Ik zou er een groot voorstander van zijn om meer trainingen in de regio te geven, waarbij SP-bestuurders aan de hand van hun eigen ervaringen andere afdelingen coachen in hoe je raad en straat met elkaar kunt verbinden.'

DECENTRALISATIE: VOORTZETTING VAN PRIVATISERING EN LIBERALISERING

Tekst en foto: Rob Molenkamp

Decentraliseren, bezuinigen en herindelen: de gemeenten staan voor ingrijpende veranderingen. Diederik Samsom houdt zijn hart vast, het Wetenschappelijk Bureau van de SP kiest de weg van duiding en analyse met deskundigen. Verslag van een debat over decentralisatie en gemeenteraadsverkiezingen in De Moed in Amersfoort.

Het woord dat nu al de Nederlandse politiek domineert en de komende tijd nog veel meer zal gaan doen is decentralisatie. Jeugdzorg, langdurige zorg en werk en inkomen zijn belangrijke overheidstaken waar straks de gemeente verantwoordelijk voor wordt. De gemeenten zullen deze taken echter met beduidend minder geld moeten gaan uitvoeren. Daar bovenop vindt ook nog een herindeling plaats van gemeenten en provincies. Op vrijdag 14 februari werd hierover een Moed-debat gehouden.

De eerste spreker was Jasper Loots, onderzoeker en adviseur voor overheidsorganisaties, onderwijs- en zorginstellingen. Hij schreef onlangs het boek *De gemeenteraad heeft geen toekomst*.

Loots: 'Deskundigen zijn somber over de toekomst van decentralisaties. De snelheid waarmee gehandeld moet worden en de complexiteit van de dossiers leiden er telkens toe dat wethouders en andere bestuurders de taak zover gaan opknippen en verdelen dat er sprake is van depolitisering. De ambtenaren die de uiteindelijke kleine deelstukjes van de taak moeten uitvoeren zullen dat doen op basis van efficiëntie, niet op basis van politieke besluiten. Dit zou je technocratie kunnen noemen. Daarnaast vindt opschaling plaats. Naast de bestaande structuur van Rijk, provincie en gemeente zien we steeds vaker een tussenlaag van regionale samenwerking van gemeenten, die buiten de raad om niet alleen taken

uitvoeren, maar stiekem ook beleid maken. De wethouder kan daarbij steeds minder makkelijk ter verantwoording worden geroepen, omdat hij zich verschuilt achter die andere wethouders met de woorden: het kan nou eenmaal niet anders.

Een derde ontwikkeling die de raad ondermijnt is de toenemende invloed van bestuurders (denk aan onderwijs, zorg en het bankwezen) op de wethouders buiten de raad om.

Met de decentralisaties gaan we van een verzorgingsstaat naar verzorgingssteden. Dit zou de raad toch veel macht moeten geven, ware het niet dat de gemeente niet autonoom mag handelen. De gemeente wordt daarmee een soort uitvoeringsloket dat gemonitord wordt door de overheid. Als we de gemeenten de vrije ruimte geven om de zak geld autonoom uit te geven, dan zul je zien dat het over vier jaar ook werkelijk ergens over zal gaan. Maar als je gehouden bent aan de kaders vanuit Den Haag, dan zal het weinig uitmaken welke politieke partij het beleid uit moet voeren.

Het opschalen van taken zorgt voor een *prisoner's dilemma*: een aantal zaken kun je niet in je eentje doen en als je het samen gaat doen dan ga je er niet meer echt over. Voor grote steden als Amsterdam is dat niet zo'n probleem, maar het kleine Diemen zal weinig invloed op het beleid meer kunnen uitoefenen bij een samenwerking met Amsterdam.'

Na Jasper Loots sprak Nine Kooiman, SP-woordvoerder Jeugd. Zij heeft in de jeugdhulpverlening gewerkt en is nu Tweede Kamerlid. Als eerste zal de jeugdzorg gedecentraliseerd gaan worden. Kooimans reactie op Loots: 'De decentralisatie mag er niet toe leiden dat de gemeente op de stoel van de professional gaat zitten. Dat dreigt nu wel te gaan gebeuren. De overheid geeft de gemeenten een bepaalde mate van beleidsvrijheid maar stelt tegelijkertijd minimale

eisen aan gestelde zorg. Daardoor zie je in de jeugdzorg een massale loondump ontstaan. De SP verzet zich fel tegen de manier waarop decentralisatie nu plaatsvindt. Wethouders hebben de mogelijkheid om de transitie niet te accepteren. SP-wethouders doen dat ook. De budgetkorting voor jeugdzorg wordt zo'n 15 tot 30 procent. Dat maakt uitvoering onmogelijk.'

De derde spreker was Henri de Groot, hoogleraar Regionaal Economische Dynamiek aan de Vrije Universiteit. Hij pleitte voor een herwaardering van de regio: 'Mits goed uitgevoerd valt er veel winst te behalen uit decentralisatie. De gemeente is te klein, de provincie is te groot. Er zijn twee trends al langere tijd gaande: opschaling richting Europa en schaalverkleining richting regio's en gemeenten. De overheid rekt op een efficiëntie-winst van 30 procent. Mocht dat zo zijn, dan zegt dat vooral iets over het huidige presteren van het Rijk.

Niet alles is optimaal om te decentraliseren. Hierover is onvoldoende nagedacht. Het subsidiariteitsprincipe wil zeggen: decentraal wat kan en centraal wat noodzakelijkerwijs centraal geregeld moet worden. Decentraal regelen heeft vooral zin als er differentiatie mogelijk is. Maar de terreinen die nu gedecentraliseerd worden, zijn nu juist die terreinen die er ongeschikt voor zijn.

Het gevolg is dat gemeenten minder geld ontvangen, maar tegelijk heel hoge eisen opgelegd krijgen en daardoor geen enkele ruimte hebben voor eigen invulling van het beleid. Daarnaast worden de taken wel gedecentraliseerd, maar de middelen blijven in handen van het Rijk. Het gaat hier om vertrouwen van het Rijk ten opzichte van de gemeente. Voor decentralisatie zijn taken én middelen essentiële onderdelen. Decentraliseer je de middelen niet dan nemen de baten van het project zeer sterk af.

SP-Tweede Kamerlid Nine Kooiman spreekt de zaal toe. Rechts Jasper Loots en gespreksleider Arjan Vliegenthart.

Een ander probleem is het decentraliseren naar gemeenten die vele malen te klein zijn waardoor er – uit noodzaak – regelingen ontstaan op regionaal niveau. Dit zet de gemeenteraad buiten spel.

Mensen zijn van oudsher bereid maximaal zo'n vijftig minuten te reizen van en naar hun werk. In 1850 betekende dit te voet een kilometer of vijf. Dit zorgde toen voor zo'n tweehonderd gemeenten. Op basis hiervan zouden er nu zo'n vijftig gemeenten moeten zijn. We zijn echter stil blijven staan ten opzichte van de technologische ontwikkelingen en hebben er ongeveer vierhonderd. Het initiatief van Plasterk voor de superprovincie is dan ook het slechtst denkbare. Samenwerking op bovengemeentelijk of regionaal schaalniveau zal essentieel worden.

Maar bovenal gaat het om het belang van de inwoners zelf. Organisatie moet gericht zijn op het zo optimaal mogelijk bedienen van de inwoners. De logische functionele samenhang

moet de basis vormen voor herindelen van provincies tot kleinere regio's.

De laatste spreker was Ronald van Raak, lid van de Tweede Kamer voor de SP en onder andere woordvoerder Binnenlandse Zaken: 'Ik heb laatst een parlementaire enquête aangekondigd naar decentralisatie en heb gelijk de uitkomst van die enquête gegeven. De eerste conclusie: het is ongelooflijk dat de regering, Eerste en Tweede kamer zo'n brij aan beleid hebben gemaakt. De tweede conclusie luidt dat ondanks eerdere debacles als de marktwerking in de zorg en het onderwijs, wederom niemand de regie voerde. De derde conclusie zal zijn dat de gemeenten uiteindelijk geen maatwerk konden leveren omdat ze geen beleidsvrijheid en geen geld kregen. Er werd 4 miljard bezuinigd, terwijl iedereen weet dat je voor zo'n enorme operatie eerst moet investeren. Zowel controle als regie ontbraken in het hele proces.

Het grootste bedrog is dat alle

gemeenten in de problemen gaan komen. Zij zitten nu al in de knel vanwege de grondproblematiek en worden daardoor straks gedwongen te gaan herindelen. Herindelen kost echter over een langere periode veel geld.

De gelijke behandeling van gemeenten door het Rijk is ook een groot probleem. Hilvarenbeek is geen Amsterdam. De enige manier om tot werkbare regio's te komen is de burgers te vragen tot welke regio ze willen behoren.'

De Groot benadrukte dat de bestuurder een prikkel nodig heeft om het juiste te doen voor de inwoners, zoals een ondernemer die afgerekend kan worden op diens ondernemen. Van Raak wijst wel op het verschil tussen de ondernemer die onderneemt met zijn eigen geld en de bestuurder die dat nu juist doet met geld van anderen. 'Decentralisatie is eigenlijk een voortzetting van privatisering en liberalisering. De gemeenteraadsverkiezingen gaan dit keer over het opruimen van de rotzooi die de regering over de schutting van de gemeente gooit.'

Van Raak gaf de zaal met (deels toekomstige) SP-raadsleden en wethouders mee: 'Dat moeten we als gemeenten niet doen. We moeten de rotzooi gewoon teruggooien. Remi Poppe had daar zijn eigen methode voor. Hij bezocht de plaats delict, praatte met alle mogelijke betrokkenen, volgde het spoor van verdachte personen, speurde naar documenten, stelde lastige vragen aan autoriteiten en ten slotte, als hij het lek boven water had gekregen, zocht hij de publiciteit. Laat je als raadslid niet degraderen tot volksambtenaar. Je bent een volksvertegenwoordiger. Natuurlijk zullen de wethouders zeggen dat het nou eenmaal niet anders kan, maar als je het lek boven tafel hebt, breng je het in in de raad en als men daar niet wil luisteren zoek je de media op, mobiliseer je mensen en ga je de straat op. Kortom: dan ga je lol maken.'

'We moeten de rotzooi die de regering over de schutting gooit gewoon teruggooien'

Voor een uitgebreid interview met Henri de Groot en een recensie van *De gemeenteraad heeft geen toekomst* van Jasper Loots, zie de *Spanning* van januari: sp.nl/9zkv38

Foto: RIA Novosti / Hollandse Hoogte

Pro-Russische demonstranten in de Oost-Oekraïense stad Sjavjansk barricaderen de weg om te voorkomen dat regeringstroepen de stad binnenkomen.

GROTE ZORGEN OM OEKRAÏNE

Tekst: Tiny Kox

Na de bloedige februari-revolutie in Kiev en de brute inlijving van de Krim door Rusland blijft de situatie in Oekraïne uiterst instabiel. Steun aan een ingrijpende democratische, economische en sociale hervorming van het bijna bankroete land hoort prioriteit te krijgen. Dat geldt ook voor het blijven zoeken naar een diplomatieke oplossing van het Russisch-Oekraïense conflict. Gebeurt dat niet, dan zijn de gevolgen onvoorspelbaar en levensgevaarlijk. Dat zegt SP-senator Tiny Kox die voor de Raad van Europa in Oekraïne was.

Hoewel het nog vroeg is, kijkt President Oleksandr Turchinov van Oekraïne vermoed naar ons. Logisch, hij reist van hot naar her sinds hij de vorige president, Victor Janoekovitsj, is opgevolgd. Niet op een normale manier, maar na weer een revolutie in het pas 23 jaar oude land. Toen Janoekovitsj op 22 februari de benen nam werd Turchinov, toen voorzitter van het Oekraïens parlement, tot tijdelijk president aangesteld. Tijd om daaraan te wennen was er niet. Er moest een nieuwe premier komen, een nieuwe regering, een nieuwe

coalitie – en ondertussen liepen de spanningen op het Oekraïense schiereiland de Krim razendsnel op. Nu, pakweg een maand later, heeft buurman Rusland de Krim al ingelijfd, zich dubieus beroepend op de volkswil van de bewoners van het schiereiland, waar de Russische Zwarte Zeevloot al sinds jaar en dag gelegen is en Rusland zijn enige toegang tot de Middellandse Zee voor geen prijs kwijt wil raken.

Turchinov is de tussentijdse president van een land waarin weinig gaat zoals

het moet en waarvan het verband aan het oplossen lijkt. De Krim is in ieder geval vooralsnog weg en in het oosten en zuiden van het land roepen veel mensen om meer autonomie en zelfs om aansluiting bij Rusland. Daar zijn de lonen en pensioenen hoger en hebben ze in ieder geval een president die ook echt de baas is. Wie de baas is in Oekraïne, valt nog te bezien. Op 25 mei zijn er vervroegde presidentsverkiezingen, in het najaar waarschijnlijk parlementsverkiezingen. Tot dan zullen veel inwoners zich afvragen wie er namens hen verantwoordelijk is voor de gang van zaken in hun door instabiliteit, corruptie en externe machten bedreigde land.

De president zegt onze delegatie dat zijn land dringend hulp nodig heeft van de Europeanen en de Amerikanen tegen de Russen. Maar die komen niet afdoende over de brug. Dat heeft

hij hier gisteren gezegd tegen de secretaris-generaal van de Verenigde Naties, Ban Ki-moon, en hij zegt het vandaag tegen ons. Toen Oekraïne als enige land ter wereld in de jaren negentig al zijn kernwapens opruimde, beloofden de Russen, de Amerikanen, de Fransen en de Britten dat ze de territoriale integriteit van Oekraïne voor altijd zouden garanderen. Maar nu marcheren Russische soldaten op de Krim, en weten de Amerikanen en Europeanen geen manier om president Poetin tot inkeer te brengen. Ja, hij begrijpt dat het Westen geen oorlog om de Krim gaat voeren. Oekraïense soldaten schieten ook niet, tenzij ze aangevallen worden, zo heeft hij beloofd. Zijn soldaten trekt hij op dit moment volledig terug uit de Krim, hij moet wel. Maar van echte sancties tegen het brutale Rusland komt ondertussen niks terecht, constateert de president.

In die houding wordt hij gesteund door degenen die nu nog steeds bivakkeren op het Maidanplein, midden in Kiev en brandhaard van de februari-revolutie. Meer dan honderd mensen werden hier gedood. Demonstranten en politieagenten. Minister van Binnenlandse Zaken Arsen Avakov belooft ons dat elk geval onderzocht zal worden en de daders berecht zullen worden, aan welke kant ze ook vochten. Gevochten wordt er nu niet meer op Maidan. Overal staan nog wel de barricades overeind, maar ondertussen leggen gemeentewerkers de straatstenen die eerder de revolutie dienden weer vakkundig terug. Het leven moet verder, ook in Kiev. Maar de demonstranten – oude militairen, veel jonge skinheads, veel aanhangers van rechtse en ultrarechtse groeperingen – mopperen op de wankele westerse reactie op wat zij de Russische agressie tegen Oekraïne noemen. Poetin wordt hier door velen vergeleken met Hitler. Ook elders hoor je weinig lovende teksten over de president van het grootste land van de wereld. Zo zegt oud-premier Julia Timoshenko – in een afgetapt telefoongesprek – dat ze hoogstpersoonlijk een Kalashnikov wil pakken om ‘de smeerlap een kogel door de kop te jagen’. Haar jaren in de gevangenis hebben haar niet milder gemaakt. Ze maakt overigens weinig kans in mei tot president gekozen te

worden. Daarvoor is er inmiddels te veel bekend over haar jaren als premier en de wijze waarop zij haar enorme rijkdom verworven heeft. Veel genoemd als kanshebber bij de presidentsverkiezingen is Petro Poroshenko, een van de steenrijke oligarchen, die naar verluidt met iedereen, zelfs met Poetin, door één deur kan. Poroshenko wordt ook gesteund door voormalig bokskampioen Vitali Klitschko, die zichzelf terugtrok als presidentskandidaat.

Op hetzelfde moment dat president Turchinov ons in het parlement in Kiev om meer hulp vraagt, tekent de nieuwe premier Arseni Jatsjenjoek in Brussel een politieke associatieovereenkomst met de Europese Unie. De weigering van president Janoekovitsj in december vorig jaar om dat te doen, leidde tot de massale protesten tegen zijn regering en uiteindelijk zijn val op 22 februari. Volgens de nieuwe regering zal de samenwerking met de EU zorgen voor de Europese integratie van Oekraïne in Europa, met haar waarden, normen – en haar veel hogere levensstandaard. En hoe nauwer de samenwerking met de EU, hoe moeilijker het Poetin wordt gemaakt nog meer druk op het land te zetten, dat momenteel voor het merendeel afhankelijk is van de grote boze buurman. Ze halen er hun gas en ze brengen er hun machines en landbouwproducten. En ze transporteren het Russische gas over hun grondgebied naar de rest van Europa. Maar niks van dat alles is op dit moment zeker. De Russen kunnen de gaskraan dichtdraaien, de grenzen sluiten of de gasprijs voor de Oekraïense bevolking opjagen. Inmiddels heeft de EU miljarden aan steun en leningen toegezegd, iets waartoe Brussel eind vorig jaar nog niet bereid was, met alle gevolgen van dien. Maar de Oekraïense president wil meer: lidmaatschap van de Europese Unie en meer samenwerking met de NAVO. Dat beide dromen bedrog zijn weet hij wel, maar toch blijft hij er met zijn regering en de meeste fracties in het parlement om vragen.

Euro-Atlantische integratie, heet dat mooi – maar dat was precies wat de machthebbers in het Kremlin zo boos heeft gemaakt. Daar wordt het opduiken van de Europese Unie en de

NAVO in Oekraïne als levensgrote bedreiging en regelrechte omsingeling ervaren en president Poetin lijkt zelfverzekerd genoeg om nu zelf zijn invloedssfeer onder controle te houden. De omverwerping in februari van het Janoekovitsj-regime – dat als het erop aan kwam, de oren naar Moskou liet hangen – was voor Poetin het sein om hardhandig in te grijpen. Met steun van de Russische en de Russisch-talige media in Oekraïne werd het beeld geschetst dat de staatsgreep in Kiev een regering aan de macht geholpen had waarin uiterst rechtse en zelfs fascistische partijen domineerden. Dat overdreven beeld maakte indruk op de grote groep Russisch sprekende inwoners in het Oosten en Zuiden van Oekraïne. Zeker nadat een van de eerste daden van de nieuwe regering het afschaffen van de gelijkberechtiging van de Russische met de Oekraïense taal was. De Krim, officieel een autonome republiek in Oekraïne, deed daarop wat in Kiev kennelijk ook mocht, zette de deelregering af en koerste, met steun van de al op de Krim aanwezige Russische militairen, aan op een razendsnelle aansluiting bij Rusland, na een referendum waarin vrijwel iedereen ja tegen Rusland zei. Daarna had het Russische parlement nog geen week nodig om de zaak te bezegelen. De Venetië-commissie, het prestigieuze comité van Europese juridische experts van de Raad van Europa, heeft zowel referendum als annexatie, in strijd met nationaal en internationaal recht beoordeeld. Mede daarom staan nu de voorzitters van beide Kamers van het Russische parlement, met een aantal parlementsleden, op zwarte lijsten van de EU en VS. Die lijsten vormen deel van de sancties tegen Rusland.

Mijn collega Alexey Pushkov, fractievoorzitter van de conservatieve groep in de Raad van Europa en voorzitter van de buitenlandcommissie van de Russische Doema, staat tot zijn eigen verbazing nog niet op de zwarte lijst, hoewel hij close is met Poetin. Toch maakt hij geen deel uit van onze delegatie in Oekraïne. Hij laat hij me op het allerlaatste moment weten dat hij de nieuwe regering in Kiev op geen enkele manier wil erkennen en ervoor past de president of ministers te ontmoeten. Dat is echter ons werk, als

voorzitters van de fracties in de parlementaire assemblee van de Raad van Europa, dus dat doen we dan nu maar zonder hem.

In de komende vergadering zal van verschillende kanten opgeroepen worden om de Russische delegatie te schorsen of in ieder geval het stemrecht in de vergaderingen van de assemblee te ontnemen, zoals veertien jaar terug gebeurde vanwege de oorlog in Tsjetsjenië. Vooral de Britse en Baltische delegaties liggen op ramkoers. De linkse fractie, die ik voorzit, moet nog een standpunt bepalen. Andere fracties zijn verdeeld. De aandrang is groot 'iets' tegen de Russen te doen maar er is ook het besef dat de assemblee ongeveer het enige platform is waar parlementariërs van alle Europese landen regulier hun Russische collega's kunnen spreken – en aanspreken.

Dat is voorlopig nog van latere zorg. Voorlopig vliegen we nu eerst van Kiev naar Donetsk in het oosten van Oekraïne. Waar de barricades op het Maidanplein in Kiev de februari-revolutie symboliseren, zijn de vlaggen van de demonstranten bij het monumentale standbeeld van Lenin in het centrum van Donetsk symbool van de afkeer van de regering in Kiev en de verbondenheid met die in Moskou, met name bij een aanzienlijk deel van de grote Russisch sprekende bevolking in dit deel van het land. De demonstranten worden in de gaten gehouden door een grote politiemacht. In de afgelopen weken is hier stevig gevochten, ook met dodelijke slachtoffers tot gevolg. Ondertussen gaan we op bezoek in het zwaarbevaakte gouvernementsgebouw bij de gloednieuwe gouverneur van Donetsk, de steenrijke industrieel Sergey Taruta. Op grote aandrang van de nieuwe regering, zo vertelt hij ons, heeft hij enkele weken terug ingestemd orde op zaken te gaan stellen in Oost-Oekraïne. 'En dat is nodig ook', legt hij openhartig uit. 'Er is maar weinig dat hier deugt, in de industriële Donbasregio', zegt hij. 'De corruptie heerst alom, voor alles moet smeergeld worden betaald. Onafhankelijke rechtspraak bestaat niet en de politie is sinds jaar en dag speelbal van de politiek. Vooral in de dorpen die afhankelijk zijn van de mijnbouw,

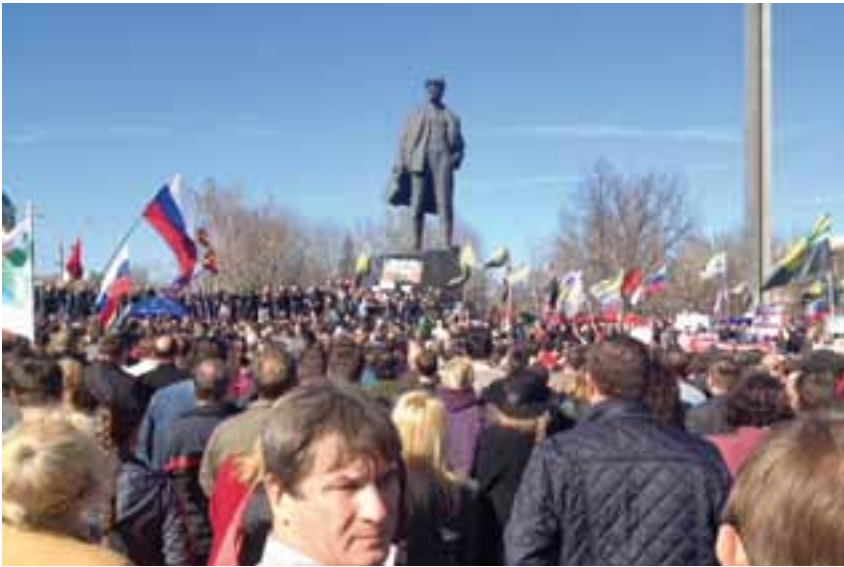
is de armoede en de onzekerheid over de toekomst groot. In de 23 jaren dat Oekraïne een zelfstandige staat is, is er veel gebeurd dat de mensen moedeloos en boos heeft gemaakt', verklaart de gouverneur. Logisch dat een aantal burgers dan naar het naburige Rusland kijkt, waar de lonen en pensioenen hoger zijn en de overheid beter werkt. De gouverneur is realistisch. Als hij daar iets aan kan verbeteren, zal het snel gedaan zijn met het lonken naar Poetin.

Diens naam valt veel en vaak tijdens de demonstratie op het Leninplein, die vanavond de internationale media zal halen als illustratie hoe verdeeld Oekraïne momenteel is. Het is overigens minder druk dan de tv-beelden suggereren. Wel is het allemaal erg pro-Russisch, met vlaggen, toespraken en speakers waaruit het lied schalt 'Marcheer, Russen, marcheer!' Voor de naam Poetin wordt luid geapplaudiseerd, voor die van de afgezette president Janoekovitsj juist uiterst mager. Volgens gouverneur Taruta zijn er heel wat 'Russische toeristen' op het plein. Hij zegt dat hij het hen moeilijker zal maken zich met interne Oekraïense aangelegenheden te bemoeien. Er zijn ook opvallend veel jonge mensen, die zich fanatiek pro-Rusland uiten. Maar even verderop zitten gezinnen met kinderen te genieten van de lentezon en speelt een oude man op zijn accordeon. Het kan kennelijk ook hier nog alle kanten op.

In de avond vliegen we naar de andere kant van het land. Lviv is een schitterende eeuwenoude stad, die in haar bestaan menigmaal van land is veranderd. Oostenrijks, Russisch, Pools, weer Russisch en nu de toeristentrekker van onafhankelijk Oekraïne. Dit deel van het land werd pas na de Tweede Wereldoorlog bij de Sovjet-Unie gevoegd, waar het oosten al eeuwenlang deel uitmaakte van het Russische imperium. 'Dat verklaart een deel van het grote verschil tussen oost en west in dit enorme land', legt de gouverneur van dit landsdeel uit, als we haar de volgende morgen spreken. Ze is overigens, net als haar collega in Donetsk, pas een blauwe maandag aan de slag in opdracht van de nieuwe president. Ze probeert ons

gerust te stellen. 'In dit deel van het land zijn geen problemen tussen de verschillende gemeenschappen. En qua waarden en normen zijn wij hier erg Europees', zegt ze. Minder corruptie en minder oligarchen, hoewel er nog wel het een en ander te verbeteren valt, dat wel. Ze hoopt dat de mensen in Donbas gaandeweg de westerse normen overnemen om de eenheid van het land te bevorderen.

Soortgelijke mededelingen krijgen we van burgemeester Andriy Sadovyy van Lviv en zijn loco, Vasyl Pavlyuk, die de grootste partij hier vertegenwoordigt: Svoboda, kortgeleden door het Europees Parlement nog gebrandmerkt als extreemrechts, waarmee niet te werken valt. Svoboda-leider Oleg Tjachnibok komt ook uit Lviv, de regio die zich op 19 februari nog onafhankelijk verklaarde van de vorige regering in Kiev, maar nu grote invloed op de nieuwe regering uitoefent. Vanuit het Russische Kremlin wordt almaar gewezen op de aanwezigheid van Svoboda in de nieuwe regering, als bewijs dat extreemrechts de macht in Oekraïne in handen heeft genomen. Ons wordt in Lviv een ander beeld voorgehouden: Svoboda heeft haar radicaalrechtse verleden naar eigen zeggen afgezworen en noemt zich nu liever Europees conservatief. 'Er zijn nog wel leden die zich antisemitisch, xenofob en gewelddadig gedragen maar tegen hen wordt nu hard opgetreden', aldus de locoburgemeester. 'Heel anders,' antwoordt hij me, 'is het gesteld met de buitenparlementaire Rechtse Sector-groepering, waarvan de leden in het centrum van Lviv in tenten bivakkeren en ons vanmorgen met spandoeken ontvangen bij het gouverneursgebouw.' Die zijn wel erg radicaal, maar verwierven populariteit toen ze zich als de meest agressieve strijders op Maidan in Kiev manifesteerden. Wat anderen dachten, durfden zij: molotovcocktails naar de politie gooien, fakkeltochten organiseren om Russen schrik aan te jagen, gebouwen bezetten en schietwapens verwerven – en gebruiken. 'Het is niet eenvoudig hen nu te ontwapenen, met de legers van Rusland aan de Oekraïense grenzen', zegt de burgemeester van Lviv. De huidige politieke orde acht de kans klein dat de Rechtse Sector kan uitgroeien tot een heuse

In Donetsk roepen pro-Russische demonstranten op het Leninplein: 'Poetin, Rusland!'

Foto's: Archief Tiny Kox

Terwijl in Kiev op het Maidanplein de Russische president met Hitler wordt vergeleken, paraderen oud-militairen en neo-nazi's.

politieke partij met een groot aantal kiezers achter zich. Maar als de spanningen toenemen, worden de kansen voor extremisten groter, horen we. Even later wordt bekend dat Oleksandr Moezytsko, een van 's lands meest beruchte ultranationalisten, die ook op Maidan vooropliep, door de politie is doodgeschoten toen hij zich tegen zijn arrestatie verzette. Voor je het weet is hij een martelaar, met kaarsjes en bloemen en zo. Ook dat kan hier.

In Lviv lijkt er nog geen sprake te zijn van grote spanningen tussen bevolkingsgroepen. Dat horen we in gesprekken met vertegenwoordigers van allerhande minderheden. Ook de Russisch sprekende inwoners slaan

een verzoenende toon aan. Alleen in februari waren ze echt bang, toen ultrarechtse jongeren met brandende fakkels door de staten van Lviv liepen, leuzen tegen de Russische inwoners van de stad riepen en gebouwen aanvielen en bezetten.

Terug in Kiev ontmoeten we vertegenwoordigers van de Verenigde Naties en de OVSE, de organisatie voor veiligheid en samenwerking in Europa. VN-secretaris-generaal Ban Ki-moon heeft hier vrijdag opgeroepen alle diplomatieke mogelijkheden van internationale organisaties in te zetten om een vreedzame oplossing van het Russisch-Oekraïense conflict te vinden. Eerder al heeft hij een speciaal beroep op de Raad van

Europa gedaan, die permanent aanwezig is met aanzienlijke kantoren in Kiev en Moskou. In het Oekraïense parlement zelf houdt Jeroen Schokkenbroek uit Nederland kantoor, als speciaal vertegenwoordiger van de Raad van Europa, en om te helpen de krakkemikkige wetgeving op orde te krijgen.

Hier wisselen we met de VN- en OVSE-vertegenwoordigers informatie en inzichten uit, buigen ons over verschillende scenario's en overleggen we hoe we bij de waarnemingsmissies bij de aanstaande presidentsverkiezingen het beste kunnen samenwerken. Iedereen beseft dat de wereld het zich eenvoudigweg niet kan permitteren nu hier de zaken uit de hand te laten lopen, in het jaar waarin we het begin van de Eerste Wereldoorlog in 1914 herdenken. Een oorlog waarin we 'al slaapwandelen terecht kwamen', volgens een recent boek over die slachtpartij.

VEROORDELING RUSLAND

Op 10 april heeft de parlementaire assemblee van de Raad van Europa de Russische annexatie van de Krim veroordeeld wegens schending van het internationale recht en van het statuut van de Raad van Europa. Tot het einde van dit jaar is het stemrecht van de Russische delegatie in de assemblee geschorst, waardoor de Russen niet kunnen meestemmen bij de aanstaande verkiezing van een nieuwe secretaris-generaal, de hoogste baas van de Raad van Europa, en ook niet bij de verkiezing van nieuwe rechters voor het Europese Hof voor de Rechten van de Mens. Ook mogen er dit jaar geen Russische parlementsleden deelnemen aan verkiezingswaarnemingsmissies. Een verdergaand voorstel om de Russische delegatie uit de assemblee te zetten, werd niet gesteund. Namens de Linkse fractie in de parlementaire assemblee noemde Tiny Kox tijdens het debat in Straatsburg de sancties niet effectief: 'Zolang Rusland lid is van de Raad van Europa en de Russische regering van de overige lidstaten volledig mag blijven meedoen in het Comité van Ministers, is het zinloos om specifiek de parlementariërs van Rusland hun stemrecht te ontnemen.'

Massale protestanten op het Maidanplein luidden de val in van president Victor Janoekovitsj.

DAGBOEK UIT OEKRAÏNE

Tekst: Soeren Arzlanian Foto: Alexander Solovyov / flickr.com CC

Veel is onduidelijk over de huidige politieke situatie in Oekraïne. Wil het Oekraïense volk aansluiting bij het Westen, bij Rusland of bij geen van beide? Bedrijfseconoom en Oekraïner Soeren Arzlanian ging zelf op onderzoek uit en hield voor Spanning tijdens zijn twee bezoeken aan zijn vaderland een dagboek bij.

28-12-2013 TOT 07-01-2014

Sinds 1999 kom ik ten minste een keer per jaar naar Oekraïne om familie en vrienden op te zoeken. Dit jaar heb ik er Oud en Nieuw gevierd. Op 2 januari 2014 besloot ik om naar Kiev te gaan, om met mijn eigen ogen te zien wat er op de Maidan gebeurde. In de stad zelf was er niets te merken van de gebeurtenissen op het plein. Mijn vrienden in Kiev vertelden mij dat zij, ondanks het feit dat zij een paar honderd meter van de Maidan wonen, via nieuwsberichten hadden moeten meekrijgen dat er protesten gaande waren in de stad. Vijf dagen lang zat ik in een hotel op vijftig meter van het plein. Dagelijks liep ik ernaartoe en sprak ik verschillende mensen aan. Wat mij direct opviel was de strakke en professionele organisatie van de

protesten. Er waren goed uitgeruste tenten met eigen energievoorziening en iedereen kreeg voldoende voedsel en (sterke) drank. Overdag leek het op een openluchtmuseum waar gewone mensen als toeristen rondliepen en foto's namen en allerlei souvenirs konden kopen (sjaals, petjes, et cetera). Later op de avond veranderde de sfeer geleidelijk en zag je steeds meer dronken en agressieve mensen op straat.

Ik merkte op dat je de demonstranten op de Maidan in twee groepen kon indelen. Aan de ene kant had je de studenten en sympathisanten die met name protesteerden tegen de corruptie van het regime. Ik heb van geen van hen gehoord dat zij voor- of tegenstanders waren van het Westen of Rusland. Zij waren gewone mensen die de corruptie simpelweg zat waren. Aan de andere kant waren er duidelijk agressievere en georganiseerde groepen. Deze droegen ook zichtbare kleurcoderingen. Ik probeerde om met hen in contact te komen. Mij werd verteld dat verschillende mensen uiteenlopende taken hadden. Je had de vechters die de strijd aangingen met veiligheidstroepen, de IT-jongens

die beelden op YouTube en andere media verspreidden, de verzorgers die iedereen van eten en drinken voorzagen, enzovoort. Men vertelde mij ook dat je afhankelijk van je functie, een salaris van tussen de 190 en 390 Oekraïense grivnas (tussen de 19 en 39 euro) per dag kon verdienen. Ik vroeg aan 'Alexander', een van de belangrijke IT-jongens, hoe zij dit konden financieren? Hij vertelde mij dat het geen geheim was dat zij vanuit het Westen en met name vanuit de VS gefinancierd worden. Wie precies de financiers zijn, kon of wilde hij mij niet zeggen.

02-03-2014 TOT 12-03-2014

Tijdens mijn tweede bezoek in 2014 wilde ik zoveel mogelijk door Oekraïne reizen om zelf te begrijpen wat er nu aan de hand was. Eenmaal aangekomen in Kiev leek alles rustig. In gesprek met mensen kon je duidelijk de angst en verwarring merken. Niemand had verwacht of gewild dat de protesten tot de huidige spanningen binnen en buiten het land zouden leiden. Ik ging geleidelijk richting meer zuidelijke gebieden. Ik kwam aan in Kirovograd. Hier hadden de 'revolutionairen' de

standbeelden van Kirov en Lenin verwijderd en het belangrijkste plein was niet langer van Kirov, maar van de 'helden van Maidan'. De vrienden en kennissen die ik hier sprak waren net als de mensen in Kiev angstig en in de war. 'Wie had last van het standbeeld van Kirov? Is het nu beter geworden sinds het weg is?', was de opmerking van een van mijn kennissen, een docent. Men was ook erg bevreesd voor de zogenaamde Rechtse Sector, een alliantie van alle nationalistische partijen in Oekraïne. Onder het mom van strijd tegen de corruptie worden door het hele land sekte-achtige bijeenkomsten gehouden waar jongeren en studenten geïndoctrineerd worden met nationalistische en patriottische ideeën. Zij worden vervolgens ingezet om zogenoemde vijanden van Oekraïne aan te pakken. Deze groep heeft ook in vele steden in West- en Centraal-Oekraïne standbeelden en herinneringen verwijderd aan het Sovjet-tijdperk en zelfs aan de gevallen van de Tweede Wereldoorlog.

Ik reis verder door naar het zuiden. Ik kom in Zaporozje Oblast. Hier is de stemming duidelijk anders. Men is zeer boos en voelt zich bedrogen. Ik spreek met een ondernemer die een goed lopend bedrijf heeft, dat allerlei onderdelen maakt voor landbouwmachines. 'Al onze export gaat naar

Rusland, wij zijn broederlijke naties, onze economieën zijn sterk met elkaar verbonden. Als ik had geweten dat die snotneuzen in Maidan dit teweeg zouden brengen, dan zou ik zelf daarheen zijn gegaan om tegen ze te strijden. Zij hebben ons land kapot gemaakt. Als iemand de tijd zou nemen om het Associatieverdrag te lezen, dan zouden zij zien dat het de doodsteek zal zijn voor de Oekraïense industrie en landbouw. Maar de meesten zijn onwetend, ze denken dat zodra wij bij het Westen horen, er goud zal regenen vanuit de hemel. Eigenlijk neem ik alles wat er in ons land gebeurt het Westen kwalijk. Zij maken loze beloftes en scheuren het land in tweeën.' Deze visie wordt duidelijk door de meerderheid van de mensen gedeeld. Velen zeggen dat, mocht de huidige regering de nationalistische koers voortzetten, zij zich dan graag zullen aansluiten bij Rusland. Ik merk ook dat in deze gebieden de standbeelden van Lenin nog overeind staan en zelfs worden beschermd door een kleine groep van oude vrouwen en mannen. Ik sprak met een goede kennis van mij, wiens zoon bij de veiligheidstroepen werkt. Hij stelde mij voor om zijn zoon te bezoeken. Wij gingen naar het ziekenhuis waar de 19-jarige Vasili lag te herstellen van een kogelwond in zijn linkerschouder. Hij vertelde mij dat hij die wond heeft opgelopen op het Maidanplein. Ik

vroeg aan hem of hij wat meer in detail kon vertellen wat er gebeurd was. Vasili antwoordde: 'Wij waren met dertig man, maar de demonstranten met zeker driehonderd. Wij hadden het bevel om onze posities vast te houden en mochten geen geweld gebruiken. Vier uur lang werden wij aangevallen met brandbommen, stokken, stenen en zelfs pistolen en geweren. Op een gegeven moment werd er bevel gegeven dat wij terug mochten schieten, waarna wij konden weggomen. Het viel mij wel op dat er onder de demonstranten een duidelijke tweedeling was. De groep vooraan was zeer professioneel en goed bewapend, terwijl de demonstranten erachter 'gewone' mensen leken te zijn. Het was ook interessant dat zodra wij via de radio te horen kregen dat wij terug mochten schieten de voorste groep van demonstranten snel weg rende. Het leek erop dat zij onze radiocommunicatie konden af luisteren.'

Ik trek verder naar de Krim. Zoals altijd zijn er controleposten bij binnenkomst (deze controleposten zijn er altijd al geweest sinds ik er kom). Maar de mannen bij de controleposten zijn wel groter in aantal. Onze auto mag vrij doorreizen, wij worden niet gecontroleerd. Ik kom aan in Simferopol. Een goede kennis van mij is hier docent aan de universiteit. Zij vertelt mij dat er in het dagelijks leven helemaal niets te merken is van de gebeurtenissen. Zij zegt: 'Ondanks dat ik mij als Oekraïense beschouw, zou ik liever bij Rusland horen dan bij het huidige Oekraïne. Mijn grootouders hebben niet voor niets tegen de Duitsers gevochten en om dan nu dit land aan de NAVO te geven...' Pro-Russisch sentiment is zeer sterk aanwezig. Je zult vrijwel niemand vinden op de Krim die tegenstander is van samenwerking met Rusland. Overal zie je Russische vlaggen en pro-Russische demonstraties. Alleen de Tataarse minderheid lijkt hier niet blij mee te zijn. Ik sprak met een van de Tataarse vertegenwoordigers. Ik vroeg hem hoe de Tataren de toekomst van de Krim zien. Hij vertelde mij: 'Wij willen dat Oekraïne en de Krim bij het Westen horen. Door het Westen is ons beloofd dat wij in zo'n geval een verregaande vorm van autonomie zullen krijgen.'

Bovendien, wanneer Oekraïne lid van de NAVO is, zullen Turkse militairen op de Krim gestationeerd worden en zullen onze Turkse broeders hier grote investeringen doen om de Krim te ontwikkelen.'

Ik nam de trein richting het Oosten van het land. Ik kwam aan in Donetsk. Ik krijg hier dezelfde indruk als op de Krim. De stad oogt kalm en normaal. Op het belangrijkste plein zijn de Russische vlaggen en pro-Russische demonstranten aanwezig. Iedereen die je spreekt is voorstander van aansluiting bij Rusland. De lokale taxi-chauffeur vertelde mij dat de Russische grens op minder dan anderhalf uur rijden is. 'Iedereen spreekt hier alleen maar Russisch, al onze industrie is gericht op export naar Rusland, iedereen heeft er familie. Wat heb ik gemeen met die Polen in het Westen die zich Oekraïner noemen? Moet ik voor de Amerikanen tegen mijn broeders gaan vechten?'

Ik trok verder naar de gebieden Kharkiv en Loegansk. Ook hier is de stemming zeer pro-Russisch. De bevolking wil graag een referendum om zich aan te sluiten bij Rusland. Een van de journalisten in Loegansk vertelde mij: 'Mensen hier herkennen het huidige Oekraïne niet meer. Er is simpelweg een staatsgreep gepleegd met hulp van het Westen. Zij willen ons nu verplichten om alleen maar

Oekraïens te spreken. Zij willen ons tegen Rusland opzetten. Alles wat nu wordt gedaan is in strijd met alle internationale regels. Wie heeft ooit meegemaakt dat een tijdelijke regering nieuwe wetten kan aannemen, nieuwe ministers, burgemeesters, gouverneurs, generaals en admiraals aanstelt en zelfs internationale verdragen ondertekent? Niemand heeft de huidige regering gekozen. Hoe kan het dat een paar duizend onruststokers een coup plegen en een regering aanstellen die namens 43 miljoen mensen besluiten moet nemen? Hoe kan het dat het Westen dit allemaal goedkeurt? Stelt u eens voor dat morgen de aanhang van Filip de Winter de regering van België omverwerpt, Vlaams als enige nationale taal invoert en allerlei nieuwe regels en wetten gaat aannemen. Wat zouden de Walloniërs hiervan vinden? Wat zou Europa hiervan vinden? Wat zou Frankrijk hiervan vinden?'

Ik trek nu richting het westen van het land. Vreemd genoeg komen wij een controlepost bij Poltava tegen als wij vanuit het oosten naar het westen gaan. Bij de controlepost staan de vlaggen van Oekraïne en Georgië. Een aantal gewapende mannen komt in de bus kijken, waarna wij verder mogen. De mensen in de centrale en noordwestelijke gebieden zijn angstig en in de war, maar wel hoopvol dat het nu beter zal gaan. In Khmelnytskyi spreek ik een lokale ondernemer. Hij zegt: 'Wat er nu ook gebeurt, het kan volgens mij niet slechter gaan dan voorheen. De corruptie was zo sterk en wijdverbreid dat het onmogelijk was om zaken te doen. Ik zal het ook niet erg vinden als wij onderdeel van de NAVO worden, want de Amerikanen betalen goed om hun basis in andere landen te plaatsen. Als wij eenmaal lid van de NAVO zijn, dan zal het ook niet lang duren voordat wij bij de EU horen.'

Ik trek door naar Lviv. De stemming hier is duidelijk anders. Men heeft het gevoel dat zij een grote overwinning hebben behaald. Een lokale journaliste vertelt mij: 'Maidan was een grote overwinning, maar dit was slechts het begin. Met hulp van Europa en Amerika zullen wij de Russen klein krijgen. Lviv was tot 1939 een Pools

land en het zal gauw weer verbonden zijn met Polen en Europa. Wij hebben niets gemeen met de Russen die ons decennialang hebben bezet. Het is een kwestie van tijd voordat wij lid worden van de NAVO en de EU.' Degenen die iets te maken hadden met de vorige regering hebben het hier zwaar. Ik sprak een familie waarvan een zoon bij de veiligheidstroepen hoorde van de regering. Hij is tijdens de demonstraties gewond geraakt en ligt momenteel in een ziekenhuis in Kiev. Echter, de burens hebben bedreigd dat als hij terugkomt, zij het recht in eigen hand zullen nemen en hem alsnog zullen doden. De familie ontvangt zelf ook vaak bedreigingen. De moeder van de jongen vertelde mij dat ze constant in angst leven.

CONCLUSIE

Tijdens mijn reis door Oekraïne is het mij meer dan ooit duidelijk geworden dat er grote binnenlandse tegenstellingen zijn. Tegenstellingen die door de huidige regering alleen maar worden vergroot. Ondanks het feit dat alle media de Oekraïense vlag tonen met de tekst 'één land' en reclames laten zien waarbij verschillende bekende en onbekende Oekraïners op tv mensen ervan proberen te overtuigen dat zij allemaal één land en één natie zijn, lijken de onderlinge verschillen te groot. De staatsmedia vertellen dagelijks over de slechte staat van het leger en hoe goed en noodzakelijk het is dat Oekraïne lid van de NAVO wordt. De financiële situatie is belabberd. In januari was de waarde van 1 euro ongeveer 10 Oekraïense grivnas, nu is dat 12,8 Oekraïense grivnas. Je kunt per dag niet meer dan 50 euro pinnen, omdat de regering vreest dat mensen allemaal snel hun geld van de bank zullen halen.

De protesten op het Maidanplein begonnen uit ongenoegen van Oekraïense burgers met de corruptie en met de economische situatie van het land. Echter, alles wijst erop dat externe krachten gebruik hebben gemaakt van dit ongenoegen om op een gewelddadige manier de macht in het land te grijpen en een aantal hervormingen door te voeren die met name gericht lijken te zijn op het voldoen aan de wensen van het Westen.

Foto: Archief Soeren Arzlanian

Soeren Arzlanian is postdoctoraal onderzoeker bij de afdeling Strategie en Organisatie aan de Vrije Universiteit. Zijn voornaamste gebieden van onderzoek zijn sociale netwerken, ondernemerschap en business-modellen. Hij studeerde eerder Bedrijfswetenschappen aan de Vrije Universiteit.

ARISTOTELES: DEMOCRATIE EN EIGENBELANG

Tekst Ronald van Raak Foto: Wikimedia commons CC

‘Van de monarchieën pleegt men diegene, die toeziet op het algemeen belang, “Koninklijk” te noemen, de heerschappij van de weinigen ... “aristocratie”, ... omdat de besten regeren; ... als ten slotte het volk van een staat het algemeen belang beheert, gebruikt men daarvoor de alle staatsvormen omvattende term “politeia” ... De “tirannie” is een monarchie tot nut van de monarch, de “oligarchie” behartigt de belangen van de rijken en de “democratie” de belangen van de armen, maar het welzijn van de gemeenschap dient geen van hen.’

Of iemand behoort tot een elite heeft weinig te maken met macht – en al helemaal niet met geld. Een elite is een groep mensen die verantwoordelijkheid neemt voor iets dat groter is dan henzelf. Politici moeten die titel verdienen door verantwoordelijkheid te nemen voor de samenleving. Veel bestuurders lijken vooral bezig met hun eigen carrière. Dat is geen politieke elite, maar een bestuurlijke klik. Hoge bonussen voor snelle winsten bevorderen dit klikgedrag.

Aristoteles zou je de klassieke filosoof bij uitstek kunnen noemen, zijn werk is door alle tijden bestudeerd. In de Griekse oudheid was hij een vooraanstaand leermeester, bijvoorbeeld van Alexander de Grote. Maar ook in de Middeleeuwen werd hij ‘De Filosoof’ genoemd. Ook in de moderne tijd bleef Aristoteles een grote autoriteit. De filosofie van Aristoteles is allesomvattend en gaat over fysica en metafysica, logica en retorica, maar ook over ethiek en politiek.

Het citaat aan het begin van dit artikel komt uit het boek *Politica*, waarin Aristoteles een onderscheid probeert te maken tussen goede en corrupte regeringsvormen. Een land kan worden bestuurd door één persoon

Aristoteles (rechts) met Plato (links), een detail uit de De school van Athene een fresco van Rafaël.

(een monarchie), of door de besten (een aristocratie). Over welke de voorkeur heeft spreekt Aristoteles zich niet uit, dat is volgens hem vooral afhankelijk van de omstandigheden en van de eigenschappen van een volk.

Van belang is vooral of de leiders het algemeen belang dienen. Als een bestuurlijke klik het eigenbelang voorop stelt, vervalt een monarchie in tirannie en verwordt een aristocratie tot oligarchie. Maar ook een ‘bestuur door allen’ verdraagt geen leidinggevenden die vooral hun eigen belangen nastreven. Aristoteles vreest evengoed het egoïsme van de ene leider, als het eigenbelang van alle burgers. Als iedereen vooral kijkt naar zichzelf kan een gemeenschap nooit functioneren.

Onze samenleving moeten we zoveel mogelijk zelf organiseren, dat mogen we nooit overlaten aan anderen. Toch is dat juist wat wij in onze democratie steeds meer doen: wij kiezen onze

politici en laten het bestuur grotendeels aan hen over. Daarmee hebben we voor een deel onze verantwoordelijkheid van ons afgeschoven. Bestuurders hebben die verantwoordelijkheid weer doorgeschoven, door steeds meer publieke zaken over te laten aan de markt.

In ons land lijken veel politici zelf dat ongemak te voelen. Dat verklaart de pogingen van bestuurders om ‘draagvlak’ te creëren en burgers te ‘betrekken’ bij het bestuur – waarvoor peperdure campagnes worden gevoerd. Dit soort pogingen zijn gedoemd te mislukken, ze bevestigen slechts het beeld van de burger die zich heeft afgekeerd van de politiek. En versterken de idee van de burger als consument op een politieke markt, die je moet verleiden om te ‘participeren’ en ‘mee te doen’.

Een bestuur kan volgens Aristoteles alleen functioneren als bestuurders het ‘redelijke midden’ weten te houden tussen hun eigen belangen en die van de gemeenschap. In ons land hebben steeds meer publieke managers dat publieke belang uit het oog verloren. Ik geloof niet dat dit per se slechte mensen zijn, maar wel de verkeerde mensen op de verkeerde plek. Bestuurders die zich vooral laten leiden door externe drijfveren, zoals cijfers en geld, en te weinig voeling hebben met het algemeen belang.

Het woord ‘elite’ komt van ‘eligere’, Latijn voor ‘uitkiezen’, ergens toe verkozen zijn. Dat geldt voor iedere burger, een leraar die zich inzet voor zijn school, een verpleegkundige die toeziet op goede zorg. Maar dat geldt in ieder geval voor bestuurders. Aristoteles zal best hebben begrepen dat politici hun eigenbelang nooit helemaal opzij kunnen zetten. Maar hij zou wel vreemd hebben opgekeken van een politiek waar door bonussen en marktwerking het eigenbelang van bestuurders volop wordt gestimuleerd.

'IN ONS STRAATJE' DE DRIE KONINGEN VAN EUROPA

Tekst: Ronald van Raak Foto: Corbis / Hollandse Hoogte

Op 22 mei kiezen Nederlanders onze leden in het Europees Parlement. Verschillende politieke partijen hebben daarnaast ook hun kandidaat voor het voorzitterschap van de Europese Commissie: het CDA steunt José Barroso, VVD en D66 zetten zich in voor Guy Verhofstadt en de PvdA strijdt voor Martin Schulz. Deze leiders van Europa tonen het gelijk aan van de SP. Het optreden van deze Brusselse baasjes laat precies zien waarom we de Europese Commissie moeten afschaffen.

DE EERLIJKE DWAAS JOSÉ BARROSO

José Barroso heeft de eerlijkheid van een dwaas. Als de Schotten een referendum willen houden over onafhankelijkheid dreigt de voorzitter van de Europese Commissie dit land uit de EU te zetten. Als een ander land in Europa een referendum wil organiseren over Europese regels geeft deze zelfverkleerde president van Europa ze een tik op de vingers. Ondertussen onderhandelt José Barroso met Barack Obama, de president van de Verenigde Staten, over een nieuw handelsverdrag. De financiële 'producten' die banken mogen aanbieden, de veiligheidsvoorschriften op uw werk. De bijwerkingen van medicijnen, de hoeveelheid chloor in een kip. Welke autogordel u moet dragen. Als het aan Barroso en de Europese Commissie ligt, zijn dat allemaal zaken waarover wij straks niets meer te zeggen hebben.

DE SCHAAMTELOZE EUROFIEL GUY VERHOFSTADT

De meeste voorstanders van de Europese Superstaat houden zich gedeisd, nu zoveel mensen zoveel kritiek hebben op deze EU. Dat geldt gelukkig niet voor Guy Verhofstadt, deze Eurofiel draait er nog altijd niet omheen. Europa moet één land worden, met één regering. Met Europese belastingen en Europese lonen. Een Europees leger en

Martin Schulz.

Europese sociale zekerheid. Politici die het hier niet mee eens zijn noemt hij in de Volkskrant 'een bende angsthazen'. Leaders van landen noemt hij zijn 'schoonmoeders'. Zij zijn voor hem 'een blok aan het been'. Een van die schoonmoeders is onze premier Mark Rutte. Dezelfde Rutte die Verhofstadt de ideale leider van Europa noemt. Een mening die onze premier deelt met Alexander Pechtold, de leider van D66, die samen met de VVD in één Europese fractie zit.

DE SEMI-DICTATOR MARTIN SCHULZ

Europarlementariërs beschuldigen hun voorzitter Martin Schulz van corruptie en vriendjespolitiek. Hij gebruikt EU-geld voor zijn persoonlijke campagne om EC-voorzitter te worden. Personeel uit zijn persoonlijke staf geeft hij hoge posten in de Europese bureaucratie, baantjes die hen 180.000 tot 200.000 euro per jaar opleveren. Kritiek op zijn functioneren wordt door Schulz niet op prijs gesteld, zo ondervond ook SP'er Dennis de Jong, toen de voorzitter van het Europees Parlement hem uit een commissie wilde houden die de lobbypraktijken in Europa moest onderzoeken. De Jong kan zich niet voorstellen dat deze man voorzitter wordt van de Europese Commissie:

'Weet de PvdA wel wat ze zegt als ze deze man voordraagt? Iemand die zo is losgezongen van de realiteit in Europa en iemand die lak heeft aan democratie? Nu is de Europese Commissie zelf natuurlijk sowieso al geen democratisch orgaan, maar om daar dan een semi-dictator voorzitter van te maken, dat is gewoon idioot.'

Ik hoop van harte dat deze drie koningen van Europa in de komende campagne voor de Europese verkiezingen volop aan het woord komen. Ik hoop dat de NOS, RTL en SBS hun democratische plicht doen en voor de verkiezingen van 22 mei avondvullende programma's maken met deze zelfverkleerde leiders van Europa. Dan zal Nederland snel overtuigd zijn dat dit niet kan – en ook niet hoeft. We hoeven geen ongekroonde koning van Europa – en ook geen Europese hofhouding. Het optreden van deze Eurofielen laat precies zien waarom we de Europese Commissie moeten afschaffen – evengoed als het grootste deel van de Europese bureaucratie. Landen in Europa kunnen veel beter samenwerken zonder bemoeienis van al die kleine Europese dictatortjes.

Het interview met Guy Verhofstadt in

de Volkskrant: <http://sp.nl/9zkxb3>

De beschuldigingen tegen Martin Schulz in

The Telegraph: <http://sp.nl/9zkxb4>

SPANNING

RIJKEN WORDEN RIJKER, ARMEN WORDEN ARMER

WIE RIJK
IS MAG
SLIM ZIJN?

DOE EFFE
SOCIAAL!

STELLEN
VAN DE
ARMEN?

DOE EFFE
SOCIAAL!

★ ROOD
jong in de SP

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Versijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 5, mei 2014

RIJKEN WORDEN RIJKER, ARMEN WORDEN ARMER

Bijna overal in Europa nemen armoede en ongelijkheid fors toe. Ook in Nederland, zo laten de laatste cijfers van CBS en SCP zien. In 2012 leefden hier ruim 1,3 miljoen mensen in armoede. Een speciale categorie daarbinnen vormen de kinderen. Maar liefst 384 duizend van hen groeien in Nederland op in armoede, wat betekent dat zij onvoldoende goede voeding of kleding krijgen, niet op schoolreisje of vakantie kunnen gaan en zich grote zorgen maken over hun toekomst. Kinderombudsman Marc Dullaert onderzocht samen met het Verwey-Jonker Instituut hoe kinderen het zelf ervaren om in armoede op te groeien. Tevens geeft hij gemeenten en Rijk een aantal aanbevelingen om armoede onder kinderen effectief te bestrijden.

Journalist en schrijver Will Tinnemans geeft in zijn bijdrage over de Participatiewet aan dat deze wet, die mogelijk al per 1 januari 2015 van kracht wordt, de positie van arbeidsgehandicapten, bijstandsgerechtigden en laagopgeleiden op de arbeidsmarkt aanzienlijk zal verslechteren.

Hans van Heijningen sprak met de Belgische PVDA-leider Peter Mertens over de succesvolle campagne van zijn partij om miljonairs meer belasting te laten betalen. Deze zogenaamde miljonairstaks kan op steeds meer steun van de Belgische bevolking rekenen.

Politiek econoom Bastiaan van Apeldoorn uit in een interview met *Spanning* zijn grote zorgen over het voortgaande neoliberale Europese beleid dat de verschillen tussen arm en rijk in Europa verder vergroot en de nationale democratie buitenspel zet.

Historicus Bram Mellink betoogt in zijn artikel dat het dominante geloof in het vrije, zelfstandige individu in Nederland de gelijke behandeling van nieuwkomers die niet op die manier individualistisch zijn ingesteld, ernstig belemmert.

Medeoprichter van het Verzetsmuseum in Amsterdam Max van den Berg legt in een opiniestuk uit waarom hij vindt dat de 4 mei-herdenking weer teruggebracht moet worden tot het oorspronkelijke uitgangspunt: het herdenken van de slachtoffers uit de Tweede Wereldoorlog.

Verder in *Spanning* bespreekt Ronald van Raak in deel 8 van Ons Kapitaal de Russische schrijver Dostojevski en recenseert fractiemedewerker Sara Murawski Prosperity without growth van Tim Jackson.

‘In ons straatje’ staat ten slotte in het teken van het toenemende debat over vermogensongelijkheid, dat ook in Nederland actueel is. Net als de SP pleiten steeds meer economen voor een progressieve vermogensbelasting.

INHOUD

3	ARMOEDE IN NEDERLAND STIJGT SNEL
4	OPGROEIEN IN ARMOEDE
6	PARTICIPATIEWET WORDT EEN DRAMA
8	DE MILJONAIIRSTAKS: EERLIJK & NOODZAKELIJK
10	‘MUNTUNIE IS OP TERMIJN NIET HOUDBAAR’
12	GELOOF IN INDIVIDU BEDREIGT GELIJKWAARDIGE DEELNAME NIEUWKOMERS IN NEDERLAND
14	LAAT 4 MEI OVER '40-'45 GAAN
17	ONS KAPITAAL 8
18	EEN LANGETERMIJNPERSPECTIEF OP WELVAART
20	‘IN ONS STRAATJE’

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP
Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40
E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35
E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Archief SP

**DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID,
GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT**

SPANNING MEI 2014

ARMOEDE IN NEDERLAND STIJGT SNEL

Tekst: Tijmen Lucie

Hoewel armoede in Nederland volgens premier Rutte niet bestaat, laten de cijfers toch wat anders zien. De verwachting is dat de armoede ook dit jaar – hoewel minder snel – zal blijven groeien. De effecten van het desastreuze bezuinigingsbeleid van Rutte I en II laten zich gelden.

Volgens het Armoedesignalement 2013 van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en Sociaal Cultureel Planbureau (SCP)¹ is de armoede in Nederland in 2012 sterk toegenomen. CBS en SCP hanteren verschillende criteria om armoede te meten. Het CBS bespreekt de kans op armoede aan de hand van de lage-inkomensgrens. Deze grens vertegenwoordigt een vast koopkrachtbedrag en wordt alleen aangepast voor de prijsontwikkeling. Het CBS beschrijft vooral de kans op armoede onder huishoudens. Het SCP beschrijft armoede op grond van het niet-veel-maar-toereikendcriterium. Dit normbedrag is gebaseerd op de minimaal vereiste uitgaven voor voedsel, kleding, wonen en sociale participatie. Het SCP kijkt voornamelijk naar de armoede van individuen.

FORS MEER HUISHOUDENS MET KANS OP ARMOEDE

Van de ruim 7 miljoen huishoudens in 2012 moesten er 664.000 (9,4%) leven van een inkomen onder de lage-inkomensgrens. Daarmee steeg het aantal huishoudens met een laag inkomen ten opzichte van 2011 met 89.000 (+1,2%). Ramingen wijzen erop dat het percentage huishoudens met een laag inkomen in 2013 verder stijgt naar 9,9% en vervolgens naar 10,1% in 2014. Naar verwachting zijn in 2014 dan 717.000 huishoudens afhankelijk van een laag inkomen, het hoogste aantal sinds 2000.

In 2012 hadden ruim 170.000 huishoudens al ten minste vier jaar achter elkaar een laag inkomen. Dat waren er 17.000 meer dan in 2011. Het percentage huishoudens met langdu-

rige kans op armoede steeg hierdoor voor het eerst sinds het uitbreken van de economische crisis van 2,4% in 2011 naar 2,7% in 2012.

OOK MEER PERSONEN IN ARMOEDE

Het aantal personen dat deel uitmaakt van een huishouden met een laag inkomen is in 2012 met 177.000 gestegen tot 1,33 miljoen personen (8,4%). Ramingen wijzen op een toename tot 1,4 miljoen personen in 2013 (8,8%) en 1,44 miljoen in 2014 (9,1%). Het aantal personen dat langdurig van een laag inkomen moet rondkomen, groeide in 2012 naar 340.000 (2,4%). Bijna één op de drie was een minderjarige. Van elke tien kinderen met een langdurige kans op armoede groeiden er ruim vier op in een bijstandsgezin.

ARMOEDE BIJ RISICOGROEPEN LOOPT VERDER OP

Bij alle groepen die van oudsher een verhoogd risico op armoede lopen, nam het aandeel huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens in 2012 verder toe. Bij huishoudens die bijstand ontvingen, liep het percentage met een inkomen onder de lage-inkomensgrens op van 69 procent in 2011 naar bijna 74 procent in 2012; bij eenoudergezinnen van 28 naar 30 procent; bij alleen-

OOK MEER ARMOEDE EN ONGELIJKHEID IN EUROPA

Uit onderzoek van Oxfam² komt naar voren dat als de bezuinigingspolitiek in Europa onverminderd doorgaat er in 2025 15 tot 25 miljoen extra arme Europeanen bijkomen. In totaal zullen dan 146 miljoen mensen in Europa in armoede leven. Vooral in Griekenland, Ierland, Italië, Portugal, Spanje en het Verenigd Koninkrijk, waar het strengste bezuinigingsbeleid wordt gevoerd, nemen armoede en ongelijkheid fors toe. Oxfam stelt als alternatief voor om de rijkste Europeanen te belasten en belastingontwijking tegen te gaan.

staanden tot 65 jaar van 18 naar 20; en bij niet-westerse huishoudens van 25 naar bijna 29 procent.

STERKE GROEI ARMOEDE ONDER KINDEREN

Minderjarigen lopen meer risico op armoede dan volwassenen. Sinds 2007 zijn er ruim 100 duizend arme kinderen bijgekomen, waardoor het aantal 0-17 jarigen beneden het niet-veel-maar-toereikendcriterium in 2012 is opgelopen tot 384 duizend (11,4 procent van alle kinderen). Een op de drie armen is jonger dan 18 jaar.

FINANCIËLE PROBLEMEN

Huishoudens met risico op armoede kampen vaak met financiële problemen. Acht op de tien huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens gaven in 2012 aan onvoldoende geld te hebben voor uitgaven op het gebied van voeding, kleding, woning-inrichting en vakantie. In dat jaar had 11 procent van de huishoudens met een laag inkomen een huur- of hypotheekschuld. De groep met weinig inkomen die gedwongen was om schulden te maken groeide van ruim 5 procent in 2008 naar bijna 8 procent in 2013.

GEMEENTEN MET VEEL ARMOEDE

In 2011 bevond zich bijna een kwart van alle huishoudens met een inkomen onder de lage-inkomensgrens in een van de vier grote steden. Vooral in Amsterdam (15,4), Rotterdam (14,9%) en Den Haag (14,0%) was het aandeel huishoudens met een laag inkomen hoog. Naast deze drie grote gemeenten bevat de top 10 onder meer Groningen (14,0) en de drie Zuid-Limburgse gemeenten Vaals (13,7%), Heerlen (13,0%) en Kerkrade (11,8%).

1 Het rapport van Oxfam is na te lezen op: <http://sp.nl/9zlie2>

2 Het rapport van Oxfam is na te lezen op: <http://sp.nl/9zlie2>

OPGROEIEN IN ARMOEDE

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Sander van Oorspronk

Maar liefst een op de negen kinderen groeit in Nederland op in armoede. Dat zijn 384 duizend kinderen en jongeren onder de 18 jaar. Onacceptabel natuurlijk in een rijk land als Nederland. Recent onderzoek van de Kinderombudsman laat zien wat het voor kinderen betekent als er thuis geen geld is en levert handvatten voor gemeentelijk armoedebeleid.

Kinderombudsman Marc Dullaert deed samen met het Verwey-Jonker Instituut onderzoek naar wat het voor kinderen betekent om in armoede te leven.¹ Dullaert geeft tevens een aantal aanbevelingen aan gemeenten om armoede onder kinderen aan te pakken.

MELPUNT KINDEREN IN ARMOEDE

Volgens artikel 27 van het Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties hebben kinderen recht op een toereikende levensstandaard. In Nederland is dat voor 1 op de 9 kinderen helaas niet het geval. Om erachter te komen hoe kinderen het zelf ervaren om in armoede te leven opende de Kinderombudsman in februari 2013 het Meldpunt Kinderen in Armoede voor kinderen tussen de 6 en 18 jaar. Ook ouders, professionals, ambtenaren en andere betrokkenen konden hun ervaringen en problemen bij armoedebeleid doorgeven, of goede voorbeelden aandragen van projecten rondom kinderen in armoede.

Het Meldpunt kreeg de nodige belangstelling. In totaal benaderden 681 kinderen en 421 volwassenen het Meldpunt. Daarnaast hielden de onderzoekers met 25 jongeren uit dit Meldpunt diepte-interviews. Ook vroegen zij alle Nederlandse gemeenten naar hun armoedebeleid voor kinderen (198 van de 408 gemeenten reageerden).

ANGST VOOR UITHUISZETTING

In het eerste deel van het rapport komen de kinderen die opgroeien in een armoedesituatie zelf aan het

woord. Veertig procent van hen eet niet elke dag een warme maaltijd. Meer dan de helft van de kinderen, gaat soms of regelmatig naar de voedsel- en of kledingbank of heeft meegemaakt dat water en/of elektriciteit werd afgesloten. Ook vakanties, een lidmaatschap van een sportclub, het vieren van een verjaardag of schoolexcursies zijn vaak niet mogelijk. Opvallend genoeg ligt de oorzaak van de armoede in veel gevallen niet aan de werkloosheid van een of beide ouders, maar aan schulden die het gezin heeft.

Het merendeel van de kinderen die reageerden, geeft aan dat zij merken dat er thuis weinig geld is doordat zij dingen missen in het leven. Dat gemis kan zowel betrekking hebben op primaire levensbehoeften als voedsel, kleding en schoolspullen als op zaken als uitjes, vakanties of een verjaardag vieren. De meeste kinderen vinden het erg dat er thuis geen geld is. Het overgrote deel – 81 procent – van de kinderen denkt dat de situatie in de toekomst ook niet zal verbeteren. Wel geven ze aan dat ze steun ontvangen. Dit is meestal van vrienden of familie, en van verschillende regelingen en instanties zoals het Jeugdsportfonds en de voedselbank. Op school ervaren kinderen daarentegen weinig steun.

De gevolgen voor kinderen die opgroeien in armoede liegen er niet om. Een op de drie kinderen maakt zich elke dag zorgen over de armoede thuis. Deze zorgen richten zich in de meeste gevallen op geldproblemen,

ARMOEDE ONDER KINDEREN NIET ALLEEN IN GROTE STEDEN

Volgens het onlangs verschenen rapport Kinderen in Tel 2014² van het Kinderrechtencollectief zijn de kinderen in Rotterdam, Pekela, Delfzijl, Heerlen en Den Haag het slechtst af. Opvallend is dat er ook in kleine steden grote armoedeproblemen zijn. In de top 10 van armste wijken voor kinderen om in Nederland op te groeien, staan ook steden als Leeuwarden, Amersfoort, Zoetermeer en Lelystad.

maar bij de helft van hen speelt ook de angst om uit huis gezet te worden, geen eten of spullen meer te hebben, of nog meer schulden te maken. Als het over de toekomst gaat, maakt meer dan de helft van de kinderen zich zorgen of ze later wel voldoende geld zullen hebben om hun opleiding te kunnen betalen. Bij een aantal kinderen leiden de zorgen tot psychische en lichamelijke klachten. Ongeveer een kwart van de geïnterviewde kinderen geeft aan dat zij wel eens last hebben van hoofdpijn, buikpijn of vermoeidheid als ze zich zorgen maken over hun thuissituatie. Wat een aantal kinderen als positief ervaart aan hun situatie is dat zij een hechte band hebben met de overige leden van hun gezin en goed met geld hebben leren omgaan. Daarnaast kunnen zij de kleine dingen extra waarderen.

Behalve voor de kinderen zelf en voor thuis heeft de armoedesituatie ook gevolgen op school. Slechts een enkeling praat op school openlijk over de armoede thuis. Pesten is een belangrijke reden om de thuissituatie op school stil te houden. Ongeveer de helft van de kinderen geeft aan wel eens op school gepest te zijn vanwege armoede. Pesterijen die vaak gerelateerd zijn aan de kleding die deze kinderen dragen.

Tenslotte zorgt het geldgebrek van arme kinderen voor sociale uitsluiting. Een derde van de kinderen die gereageerd hebben, zegt dat ze niet op schoolreisje of naar een feestje van andere kinderen gaan, omdat ze geen geld hebben. De helft neemt geen of maar af en toe vrienden mee naar huis, omdat die anders kunnen zien dat ze arm zijn. En twee op de vijf kinderen nemen niet deel aan sportieve of culturele activiteiten vanwege het tekort aan geld.

De kinderen gaven zelf ook een aantal oplossingen, variërend van het zoeken naar een bijbaantje, tot het inzetten van je creativiteit en gebruikmaken van acties, tot vertrouwen houden en tevreden zijn met wat je hebt. Daarnaast gaven zij aan het belangrijk te vinden om contact te krijgen met

Devenber 2012. SP-Tweede Kamerlid Sadet Karabulut en ROOD-voorzitter Lieke Smits overhandigen minister Asscher van Sociale Zaken het manifest *Stop de armoede onder kinderen*.

kinderen in dezelfde situatie. Volgens hen kan de gemeente daarin een ondersteunende rol spelen. Ook vinden zij dat armoede op school meer bespreekbaar moet worden gemaakt.

VERSCHILLEN TUSSEN GEMEENTEN

In het tweede deel van het rapport komen de ouders en professionals aan het woord. De belangrijkste conclusie uit hun reacties op het Meldpunt is dat zij het gevoel hebben dat het in Nederland uitmaakt waar je als kind in een armoedesituatie opgroeit en woont. Veel gezinnen vinden de hulp van een stichting Leergeld en de voedsel- en kledingbanken waardevol, maar deze voorzieningen zijn niet in alle gemeenten aanwezig. Daarnaast hebben alle gemeenten een eigen armoedebeleid en niet alle gemeenten informeren de gezinnen die daarvoor in aanmerking komen even adequaat.

SAMENHANGENDE AANPAK ONTBREEKT

In het derde deel van het onderzoek spreken de gemeenten zelf over hun armoedebeleid. Hieruit komt een vijftal conclusies naar voren. Visie en doelstellingen ontbreken bij voorzieningen voor kinderen in armoede, gemeenten verschillen sterk in

voorzieningen voor deze doelgroep, een samenhangende aanpak ontbreekt voor het verbeteren van de leefsituatie van arme kinderen, weinig gemeenten weten of kinderen in armoede de voor hen bedoelde voorzieningen goed gebruiken en als laatste hebben kinderen onvoldoende stem in het bedenken en uitvoeren van op hen gericht beleid.

SPECIAAL ARMOEDEBELEID VOOR KINDEREN NODIG

Aan het einde van rapport doet de Kinderombudsman een aantal aanbevelingen aan Rijk en gemeenten, waar ook (aankomende) SP-raadsleden en wethouders profijt van kunnen hebben. De eerste is dat alle gemeenten een armoedebeleid ontwikkelen dat specifiek gericht is op kinderen, gezien het feit dat 1 op de 9 kinderen in armoede leeft. Dit armoedebeleid zou aan drie voorwaarden moeten voldoen. Ten eerste dat er een integrale aanpak van armoede onder kinderen komt, waarbij de verschillende beleidsafdelingen binnen gemeenten die zich bezighouden met kinderen in armoede, nauw met elkaar samenwerken. Ten tweede dat voor alle kinderen de voorzieningen vrij toegankelijk zijn en makkelijk aangevraagd kunnen worden. En ten

derde dat kinderen en jongeren betrokken worden bij het opzetten van voorzieningen die voor hen bedoeld zijn.

De tweede aanbeveling aan alle gemeenten is dat zij een zogenaamd kindpakket samenstellen, waarvan de onderdelen direct aan het kind ten goede komen. Het pakket beslaat in elk geval de absoluut noodzakelijke levensbehoeften, aangevuld met zaken om mee te kunnen doen in de samenleving.

In de derde plaats roept de Kinderombudsman gemeenten op om intensief samen te werken met alle lokale actoren (zowel op beleids- als uitvoerend niveau) die hulp bieden aan kinderen in armoede.

De vierde en vijfde aanbeveling tot slot vormen een oproep aan gemeenten en Rijk om het armoedebeleid gericht op kinderen in beeld te brengen en specifiek aan het Rijk om toe te zien op de verplichting uit het Kinderrechtenverdrag van de Verenigde Naties dat ieder kind in Nederland een toereikende levensstandaard heeft.

1 Zie voor het rapport *Kinderen in armoede*: <http://sp.nl/9zllr7>

2 Zie voor het rapport *Kinderen in Tel 2014*: <http://sp.nl/9zllra>

PARTICIPATIEWET WORDT EEN DRAMA

Tekst: Will Tinnemans Foto: Archief Will Tinnemans

Als de Eerste Kamer geen roet in het eten gooit – je weet maar nooit – is vanaf 1 januari 2015 in alle Nederlandse gemeenten de Participatiewet van kracht. Nu al valt te voorspellen dat deze wet niet gaat doen waarvoor hij in het leven is geroepen. Will Tinnemans legt in zijn nieuwe boek over kwetsbaren uit waarom.

Zes volle jaren heeft het geduurd voordat de Wet werken naar vermogen, vermomd als Participatiewet, werkelijkheid werd. De wet moet de kansen op regulier werk vergroten voor bijstandsgerechtigden en arbeidsgehandicapten, zowel Wajongers als WSW'ers. Het is daarbij meegenomen, zo doet staatssecretaris van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Jetta Klijnsma ons geloven, dat de uitgaven voor die groepen de komende jaren 1,7 miljard euro minder stijgen dan bij ongewijzigd beleid het geval geweest zou zijn. Maar die bezuiniging is eigenlijk hoofdzaak. Want de Participatiewet gaat bijstandsgerechtigden, arbeidsgehandicapten en laagopgeleiden helemaal geen betere positie op de arbeidsmarkt bezorgen. En wel om drie redenen.

WAAROM DE WET NIET GAAT WERKEN

Ten eerste: de arbeidsmarkt in het algemeen. De eerste versies van de wet zijn ontworpen in een tijd dat de commissie-Bakker ons voorhield dat de krapte op de arbeidsmarkt niet alleen een probleem was, maar ook een kans om 'kwetsbare groepen beter te integreren in de Nederlandse samenleving'.¹ Nederland telt inmiddels bijna 700.000 werklozen en de beroepsbevolking groeit de komende tien jaar met 620.000 personen als gevolg van de verhoging van de pensioengerechtigde leeftijd naar 67 jaar.²

Ten tweede: de arbeidsmarkt voor laagopgeleiden in het bijzonder. Veel werk in de dienstverlenende beroepen

verdwijnt, door automatisering (transport en logistiek, productiewerk) en door bezuinigingen (zorg, zieken- en leerlingenvervoer, groenvoorziening). Nu al worden laagopgeleiden verdrongen door mensen met een middelbare of hogere opleiding die anders niet aan het werk komen.³ De komende jaren hengelen enkele honderdduizenden arbeidsgehandicapten en bijstandsgerechtigden onder de dreigende knoet van uitkeringsinstaties naar dezelfde, toch al schaarse, banen voor laagopgeleiden. Ten derde: in het sociaal akkoord is afgesproken dat het bedrijfsleven tot 2026 100.000 en de overheid 25.000 banen voor arbeidsgehandicapten creëert. Als die banen er niet komen, krijgen werkgevers met meer dan 25 personeelsleden te maken met een quotumregeling, zo dreigt Jetta Klijnsma. Maar dat is vooral symboolpolitiek. Juist in regio's met veel arbeidsgehandicapten – Noord-, Oost- en Zuid-Nederland – zijn weinig bedrijven met meer dan 25 werknemers. Er is bovendien sprake van 'herschikking', zo is gebleken in Oostenrijk, dat al langer een quotumregeling kent: bedrijven nemen vooral arbeidsgehandicapten aan die in kleinere bedrijven al bewezen hebben dat ze hun geld waard zijn. Per saldo ontstaat er dus geen enkele extra

baan, terwijl het quotum wel gevuld wordt. Bovendien: door de vage definitie van 'arbeidsgehandicapt' zullen mensen die voorheen als regulier personeel in dienst waren als gehandicapt gelabeld worden. Een quotumregeling bergt altijd het gevaar in zich van stigmatisering ('die werkt hier alleen omdat hij zo zielig is') en de banen die arbeidsgehandicapten innemen, gaan op slot voor niet-gehandicapte laagopgeleiden. En dan hebben we het nog niet over de hoge administratieve kosten voor ondernemers, de uitgaven voor (her)keuringen en voor handhaving van het quotum. Er staan besparingen op uitkeringen en inkomsten uit boetes tegenover, 'maar van de effectiviteit in termen van werkgelegenheid voor arbeidsgehandicapten mag niet te veel worden verwacht', schreven CPB-medewerkers Daniel van Vuuren en Krista Hoekstra in maart 2013.⁴

DE PARTICIPATIEWET GAAT SCHADE VEROORZAKEN

Je zou nog kunnen zeggen: baat het niet, dan schaadt het niet. Maar de wet gaat wel degelijk schade veroorzaken. Er is niet alleen sprake van verdringingseffecten, van mogelijke stigmatisering en van hoge kosten voor administratie en handhaving. Er kleven ook andere nadelen aan de Participatiewet.

a) Schoffelen of creperen, luidt het adagium steeds vaker. De tegenprestatie voor een bijstandsuitkering en de druk op arbeidsgehandicapten om een reguliere baan te zoeken, werken op een extreem ruime arbeidsmarkt als een ongewenst-verklaring. Als het effect op de totale voorraad banen nul is, is niemand gebaat bij een substantiele groep mensen die door de overheid als lijntrekkende paria's wordt weggezet. Het maatschappelijk klimaat zal harder en voor deze groepen nog onaangener worden.

b) Bijstandsgerechtigden krijgen vaker met strafkortingen en andere sancties te maken. Wajongers die kunnen

Will Tinnemans is schrijver, moderator en mediatrainer. Van zijn hand verscheen onlangs: *De Kwetsbaren. Concurrentie en verdringing aan de onderkant van de arbeidsmarkt*, Uitg. Nieuw Amsterdam

werken, zien hun uitkering verlaagd van 75 naar 70 procent van het minimumloon. Nieuwe arbeidsgehandicapten die in theorie kunnen werken maar geen baan vinden, komen in de bijstand (voor alleenstaanden 50 procent van het minimumloon). Die uitkering vervalt bij een te hoog vermogen of als iemand inwoont bij een partner of ouders met een uitkering of inkomen. Het kan niet anders of het aantal arme Nederlanders zal de komende jaren doorgroeien.

c) Laagopgeleide werknemers hebben bij hoge werkloosheid te maken met verdringing door hogeropgeleiden. Hun positie op de arbeidsmarkt is al niet best. Ze werken vaak onder beroerde omstandigheden, op onaangename tijden, tegen laag loon en op tijdelijke contracten. Nu krijgen ze ook nog eens concurrentie van arbeidsgehandicapten en bijstandsge-rechtigden, zowel door hun toestroom op de arbeidsmarkt als door het wegkappen van werkgelegenheid door uitkeringsgerechtigden die ‘als tegenprestatie’ of als reïntegratie verplicht werken met behoud van uitkering. De bepaling in de Wet werk en bijstand dat dergelijk werk niet mag leiden tot verdringing van regulier werk, blijkt nu in de praktijk al een wassen neus.⁵ Haagse Harry, een 53-jarige straatveger, is heus niet de enige die na drie jaar zijn oude baan terugkrijgt, maar nu moet ‘werken met behoud van uitkering’ voor een inkomen dat 400 euro per maand lager is.⁶

d) Gemeenten komen in zwaar weer terecht. Bij de decentralisatie van tal van taken in het sociale domein naar lokaal niveau wordt stevig gekort op de

bijbehorende budgetten. Het Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden (Coelo) van de Rijksuniversiteit Groningen heeft berekend dat gemeenten bij ongewijzigd beleid in 2017 zes miljard euro te kort komen, waarvan bijna de helft wordt veroorzaakt door de taken in het sociale domein.⁷ De Participatiewet ‘wordt een financieel en sociaal drama’, zei PVDA-wethouder Klaas Steenhuis van Veendam op 14 januari 2014 in NRC Handelsblad. De financiële problemen van gemeenten, waarvan er veel al kampen met enorme verliezen op grondtransacties, zijn op termijn niet te overzien. Dat gaat waarschijnlijk leiden tot sterke verhogingen van de WOZ en drastische kortingen op zorg, welzijn, cultuur en sociale voorzieningen. En uiteindelijk zullen veel gemeenten volgens artikel 12 van de Gemeentewet een beroep op een extra uitkering uit het Gemeentefonds moeten doen, opgebracht door al die andere armlastige gemeenten. Tenzij de rijksoverheid in een eerder stadium bijspringt, maar dan is dat hele decentralisatiecircus een zotte vertoning geweest.

e) Het vertrouwen in de politiek krijgt een flinke knauw. In het kabinet-Balkenende IV deed Jetta Klijnsma als staatssecretaris van SZW de eerste voorbereidingen voor de Wet werken naar vermogen. Tijdens Rutte I voerde ze fel oppositie tegen de ‘verschrikkelijk draconische bezuinigingen’ en de plannen om de sociale werkplaatsen in een sterfhuisconstructie te laten doodbloeden. ‘Die beschermde werkplekken mogen we nooit afbreken’, zei ze.⁸ Als staatssecretaris van SZW in Rutte II verdedigde ze

diezelfde plannen met verve, inclusief de ‘verschrikkelijk draconische bezuinigingen’ en de sociale werkplaats als sterfhuis. Het is lastig weerwoord bieden aan kiezers die over haar zeggen: zo de wind waait, waait haar jasje.

De vraag is niet óf maar wannéer de Tweede Kamer begint met een parlementaire enquête naar de Participatiewet.

Zie voor discussie over oplossingen voor problemen aan de onderkant van de arbeidsmarkt: www.dekwetsbaren.nl

Dit artikel verscheen eerder op www.socialevraagstukken.nl

- 1 www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2008/06/16/naar-een-toekomst-die-werkt-advies-commissie-arbeidsparticipatie.html
- 2 insights.abnamro.nl/kwantitatieve-ontwikkeling-nederlandse-beroepsbevolking-voorlopig-nog-geen-war-for-talent/
- 3 www.os.amsterdam.nl/pdf/2013_presentation_laagopgeleiden_2.pdf
- 4 www.mejudice.nl/artikelen/detail/quotum-arbeidsgehandicapten-matig-effectief
- 5 www.frv.nl/site/media/pdf/95157/Beter_zicht_op_werken_in_de_bijstand_rapportage_aug_2013.pdf
- 6 ‘Werkloze straatveger moet voor uitkering straten vegen’, Algemeen Dagblad, 12 juni 2013
- 7 www.coelo.nl/rapporten/gemeenten%20in%20perspectief%202013.pdf
- 8 Zie interview in het boek *Onbeperkt succesvol. Leven met een handicap*, Bert Jongen, Eindhoven, Uitgeverij De Boekenmakers, 2012

DE MILJONAIRSTAKS: EERLIJK & NOODZAKELIJK

Tekst: Hans van Heijningen

Niet de gewone mensen zouden de rekening van de crisis moeten betalen, maar de 1 à 2 procent superrijke miljonairstaks die steeds minder belasting zijn gaan betalen. Daarvoor pleit de spraakmakende Franse econoom Piketty. In België lanceerde de Partij van de Arbeid van Peter Mertens zes jaar geleden het idee van de miljonairstaks. Hans van Heijningen maakt een voorlopige balans op.

Thomas Piketty schreef de non-fictie bestseller over kapitaal en ongelijkheid *Capital in the Twenty-First Century*. Kort gezegd komt zijn 680 pagina's tellende boek erop neer dat kapitaal sneller groeit dan de inkomsten uit arbeid. Daardoor zou de omvang van de rijkdom in de handen van 1 à 2 procent van de rijken steeds krankzinniger vormen aannemen, ten koste van een evenwichtige ontwikkeling van de economie en de belangen van de grote meerderheid van de wereldbevolking. Op grond daarvan pleit Piketty voor een radicale correctie: de invoering van een wereldwijde belasting op vermogen en een belasting van 80 procent op inkomens boven de 500 duizend dollar.

GEORGANISEERDE SCHEEFGROEI

De fiscale revolutie van de laatste dertig jaar heeft in bijna heel Europa geleid tot lagere belastingen voor de rijken. In Duitsland, België en andere Europese landen hebben de sociaaldemocraten er actief aan bijgedragen dat de sterkste schouders nu minder belasting betalen dan dertig jaar geleden. Begin mei bevestigde een OESO-rapport dat de vermogenstoename bijna uitsluitend naar de rijkste twee procent ging en dat dit vooral komt door de veranderde belastingwetgeving.

Naast belastingverlaging voor de rijken is er ook het probleem van belastingontwijking. Marco van Hees, belastinginspecteur en lid van de

Actiemateriaal bij de miljonairstaks-campagne van de Belgische PVDA.

Foto: Archief SP

Belgische PVDA, heeft een lijst van 100 grote bedrijven die tussen de 0 en 6 procent belasting betalen, terwijl ze wettelijk 33,99 procent horen te betalen. Een voorbeeld: Exxon Mobile in de Antwerpse haven heeft vorig jaar 2,9 miljard winst gemaakt zonder belasting te betalen.

Wanneer we de scheefgroei in inkomens en vermogens niet weten te corrigeren, krijg je geweldige tegenstellingen tussen rijk en arm. Als daar niets aan gebeurt, dreigt een sociale explosie. Zelfs het OESO-rapport waarschuwt dat de scheefgroei in vermogens de economie van de benodigde zuurstof berooft en tot stagnatie leidt.

WASPOEDERDOOS

De miljonairstaks-campagne in België startte in 2008, rond het uitkomen van Mertens' boek *Op Mensenmaat*. De taks werd als waspoederdoos in de markt gezet, met een fraaie bijsluiter. Ook werd een drietal 'miljonairstaksroutes' uitgezet door fraaie streken waar de superrijken wonen, zoals Waasland en Waals Brabant. Langs deze fietsroutes werd bijvoorbeeld halt gehouden bij het kasteel van de familie Declercq,

eigenaar van een textielimperium. 'Door het thema vermogensongelijkheid een gezicht te geven wordt het bevattelijker voor mensen. Als PVDA België hebben we van aanvang af gepleit voor een vermogensbelasting. Maar in discussies werden we altijd geconfronteerd met de vraag: 'Wie reken je dan tot de rijken?' Tweeverdieners en mensen uit de hogere middenklasse bleken zich telkens weer ten onrechte aangesproken te voelen. Daardoor zijn we beter gaan nadenken over het belasten van rijkdom. Daarmee kwamen we op het begrip miljonairstaks uit in plaats van vermogensbelasting.'

PLOETEREN

'De eerste twee jaar deed de Belgische PVDA taboedoorbrekend werk met een miljonairstaks-campagne, tot 2010 moesten we tegen de stroom in roeien. We kwamen met een nieuw idee, dat haaks stond op de liberale fanfare die verkondigde dat als enige uitweg uit de crisis de gewone mensen de rekening moeten betalen. We zochten naar een opening om een nieuw idee ingang te doen vinden, via mediage-nieke acties, zoals de SP in Nederland

Peter Mertens.

doet. Vanaf 2010 omarmden ook de christelijke en socialistische vakbonden en maatschappelijke organisaties als de Derde Wereldorganisatie 11.11.11 het miljonairstaks-idee. Zij verenigden zich in een Financieel Actie Netwerk (FAN), waardoor onze campagne aan kracht won. Oorspronkelijk hadden we ons ten doel gesteld om 88.000 handtekeningen op te halen (1 voor elke familie die onder de miljonairstaks zou vallen). Maar na 100.000 zijn we gestopt met actief handtekeningen ophalen. De invoering van de miljonairstaks is belangrijk. In feite betaalt de werkende bevolking nu de rekening voor de crisis. Ons voorstel is om door de rijken te belasten slapend kapitaal te activeren. Voor de ontwikkeling van onze partij is de miljonairstaks-campagne belangrijk geweest. We krijgen er nu erkenning voor.'

WIE ZIJN DE RIJKEN?

De Belgische PVDA benadrukte van meet af aan dat de campagne alleen de allerhoogste inkomens trof: de 2 procent van de bevolking, 88 duizend gezinnen, met meer dan 1,5 miljoen euro vermogen. De eerste categorie, met een vermogen van 1,5 tot 2 miljoen euro, zou jaarlijks 1% gaan betalen; 2% belasting voor de categorie die een vermogen van 2 tot 3 miljoen euro bezit; 3% voor de groep met meer dan 3 miljoen euro vermogen. Zo'n belasting zou jaarlijks 8 à 9 miljard euro opleveren. Dat maakt extra investeringen mogelijk in onderwijs, gezondheidszorg, kindercrèches, sociale zekerheid en publieke voorzieningen. Mertens: 'Het is de hoogste tijd voor een trendbreuk met het bezuinigingsbeleid dat overal in Europa tot stagnatie en werkloosheid leidt.'

En de pijn? 'De eigenaren van de Belgisch-Braziliaanse biergigant AB Inbev of de miljardairsfamilie Spoelberg zullen jaarlijks een paar ton extra belasting betalen, maar die zien dat bij wijze van spreken niet eens op hun rekening. Ook met zo'n belasting kunnen ze gewoon met de catamaran de oceaan over en in Cannes de bloemetjes buiten zetten, terwijl zij er geen boterham minder om eten. Het is dus niet zo dat de miljonairstaks oproept tot het onteigenen van de rijken, zoals rechtse krachten graag roepen.'

MYTHES DOORGEPRIKT

Kort geleden verscheen het boek *Belastingparadijs België* van Marco van Hees. Daarin beschrijft hij de extreem scheve verdeling van de koek in België. Van Hees werkt samen met Piketty. Het genoemde onderzoek van Piketty heeft geleid tot het sneuvelen van een aantal mythes. Als eerste de mythe dat de inkomensverschillen kleiner worden naarmate de economie groeit. Dat blijkt nergens het geval: niet in de VS, niet in Duitsland en niet in België en Nederland. Ten tweede blijkt uit zijn studie dat de groei voornamelijk opgeslorpt wordt door een miniem percentage van de bevolking. Op de derde plaats blijkt er helemaal geen sprake van een trickle-down-effect, het mechanisme dat rijkdom aan de top doorsijpelt naar beneden. Daarmee wordt de positie van de Chicago School, die belastingverlaging voor de rijken bepleit, totaal onderuit gehaald. De excessieve kapitaalstoename aan de top leidt tot het oppotten van rijkdom, wat op geen enkele manier ten goede komt aan de samenleving.

Een bekend bezwaar tegen een extra belasting voor de superrijken is dat zij hun kapitaal elders onderbrengen en daarmee de economie en werkgelegenheid schaden. Mertens pareert dit door te verwijzen naar het Franse voorbeeld: 'Daar is onder de sociaaldemocratische president Mitterand al een bescheiden vermogensheffing ingevoerd: l'impôt de solidarité sur la fortune. Die zorgt in Frankrijk voor 4 miljard aan extra belastinginkomsten. Uit onderzoek van de Franse Senaat blijkt dat 97,5 procent van de rijken die belasting keurig betaalt; slechts 2,5 procent van de rijken 'gaat lopen'.

Daarbij is het belangrijk om je te realiseren dat rijken niet alleen beschikken over roerend goed (kapitaal en dergelijke) maar ook over onroerend goed en waardevolle politieke connecties. Vaak zijn zij er helemaal niet happig op om met hun hele hebben en houden te verkassen. Dus zo'n vaart zal het niet lopen als we de rijksten wat meer belasting laten betalen.'

SLECHTE KOPIE

Dit jaar hebben ook partijen als de liberale NV-A, de Parti Socialiste en Groen het punt van de vermogensbelasting in hun programma staan – maar in verwaterde vorm. De sociaaldemocraten in België kwamen recent met een voorstel voor vermogensbelasting dat 10 tot 15 procent van de bevolking omvat. Dat is wat de Belgische PVDA betreft een slecht voorstel, omdat het grootste deel van de explosieve kapitaalsgroei niet naar de hogere middenklasse of de tweeverdieners gaat maar vrijwel exclusief naar de hele kleine groep puissant rijken. 'Met dit voorstel roep je onmiddellijk de discussie over de voor- en nadelen van het extra belasten van de middeninkomens over je af. Daarmee ondermijn je de basis voor progressieve vermogensbelasting in plaats van dat je die versterkt. De opstelling van de voorman van de Vlaamse SP-A (de sociaaldemocraten) laat die dubbelheid zien. Bij herhaling brengt hij naar voren dat het geen schande is om rijk te zijn...'

MASSALE STEUN

Vorig jaar heeft de krant *De Morgen* een enquête gehouden over de steun vanuit de bevolking voor de miljonairstaks. Daaruit bleek dat 80 procent van de mensen voor was. 'Een mooi percentage,' vindt Mertens, 'al zou je ook kunnen zeggen dat 18 procent van de bevolking nog niet snapt dat ook zij belang hebben bij de invoering van zo'n belasting.' Een van onze affiches luidt: 'Het wordt tijd dat multinationals meer belasting betalen dan de schoonmaakster.' De schoonmaakster betaalt jaarlijks 4.440 euro op een maandsalaris van 1.400 euro. Ook kleine en middelgrote ondernemingen (KMO's) betalen allemaal belasting. De grootste stellers betalen de minste belasting.'

'MUNTUNIE IS OP TERMIJN NIET HOUDBAAR'

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Archief Bastiaan van Apeldoorn

In het kader van de Europese verkiezingen sprak *Spanning* met politiek econoom Bastiaan van Apeldoorn. Hij maakt zich grote zorgen over het neoliberale Europese beleid dat de nationale democratie steeds meer buitenspel zet en de verschillen tussen arm en rijk vergroot.

› **Vorig jaar schreef jij twee opinie-stukken over de plannen van de president van de Europese Raad, Herman Van Rompuy, om te komen tot een 'echte economische en monetaire unie'. Wat houden deze voorstellen in?**

'Ze zijn het sluitstuk van een serie maatregelen om Eurolanden hun begrotingsautonomie af te nemen. Ze hebben als doel om van de EMU een echte economische unie te maken. Het probleem is nu dat je één munt hebt met 18 nationale begrotingen. Van Rompuy wil deze weeffout in de Economische Monetaire Unie herstellen. Dat doet hij op een slinkse manier, want het ligt politiek te gevoelig om een Europese superstaat met een eigen begroting in te voeren. Daarom kiest hij ervoor om via bindende economische contracten de nationale begrotingen vanuit 'Brussel' te onderwerpen, waarbij de EU niet alleen zeggenschap krijgt over de omvang van onze begroting, maar ook over de inhoud, dus waar we onze belastingcenten aan uitgeven. Dit betekent dat we geen vrije keuzes meer kunnen maken over bijvoorbeeld de arbeidsmarkt of onze pensioenen.'

› **De uitholling van de Europese nationale democratieën is al langer gaande. Waar ging het mis met Europa?**

'Het ging mis in de jaren tachtig met de ondertekening van de Europese akte in 1986. Hierin werd de ambitie uitgesproken om de Europese interne markt te voltooiën. Vanaf dat moment werd alles in het werk gesteld om alle denkbare barrières te slechten die het

vrije verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen ('de vier vrijheden') in de weg stonden. Het primaat van de politiek maakte plaats voor het primaat van marktliberalisering, wat inhield dat nationale wetgeving ondergeschikt werd gemaakt aan de wetten van de interne markt.

Het opgeven van de eigen munt was een volgende stap in het weggeven van de nationale soevereiniteit. Door de EMU, zoals vormgegeven door het Verdrag van Maastricht, verloren landen belangrijke beleidsinstrumenten om de eigen economie te sturen. Denk maar aan de beruchte 3-procentnorm, die het begrotingsbeleid van de lidstaten steeds meer bepaalt. Door de door Van Rompuy voorgestelde economische contracten kan 'Brussel' zich ook nog gaan bemoeien met de inhoud van de nationale begroting. Daarmee zet je de nationale democratie volledig buitenspel.'

› **Wie zitten er achter dit neoliberale Europese project en wat zijn hun intenties?**

'Het neoliberalisme is een politiek project, dat gedragen wordt door bepaalde krachten en actoren. Een belangrijke rol hier wordt gespeeld door een Europese kapitalistische elite die bestaat uit vertegenwoordigers van het Europese transnationale bedrijfsleven. Uit een analyse van de mensen erachter blijkt dat een elitegroep van zo'n vijftig CEO's van transnationale bedrijven, verenigd in de Europese Ronde Tafel van Industrielen (ERT), een groot aandeel heeft gehad bij de totstandkoming van de huidige neoliberale EU. Europese en nationale politici maken weliswaar het beleid, maar ze krijgen wel input van verschillende belangengroepen. De lobby van het Europese grootbedrijf is

daar erg succesvol in en drukt een sterk stempel op het Europees beleid. Dit is al zo sinds de jaren tachtig. Multinationals als Shell, Philips, Fiat, Siemens, Volvo en Nestlé hadden veel te winnen bij de interne markt en een gemeenschappelijke munt. Zo konden zij hun transactiekosten verlagen en de muntunie gebruiken om neoliberaal beleid op te leggen. Dit betekende afslanking van de verzorgingsstaten, begrotingsdiscipline voor alle lidstaten, flexibilisering van de arbeidsmarkt en deregulering van de financiële markten.'

› **Wat zullen de gevolgen zijn voor de verschillen tussen arm en rijk als de plannen van Van Rompuy doorgaan?**

'Sinds de crisis van 2008 zijn die verschillen door de enorme bezuinigingen en de ongelijke verdeling van de kosten al toegenomen en die zullen alleen nog maar groter worden als de plannen van Van Rompuy worden uitgevoerd. De sociale kosten zijn enorm en de effecten daarvan zullen nog generaties voelbaar zijn. De Griekse economie is met meer dan 25 procent gekrompen terwijl de eurozone als geheel meer dan 10 procent aan potentiële groei verloren heeft. De werkloosheid in de zuidelijke lidstaten ligt tussen de 15 en 25 procent, de jeugdwerkloosheid in Griekenland en Spanje zelfs boven de 50 procent. Deze jongeren komen niet aan de bak en het ziet er niet naar uit dat dit snel zal veranderen. Volgens een vorig jaar verschenen rapport van het Rode Kruis is als gevolg van de crisis en de daaropvolgende bezuinigingspolitiek het aantal mensen dat afhankelijk is van voedselpakketten van het Rode Kruis in de periode 2009-2012 met 75 procent gestegen. Het aantal armen wordt steeds groter en degenen die arm zijn worden steeds armer. Als Van Rompuy en de zijnen hun zin krijgen wordt het huidige neoliberale beleid tot grondwet verheven en zal de ongelijkheid tussen de noordelijke en

Bastiaan van Apeldoorn (1970) is politiek econoom en docent Internationale Betrekkingen aan de Vrije Universiteit. Van zijn hand verschenen onder meer:

- 'Van Rompuy's weg is de onze niet', in: *Socialisme & Democratie 2* (April 2013), 5-16;
- 'The European Capitalist Class and the Crisis of its Hegemonic Project', in: *Socialist Register 2014*, Pontypool: Merlin;
- 'De democratie wordt geofferd op het altaar van de muntunie', in: *De Volkskrant* (20 december 2013).

‘Je zult het neoliberale Europa eerst moeten afbreken, voordat je haar weer kunt opbouwen.’

zuidelijke lidstaten, maar ook binnen de EU-landen, alleen maar groter worden.’

› Welke kant moeten we volgens jou dan op met Europa?

‘Je zult het neoliberale Europa eerst moeten afbreken, voordat je haar weer kunt opbouwen. Anders zal er geen sociaal Europa zijn. We moeten af van het idee dat je op Europees niveau sociaal beleid kunt voeren. De nationale bevolkingen moeten weer de mogelijkheid krijgen om hun sociaal-economische stelsel zelf in te richten. Dit is mogelijk met een bepaalde mate van Europese integratie, maar niet met een munt. Een munt met 18 soevereine landen werkt niet en gaat ten koste van de nationale democratie. Een Europese democratie daarvoor in de plaats stellen acht ik onhaalbaar en onwenselijk, vanwege de grote onderlinge verschillen.’

› Hoe zie jij de toekomst van Europa voor je?

‘Er zijn drie scenario's mogelijk. Het eerste is de weg van Van Rompuy naar verdergaande Europese integratie waarbij de democratie geofferd wordt op het altaar van de muntunie. De Unie wordt dan steeds ondemocratischer tot de bevolking het op een gegeven moment niet meer pikt. Het tweede is het scenario dat sommige liberalen en de groenen voor ogen hebben, waarbij we verder gaan met het integratieproces, maar dan met een Europese democratie. Dit gaat niet werken, want Europa heeft geen demos (volk).

Het derde is dat we teruggaan naar de nationale munten met behoud van de nationale democratie en het eigen sociale stelsel. Hoewel het vertrek uit de euro hoge kosten met zich mee zal brengen, zouden we ons wel moeten voorbereiden op een mogelijk

uiteenvallen van de euro, en een plan B hiervoor hebben klaarliggen om zo de negatieve gevolgen te beperken. Op termijn is de euro volgens mij niet houdbaar en dus is het goed om nu na te denken over mogelijke alternatieven.’

› Je bent erg somber in je analyse over Europa. Heeft het eigenlijk nog wel zin om te stemmen op 22 mei?

‘Ja, dat heeft zeker zin, want verandering in beleid is wel degelijk mogelijk. Een flinke overwinning van Eurokritische partijen als de SP, die Linke en Syriza kan een belangrijk signaal geven. Het verzet vanuit de bevolking tegen deze EU neemt steeds meer toe. De lidstaten voeren de bezuinigingen nog uit, maar de vraag is hoe lang nog. Steeds meer mensen hebben er genoeg van en willen deze EU niet.’

GELOOF IN INDIVIDU BEDREIGT GELIJKWAARDIGE DEELNAME NIEUWKOMERS IN NEDERLAND

Tekst: Bram Mellink Foto: Uitgeverij Wereldbibliotheek

Op vrijdag 21 maart, twee dagen na de gemeenteraadsverkiezingen, deed cabaretier Pieter Derks een voorspelling in De Wereld Draait Door: met zijn 'minder Marokkanen' had Geert Wilders zijn hand definitief overspeeld. Vanaf nu werd het met de PVV alleen nog maar 'minder, minder, minder'.

Even leek Derks gelijk te krijgen. De PVV zakte in de peilingen, de politieke verontwaardiging steeg tot grote hoogte en een snelle uittocht van PVV'ers volgde. Maar na een roofoverval in Deurne was Wilders als vanouds terug op het politieke podium. Waar we eerst gezamenlijk een grens trokken – 'dit gaat te ver' – kwam nu weer een oude discussie op gang: waarom valt Wilders zo moeilijk te bestrijden? En al snel kwamen de bekende argumenten op tafel: rechts wees op de 'problemen' die Wilders 'benoemt', links wijt Wilders' succes vooral aan zijn slimme politieke strategie. Als ervaren politicus en behendige populist zou Wilders nu eenmaal moeilijk te bestrijden zijn.

Toch is het maar de vraag of het succes van Wilders alleen maar voortkomt uit zijn strategie of door de 'problemen' die hij benoemt. Wilders mag dan een behendig politicus zijn, maar heeft hij zoveel strategisch talent dat werkelijk niemand zich met hem kan meten? Ik vraag het me af. En wat die problemen betreft: welke problemen benoemt Wilders precies? Schept hij, bijvoorbeeld met zijn nadruk op afkomst als verklaring voor criminaliteit, juist niet nieuwe problemen, bijvoorbeeld door de indruk te wekken dat Marokkaans-zijn zélf een verklaring zou zijn voor crimineel gedrag?

In dit artikel verklaar ik het succes van Wilders op een andere manier. Naar mijn idee is zijn politiek mede zo invloedrijk, omdat die steunt op een idee dat in Nederland bijna van links tot rechts weerklank vindt: het idee

dat allochtonen minder individualistisch, en dus minder vrij en zelfstandig zijn dan 'wij' Nederlanders. Zoals ik zal laten zien, valt dit strakke onderscheid tussen de individualistische Nederlander en de niet-individualistische Nederlander moeilijk vol te houden. Toch is het een van de meest wijdverbreide aannames van ons politieke debat, die grote belemmeringen opwerkt voor de gelijkwaardige deelname van nieuwkomers in Nederland.

INDIVIDUALISERING ALS MYTHE

Kort na de gemeenteraadsverkiezingen schreef journalist Chris Rutenfrans in *de Volkskrant* een kort stuk over 'de uitvinding van het individu', waarover de filosoof Larry Siedentop kort tevoren een boek had geschreven. Siedentop meende, zo legde Rutenfrans uit, dat individualistisch denken een westerse uitvinding is, afkomstig uit het vroege christendom. Volgens Rutenfrans moesten we deze manier van denken koesteren, en daarom moesten we Wilders' groepsdenken ('de Nederlandse stam tegenover de Marokkaanse stam') niet accepteren. Tegelijkertijd was het volgens Rutenfrans duidelijk dat 'immigranten [die] zijn gekomen uit tribale samenlevingen (...), begrijpelijk, moeite hebben zich aan te passen aan onze geïndividualiseerde samenleving.' Met andere woorden: wij westerlingen zijn eeuwen bezig geweest met individualisering. We mogen dus niet verwachten dat nieuwkomers dit in een paar jaar inhalen.

Onbedoeld laat Rutenfrans precies zien waar het debat over de multiculturele samenleving in Nederland om draait: de tegenstelling tussen geïndividualiseerde Nederlanders en niet-geïndividualiseerde migranten. Hoe we met die tegenstelling moeten omgaan, is niet altijd duidelijk. Vooral in linkse kringen wordt vaak gepleit voor behoedzaamheid. Emancipatie en integratie vergen nu eenmaal tijd. Rechtse partijen als de VVD en de PVV hebben meestal minder geduld

en hameren erop dat nieuwkomers zo snel mogelijk Nederlandse waarden moeten omarmen. Beide partijen vinden elkaar echter in één grondgedachte: nieuwkomers zijn minder individualistisch dan wij.

Deze tegenstelling – 'wij' zijn individualistisch, 'zij' zijn dat (nog) niet – klinkt zo vanzelfsprekend, dat we ons zelden afvragen of die ook daadwerkelijk klopt. Toch zijn daar wel vragen bij te stellen, want wat is dat eigenlijk, een vrij, zelfstandig individu? Kunnen we ons los maken van anderen om, op ons zelf teruggeworpen, in vrijheid onszelf te zijn? Maken we in plaats daarvan niet van wieg tot graf deel uit van een samenleving, die steeds weer nieuwe eisen stelt en verplichtingen aan ons oplegt? Hoe individualistisch zijn 'wij Nederlanders' dan eigenlijk?

Een paar voorbeelden laten zien dat de grens tussen individuele keuzes en groepsgedrag vaak nogal achteloos wordt getrokken. Als iemand's ochtends een spijkerbroek aantrekt, zal niemand zich afvragen of hij of zij die keuze wel zelf heeft gemaakt. Tegelijkertijd doen we het allemaal. De hoofddoek wordt wél vaak in verband gebracht met dwingend groepsgedrag, terwijl die veel minder voorkomt in het Nederlandse straatbeeld en dus ook gemakkelijk als eigenzinnig gezien zou kunnen worden. Ga je naar het vrijdagmiddaggebed in de moskee? Dan voeg je je naar een groeps cultuur. Blijf je thuis, zoals de overgrote meerderheid van Nederland, dan geld je als zelfstandig individu.

INDIVIDUALISERING ALS KEURSLIJF

Wat individueel gedrag eigenlijk is, bepalen we met elkaar. Hoe gek het ook klinkt: individualisering berust op groepsnormen. Sociologen hebben daarom wel beweerd dat individualisering, kortweg het idee dat we in Nederland vroeger een hechte gemeenschap waren, maar nu vrije individuen zijn geworden, een mythe

Bram Mellink.

is. Dat klopt, althans in die zin dat er niet zoiets bestaat als een meetbaar individualistischer samenleving. Hoe kun je individualiteit immers objectief meten?

Toch heeft ons geloof in individualisering wel gevolgen voor onze samenleving, maar op een heel andere manier dan we gewend zijn te denken. Ons geloof in de Nederlandse geïndividualiseerde samenleving leidt er vooral toe dat we alloctonen (die worden gezien als 'niet-geïndividualiseerden') voortdurend vertellen dat ze net zo individualistisch moeten worden als Nederlanders. Onze samenleving, die aan ieder individu 'worden wie je bent' belooft, heeft een sterke neiging om haar individualiseringswaarden op te dringen, om van nieuwkomers te verlangen dat ze worden zoals wij.

Voorbeelden hiervan zijn er genoeg. Denk aan orthodoxe christenen, die vrouwen in hun partij moeten toelaten en homovoorlichting op school moeten slikken. Denk aan het Nederlandse emancipatiebeleid, waarin van overheidswege via een 'emancipatiemonitor' wordt bijgehouden hoe het met de emancipatie van minderheden staat. Maar denk vooral ook aan de wijze waarop we met migranten omgaan, door ze via inburgeringscursussen en naturalisatieceremonies tot vrij en zelfstandig

individueel op te voeden. Daarom moeten nieuwkomers, bij het verkrijgen van hun paspoort, verplicht de verklaring van verbondenheid afleggen, waarin ze beloven de rechten en vrijheden van Nederland te respecteren. Daarom ligt in inburgeringscursussen de nadruk niet op sociaal-economische zelfredzaamheid, maar op de omarming van Nederlandse waarden.

Het gevoel dat we minderheden tot individuen moeten opvoeden, wordt door links en rechts gedeeld. Pim Fortuyn verwoordde dit gevoel al in 2002. In een berucht interview waarin hij de islam achterlijk noemde, zei hij: 'Ik heb geen zin de emancipatie van vrouwen en homoseksuelen nog eens over te doen.' Aan de ene kant wekte hij hiermee de indruk dat Nederland als land van geëmancipeerde individuen 'af' is, dat Nederlanders de emancipatie van bijvoorbeeld vrouwen en homo's ten volle hebben omarmd. Aan de andere kant wekte Fortuyn de indruk dat deze emancipatie op de tocht staat en ons door nieuwkomers wordt afgepakt.

NAAR EEN STRIJDBAARDER DEMOCRATIE

Wat op het eerste oog zonder meer waar lijkt te zijn, berust eigenlijk op een onbewezen stelling: Nederlanders zijn geëmancipeerde individuen, nieuwkomers zijn dat (nog) niet. Vanuit dit idee hebben we in de afgelopen jaren politieke debatten gevoerd over de positie van de vrouw binnen de islam, over homogeweld onder alloctone straatkinderen en over de relatie tussen de Marokkaanse groeps cultuur en crimineel gedrag.

Het is echter de vraag of onze democratie baat heeft bij deze onbewezen scheidslijn tussen geïndividualiseerden en niet-geïndividualiseerden. Onder het mom van 'individuele vrijheid' zijn we hard bezig om hordes burgers als niet-geïndividualiseerden weg te zetten. We verwachten van nieuwkomers dat ze door integratie 'onze waarden' omarmen, we schrijven christenen via de wet voor dat ze vrouwen moeten toelaten tot de kieslijst en homo's moeten toelaten op school, en als iemand uitspraken doet die ons niet zinnen ('minder Marokkanen' bijvoorbeeld), stappen we naar

de rechter. Dat duidt niet op een open democratisch debat, maar riekt naar een nieuwe politieke correctheid: in Nederland moet je je voegen naar onze individualiseringswaarden.

Juist in het geloof in het vrije individu zit het Nederlandse groepsgedrag besloten. Als we écht problemen willen benoemen en zinvol willen debatteren over de multiculturele samenleving, zouden we daarom onder ogen moeten zien dat autochtone Nederlanders, net als nieuwkomers, een groep vormen die bepaalde normen en waarden uitdragen: individualiseringswaarden.

Op basis van dat uitgangspunt kunnen we vervolgens opnieuw het debat over minderheden aangaan. Misschien moeten we daarbij onder ogen zien dat een gezonde democratie bij groepsvorming is gebaat. Groepsvorming geeft individuen namelijk de ruimte om zich met andere individuen te verenigen, en als groep een vuist te maken in het publieke debat. Al kan dit leiden tot forse spanningen, als medicijn tegen zelfgenoegzaamheid en tot behoud van een breed democratisch debat is groepsstrijd onontbeerlijk. Groepsdenken brengt opponenten van Wilders daarom verder dan ongefundeerde individualiseringsdrang.

Bram Mellink is historicus en auteur van *Worden zoals wij: Onderwijs en de opkomst van de geïndividualiseerde samenleving sinds 1945*, Uitg. Wereldbibliotheek

LAAT 4 MEI OVER '40-'45 GAAN

Tekst: Max van den Berg Foto's: Archief Max van den Berg

Onlangs verscheen er een gezamenlijke oproep van de Nederlandse Raad van Kerken, de Joodse gemeenschap en het Contactorgaan Islam en Overheid, waarin werd aangedrongen om de 4 mei-herdenking weer terug te brengen tot het oorspronkelijk uitgangspunt: het herdenken van de slachtoffers uit de bezettingsperiode 1940-1945. Medeoprichter van het Verzetsmuseum in Amsterdam, Max van den Berg, vindt dat we deze oproep zouden moeten ondersteunen.

Sinds 1961 worden op 4 mei ook de gevallen uit andere oorlogen zoals die in Indonesië, Korea, Joegoslavië, Irak en Afghanistan herdacht. In een onlangs verschenen gezamenlijke oproep van de Nederlandse Raad van Kerken, de Joodse gemeenschap en het Contactorgaan Islam en Overheid wordt de vrees uitgesproken dat het uitzonderlijke karakter van de Tweede Wereldoorlog verloren gaat door dit scala van herdenkingen.

De 'verbreding' van de 4 mei-herdenking stoelt op een gedachtegang met verschillende invalshoeken. Ten eerste wordt verondersteld dat de Tweede Wereldoorlog zo ver achter ons ligt, dat we die strijd nu zonder emoties en objectiever kunnen bekijken en beoordelen als een gewone oorlog waarbij fouten aan beide kanten zijn gemaakt en waarbij verbroedering van de volkeren in Europa nu op de agenda hoort te staan. Ten tweede telt de Tweede Wereldoorlog bijna geen overlevenden meer, en wil je de Dodenherdenking – ook voor jongeren – actueel houden, dan zou je de slachtoffers van recente oorlogen bij de herdenking moeten betrekken. Ten derde zijn er na 1945 vele oorlogen geweest waar Nederland bij betrokken was en waarbij slachtoffers vielen. Er zou ruimte moeten zijn om ook hen te herdenken.

EEN BREDE DODENHERDENKING?

Was de Tweede Wereldoorlog in vergelijking met andere oorlogen

uitzonderlijk? Dat wordt door de aanpak van het Nationaal Comité 4 en 5 mei in wezen ontkend. Deze ontkenning wordt ondersteund door bekende historici. In zijn boek *Grijs Verleden* schrijft Chris van der Heijden: 'We zouden de oorlog net zo moeten beschrijven als die van andere periodes.' Die opvatting wordt dan ook aangevuld met de typering van het verzet als 'bestaande uit een paar mensen uit een stuk, heel wat scharrelaars en alles wat daar tussenin zat'. Ad van Liempt introduceert in zijn boek en tv-serie *De Oorlog* motieven en handelingen van nazi's en SS'ers die 'zeker zo interessant zijn als de overwegingen van verzetmensen'. Van Liempt wil zich 'zoveel mogelijk onttrekken aan de morele appreciaties' bij de beoordeling van de Tweede Wereldoorlog. Op die basis komt hij in zijn boek na anderhalf jaar bezetting tot de conclusie 'dat daden van verzet uit den boze zijn. Waarom zou je ook, als de bezetter samenwerking heeft aangeboden en zich van de beschaafde kant laat zien'. Kortom: een normale oorlog tussen normale staten, zoals we die in de hele menselijke geschiedenis hebben gezien. Deze beschrijvingen lijken in tegenstelling te staan tot het groeiend bezoekersaantal aan musea over de Tweede Wereldoorlog (recentelijk 1.2 miljoen), een niet ophoudende stroom van films en succesvolle shows als *De Soldaat van Oranje* of de theatervoorstelling *Anne*. Maar met alle goede bedoelingen slaat ook hier vervlaking toe. Er wordt meer ingespeeld op spanning en sensatie dan op verdieping van de inzichten. In zijn recente proefschrift *De oorlog in het museum: herinnering en verbeelding* stelt de historicus Erik Somers: 'Het evenwicht tussen emotie en sensatie aan de ene kant en verantwoorde informatie aan de andere is wankel.' En zo ontstaat een gemakzuchtige gedachtesfeer. Er zijn sinds 1945 zoveel oorlogen gevoerd dat het dus beter is om alle gevallen, zonder onderscheid, op een dag te herdenken. Geen wonder dat door deze versluiering van de geschiedenis nog maar 14 procent van

de deelnemers aan de 4 mei-herdenking aan de periode 1940-1945 denkt. Ook een karig geschiedenisonderwijs heeft daaraan bijgedragen. Gelukkig zijn er historici als Barbara Henkes in het Historisch Nieuwsblad, Marjan Schwegman van het NIOD, Jolande Withuis, Ruud Weijdeveld en Dirk Mulder van het Herinneringscentrum Kamp Westerbork, die de rol van het verzet willen herwaarderen en de betekenis van de Tweede Wereldoorlog een zwaarder accent willen geven.

DE TWEDE WERELDOORLOG HEEFT EEN UNIEK KARAKTER

In het tijdvak 1939-1945 heeft zich in Nederland en Europa een strijd afgespeeld met wel degelijk een uniek karakter. Als bewijs wordt in eerste instantie naar de Holocaust gewezen. Begrijpelijk. Deze industrieel opgezette massamoord op Joden kent zijn weerga in de geschiedenis niet en is onverbreekelijk met het nazi-regime verbonden.

Maar er zijn meer factoren.

Europa had niet alleen te maken met het antisemitisme, maar ook met de waan van een superieur Germaans ras, dat levensruimte nodig had. In 1939 werd in Berlijn het plan opgesteld om het hele Poolse volk, op twee miljoen toekomstige knechten na, te doden. Dat plan moest in twintig jaar worden voltrokken. Dat heeft geleid tot het uitroeien van 2,5 miljoen mannen en vrouwen van Poolse afkomst. In Wit-Rusland werden zesduizend dorpen platgebrand, in zeshonderd gevallen inclusief de bevolking. Hier kwamen 1,5 miljoen burgers bij om het leven. Drie miljoen Russische burgers vonden de dood door executies en uithongering. De Duitse Wehrmacht was bij al deze acties volop betrokken.

Ook de Romaanse volkeren werden gediscrimineerd. Toen in de zomer van 1940 de Belgische krijgsgevangenen werden vrijgelaten, gold dat alleen voor Vlamingen en niet voor Walen. Op 8 september 1943 verbrak Italië zijn bondgenootschap met Hitler. Die liet uit wraak op het Griekse eiland Kefalonia 5000

Dit beeldhouwwerk in de Rosenstrasse in Berlijn, is een gedenkteken voor de niet-joodse vrouwen die demonstreerden tegen de arrestatie en dreigende deportatie van hun joodse mannen. Dankzij deze protesten werden de mannen uiteindelijk vrijgelaten.

Italiaanse soldaten fusilleren en 4500 in concentratiekampen verhongeren. Zij werden als mannen van een inferieure kwaliteit beschouwd. Het superieure Germaanse ras moest natuurlijk ook uit gezonde mannen en vrouwen bestaan, klaar voor de komende oorlog. Verstandelijk gehandicapte en geesteszieke kinderen bedreigden de raszuiverheid en vormden een financiële belasting. Daarom werd in het diepste geheim de Aktion T4 voorbereid, een plan om deze kinderen te doden. De actie startte begin 1940 en eindigde onder druk van de katholieke kerk op 18 augustus 1941. Maar toen waren er al 70.000 kinderen door vergiftiging of vergassing om het leven gebracht. Sinti en Roma, die in Duitsland de scheldnaam Zigeuner kregen, werden als asociale elementen in de concentratiekampen opgesloten. Naar schatting kwamen 450.000 van hen om het leven.

Aangezien de nazi's in alle Europese landen de bestaande democratische instellingen als parlement en gemeenteraden, vrije pers en radio ophieven

ontstond als reactie daarop een uitgebreide illegale verzetsbeweging waarbij in Nederland onderduiken, hulp aan onderduikers en illegale pers centraal stonden. Door deze verzetsactiviteiten zijn in Europa tienduizenden door executiepelotons om het leven gebracht. Nazi-Duitsland was ook de grootste slavenmaatschappij uit de wereldgeschiedenis. Meer dan 10 miljoen dwangarbeiders werden onder onmenselijke omstandigheden uitgebuit. Er waren 105 Arbeits Erziehungs Lager, AEL's, waar arbeiders die volgens de ondernemer niet hard genoeg werkten voor 56 dagen in konden worden opgesloten. Een seintje van de directie, en de Gestapo kwam ze in de fabriek arresteren. De AEL's kregen in opdracht van de SS-generaal Kaltenbrunner een zwaarder regime dan dat van de concentratiekampen. In heel Duitsland zijn 700.000 dwangarbeiders om het leven gekomen. Van de 500.000 Nederlandse dwangarbeiders kwamen er 30.000 niet meer terug. Velen werden na 1945 getroffen door verstoorte familierelaties. Nazi-Duitsland deed ook aan landje-

pik. Tijdens de strooptocht door Europa werd in Polen het hele Warthe-gebied geannexeerd en moesten een miljoen Polen gedwongen verhuizen richting Warschau. In Litouwen werd de kuststrook van Klaipeda (Memel) in beslag genomen. Het Sudetengebied werd van Tsjechië afgescheurd. Nog erger was de situatie in West-Europa. Elzas Lotharingen, Luxemburg en Oost-België (Eupen/Malmedy) werden bij nazi-Duitsland gevoegd en de mannelijke bewoners moesten dienst nemen in de Wehrmacht. In de periode 1944-45 werd de strook Limburg ten oosten van de Maas ook bij Duitsland gevoegd. De bewoners werden naar Groningen verjaagd.

EEN OORLOG TUSSEN MENSELIJKE WAARDIGHEID EN ONMENSELIJKHEID

De Tweede Wereldoorlog was een strijd tussen democratie en menselijke waardigheid enerzijds en racistische dictatuur anderzijds. Die strijd liep door alle volkeren heen. Natuurlijk domineerde het militair geweld van grote legers, maar aan de oorlog

namen naar schatting van historici zeker 2 miljoen gewapende partizanen deel in onder andere Frankrijk, België, Noorwegen, Italië, Joegoslavië, Bulgarije, Tsjecho-Slowakije, Griekenland en vooral ook in Polen, Wit-Rusland, Rusland en de Oekraïne. Er waren ondergrondse verzetsgroepen in alle bezette gebieden en ook in Duitsland (onder andere de studentengroep De Witte Roos, de groep van dominee Niemöller en de arbeidersverzetgroep van Uhrig en Kowalke in Berlijn). Een heel bataljon Duitse antifascisten vocht mee in de Franse Maquis.

Aan de andere zijde een discriminerend gewelddadig systeem dat in alle landen aanwezig was. Het openbaarde zich in Duitsland in de vorm van Hitlers nazibewind, in Italië in de fascistische partij van Mussolini, in Spanje in de Falangisten van generaal Franco, in Hongarije in de Pijlkruisers van admiraal Miklos Horthy, in Roemenië in de IJzeren Garde van Ion Antonescu, in Frankrijk in het Vichy-bewind van maarschalk Petain en in Slowakije in de Volkspartij van Jozef Tiso. Al deze bewegingen waren nazigezind en beschikten over eigen militaire middelen. Daarnaast bevonden zich in vele landen de collaborerende aanhangers van dit systeem. Mussert in Nederland, Degrelle in België, Quisling in Noorwegen, enzovoort. We kunnen dus concluderen dat de Tweede Wereldoorlog geen normale oorlog is geweest tussen staten, maar een unieke strijd tussen verschillende maatschappelijke systemen, tussen democratie en raciale dictatuur. Gezien de Holocaust, de massamoord op Slaven, Romanen, op Sinti en Roma, gezien de unieke omvang van dwangarbeid is een morele beoordeling daarover onvermijdelijk.

OVER DE ACTUALITEIT VAN DE DODENHERDENKING

De Tweede Wereldoorlog ligt een mensenleven achter ons. Degenen die er passief of actief bij betrokken waren, nemen snel in aantal af. Hoe zorg je er dan voor dat de Dodenherdenking op 4 mei actueel blijft voor nieuwe generaties? Jongeren, die al tientallen jaren via verschillende media met alle mogelijke conflicten in verschillende delen van de wereld geconfronteerd worden, zien de

Max van den Berg is SP-lid en mede-oprichter van Het Verzetsmuseum in Amsterdam. Daarnaast is hij redacteur van het contactblad van de Stichting 1940-1945.

Tweede Wereldoorlog als een gebeurtenis die ver achter ze ligt. Daarom worden Indonesië, Afghanistan, Irak of Mali maar bij de herdenking meegenomen. Maar juist deze aanpak verbloemt het bijzondere karakter van de Tweede Wereldoorlog en ontnemt daarmee 4 mei haar actuele betekenis. Die betekenis is actueler dan ooit! Eind vorig jaar werd in het gebouw van de Europese Unie te Brussel een grote internationale tentoonstelling geopend, die gewijd is aan het verzet in alle Europese landen in de periode 1939-1945. Bij de opening hield Miguel Angel Martínez, vicevoorzitter van het Europees Parlement, een toespraak waarin hij erop wees dat de Europese democratie bedreigd wordt door ultrarechtse groeperingen, die zich in regeringspartijen dringen of in partijen die regeringen ondersteunen. Om concreter te zijn: in Griekenland is de partij Gouden Dageraad openlijk antisemitisch, net als Jobbik in Hongarije. In Estland en Letland vinden openlijke SS-parades plaats waaraan leden van de regering deelnemen. Roma en Sinti worden in Roemenië en Slowakije door racisten bedreigd, in Noorwegen en Denemarken groeien partijen die hun afkeer tegen burgers van mediterrane afkomst luid verkondigen, Marine Le Pen groeit met haar Front National in

Frankrijk, net als de PVV van Geert Wilders in Nederland. Allen staan met hun discriminerende politiek haaks op het streven naar democratische Europese samenwerking. Vanzelfsprekend moeten geen spookbeelden uit een ver verleden worden opgeroepen. Ons parlementaire stelsel kan een stootje verdragen. Maar waakzaam zijn tegen een sluipend gevaar blijft nodig. Een op 1940-1945 toegespitste Dodenherdenking is dus, gezien bovengeschetste ontwikkelingen, actueler dan ooit.

MOETEN ANDERE OORLOGSSLACHTOFFERS DAN NIET WORDEN HERDACHT?

Tijdens de 'politioele acties' in Indonesië kwamen ruim 6000 Nederlandse militairen om het leven en werden minstens 100.000 Indonesiërs gedood. Zeventig jaar later komt onze regering tot de conclusie dat ons land in die oorlog aan de verkeerde kant van de geschiedenis heeft gestaan. Het betrof hier inderdaad een koloniale agressieoorlog waarbij, zoals recentelijk naar voren kwam, ernstige oorlogsmisdaden aan Nederlandse zijde zijn gepleegd. Deze gebeurtenissen staan haaks op die uit de periode 1940-1945 en verdragen daarom moeilijk een gezamenlijke herdenking. Toch dient er voor nabestaanden een plaats te zijn voor herdenken en rouwverwerking. Die plaatsen zijn er in Den Haag en Venlo bij de Indië-monumenten en kunnen op de geëigende datum 7 september jaarlijks plaatsvinden. Minister-president Drees voelde niets voor een deelname aan de Korea-oorlog maar werd, onder Amerikaanse dreiging van stopzetting van Marshallhulp, gedwongen om troepen te zenden. Hierbij kwamen 132 Nederlandse soldaten om het leven. Deelname aan missies in Irak, Joegoslavië, Afghanistan en Libië waren omstrede, hebben bedroevende resultaten opgeleverd en aan tientallen militairen het leven gekost. Al deze militairen worden jaarlijks herdacht op de Veteranendag, op 29 juni (de verjaardag van Prins Bernhard). Voor de herdenking van gevallen militairen uit oorlogen van na 1945 zijn er dus al data en plaatsen. Vermenging met 4 mei, alles herdenken, betekent in wezen niets herdenken.

DOSTOJEVSKI: DE WAARHEID IS ONRECHTVAARDIG

Tekst: Ronald van Raak Afbeelding: Wikimedia commons

‘Er zijn van die mensen over wie het heel moeilijk is iets zodanig te zeggen dat je meteen een compleet beeld van hen krijgt, een beeld dat hen direct typeert en karakteriseert... In hun romans en verhalen proberen schrijvers vaak allerlei maatschappelijke types te nemen en deze zo levendig en artistiek mogelijk neer te zetten, types die men in de werkelijkheid in die vorm maar zelden aantreft, doch die desalniettemin realistischer zijn dan de realiteit.’

Uit onderzoek van Amerikaanse psychologen van The New School for Social Research in New York zou blijken dat het lezen van literatuur bevorderlijk is voor het empathisch vermogen. Onzinnig lijkt me dat niet, zeker niet als het gaat om klassieke Russische literatuur. Zoals *De idioot* (1869) van Fjodor Dostojevski. Dit boek leert ons meer over de mens dan al het psychologisch onderzoek.

Dat Dostojevski dit boek kon schrijven mag gerust een klein wonder heten. Kritiek op de tsaar kwam hem te staan op jarenlange dwangarbeid in Siberië en verbanning naar de woestijn van Kazachstan. Na zijn vrijlating was zijn lichaam kapot. Zijn vrouw overleed en hij raakte verslaafd aan de roulette. Een wurgcontract dwong hem in korte tijd meerdere boeken te schrijven. Dat leidde tot een bijna bovenmenselijke inspanning en publicatie van grootse romans, zoals *Misdaad en straf* (1866), *De speler* (1867) en *De idioot* (1869).

De idioot in dit boek is vorst Mysjkin, de laatste telg uit een oud Russisch adellijk geslacht, die zijn jeugd heeft doorgebracht in Zwitserland, waar hij werd behandeld voor de vallende ziekte. Na zijn terugkeer in Rusland mengt hij zich in de hoogste sociale kringen, die leven volgens strakke sociale codes. De vorst wordt verliefd op de goede generaalsdochter Aglája, maar nog meer op de schone maitres-

Fjodor Dostojevski
(door Vasili Perov, 1872).

se Nastásja, wiens kwade geest hem vervult van een onverklaarbare liefde.

Romans worden wel eens ‘fictie’ genoemd, maar dat is onterecht. Literatuur beschrijft altijd de werkelijkheid, maar in een andere taal, in andere beelden. Dostojevski beschrijft ‘maatschappelijke types’, mensen die je in het dagelijks leven niet zult tegenkomen, maar die toch ‘realistischer’ zijn. Omdat ze ons meer vertellen over de ‘menselijke drijfveren’, die volgens hem ‘meestal onvergelykelijk veel ingewikkelder en minder voorspelbaar zijn dan wij gewoonlijk denken, en zich zelden helder onder woorden laten brengen.’

De romans van Dostojevski zijn geschreven in een romantische stijl, met ellenlange gesprekken waarin niet direct een lijn of richting valt te ontdekken. Maar doordat al die romanfiguren voortdurend het licht over elkaar laten schijnen, schijnen ze

ook steeds een nieuw licht op elkaar. Daardoor komen deze romanfiguren pas echt tot leven en worden ze ‘echte’ mensen, van wie de goedheid altijd minder goed blijkt dan je had gedacht en voor wiens kwade handelen altijd een verklaring is te vinden.

De idioot is het meest autobiografische boek van Dostojevski, vorst Mysjkin is in veel opzichten zijn alter ego. Daardoor gaat de schrijver ook de discussie aan met zichzelf. Als Mysjkin een veroordeling uitspreekt over de ziekelijke en nerveuze jongeman Hyppolite, die de liberale Europese waarden vertegenwoordigt, geeft Aglája hem de wind van voren, omdat je niet mag oordelen over een mensenziel: ‘U kent geen tederheid: alleen maar waarheid, en dat is onrechtvaardig.’

De getekende schrijver Dostojevski schetst een ontluisterend beeld van de mens. Vorst Mysjkin raakt verstrikt in zijn eigen gevoelens, in zijn verliefdheid voor Aglája en zijn verlangen naar Nastásja. Het lukt hem niet te houden van het goede, maar hij kan ook geen huwelijk sluiten met het kwaad. Oordelen over goed en kwaad zijn altijd abstracties, zeg opnieuw de wijze Aglája: ‘Wie een abstracte liefde voor de mensheid voelt, houdt bijna altijd alleen van zichzelf.’

Na *De idioot* schreef Dostojevski nog een aantal grote romans, waaronder *De eeuwige echtgenoot* (1870), *Boze Geesten* (1872) en *De gebroeders Karamazow* (1881). Zijn boeken worden graag gelezen door schrijvers: in een Noorse lijst, samengesteld door de honderd belangrijkste hedendaagse auteurs (de Verdensbiblioteket), wordt Dostojevski het meest genoemd. Maar zijn boeken worden helaas steeds minder gelezen. Dat is jammer, omdat we er nog steeds veel van kunnen leren. Goedkoop is deze literatuur niet, maar beter dan elk psychologisch zelfhulpboek.

EEN LANGETERMIJNPERSPECTIEF OP WELVAART

Tekst: Sara Murawski Foto: Wikimedia commons

Tim Jackson stelt zichzelf in *Prosperity without growth* een heroïsche taak: hij onderzoekt de vraag hoe welvaart begrepen moet worden in een land waar het beleid niet langer gericht is op de groei van het bbp. Zijn boek is opgebouwd uit drie delen, waarin hij de ecologische grenzen van groei vaststelt, een kritisch macro-economisch kader ontwikkelt en invulling geeft aan een nieuw sociaal-maatschappelijk fundament voor onze samenlevingen. Het resultaat is een langetermijnperspectief op welvaart dat linkse politici handvatten biedt voor duurzaam en sociaal beleid.

Het is tegenwoordig volstrekt normaal geworden om de stand van het land gelijk te schakelen met de groeiplaatsjes van het CPB. In eerste instantie lijkt dat gerechtvaardigd: economische groei betekent dat de koek die we te verdelen hebben steeds groter wordt. Maar groei brengt ook bedreigingen met zich mee die raken aan de kern van het kapitalistische systeem. Nog los van het feit dat het er uiteindelijk om gaat hoe de koek verdeeld wordt, is het de vraag of continue groei ecologisch gezien wel mogelijk is, en of onze samenlevingen er uiteindelijk bij gebaat zijn. Het opgeven van economische groei als beleidsdoel is echter makkelijker gezegd dan gedaan. Groei is namelijk een mondiaal geaccepteerd welvaartsmodel. In kapitalistische samenlevingen geldt dat welvaart vrijwel uitsluitend gedefinieerd wordt in termen van een kwantitatief 'meer' (meer kapitaal, meer inkomen, etc.), in plaats van kritisch te kijken naar waar we meer van zouden willen op de lange termijn. *Prosperity without growth* vormt een breuk met dit eenzijdige denken over groei als wondermiddel.

SCHULDBUBBEL

Het boek opent met een bondige analyse van de financiële crisis: deregulering, een overvloed aan onverantwoorde leningen, falend toezicht en overheden die een blinde vlek hadden voor onverantwoord gedrag – of dit zelfs aanmoedigden. Ondertussen nam de schuldenberg (in eerste instantie de private) exponentieel toe. Jackson verwijst

naar Gordon Browns uitspraak over de 'age of irresponsibility' en benadrukt de rol van beleidskeuzes die het ontstaan van de crisis mogelijk maakten: "The economic crisis is not a consequence of isolated malpractice in selected parts of the banking sector. If there has been irresponsibility, it has been much systematic, sanctioned from the top, and with one clear aim in mind: the continuation and protection of growth." Met andere woorden: het waren politieke beslissingen die ruimte gaven aan een systeem dat roekeloos gedrag en ongelimiteerde groei ten koste van mens en milieu legitimeerden.

De rest is geschiedenis: toen de bubbel eenmaal barstte moesten overheden bijspringen om banken te redden en namen zij onconventionele maatregelen om de crisis een halt toe te roepen: omvallende banken kregen 'kapitaalinjecties' of werden zelfs genationaliseerd. Om het vertrouwen in de bankensector te herstellen, werd de regulering aangescherpt en moesten de buffers omhoog. Jackson wijst zijn lezers echter op een interessante paradox in dit proces: niet alleen werd de crisis veroorzaakt doordat ongebreidelde economische groei een onhoudbare schuldbubbel creëerde, maar ook werd tijdens de crisis alles op alles gezet om terug te keren tot het normale groeiniveau. Dat geldt ook voor voorstanders van een duurzame investeringsagenda die groei willen aanjagen door het scheppen van groene banen. Een zogenaamde 'green deal' kan weliswaar een tijdelijke oplossing bieden om de economie uit het slop te trekken, maar biedt onvoldoende handvatten voor een ander, nieuw perspectief op welvaart.

Dat is geen toeval. De fixatie op het bbp is verankerd in drie algemeen geaccepteerde aannames over de positieve effecten van groei. De eerste is dat een zekere mate van welvaart noodzakelijk is voor mens en maatschappij om te kunnen bloeien. De tweede houdt in dat economische groei gepaard lijkt te gaan met een aantal basale rechten (zoals het recht op gezondheid en onderwijs) die essentieel zijn voor welvaart. De derde stelt dat groei een belangrijke rol speelt in het handhaven van economische en sociale stabiliteit. Jackson bespreekt alle drie de vooronderstellingen op kritische en genuanceerde wijze, gestut door veel empirisch materiaal, en komt uiteindelijk tot de conclusie dat er sprake is van een 'dilemma van de groei': het huidige groeipad is niet duurzaam, en onhoudbaar, en de enorme consumptie en milieuschade die deze groei met zich meebrengt leidt tot grote ongelijkheden in onze samenlevingen. Maar aan de andere kant zou 'de-growth' onder de huidige omstandigheden grote instabiliteit veroorzaken: wanneer we ons consumptiepatroon flink op de schop zouden gooien en economische productie zouden remmen, zou dat achtereenvolgens leiden tot vraaguitval, werkloosheid, verminderde concurrentie en een aanhoudende recessie.

IJZEREN KOEI

Deze paradox plaatst critici van het huidige groeimodel voor twee belangrijke uitdagingen: op micro-economisch niveau is de vraag hoe het huidige consumptiemodel, dat gebaseerd is op het idee van steeds meer, beter, sneller en goedkoper, anders vormgegeven zou kunnen worden. De macro-economische uitdaging is hoe economie voorbij de groei plausibel gemaakt kan worden. Uiteindelijk zijn het twee kanten van dezelfde medaille: het doel is om een perspectief op welvaart te scheppen dat niet afhankelijk is van groei en consumptie, en waar menselijke waardigheid en sociale relaties centraal staan. Jackson biedt voor

Tim Jackson is hoogleraar Duurzame Ontwikkeling aan de Universiteit van Surrey.

beide sporen interessante aanknopingspunten.

Eerst het dilemma van de consumptie. Jackson betoogt dat de moderne mens gevangen zit in een 'ijzeren kooi' van consumptisme, aangejaagd door niet-aflatende economische groei. Het feit dat die economie voortdurend moet groeien, heeft volgens hem twee oorzaken: enerzijds stimuleert het streven naar winst een continu proces van innovatie en 'creatieve destructie', waarin nieuwe productiewijzen en goederen ontstaan. Anderzijds wordt de vraag naar deze producten gedreven door een complexe 'sociale logica': nog nooit was de rol die goederen in ons leven vervullen voor de invulling van onze identiteit zo diep doorgedrongen tot sociale en psychologische processen. Maar juist doordat we ons door middel van consumptie kunnen onderscheiden van andere individuen, vallen verschillen sterker op en ligt een negatieve vergelijking al snel op de loer. Deze ontwikkeling heeft ons gevoelig gemaakt voor existentiële angsten en de drang naar vernieuwing, resulterend in overdadige consumptie.

Voor de macro-economische kant van het verhaal geldt dat Jackson op overtuigende wijze aantoont hoe

arbitrair en beperkt het bbp als de gangbare maatstaf van economische groei eigenlijk is. Terwijl allerlei vormen van economische activiteit in het bbp zijn opgenomen waarvan correlatie met welvaart soms ver te zoeken is, vallen veel activiteiten, zoals huishoudelijk of vrijwilligerswerk, buiten het rekenmodel. Bovendien houdt het bbp geen rekening met het feit dat onze natuurlijke bronnen langzaam maar zeker uitgeput raken door onze overdadige consumptiegevoontes – zeker nu door globalisering de westerse welvaartsstandaard een steeds grotere afzetmarkt vindt en de bevolking exponentieel toeneemt.

MENSELIJKE VERVOLMAKING

Om de uitputting van onze aarde een halt toe te roepen, zal de productie van onze economie flink afgeremd moeten worden. Economische output kan berekend worden door de arbeidsproductiviteit (de economische opbrengst van arbeid) te vermenigvuldigen met de hoeveelheid arbeid die in het productieproces gestopt wordt. In een simpele formule uitgedrukt: $Y = P \times L$. Om de output te stabiliseren of zelfs kleiner te maken is dus een afname van arbeidsproductiviteit, arbeid, of beide vereist. Accepteren dat de arbeidsproductiviteit niet per se continu hoeft te stijgen, of dat mensen minder gaan werken of meer onbetaalde arbeid gaan verrichten, druist echter in tegen de kapitalistische productiewijze.

Toch moet de oplossing volgens Jackson gezocht worden in het opnieuw vormgeven van onze economieën. Niet alleen om de planeet te redden, maar ook omdat de consumptie maatschappij tekortschiet in het bieden van mogelijkheden voor menselijke vervolmaking. Jackson oppert het idee van 'ecologische ondernemingen' in verwijzing naar coöperatieve structuren waarbij de democratisering van de economie en de uitwisseling van diensten de kern van het economisch systeem uitmaken. Een dergelijke maatschappij geeft mensen de kans om hun talenten te ontwikkelen en op een volwaardige manier deel te nemen aan de samenleving door het verrichten van zingevende arbeid die niet ten koste gaat van het milieu. Dat mag klinken als een utopie, feitelijk doen deze

praktijken zich allang voor in de marges van de consumptie maatschappij. Het probleem is dat zij niet passen in het kapitalistische welvaartsmodel van voortdurende groei.

En juist hier is de rol die de overheid speelt cruciaal. Want op de korte termijn geldt – zeker in tijden van crisis – dat groei op korte termijn banen en koopkracht oplevert. Tegelijkertijd is de centrale taak van de overheid dat publieke goederen voor de lange termijn niet ondermijnd worden door private belangen voor de korte termijn. En dat is precies wat er gebeurt als we doorgaan op de ingeslagen weg: wanneer overheden capituleren voor de druk die door winst gedreven actoren op hen zetten en zich mee laten slepen door de ideologie van het consumptisme en privébezit die met het kapitalistische welvaartsmodel gepaard gaan, verliezen zij het langetermijnperspectief op collectieve welvaart uit het oog. De overheid blijkt zo zelf gevangen in het dilemma van de groei. Juist daar ligt een kans voor moedige politici: door opnieuw na te denken over wat we verstaan onder welvaart, en terug te keren naar de vraag welke functie de economie voor onze levens vervult, kunnen staten een begin maken met het streven naar een nieuw welvaartsbegrip, voorbij de groei.

Tim Jackson, *Prosperity without growth: Economics for a Finite Planet*, Taylor & Francis Ltd (2011). Het boek is in het Nederlands vertaald als *Welvaart zonder groei*.

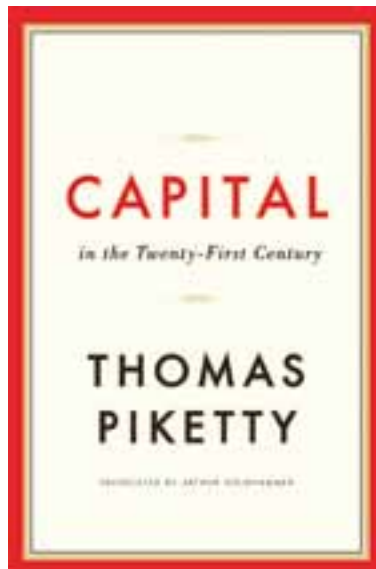
'IN ONS STRAATJE' TOENEMEND DEBAT OVER VERMOGENSONGELIJKHEID IN NEDERLAND

Tekst: Tijmen Lucie

Na het verschijnen van *Capital in the Twenty-First Century* van de Franse econoom Thomas Piketty barstte internationaal de discussie over groeiende vermogensongelijkheid los. Ook Nederland lijkt hier niet aan te ontkomen. 'Rijkste 1 procent bezit bijna een kwart van alle vermogen', kopte *de Volkskrant* op 12 april¹. Daarmee behoort Nederland internationaal gezien tot de landen waar de vermogensverdeling het scheefst is. Een belasting op vermogens vanaf een half miljoen euro zou uitkomst bieden.

Nederland wordt vaak voorgesteld als een egalitair land. Gewezen wordt dan op de in westers perspectief geringe inkomensverschillen. Internationaal gezien ligt de inkomensongelijkheid in Nederland inderdaad iets onder het gemiddelde, hoewel de laagste inkomensgroep ver achter is gebleven bij de rest en er vraagtekens worden gesteld bij de meetmethode van het CBS.² Kijken we naar de verdeling van vermogens, dan is er weinig discussie mogelijk. Onlangs publiceerde het CBS voor het eerst harde cijfers over de vermogensverdeling in Nederland en wat blijkt: de ongelijkheid is enorm.

De rijkste 1 procent van de bevolking bezit bijna een kwart van het totale vermogen. Deze 74.000 huishoudens hadden in 2012 een gezamenlijk vermogen van 273 miljard euro (op een totaal van 1.116 miljard), wat goed is voor gemiddeld 3,7 miljoen euro per huishouden. Ondanks de crisis zagen de allerrijksten hun vermogen verder stijgen, terwijl het gemiddelde vermogen van een doorsnee huishouden daalde van 47- naar 27 duizend euro. Het is zelfs zo dat de paar rijkste Nederlanders evenveel bezitten als de 4 miljoen Nederlanders met het minste vermogen. 700.000 huishoudens hebben een negatief vermogen. Wat verder opvalt is dat 2 à 2,5 miljoen huishoudens (een derde van alle

huishoudens) geen vermogen heeft. Deze verdeling is even ongelijk als in de VS.

Volgens de Utrechtse hoogleraar Economische en Sociale Geschiedenis Bas van Bavel, die onderzoek doet naar vermogensongelijkheid, zijn er verschillende oorzaken voor de toenemende verschillen³. Zo hebben degenen met vermogen geprofiteerd van de gedurende de afgelopen decennia gestegen huizenprijzen en aandelenkoersen, en hebben degenen die hun inkomen uit arbeid zagen teruglopen dure hypotheek en kredieten afgesloten om hun consumptie op peil te houden, waardoor een groot deel van hen nu in de schulden zit, en hebben de mensen met veel vermogen geprofiteerd van de deregulering van de financiële markten door te beleggen in het buitenland.

Econoom en publicist Robin Fransman voegt daaraan toe dat de vermogensbelasting in Nederland ook in internationaal perspectief laag is. 'De belasting op vermogen in Nederland is ongeveer 1 procent van het bbp, terwijl dat in de meeste landen 3 à 4 procent is.' Volgens hem moet de belastingdruk verschuiven

van arbeid naar kapitaal. Dan kunnen de belastingtarieven op arbeid omlaag, wat in zijn ogen noodzakelijk is vanwege de krimp van de beroepsbevolking en de stijging van de collectieve lasten door de vergrijzing. Net als de SP ziet hij veel in een belasting van de vermogens vanaf een half miljoen euro (de SP stelt 0,7 procent voor). Zowel Van Bavel als Fransman zijn niet bang voor een kapitaalvlucht naar het buitenland als je het vermogen meer gaat belasten. Van Bavel stelt dat de belastingen op vermogen (de winstbelasting, vennootschapsbelasting en successierechten), de afgelopen tien à vijftien jaar overal al zo ver verlaagd zijn, dat het nauwelijks loont om je vermogen elders onder te brengen. Bovendien steekt de belasting op vermogen in Nederland mager af ten opzichte van andere landen.

Fransman geeft daarbij aan dat de belastingopbrengsten door de massa worden opgebracht. Het gaat dan om zo'n 700.000 huishoudens met een vermogen vanaf een half miljoen. De vlucht van een enkeling zal daarom geen verstrekkende gevolgen hebben. Met de opbrengsten die hiermee wordt binnengehaald, wil de SP de bezuinigingen in de zorg terugdraaien, armoede onder kinderen bestrijden en het mkb helpen. Ook wil de SP de belastingen voor de lagere inkomens verlagen en de hoogte van de accijnzen en btw naar beneden brengen, om zo de binnenlandse consumptie een impuls te geven.

¹ Zie voor dit artikel: <http://sp.nl/9zlltn>

² Over het onderzoek van Wiemer Salverda: <http://sp.nl/9zllto> en over grotere inkomensongelijkheid dan gedacht zie: <http://sp.nl/9zllu1>

³ Zie de uitzending van *Buitenhof* van 13 april vanaf minuut 37: <http://sp.nl/9zllu2>

SPANNING

PIKETTY: ONGELIJKHEID STEVIG OP DE KAART GEZET

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 6, juni 2014

PIKETTY: ONGELIJKHEID STEVIG OP DE KAART GEZET

De uitslag van de Europese verkiezingen, die van 22 tot en met 25 mei plaatsvonden, laat zien dat een derde van de Europese kiezers tegen deze EU is. Grote vraag is nu welke conclusie de Europese regeringsleiders uit deze uitslag trekken: denderen zij door naar een politieke unie of maken ze een pas op de plaats? Hans van Heijningen duidt het resultaat van de verkiezingen, waarbij hij onder meer ingaat op de grote overwinning van links in Griekenland.

Het aantal gemeenten waarin de SP meebestuurt is verdrievoudigd: van 14 naar 44. *Spanning* sprak met verschillende nieuwe wethouders, onder wie econoom Arjo Klamer, en vroeg hen naar hun ervaringen tijdens de collegeonderhandelingen en naar wat zij willen bereiken in de komende vier jaar. Bob Ruers, Eerste Kamerlid voor de SP, vertelt daarbij over zijn formateurschap in Nijmegen.

De kabinetsplannen voor de huursector zijn funest: huren stijgen explosief, vaste contracten worden vervangen door tijdelijke en het aantal betaalbare woningen neemt in rap tempo af. Woonbonddirecteur Ronald Paping uit zijn grote zorgen hierover.

Verder in *Spanning* veel aandacht voor de internationale bestseller *Kapitaal in de 21e eeuw* van de Franse econoom Thomas Piketty. Dankzij zijn meesterwerk is het thema (vermogens) ongelijkheid stevig op de kaart gezet. David Hollanders stelt dat je het boek op twee manieren kunt lezen. In de eerste plaats als een feitelijke opsomming van kapitaal, vermogen, inkomen en ongelijkheid, in de tweede plaats als een oproep om ongelijkheid tegen te gaan. Vooral dat laatste is interessant, hoewel Tuur Elzinga laat zien dat de oplossingen die Piketty aandraagt niet allemaal even overtuigend zijn, omdat hij een aantal zaken onderbelicht laat en sommige belangrijke vragen niet stelt, noch beantwoordt.

Ook in Nederland komt meer aandacht voor de groeiende tweedeling tussen arm en rijk. Hans van Heijningen gaat met vragen en antwoorden in op het onlangs verschenen rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid over ongelijkheid in ons land.

Ronald van Raak bespreekt in het negende deel van *Ons Kapitaal* de Duitse schrijver en dichter Bertolt Brecht, bekend van onder meer de *Driestuiversopera*.

SP-senator Tiny Kox reconstrueert hoe het in Oekraïne het afgelopen half jaar zo fout kon gaan en hoe een nieuwe Koude Oorlog dreigt.

Natuurkundige Bernard Gerard toont in zijn bijdrage aan dat Nederland ondanks de genomen maatregelen in 2015 niet zal voldoen aan de Europese normen voor luchtkwaliteit. Hij pleit voor minder en schoner verkeer en voor een betere ruimtelijke ordening.

In ons straatje staat tot slot in het teken van de val van de euro. Volgens Arjo Klamer hoeft dit geen rampscenario te zijn, want een nieuw monetair systeem met een diversiteit aan munten zou veel beter aansluiten op de huidige flexibele en dynamische wereldeconomie.

INHOUD

- 3 **DOORDENDEREN OF PAS OP DE PLAATS? TERUGBLIK OP UITSLAG EP-VERKIEZINGEN**
- 5 **LUISTEREN NAAR DE ACHTERBAN EN INNOVATIEF TE WERK GAAN**
- 6 **AANTAL GEMEENTEN MET SP-WETHOUDERS VERDRIEVOUDIGD**
- 9 **HUURDERS BETALEN EENZIJDIG DE REKENING**
- 10 **VERMOGENS BELASTEN IS RECHTVAARDIG ÉN ECONOMISCH VERSTANDIG**
- 12 **NOG VEEL TE DOEN NA PIKETTY**
- 14 **ARM EN RIJK IN NEDERLAND**
- 15 **ONS KAPITAAL 9**
- 16 **HOE OEKRAÏNE EEN NIEUWE KOUDE OORLOG ANGSTIG DICHTERBIJ BRENGT**
- 18 **LUCHTVERONTREINIGING VERKORT LEVENSV ERWACHTING MET 6 TOT 12 MAANDEN**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Arjan Vliegthart

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Ed Alcock / eyevine / Hollandse Hoogte

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING JUNI 2014

DOORDENDEREN OF PAS OP DE PLAATS? TERUGBLIK OP UITSLAG EP-VERKIEZINGEN

Tekst: Hans van Heijningen

De Europese Unie is geen land, heeft geen burgers en kent een merkwaardige bestuursstructuur. Niet het Europees Parlement maar de regeringsleiders van de aangesloten landen zijn er de baas, als het erop aankomt. Wat zullen zij gaan doen, na het luidruchtige nee van een derde van de kiezers? Denderen ze gewoon door op weg naar een politieke unie?

Het is niet zo vreemd dat maar 43 procent van de meer dan 503 miljoen stemgerechtigden van 22 tot en met 25 mei naar de stembus is gegaan, en dat een derde van die stemmers roept: 'Ho, en niet verder.' De Europese Unie kent een merkwaardige bestuursstructuur. Dat de media niet zoveel aandacht besteden aan het EP draagt bepaald niet bij aan de betrokkenheid van de burgers van de lidstaten. Wat gaat er gebeuren, nu de combinatie van de vele thuisblijvers en een luidruchtig nee van een derde van de kiezers laat zien dat het aan draagvlak voor verdere integratie ontbreekt?

IEDER LAND ZIJN EIGEN CAMPAGNE

Bij gebrek aan een heldere agenda heeft ieder land zijn eigen EP-verkiezingen. In de zogenaamde MOE-landen (Midden- en Oost-Europese landen –red.) zien veel mensen de EU als een welkome buffer tegen de grote Russische buur. Dat neemt niet weg dat maar weinig kiezers de gang naar de stembus hebben gemaakt. Het opkomstpercentage in de Baltische staten kwam weliswaar op ongeveer 35 procent uit, maar in Polen, Tsjechië en Hongarije stemde maar 20 tot 30 procent. In Slowakije slechts 13 procent. In de Zuid-Europese landen, waar de opkomst aanmerkelijk beter was (tussen de 35 en 60 procent) speelden de economische crisis, de werkloosheid en de bezuinigingspoli-

तिक een centrale rol. Alleen in Griekenland leidde dat tot een klinkklare overwinning van links: Syriza behaalde bijna 27 procent. Ook in Spanje boekte links een mooi resultaat, terwijl de sociaaldemocraten in Italië en Portugal goed scoorden. In Frankrijk, Groot-Brittannië en Denemarken gaven de anti-EU en anti-migratiesentimenten de doorslag. Duitsland, als dominante kracht binnen de Unie, vormde het toonbeeld van stabiliteit. De beide regeringspartijen – christendemocraten en sociaaldemocraten – consolideerden hun positie, al moesten ze tandenknarsend toezien dat de Eurokritische partij *Alternative für Deutschland* een verrassend goede uitslag boekte.

NEDERLAND

In Nederland en Zweden ging het debat vooral over de vraag of we meer of minder EU nodig hebben. Veel mensen vinden dat het veel te snel gaat met het overdragen van nationale

bevoegdheden aan de EU. Ze zijn bang dat hun banen en hun pensioenen op het spel komen te staan. Los van de kosmopolieten van D66 en GroenLinks – die openlijk uitkomen voor meer Europa – zagen we in ons land dat de grote gevestigde partijen in verkiezingstijd flink doen door met het Nederlands belang te schermen, terwijl zij in Brussel keer op keer voor de overdracht van meer bevoegdheden aan de EU stemmen. Net als in Duitsland leidden de EP-verkiezingen in ons land tot weinig spectaculaire verschuivingen. Voor de SP telt zwaar dat zij voor het eerst bij verkiezingen meer stemmen haalde dan de PvdA. Door de lijstverbinding van de PvdA met GroenLinks sleepte die uiteindelijk overigens wel één zetel meer in de wacht.

SOCIAAL-DEMOCRATEN AFGEDROEGD

Met slogans als: 'Na jaren van crisis klimmen de EU-landen voorzichtig uit het dal', 'Het beleid van bezuinigen

begint zijn vruchten af te werpen' en 'Griekenland en Portugal gaan opnieuw de kapitaalmarkt op', draaide de goednieuwsshow tijdens de EP-campagne overall in Europa op volle toeren. Het enige probleem was dat maar weinig mensen in dergelijke leuzen geloofden. Sterker nog, scepsis en hoon riepen ze op, omdat miljoenen werklozen geen zicht hebben op een baan en de effecten van het rigide bezuinigingsbeleid het maatschappelijk leven in tal van crisislanden behoorlijk ontwricht.

Sociaaldemocratische partijen gaven aan daar begrip voor te hebben – in Nederland bij monde van Dijsselbloem en Samsom – omdat het veel te lang zou duren voordat het economisch herstel ook werkelijk iets op zou leveren voor de mensen die dat het meest nodig hebben. Vele kiezers hadden daar geen boodschap aan en gaven de sociaaldemocraten een enorm pak slaag, in uiteenlopende landen als Griekenland, Spanje, Frankrijk en Ierland.

EXTREEM-RECHTS

De EP-verkiezingen zijn een ver-van-mijn-bed-show, een evenement dat vooral de vervreemding van de kiezers ten opzichte van de politiek voedt. Geen touw aan vast te knopen en dus ideaal om gevoelens van onvrede, verongelijkheid en boosheid naar buiten te brengen. Zo zagen we gebeuren dat het van bovenaf opgelegde project van Europese eenwording landen en volkeren eerder uit elkaar drijft dan bijeenbrengt. De Ware Finnen, de UKIP van de Brit Nigel Farage, Alternative für Deutschland en de Deense Volkspartij presenteren zich als voorvechters van het nationaal belang, terwijl partijen als de Gouden Dageraad in Griekenland, de FPÖ in Oostenrijk, Jobbik in Hongarije en de NPD in Duitsland zich openlijk racistisch uiten. Zowel het extreemrechtse Front National van Marine Le Pen, het Vlaams Belang van Filip Dewinter als de PVV van Geert Wilders – die tegen de trend in een deel van zijn aanhang verloor – kondigden na de verkiezingen aan dat zij een groep in het EP

KLINKENDE OVERWINNING VAN LINKS IN GRIEKENLAND

Bij de EP-verkiezingen in Griekenland haalde Syriza bijna 27 procent van de stemmen, tegen 23 procent voor de rechtse partij Nieuwe Democratie en 8 procent voor de centrumlinkse Elia Alliantie, waarin de sociaaldemocratische partij Pasok de belangrijkste speler is. De neonazistische partij Gouden Dageraad, waarvan meerdere leiders gevangenen zitten, haalde 9 procent van de stemmen, waarmee zij in grootte de derde partij van het land werd.

Naar aanleiding van de overwinning van Syriza, die bij de vorige EP-verkiezingen 5 procent van de stemmen scoorde, drong haar leider Alexis Tsipras er bij president Karolos Papoulias op aan om zo snel mogelijk landelijke verkiezingen te organiseren. De regering van minister-president Samaras – gesteund door Nieuwe Democratie en Pasok – zou haar steun onder de bevolking kwijt zijn en in het parlement alleen nog maar kunnen functioneren op basis van een uiterst krappe meerder-

heid van 2 stemmen. Volgens Tsipras zou de regering daarmee geen mandaat meer hebben om besluiten te nemen die de Griekse bevolking nog jaren zullen raken. Minister-president Samaras liet desgevraagd weten niet aan aftreden te denken. Volgend jaar staat hij voor de uitdaging om binnen het parlement een tweederde meerderheid te formeren, die vereist is om een nieuwe president aan te wijzen. Mocht hij daar niet in slagen, dan vinden er alsnog nieuwe landelijke verkiezingen plaats. Mocht Syriza er bij die verkiezingen in slagen haar positie te verzilveren, dan zal dat resultaat in Europese hoofdsteden waarschijnlijk inslaan als een bom. De partij kondigt namelijk nu al aan de afspraken met de EU en het IMF op te zullen zeggen en een deel van de Griekse staatsschuld eenzijdig te zullen schrappen. Daarbij geeft Tsipras aan geen verantwoordelijkheid te willen en kunnen nemen voor de sloop en uitverkoop van zijn land door het internationaal kapitaal.

zouden gaan vormen. Dat zal nog niet meevallen, omdat er voor die samenwerking partijen uit zeven landen nodig zijn. Of zij daarin zullen slagen is nog niet duidelijk; sommige nationalistische partijen voelen er niets voor om met extreemrechts en met racisten in zee te gaan, terwijl sommige extreemrechtse partijen niet met openlijk fascistische partijen in een fractie willen.

DE EUROPESE ELITE

'De verkiezingsuitslagen maken duidelijk dat het aan draagvlak ontbreekt om tot een federaal politiek Euroland of een echte economische Unie te komen', aldus René Cuperus van de aan de PvdA gelieerde Wiardi Beckman Stichting. 'Deze uitslag is het loon van het in de wind slaan van waarschuwingen als het referendum van 2005 en de onuitgesproken overtuiging dat expertenbestuur beter is dan de volksstem. De Europese Unie, bedoeld om meer bescherming en welvaart te bieden aan haar inwoners, heeft tot het tegendeel geleid: een gevoel van onveiligheid en in de steek gelaten zijn. Daarbij helpt het vooral niet iedereen een fascist te noemen die een eurokritische stem

heeft uitgebracht', aldus columnist Martin Sommer in *de Volkskrant* van 31 mei.

Verstandige woorden, waarvan het maar de vraag is of die ook door zullen klinken in de besluiten die de Europese regeringsleiders de komende tijd gaan nemen. Gezien de manier waarop zij de afgelopen decennia gereageerd hebben op het 'Nee tegen deze EU', valt niet uit te sluiten dat zij de tweederde thuisblijvers en de eenderde nee-stemmers negeren, en met droge ogen beweren dat 70 procent van de kiezers het huidige Europese beleid ondersteunt. De keuze van Merkel om de kandidatuur van Juncker te steunen voor de functie van voorzitter van de Europese Commissie, zou daar zomaar op kunnen wijzen. Dat Groot-Brittannië zich fel tegen zijn kandidatuur verzet, laat echter zien dat het nog geen uitgemaakte zaak is wie de Commissie de komende jaren gaat leiden en met welke boodschap de nieuwe voorzitter de wei in wordt gestuurd.

LUISTEREN NAAR DE ACHTERBAN EN INNOVATIEF TE WERK GAAN

Tekst: Tijmen Lucie

Onlangs is econoom Arjo Klamer beëdigd als SP-wethouder in Hilversum. Een unicum, want niet eerder vervulde zo'n vooraanstaand wetenschapper een bestuursfunctie voor de SP. Spanning vroeg hem hoe hij als wetenschapper in de politiek te werk wil gaan.

› **Gefeliciteerd met uw wethouderschap. Waarom heeft u ervoor gekozen bestuurder voor de SP te worden?**

'Ik werd aanvankelijk gevraagd door de SP in Hilversum. Het was niet direct mijn ambitie om wethouder te worden, maar tijdens de onderhandelingen werd mijn kandidatuur een issue. Toen heb ik ja gezegd, omdat ik me graag wil inzetten voor de kwetsbaren in de samenleving. Er staat immers veel te gebeuren in de gemeenten en met mijn kennis en ervaring hoop ik daar in Hilversum een positieve bijdrage aan te leveren.'

› **Naast wethouder blijft u hoogleraar in Rotterdam. Zijn beide functies wel met elkaar te combineren?**

'Ja, daar ga ik wel van uit. Een dag blijf ik werkzaam aan de Erasmus Universiteit, de rest van de week ben ik wethouder. Als hoogleraar heb ik veel ervaring; dat vak beheers ik. Maar het wethouderschap is een grote klus en een enorme uitdaging.'

› **In welk opzicht is het een voordeel dat u als wetenschapper de politiek in gaat?**

'Het voordeel is dat ik geleerd heb om overzicht te hebben. Dat ik uit een grote hoeveelheid informatie de kern kan halen.'

› **En in welk opzicht een nadeel?**

'Het is een nadeel dat ik niet gewend ben aan het procesmatige, aan het ambtelijke in de politiek. Ik heb wel wat bestuurlijke ervaring opgedaan tijdens mijn wetenschappelijke carrière, maar ik vind het moeilijk om met de politieke processen om te gaan.'

Arjo Klamer (1953) is hoogleraar in de Economie van Kunst en Cultuur aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en wethouder Sociale Zaken en Participatie in Hilversum.

› **Het wethouderschap is voor u een nieuwe uitdaging. Hoe bent u van plan te werk te gaan?**

'Ik wil me vooral op de hoofdlijnen richten, door goed te luisteren naar de achterban. Ik vervul tenslotte een dienstbare rol. Dat wat ik hoor van mensen uit de afdeling, zal ik proberen om te zetten in beleid. Ik zal daarbij alles goed doorspreken met mijn ambtenaren, want wat ik wil, moet natuurlijk wel mogelijk zijn.'

› **Waarom zijn er in Nederland maar zo weinig wetenschappers die politiek kleur durven te bekennen?**

'Zodra je je uitsprekt voor een bepaalde politieke partij, sta je er gekleurd op. Dan wordt er getwijfeld aan je onafhankelijkheid en je betrouwbaarheid. Zeker als je kiest voor de SP is dat het geval. Daarom is het juist goed om kleur te bekennen en vooroordelen over de SP te ontzenuwen. Dat SP'ers wel degelijk goed op de kas kunnen letten en dat zij niet alleen aan hun eigenbelang denken, maar aan alles dat van waarde is in de samenleving. Het belangrijkste vind ik dat, juist in het plaatselijke, SP'ers in alle geledingen aanwezig zijn en weten wat er speelt. Dat maakt mijn werk als wethouder een stuk eenvoudiger.'

› **Denkt u dat uw keuze om als wetenschapper wethouder te worden een positief effect kan hebben op de beeldvorming over de SP?**

'Ik hoop het wel. Het is in ieder geval wel mijn ambitie om de beeldvorming te doen kantelen. Je ziet in de media dat de berichtgeving over de SP overwegend negatief is. De partij heeft daar veel last van.'

› **Hoe hebben collega's op uw wethouderschap gereageerd?**

'Een aantal vindt het idioot wat ik ga doen, maar de meesten reageren positief. Zij vinden het goed dat ik maatschappelijke verantwoordelijkheid neem. Het verbaast me wel dat veel van hen zo'n negatief beeld hebben van gemeentepolitiek. Ik ben juist erg onder de indruk van de inzet van mensen – niet alleen van SP'ers, maar ook van anderen – voor hun gemeente.'

› **Denkt u dat uw voorbeeld navolging zal krijgen?**

'Dat weet ik niet. Veel collega's huiveren bij het idee, maar wellicht dat het voorbeeld doet volgen. Het vraagt veel van je, maar het brengt je ook veel.'

› **Wat wilt u als wethouder in Hilversum bereiken in de komende vier jaar?**

'Mijn belangrijkste taak is Sociale Zaken. Op dat terrein wil ik gaan onderzoeken of je dingen op een andere manier kunt organiseren, bijvoorbeeld via coöperaties of sociaal geld, om de betrokkenheid van mensen te vergroten. Doel is om ervoor te zorgen dat de kwetsbaren in Hilversum een menswaardig bestaan kunnen leiden, zoals de SP dat vanuit haar beginselen voor ogen heeft. Probleem is dat deze mensen door het landelijk beleid worden bedreigd in hun bestaan. Als SP-bestuurder zal ik innovatief te werk moeten gaan om dat te voorkomen.'

AANTAL GEMEENTEN MET SP-WETHOUDERS VERDRIEVOUDIGD

Tekst: Tijmen Lucie en Arjan Vliegenthart Foto's: Archief SP

Als je sommige kranten mag geloven, heeft de SP er weinig van gebakken in de collegeonderhandelingen. Feit is echter dat de SP nu in meer dan drie keer zoveel gemeenten meebestuurde als voor de gemeenteraadsverkiezingen. Tussen beeldvorming en realiteit zit dus een groot verschil.

Hoewel de kranten nu bijna zonder uitzondering positief schrijven over de SP, was dat eerder wel anders: 'SP verliest in collegeonderhandelingen', kopte *NRC Handelsblad* op 24 april jongstleden.¹ Uit onderzoek van 188 gemeenten, waar tot dan toe colleges waren gevormd, zou volgens de krant naar voren zijn gekomen dat de SP van alle politieke partijen 'verreweg het minst succesvol' was in het verzilveren van haar verkiezingsresultaat. Als bewijs daarvoor stelde de *NRC* dat de SP in vergelijking met andere partijen veel minder wethoudersposten had binnengehaald. 'Andere partijen vinden de inhoudelijke verschillen met de SP te groot. Of ze beschouwen de socialisten niet als een stabiele bestuurspartner', aldus het liberale dagblad.

Ook *de Volkskrant* deed op 19 mei nog een duit in het zakje. Volgens deze krant presteert de SP het slechtst op het gebied van het verzilveren van de status van grootste partij en slaagt zij er het minst in om verkiezingswinst om te zetten in wethouderszetels. *De Volkskrant* moest wel erkennen dat er geen partij is die aan zo weinig colleges deelneemt en daarmee toch zoveel Nederlanders bereikt als de SP. Dat laatste klopt: meer dan vier miljoen Nederlanders hebben een SP-bestuurder in hun gemeente. Bovendien is het aantal gemeenten waarin de SP meebestuurde verdrievoudigd.

Voor de gemeenteraadsverkiezingen had de partij in dertien gemeenten een wethouder, nu zijn dat er al 44 (van de 118 gemeenten waar de SP meedeed). Het aantal wethouders is gestegen van 14 naar 50. Ook bestuurt de SP voor het eerst mee in twee van

de vier grote steden: in Utrecht en Amsterdam.

Spanning sprak met vier pas geïnstalleerde SP-wethouders en vroeg hen naar hun ervaringen tijdens de collegeonderhandelingen.

› **In welk stadium werd de SP bij de collegeonderhandelingen betrokken?**

Nel Douw (Hoorn): 'De SP is als een na grootste partij in Hoorn van begin af aan bij de onderhandelingen betrokken geweest.'

Erik de Vries (Helmond): 'Vanaf het allereerste begin: de verkiezingsuitslagenavond. De SP werd in Helmond de grootste partij en traditiegetrouw neemt hier de grootste partij het voortouw bij de onderhandelingen.'

Eva Dansen (Gorinchem): 'De SP is vanaf het begin bij de collegeonderhandelingen betrokken geweest, eerst met PvdA, ChristenUnie/SGP en VVD, later met VVD, CU/SGP, D66 en GroenLinks.'

Paulus Jansen (Utrecht): 'Na de verkiezingen is er eerst een raadsdebat georganiseerd over de uitslag. D66 legde als grote winnaar van de verkiezingen alle andere fracties een notitie over de gewenste bestuursstijl voor. Die is door alle fracties onderschreven. Daarna begonnen de verkennende besprekingen, ruim een week na de verkiezingen. De SP was van meet af aan bij die gesprekken betrokken.'

› **Hoe stonden de partijen met wie jullie een college vormen tegenover samenwerking met de SP?**

Douw: 'PvdA (formateur), D66, CDA en GroenLinks gaven vanaf het begin aan dat zij de SP graag in de coalitie wilden hebben. Wat wel duidelijk is, is dat het politieke spel absoluut een grote rol speelt. De andere partijen willen ons misschien liever in de coalitie hebben dan in de oppositie, waar we de afgelopen vier jaar goed werk hebben geleverd. Wat dat betreft maak ik mij geen illusies.'

De Vries: 'Partijen waren positief: de SP zit al lang in de Helmondse raad (24 jaar) en we hebben de afgelopen jaren laten zien dat we een stabiele en actieve club zijn. We hebben ons vanuit de oppositie altijd kritisch, maar constructief opgesteld ten aanzien van het college en de andere partijen.'

Dansen: 'Positief, ondanks enige twijfels bij de CU/SGP over de opstelling van de SP in de coalitie, na jarenlang zwaar oppositie gevoerd te hebben.'

Jansen: 'Zakelijk. D66 had als winnaar meerdere opties. In eerste instantie hebben we een voorkeur uitgesproken voor een zo links mogelijk college: D66-GL-PvdA-SP. Die optie was voor D66 onacceptabel, zij wilden in ieder geval ook de VVD erbij hebben. Er ontstond daardoor wat twijfel of de SP echt geïnteresseerd was in collegedeelname. In dat stadium hebben we aangegeven dat D66-VVD in combinatie met GroenLinks-SP wat ons betreft ook een optie was. Toen ook de informateur deze combinatie adviseerde konden de inhoudelijke gesprekken beginnen.'

› **Wat waren de grootste struikelblokken tijdens de onderhandelingen?**

Douw: 'Een dure tunnel onder het spoor, waar PvdA, SP en GroenLinks tegen waren en D66 en CDA voor. Dit punt was heel belangrijk tijdens de verkiezingen en heeft een grote rol gespeeld bij de uiteindelijke uitslag. In de onderhandelingen was de tunnel een lastige kwestie, gezien de verschillen tussen voor- en tegenstanders. Als compromis hebben we besloten om onderdelen van het plan Poort van Hoorn tijdens deze bestuursperiode uit te voeren, maar de tunnel in elk geval niet.'

De Vries: 'Er was vanaf het begin de wil om eruit te komen. Onoverkomelijke struikelblokken waren er niet. Natuurlijk waren er wel forse verschillen van mening over bepaalde onderwerpen. Deze zijn uiteindelijk, in

Nel Douw is wethouder van o.a. Volksgezondheid, Jeugdzorg en Maatschappelijke Opvang in Hoorn.

Erik de Vries is wethouder van o.a. Verkeer en vervoer, Wijk- en buurtbeheer en Bouw- en woningtoezicht in Helmond.

Eva Dansen is wethouder van o.a. Stedelijke Vernieuwing en Volkshuisvesting, Jeugd en Sociaal Cultureel Werk in Gorinchem.

Paulus Jansen is wethouder van o.a. Wonen, Ruimtelijke Ordening en Dierenwelzijn in Utrecht.

een proces van ‘elkaar gunnen’, uitonderhandeld.’

Dansen: ‘De bezuinigingen op het sociaal cultureel werk en op cultuur.’

Jansen: ‘De onderhandelingen zijn opmerkelijk soepel verlopen, er is nooit sprake geweest van echte patstellingen. Dat kan je wel zien aan de datum waarop we eruit waren: 25 april. Wat ook belangrijk is, is dat we een akkoord op hoofdlijnen gesloten hebben. Dat betekent dat we de ruimte hebben om een eigen afweging te maken. Getalsmatig zijn we niet nodig voor een meerderheid, dus als we principieel bezwaar hebben tegen een coalitiebesluit kunnen we tegenstemmen.’

› **Welke punten hebben jullie binnengehaald en welke punten heb je weg moeten geven, of waar heb je compromissen op moeten sluiten?**

Douw: ‘We hebben 6 miljoen binnengehaald voor een zachte landing van de decentralisaties (overheveling van taken van Rijk naar gemeente). En de inkomensnorm voor gebruik van armoedebeleid wordt verruimd en voorzieningen worden verbeterd. En er komt een beter huurwoningaanbod. We hebben niet echt iets weggegeven, maar wel compromissen moeten sluiten. Zo wilde de SP deze periode geen delen van het plan Poort van Hoorn uitvoeren, gezien de decentralisaties en het feit dat er dit jaar al een tekort is van acht ton, maar om een coalitie te krijgen van voor- en tegenstanders van de tunnel, zijn we akkoord gegaan met een fietsonderdoorgang naar de binnenstad. Daar

zijn we uiteraard niet tegen, maar dat hadden we liever uitgesteld.’

De Vries: ‘We hebben binnengehaald dat de door de provincie gewenste uitbreiding van een weg die vier wijken niet zien zitten, niet meer gesteund wordt door het college. Het plan om het winkeloppervlak in het centrum te verdubbelen is van tafel. Een natuurgebied blijft behouden en wordt niet geofferd voor een vakantiepark en voetbalstadion. En ten slotte hebben we een reservepot van 11,5 miljoen voor de decentralisaties weten te realiseren, en 1 miljoen extra vrijgemaakt voor armoedebestrijding. Wat we daarvoor op hebben moeten offeren is een stuk bos, dat wordt omgezet naar bedrijventerrein, verder wordt werken met behoud van uitkering niet geheel afgeschaft en moet er nog 9,5 miljoen aan bezuinigingen ingeboekt worden.’

Dansen: ‘Wat we hebben binnengehaald is het behoud van de club- en buurthuizen, het openhouden van het jeugdnatuurcentrum, verstandiger financieel beleid en behoud van bibliotheek en museum. Wel komt er mogelijk een andere plek voor de bibliotheek en komt er een nieuw veld voor de plaatselijke hockeyclub.’

Jansen: ‘Voor ons is meedoen al een overwinning, want dit is de eerste keer in 28 jaar dat we in Utrecht meebesturen. We hebben een fonds van 31,5 miljoen voor de decentralisaties binnengehaald, om te voorkomen dat er mensen tussen wal en schip vallen bij de overheveling van taken van Rijk naar gemeente. We hebben Wonen in onze portefeuille, wat betekent dat we

de bestaande huurwoningvoorraad zoveel mogelijk in stand willen houden (voorzichtig met sloop en verkoop) en de huurverhogingen willen matigen. Onze ambitie is om duurzaamheid te koppelen aan de woonlasten, wat goed is voor de portemonnee en voor het milieu. En we creëren werkgelegenheid bij bedrijventerreinen en bij het nieuwe stationsgebied. In mijn ogen hebben we niets weggegeven waar we pijn van hebben.’

› **Wat waren de reacties op de deelname van de SP aan het gemeentebestuur?**

Douw: ‘Vooral positief. De SP is niet alleen tegen, maar wil ook constructief meedenken en verantwoordelijkheid nemen, is wat we veel gehoord hebben. Verder was de verkiezingsuitslag voor iedereen zo duidelijk dat de SP wel zou moeten deelnemen.’

De Vries: ‘Die waren grotendeels positief. De SP zit al lang in de gemeenteraad in Helmond en voor veel mensen werd het weleens tijd dat de SP liet zien ook verantwoordelijkheid te kunnen dragen voor het bestuur van de stad. Veel mensen herkenden een duidelijk SP-geluid in het coalitieprogramma, wat betekent dat we het ondanks de landelijke maatregelen en forse bezuinigingen toch een sociaal gezicht hebben kunnen geven!’

Dansen: ‘Over het algemeen positief, zowel bij onze achterban als bij onze coalitiepartners.’

Jansen: ‘De meeste reacties waren uitermate positief.’

› **Wat zie je als de grootste kansen en bedreigingen voor de komende jaren?**

Douw: 'De SP heeft vooral de sociale portefeuille gekregen, in een coalitie die overwegend neoliberal denkt. Dat is mooi, maar betekent ook dat de SP behoorlijk alleen zal staan in het politieke veld. Ik merk nu al binnen de coalitie dat dat regelmatig heel lastig is.'

De Vries: 'Dat is vooral het landelijk beleid. Hoe pakken de decentralisaties uit? Wat zijn de gevolgen van de verschrikkelijke bezuinigingen die over de schutting van de gemeenten worden gekieperd? En komen er nog meer bezuinigingen, of krijgen gemeenten eindelijk lucht? Het gevaar bestaat dat lokale besturen afgerekend worden op het landelijk beleid. Het blijft dus nodig om in Den Haag een stevig tegengeluid te laten horen, zodat voor iedereen duidelijk is van wie het afbraakbeleid afkomstig is!'

Dansen: 'De grootste kans is dat we meebesturen en meebepalen waar we heen gaan. De grootste bedreiging is onze problematische financiële situatie in Gorinchem. De mogelijkheid bestaat dat we niet kunnen doen wat in het coalitieakkoord staat omdat we geen geld meer hebben.'

Jansen: 'Als bedreiging zie ik bij wonen dat we toch afhankelijk zijn van de goodwill van de corporaties, want we hebben niets over ze te zeggen. Ook het rijksbeleid vormt een risico. Als kans zie ik dat we de prestatieafspraken met corporaties verbeteren en huurders meer beleidsbepaler maken.'

LESSEN VAN DE FORMATEUR

Bij de laatste gemeenteraadsverkiezingen werd de SP in verschillende plaatsen de grootste partij. In sommige gemeenten was dat voor het eerst, op andere plaatsen bleef de partij de grootste of werd zij weer de grootste. Zoals in Nijmegen, waar Eerste Kamerlid Bob Ruers als formateur een bijdrage leverde aan de totstandkoming van een nieuw college van SP, GroenLinks, PvdA en twee lokale partijen. *Spanning* sprak met Ruers over zijn formateurschap.

› **Hoe kwam het dat jij formateur in Nijmegen werd?**

Bob Ruers.

'Ik werd benaderd door Hans van Hooft, de SP-fractievoorzitter in Nijmegen. De SP is als grootste partij uit de verkiezingen gekomen. In een eerdere fase hebben de partijen in Nijmegen een beroep gedaan op twee informateurs van SP- en GroenLinks-huize, die hen adviseerden te komen tot een nieuw college van SP, GroenLinks, PvdA en twee lokale partijen, DNF en VSP.

Dat ik door de Nijmeegse partijen hiervoor benaderd ben, hangt volgens mij samen met het feit dat ik SP'er ben, ruime ervaring heb opgedaan in de Utrechtse gemeenteraad en al enige jaren lid ben van de Eerste Kamer.'

› **Wat houdt het formateurschap eigenlijk in?**

'Het belangrijkste is natuurlijk het bereiken van het gestelde doel, namelijk een coalitie met betrokken partijen binnen een redelijke termijn. Dat houdt in dat er soms onder grote tijdsdruk moet worden gewerkt en dat kan problemen opleveren. Van belang is daarbij dat de formateur erop toeziet dat de onderlinge verhoudingen tussen de verschillende partijen goed blijven. Een formateur rekent het tot zijn taak dat alle partijen de nodige ruimte krijgen voor het toelichten van hun standpunten en hun bijdrage aan de discussie. Heel praktisch betekent dit dat je je inleest in de belangrijkste lokale dossiers, kennis maakt met de vertegenwoordigers van de partijen en contact legt met de medewerkers van de raadsgriffie.'

› **Waarom moet iemand van buiten de lokale politiek dat doen? Kunnen de**

betrokken partijen dat niet veel beter zelf?

'Ik denk dat er geen algemeen geldende methode bestaat voor dit soort processen. Daarvoor zijn naar mijn mening de verschillen tussen de gemeenten te groot. Doorgaans zal er maatwerk nodig zijn. Wat voor de ene gemeente of gemeenteraad goed is, kan voor de andere minder of niet geschikt zijn. Veel zal daarbij afhangen van de uitslag van de verkiezingen en de politieke krachtsverhoudingen, maar ook van de politieke cultuur en de ervaringen met elkaar in het recente raadsverleden.

Het kan best zo zijn dat partijen zonder de hulp van informateurs of formateurs snel en efficiënt zaken kunnen doen. Maar anderzijds kan juist de rol van een (in)formateur heel nuttig zijn, met name als er behoefte is aan een neutrale voorzitter of procesbegeleider.

Dat hoeft volgens mij niet per se een buitenstaander te zijn, hoewel het een voordeel kan zijn, in de zin dat vreemde ogen dwingen. Als formateur ben je weliswaar aan één van de onderhandelende partijen verbonden, maar heb je toch weer iets meer afstand tot de lokale thema's dan de direct betrokkenen.'

› **Wat hebben jouw ervaringen in Nijmegen je geleerd?**

'Eén van de lessen die ik heb geleerd is dat je zorgvuldig rekening dient te houden met alle, vaak niet-parallel lopende, belangen. Partijen willen verschillende en soms tegengestelde dingen. Je moet iedereen het gevoel geven dat hun belangen worden meegewogen, ook al moeten er op dossiers compromissen gesloten worden. Dat werkt alleen als je voortdurend het uiteindelijke doel voor ogen hebt, namelijk het beoogde coalitieakkoord.

Als formateur ben je het meest effectief als je zoveel mogelijk op de achtergrond blijft. Je moet geen onderdeel worden van de onderhandelingen. Dan past ook terughoudendheid, zowel naar de onderhandelende partijen als naar buiten – de pers en de niet-collegepartijen. Je moet alleen optreden als het echt nodig is.'

1 sp.nl/9zm57i

2 sp.nl/9zm57j

HUURDERS BETALEN EENZIJDIG DE REKENING

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Jan Reinier van der Vliet

De liberalisering van de huursector gaat in rap tempo door. Huren worden steeds hoger, vaste contracten worden vervangen door tijdelijke, en het aantal betaalbare woningen neemt af. Ronald Paping, directeur van de Woonbond, maakt zich grote zorgen.

› **Op 11 april presenteerde minister Blok zijn nieuwe voorstellen voor de huursector. Wat betekenen zijn plannen voor de huurders?**

‘Zo nieuw zijn deze voorstellen niet. Ze zijn eerder een verdere uitwerking van het Woonakkoord. Concreet betekent het dat de liberalisatiegrens voor huurwoningen wordt bevroren op 700 euro en dat de mogelijkheden voor tijdelijke verhuur worden verruimd. Het bevroren van de liberalisatiegrens lijkt mooi, maar is het niet. Er worden namelijk geen maatregelen genomen om te voorkomen dat de huur van zittende huurders tot boven de 700 euro kan stijgen. Ook wordt de praktijk om vrijkomende sociale huurwoningen als vrije-sectorwoning te verhuren of te verkopen niet aan banden gelegd. Daarmee wordt de voorraad sociale huurwoningen steeds kleiner. Hier zie je de neoliberale agenda, die erop gericht is om het aanbod van sociale huurwoningen te verkleinen ten gunste van commerciële partijen. Ik maak me eveneens grote zorgen over de plannen van de minister om meer mogelijkheden te creëren voor tijdelijke verhuur aan jongeren en grotere gezinnen. Hierdoor zouden starters en gezinnen na enkele jaren hun woning moeten verlaten, zonder dat zij recht hebben op een nieuwe woning.’

› **In hoeverre lijkt de flexibilisering van de huurmarkt op die van de arbeidsmarkt?**

‘In beide gevallen worden vaste contracten weggedrukt door flexibele contracten. Net als voor de werkgever zijn flexibele contracten aantrekkelijk voor de verhuurder, maar gaan ze ten koste van de rechten van werknemer en huurder. Het wordt steeds moeilij-

ker om een vast huurcontract te krijgen. Dat zal niet alleen leiden tot toenemende onzekerheid bij huurders maar ook tot nadelige maatschappelijke effecten, want flexibele huurders zullen niet snel investeren in hun sociale omgeving. Als tijdelijke verhuur leidt tot een toename van het woningaanbod vind ik dat bespreekbaar, maar als vast wordt vervangen door tijdelijk, komen er niet meer woningen bij én verslechtert de positie van huurders.’

› **Per 1 juli stijgen de huren als gevolg van de verhuurdersheffing en de daarmee samenhangende inkomensafhankelijke huurverhoging, opnieuw fors. Waar leidt dit toe?**

‘Vorig jaar heeft de Woonbond onderzoek laten doen naar de woonlasten van huurders. Hieruit kwam naar voren dat in 2012 ruim 700 duizend huishoudens na aftrek van de woonlasten onvoldoende geld overhielden om te voorzien in hun eerste levensbehoeften. Uit een doorberekening van het kabinetsbeleid blijkt dat dit aantal zal stijgen naar bijna 900 duizend in 2017. Ik denk niet dat dit beleid nog jaren door kan gaan.’

› **Toch is er nauwelijks verzet van huurders tegen de kabinetsplannen. Hoe komt dat?**

‘Dit jaar is er minder verzet dan vorig jaar. Dat heeft te maken met het feit dat er vorig jaar verzet was tegen de combinatie van verhuurdersheffing en huurverhoging. Nu de verhuurdersheffing is doorgevoerd, is verzet tegen de huurverhoging moeilijker geworden. Veel huurders hebben het idee dat de huurverhoging onontkoombaar is. Aedes, de koepelorganisatie van woningcorporaties, heeft hierin een vreemde rol gespeeld door de deal met minister Blok over de verhuurdersheffing.’

› **Waarom is het zo moeilijk om huurders te mobiliseren?**

‘In tegenstelling tot werknemers, hebben huurders geen stakingsrecht. Plaatselijk zie je wel enig verzet. Zo heeft huurdersvereniging Salland in

Overijssel actie gevoerd tegen de inkomensafhankelijke huurverhoging. We hebben ook wel successen geboekt. Bijvoorbeeld striktere privacy-vereisten en het ontzien van gehandicapten bij de inkomensafhankelijke huurverhoging.’

› **Wat doet de Woonbond om huurders te ondersteunen die door het kabinetsbeleid in de problemen komen?**

‘We hebben een huurderslijn, waar huurders met vragen over hun rechten terecht kunnen. Ook proberen we huurdersorganisaties zo goed mogelijk te ondersteunen in hun pogingen om huurverhogingen te beperken. En we gaan samen met Aedes en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) de woonlasten lokaal monitoren om, waar de nood het hoogst is, verhuurders aan te spreken.’

› **Denkt u dat de parlementaire enquête, naar de misstanden in de corporatiesector sinds de verzelfstandiging in de jaren negentig, de huurder iets zal opleveren?**

‘Ik hoop het wel, want huurders hebben de rekening betaald voor wanbeleid. Corporaties moeten zich weer richten op hun kerntaak: zorgen voor goede en betaalbare volkshuisvesting. Ook moet de huurder meer beleidsbepaler worden. Dit kan bijvoorbeeld door coöperatieve modellen mogelijk te maken.’

Ronald Paping (1956) is directeur van de Woonbond, de landelijke belangenvereniging van huurders en woningzoekenden, die via huurdersorganisaties meer dan 1,5 miljoen huishoudens vertegenwoordigt.

VERMOGENS BELASTEN IS RECHTVAARDIG EN ECONOMISCH VERSTANDIG

Tekst: David Hollanders

Het veelbesproken boek *Capital in the Twenty-first Century* van Thomas Piketty kan op twee manieren gelezen worden. Het is ten eerste een lange feitelijke opsomming van economische ontwikkelingen aangaande kapitaal, vermogen, inkomen en ongelijkheid. Ten tweede kan het gelezen worden als een tewapenroeping om ongelijkheid tegen te gaan. Hoewel de nadruk duidelijk ligt op het eerste, heeft het boek dus ook een politieke boodschap. Voor politiek geëngageerden is dat laatste van belang. Maar eerst de gegevens, al is het maar omdat deze de basis vormen voor de politieke en normatieve conclusies.

Piketty signaleert meerdere onderling samenhangende ontwikkelingen in de VS en Europa. Ten eerste neemt de inkomensongelijkheid al decennia toe. Zo ontvangt de rijkste 10 procent van de VS inmiddels ruim 45 procent van het inkomen. En 60 procent van alle economische groei sinds 1977 is ten goede gekomen aan de rijkste 1 procent. Daarmee is de VS het meeste ongelijke land in de recente geschiedenis, ongelijker ook dan Zuid-Afrika ten tijde van de Apartheid. Ten tweede gaat er een steeds groter deel van het nationaal inkomen naar vermogensbezitters. Dus ondanks het stijgende opleidingsniveau van de beroepsbevolking en de toetreding van vrouwen tot de arbeidsmarkt, ontvangen werkenden als groep relatief steeds minder. Ten derde is de vermogensongelijkheid nog vele malen groter dan de inkomensongelijkheid – en deze neemt nog verder toe. In de VS bezit de rijkste 10 procent ruim 70 procent van het vermogen. Ook in Nederland is de vermogensongelijkheid groot. De top 10 procent bezit 61 procent van het vermogen. De onderste 50 procent bezit -3 procent van het totale vermogen (oftewel heeft een netto schuld). In 1977 bezat de 'top 10 procent' nog 44 procent.¹ Ten vierde neemt het totale vermogen – ook ten opzichte van het nationaal inkomen – toe en bedraagt het inmiddels circa 600 procent van het nationale inkomen in veel westerse

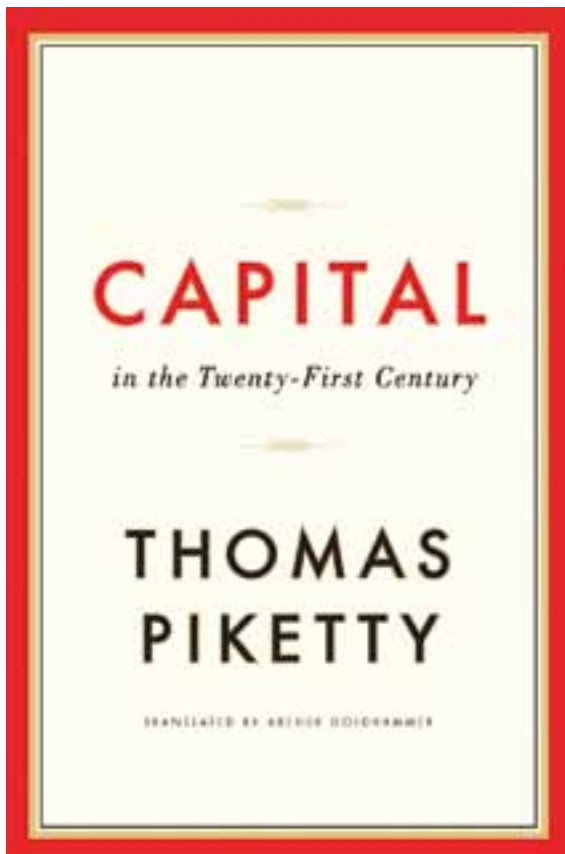
landen. De dominantie van vermogen wordt dus groter. Ten vijfde neemt het bestanddeel van erfenissen in vermogen toe. Dit veronderstelt dat vermogensopbouw in afnemende mate eigen verdienste is – zo het dat was – en in toenemende mate gevolg is van het hebben van vermogende (voor)ouders. De zesde en laatste ontwikkeling ligt ten grondslag aan de vorige. Het rendement op kapitaal is al eeuwen – met uitzondering van de periode 1945-1970 – hoger dan de economische groei. Beleggen levert dus meer op dan werken. Kapitaal wordt beter beloond dan arbeid (daar loonstijgingen hoogstens de economische groei volgen en daar meestal nog onder liggen). De inmiddels bekende ongelijkheid $r > g$ drukt dit uit, waarbij r voor rendement op vermogen staat en g voor economische groei. Deze ongelijkheid moet goed begrepen worden, want het vormt de kern van Piketty's betoog. In feite is het zijn betoog. Stel dat het rendement op vermogen 5 procent is en de economische groei 0 procent (wat het de afgelopen jaren was). In dat geval ontvangt iemand met een erfenis van een miljoen euro jaarlijks 50.000 euro, levenslang – zonder te werken. En stel dat iemand tien miljoen euro erft (en

bedenk dat men daarmee nog lang niet in de Quote 500 staat, dit komt dus geregeld voor), dan kan diegene bijvoorbeeld leven van 300.000 euro en de overige 200.000 toevoegen aan het vermogen dat daardoor groeit. De lonen stagneren ondertussen – want er is geen groei – dus iemand die 30.000 euro verdient, zal doorgaans nooit 50.000 verdienen, laat staan ooit 300.000 euro of meer. Ook als er enige economische groei zal zijn in de eenentwintigste eeuw, dan blijft staan dat vermogen sneller groeit dan de economie en de lonen. Arbeid trekt dan economisch gezien aan het kortste eind.

NORMATIEVE IMPLICATIES

Bovenstaande valt in het domein van de feiten en logica.² Men kan er dus niet voor of tegen zijn. Dat geldt wel voor ongelijkheid per se. Sterker, bijna niemand is voor volledige gelijkheid en niet elke vorm van ongelijkheid heeft dezelfde gevolgen. Ook Piketty is nadrukkelijk niet tegen ongelijkheid per se. Evengoed stelt hij dat de huidige ongelijkheid zorgwekkend groot is. Ten eerste is het economisch onwenselijk dat inkomen steeds minder te maken heeft met verdienste en steeds meer met (geërfd) vermogen. Er is een samenleving aan het ontstaan van renteniers die geen dag in hun leven hoeven te werken. Een extreem voorbeeld is Liliane Bettencourt (erfgename L'Oréal) die haar vermogen jaarlijks met 13 procent ziet groeien – zonder daarvoor te hoeven werken. Een tegenkracht zou moeten worden gevormd door onderwijs. In de jaren zestig was hoger onderwijs inderdaad voor velen de weg naar een hoog

Loon naar werken gaat steeds minder op: zij die werken, verdienen weinig en zij met een hoog inkomen, werken niet

inkomen. Dat is evenwel steeds minder het geval. Daar komt bij dat studeren steeds duurder wordt. Zo is het gemiddelde inkomen van ouders van Harvard-studenten 425.000 euro. Onderwijs is niet langer een vehikel voor sociale mobiliteit maar een reproductiemachine van ongelijkheid. En daarmee gaat hét uitgangspunt van het kapitalisme – loon naar werken, waardoor mensen ook weer geprikkeld worden om te werken – steeds minder op. Zij die werken, verdienen weinig. Zij met een hoog inkomen, werken niet.

Behalve economische zijn er ook politieke gevolgen. Piketty stelt onomwonden: “*A revolution will likely occur, unless some peculiarly effective repressive apparatus exists to keep it from happening.*” Ongelijkheid leidt tot revolutie of repressie. Maar ook als dit apocalyptische eindspel niet uitkomt, heeft ongelijkheid politieke gevolgen. Nu al zijn er 1700 lobbyisten voor de financiële sector in Brussel actief (op 400 ambtenaren die zich met de

financiële sector bezig houden).³ De huidige ECB-president Mario Draghi en de (ongekozen) Italiaanse ex-premier Mario Monti waren afkomstig van de Amerikaanse zakenbank Goldman Sachs. En voormalig (vice) premiers Kok, Bos, en Balkenende zijn allen in de consultancy of financiële sector gaan werken. Kapitaal trekt politiek gezien steeds meer aan het langste eind.

POLITIEKE STRIJD OF INTERNATIONALE COÖPERATIE?

In het laatste deel van het boek stelt Piketty zijn oplossing voor: een mondiale vermogensbelasting. Deze moet ingevoerd worden door elk land of, als dat niet kan, en Piketty geeft meteen aan dat dit niet zal lukken, door de EU. Piketty ziet weinig in nationale vermogensbelasting, omdat deze ofwel ineffectief zal blijken (door belastingontduiking) ofwel gepaard gaat met kapitaalrestricties (wat economisch onwenselijk is). Daar waar het empirische deel nagenoeg iedereen zal overtuigen, zullen deze voorstellen niet iedereen aanspreken. Ze volgen ook niet noodzakelijkerwijs uit zijn analyse. Er spreekt vertrouwen uit in de mogelijkheid van internatio-

nale coöperatie, terwijl Piketty tegelijkertijd stelt dat de afgelopen decennia gekenmerkt worden door “political regimes that objectively favor private capital” en dat kapitaalrestricties in een aantal landen goed werken (Zuid-Korea, China). Een minstens zo zinvol voorstel is dan ook om arbeid minder te belasten en kapitaal meer, onder gelijktijdige invoering van kapitaalrestricties en een verlegging van de aandacht van de FIOD naar vermogen. Dat is bij uitstek iets wat op nationaal niveau afgedwongen moet worden door politieke strijd. Dat geldt ook voor een aantal andere maatregelen, zoals het afzien van loonmatiging ten behoeve van de exportsector.

Of het nu nationaal of internationaal wordt vormgegeven, Piketty merkt terecht op dat het beter is om vermogenden te belasten dan van ze te lenen. Want dat is het curieuze patroon in de eurozone. Het is het gebied met hoge overheidsschulden en tegelijkertijd het gebied met de grootste private rijkdom. Privaat vermogen belasten om publieke schulden af te lossen is niet alleen rechtvaardig, het is ook mogelijk en economisch verstandig. Het schrijven van de analyse die tot deze slotsom leidt, is de grote verdienste van Piketty.

- 1 Zie W. Salverda, ‘De cijfers: ongelijkheid ook in Nederland’, *Socialisme en Democratie*, 71(3), pp. 49-60.
- 2 Dat is: als alle gebruikte belastinggegevens compleet zijn en goed verwerkt. Het eerste is, zo onderkent Piketty zelf, alleen al vanwege belastingontduiking niet het geval. De *Financial Times* heeft betoogd dat de wel gebruikte gegevens niet deugdelijk geanalyseerd zijn. Piketty heeft hierop een feitelijk repliek geschreven waarin hij de beweringen van de *Financial Times* weerlegt, zie T. Piketty, Response to the FT, 30 May 2014.
- 3 Zie J. Hein, ‘De bankenlobby’, *Follow the Money* 10 april 2014.

NOG VEEL TE DOEN NA PIKETTY

Tekst: Tuur Elzinga Foto: eyevine / Hollandse Hoogte

Krijgt Thomas Piketty binnenkort een Nobelprijs? Misschien, maar zeker is dat hij een lezenswaardig, interessant en – nu al – invloedrijk boek heeft geschreven. Hij bekent zich tot de oude familie van de politieke economie, waarin economie als een sociale wetenschap wordt beschouwd. Hij baseert zich op een unieke dataverzameling van historische omvang, en hij zet ongelijkheid en in het bijzonder de – lang genegeerde – vermogensongelijkheid op de kaart. In zijn oplossingen is hij wellicht minder overtuigend, omdat een aantal zaken onderbelicht blijven en sommige vragen niet worden gesteld, laat staan beantwoord.

Zo laat de analyse zien dat de ongelijkheid historisch groeit en dat kapitaal zich een steeds groter stuk van de koek toe-eigent. Een uitzondering vormt de periode 1914 – 1973, die gekenmerkt werd door vernietiging van vermogen door de Grote Depressie, twee wereldoorlogen en de dertig jaar daarna, waarin politiek beleid werd gemaakt dat inkomens- en vermogensverschillen juist verkleinde. Het resultaat laat Piketty overtuigend en met veel data onderbouwd zien, maar waaróm het beleid in de dertig jaar na de Tweede Wereldoorlog tot een kleinere ongelijkheid kon leiden krijgt onvoldoende aandacht. Omgekeerd wordt ook niet helder wat ervoor heeft gezorgd dat succesvol beleid voor economische groei en herverdeling weer is losgelaten en waarom. Zijn bevolkingsgroei en technologische vooruitgang inderdaad de voornaamste redenen van de hogere economische groei in de dertig jaar na de oorlog, zoals Piketty lijkt te suggereren? De Industriële Revolutie begon toch al veel eerder en de ICT-revolutie kwam pas veel later, wat was er dan zo speciaal aan deze relatief korte periode?

Piketty geeft aan dat beleid relevant kán zijn, maar ook dat het meestal weinig uitmaakt: zonder de oorlogen en de depressie was de ongelijkheid volgens Piketty op het niveau van de

jaren tien uit de twintigste eeuw gebleven. Het is daarom jammer dat Piketty niet veel meer stil staat bij de vraag onder welke omstandigheden beleid dan wél van invloed is, vooral omdat hij zelf met een aantal beleidsaanbevelingen komt. Dat de politieke context na de depressie van de jaren dertig en de Tweede Wereldoorlog gericht was op het voorkomen van nieuwe economische depressies, op het tegengaan van massawerkloosheid en grootschalige armoede als voedingsbodem voor gevaarlijke ideologieën, had natuurlijk een belangrijke oorzaak in deze gebeurtenissen. Maar de gestage opmars van vakbonden in de decennia daarvoor en de instelling van algemeen kiesrecht in veel landen in deze periode mag niet uitgevlakt worden. Piketty bespreekt bijvoorbeeld wel het belang van de vakbeweging in de VS, maar vooral als resultaat van de New Deal in reactie op de Grote Depressie. Niet als oorzaak van belangrijke politieke verandering.

Piketty maakt helaas ook onvoldoende duidelijk waarom economische groei en rendement op kapitaal weer naar hun oorspronkelijke waarden terugkeren. Dergelijke vragen zijn wel relevant als je met ambitieuze en internationale beleidsaanbevelingen komt in reactie op je bevindingen en

met als doel de verdeling te beïnvloeden. Als je niet goed op het netvlies hebt óf, wanneer en voor hoelang bepaald beleid werkt, dan blijf je eenvoudig hangen in wensdenken. Piketty is overigens de eerste om te erkennen dat zijn oplossing – een wereldwijde, progressieve belasting op vermogen – een hoog utopisch gehalte heeft. Het kan desalniettemin als een waardevol kompas fungeren.

Het voorstel van Piketty voor een internationale, progressieve belasting op vermogen klinkt dan ook zeker welkom. Maar als de trend nu juist is dat niet alleen belasting op arbeid, maar zeker ook die op winst en op inkomen uit kapitaal in de meeste landen juist steeds lager wordt, hoe reëel is dan een voorstel tot verhoging van de belastingen op kapitaal? En waar vooral de hoogste marginale tarieven zijn en worden verlaagd, hoe waarschijnlijk is het dan dat er weer nieuwe progressieve schijven in de belasting worden heringevoerd? En waar landen veelal met elkaar concurreren om het aantrekken van nieuw kapitaal, en daarbij belastingconcurrentie niet schuwen, en waar multinationale ondernemingen door het uitbuiten van verschillen tussen nationale belastingssystemen de facto nog veel minder vennootschapsbelasting betalen dan het al lage tarief, hoe waarschijnlijk is het dan dat concurrerende landen juist het steeds mobieler kapitaal zwaarder gaan belasten?

Piketty ziet dat ook. Hij wil precies een mondiale belasting, omdat anders belastingconcurrentie en ontwijkgedrag roet in het eten gooiën. Hij acht de kans erop klein en stelt daarom voor om in elk geval met een vermogensbelasting op EU-niveau te komen. De EU is een markt die het kapitaal niet zal willen ontvluchten, maar als

Zolang we Europees en internationaal onvoldoende tegenmacht hebben, kunnen we geen Europese of mondiale oplossingen verwachten die de huidige elites in hun rijkdom en invloed zullen beperken

Thomas Piketty.

financiële sector tot nog grotere concentraties van vermogen heeft geleid. Bekend is dat de economische machtsverhoudingen in de wereld snel verschuiven en dat globalisering een groot effect heeft op de beleidsruimte die het politieke bestuur ziet. Er is veel onderzoek gedaan naar politieke machtsverhoudingen tussen en binnen landen. En er is al veel bekend over de positieve correlatie tussen organisatiegraad van arbeid en een meer egalitaire verdeling van welvaart. Al deze kennis en nog verder te onderbouwen verbanden voerden ongetwijfeld te ver voor het bestek van één boek, maar zijn wel uitermate relevant voor het doen van realiseerbare voorstellen.

We hoeven niet te wachten op *Capital* deel 2 en 3 om te weten waar we moeten beginnen. Zolang we Europees en internationaal onvoldoende tegenmacht hebben, kunnen we geen Europese of mondiale oplossingen verwachten die de huidige elites in hun rijkdom en invloed zullen beperken. Zolang zullen we oplossingen dichterbij huis moeten zoeken, zonder de opbouw van internationale tegenmacht te verzaken. Links en progressief moet werken aan de vorming van tegenmacht, door vakbonden en vooruitstrevende partijen te versterken, zowel nationaal als over de grens. Daar waar we sterk genoeg zijn om zaken te veranderen, moeten we de machten bezweren: mobiliteit van kapitaal beperken, de positie van vakbonden versterken, vermogen belasten, inkomen herverdelen en internationale samenwerking op deze vlakken versterken.

Voor de opbouw van tegenmacht hebben we ideeën nodig, goede ideeën om het slechte politieke en economische beleid te confronteren en om mensen te inspireren en te overtuigen. Het onderzoek van Piketty kan hierbij uitermate waardevol zijn.

alle landen al mee zouden willen werken, hoe voorkom je dan dat bedrijven en superrijken via andere belastingparadijzen hun belastingen blijven ontlopen?

Naar mijn idee missen nog enkele essentiële zaken om de groeiende ongelijkheid echt te kunnen begrijpen en vervolgens adequaat te bestrijden. Piketty bestudeert de verdeling van rijkdom in een internationaal vergelijkend perspectief, zowel van inkomen als van vermogen. En in zijn analyse legt hij wel de relatie tussen verdeling van rijkdom met de verdeling van economische en dus ook politieke macht, maar hij analyseert (nog) niet de machtsstructuren. Hij focust op de verdeling van vermogen onder de uiteindelijke eigenaren: individuen. Hij kijkt daarbij wel naar overerving als belangrijke bron van rijkdom over de tijd en dus naar de clustering van rijkdom in families,

maar laat de enorme concentratie van vermogen in bedrijven nagenoeg buiten beschouwing. Welke rol spelen deze belangrijkste economische actoren in de nationale en internationale politiek en voor de vermogensverdeling?

Hoe zit het met de machtsverhoudingen tussen grote ondernemingen onderling en versus staten? Tussen staten onderling? Politieke verhoudingen binnen staten, machtsverhoudingen tussen kapitaal (vooral in de bedrijven) en georganiseerde arbeid, zowel nationaal als internationaal?

Bekend is dat de economische macht van 's werelds grootste transnationale bedrijven sterk is gegroeid. Begin jaren tachtig was de jaaromzet van de 200 grootste ondernemingen vergelijkbaar met een kwart van het wereldwijde bbp. In 2005 was dat verder gegroeid tot bijna 30 procent. Bekend is ook dat de opkomst van de

ARM EN RIJK IN NEDERLAND

Tekst: Hans van Heijningen

De studie van de Franse econoom Piketty *Kapitaal in de 21e eeuw* heeft er ook in Nederland toe geleid dat het thema inkomens- en vermogensongelijkheid op de kaart is gezet. *Hoe ongelijk is Nederland?* (juni 2014) van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid is een van de publicaties die een boeiend inzicht geeft in de Nederlandse situatie.

Hoe staat het internationaal met de verdeling van inkomens en vermogens?

De 85 rijkste mensen bezitten evenveel als de armste helft van de wereldbevolking (3,5 miljard mensen). Die scheefgroei is de afgelopen decennia flink toegenomen. De gevolgen van maatschappelijke ongelijkheid liegen er niet om: ongezondere mensen, meer criminaliteit en verlies aan politieke stabiliteit. Daarnaast vormt extreme ongelijkheid volgens Piketty een bron van economische stagnatie, want rijken potten hun kapitaal op.

Hoe wordt ongelijkheid gemeten?

In de economie wereld wordt gewerkt met de zogenaamde Gini-coëfficiënt, waarbij 0 staat voor extreme gelijkheid en 1 staat voor alle vermogens en inkomens in handen van 1 huishouden.

Hoe doet Nederland het qua inkomensongelijkheid in internationaal perspectief?

Qua inkomensongelijkheid scoort Nederland een 0,33. Dat is in lijn met de meeste andere Europese landen, met uitzondering van de Scandinavische landen die rond de 0,25 zitten. Dat Nederland het redelijk doet, is vooral te danken aan herverdeling van inkomen door toeslagen en belastingen. Maar toch... Als we de 10 procent laagste inkomens en de 10 procent hoogste inkomens met elkaar vergelijken, dan blijkt de ongelijkheid

fors toegenomen. In 1977 verdienden de best betaalden 5,1 keer meer dan de slechtst betaalden, terwijl dit verschil in 2011 8,2 keer zoveel was. De armste 10 procent is er in die jaren 30 procent op achteruit gegaan, terwijl de rijkste 10 procent er 5 procent op vooruit is gegaan.

Hoe doet Nederland het qua vermogensongelijkheid in internationaal perspectief?

Qua vermogens behoort Nederland tot een van de meest ongelijke landen in de wereld. Met uitzondering van Polen is er geen land in Europa waar rijkdom zo slecht verdeeld is als bij ons. In 2012 beschikte 1 procent van de Nederlandse huishoudens (74.000) over bijna een kwart van het totale vermogen (273 miljard).

Hoe heeft de financiële crisis uitgedaakt voor de rijken?

Vóór de crisis had de rijkste 1 procent een vijfde van het vermogen in handen, nu bijna een kwart. Binnen die categorie is er overigens ook sprake van extreme ongelijkheid: vijf van de rijkste families bezitten bijna driekwart van het vermogen van de vijftig rijkste families. Koploper is de familie Brenninkmeijer met een geschat vermogen van 23 miljard.

Wat vinden Nederlanders van de kloof tussen arm en rijk?

In het WRR-rapport lezen we dat in 2012 61 procent van de Nederlanders de inkomensverschillen te groot vond. Het verschil tussen een geschoolde arbeider en de directeur van een grote onderneming mag volgens mensen die meededen aan het onderzoek 1 op 5,4 zijn, maar de werkelijkheid is dat de directeur 17 keer meer verdient dan de arbeider. Nog een paar leuke nieuwtjes: Nederlanders die zelf opgeklommen zijn, willen minder inkomensongelijkheid; mensen maken zich vooral boos over ongelijkheid als ze in gescheiden werelden leven; en om van krantenjongen miljonair te worden, moet je niet in de VS zijn, maar in Denemarken, waar mensen gelijkere kansen hebben door goed en betaalbaar onderwijs.

De armen worden armer en de rijken rijker. Doen we daar in Nederland wat aan via de belastingen?

Ja, daar doen we wat aan, maar het gaat wel de verkeerde kant op. Belastingen op toptarief zijn namelijk vanaf de jaren zeventig structureel omlaag gegaan: van 72 procent naar 52 procent nu en mogelijk naar 49 procent in de toekomst (voorstel commissie-Van Dijkhuizen). Daar komt nog bij dat zeer vermogende particulieren belasting ontwijken via complexe constructies en dat de erfbelasting in 2010 fors omlaag gebracht is.

Wat zijn de verwachtingen bij ongewijzigd beleid?

Als de bezuinigingen in Europa onverminderd door worden gezet zullen er over 10 jaar 15 tot 25 miljoen mensen in armoede leven, waarmee de teller op 146 miljoen komt te staan.

Wat moet er gebeuren?

In plaats van achteraf te repareren, zouden de lonen en uitkeringen omhoog moeten en de kosten van arbeid omlaag. Bovendien zouden de belastingen op hoge inkomens en kapitaalwinsten verhoogd moeten worden. Van een eerlijke verdeling van rijkdom worden we immers allemaal beter. Al zijn die laatste woorden aan Halbe Zijlstra en Benard Wientjes niet besteed.

Het WRR-rapport is na te lezen op: sp.nl/9zm53q

BERTOLT BRECHT: HET THEATER VAN DE MORAAAL

Tekst: Ronald van Raak Afbeelding: Wikimedia commons / Deutsches Bundesarchiv CC

**‘Wie ihr es immer dreht und wie
ihr’s immer schiebt,
Erst kommt das Fressen, dann
kommt die Moral.
Erst muss es möglich sein auch
armen Leuten,
Vom grossen Brotlaib sich ihr Teil
zu schneiden.’**
(‘Hoe u het ook duwt en hoe u het
ook draait,
eerst komt het vreten, dan komt
de moraal.
Eerst moeten ook arme mensen
de mogelijkheid krijgen,
hun deel van het grote brood te
snijden.’)

De opvoering van Die Dreigroschenoper (De Driestuiversopera) van Bertolt Brecht in een klein theater in Berlijn in 1928 was het begin van een langdurige politieke strijd. Dit theaterstuk speelde vijf jaar in Duitsland – waar het ook werd verfilmd – tot het in 1933 door de nazi’s werd verboden. Dit verhaal bleef echter populair in het buitenland, zeker in Nederland, waar het in 1934 als boek verscheen. Brecht was een kunstenaar die met zijn toneel de strijd aanbod met de kapitalistische moraal.

De Driestuiversopera, bedoeld voor arme mensen, gaat over de gangster Mackie Messer, die in Londen een liederlijk leven leidt, vol diefstal en bedrog. De toeschouwer krijgt echter sympathie voor deze gangster, hij is de held van het verhaal. In een kapitalistische samenleving zijn mensen succesvol als ze profiteren van anderen. Dat beseft ook meneer Peachum, hoofd van een imperium van bedelaars, die bij hem plaatsen moeten pachten voor een goede plek in de straten van Londen.

Deze ‘opera’ bestaat uit inspirerende liederen van Bertolt Brecht, op intrigerende muziek van Kurt Weill.

Bertolt Brecht.

Het citaat aan het begin is afkomstig uit een lied dat wordt gezongen door meneer Peachum, als in Londen de voorbereidingen worden getroffen voor de kroning van een nieuwe koning. De politie wil daarvoor de straten schoonvegen, wat gevaar oplevert voor de onderneming van Peachum. Die dreigt daarop de bedelaars de ceremonie te laten verstoren: ‘Eerst komt het vreten, dan komt de moraal.’

In de Driestuiversopera gebeuren veel nare dingen, als gevolg van immoreel gedrag van mensen. Brecht veroordeelt dit echter niet, maar laat zien waarom dit gedrag in die specifieke omstandigheden voor die mensen logisch is. Het theater is voor hem een soort sociaal laboratorium, door te laten zien hoe mensen in verschillende omstandigheden anders denken en zich anders gedragen. Met als doel het besef dat mensen zichzelf alleen kunnen verbeteren als ze de samenleving veranderen.

Daar zaten de nazi’s echter niet op te wachten. Na de machtsovername door Hitler sloeg Brecht op de vlucht en

kwam hij – na enige omzwervingen – terecht in de Verenigde Staten. In dat land van de vrijheid vond deze socialist evenmin rust. Hij moest zelfs verschijnen voor een parlementaire onderzoekscommissie, wegens ‘on-Amerikaanse activiteiten’. Na de oorlog vestigde Brecht zich in de DDR, maar in dit ‘socialistische’ land werd zijn werk evenmin verwelkomd.

In nazi-Duitsland, het kapitalistische Amerika, de socialistische DDR, overal werd Brecht het werken onmogelijk gemaakt. Hijzelf zag dit als een falen: de laatste jaren van zijn leven bracht hij door met het schrijven van melancholische gedichten, tot zijn vroege dood in 1956. Maar misschien laat dit ook zien dat zijn kunst werkelijk revolutionair is en een kritiek is op elke macht, van welke politieke kleur ook.

Brecht laat in zijn theater niet alleen zien hoe maatschappelijke verhoudingen bepalend zijn voor de publieke moraal, maar ook hoe de moraal zelf een theater is. Gedrag is ‘goed’, als het gunstig is voor de mensen met macht. Als je een diefstal pleegt bij een bankier, word je gezien als een gevaar voor de samenleving; als een bankier jouw bankrekening plundert, wordt dat beschouwd als noodzakelijk voor de economie.

Mackie Messer moet vluchten voor de politie, maar schaakt ondertussen de dochter van Peachum, Polly. Dat is zeer tegen zijn zin, totdat de nieuwe koning Mackie gratie verleent en in de adelstand verheft. Een hoogst onwaarschijnlijk einde, maar niet minder verrassend dan de publieke moraal. In de in Amsterdam verschenen Dreigroschenroman (1934) schopt de verdorven Mackie Messer het zelfs tot bankier, omdat het slecht is om een bank te beroven, maar nog erger om een bank te beginnen.

HOE OEKRAÏNE EEN NIEUWE KOUDE OORLOG ANGSTIG DICHTERBIJ BRENGT

Tekst: Tiny Kox Foto: BPA / Polaris / Hollandse Hoogte

Als eind juni Oekraïne en de Europese Unie een associatieverdrag tekenen in Brussel, is dat een half jaar later dan gepland. Geen groot probleem, zou je denken. Maar in dat ene halve jaargang Oekraïne vrijwel bankroet, splitste het land zich op, kwam een complete burgeroorlog steeds dichterbij en werd voor het eerst sinds tijden weer over de Koude Oorlog gesproken in Europa. Een nieuwe, wel te verstaan. Hoe kon het zo verkeerd lopen?

December 2013. De wankelmoedige Oekraïense president Janoekovitsj ziet voorlopig toch af van de ondertekening van een associatieverdrag van zijn land met de Europese Unie. Zo'n verdrag moet de vrijhandel tussen Oekraïne en de 28 lidstaten van de Europese Unie bevorderen – maar zal gelijktijdig de economische relaties van Oekraïne met machtige buurman Rusland bemoeilijken. Daarop ontstaat massaal protest in de straten van hoofdstad Kiev. De president en zijn regering zijn weliswaar democratisch gekozen, maar inmiddels alom gehaat. De economie staat op instorten en de corruptie is welhaast endemisch geworden, terwijl de president ervan wordt verdacht zijn eigen bankrekeningen brutaal te vullen. Het protest tegen de weigering om het associatieverdrag met de EU te tekenen, krijgt opmerkelijk veel steun van tal van politici uit EU-landen en Amerika. In januari wordt de strijd over en weer steeds gewelddadiger. In februari reizen de ministers van Buitenlandse Zaken van Duitsland, Frankrijk en Polen af naar Kiev. Daags nadat op 20 februari het geweld een hoogtepunt bereikt, wordt op 21 februari in Kiev een akkoord getekend tussen de voornaamste oppositiepartijen en president Janoekovitsj. Die stemt in met vervroegde verkiezingen, een ingrijpende wijziging van de grondwet en de bestuurlijke decentralisatie, een overgangsregering en amnestie voor alle demonstranten. In

de Europese Unie, de Verenigde Staten en Rusland wordt het compromis verwelkomd en in de Verchovna Rada, het Oekraïense parlement, wordt het akkoord aangenomen met 386 voor, nul tegen en één onthouding. Maar het meest agressieve deel van de Maidan-demonstranten hoort het compromis weg en eist het onmiddellijke vertrek van de president. Die nacht sluipt president Janoekovitsj weg uit Kiev en de demonstranten eisen dat hij meteen wordt afgezet wegens vaandelvlucht. Parlementsvoorzitter Toertsjynov wordt waarnemend president en de vervroegde presidentsverkiezingen worden op 25 mei vastgesteld.

Februari 2014. In de Europese Unie verklaren politici die doorgaans op tilt slaan als ze het woord 'revolutie' horen, vrijwel ogenblikkelijk dat ze achter de machtsovername in Kiev staan. Ze noemen het de uitdrukking van de volkswil, gerechtvaardigd omdat president Janoekovitsj er een janboel van heeft gemaakt. Daarmee bedoelen zij vooral echter dat hij het associatieverdrag met de EU niet heeft willen tekenen en daarmee zijn oren naar Moskou heeft laten hangen. Rusland geldt weer steeds meer als vijand in plaats van partner. Niet vreemd dat vanuit de Russische hoofdstad een precies tegenovergestelde reactie komt op de gebeurtenissen in Kiev in februari. Daar wordt de afzetting van de president juist 'ongrondwettig' genoemd en de gevormde nieuwe regering 'illegaal'. Moskou weigert de nieuwe regering te erkennen en staat daarmee diametraal tegenover de Europese Unie en de Verenigde Staten. Het feit dat de nieuwe regering zich genooddaakt heeft gevoeld om een aantal ministersposten en andere prominente posten in het staatsapparaat toe te kennen aan vertegenwoordigers van extreemrechtse en fascistische bewegingen, die voorop hebben gelopen in de gewelddadige strijd tegen politie en ordetroepen, is voor Moskou een extra reden om de nieuwe regering af te

wijzen. Maar voor alles vreest Moskou zijn grote politieke en economische invloed in Oekraïne te verliezen aan Europa en Amerika. Om dat te verhinderen moedigt Rusland verzet tegen de nieuwe regering openlijk en vooral ondergronds aan.

Want niet alleen internationaal maar ook in Oekraïne zelf is er sprake van tegenovergestelde reacties. In het Westen wordt over het algemeen opgelucht ademgehaald, in de hoop dat de rust zal wederkeren en er internationale steun uit Europa zal komen om het bijna bankroete land weer op gang te brengen. Heel anders is de reactie in het Oosten, zeker nadat onder druk van extreemrechts de taalwet die gebruik van het Russisch in Oekraïne regelt, wordt ingetrokken. Maar het eerst slaat de vlam in de pan op de Krim, het schiereiland in de Zwarte Zee. Een razendsnel georganiseerd referendum leidt tot het uitroepen van de onafhankelijkheid. Als daarop het Russische parlement de toetreding van de Krim tot de Russische Federatie mogelijk maakt, reageren Europa en Amerika met sancties tegen Rusland, dat naar hun mening het internationale recht schendt door nieuwe grenzen te trekken. Russische bedrijven worden in de ban gedaan en prominente politici worden persona non grata verklaard.

Mei 2014. Naarmate ook elders in Oost-Oekraïne meer mensen zich tegen de nieuwe regering in Kiev verklaren, zien de Europese Unie en Amerika daar de hand van Rusland in, en kondigen zij nieuwe sancties af. Daarna breekt ook in Oost-Oekraïne een opstand uit en verklaren delen van het land zich onafhankelijk van Kiev. De regering start daarop een militaire operatie om de controle over het land terug te krijgen. Over en weer neemt het geweld toe. Internationale waarnemers worden door opstandelingen gegijzeld, militaire vliegtuigen bombarderen stellingen van de rebellen, fascisten steken een

Merkel, Poroshenko en Poetin spreken elkaar bij tijdens de herdenking van D-Day in Normandië, 6 juni 2014.

door opstandelingen bezet gebouw in Odessa in brand waarbij tientallen mensen omkomen, grensposten met Rusland worden door opstandelingen belaagd en het land raast op een burgeroorlog af.

Op 25 mei vinden dan vervroegde presidentsverkiezingen plaats, althans daar waar opstandelingen dat niet verhinderen, zoals in grote delen van Oost-Oekraïne. Waarnemers van de Raad van Europa constateren dat de verkiezingen over het algemeen behoorlijk verlopen zijn en dat de uitslag duidelijk is. Een van de rijkste mannen van het door oligarchen beheerste land, Petro Poroshenko, wint met overmacht. Daags voor zijn installatie in Kiev, ontmoet de nieuwe president zijn Russische ambtgenoot Poetin tijdens de herdenking van D-Day in Normandië. Beiden roepen op tot een einde van alle geweld in Oekraïne.

De wereld, inmiddels bang voor een nieuwe Koude Oorlog en een langslappend gewelddadig conflict in Oekraïne, reageert hoopvol. Maar de geest weer in de fles te krijgen is makkelijker gezegd dan gedaan. Onduidelijk is wie er waar in Oekraïne nog iets te zeggen heeft. De Krim is door de

Russen ingelijfd, Oost-Oekraïne noemt zich onafhankelijk, het Oekraïense leger vecht met opstandelingen en het Oekraïense parlement is een complete chaos. In West-Oekraïne hebben rechtsextremistische partijen een grote aanhang en de fascistische Rechtse Sector-aanhang loopt nog steeds bewapend en intimiderend rond. President Poroshenko wil vervroegde parlementsverkiezingen later dit jaar om meer legitimiteit voor de staatsorganen te bewerkstelligen en een omvangrijke decentralisatie om het wantrouwen tussen het oosten en het westen van het land te verminderen. Of dat gaat lukken en onder welke omstandigheden, zal moeten blijken. Op initiatief van de Raad van Europa is er een onderzoekspanel opgericht, dat nagaat hoe het vele geweld in Oekraïne kon ontstaan en wie daarvoor verantwoordelijk is. Ook helpt de organisatie het Oekraïense parlement om effectieve constitutionele hervormingen overeen te komen, een onafhankelijke rechterlijke macht op te bouwen en iets te doen aan de kolossale corruptie die het hele land teistert.

Dat ondertekening aan het einde van deze maand van het associatieverdrag tussen Oekraïne en de Europese Unie

PARLEMENTAIRE DIPLOMATIE

In april van dit jaar heeft de parlementaire assemblee van de Raad van Europa de Russische delegatie het stemrecht ontnomen, vanwege de rol van Rusland in Oekraïne. Daardoor kan de grootste lidstaat niet meestemmen in de verkiezing van de hoogste functionaris van de verdragsorganisatie, de secretaris-generaal, en rechters van het Europese Mensenrechtenhof van de Raad van Europa. In reactie daarop heeft het Russische parlement deelname aan alle overblijvende werkzaamheden van de assemblee met onmiddellijke ingang stopgezet.

Als voorzitter van de linkse fractie in de assemblee van de Raad van Europa heeft SP-senator Kox de annexatie van de Krim door Rusland veroordeeld, wegens strijdigheid met het internationale recht, maar de genomen sancties tegen de Russische delegatie contraproductief genoemd, net zoals het Russische besluit niet langer mee te doen aan het werk van de assemblee. Eind mei sprak Kox informeel in Moskou met een aantal prominente Russische politici, onder wie de voorzitter van de Russische Tweede Kamer, Sergey Naryshkin, die bekend staat als vertrouweling van de Russische president Poetin. Dat gesprek resulteerde erin dat Rusland zich bereid verklaarde tot nader overleg met de voorzitter van de parlementaire assemblee van de Raad van Europa over mogelijk herstel van de samenwerking. Enkele dagen na het bezoek van Kox aan Moskou heeft Naryshkin ook in een open brief in de Russische media laten weten te streven naar hernieuwde deelname van het Russische parlement aan het werk van de assemblee waarin de parlementen van 47 Europese staten samenwerken.

de problemen zal oplossen, is een illusie – een valse illusie die deels bijgedragen heeft aan het uit de hand lopen van de toestand in Oekraïne, hoezeer Europese leiders ook graag alle schuld daarvoor op Russische schouders leggen. De kortzichtige internationale belangenconfrontatie van Rusland, de Europese Unie en Amerika heeft in Oekraïne veel kapot gemaakt. Krijg het nu maar weer eens heel...

LUCHTVERONTREINIGING VERKORT LEVENSV ERWACHTING MET 6 TOT 12 MAANDEN

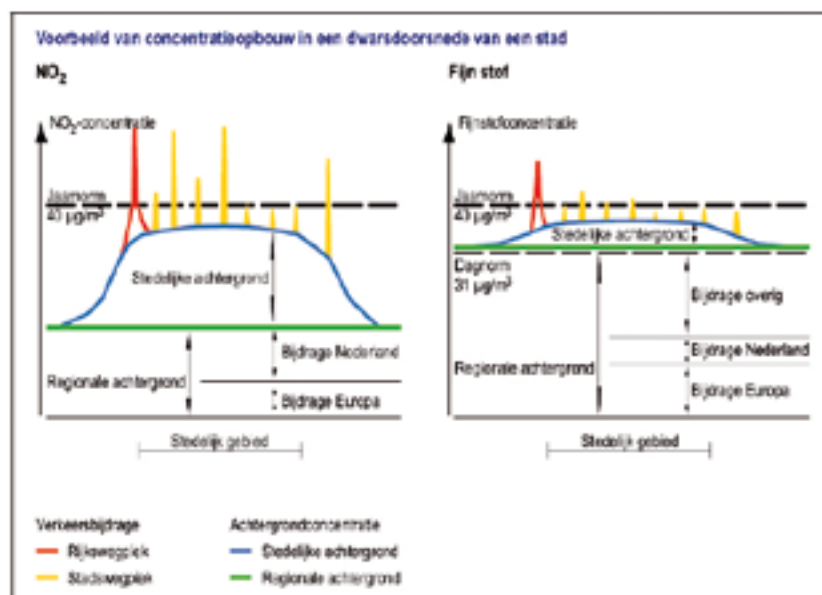
Tekst: Bernard Gerard

Ondanks genomen maatregelen zal Nederland in 2015 niet voldoen aan de Europese normen die gesteld zijn voor luchtkwaliteit. Natuurkundige Bernard Gerard laat in dit artikel zien welke stoffen luchtverontreiniging veroorzaken, welke schade zij toebrengen aan de volksgezondheid en welke maatregelen effectief kunnen zijn voor gemeenten om de luchtkwaliteit te verbeteren.

Als we spreken over luchtverontreiniging, dan hebben we het over stoffen die mensen ziek maken. In dit verhaal komt de meest voorkomende oorzaak van luchtverontreiniging aan de orde, het verkeer. Andere oorzaken, zoals de intensieve veehouderij, worden in dit artikel buiten beschouwing gelaten. Om misverstanden te voorkomen: dit verhaal gaat ook niet over duurzaamheid en klimaat. In dat geval spreek je over broeikasgassen en opwarming van de aarde. Hoewel ze nogal eens door elkaar gebruikt worden, zijn luchtkwaliteit en klimaat toch echt twee – grotendeels gescheiden – probleemvelden.

DE VERSCHILLENDE SCHAALGROOTTES VAN LUCHTVERVUILING

Kijken we op stadsniveau naar luchtvervuiling dan zien we dat deze zowel een Europese als een nationale als een stedelijke achtergrond heeft, waarbij van de laatste niet meer te achterhalen is uit welke bron in de stad de vervuiling komt. De pieken worden veroorzaakt door het verkeer op aanwijsbare wegen. Zo'n gele of rode piek is feitelijk een strook aan weerszijden van een weg. De breedte daarvan hangt af van onder andere het aantal auto's, de aard van de bebouwing en de maximumsnelheid, en komt neer op pakweg 100 tot 1000 meter.

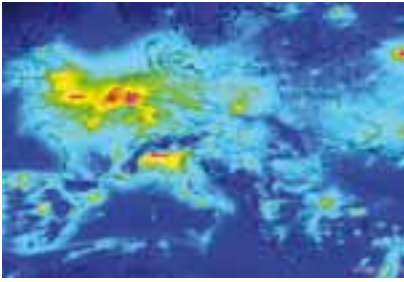

Figuur 1 Herkomst concentraties fijnstof en NO₂ in stedelijk gebied met een illustratie van de lokale invloed van verkeerswegen. Bron: RIVM, 2005

DE AARD VAN DE STOFFEN EN HUN MEDISCHE GEVOLGEN

De atmosfeer is een reactievat met stoffen als stikstofoxides, ozon, benzinedamp en fijnstof. Om de samenstelling ervan te meten kijkt de wetgever naar de componenten stikstofdioxide (NO₂ en fijnstof (PM, dat staat voor *Particulate Matter*). NO₂ is een matig giftig gas, dat de longfunctie verslechtert. Maar men gebruikt het gas vooral als kengetal voor de algemene atmosferische toestand. De ervaring leert dat als de NO₂ aan de norm voldoet, ozon en andere stoffen dat ook doen. Fijnstof wordt verder onderverdeeld naar grootte of samenstelling. De grootte wordt aangeduid met een getal: PM10 betekent bijvoorbeeld korreltjes met een diameter onder de 10 µm (micrometer). PM0.1 staat ook wel bekend als ultrafijnstof. In een onderscheid naar samenstelling moet vooral roet, een component van fijnstof, genoemd worden. Roet, afkomstig van onvolledige verbranding, is samengesteld uit koolstof met aanhangende chemicaliën. Roet kan ultrafijn zijn, maar dat hoeft niet. Luchtvervuiling is vooral schadelijk vanwege fijnstof. Dat fijnstof schadelijk

is, is geen nieuw inzicht. Mijnwerkers weten het al heel lang en Woody Guthrie's Dust Bowl-songs uit de jaren dertig gaan al over de *dust pneumonia*. De wetenschap slaagt er steeds beter in om het gedrag van heel kleine deeltjes beter te leren kennen en wat blijkt: de kleinere deeltjes zijn schadelijker voor de volksgezondheid. Ultrafijnstof kan de longwand passeren en bijdragen aan ontstekingsreacties elders in het lichaam, die vervolgens kunnen resulteren in aderverkalking. Eind 2013 publiceerde het vooraanstaande medisch-wetenschappelijke tijdschrift The Lancet artikelen die zich baseerden op het Europese onderzoek 'Escape'. Daaruit bleek dat 5 microgram/m³ extra PM2.5 (fijnstof) in de lucht de kans op longkanker met 18 procent(!) vergroot. Zo zijn er statistisch significante resultaten opgebouwd over o.a. longkanker, algemene voortijdige sterfte, en een te laag geboortegewicht van baby's. Al met al verkort de luchtverontreiniging de gemiddelde levensverwachting in Nederland met circa 6 tot 12 maanden. Dat zijn jaarlijks duizenden sterfgevallen meer dan bij bijvoor-

Bovenstaand satellietbeeld (gemiddelde van 2005-2009) geeft aan dat luchtverontreiniging een Europese schaal heeft, waar Europese wetgeving bij past. Nederland is op Europees niveau een netto-exporteur van luchtverontreiniging.

beeld beroepsziektes of verkeersongevallen.

NORMEN EN WHO-AANBEVELINGEN

In de praktijk is een handvol normen van belang, die hier niet vermeld worden. Daarbij moeten twee kanttekeningen worden gemaakt. Ten eerste kennen de normen ontheffingsbepalingen, want ze gelden niet op plekken waar het publiek niet of maar korte tijd mag komen, zoals de middenberm of het zebrapad. En ten tweede zijn de Europese normen die voor fijnstof per 2015 gehanteerd zullen worden, te soepel. Zo moet de jaargemiddelde PM10-concentratie onder de 40 microgram/m³ zijn, terwijl de Wereldgezondheidsorganisatie WHO de helft adviseert. De adviezen van WHO zijn echter niet bindend.

HET NATIONAAL SAMENWERKINGSPROGRAMMA LUCHTKWALITEIT (NSL)

Omdat Nederland moet gaan voldoen aan de Europese normen, en omdat steeds vaker projecten vanwege milieuwetgeving vastliepen bij de Raad van State, geldt vanaf 2009 het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Dit is een samenwerkingsproject van het Rijk met de lagere overheden. Het RIVM en het KNMI spelen daarbij een belangrijke uitvoerende rol. Het NSL moet ervoor zorgen dat heel Nederland op 31 december 2014 aan de Europese normen voldoet, zonder dat het land intussen op slot gaat. Het NSL is een soort zwarte doos met een ingewikkeld rekenmodel. Het krijgt input door wetenschappelijke informatie, weergegevens en

verkeersstromen, en houdt rekening met verbeteringen, zoals de katalysator, de Euro6-vrachtauto's, of fiscale stimulering, maar ook met grote nieuwe wegen en woonwijken. De output is de berekende jaargemiddelde concentratie op tienduizenden rekenpunten langs grotere wegen. Deze berekende concentraties zijn juridisch wel bindend. Het rekenmodel doet ook voorspellingen. Als een rekenpunt nu of straks boven de norm uitkomt, heet dat formeel een 'overschrijding'. Het NSL is een gedeeltelijk succes. De concentraties dalen inderdaad al jarenlang, maar niet snel genoeg. Vast staat dat er in 2014 in Nederland honderden overschrijdingen zullen blijven. Het NSL wordt daarom met twee jaar verlengd.

Er bestaat echter ook kritiek, want het NSL berust mede op door belanghebbende gemeenten geschatte verkeersstromen. Dat is een kwetsbare constructie. Maar steekproeven ter controle hebben nog geen belangrijke onregelmatigheden aan het licht gebracht.

Het NSL kent bovendien een drempel. Een nieuwbouwproject draagt te gauw "in niet betekenende mate" bij en dan mag je het verwaarlozen.

Het NSL kijkt daarbij slechts naar maximumwaarden. Dat kan bij wegenprojecten leiden tot waterbedefecten: op de oude route dalen de concentraties, maar op de nieuwe stijgen ze.

Het grootste probleem is wel dat de kennis over de schadelijkheid van luchtverontreiniging sneller toeneemt, dan dat de luchtverontreiniging zelf afneemt. Daarmee kun je je afvragen hoe effectief het NSL daadwerkelijk is.

WAT KOST EEN GEWONNEN LEVENSJAAR?

Volgens Rob Maas (RIVM) kost het huidige luchtkwaliteitsbeleid circa € 4000 per gewonnen levensjaar. Dat ligt in dezelfde orde van grootte als het verkeersveiligheidsbeleid en beduidend goedkoper dan campagnes tegen het roken en voor gezonde voeding en meer bewegen, en al helemaal minder dan curatieve zorg. Zo beschouwd is luchtkwaliteitsbeleid een kosteneffectieve manier om mensen een jaar langer te laten leven.

Daarbij is verlaging van de gemiddelde blootstelling (de achtergrond) kosteneffectiever dan focussen op het tegengaan van normoverschrijding (de rode punten), wat gemeenten noodgedwongen vaak doen.

VERKEERSBELEID VAN GEMEENTEN

Een lagere blootstelling van de stadsbevolking aan luchtverontreiniging, vraagt om minder en schoner verkeer en een betere ruimtelijke ordening. Een goed luchtkwaliteitsbeleid kan daarnaast ook positief uitpakken voor bijvoorbeeld het klimaat, de zorgvraag en de verkeersveiligheid.

In de maatregelenmix komen bepaalde maatregelen vaak terug.

- Een milieuzone. Een zone waarin Euro3-vrachtauto's en oudere types worden verboden, eventueel uitgebreid met oude dieselbestelauto's. Dat helpt direct in het zonegebied en indirect omdat het vernieuwing van het wagenpark aanjaagt. Een gemeente kan deze vernieuwing stimuleren met een tijdelijke subsidieregeling, zoals in Utrecht wordt gedaan.
- Een goed openbaar vervoer. Een moderne elektrische of Euro6-bus hoeft maar een handvol auto's van de weg te halen om milieutechnisch en voor het klimaat rendabel te zijn.
- Elektrisch vervoer (oplaadplaatsen). Het overgrote deel van de forensenritten is ruimschoots binnen het dagbereik van een accu. Ook taxi's elektrisch laten rijden is interessant.
- Rationele bevoorrading van winkels en bedrijven, aflevering van e-shopartikelen en minder vrachtauto's in de stad: dat vraagt om een sterke gemeentelijke regiefunctie.
- Afstand: kies voor de Amsterdamse interpretatie van het Besluit Gevoelige Bestemmingen, wat inhoudt dat nieuwe scholen, kinderopvanggebouwen en bejaardenhuizen op minstens 300 meter afstand van de snelweg moeten blijven, en op minstens 50 meter van provinciale en drukke stedelijke wegen, ongeacht of de luchtkwaliteitsnorm wel of niet overschreden wordt. GGD-advies zou daarbij verplicht moeten zijn.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de auteur: bjmgerard@gmail.com

'IN ONS STRAATJE' ALTERNATIEVEN VOOR DE EURO

Tekst: Tijmen Lucie

Arjo Klamer is ervan overtuigd dat de euro gaat vallen. Dit hoeft niet rampzalig te zijn, want een nieuw monetair systeem met een diversiteit aan munten zou volgens hem veel beter aansluiten bij de huidige dynamische en flexibele wereldeconomie.

'Dit is een positief en optimistisch boek, ondanks de vaststelling dat de euro onhoudbaar is en de daaruit voortkomende voorspelling dat de euro in zijn huidige staat vroeg of laat zal ophouden te bestaan.' Met deze woorden begint *De euro valt! En wat dan?* van econoom Arjo Klamer. Klamer is een van de oudste criticasters van de euro. Al in 1991, toen hij nog doceerde aan The George Washington University in de VS beargumenteerde hij in een column in de Volkskrant dat de euro economisch gezien een onzalig idee was, waarmee bovendien een sociaal en democratisch Europa op het spel werd gezet.

In 1997 zette hij samen met zeventig andere Nederlandse economen zijn handtekening onder het manifest 'Met deze EMU kiest Europa de verkeerde weg', waarin zij wezen op de gevaren van de euro.

In die tijd kregen zij echter nauwelijks steun. De euro was een geloof geworden en zeker na de introductie van de munt in 2002 werd kritiek weggehoond, omdat landen als Ierland, Griekenland, Spanje en Portugal dankzij de euro een periode van groei en bloei leken door te maken. Pas na het uitbreken van de eurocrisis in 2009 haalden Klamer en andere critici van het eerste uur, zoals SP-senator Geert Reuten, hun gelijk.

NIET UNIEK

Zeker de laatste tijd verschijnen in binnen- en buitenland vele boeken die het einde van de euro aankondigen, zoals *Europa's impasse: Hoe de eurocrisis kan worden opgelost en waarom dat niet gebeurt* van financieel specialist David Marsh en *Laat de leeuw niet in zijn hempie staan: Waarom de euro ons zal opbreken* van econoom Bruno de Haas. In die zin is het essay van Klamer niet uniek. Wat Klamer van andere eurosceptici onderscheidt is dat hij een optimistisch beeld van de toekomst na de euro heeft. Voorwaarde is wel dat we dan anders gaan denken over de samenleving en over de rol van geld. Volgens Klamer moeten we af van de heersende gedachte dat alles in de wereld om geld en materiële zaken draait. In plaats daarvan zouden we moeten bedenken wat het leven zin geeft en wat ons als samenleving bindt. Een nieuw monetair systeem, met een diversiteit aan munten voor verschillende doeleinden kan daarbij naar zijn mening helpen. Dit klinkt als een wild idee, maar in de praktijk wordt er al volop mee geëxperimenteerd. Iemand die veel onderzoek heeft gedaan naar kleinschalige muntsystemen is de vooraanstaande Belgische econoom Bernard Lietaer (zie *Spanning* 2/2013).

REGIONALE MUNTEN

Volgens Klamer is de toekomst aan flexibele en dynamische economieën, die verschillende munten hebben voor verschillende niveaus. Gezien het feit dat regio's steeds belangrijker worden, pleit hij ervoor dat elke regio een eigen munt krijgt: 'Zo zou Amsterdam haar amsterdammers kunnen krijgen, Rotterdam de rotterdammers en Het Gooi gooïse matrasjes.' Klamer stelt dat zo'n regionale munt voor sociale binding zorgt, de identiteit van een regio versterkt en de plaatselijke economie stimuleert doordat mensen hun geld uitgeven aan lokale producten en diensten. Naast regionale munten zou de euro kunnen blijven dienen voor de handel binnen Europa

en de uno, een wereldmunt, voor de mondiale handel. Wil een dergelijk systeem met een diversiteit aan munten werkelijk een kans krijgen, dan zal de overheid wel haar monopolie op betaalmiddelen op moeten geven, aldus Klamer. Of dat gaat gebeuren, valt nog te betwijfelen.

HELDER BOEK

De verdienste van Klamer is dat hij een buitengewoon leesbaar boek heeft geschreven, waarin hij op heldere wijze uiteenzet waarom de euro gedoemd is te mislukken. Daarbij schetst hij niet alleen een rampscenario, maar komt hij ook met alternatieven. De verschillende voorbeelden die Klamer beschrijft van regionale en thematische valuta zijn zeer de moeite waard en verdienen verder onderzoek. Enige minpunt van *De Euro valt! En wat dan?* is dat Klamer af en toe wat zweverig wordt als hij spreekt over de zin van het leven. maar er zijn ongetwijfeld lezers die dat juist mooi vinden.

Arjo Klamer
De euro valt! En wat dan?
Uitg. Nieuw Amsterdam

SPANNING

GLOBALISERING VAN DE SOCIALE STRIJD

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 7, augustus 2014

GLOBALISERING VAN DE SOCIALE STRIJD

Centrale thema in het zomernummer van Spanning is globalisering. Daniël de Jongh ontleedt het begrip als een proces dat wordt aangestuurd door keuzes die gemaakt worden vanuit een kapitalistisch, neoliberal waardensysteem. Een proces dat een paar winnaars en een hoop verliezers heeft opgeleverd, maar niet onomkeerbaar is. Zo ziet Vincent Mulder in Nederland wel mogelijkheden om de strijd aan te gaan met de macht van het mondiale kapitaal door belastingontwijking en schijnconstructies van multinationals aan te pakken. Ook Fiona Dove van Transnational Institute denkt dat sociale bewegingen

de macht van multinationals kunnen uitdagen. Volgens Tuur Elzinga is globalisering van de vakbondsstrijd noodzakelijk om een tegenmacht te vormen. Anne-Marie Mineur en Erik Wesselius waarschuwen er wel voor dat multinationale ondernemingen en financiële instellingen achter de schermen zeer effectief zijn in het veiligstellen van hun belangen. Verder in Spanning aandacht voor onder meer de eigenaardigheden van het 'polderjihadisme', het uiteenvallen van de grenzen in het Midden-Oosten, links in de VS en de herdenking van 100 jaar Eerste Wereldoorlog.

KANDIDAATSTELLING EERSTE KAMER

In mei 2015 kiezen de leden van Provinciale Staten een nieuwe Eerste Kamer. De Eerste Kamer vormt samen met de Tweede Kamer de Staten-Generaal, de nationale volksvertegenwoordiging. De Eerste Kamer beoordeelt wetsvoorstellen die door de Tweede Kamer zijn aangenomen.

Sinds 1995 is de SP vertegenwoordigd in de Eerste Kamer, op dit moment met 8 Kamerleden. Het lidmaatschap van de Eerste Kamer is een deeltijdfunctie.

Net als voor andere volksvertegenwoordigers geldt voor Eerste Kamerleden van de SP de door de partij vastgestelde afdrachtregeling.

De Partijraad van de SP heeft een kandidatencommissie aangesteld om een lijst van kandidaten voor te bereiden. Leden van de SP die in aanmerking willen komen voor een plaats op de lijst, kunnen zich aanmelden bij de kandidatencommissie. Dat kan tot 15 oktober 2014.

Informatie over taak, werkwijze en samenstelling van de Eerste Kamer is te vinden op www.eerstekamer.nl. Informatie over de SP in de Eerste Kamer is te krijgen bij fractievoorzitter Tiny Kox tkox@sp.nl.

Kandidaten wordt verzocht om kort aan te geven waarom een plaats op de lijst wordt geambieerd en welke kwaliteiten hem of haar daarvoor geschikt zouden maken. Verder dient bij aanmelding een beknopt cv te worden meegestuurd.

Aanmelden kan als volgt:

per e-mail:

rvgijlswijk@sp.nl

per brief:

Kandidatencommissie Eerste Kamer
t.a.v. Rosita van Gijlswijk
Snoeckaertlaan 70, 3811 MB Amersfoort

INHOUD

3	GOEDKOOP IS DUURKOOP
6	ZOMERUNIVERSITEIT SP OVER GLOBALISERING
8	LINKS IN DE VS: WHAT'S LEFT?
10	TNI BINDT DE STRIJD AAN MET MULTINATIONALS
12	WURGCONTRACT VOOR OVERHEDEN
14	DE VUURKRACHT VAN DE FINANCIËLE LOBBY IN BRUSSEL
16	GLOBALISERING VAN DE VAKBONDSSTRIJD
19	EINDE VAN HET STATENPATROON IN HET MIDDEN-OOSTEN NABIJ
21	HOE ONZE KINDEREN ONZE VIJANDEN WORDEN
23	ONS KAPITAAL 10
24	ECONOMIE OP DE SNIJTAFEL
26	OORLOG IS EN BLIJFT WAANZIN
28	DE NAUWE RELATIE TUSSEN VERZORGINGSSTAAT EN FINANCIËLE GLOBALISERING

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Hans van Heijningen

Tiny Kox

Ronald van Raak

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Julia D'Onofrio

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING AUGUSTUS 2014

GLOBALISERING GOEDKOOP IS DUURKOOP

Tekst: Daniël de Jongh Illustratie: Len Munnik

Het uitbreken van de internationale financiële crisis in 2007 is wel aangegrepen om het einde van het globaliseringstijdperk aan te kondigen. Dat lijkt wat al te voortvarend, maar dat wil niet zeggen dat er niets aan de hand is. Zo woekert de crisis maar voort en staat ongelijkheid misschien wel meer in de schijnwerpers dan ooit. Maar wat is het ook alweer, globalisering?

Het zijn niet de minste geleerden die, sinds in 2007 in het ene na het andere land banken begonnen te wankelen, het einde der globalisering hebben verkondigd. Zo stelt Joseph Stiglitz, winnaar van de Nobelprijs voor economie 2001, in diverse artikelen en boeken dat de huidige crisis geen rimpeltje in de economische vijver is maar een systeemcrisis. Zijn argumenten snijden hout. Er is sprake van overproductie, er wordt vooral nog met kapitaal geschoven. Het kapitalistische systeem is niet langer in staat om reële economische groei te creëren. De kloof tussen de rijkste 1 procent en de armste bevolkingsgroepen wordt overal ter wereld onverantwoord groot.

Ook de befaamde Filipijnse socioloog en mensenrechtenactivist Walden Bello vindt er geen doekjes om.¹ Volgens hem heeft de huidige

economische malaise de laatste nagel in de doodskest van de globalisering gedreven. Het geloof in de zegeningen van de wereldmarkt en vrijhandel zou terminaal in diskrediet zijn gebracht, nu gebleken is dat nauwe onderlinge financiële verwevenheid geen voorspoed brengt maar afhankelijkheid, crisis en economische neergang. Het grenzeloze streven naar de laagste prijzen bezorgt ons op termijn geen winst, uiteindelijk trekken we elkaar juist de afgrond in. Goedkoop is duurkoop.

GLOBALISERING

Het begrip globalisering kent vele definities, maar de meeste zijn niet erg adequaat. In de breedste zin van het woord is het een proces van mondiale eenwording, waarbij de betekenis van landen en grenzen vervaagt en de hele mensheid zou opgaan in een grote

wereldsamenleving. Bij nadere beschouwing blijkt dit echter nogal een verhullende voorstelling van zaken. Want terwijl het proces van globalisering voortschrijdt, worden grenzen voor persoonsverkeer steeds hermetischer gesloten en strenger bewaakt. Een Afrikaanse asielzoeker kan zich nog zozeer een wereldburger voelen, Europa komt hij niet zomaar binnen.

In feite draait het bij globalisering dus niet om mensen maar gaat het om een economisch proces waarbij de wereldwijde verplaatsing van goederen, diensten en geldstromen centraal staat. Daarvoor worden wél steeds meer belemmeringen opgeheven, zij het niet overal op gelijke wijze. Berucht zijn de voorbeelden waarbij arme landen worden gedwongen hun markten open te stellen voor export-

producten, afkomstig uit rijke landen die zelf hun markten wel afschermen.

LOGISCH, TOCH?

Vaak wordt dit economische proces van globalisering voorgesteld als een neutraal proces, de natuurlijke en onafwendbare loop van de geschiedenis, aangejaagd door technologische ontwikkeling. Internationale handel is immers al ouder dan de weg naar Rome. Nederland kent, als voormalig kolonisator, handelsnatie en doorvoerland al heel lang economische sectoren die sterk op de internationale markt zijn gericht. Multinationals als Shell en Unilever zijn al in de koloniale tijd groot geworden. In deze visie zou de huidige globalisering een logische voortzetting zijn van de geschiedenis, in een stroomversnelling gebracht door moderne middelen van transport en communicatie en aangedreven door economische rationaliteit.

Maar dat is het niet. Globalisering is geen politiek neutraal proces en geen natuurverschijnsel. Het is een proces dat wordt aangestuurd door keuzes, keuzes die voor de ene wereldburger heel anders uitpakken dan voor de andere. Het globaliseringsproces zoals we dat de laatste decennia kennen, wordt aangestuurd door keuzes die gemaakt worden vanuit een kapitalistisch, neoliberal waardensysteem.

Opgekomen eind jaren zeventig en dominant geworden sinds de val van de Muur in 1989, stelt het neoliberalisme de vrije markt voor als onstuitbare motor van vooruitgang. Er zijn enorme belangen mee gemoeid, kosten noch moeite worden dan ook gespaard om de neoliberale leer te verbreiden. Een omvangrijk leger van bedrijfslobbyisten is dag in dag uit in touw om de publieke opinie en de beslissingen van politici te beïnvloeden. Hun recept is bekend: markten openbreken, ruim baan voor internationale handel en een breed scala aan fiscale en andere douceurtjes voor het grote internationale bedrijfsleven, privatiseren en dereguleren van overheidstaken. Is het niet goedschiks, dan maar kwaadschiks. Door ook een deel van de politieke besluitvorming te internationaliseren (via vrijhandelsverdragen en aansluiting bij internationale financiële organisaties en

statenverbanden) is het namelijk makkelijker geworden om de wens van de bevolking te trotseren. Zeker in tijden van crisis worden aan het beleid van democratisch gekozen nationale regeringen dwingende eisen opgelegd door niet of veel minder democratische instituties, zoals de EU en het IMF. Steeds meer belangrijke keuzes onttrekken zich zo aan democratische controle.

DAG DEMOCRATIE

Niet alleen is de invloed van burgers op de internationale besluitvorming gering, op nationaal niveau wordt hun invloed nog eens verder ingeperkt. Immers, het dwingende voorschrift om bijvoorbeeld overheidsdiensten te privatiseren zorgt er niet alleen voor dat marktwerking en winststreven hun intrede doen bij instanties die er eigenlijk waren om de mensen te dienen. Het maakt ook overheidsingrijpen en democratische controle op hun functioneren vele malen moeilijker. Waar dat zoal toe kan leiden, hebben we in Nederland recent weer gezien bij de woningbouwcorporaties. Graaiers aan de top die onverantwoorde financiële risico's namen op kosten van de huurders, honderden miljoenen euro's lieten weglekken naar bankiers in het buitenland en investeerden in prestigeprojecten in plaats van in betaalbare huurwoningen².

Een cruciaal kenmerk van de globalisering, tot slot, is dat de productie van goederen steeds meer versnipperd is geraakt over verschillende landen. De eerste auto's werden helemaal door vaklieden in één werkplaats gemaakt. Tegenwoordig bestaan ze uit onderdelen die uit fabrieken over de hele wereld afkomstig zijn. In het huidige stadium van globalisering wegen de transportkosten niet meer op tegen de voordelen voor bedrijven om zich daar te vestigen waar de fiscale voordelen zo groot mogelijk en de arbeidskosten zo laag mogelijk zijn. Dit geldt niet alleen voor de zogenoemde maakindustrie, ook in de dienstensector heeft 'outsourcing' een hoge vlucht genomen.

VERRE COLLEGA'S

Het laat zich raden dat de door de globalisering enorme toename van wereldhandel ingrijpende gevolgen

heeft voor mens en milieu. In financiële termen uitgedrukt mogen de transportkosten lager zijn dan ooit, het beslag dat wordt gelegd op natuurlijke hulpbronnen is groter dan ooit. Denk daarbij aan energie, maar ook aan vervuiling en verspilling.

Het relatieve gemak waarmee bedrijven kunnen kiezen voor de goedkoopste vestigingsplaats voor elk van hun bedrijfsonderdelen, vergroot overal ter wereld de ongelijkheid tussen de rijkste 1 procent en de armste bevolkingsgroepen. Het proces van globalisering bevoordeelt grote ondernemingen ten koste van kleine. Steeds grotere groepen mensen worden zo afhankelijk van steeds minder (maar grotere) werkgevers en afnemers. Zelfs de dreiging om te vertrekken en de plaatselijke bevolking werkloos achter te laten is daarom vaak al genoeg om sluimerend protest tegen slechte arbeidsvoorwaarden en -omstandigheden de kop in te drukken. Tegelijkertijd is het steeds moeilijker om solidariteit te organiseren.

Waar sprake is van één fabriek waarin alle bedrijfsonderdelen gevestigd zijn, kunnen werknemers en omwonenden nog relatief gemakkelijk de handen ineenslaan om bijvoorbeeld betere veiligheidsmaatregelen af te dwingen. Maar nu hebben de werknemers van het ene bedrijfs onderdeel vaak geen idee in welke landen en onder welke omstandigheden hun 'collega's' elders moeten werken – zeker niet als er ook nog eens gewerkt wordt met onderaannemers.

GLOBALISERING, MAAR DAN ANDERS

Dat het globaliseringsproces de uitkomst is van politiek gekleurde keuzes, betekent dat het ook anders kan. Al sinds de jaren negentig laait er regelmatig verzet op tegen het internationale vrijhandelsbeleid dat regeringen onderling bekokstoven. Niet voor niets is 'Een andere wereld is mogelijk' een van de bekendste leuzen van de andersglobalisten.

Een eerste, vrij onverwachte uitbarsting van verzet vond plaats op 1 januari 1994 – de dag waarop het Nafta-vrijhandelsverdrag tussen Canada, de Verenigde Staten en

Mexico in werking trad. In een tijd dat guerrillabewegingen alom beschouwd werden als een relikwie van voor de val van de Muur, toonde het Mexicaanse Zapatistische bevrijdingsleger EZLN zich met groot, nieuw elan aan de wereld. In een paar uur tijd veroverden de Zapatistische opstandelingen een deel van de zuidelijke deelstaat Chiapas. Ze vestigden er autonome gemeenschappen die, in weerwil van tegenwerking en repressie van overheidszijde, tot op de dag van vandaag functioneren. Voor het oog van de wereld namen de Zapatista's onomwonden stelling tegen het Nafta-verdrag en voor een andere vorm van globalisering. Die brachten ze zelf ook onmiddellijk actief in praktijk. Binnen hun organisatie en hun autonome gemeenschappen door hun anti-hiërarchische en op lokale inheemse tradities stoelende zelfbestuur. Maar ook door de nog jonge doorbraken op het gebied van technologie en communicatie aan te wenden voor een andere manier van globalisering dan de neoliberale. De Zapatista's waren de eerste verzetsbeweging die volop gebruik maakte van de mogelijkheden van internet en e-mail om hun communiqués te verspreiden en op grote schaal internationale solidariteit te mobiliseren.

Dat een andere wereld mogelijk is en dat we ons als burgers niet zomaar politiek buitenspel hoeven laten zetten door internationale afspraken, was ook de gedachte achter de protesten halverwege de jaren negentig tegen het (uiteindelijk afgeblazen) Multilateraal Akkoord Inzake Investerings (MAI), de massale demonstraties en het top-hoppen in onder meer Seattle (1999) en Genua (2001) en de Occupy-beweging in 2011. Om maar wat bekende voorbeelden te noemen. Steeds opnieuw stonden protest tegen de bestaande onrechtvaardige orde, de zoektocht naar alternatieven en het internationaal uitwisselen en verspreiden van ideeën en strategieën voor een socialere wereld centraal. Een andere wereld is mogelijk was ook het centrale thema van het eerste WSF (Wereld Sociaal Forum), dat in 2001 werd gehouden in Brazilië. Georganiseerd door activisten, ngo's en linkse politieke partijen als andersglobalis-

tische tegenhanger van het Wereld Economisch Forum (WEF) waar jaarlijks de vertegenwoordigers van de 1 procent rijksten ter aarde overleg plegen over de te varen politiek-economische koers.

EN NU VERDER

Ook de SP staat in de traditie van het streven naar andere vormen van globalisering. In het Nederlandse partijpolitieke landschap loopt de partij voorop in de strijd tegen de neoliberale uitverkoop van sociale verworvenheden. Zowel internationaal als in Nederland heeft de SP talloze concrete voorstellen uitgewerkt om de economie anders te organiseren. Van plannen om Nederland – en Europa – sociaal door de crisis te loodsen, tot een vijf stappenplan om het midden- en kleinbedrijf te stimuleren.

Vorig jaar organiseerde de SP een *tax free tour* om de belastingontwijking van multinationals in belastingparadijs Nederland aan de kaak te stellen en voorstellen voor eerlijker belastingheffing te lanceren. Een opvallend tegenwicht tegen de duurbetaalde lobby van het internationale bedrijfsleven die erop gericht is om de grote bedrijven juist nog meer in de watten te leggen dan nu al gebruikelijk is. Sowieso laat de partij in en rond het Europees Parlement geen kans onbenut om de overdaad aan bedrijfs- en bankenlobbyisten te ontmaskeren en in te dammen. Ook richt de SP de schijnwerpers op nieuwe neoliberale akkoorden die de EU probeert te sluiten. Zo is er in het recente verleden voluit geageerd tegen de voorgenomen Europese Grondwet, de dienstenrichtlijn van Bolkestein en momenteel het Trans-Atlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag (TTIP).

Natuurlijk ontstaan zulke initiatieven niet in een vacuüm. De SP maakt als linkse politieke partij deel uit van de brede internationale beweging van andersglobalisten. Samen bereik je immers meer dan in je eentje. In het nabije verleden hebben SP'ers inhoudelijke en organisatorische bijdragen geleverd aan onder meer het Wereld Sociaal forum, het Europees Sociaal Forum en het Nederlands Sociaal Forum. Ook zijn er regelmatig ontmoetingen met

andere progressieve partijen³. Linkse, grensoverschrijdende samenwerking levert vruchtbare ideeën op om globalisering om te buigen en campagnes en acties strategisch op elkaar af te stemmen. Goed voor de effectiviteit, maar ook voor de zo broodnodige solidariteit.

EINDE IN ZICHT?

Is de neoliberale globalisering echt bijna dood, zoals onder anderen Joseph Stiglitz en Walden Bello stellen? Het is de vraag. Er is wel wat aan de hand. De economische crisis duurt nu al zeker zeven jaar en lijkt met het aloude recept van deregulering, vrijhandel en privatisering niet erg op te knappen. Er gebeurt ook duizelingwekkend veel in de wereld om ons heen. Mensen komen in opstand tegen de ongelijkheid, de gevestigde wereldorde en de uitbuiting. Als we niet willen dat mensen in achtergestelde gebieden massaal kiezen voor totalitaire en gewelddadige vormen van islamisme, na de lange geschiedenis van kolonialisering, pro-westerse dictaturen en militaire interventies, mogen we beslist niet bij de pakken neer gaan zitten. Het is zaak dat we alles op alles zetten om een links andersglobalistisch alternatief overeind te houden, te blijven uitwerken en blijven verdedigen. Niet op een hiërarchische en dogmatische manier, maar met ruimte voor dialoog en respect voor de eigen culturele, historische en religieuze inbreng van de mensen die – waar ook ter wereld – aan het kortste eind trekken. Kortom: menselijke waardigheid, gelijkwaardigheid en solidariteit op wereldschaal.

1. **The Virtues of Deglobalization:** Has the time finally come to reverse and end globalization? **Walden Bello**, in: Foreign Policy In Focus, september 2009
2. **Miljoenenjacht:** Hoe de politiek de huurbazen verleidde. Rob Janssen, in: Tribune, juli/augustus 2014
3. **Modern links zoekt elkaar op.** Hans van Heijningen, in: Spanning, maart 2014

ZOMERUNIVERSITEIT SP OVER GLOBALISERING

Tekst: Tijmen Lucie Foto: archief SP

Sinds 2001 organiseert de SP elk jaar drie edities van de Zomeruniversiteit, met aansprekende lezingen van wetenschappers, politici, journalisten en vooraanstaande SP'ers. Dit jaar staan ze in het teken van het thema globalisering. Vincent Mulder, hoofd van het scholingsteam van de SP, legt aan Spanning uit waarom voor dit thema gekozen is.

› Voor wie is de Zomeruniversiteit bedoeld?

‘Voor SP-leden waarvan wij als scholingsteam denken dat zij een goede visie en politiek talent hebben. Dit *scouten* doen wij in samenwerking met de afdelingsvoorzitters. Aanvankelijk kon iedereen zich inschrijven voor de Zomeruniversiteit. Het was in die tijd vooral gezellig een lang weekend weg met SP-vrienden. Sinds een jaar of vijf heeft de Zomeruniversiteit een ander karakter. Het is nog steeds gezellig, maar heeft duidelijk als doel om onze nieuwe aanwas meer verdieping te geven in een bepaald thema. We vragen deelnemers een eigen bijdrage van 100 euro per persoon. Dat betekent dat het zeker niet vrijblijvend is. Daar staat tegenover dat je er als SP'er echt iets aan hebt en dat je laat zien dat je je kennis wilt vergroten.’

› Het thema van de Zomeruniversiteit van dit jaar is globalisering. Waarom hebben jullie als scholingsteam voor dit onderwerp gekozen?

‘Sinds eind jaren tachtig zijn de bakens veranderd. Het idee leefde toen dat het Westen de Koude Oorlog had gewonnen. Het vrijemarktdenken werd dominant, waardoor het vrijhandelsverkeer een enorme boost kreeg. Landen werden gedwongen zich open te stellen als afzetgebieden. Door de vrijhandelssfeer kwamen de arbeidsrechten onder druk te staan. De arbeidsmarkt werd geflexibiliseerd, lonen gingen omlaag en – voor zover aanwezig – werd het ontslagrecht versoepeld. En ten behoeve van de concurrentiepositie wordt ons sociale zekerheidsstelsel langzamerhand om zeep geholpen. Voor ons als socialisten is het zaak om op deze processen vanuit onze ideologie fundamentele kritiek te leveren. Deze

De VVD-bon-actie is bedacht tijdens een van de opdrachten van de Zomeruniversiteit 2013.

Zomeruniversiteit heeft daarom als doel om enerzijds inzicht te geven in hoe het mondiale kapitalisme werkt en anderzijds duidelijk te maken hoe wij ons er tegen te weer kunnen stellen.’

› Vanuit welke invalshoek wordt het thema globalisering behandeld?

‘We kijken vanuit meerdere invalshoeken naar het thema. In de eerste plaats willen we zoals gezegd vanuit onze socialistische ideologie verdieping en inzicht geven in de globaliseringsprocessen. Daarnaast gaan we in op de vraag hoe rechts aan de haal gaat met het globaliseringsvraagstuk. Hoe zij erin slagen een nieuw vijandbeeld te creëren van *wij* tegen *zij*, van het Westen tegen de Islam, gelijk de *The clash of civilizations* van Samuel Huntington. Een derde invalshoek is die van voortgaande digitalisering, waarbij we zowel de negatieve kanten bespreken, zoals inbreuk op privacy, toenemende afhankelijkheid van

technologie, als de positieve kanten, zoals de razendsnelle uitwisseling van ideeën en technologieën. Maar bovenal maken we elk weekend ook de koppeling met het SP-gedachtegoed, door aan de hand van *De SP in 14 punten* de betekenis van onze partij voor strijd en verandering te benadrukken.’

› Zit er een rode lijn in de verschillende colleges die worden gegeven?

‘Nee, gastsprekers wordt gevraagd hun eigen, speciale kennis te delen. Maar de verhalen vormen wel een mix van duiding van de globaliseringsprocessen en van het bieden van handelingsperspectief. Zo gaf Ron Meyer een lezing over de toekomst van het vakbondswerk, het *organizing*, waarbij hij de link legde tussen die vorm van intensief vakbondswerk en zijn activiteiten voor de SP-afdeling in Heerlen. Hij vergeleek daarbij *organizing* met hoe de SP ooit begon-

nen is en daar in Heerlen nu weer opnieuw werk van maakt. De kern van zijn betoog was dat het cruciaal is om langdurig contact met de mensen te onderhouden en zoveel mogelijk bondgenoten te zoeken in de gezamenlijke strijd.'

› **Hoe verhoudt het grote globaliseringsverhaal zich tot de SP-praktijk?**
'In de wereld is de SP natuurlijk een kleine splinter, maar onze strijd voor het behoud van sociale voorzieningen en tegen ongelijkheid is universeel. Zo hebben we ook beelden laten zien van een Spaanse pastoor die campagne voert tegen huisuitzettingen en van de documentaireserie *Arm & Rijk* van Jan Leyers over de toenemende ongelijkheid in Duitsland, ondanks de mooie verhalen over het *Wirtschaftswunder* daar. Tijdens het scholingsweekend geven we op zondag een groepsopdracht, waarbij de vraag centraal staat welke invloed globaliseringsprocessen op onze sociale zekerheid hebben. Deelnemers moeten hier dan thuis op een beeldende manier mee aan de slag, waarbij ze ook moeten bedenken hoe ze zoveel mogelijk aandacht voor hun actie kunnen krijgen. Een goed moment is bijvoorbeeld rond Prinsjesdag. Tijdens de Zomeruniversiteit van vorig jaar kwam het idee van de VVD-bon op: een bon ter waarde van 1000 euro, die de VVD aan iedere werkende Nederlander beloofd had tijdens de verkiezingscampagne van 2012. In verschillende afdelingen heeft de SP toen het publiek aan deze verkiezingsbelofte van de VVD herinnerd, door VVD-bonnen op straat uit te delen.'

› **Dankzij 30 jaar neoliberale globalisering staan de nationale verzorgingsstaten steeds meer onder druk. Links lijkt echter niet in staat om internationaal een vuist te maken. Is de afbraak van de verzorgingsstaat onafwendbaar?**
'Dit proces is inderdaad volop aan de

gang. De vraag is nu hoe wij ervoor zorgen dat het verzet groter wordt. Ik denk dat je dan in de eerste plaats zult moeten blijven duidelijk maken hoe de koek is verdeeld. Dus dat je inzicht geeft in hoe Nederland steeds meer in tweeën splitst. Daarnaast moet je natuurlijk ook mensen mobiliseren. Zo zouden we samen met huurders de actie *Nul is Genoeg* uit de jaren negentig tegen de huurverhogingen weer kunnen oppakken. Duidelijk is in elk geval dat we het verzet fors moeten aanvoeren.'

› **In hoeverre is het mogelijk om als SP op nationaal niveau strijd te voeren tegen de dominantie van het mondiale kapitaal?**
'Ik denk dat het in Nederland mogelijk is om belastingontwijking en schijnconstructies van multinationals aan te pakken. Als je nu ziet dat een Starbucks bijna geen belasting betaalt en IKEA voor het transport tussen Nederland en België misbruik maakt van Slowaakse chauffeurs, dan moet daar wat aan gedaan worden. Dat kan via de parlementaire weg in Den Haag door bij de volgende verkiezingen meer zetels te behalen en in de regering te komen, maar mogelijk ook door het drukmiddel van publieksacties.'

› **Als we kijken naar de afgelopen dertig jaar dan moeten we constateren dat de bereidheid van mensen om de straat op te gaan is afgenomen. Wat moet er gebeuren om de impasse in Nederland te doorbreken?**
'Een mooi voorbeeld is de Huurdersvereniging Salland, die in staat is geweest om 10 procent van de huurders, wat neerkomt op vijfhonderd mensen, te mobiliseren tegen de inkomensafhankelijke huurverhoging. Zij weigeren de huurverhoging te betalen. Het effect dat hiervan uitgaat is erg belangrijk, want de actie heeft voor veel belangstelling gezorgd bij media en huurdersverenigingen. Ik

Vincent Mulder is hoofd van het scholingsteam van de SP. Daarnaast zit hij in het landelijk partijbestuur en is hij gemeenteraadslid in Hengelo.

denk ook dat in de zorg massale protesten niet kunnen uitblijven, gezien de duizenden banen die op het spel staan. Als SP moeten we mensen in eerste instantie lokaal zien te organiseren, want daar ligt ons werkterrein. We zullen daarbij nog meer moeten investeren in het leggen van contacten.'

› **Hoe zorg je er als SP voor dat je enerzijds de voorhoede vormt in de strijd voor het behoud van sociale voorzieningen en anderzijds mensen niet van je vervreemdt?**
'We zullen onze alternatieven over het voetlicht moeten blijven brengen. Laten zien dat het echt anders kan. Dat we als SP het verschil kunnen maken. Een belangrijke taak is daarbij weggelegd voor onze volksvertegenwoordigers en wethouders. Ondanks alle bezuinigingen zullen zij werk moeten maken van de herverdeling van inkomens en vermogens en met slimme plannen moeten komen om waar mogelijk geld te besparen dat vervolgens weer geïnvesteerd kan worden in bijvoorbeeld de zorg, onderwijs of sociale woningbouw. Je zult uiting moeten geven aan de verontwaardiging die bij veel mensen leeft over het kabinet en ze tegelijkertijd een uitweg moeten bieden. Als ik nu zie hoe gemotiveerd de deelnemers aan de Zomeruniversiteit zijn en hoe zij in staat zijn om verbanden te leggen tussen theorie en praktijk, dan geeft me dat wel hoop.'

'In de wereld is de SP een splinter, maar onze strijd voor behoud van sociale voorzieningen en tegen ongelijkheid is universeel'

LINKS IN DE VS: WHAT'S LEFT?

Tekst en foto Hans van Heijningen

De linkse beweging in de VS is er de afgelopen honderdvijftig jaar maar zelden in geslaagd om geschiedenis te schrijven. Toch zijn er ook in het hart van het wereldkapitalisme mensen en organisaties die zich inspannen om een democratisch socialistische maatschappij te verwezenlijken. SP-partijsecretaris Hans van Heijningen nam begin augustus deel aan een conferentie waar grassroots activisten, vertegenwoordigers van linkse partijen en socialistisch georiënteerde onderzoekers de perspectieven in kaart brachten.

Hoewel de *Industrial Workers of the World* rond de Eerste Wereldoorlog en de *Black Panthers* in de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw hun stempel drukten op de landelijke politiek in de VS, zijn communistische en socialistische partijen er door de bank genomen nooit in geslaagd om zich in dit land aan de marginaliteit te onttorstelen. Kleine, hechte organisaties in combinatie met een overdaad aan staatsrepressie – zoals tijdens de heksenjacht van McCarthy in de vijftiger jaren – maakten dat linkse partijen doorgaans sterk sektarische trekken vertoonden en weinig aanhang hadden. Toch speelden linkse activisten wel een rol van betekenis in de strijd voor afschaffing van de slavernij, de New-Dealpolitiek van Roosevelt tijdens de jaren dertig en de burgerrechtenstrijd in de zestiger jaren.

IN HET DEFENSIEF

De afgelopen tientallen jaren is de invloed van links binnen de VS er alleen maar kleiner op geworden. Dat heeft onder andere te maken met de ondergang van de traditionele arbeidersbolwerken – denk aan de crisis van de auto-industrie in Detroit – en de sterk opkomende diensten-sector, waarin vaste banen, fatsoen-

lijke lonen en arbeidsvoorwaarden een uitzondering zijn. Ook de neergang van het communisme en de wereldwijde ‘uitverkoop’ van de sociaaldemocratie heeft de aantrekkingskracht van een progressief alternatief geen goed gedaan. Een deel van links in de VS – waar altijd een anarchistische stroming heeft bestaan – is daardoor afkerig van partijopbouw.

In schril contrast met de invloed van de rechts-activistische Tea Party bij de Republikeinen is links in de meeste staten gefragmenteerd en weinig zichtbaar. Wat de progressieve zaak ook geen goed doet, is dat de leiding van de Democratische Partij – net als de sociaaldemocraten in Europa – steeds verder naar het midden opschuift en daarmee geen aansprekend alternatief meer vormt voor rechts. Tekenend is dat linkse organisaties, die in 2008 nog een belangrijke rol speelden in de Obama-campagne, het bij de herverkiezingscampagne van 2012 teleurgesteld lieten afweten.

SPLINTERS EN VRIJDENKERS

Wat betreft linkse organisaties kunnen we kort zijn. Een Communistische Partij met om en nabij de duizend leden in de hele VS, een hele serie trotskistische organisaties waarvan de meeste zich louter bezig houden met ‘het verspreiden van het woord’ en een sociaaldemocratische partij met zo’n vierduizend leden en afdelingen in de meeste grote steden aan zowel de west- als de oostkust. Socialistische academici vormen de enige categorie die het voorrecht geniet in relatieve rust en vrijheid te kunnen werken. Activisten vanuit sociale bewegingen en partijen krijgen doorgaans minder ruimte om zich te manifesteren en hebben vaker met overheidsrepressie te maken. Wat de socialistisch georiënteerde wetenschappers scherp houdt, is het ideologisch offensief van populistisch en extreemrechts (Tea Party, Fox News) en de bezuinigingen en de privatiseringstendenzen binnen de academische wereld.

KIEMEN

Toch zijn er ook in de VS wel degelijk socialistische kiemen aanwezig: kleine strijdbare vakbonden, organisaties van minderheden (zwarten, Latijns-Amerikanen), vredes- en milieugroepen, vrouwen-, consumenten- en religieuze organisaties. Daarbij is huidskleur tot op de dag van vandaag in hoge mate bepalend voor de vraag tot welke klasse je behoort, of je een baan of toegang tot voorzieningen hebt, en voor de kans dat je in gevangenis belandt. Zwarten en latino’s – inmiddels de grootste etnische minderheid – zitten in de hoek waar de klappen vallen. Soms krijgen zij de steun van mainstream vakbonden, maar er zijn ook tal van voorbeelden van vakbonds-, anti-oorlogsactivisten en burgerrechtenorganisaties die door de vakbondsleiding in de steek werden gelaten.

DUITSERS IN NEW YORK

Zijn er onder dit donkere gesternte toch socialistische perspectieven? Dat was de grote vraag die de New Yorkse afdeling van de *Rosa Luxemburg Stiftung* – het wetenschappelijk bureau van de Duitse Linke, met dependances in maar liefst 18 landen over de hele wereld (www.rosalux.de) – centraal stelde op de conferentie *Mapping Socialist Strategies*. Naast enkele tientallen vertegenwoordigers van socialistische organisaties uit Canada en een behoorlijk aantal Europese landen, waren daarbij zo’n zestig vertegenwoordigers van Amerikaans links aanwezig. Kort voor aanvang van de bijeenkomst kreeg ik het verzoek om, samen met een Amerikaanse wetenschapper en een vertegenwoordiger van democratisch-links in de VS, deel te nemen aan het openingsforum. Mijn verhaal over de SP-formule, waarin het werken onder de mensen, het deelnemen aan verkiezingen en het dragen van bestuursverantwoordelijkheid in hun samenhang werd uitgelegd en het cruciaal belang van activisme werd onderstreept, bleek een schot in de roos. Nadat mijn mede-pannellid haar twijfels bij het concept partijopbouw

Een verontwaardigde Eliandra Williams (midden): 'Jullie denken toch niet dat ik helemaal uit Jackson ben gekomen om hier vanavond te horen dat het maar helemaal de vraag is of de opbouw van een democratisch socialistische partij vanuit organisatorisch perspectief de juiste stap is?'

had uitgesproken, vroeg een jonge zwarte vrouw vanuit de zaal het woord. 'Jullie denken toch niet dat ik helemaal uit Jackson ben gekomen om hier vanavond te horen dat het maar helemaal de vraag is of de opbouw van een democratisch socialistische partij vanuit organisatorisch perspectief de juiste stap is?', aldus een verontwaardigde Eliandra Williams. 'Wij hebben onze mensen georganiseerd en die verwachten van ons dat we stappen in de richting van landelijke samenwerking en organisatie zetten. We stellen als links weliswaar weinig voor, maar we leggen ons daar toch niet bij neer?' Applaus vanuit de zaal, waarmee de toon van de conferentie was gezet. Twee dagen ging het vervolgens over de werking van het neoliberalisme, de verdediging van de publieke sector, de opbouw van gemeenschappelijk eigendom (*common goods*), en het perspectief van de heropbouw van links.

BEST PRACTICES

De belangrijkste kracht en potentie van socialistische organisaties in de VS ligt in de massastrijd die de afgelopen jaren in sommige staten is gevoerd en die tot praktische resultaten en organisatieopbouw heeft geleid. Zo protesteerden werknemers in de publieke sector in Madison-Wisconsin in 2011 massaal tegen het wettelijk verbod op collectieve onderhandelingen over lonen en arbeidsvoorwaarden. Het conflict, dat klein begon, liep uit op een twee

weken durende bezetting van het centrum van de stad door meer dan honderdduizend mensen. Hoewel de Republikeinse senator bakzeil haalde, lukte het enkele maanden later niet om dit succes electoraal te verzilveren. Maar dat laat onverlet dat er dankzij dit massaverzet nieuwe vormen van activisme zijn ontstaan in Wisconsin, Ohio en Indiana. Een ander succesvol voorbeeld is de onderwijzersstaking die in 2012 in Chicago plaatsvond. Wat begon als een lerarenstaking ontwikkelde zich tot een massale beweging waarin onderwijzers, ouders van leerlingen en mensen uit buurten samen optrokken, demonstreerden, sit-in-acties hielden en scholen bezetten. En met resultaat. Het stadsbestuur, gedomineerd door rechtse democraten, zag zich gedwongen om meerdere scholen die op de nominatie stonden om gesloten te worden open te houden. Ook plannen voor privatisering van het onderwijs sneuvelden en leerkrachten dwongen betere arbeidsvoorwaarden af.

EEN LANGE WEG TE GAAN

Op de New Yorkse conferentie werden tal van initiatieven gepresenteerd die sympathie en respect afdwingen: de zwarte coöperatieve beweging uit Jackson, de *National Domestic Working Alliance*, die huishoudelijk personeel organiseert en daarbij geconfronteerd wordt met een gebrek aan solidariteit van de kant van middenklasse feministen; de *National Guestwork Alliance*, die in New York en andere

steden aan de oostkust strijd voert voor verhoging van de laagste lonen; de *Bargaining for the Common Good*, die in Los Angeles en steden aan de oostkust banken aanpakt die gemeentebesturen financieel in een wurg-greep houden; en de Occupy-beweging, die in direct contact en via Facebook en Twitter miljoenen jonge mensen met linkse massastrijd in aanraking bracht.

Onder de op de conferentie aanwezige activisten bleek er brede consensus te zijn dat het dichten van het gat tussen 'lokaal actief' en 'landelijke organisatie' geen kwestie van mooie woorden is. Het elkaar leren kennen, het analyseren van successen en mislukkingen, het uitwisselen van ervaringen en het zoeken naar overeenstemming zijn noodzakelijke voorwaarden om tot effectieve vormen van landelijke organisatie te komen. In dit opzicht hebben onze socialistische vrienden in de VS nog een lange weg te gaan. Maar gezien hun inzet, toewijding en talent liggen er zeker mogelijkheden. Het meest inspirerend? De goedgebekte en assertieve organizers, waaronder opvallend veel jonge vrouwen. Mensen die voor een belangrijk deel gevormd zijn door de 'ghetto university', ideologisch overtuigd zijn van het belang van activisme en in de praktijk laten zien dat zij in staat zijn mensen te mobiliseren.

TNI BINDT DE STRIJD AAN MET MULTINATIONALS

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Sue Cowell

Wereldwijd steunt het Transnational Institute (TNI), gevestigd in Amsterdam, sociale bewegingen die strijden tegen de macht van multinationals en voor duurzaamheid, vrede, en rechtvaardigheid. Directeur Fiona Dove: 'Wij zijn de ideale schakel tussen sociale bewegingen, betrokken wetenschappers en beleidsmakers.'

› **Waarom is het Transnational Institute (TNI) ooit opgericht?**

'TNI werd in 1974 gesticht als internationale tak van het in Washington D.C. gevestigde *Institute for Policy Studies* (IPS). Het was de tijd van de Vietnamoorlog en de Amerikaanse interventies in Latijns-Amerika en er was behoefte aan een onafhankelijk instituut buiten de VS dat kritisch stond ten aanzien van de buitenlandse politiek van het land. Het begon allemaal begin jaren zestig, toen twee jonge medewerkers van het Witte Huis het IPS oprichtten om zich vrijelijk te kunnen uiten over de Amerikaanse buitenlandse politiek en vooral tegen de Vietnamoorlog. Begin jaren zeventig wilden zij hun netwerk buiten de VS uitbreiden. Daartoe kwamen zij in oktober 1972 in Parijs samen met de Frans-Amerikaanse politieke wetenschapper en activist Susan George (de huidige voorzitter van de raad van bestuur van TNI), de Amerikaanse filantroop Samuel Rubin en een aantal Franse politici en intellectuelen, die allen tegenstanders van de Vietnamoorlog waren. Hier ontstond het idee van een transnationaal instituut in Europa. Dankzij de Pakistaanse hoogleraar, journalist en revolutionair Eqbal Ahmad werden vele contacten gelegd met wetenschappers en politici die zich aan TNI wilden verbinden en in 1973 betrok Ahmad als kersverse directeur van TNI een pand tegenover het Van

Gogh museum, beschikbaar gesteld door een filantroop. In 1992 zijn TNI en IPS uiteindelijk als zelfstandige organisaties verdergegaan.'

› **Wat zijn de belangrijkste doelstellingen van TNI?**

'Ik spreek liever van een missie dan van doelstellingen, want doelen veranderen nogal eens per periode. Zo streden we in de jaren zeventig tegen dictaturen en het kolonialisme, in de jaren tachtig voor het milieu en vrouwenrechten, en in de jaren

'Alle democratische instituties worden nu door het neoliberalisme bedreigd. Wij vechten daartegen en eisen de democratische rechten van burgers terug.'

negentig voor universele rechtvaardigheid en tegen de macht van de multinationals. Onze missie is om internationale sociale bewegingen te ondersteunen door grondig onderzoek te doen, betrouwbare informatie te verstrekken, de juiste analyses te maken en constructieve voorstellen te doen, om progressieve, democratische politiek en oplossingen voor universele problemen te bevorderen. TNI vormt hierbij de ideale schakel tussen sociale bewegingen, betrokken wetenschappers en beleidsmakers.'

› **Kunt u vertellen hoe TNI te werk gaat en met wie er wordt samengewerkt?**

'Met wie wij samenwerken, hangt af van de kwestie. In het geval van landonteigeningen door grote bedrijven werken wij bijvoorbeeld samen met *La Vía Campesina* (de weg van de boeren), een onafhankelijk

organisatie die wereldwijd zo'n 200 miljoen boerenfamilies vertegenwoordigt. Wij wisselen onderling informatie uit en maken op basis daarvan een analyse van de actoren die een rol spelen in het proces van landonteigening om vervolgens op Europees niveau beleidsmakers aan te zetten tot actie.

Daarnaast organiseren we conferenties en seminars, om kennis te delen met onze bondgenoten en de te volgen strategie met elkaar af te spreken. Dankzij veertig jaar ervaring

hebben we inmiddels het vertrouwen gewonnen van vele sociale bewegingen, zelfs van *La Vía Campesina*, die zeer kritisch is met wie ze samenwerkt.'

› **Wat heeft TNI in het afgelopen jaar concreet bereikt?**

'Een groot succes was dat in 2013 84 regeringen een petitie voor de Mensenrechtenraad van de VN ondertekend hebben die oproept om bindende regels in te stellen voor transnationale ondernemingen. Deze historische oproep was het resultaat van groeiende publieke verontwaardiging en politieke druk als gevolg van de publiekscampagne *Stop Corporate Impunity* die TNI mede startte in 2012 en voortzette in 2013. Tragedies als de dood van meer dan duizend arbeiders in een kledingfabriek in Bangladesh en het bloedbad onder mijnwerkers in Marikana in Zuid-Afrika droegen bij

Flickr.com / Ian MacKenzie

Een van de internationale samenwerkingspartners van TNI is La Vía Campesina, een organisatie die opkomt voor de belangen van kleine boeren.

aan het groeiende besef dat wetgeving nodig is om multinationals die zich schuldig maken aan het schenden van mensenrechten aan te pakken. Inmiddels hebben 159 organisaties en netwerken uit 35 landen zich bij de campagne aangesloten.

Ook in de strijd tegen geheime investeringsbeschermingsclausules in het vrijhandelsverdrag tussen de VS en Europa, TTIP, hebben we succes geboekt. Tegen dergelijke geheime bepalingen, waarin multinationals de mogelijkheid hebben om staten voor miljarden aan te klagen als zij inkomsten mislopen, voeren wij al veel langer actie, maar dankzij TTIP is er meer aandacht voor. Door toenemende publieke verontwaardiging voelen zowel Nederland als de Europese Commissie zich gedwongen om investeringsbeschermingsbepalingen te heroverwegen en nader te onderzoeken.

Een derde positieve ontwikkeling is toenemende steun voor het *Alternative Trade Mandate*: een nieuwe visie op het Europese handelsbeleid die de belangen van onze aarde en de mensen die daarop leven boven de belangen van de grote bedrijven stelt.'

› **Wie zijn jullie grootste tegenstanders in jullie strijd voor een meer duurzame, rechtvaardige en democratische wereld?**

'De multinationals. Zij hebben zoveel politieke invloed, dankzij bevriende media, denktanks en lobbygroepen, dat zij in staat zijn om achter de

schermen het beleid te bepalen. Ten koste van mens en milieu doen zij alles om maar zoveel mogelijk winst te behalen. De schade die ze daarbij aanrichten is enorm.'

› **Is het überhaupt mogelijk om de strijd aan te gaan met multinationals?**

'Als we het niet doen, dan laten we ze gewoon hun gang gaan. Multinationals hebben altijd veel macht gehad. Je moet niet vergeten dat democratie nog een relatief nieuw concept is, waar een lange, harde strijd voor gevoerd is. Alle democratische instituties worden nu door het neoliberalisme bedreigd. Wij vechten daartegen en eisen de democratische rechten van burgers terug. Hoe moeilijk onze strijd ook is, we moeten erin blijven geloven dat we kunnen winnen. We zien dat multinationals meer in het defensief worden gedrukt. Het mondiale kapitalisme veroorzaakt eenvoudigweg te veel schade. Daar moeten we mensen van overtuigen. Meer directe vormen van democratie zijn nodig om werkelijk de strijd aan te gaan met het grootkapitaal. Hoopvol is de opkomst van Podemos in Spanje en Syriza in Griekenland. Deze partijen komen voort uit bewegingen van onderop. Toen in Thessaloniki het drinkwater geprivatiseerd dreigde te worden, hebben de inwoners van de stad zich verenigd in een coöperatie om zo de strijd aan te gaan met de multinationals. Helaas hebben ze niet gewonnen, maar ze hebben wel de macht uitgedaagd en belangrijke

contacten gelegd. Wat we nodig hebben zijn zorgvuldig gekozen, strategische overwinningen die kunnen leiden tot radicale verandering van het kapitalistisch systeem. Inzicht in hoe de huidige crisis werkt is daarbij cruciaal.'

› **Wat zouden jullie dit jaar willen bereiken?**

'In juni is er door de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties een historische resolutie aangenomen, die stelt dat er gewerkt moet worden aan een bindend verdrag dat mensenrechtenschendingen door multinationals moet voorkomen. Een werkgroep bestaande uit regeringsvertegenwoordigers van verschillende landen gaat hiermee aan de slag. Aan ons is nu de taak om bij de regeringen de druk op de ketel te houden, het verdrag onder de aandacht te blijven brengen van het publiek en bondgenoten te zoeken. Ook blijven we strijden tegen de privatisering van drinkwater. Vorig jaar is in Jakarta een belangrijke overwinning geboekt, toen de gouverneur aankondigde dat de stad de drinkwatervoorziening weer in eigen beheer zou nemen. In onze ogen is drinkwater een mensenrecht en hoort het in publieke handen te zijn.'

Fiona Dove (1961) is sinds 1995 directeur van TNI. Zij groeide op in Zuid-Afrika en was actief in de anti-apartheidsbeweging. Daarnaast vervulde zij een leidende rol in feministische en antimilitaristische organisaties. Ook bekleedde zij verschillende functies in de Zuid-Afrikaanse vakbeweging.

DE GEVAREN VAN TTIP

WURGGCONTRACT VOOR OVERHEDEN

Tekst: Anne-Marie Mineur Foto: Sander van Oorspronk

Bijna honderdvijftigduizend Europeanen lieten afgelopen juli hun mening horen over de nieuwe aanpak van conflicten tussen investeerders en staten (ISDS). Die aanpak moet onderdeel gaan uitmaken van het vrijhandelsverdrag tussen de Europese Unie en de Verenigde Staten (TTIP). Het is een verdrag dat schade zal toebrengen aan mens, dier en milieu. Dat scheidend eurocommissaris De Gucht maar niet te bewegen is tot openbaarheid, helpt ook niet mee.

‘Een vrijhandelsverdrag tussen landen is per definitie ondemocratisch, want het ondergraaft de democratische besluitvorming in die landen’, zei een van de sprekers op de TTIP-actiebijeenkomst op 19 juni in Brussel. Dat is een stevige uitspraak, maar er zit veel waars in. TTIP, het vrijhandelsverdrag tussen de Verenigde Staten en de EU waar op dit moment over onderhandeld wordt, moet nog een stap verder gaan dan het opheffen van handelsbeperkingen. Onderdeel van het verdrag is het instellen van een internationale geschillencommissie die landen hoge boetes kan opleggen wanneer ze investeerders hinderen bij het maken van winst. Door die nieuwe geschillencommissie komen wetten op het gebied van mensenrechten, volksgezondheid, milieu en dierenwelzijn op de tocht te staan. De SP verzet zich daar uit alle macht tegen.

VEILIGHEIDSVOORSCHRIFTEN IN HET GEDING

Het idee achter vrije handel is dat je toewerkt naar een situatie waarin producten daar worden gemaakt waar ze het goedkoopst gemaakt kunnen worden, en dat de handel in die producten niet gehinderd wordt door handelsbarrières. Dat betekent dat je sinaasappels uit Spanje haalt, zalm uit Noorwegen en katoen uit India. Dergelijke producten kunnen wij alleen met dure kunstgrepen in ons eigen land maken, dus het is logisch dat wij ze importeren uit het buitenland. Dat ligt anders voor producten die wij wel zelf maken, maar die in het buitenland goedkoper geproduceerd kunnen worden – denk

aan elektronische producten uit China of kleding uit Bangladesh. Om dergelijke producten buiten de deur te houden kan een land importtarieven heffen. Dat is gunstig voor de eigen producenten, en jammer voor buitenlandse producenten die geen toegang krijgen tot de markt. Een vrijhandelsverdrag kan dergelijke beperkingen opheffen. De gedachte is dat dat uiteindelijk voor iedereen beter is. Als China goedkope elektronische producten kan maken, dan kan Philips zich beter richten op de dure productgroepen. Maar de importtarieven tussen de Verenigde Staten en de Europese Unie bedragen hooguit een paar procent. De barrières die er nog zijn, zijn van een andere orde, dat zijn de zogenoemde non-tarifaire maatregelen.

Dat gaat bijvoorbeeld om afspraken die gemaakt zijn over hoe er met dieren omgesprongen wordt. Hebben kippen een fatsoenlijk leven gehad, of hebben ze alleen de legbatterij gezien. En worden dieren dagenlang rondgesjouwd in veewagens, of zijn er grenzen aan de reistijd. Maar het gaat ook om de vraag welke producten er worden toegelaten op de markt. In Europa moet een bedrijf zich houden aan het voorzorgsprincipe, en aantonen dat zijn producten – chemicaliën, medicijnen – veilig zijn. In de Verenigde Staten daarentegen geldt productaansprakelijkheid, en kan een bedrijf alleen achteraf aansprakelijk worden gesteld voor schade. De bewijslast ligt dan bij degene die de schade heeft ondervonden.

In de onderhandelingen zit ook het voorstel om marktwerking los te laten op diensten die tot nu toe onder de publieke sector vielen: gas, water, elektriciteit, spoorwegvervoer en ook de gezondheidszorg. Was de SP al ongelukkig met de privatisering van de zorg, met het toelaten van Amerikaanse ziekenhuisketens komt het idee van openbare gezondheidszorg helemaal onder druk te staan. Ook daar worden buitenlandse investeerders nu nog buiten de deur gehouden.

OVERHEDEN KUNNEN WORDEN AANGEKLAAGD OM TE SOCIAAL BELEID

Dat zulke handelsbarrières buitenlandse concurrenten hinderen is niet te ontkennen, en dat ze dat in hun portemonnee voelen ook. Maar het kan natuurlijk niet zo zijn dat wij dat soort afspraken niet meer mogen maken. Toch is dat wel waar het TTIP-verdrag naartoe gaat. In 2010 klaagde tabaksproducent Philip Morris de staat Uruguay aan voor € 19 miljoen vanwege de anti-tabaksmaatregelen die president Tabaré Vázquez (een kankerspecialist) had genomen. In 2011 klaagde het Zweedse bedrijf Vattenfall de Duitse staat aan voor € 3,6 miljard omdat het Duitse parlement had besloten om af te stappen van kernenergie. In 2013 klaagde het Amerikaanse farmaceutische bedrijf Eli Lilly de staat Canada aan voor € 350 miljoen vanwege de weigering van een patent voor medicijnen voor ADHD en schizofrenie. Al deze rechtszaken kunnen worden

Demonstratie in mei 2014 tegen het vrijhandelsverdrag tussen de EU en de VS, TTIP.

aangespannen omdat de vrijhandelsverdragen voorzien in geschillenbeslechting tussen investeerders en staten, het zogeheten *Investor State Dispute Settlement (ISDS)*. Als het TTIP-verdrag doorgaat, moeten onze wetgevers dus eerst in overleg met het Amerikaanse bedrijfsleven om te horen of we ze niet te veel hinderen bij het maken van zoveel mogelijk winst. Dat is de wereld op zijn kop, dan heeft het neoliberalisme definitief gewonnen. Alles voor de winst, en de winst vóór alles.

Eurocommissaris Karel De Gucht adverteert met het TTIP-verdrag door te zeggen dat het veel werk en handel oplevert. Voor de meeste politieke partijen is dat reden genoeg om door de knieën te gaan. Maar uit onderzoek dat gedaan is in opdracht van Verenigd Links¹ (GUE/NGL), de gezamenlijke linkse partijen in het Europees Parlement waar de SP ook mee verbonden is, blijkt dat de cijfers wel erg rooskleurig zijn. Zo wordt er geen rekening mee gehouden dat werknemers die worden weggeconcentreerd niet vanzelf weer aan het werk komen. De winst die TTIP eventueel zou opleveren, is veel lager dan De Gucht suggereert en wordt vooral behaald door het weghalen van dit soort maatschappelijke beperkingen. Het is maar de vraag of we bereid zijn om dat offer te brengen.

STORTVLOED AAN BEZWAREN

Dat de onderhandelaars zo weinig openheid van zaken geven, helpt natuurlijk ook niet. De Europese ombudsman Emily O'Reilly drong er

eind juli op aan dat De Gucht in elk geval openbaar zou maken met welke opdracht hij de onderhandelingen in gegaan is.

Dát TTIP weerstand oproept, is dan ook niet verwonderlijk. Dat het zo véél weerstand oproept, is wel bijzonder. In maart van dit jaar kwamen er bijna 10.000 reacties binnen op de consultatie over Europese copyright-regels. 22.000 mensen reageerden in 2013 op een consultatie over schaliegas. Op de ISDS-consultatie, waar tot half juli op gereageerd kon worden, zijn bijna 150.000 reacties gekomen. De reacties zijn voor ruim 99 procent van personen. Een half procent – 569 reacties – zijn van maatschappelijke organisaties, bedrijven, vakbonden en dergelijke.

Europese burgers lieten in zo groten getale van zich horen dat de computers van de Europese Commissie plat gingen en de consultatie een week verlengd moest worden. De Britse grassroots beweging 38degrees.org.uk ('de helling waarop een lawine losbarst') bood een automatische webpagina aan om bezwaar te maken. Een vergelijkbaar initiatief werd in Duitsland georganiseerd door Campact.de. In Oostenrijk, waar kleinschalige biologische landbouw een groot goed is, wisten de Groenen opmerkelijk veel mensen op de been te krijgen.

De eerste cijfers over hoeveel reacties er gekomen zijn en waar ze vandaan komen zijn al naar buiten gebracht.² De Gucht hoopt voor het eind van het jaar verslag te kunnen doen over de

inhoud van de bijdragen. Het is maar de vraag welke gevolgen hij eraan zal verbinden, en hoeveel vertraging deze consultatie de onderhandelingen bezorgt. Een Amerikaanse parlementariër uit Maine, die aanwezig was op een netwerkbijeenkomst georganiseerd door Verenigd Links, verwacht dat het erg lastig gaat worden als het verdrag inzet wordt van de presidentsverkiezingen. De Amerikaanse ervaringen met het Noord-Atlantische Vrijhandelsverdrag (NAFTA) zijn niet om over naar huis te schrijven, en ook de onderhandelingen over het Trans Pacific Partnership (TPP) gaan niet van een leien dakje.

Bovendien: een eerder geheim initiatief is ook mislukt. Dat was de handelsovereenkomst ter bestrijding van namaak uit 2010 (ACTA – Anti-Counterfeiting Trade Agreement), een plan dat vooral stevige beperkingen zou opleggen aan digitale vrijheden. Onder grote publieke druk heeft het Europees Parlement deze handelsovereenkomst uiteindelijk weggestemd.

Maar niet te snel gejuicht: als TTIP niet slaagt, dan kan de Commissie nog altijd proberen om een nieuw paard van Troje binnen te halen. Een volgend vrijhandelsverdrag ligt al klaar.

1. http://guengl.eu/uploads/plenary-focus-pdf/ASSESS_TTIP.pdf

2. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/july/tradoc_152693.pdf

DE VUURKRACHT VAN DE FINANCIËLE LOBBY IN BRUSSEL

Tekst: Erik Wesselius Illustratie: Corporate Europe Observatory

Financiële reuzen hebben een overmachtig lobby-apparaat. Deze bedreiging van de democratie kan en moet worden teruggedrongen.

Vlak na het uitbreken van de crisis klonk van hoog tot laag en van links tot rechts de roep om nieuwe, strikte regels voor de financiële sector. In die tijd kon je vanuit onverwachte hoek stevige uitspraken over de invloed van de bankenlobby horen. Zo zei de liberale Eurocommissaris voor de Interne Markt, Charlie McCreevy, in 2009: 'We moeten ons nu niet laten leiden door degenen met de grootste lobbybudgetten of de verleidelijkste lobbypraatjes. Laten we niet vergeten dat het diezelfde lobbyisten waren die nog niet zo lang geleden de wetgevers overhaalden om regels te versoepelen, zodat er ruimte kwam voor het onverantwoordelijke gedrag dat tot de crisis heeft geleid. En waarvoor de belastingbetaler nu de rekening gepresenteerd krijgt.'

Een opmerkelijke uitspraak voor iemand die zich in de jaren voor de crisis juist een groot voorvechter betoonde van liberalisering van de financiële sector, en die zich toen vooral liet adviseren door experts uit de private sector. Zijn opvolger, de Fransman Michel Barnier, brak met die traditie. Kort na zijn aantreden noemde hij eenzijdig advies vanuit de private sector onwenselijk en kondigde aan breder advies te willen inwinnen. Maar dat bleek makkelijker gezegd dan gedaan. Nu, na vijf jaar, is de samenstelling van de adviesgroepen van het directoraat-generaal Interne Markt (verantwoordelijk voor de regulering van de financiële sector) wel gevarieerder, maar de financiële lobby is nog steeds dominant aanwezig.

FINANCE WATCH

In 2010 uitten 22 Europarlementsleden, waaronder ook Dennis de Jong, hun zorgen over de grote invloed van de financiële lobby in Brussel. De groep riep maatschappelijke organisaties, vakbonden, wetenschappelijk

onderzoekers en denktanks op om een onafhankelijke *Finance Watch organisatie* op te richten. Ambtenaren van de Europese Commissie en Europarlementsleden zouden daar terecht moeten kunnen voor onafhankelijke expertise. De oproep vond weerklank en FinanceWatch bestaat intussen ruim vier jaar. De organisatie heeft in die tijd nuttig werk kunnen doen, maar het bleef toch vooral vechten tegen de bierkaai: de overmacht van de financiële lobby blijkt in de praktijk zo groot dat FinanceWatch niet altijd en overal (voldoende) toegang kan geven.

De afgelopen vijf jaar is er veel nieuwe Europese wetgeving voor de financiële sector tot stand gekomen, maar de aanhoudende intensieve lobby vanuit de sector heeft ervoor gezorgd dat de ambities uit de beginperiode van de crisis bij lange na niet zijn gehaald. De Europese bankenunie wordt aan de burgers verkocht als het sluitstuk van de Europese crisisaanpak. Maar de bankenunie lost de structurele problemen van de Europese bankensector helemaal niet op: 'too-big-to-fail'-megabanken worden ongemoeid gelaten en de onderlinge verwevenheid van banken, die tot domino-effecten kan leiden, wordt niet aangepakt.

ONDERZOEK NAAR DE FINANCIËLE LOBBY

In de aanloop naar de Europese verkiezingen leek het ons bij Corporate Europe Observatory belangrijk om de onwenselijk grote invloed van de bankenlobby stevig op de politieke agenda te zetten door met harde cijfers te komen over de omvang van de financiële lobby. Sinds 2008 heeft de Europese Unie een lobby-transparantieregister. Je zou dus verwachten dat je daar alle informatie kunt vinden om een goede

indruk te krijgen van de omvang van de financiële lobby, maar dat valt tegen: registratie in het lobbyregister is vrijwillig. Een groot deel van de lobby blijft in het register dan ook onzichtbaar. Voor de bedrijven en organisaties die wel in het register staan is de informatie over lobby-uitgaven en de lobby-onderwerpen vaak onvolledig en vaag. Namen van lobbyisten zijn lang niet altijd te vinden.

De Europese Commissie is meestal het eerste en belangrijkste doelwit voor lobbyisten. De Commissie schrijft alle voorstellen voor nieuwe Europese wetten of aanpassing van bestaande regels. Op het moment dat lobbyisten weten welke ambtenaren in de Europese Commissie aan een bepaald wetsvoorstel werken proberen ze vaak rechtstreeks contact te leggen met die ambtenaren. Dat kan per e-mail zijn, per telefoon of tijdens een conferentie of receptie. Zulke informele contacten zijn moeilijk in kaart te brengen, eigenlijk alleen via de Europese Wet Openbaarheid van Documenten.

Behalve dat lobbyisten contact zoeken met de Europese Commissie benadert de Commissie ook zelf actief lobbygroepen. Dat gebeurt via 'openbare raadplegingen van belanghebbenden' *stakeholder consultations* en specialistische adviesgroepen, de 'expertgroepen'. De Commissie publiceert wie er aan de raadplegingen deelnemen en wie er in de expertgroepen zitten. Dit deel van de lobby is dus goed in kaart te brengen.

Zodra het Europees Parlement begint met de behandeling van een wetsvoorstel van de Europese Commissie, richten de lobbyisten hun pijlen op de Europarlementariërs en hun medewerkers. Sommige Europarlementsleden publiceren lijsten van al hun lobby-ontmoetingen of lijsten met alle aanvragen voor lobbygesprekken. Zo ontdekten we dat drie Europarlementariërs van de Britse Conservatives in de eerste drie maanden van 2013 ruim honderd ontmoetingen hadden met financiële lobbyisten: dat wil zeggen elke dag ten minste een.

Bij de behandeling van een voorstel van de Commissie in het Europees Parlement kunnen de parlementsleden amendementen indienen op de tekst van de Commissie. Soms gaat het om duizenden amendementen. Die worden niet allemaal door de Europarlementariërs en hun medewerkers zelf opgesteld. Lobbyisten ‘helpen’ graag een handje. Volgens een onderzoek uit 2010 waren 900 van de 1700 amendementen op een wetsvoorstel over hedgefondsen en private-equityfondsen afkomstig van financiële lobbyisten.

De financiële lobby maakt ook gebruik van informele ‘fora’, waar lobbyisten en Europarlementariërs elkaar ongedwongen kunnen ontmoeten. Zo bestaat het *European Parliamentary Financial Services Forum* (EPFSF) ‘om de dialoog tussen Europarlementariërs en de financiële industrie te bevorderen’. Het EPFSF organiseerde tijdens de afgelopen zittingsperiode bijvoorbeeld een serie ‘educatieve’ seminars om parlementsleden te informeren over de omstreden handel in derivaten. Het EPFSF wordt gefinancierd door de bankenlobby, onder andere door JP Morgan, Goldman Sachs International, de European Banking Federation, Deutsche Bank en Citigroup. Behalve het EPFSF is er ook nog de Kangaroo Groep, die ontbijten, lunches en andere ‘events’ organiseert: stuk voor stuk gelegenheden waar financiële lobbyisten Europarlementariërs in een besloten omgeving kunnen belobbyen.

CIJFERS

Het Europese lobbytransparantieregister geeft maar voor een klein deel inzicht in de hierboven in hoofdlijnen geschetste lobbycircuits. Maar door

gebruik te maken van openbare bronnen is het ons gelukt om de omvang van de financiële lobby in Brussel voor het eerst ook in cijfers uit te drukken. En die cijfers liegen er niet om.

- De financiële lobby bestaat uit meer dan 700 organisaties, die ruim 1700 lobbyisten hebben rondlopen. Dat is ruim zeven keer zoveel als alle lobbyisten van maatschappelijke organisaties en vakbonden die zich bezighouden met de Europese regulering van de financiële markten.
 - Van de ruim 700 financiële lobbyorganisaties staan er maar 250 in het register.
 - De financiële lobby heeft een budget van ten minste 120 miljoen euro per jaar, 30 keer zo veel als de 4 miljoen euro die de ‘tegenlobby’ jaarlijks uitgeeft.
 - De financiële lobby levert ruim 70 procent van de experts in de adviesgroepen van de Europese Commissie, de Europese Centrale Bank en de Europese toezichthouders voor de financiële sector.
- Met zulke cijfers is het geen wonder dat de financiële lobby de Europese regulering van financiële markten diepgaand heeft beïnvloed, ten koste van het algemeen belang. Dit roept vragen op over de democratische legitimiteit van de Europese besluiten op dit terrein. Dit gaat verder dan de macht van het geld: een bedrijfstak die zoveel maatschappelijke en economische schade heeft veroorzaakt kan nota bene zelf meebepalen hoe en in welke mate de sector moet veranderen.

Het is duidelijk dat de invloed van de financiële lobby in Brussel moet worden teruggedrongen. Een paar

Erik Wesselius is medeoprichter en senior onderzoeker bij Corporate Europe Observatory (CEO). Hij stond tevens op de kandidatenlijst van de SP voor de laatste Europese verkiezingen.

eerste stappen in die richting liggen voor de hand.

- Zo min mogelijk bankenlobbyisten in de adviesgroepen van de Europese Commissie.
- Terughoudendheid bij Commissie-ambtenaren en Europarlementsleden in hun contacten met financiële lobbyisten.
- Volledige transparantie voor alle contacten van beleidsmakers met de financiële lobby.

Maar de democratievraag verdient de meeste aandacht. Europese beleidsmakers zouden zich minder moeten laten leiden door experts en lobbyisten. In plaats daarvan zou in de lidstaten en in Brussel het politieke debat moeten worden aangegaan over een aanpak van de misstanden in de financiële sector. Alleen zo'n breed gevoerd politiek debat biedt kans op een effectieve aanpak van de misstanden in de financiële sector.

MEER LEZEN?

- *The Fire Power of the Financial Lobby*; A Survey of the Size of the Financial Lobby at the EU level, Corporate Europe Observatory, Arbeiterkammer en de Oostenrijkse vakbondsfederatie ÖGB, april 2014
<http://corporateeurope.org/financial-lobby/2014/04/fire-power-financial-lobby>
- *A union for big banks*, Corporate Europe Observatory, 24 januari 2014
<http://corporateeurope.org/financial-lobby/2014/01/union-big-banks>
- *The anniversary of broken promises*, verklaring van ruim 40 Europese NGOs, september 2013 <http://corporateeurope.org/financial-lobby/2013/09/anniversary-broken-promises>
- *Addicted to risk*, Corporate Europe Observatory, mei 2012
<http://corporateeurope.org/financial-lobby/2012/05/addicted-risk>

GLOBALISERING VAN DE VAKBONDSSTRIJD

Tekst: Tuur Elzinga Foto: Sander van Oorspronk

Multinationals maken steeds meer de dienst uit in de wereld. Hun beslissingen hebben ingrijpende gevolgen voor de lonen en werkgelegenheid in meerdere landen tegelijk. Werknemers worden tegen elkaar uitgespeeld, net als overheden. Dat vraagt om een moderne vakbonds aanpak.

Economische globalisering (mondialisering) is de toenemende integratie van de wereldeconomie met een steeds grotere onderlinge afhankelijkheid van nationale, regionale en lokale economieën en toenemende stromen van handel in producten, diensten, kapitaal en arbeid tot gevolg. Technologische ontwikkelingen (goedkope transport, telecommunicatie) en liberalisering van de handel in goederen en diensten zijn voorwaardenscheppend, maar de schaalvergroting in de productie en de continue jacht op goedkope productiefactoren (arbeid, grondstoffen) en nieuwe afzetmarkten zijn de achterliggende motor.

IN DE VERDEDIGING

Productieprocessen en arbeidsverhoudingen worden door globalisering steeds complexer, concurrentie steeds heviger. Niet alleen ondernemers concurreren met elkaar, maar hele industrieën en sectoren zijn met elkaar in concurrentie, net als landen en regio's. Omdat financieringskapitaal – door het aandeelhouderskapitalisme en onder druk van de financiële sector vervreemd en losgemaakt van de productie – bijna oneindig veel mobieler is dan arbeid, vindt de concurrentieslag vooral plaats om de gunst van dat kapitaal. Zelfs de beroepsbevolking hier, ondervindt de concurrentie van een beter opgeleide of lager betaalde beroepsbevolking daar.

Het internationale kapitaal heeft in deze moderne, complexe klassenstrijd voorlopig nog het initiatief. Vakbonden worden gedwongen te reageren. De vakbondsstrijd verandert van karakter en plaats.

Aan de Zuidas, in Londen of in New York, ergens ter wereld besluit een concerndirectie of raad van bestuur over de mondiale strategie van een grote multinational. De aandeelhouders moeten tevreden gesteld worden en dus is het doel meer winst te maken dan de concurrent. Door een groter marktaandeel, door kostenreductie. Door overnames, door uitbesteding, door herstructurering, door verplaatsing van productie. Het heeft allemaal grote consequenties voor banen. Wat de eigen werknemers ervan vinden wordt meestal niet gevraagd, of in elk geval niet voordat het besluit in de directiekamer al genomen is. En wat de werknemers van de overnamepartij of de onderaannemers ervan vinden is al helemaal niet interessant. De vakbonden van deze arbeiders kunnen hooguit reageren en misschien meepraten over een sociaal plan. En in veel andere landen staan de werknemers zonder enige bescherming direct op straat.

MULTINATIONALS VERGROTEN MACHTSBASIS

Overheden worden soms tevoren ingelicht over een voorgenomen productieverplaatsing. Dan wordt de overheid de mogelijkheid geboden om met een belastingverlaging of subsidie de lokale werkgelegenheid (nog even) te behouden. Een enkele keer kunnen de werknemers de fabriekssluiting ook voorkomen, door via hun bonden in te stemmen met loonsverlaging of

Tuur Elzinga

is SP-Eerste Kamerlid, was kwartiermaker voor vernieuwing van de FNV en werkt voor FNV Mondiaal.

andere versoeringen in de arbeidsvoorwaarden. Zo spelen de multinationals werknemers en hun overheden internationaal tegen elkaar uit en vergroten hun machtsbasis nog verder. Sinds de jaren zeventig hebben multinationale ondernemingen deze macht stevig doen gelden en overheden voor hun karretje gespannen: om hun belangen in nieuwe regels verankerd te krijgen, om voor hen lastige regels versoepeld of afgeschaft te krijgen. In Washington, Londen, Brussel en Den Haag hebben ze overheden bereid gevonden zich terug te trekken uit de economie en de markt meer macht te geven, om te privatiseren, te dereguleren en te liberaliseren. En om hun investeringen elders in de wereld goed te beschermen en waar ook ter wereld steeds minder via belastingen aan de samenleving bij te dragen.

Op grote schaal is er productie verplaatst en werkgelegenheid en lonen staan in veel landen structureel onder druk. Als overheden zich van de markt, inclusief de arbeidsmarkt, steeds verder terugtrekken en zowel banen als lonen structureel onder druk staan, dan is er voor vakbonden niet veel te halen. In veel landen loopt de organisatiegraad al jaren terug en vecht de vakbond voornamelijk om verdere verslechtingen te voorkomen.

TENKOSTE VAN DE ZWAKKEREN

Op de markt geldt het recht van de sterkste. Dus als de markt terrein wint op de georganiseerde solidariteit van vakbeweging en democratisch gelegitimeerde overheid, dan gaat dat ten koste van de zwakkeren. In vrijwel alle landen is de inkomens- en vermogensongelijkheid de laatste decennia dan ook toegenomen. In sommige landen spreekt men zelfs over het verdwijnen van de middenklasse, wat rest zijn de (super)rijken en de rest.

Voor de werkgevers van deze wereld is dit echter nog niet voldoende. Zoals hun CEO's nooit het gevoel hebben dat ze nu wel genoeg gegraaid hebben, zo kent ook de machtsongor van de multinationals geen grenzen. Terwijl de meeste werkgevers graag georganiseerde vakbonden zien als gesprekspartner (want dat maakt onderhandelingen over arbeidsvoorwaarden een stuk eenvoudiger), zien ze de macht van die vakbonden graag beperkt.

RECHT OP STAKEN TER DISCUSSIE

Werkgevers hebben met werknemers en overheden tripartiet afspraken gemaakt voor (minimale) internationale arbeidsnormen en fundamentele vakbondsrechten in ILO-verband. Net als de Vrijheid van vereniging en het Recht op collectieve onderhandeling fundamentele principes zijn van de ILO (Internationale Arbeidsorganisatie), is het recht op staken ook een fundamenteel recht volgens de ILO. De internationale werkgeversvertegenwoordiging in de ILO stelt het de

Internationale solidariteit is ook welbegrepen eigenbelang

laatste jaren echter ter discussie. En de werkgevers spannen ook de EU voor hun karretje en vallen het stakingsrecht aan door zich te beroepen op de vrijheid van vestiging en het vrij verkeer van diensten. De Europese Commissie was aanvankelijk van plan de werkgevers hun zin te geven, maar na verzet van vakbonden en binnen nationale parlementen heeft de EC dat voornemen laten vallen.

DE STRIJD VERPLAATST ZICH

Gedwongen door de globalisering van de economie en de werkgevers verandert de vakbondsstrijd van karakter en verplaatst deze zich deels. En gelukkig zijn daarbij ook successen voor de vakbeweging te melden. Niet alleen richting de Europese Commissie, maar ook tegenover multinationals. De FNV-sectoren zijn aangesloten bij Internationale Beroepssecretariaten (*Global Union Federations* of GUFs) die steeds vaker door internationale werkgeversorganisaties en multinationals als gesprekspartner worden erkend. Regelmatig leidt dat tot internationale afspraken (*International Framework Agreements*) die soms ook echt iets om het lijf hebben. De FNV speelt hierin een actieve rol. FNV-bestuurders zitten aan tafel in GUF-besturen en in de ILO en kaderleden nemen deel aan uitwisselingen met collega's uit andere landen.

Deze uitwisselingsbezoeken leiden tot kennisuitwisseling en solidariteitsprojecten. In een geglobaliseerde economie waarin productieketens de hele wereld kunnen omspannen, moeten vakbonden om een adequate tegenmacht te vormen ook een transnationale ketting kunnen vormen. En zoals in elke ketting wordt de kracht bepaald door de zwakste

schakel. Daarom is internationale solidariteit ook welbegrepen eigenbelang.

NIEUWE STRATEGIEËN

De internationale netwerken die dankzij de structuren van *Global Unions* en de internationale uitwisseling ontstaan en door internationale projecten worden ondersteund, creëren de randvoorwaarde voor internationaal gecoördineerde actie. Dankzij nieuwe (en oude) strategieën, zoals *organising* en internationale samenwerking, slagen vakbonden er steeds beter in om ook sectoren te organiseren waarin dat eerder niet goed wilde lukken. Sectoren die niet traditioneel een vakbondsbolwerk waren, maar die door veel korte en flexibele contracten een lage organisatiegraad en daardoor slechte arbeidsvoorwaarden kennen. Denk aan de schoonmaaksector, supermarktpersoneel, medewerkers in fastfood-ketens.

De Nederlandse vakbeweging ondervindt daarbij steeds meer dat solidariteit geen eenrichtingsverkeer is. Zo legde Zuid-Afrikaans Unileverpersoneel vorig jaar het werk neer om een staking bij Nederlandse vestigingen te steunen. Ook was er in de VS een havenstaking voor de Rotterdamse havenpensioenen. Het besluit om bij de vernieuwing van de FNV meer in te zetten op zowel *organising*, als op internationaal vakbondswerk, stemt dan ook optimistisch. Een uitspraak van het (voorlopig) ledenparlement van de FNV om een vast percentage van de contributie jaarlijks te reserveren voor internationale solidariteit is daarbij van grote waarde.

EINDE VAN HET STATENPATROON IN HET MIDDEN-OOSTEN NABIJ

Tekst: Guido van Leemput - beleidsadviseur van United Civilians for Peace

De huidige grenzen in het Midden-Oosten zijn een overblijfsel van de koloniale tijd. Met de snelle opkomst van ISIS lijkt het erop dat deze indeling in staten haar langste tijd gehad heeft. Kan er zonder verder bloedvergieten een nieuw statenpatroon ontstaan in het Midden-Oosten?

Met het uitroepen van het islamitische kalifaat in Irak en Syrië begin juni heeft ISIS-leider Al Bagdadi duidelijk gemaakt dat het statenpatroon dat sinds de Eerste Wereldoorlog in het Midden-Oosten bestaat, is versleten.¹ De Nederlandse regering is zich bewust van de risico's. Minister Timmermans spreekt niet voor niets over 'toenemende druk' op het statenpatroon.² Militaire en politieke druk zal toenemen en vooral gepaard gaan met bloedige regionale conflicten. In dit artikel geef ik een beknopt overzicht van de politieke geschiedenis in het Midden-Oosten en doe ik een voorstel. Nederland moet streven naar een internationale conferentie om een blijvende vrede en wellicht ook nieuw grenzenstelsel in het Midden-Oosten vast te stellen. De SP zou moeten pleiten voor, en werken aan, de voorbereiding van een dergelijk initiatief.

SYKES EN PICOT EN DE TWINTIGSTE EEUW

De Engelse officier Sykes en zijn Franse evenknie Picot deden in 1916 een geslaagde poging om de Engelse en Franse invloedssfeer te verdelen in het ingestorte Ottomaanse rijk.³ Dit rijk werd vervangen door natiestaten onder Frans of Engels bestuur. Die koloniale verdeling leidde uiteindelijk in het daaropvolgende decennium tot een twintigtal Arabische staten die in de periode daarop ook formeel onafhankelijk werden. De invloed van Engeland en Frankrijk in het gebied is na de Suez-oorlog van 1956 verkleind. Na die oorlog waren het de Verenigde Staten die bepaalden wat de politieke verhoudingen zijn. De Iraanse revolutie in 1979 markeerde de eerste verkleining van die Amerikaanse macht in het Midden-Oosten én de

De Engelse officier Mark Sykes en zijn Franse collega Georges Picot, die in 1916 de basis legden voor de kaart van het Midden-Oosten.

roep van de politieke islam als antwoord op het mislukte nationalistisch project van de Arabische wereld. Geen enkele Arabische staat kon zich bevrijden van het westers kolonialisme. Ook de vestiging van de staat Israël werd als een westers koloniaal project gezien. De pogingen van Arabische pan-nationalisten als Nasser (Egypte), Assad (Syrië) en Hoessein (Irak) in de periode 1950 – 1990 liepen op niets uit. De Amerikaanse invasie in Irak in 1991 en zeker die in 2003 heeft het nationalistische Arabisch idee definitief vernietigd. De westerse samenwerking met autoritaire staten heeft er al die jaren niet onder geleden. Ten einde de invloed van Irans revolutie in te dammen richtten de Amerikanen (in 1983) het Centraal Commando op, CENTCOM, vestigden ze militaire bases in Jordanië, Saoedi-Arabië en gingen ze op tal van manieren nauwe politiek militaire samenwerking aan met Arabische dictaturen.⁴ De Amerikaan-

se militaire en politieke druk in het Midden-Oosten werd zo vergroot.

In de afgelopen dertig, veertig jaar hebben zich in het Midden-Oosten naast Israël enkele nieuwe regionale machten ontwikkeld die ook een eigen zelfstandig buitenlandbeleid voeren, dat onderling soms schuurt en ook wel eens botst met de belangen van westerse grootmachten. In de eerste plaats gaat het om Turkije, dat al sinds de jaren vijftig lid van de NAVO is maar sinds 1985 werkt aan een eigen regionale machtspositie met eigen hoogwaardige wapenindustrie. Turkije streefde al onder de pro-westerse legerleiding een relatief autonome positie als regionale grootmacht na. Deze grootmacht-positie is onder Erdogans islamitische regering verder tot ontwikkeling gekomen.

De Arabische revolutie van 2011 was een poging om democratische

waarden en praktijken in de Arabische wereld in te blazen en de dictatuur te verjagen. Kortheidshalve kan gesteld worden dat het democratische karakter ervan mislukt is, maar dat het politiek-islamitische idee verder aan kracht heeft gewonnen. De revolutie van 2011 in de Arabische wereld heeft geleid tot contrarevolutie, burgeroorlog en militaire interventie.⁵ Dat blijkt momenteel vooral in de burgeroorlog in Syrië, waar Turkije, Saoedi-Arabië, Qatar en Iran actief zijn in het zowel politiek als militair steunen van diverse groepen. Zij doen dit vooral om de eigen belangen veilig te stellen. Eenzelfde beeld is ook te ontwaren in Egypte en ten aanzien van de Gazastrook, waar Hamas, hoewel in de steek gelaten door Egypte, nog gesteund wordt door Turkije en Qatar.

Met andere woorden, de opvolggroo-
tmachten voor Frankrijk en Engeland,
te weten de VS en in veel mindere
mate de EU⁶ hebben in de huidige
ontwikkelingen meer moeite om hun
stempel beslissend op de ontwikkelin-
gen te drukken. Dat blijkt uit de
ontwikkelingen in Egypte en Syrië. En
tevens uit het totaal mislukte onder-
handelingsproces met Israël en de
Palestijnen dat de VS in het afgelopen
jaar leidden. Die onderhandelingen
hebben tot niets geleid behalve een
nieuwe oorlog in Gaza.

Dat blijkt zelfs ook uit de in wezen
verstandige Amerikaanse koers om
onderhandelingen met Iran te
beginnen over het verrijken van
uranium door dat land. De Ameri-
kaanse regering stuurt weg van de
militaire confrontatie van haar
voorganger. Israël, dat de Amerikaan-
se politiek op dit onderwerp jarenlang
verregaand heeft bepaald, verliest hier
invloed.

**‘Er lijkt op dit moment dan ook geen macht
in de wereld die in staat is, laat staan bereid
is, te werken aan een nieuw politiek stelsel in
het Midden-Oosten’**

KALIFAAT

In de hoogoplopende debatten vóór
de invasie in Irak van 2003, werd door
tegenstanders van die oorlog aan-
gevoerd dat een lange guerrilla zou
kunnen beginnen en dat Irak zou
desintegreren. Daarbij zou de
Arabisch-soennitische minderheid,
die het decennialang voor het zeggen
had gehad, een gevaarlijke kracht
kunnen worden. Die argumenten
werden weggehoond. Na eerst een
jarenlange burgeroorlog die met zeer
grove middelen werd onderdrukt (met
witte fosfor bijvoorbeeld), was de
Arabische revolutie in 2011 de
aanleiding voor aanhangers van de
politieke islam om het idee van een
kalifaat na te streven. De Amerikaanse
interventie heeft mede geleid tot deze
ontwikkelingen.

Een kalifaat dat het stelsel van Sykes
en Picot opheft was een van de
strategische doelstellingen die Osama
bin Laden formuleerde ten tijde van
11 september 2001.⁷ Nu, na dertien
jaar, is de basis van een dergelijk
pan-nationalistisch kalifaat gelegd.
Gelukkig heeft nog geen gekke
dictator ergens deze constructie
erkend, maar wijd en zijd wordt
ingezien dat er een groot probleem
opdoemt. Het is noodzakelijk het
probleem serieus te nemen. Er wordt
nog hard gevochten om diverse
soennitische steden in Irak. Het
officiële leger van Irak kan het gebied
niet heroveren. De soennitische
minderheid heeft zich verenigd en
doet – voorlopig – mee met ISIS.

Inmiddels vecht ISIS in Syrië niet
alleen tegen het regime van Assad,
worden er ook pogingen ondernomen
om Jordanië te destabiliseren en
wordt gevreesd voor aansluiting vanuit
Jemen dat ten zuiden van Saoedi-
Arabië ligt. Saoedische troepen

werden onlangs verplaatst van de
grens met Jemen naar de grens met de
soennitische provincie Anbar in Irak.

Met de Koerden in Irak is een
ingewikkelde verhouding ontstaan.
Soennitische stamhoofden krijgen van
de Koerdische regionale leiding
toestemming om in Koerdistan te
overleggen hoe de centrale regering
van Maliki tegen te werken. Dit tot
grote woede van Bagdad.

John Kerry moet naar de Koerdische
hoofdstad Arbil om te vragen mee te
werken aan de eenheid van Irak.
Koerdistan heeft andere plannen. Het
heeft de grens met Syrisch Koerdistan
opgeheven. Ook in de Koerdische
zaak daar is een daadwerkelijke breuk
met het statenstelsel van Sykes en
Picot gemaakt.

ISIS heeft de afgelopen maanden
hard gevochten met Syrische Koerden
en heeft in het hoofdgebied van de
Syrische Koerden nederlagen geleden.
Dat neemt niet weg dat in kleinere
Koerdische gebieden in Syrië ISIS
opnieuw harde aanvallen op Syrische
Koerden doet.

De verdrijving van de Amerikanen uit
Saoedi-Arabië was ook een eerder
geformuleerd doel van Al Qaida. De
strijd van ISIS en soortgelijke organi-
saties lijkt nog maar aan het begin te
staan.

TOEKOMST

De voorspelling dat deze keten van
oorlog en revolutie in het Midden-
Oosten nog niet is afgebroken kan
veilig worden gemaakt. Maar hoe
democratische organisaties en staten
in het Midden-Oosten, op middel-
lange termijn, te steunen? Te vrezen
valt dat eerst de regionale machts-
verschillen nog nader moeten worden
uitgevochten. Er lijkt op dit moment
dan ook geen macht in de wereld die
in staat is, laat staan bereid is, te
werken aan een nieuw politiek stelsel
in het Midden-Oosten. Daarbij gaat
het om een aantal indringende
vragen, zoals de hiernavolgende.

- Wat zijn de mogelijkheden om aan
de permanente staat van oorlog
een einde te maken?
- Hoe kunnen humanitaire rampen
omtrent vluchtelingen en de
levering van basisvoorzieningen
voorkomen worden?

Guido van Leemput was van 2002 tot 2012 fractiemedewerker Buitenlandse Zaken voor de SP. Tegenwoordig is hij beleidsadviseur voor United Civilians for Peace (UCP).

- Wat is de betekenis van het non-proliferatieverdrag in het Midden-Oosten in het licht van eventueel nieuwe kernwapenstaten als Iran (maar wellicht ook Saoedi-Arabië, naast de oude kernwapenstaat Israël)? En wat is de betekenis van staten die chemische wapens gebruiken? Irak heeft dat in ieder geval gedaan, Iran en Turkije worden ervan beschuldigd.
- Is een tweestaten-oplossing voor Israël en Palestina nog een reële optie en hoe deze te realiseren?
- Wie neemt het politiek initiatief tot een alomvattend verdrag dat de nieuwe orde tot stand brengt? Grootmacht of burgerinitiatief?
- Wat wordt het statenpatroon in het Midden-Oosten?
- Welk democratisch karakter is in al deze staten mogelijk?
- Wie bewapent deze staten en vormt bondgenootschappen met hen? Hoe dat te voorkomen of te reguleren?
- Wat is de rol van de EU in deze kwestie? Voldoen de Associatieverdragen met de afzonderlijke landen of moeten ze anders worden opgezet?

Het gaat om vraagstukken die een wereldwijde impact en betekenis hebben. Hier zijn nog twee vragen aan toe te voegen.

- Heeft Nederland in dit veelomvattend proces een rol te spelen?

- Wat is de rol van de SP in de Nederlandse politiek in al deze kwesties? Heeft de SP partners of geestverwanten waarmee samen is te werken?

Het lijkt ondanks deze hooggestemde doelen bijna onmogelijk om concrete oplossingen te bieden. Desondanks blijft er 'in toenemende mate druk' op de grenzen van het Midden-Oosten. Maar wat in ieder geval wel uitvoerbaar zou kunnen zijn, is deze en andere indringende vragen te stellen in de vorm van enkele conferenties, brochures en rapporten, waarin bovenstaande vragen worden beantwoord. In eerste instantie lijken we dan op de stoel van een Nederlandse organisatie als Clingendael te gaan zitten, maar een rol voor links Nederland is wel degelijk denkbaar. Daarbij kan gewerkt worden aan een openbare discussie onder beleidsmakers over de betrekkingen tussen Nederland en de EU met het te verwachten nieuwe Midden-Oosten. Vastgesteld moet ook worden wat van de nieuwe constellatie wordt verwacht.

Bronverwijzingen:

1. 'The Western-Imposed Partition of the Middle East Is Dead', Robert Fisk, The Independent, 15 juni 2014. Zie <http://www.commondreams.org/view/2014/06/15-2>.
2. 'Door grensoverschrijdende allianties en desintegratie van Syrië en Irak staat de Sykes-Picot-verdeling van 1916 en de grenzen van de San Remo-conferentie van 1920 in toenemende mate onder druk. Leaders van de landen slagen er al jarenlang niet in om de eigen bevolking op inclusieve wijze te betrekken bij besluitvorming en sociaaleconomische ontwikkeling, en buurlanden bevechten hun eigen belangen over de hoofden van deze zelfde burgers.' Minister Timmermans in brief aan Tweede Kamer d.d. 16 juni 2014 over actuele situatie in Irak n.a.v. ISIS machtsgreep. <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2014/06/16/kamerbrief-over-de-stand-van-zaken-in-irak-en-de-opmars-van-isis.html>. De nationale aspiraties van het Koerdische volk sinds 1920 waren al langer een uitdaging voor dit statensysteem, maar het uitroepen van het kalifaat gaat veel verder.
3. Zie desgewenst http://en.wikipedia.org/wiki/Sykes%E2%80%93Picot_Agreement. Daarnaast werd terzelfder tijd een Joods nationaal tehuis beloofd dat in 1948 in de vorm van de staat Israël werd uitgewerkt.
4. De interventie in Libië, maart 2011, is hierin van groot belang en daarbij is ook relevant het failliet van het 'Responsibility to protect-concept' van de VN.
5. Over de geschiedenis van Centcom, zie <http://www.centcom.mil/en/about-centcom-en/history-en>.
6. Zie voor pogingen van de EU, om banden met Midden-Oosten en Noord-Afrika aan te halen, gestart in de jaren negentig, in de vorm van het Barcelona-proces http://www.eeas.europa.eu/euromed/barcelona_en.htm en vooral http://www.eeas.europa.eu/euromed/social/social_en.htm.
7. Voor een beknopt overzicht van de politieke doelen van Al Qaida, zie http://news.bbc.co.uk/2/shared/spl/hi/pop_ups/04/world_al_qaeda/html/2.stm.

Wat zijn de kansen van de EU/Nederland hierin? En een oproep voor een initiatief om tot een groot vredesinitiatief voor het Midden-Oosten te komen. Samenwerking met internationale humanitaire en andere ngo's die in het Midden-Oosten werken om deze politieke vraagstukken te bespreken en richting ondersteuning van democratische samenlevingen/staten te bespoedigen.

Met het in herinnering roepen van de Vrede van Westfalen (Münster en Osnabrück in 1648), Vrede van Utrecht (1713), Concert van Wenen (1815), Verdrag van Sèvres (1920) dan wel het Verdrag van Lausanne (1923) of zelfs de diverse verdragen van de geallieerden tijdens en na WO II (Verdrag van Potsdam, Yalta, Teheran) maakt het de orde van grootte duidelijk waarin naar een oplossing zou moeten worden gezocht. Tot het zover is, blijft er druk op de grenzen en – wat veel erger is – op het onvervreemdbaar mensenrecht op een goed en veilig leven voor miljoenen burgers in het Midden-Oosten.

HOE ONZE KINDEREN ONZE VIJANDEN WORDEN

Tekst: Ronald van Raak

Jihadisten die in ons land aanslagen willen plegen zijn geen vreemdelingen, maar landgenoten. Ronald van Raak over de eigenaardigheden van het polderjihadisme.

Onlangs las ik *De Banier*, een uitgave van *De Nederlandse Mujahideen in Bilaad As-Shaam*. Dit boek is een kritiek op het 'kapitalistisch liberalisme', waarin vrijheden worden gebruikt als 'marketing tools' en consumptie leidt tot parasitair gedrag. Natuurlijk, de vermeende superioriteit van de 'zuivere' islam en plicht tot de gewapende jihad komen in dit boek uitgebreid aan bod, maar daarmee begint het niet. Eerst wordt geklaagd over de omgang in ons land met zwakkeren en de oneerlijke handel met andere landen:

'Wij wensen dat mensen gered worden uit deze trieste gemeenschappen waarin ze nu leven; waarin ze hun zwakkeren afdanken en hun ouderen niet respecteren; hun kinderen laten aborteren; zich troosten met drank en drugs; hun vrouwen voor een meizerige prijs als prostituees verkopen en (laten) misbruiken in de porno-industrie; hun kinderen in dagverblijven dumpen en carrière voorop stellen; gemeenschappen waarvan de overheden dood en verderf zaaien op de wereld, middels oorlogen, bezettingen, en oneerlijke handel.'

RECHTEN VOOR VROUWEN EN DIEREN

Ook vallen in dit boek harde woorden over de slechte omgang met het milieu. 'De fossiele brandstoffen industrie, vernietigt ondertussen meedogenloos het ecosysteem voor de winst.' Hoe dat in olierijke moslimlanden gaat vertelt het boek niet. Wel dat de sharia economische stabiliteit brengt, evenals bescherming van privacy – zelfs vrijheid van godsdienst. En dat het rechten zal geven aan vrouwen (die eindelijk 'in harmonie' kunnen leven met hun man) en dieren (een vrouw komt in de hel als ze haar kat niet voldoende te eten geeft).

Radicaal islamitische jongeren betuigen steun aan ISIS tijdens een demonstratie in Den Haag op 24 juli.

De Banier richt zich op jongeren in Nederland, op de problemen die zij zien en de onvrede die zij voelen. Met de economische crisis is het kapitalisme ingestort. Daarom zou de tijd zijn aangebroken voor een nieuwe strijd, een nieuwe ideologie, 'want de Sharia is (...) de enige noemenswaardige politieke concurrent, dat een stokje probeert te steken voor het onrecht dat het kapitalistische westen begaat op de wereld'. De strijd van jihadisten is geen religieuze, maar een ideologische strijd. Jongeren die terugkeren moeten we goed in de gaten houden, om aanslagen te voorkomen. Ook de voedingsbodem voor dit soort ideologieën moeten we bestrijden – vooral het salafisme. Maar bovenal moeten we begrijpen waarom onze jongens en meisjes ervoor kiezen om hun familie en vrienden te verlaten voor zo'n ongewis avontuur.

AANSLAGEN IN EUROPA

Op 24 mei liep een Fransman een joods museum in Brussel binnen, schoot zijn kalasjnikov leeg, doodde drie mensen en wandelde er rustig

vandoor. De Franse geheime dienst kende deze Mehdi Nemmouche – een teruggekeerde Syriëganger – maar informeerde de geheime diensten in België niet, evenmin als die in Nederland. Deze jihadist werd (met zijn kalasjnikov in zijn tas) bij toeval aangehouden bij een reguliere drugscontrole in een bus van Amsterdam naar Marseille. In Nederland zijn tientallen mensen teruggekeerd die zich hebben aangesloten bij extremistische organisaties in het Midden-Oosten, in Europa zijn dat er honderden – en dat worden er duizenden. Mensen die door heel Europa kunnen reizen en overal kunnen opduiken.

We kunnen paspoorten innemen, we kunnen rekeningen bevriezen, we kunnen studiefinanciering stopzetten. We kunnen allerlei maatregelen nemen, maar het enige wat helpt is mensen die terugkeren goed in de gaten houden. Daarbij is een belangrijke rol weggelegd voor de geheime diensten, die in Europa veel beter zullen moeten samenwerken. Het vertrek van minderjarigen kunnen we

‘Het overgrote deel van de moslims in Nederland steunt geen islamitische partij’

voorkomen, jongeren die terugkeren moeten we goed begeleiden en deradicaliseren. Sommige jongeren zullen hun trauma's moeten verwerken voordat ze verder kunnen met hun leven. Anderen hebben zoveel geweld gebruikt en zulke vreselijke moorden begaan, dat we ze voortdurend in de gaten moeten houden en moeten ingrijpen om aanslagen te voorkomen.

JIHAD IN DE POLDER

Maar we moeten ook voorkomen dat jongeren dit pad van de gewapende strijd kiezen. De achtergrond van deze mensen is heel verschillend. Jongens én meisjes, met een lage én met een hoge opleiding, met goede én met slechte perspectieven op de arbeidsmarkt. Jongeren die uit onvrede de moskee verlaten, maar ook jongeren die zelden een moskee hebben bezocht. Niet zelden begint de radicalisering in een criminele jeugdbende, zoals een groep in Delft die een gewelddadige overval had gepleegd op een supermarkt. Een van de overvallers brak daarbij zijn nek en overleed. De andere leden van de groep probeerden hun rouw te verwerken in de moskee, radicaliseerden en kozen voor de gewapende strijd.

In Nederland wonen ongeveer 825.000 moslims. Enkele tientallen mensen worden door de AIVD aangemerkt als mogelijke aanslagplegers, ongeveer duizend mensen zouden aanhangers zijn van de gewelddadige *jihad*, een ‘heilige oorlog’ voor de bescherming van een moslimstaat. Hierin ligt ook de

betekenis van het uitroepen van een *kalifaat* door de rebellen van ISIS in Syrië en Irak. In jihadpropaganda, zoals *De Banier*, wordt moslims de plicht voorgehouden om hun ‘broeders en zusters’ in moslimlanden te hulp te schieten en de islamitische wet (de *sharia*) te beschermen. Veel kritiek is er op het kapitalistische westen, maar of hier eveneens een kalifaat moet worden gesticht wordt in het midden gelaten.

SALAFISME ALS VOEDINGSBODEM

Naast het jodendom en het christendom is de islam een van de grote monotheïstische religies, die alledrie verwijzen naar dezelfde ene God, maar zich baseren op andere profeten. Elk van deze religies kent vele stromingen, die elkaar niet zelden naar het leven staan, zoals nu ‘soennieten’ en ‘sjiïeten’ in Irak. Verschillende moslims hebben ook heel andere opvattingen over de rol van religie in de politiek. Het overgrote deel van de moslims in Nederland is blij in een democratische rechtsstaat te leven, waar ook vrijheid is van religie. Het overgrote deel van de moslims in Nederland steunt geen islamitische partij, maar een partij die past bij hun politieke idealen – steeds meer moslims sluiten zich bijvoorbeeld aan bij de SP.

Een kleine groep vindt echter dat moslims de democratische rechtsstaat niet moeten erkennen en zich moeten afkeren van de samenleving. Deze ‘salafisten’ dringen zich vaak op de voorgrond, als vertegenwoordigers van grote groepen moslims. Daarbij maken zij gebruik van ons poldermodel, waarin overheden graag spreken met belangenbehartigers. Salafisten stellen namens de moslimgemeenschappen eisen, die in die gemeenschappen helemaal niet worden gedragen, of krijgen subsidie voor integratieprojecten (zoals huiswerkondersteuning in moskeeën), die in de praktijk worden gebruikt om jongeren te winnen voor extremistische opvattingen. Veel propaganda, zoals *De Banier*, komt uit deze religieuze hoek.

ONZE VIJANDEN, ONZE KINDEREN

In *Transformatie van het jihadisme in Nederland* laat de AIVD zien dat salafisten meer invloed krijgen binnen

moskeeën, in sommige moslimgemeenschappen kritiek op extremisten steeds moeilijker wordt en moslims die wel kritisch zijn vaker worden bedreigd en geïntimideerd.* De propaganda wordt steeds professioneler, bijvoorbeeld via filmpjes op internet waarin de internationale kameraadschap van moslims en de romantiek van de *jihad* worden benadrukt. Ouders en imams, onderwijzers en wijkagenten verliezen jongeren soms uit het oog, die vervolgens via ronselaars terechtkomen in kleine en geïsoleerde groepen, waarin jongeren worden opgezweept tot een steeds grotere ‘zuiverheid’ en opofferingsgezindheid.

In een aantal gevallen leidt dit tot de keuze om zelf de wapens op te nemen en op *jihad* te gaan in het Midden-Oosten. Een aantal jongeren zal ook bereid zijn aanslagen te plegen in eigen land. De SP heeft altijd aangedrongen op een minder naïeve omgang met salafisten, betere samenwerking tussen geheime diensten en gerichte investeringen om jihadisten in de gaten te houden. Daarvoor is nu in de Tweede Kamer brede steun. Als het gaat om voorkomen van radicalisering moet er echter nog veel gebeuren. Om te beginnen moeten we beseffen dat deze jihadi's geen vreemde vijanden zijn, maar onze eigen kinderen. En ons de vraag stellen waarom deze jongeren voor zichzelf geen toekomst zien in onze samenleving. Neem de beweegredenen van deze jongeren serieus en ga het gesprek met ze aan. Repressie alleen sterkt de polderjihadisten in hun eigen gelijk en isoleert nog meer jongeren van de samenleving.

* www.aivd.nl/@3112/transformatie/

IMMANUEL KANT: DURF TE WETEN

Tekst: Ronald van Raak Afbeelding: Wikipedia commons

‘Verlichting is het afleggen van de mens van zijn, aan zichzelf te wijten, onmondigheid. Onmondigheid is het onvermogen, zonder leiding van anderen, van het eigen verstand gebruik te maken. Die onmondigheid van de mens is aan zichzelf te wijten, wanneer de oorzaak ervan niet aan een gebrek van het verstand, maar aan besluiteloosheid en gebrek aan moed ligt... Sapere aude! Durf te weten! Heb zelf het lef gebruik te maken van je eigen verstand!’

Immanuel Kant.

Al heel lang vragen filosofen hoe we de wereld om ons heen kunnen kennen. Sommige denkers, zoals Spinoza (*Spanning* van februari), doen een beroep op de rede: *rationalisten* zoeken naar de logica achter de verschijnselen zoals wij die waarnemen. Anderen, onder wie Aristoteles (*Spanning* van april), stellen meer belang in de waarneming: *empiristen* willen onze theorieën over de waarheid toetsen aan onze waarnemingen. Beide richtingen stonden lang tegenover elkaar.

Immanuel Kant kwam met een even eenvoudige als revolutionaire oplossing: volgens hem is het allebei waar. In *Kritik der reinen Vernunft* (Kritiek van de zuivere rede, 1781) liet hij zien hoe wij de wereld ervaren via onze zintuigen, indrukken die vervolgens door ons verstand worden verwerkt. Op deze manier maken wij beelden van de werkelijkheid. Daardoor leven wij in onze eigen wereld, die het gevolg is van onze eigen ervaringen en onze eigen logica.

Kant was bepaald geen revolutionair. Hij verbleef zijn hele leven in het stadje Koningsbergen – het huidige Kaliningrad – waar hij bekend stond als een man van ijzeren discipline. Kant had een slechte gezondheid en

legde zichzelf strenge leefregels op. Naar men zegt heeft hij Koningsbergen nooit verlaten – behalve één tochtje op het platteland – en volgens zijn biografen zou hij nooit een relatie hebben gehad en als maagd zijn gestorven.

De filosofie van Kant is des te meer revolutionair. Eeuwenlang zochten denkers naar de beste manier voor mensen om de wereld te leren kennen, na Kant beseften filosofen dat wij daarbij vooral onszelf in de weg zitten. Wij kunnen de wereld alleen maar kennen voor zover die aan ons verschijnt, via onze eigen ervaringen en ons eigen verstand. De waarheid is niet ‘objectief’, maar ‘subjectief’, afhankelijk van de beperkingen van ons lichaam en onze geest.

De revolutie van Kant wordt wel eens vergeleken met die van Copernicus, die bewees dat de zon niet om de aarde beweegt, maar de aarde om de zon. Dat deed ons beseffen dat we niet het middelpunt zijn van het heelal, maar een van de miljarden hemellichamen. Kant bracht zo’n omkering in het denken: niet de wereld (het

object) kwam centraal te staan, maar de mens (het subject). Wij zijn het zelf die beelden maken van de werkelijkheid, de wereld an sich zullen we nooit kennen.

Zomin als het erg is dat de aarde om de zon draait, zomin is het erg dat de waarheid *subjectief* is – dat is nu eenmaal zo. Voor Augustinus (*Spanning* van december) was het besef dat mensen de waarheid nooit kunnen kennen, reden voor bescheidenheid: een goed leven is alleen mogelijk als mensen hun tekorten erkennen en vertrouwen op de genade van God. Bij Kant leidde hetzelfde inzicht juist tot de conclusie dat mensen meer hun eigen verstand moeten gebruiken en hun lot in eigen hand moeten nemen.

De woorden aan het begin zijn afkomstig uit *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?* (Wat is Verlichting?, 1784). Volgens Kant hebben mensen te lang in het duister getast, omdat ze niet de moed hadden om zelf na te denken. Aan deze *Faulheit und Feigheit* (luiheid en lafheid) moest een einde komen. Een tijd van *Verlichting* zou aanbreken, waarin de mens zichzelf zou bevrijden uit zijn onmondigheid en zelf zijn eigen wereld zou creëren – en daarmee zijn eigen waarheid.

Kant maakte de mens heel klein, door te laten zien waarom wij de objectieve waarheid niet kunnen kennen, maar blies ons vervolgens tot grote hoogte op, door zoveel vertrouwen te stellen in ons verstand. Ons denken wordt ook bepaald door de samenleving waarin we leven (Marx, *Spanning* van november), of de emoties die ons beheersen (Freud, *Spanning* van maart). Het vertrouwen van Kant in de rede van de mens lijkt soms even bovenmenselijk als het vertrouwen dat Augustinus stelde in de genade van God.

ECONOMIE OP DE SNIJTAFEL

Tekst: Eric Samling

SP-Tweede Kamerlid Eric Smaling kreeg van Spanning een boek aangeboden ter bespreking – en besprak er spontaan nog een tweede bij. Aan de hand van de ‘spannende denker’ Tomáš Sedláček maakt hij een ongewone wandeling dwars door de tijd en los van de waan van de dag.

De redactie van Spanning had mij gevraagd om het boek *Expulsions* van Saskia Sassen (2014) te bespreken. Het woord kent veel betekenissen, maar Sassen bedoelt ‘Uitsluiting’. De auteur behandelt de grote inkomensverschillen tussen en binnen landen en regio’s, grijpt terug op de structurele aanpassingsprogramma’s die ontwikkelingslanden moesten uitvoeren onder druk van het Internationaal Monetair Fonds en de Wereldbank en komt dan via belastingontwijking en de grote hoeveelheden mensen die in de gevangenis zitten in de Verenigde Staten uit bij de wereldwijde jacht op land, water en delfstoffen. Het boek besluit met een breed en interessant overzicht van plaatsen op de wereld waar delfstoffen worden gewonnen tegen forse milieukosten, met achterlating van vervuild of ‘dood’ land en water. Hoe relevant en sympathiek ook: het boek leest moeilijk. Sassen valt meteen met de deur in huis zonder haar hypothese (uitsluiting vindt op alle mogelijke plaatsen en manieren plaats en treft zowel de mens zelf als de planeet) eerst goed van een context te voorzien. Het bijeen harken van allerlei onderwerpen die wel met het onderwerp te maken hebben levert (bij mij althans) niet het gevoel op met overtuigende nieuwe inzichten te worden verwend. Dat de mens bezig is de planeet naar de filistijnen te helpen, is geen nieuw feit. Die zorg was er, is er nog steeds, maar *Expulsions* biedt onvoldoende handvatten om het anders aan te pakken.

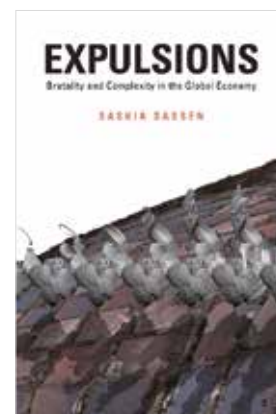
Dan maar over op *De Economie van Goed en Kwaad*, geschreven door Tomáš Sedláček (2012), een Tsjechi-

sche econoom, voormalig adviseur van Václav Havel en uitgeroepen tot een van de spannendste denkers van deze tijd. Het is zo’n boek waarbij je na het omslaan van de laatste bladzijde een diepe zucht slaakt en je de vriend die het cadeau deed gaat bellen om te zeggen wat een fijne vent hij toch is.

Het verschijnsel ‘economie’ gaat in het boek grondig op de snijtafel. Sedláček kiest daarbij voor een ongewone wandeling door de tijd en weet volstrekt los te komen van wanen van welke dag dan ook. Het Oude Testament blijkt een grote inspiratiebron voor Sedláček. Zo beschrijft hij het lineaire tijdsbegrip en het vooruitgangdenken dat leidend was voor de Joden. Historische vooruitgang bereik je in *deze* wereld en bereikt een climax met de komst van de Messias. Het lineaire tijdsbegrip wordt geplaatst tegenover het cyclische tijdsbegrip, zoals dat zich uit in de seizoenen. Ik had meteen de associatie met de sfeer van het Afrikaanse platteland zonder elektriciteit: elke dag op dezelfde tijd naar bed (als het donker wordt) en op dezelfde tijd op (als het licht wordt), dag in dag uit, jaar in jaar uit. Geboren worden, leven, doodgaan. Geen grote doelen. Het lineaire denken daarentegen staat gelijk aan de notie dat materiële vooruitgang noodzakelijk is om economische bevrediging van onze behoeften te realiseren. Daar ontstaat het idee van economische groei, dat leidt tot het uiteindelijke doel van het bestaan: het paradijs op aarde.

Ook boeiend is het bekende verhaal uit Genesis over de zeven vette en de zeven magere koeien die zich uit de Nijl hijsen. Jozef leert de Farao dat de koeien jaren voorstellen en dat ze een cyclus van voorspoed en tegenslag verbeelden. Het inspireerde de econoom John Maynard Keynes tot zijn anticyclisch begrotingsbeleid: in magere jaren ontstaan begrotingstekorten maar dan is juist behoefte aan gerichte overheidsinvesteringen (zoals de New Deal van Franklin D. Roosevelt in de jaren dertig), waarna

je in de goede jaren reserves kan opbouwen die de ontstane gaten dichten. Noch de farao, noch Keynes zouden dus op het idee zijn gekomen een harde bovengrens te stellen aan het financieringsstekort (de *over-my-dead-body* 3 procent). Sedláček haalt ook de Israëlieten aan die iedere 49 (7 * 7) jaar een jubeljaar kenden: schulden werden dan kwijtgescholden, slaven kwamen vrij en bezit werd ingevorderd. Piketty avant la lettre? De periode van 49 jaar kwam toen ongeveer overeen met de gemiddelde levensduur. Ook andere denkers hebben zich uitgesproken over particulier eigendom op een manier die nu ver van de meeste mensen afstaat. De laat-middeleeuwse denker Thomas van Aquino bijvoorbeeld stelde al dat in geval van nood zaken de gemeenschap toebehooren. Alle ‘wereldse’ zaken zijn van nature gemeenschappelijk eigendom. En ook de beroemde negentiende-eeuwse econoom John Stuart Mill stelde: ‘Geen enkele mens heeft het land gemaakt. Het is de oorspronkelijke erfenis van de hele soort.’ Een mooi startpunt voor een herziening van de Onteigeningswet.

Saskia Sassen

Expulsions:

Brutality and Complexity in the Global Economy

Harvard University Press (2014)

Andere historische figuren die Sedláček van stal haalt zijn Xenophon, die eigenlijk gezien kan worden als de grondlegger van de handel, maar dan in de klassieke zin van specialisatie en daarmee het voorzien in een vraag naar een dienst of een product waar ook echt behoefte aan bestaat. Xenophon bekeek rijkdom en welvaart niet vanuit een zero-sumbenadering (jouw winst is mijn verlies), maar vanuit de gedachte dat handel de algemene welvaart kan bevorderen. Xenophon was daarmee de bekende econoom Adam Smith lang voor. Ook Diogenes komt langs. Die minimaliseerde zijn bezit door alles van de hand te doen wat hij niet nodig had. Als vertegenwoordiger van de stoïcijnse leer was hij gericht op vermindering van de vraag, zodat de aanbodzijde (arbeid) ook kon worden verminderd. De filosofie was: wie weinig nodig heeft, hoeft niet de hele tijd te werken. Waar vraag en aanbod niet met elkaar in evenwicht zijn verlagen de stoïcijnen de vraag, maar verhogen de hedonisten het aanbod. In onze huidige maatschappij is de laatste filosofie volkomen dominant.

Sedláček gaat uitvoerig in op de onverzadigbaarheid van de mens, de wens om voortdurend meer te willen bezitten. Allerlei studies laten tegelijkertijd zien dat de hoeveelheid levensgeluk boven pakweg anderhalf

De hoeveelheid levensgeluk stijgt boven pakweg anderhalf keer modaal niet wezenlijk

keer modaal niet wezenlijk stijgt. Onmatigheid wordt gefaciliteerd doordat men steeds meer leeft op basis van krediet. De VS is hiervan het meest sprekende voorbeeld. Het leven bestaat steeds meer uit krediet, geld, schuld en rente. Zinvol is hierbij de notie dat geld op drie manieren reist: verticaal (lenen aan degene die het niet heeft), horizontaal (de hele wereld over) en in de tijd (rente). Heel fundamenteel is daarbij de discussie over het bruto nationaal product (bnp) en de zwakke tijdsdimensie van deze grootheid. Discussie over groei van het bnp is volgens Sedláček vrij onzinnig, want het kan eenvoudig beïnvloed worden door schuld en door fiscaal en monetair beleid. In korte tijd veranderden Eurostat en het Centraal Planbureau (CPB) de berekening van het bnp, waardoor plotsklaps een ander plaatje van onze financiële toestand ontstond. Dat wordt wonderlijk genoeg vrijwel zonder commentaar voor kennisgeving aangenomen, terwijl er voordien wel ingrijpende beleidswijzigingen op worden gebaseerd.

De moderne, op kapitalisme geschoei-de economie kent het begrip 'genoeg' niet. Het niet genoeg hebben aan 'genoeg' betekent ook dat het BNP permanent moet groeien en dat we dus alsmaar bezig blijven het aanbod te verhogen, maar van welke vraag? Keynes voorspelde in zijn tijd een hemel op aarde binnen 100 jaar, met een 3-daagse werkweek, rond deze tijd dus. Keynes wilde ook terug naar de oorspronkelijke kijk op de economie, als een morele wetenschap. Hij bekritiseerde de wetenschappelijke benadering, die zo kenmerkend is voor de neoklassieke economie, waarbij wordt geprobeerd de exacte

natuurwetenschappen te imiteren. Sedláček stelt dat ethiek weer een grotere rol zou moeten spelen in de economie, want 'de markt' biedt die niet. De markt volgt de filosofie van Mandeville, namelijk dat hebzucht noodzaak is, dat het opvoeren van aanbod nieuwe vraag genereert. Om 'de onzichtbare hand van de markt' te corrigeren worden stoplappen gecreëerd zoals *corporate governance*, transparantie, maatschappelijk verantwoord ondernemen. Adam Smith, in het algemeen toch gezien als hardcore econoom, wijst juist op het belang van genegenheid, van solidariteit, van empathie als belangrijke krachten in een maatschappij. In de moderne CPB-economie, gericht op wiskunde en modellen, is geen plaats meer voor een discussie over goed en kwaad, voor ethiek. Er is slechts plaats voor een groeipercentage, waarvan je op voorhand weet dat het niet klopt omdat het BNP slechts in beperkte mate een afspiegeling is van het functioneren van een maatschappij. Vrijwilligerswerk zit er niet in, huishoudelijk werk ook niet, milieukosten ook niet. Maar ondertussen vindt de politieke discussie plaats *binnen* de grenzen van Eurostat- en CPB-cijfers en niet daarbuiten. Existentiële vragen worden daardoor te weinig gesteld, laat staan beantwoord. De vraag luidt: hoe buigen we zes miljard om en hoe krijgen we de helft plus één stemmen bij elkaar om het voor elkaar te krijgen? Door de kazerne in Assen open te laten?

De crisis, besluit Sedláček, heeft duidelijk gemaakt dat economen simpelweg de toekomst niet kunnen voorspellen. Noch het begin, noch de omvang van een crisis is van te voren te voorzien. En toch blijven economen het maar doen. Oplettende waarnemers kunnen een trend signaleren en die doortrekken. Maar gebeurtenissen voorspellen, dat kunnen wij niet. Het enige wat wij kunnen zeggen, is wat er in het een of andere geval volgens het gehanteerde model zou gebeuren. Maar de wereld is geen model.

Een adembenemend boek.

Tomáš Sedláček

De Economie van goed en kwaad:

De zoektocht naar economische zingeving van Gilgamesj tot Wall Street
Uitgeverij Scriptum (2012)

HONDERD JAAR NA HET BEGIN VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

OORLOG IS EN BLIJFT WAANZIN

Tekst: Tiny Kox

Tijdens een bezoek aan Vladslo, waar meer dan 25.000 tijdens de Eerste Wereldoorlog gesneuvelde soldaten begraven zijn, bekijkt Emile Roemer de beelden van Kollwitz.

Honderd jaar geleden begon de Eerste Wereldoorlog. In de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa – waarin alle parlementen van Europa vertegenwoordigd zijn – werd stilgestaan bij ‘de Grote Oorlog’ door de voorzitters van de vijf politieke fracties. SP-senator Kox sprak namens de fractie van Europees Verenigd Links de assemblee in Straatsburg toe.

‘Op de soldatenbegraafplaats in Vladslo, West-Vlaanderen, kijken tweintig treurende ouders uit over de graven van meer dan 25.000 gesneuvelde soldaten. Een van de soldaten is Peter Kollwitz en de treurende ouders zijn zijn ouders, Karl en Käthe Kollwitz. Peter stierf op 24 oktober 1914, 19 jaar oud. Als vrijwilliger vol idealen en patriottisme in Duitse dienst opgetrokken tegen de Fransen en Britten, maar niet verder gekomen dat het riviertje de IJzer in België. Hij is er nu al 100 jaar. Zijn ouders – het beeld is van Käthe Kollwitz – kijken elke dag en elke nacht naar hem, treuren over hem en voelen zich voor altijd medeschuldig aan zijn dood. Ze stemden immers in met de oorlog, zoals zoveel ouders elders ook deden, aangezet door hun regeringen en politici. Samen stuurden zij tussen

1914 en 1918 hun kinderen de Eerste Wereldoorlog in en het leven uit. Peter Kollwitz trok ten oorlog voor zijn idealen, zijn vaderland – maar zijn moeder begreep na zijn dood dat oorlog in zijn aard waanzin is. Haar dode zoon bracht haar en haar man een nooit genezende wond – en ze vond dat dat ook zo hoorde. Nu zeggen we dat de oorlog begon in 1914 en eindigde in 1918 – maar voor miljoenen moeders, vaders en kinderen eindigde hij nooit. Nu nog bezoeken miljoenen mensen de uitgestrekte begraafplaatsen van de Eerste Wereldoorlog, overal in Europa, vol met Europeanen, Russen, Duitsers, Fransen, Britten, Italianen, Roemenen, Turken, Bulgaren, Belgen. Ook buiten Europa heerste de oorlog en sneuvelde soldaten en burgers. Amerikanen, Afrikanen, Aziaten.

Toch was de Eerste Wereldoorlog vooral een Europese oorlog, uitgevochten in dat deel van de wereld waarin men zich graag zag als het meest beschaafde deel ervan. De Eerste Wereldoorlog was geen natuurramp maar een door de mens gemaakte catastrofe. Tegenwoordig hebben we de beschikking over ontelbare studies die uitleggen hoe het kwam en hoe het ging. Maar geen enkele verklaring kan een verontschuldiging bieden voor deze door mensen gemaakte rampspoed. Mensen dragen de verantwoordelijkheid ervoor, en politici gaan daarbij voorop.

Tien maanden voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was de officiële opening gevierd van het Vredespaleis in Den Haag. De Russische tsaar had het bedacht, een Amerikaanse staalmagnaat had het betaald en de Nederlandse regering had een plek voor het paleis gevonden, waarin een internationaal Hof van Arbitrage voortaan internationale conflicten zou behandelen en zodoende oorlogen zou voorkomen. Wereldwijd werd Norman Angells boek *The Great Illusion* gelezen en geprezen, dat uitlegde waarom in de moderne tijd oorlogen tussen beschaafde en ontwikkelde gemeenschappen geen zin hebben en geen doel dienen. In 1913 verscheen de vierde druk, in 1933 kreeg hij de Nobelprijs voor de Vrede, maar toen had de Eerste Wereldoorlog al laten zien dat er niet naar hem geluisterd was en was de Tweede Wereldoorlog al in aantocht, bewijzend dat er nog steeds niet werd geluisterd.

Terwijl het Vredespaleis werd geopend en *The Great Illusion* in betekenis naast *The Origin of Species* van Darwin werd gezet, ging de wereldwijde wapenwedloop door en werden wereldwijd kortzichtige militaire allianties gesmeed die uiteindelijk vanaf juni 1914 tot een catastrofale kettingreac-

‘Als we oorlogen willen voorkomen, moeten we hier over vrede praten’

tie zouden leiden, waardoor miljoenen mensen gedood of gewond raakten, vier imperiums ten onder gingen, volkeren werden verdeeld, landen verscheurd en de menselijke beschaving werd vermorzeld. Deze Parlementaire Assemblée van de Raad van Europa kan en hoort een belangrijk platform te zijn waar gekozen volksvertegenwoordigers van alle lidstaten permanent met elkaar in gesprek gaan en blijven over de vraag hoe we de rechtsstaat bevorderen, de mensenrechten beschermen en de democratie uitbouwen – teneinde te voorkomen dat dit continent of delen ervan opnieuw met de waanzin van gewapende conflicten en oorlogen worden geconfronteerd en teneinde een vreedzame oplossing te vinden voor de gevolgen van de vele gewapende conflicten die op ons continent in de afgelopen decennia hebben plaatsgevonden en nu nog steeds mensen en landen verdelen en verscheuren.

Als we oorlogen willen voorkomen, moeten we hier over vrede praten. Hoe moeilijk dat soms ook is. Falen is geen optie. De prijs is gewoonweg te hoog.

Op het moment dat we de Eerste Wereldoorlog herdenken, moeten we ook het Europese Verdrag inzake de Rechten van de Mens vieren, en moeten we ons allen ertoe verplichten de daarin beschreven rechten in heel Europa te verdedigen, voor elk en iedereen van ons.’

DE EERSTE WERELDOORLOG IN HET KORT

Na de Frans–Duitse oorlog van 1870–71 verdween het Franse keizerrijk van Napoleon III en ontstond het nieuwe Duitse keizerrijk van Wilhelm I. Dat machtige rijk, waarin alle kleine Duitse vorstendommen verenigd werden, sloot een militaire alliantie met het keizerrijk Oostenrijk, dat toen grote delen van centraal Europa omvatte. Ook andere grootmachten zochten naar militaire samenwerking, vooral om de eigen economie te beschermen en elders meer invloed te verwerven. Het Russische keizerrijk, buurstaat van Duitsland en Oostenrijk, sloot een militair verbond met Frankrijk en later ook met Groot-Brittannië – maar ook met het koninkrijk Servië, dat zich bedreigd voelde door buurman Oostenrijk. Dat zette daar veel kwaad bloed. Toen op 28 juni 1914 een Servische nationalist in Sarajevo (in Bosnië, deel van Oostenrijk toen) de Oostenrijkse troonopvolger en zijn vrouw doodschoot, leidde dat tot een razendsnelle oorlogsverklaring van Oostenrijk aan Servië op 28 juli. Aansluitend verklaarden Rusland en Duitsland elkaar de oorlog, daarna Duitsland en Frankrijk en een paar dagen later waren ook Groot-Brittannië en Duitsland/Oostenrijk met elkaar in oorlog. In een week tijd stond heel Europa in brand. In 1917 kozen de Verenigde Staten de kant van Groot-Brittannië en Frankrijk. Wereldwijd kozen politici van rechts tot links vóór de oorlog en tegen de vrede. Een van de weinigen die niet wilde zwichten voor de waanzin, was de Franse socialistenleider Jean Jaurès. Dat bekocht hij met de dood: op 31 juli 1914, één dag voor het begin van de oorlog, werd hij door een Franse nationalist doodgeschoten in Parijs. Na de oorlog werd de moordenaar vrijgelaten ‘omdat hij de natie een grote dienst had bewezen’. In het vonnis stond: ‘Zonder zijn moordaanslag had Frankrijk de oorlog nooit kunnen winnen.’

De Eerste Wereldoorlog kostte 35 miljoen soldaten het leven. Velen van hen stierven op slagvelden die beheerst werden door eindeloze loopgraven, waarin soldaten crepeerden – wie wilde vluchten, werd door de eigen troepen doodgeschoten. Gaandeweg maakten nieuwe wapens hun entree: vliegtuigen, tanks – en gifgas. Talloze burgers sneuvelden in alle oorlogsgeweld. Oorlogsmisdaden werden door alle strijdende partijen gepleegd.

Toen de oorlog vier jaar later over was, was het ook over met de keizerrijken van Duitsland, Oostenrijk, Rusland – en Turkije, dat partij voor de Duitsers gekozen had en daaraan bezweek. De Russische tsaar werd afgezet en vermoord en zijn keizerrijk opgevolgd door de communistische Sovjet-Unie. De Duitse keizer vluchtte tegen het einde van de oorlog naar het neutraal gebleven Nederland, tekende daar zijn officiële troonsafstand en woonde tot zijn dood in Doorn – Nederland wees een verzoek tot uitlevering wegens oorlogsmisdaden af en gaf de gewezen keizer politiek asiel. Oostenrijk en Turkije werden republieken. De landkaarten van Europa werden opnieuw getekend, met een veel kleiner Duitsland, Oostenrijk, Rusland en Turkije en tal van nieuwe staten, zoals Polen, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Joegoslavië, Albanië, Finland, Estland, Letland en Litouwen. Vele daarvan werden lid van de nieuwe Volkenbond, die ervoor zou moeten zorgen dat er geen oorlogen meer zouden kunnen uitbreken. Maar die mooie gedachte botste op snel groeiend agressief nationalisme. Vanaf 1933 heerste in Duitsland het nationaalsocialisme van Adolf Hitler en was de Tweede Wereldoorlog in de maak.

Britse militaire begraafplaats met gesneuvelden uit de Eerste Wereldoorlog in Passendale.

DE NAUWE RELATIE TUSSEN VERZORGINGSSTAAT EN FINANCIËLE GLOBALISERING

Tekst: Tijmen Lucie

Discussies in Nederland over de ontwikkeling van de verzorgingsstaat worden veelal gevoerd in termen van binnenlandse ontwikkelingen. 'Ten onrechte', stelt financieel geograaf Rodrigo Fernandez, want grotere wereldwijde ontwikkelingen zijn volgens hem net zo cruciaal voor de vorming van de verzorgingsstaat.

De steun voor de verzorgingsstaat blijft onder de Nederlandse bevolking onverminderd groot. Als mensen wordt gevraagd wat ze op landelijk niveau willen met de uitgaven voor de sociale zekerheid, dan willen de meeste Nederlanders dat de uitgaven (en dus ook belastingen als premies) gelijk blijven. Desondanks worden sociale voorzieningen door achtereenvolgende kabinetten de laatste jaren in rap tempo afgebroken. Het argument dat daarvoor gebruikt wordt is dat de verzorgingsstaat niet meer betaalbaar zou zijn. Gewezen wordt dan op de stijgende zorgkosten en de vergrijzing van de Nederlandse bevolking. Deze visie is echter te beperkt, zo betoogt Rodrigo Fernandez in zijn begin dit jaar verschenen studie *Denken over de verzorgingsstaat van morgen: Hoe globalisering en de financiële crisis Nederland vormgeven*. Hij wijst erop dat in het publieke debat in Nederland over de toekomst van de verzorgingsstaat 'het buitenland' grotendeels afwezig is. Wat hij daarmee wil zeggen is dat je de ontwikkeling van de verzorgingsstaat niet los kunt zien van het proces van globalisering – en dan specifiek de toegenomen mobiliteit van kapitaal, de financiële globalisering.

FINANCIALISERING

Deze interactie tussen verzorgingsstaat en financiële globalisering kwam vanaf de jaren tachtig goed op gang. In die jaren ontstond een dynamisch samenspel tussen nationale staten, die territoriaal gebonden waren, en markten die in toenemende mate over de grenzen heen opereerden. Daarmee kwam een einde aan het naoorlogse Bretton-Woodssysteem

– een internationaal monetair stelsel van vaste wisselkoersen ten opzichte van de Amerikaanse dollar, om monetaire stabiliteit op internationaal niveau te garanderen – en brak er een nieuwe periode van globalisering aan. De verschuiving van de rol van de staat en de markt als gevolg van globalisering leidde volgens Fernandez tot een groeiend beroep op financiële markten door particulieren, niet-financiële ondernemingen en (semi-)publieke instellingen. Deze periode van 'financialisering' die zich vanaf de jaren negentig openbaarde, betekende dat de verzorgingsstaat onderdeel werd van een internationale politieke economische context waarin financiële markten, spelers en motieven dominant werden.

Fernandez kijkt in zijn studie specifiek naar drie raakvlakken tussen verzorgingsstaat en financiële globalisering en naar de vooruitzichten hiervan. In de eerste plaats naar de verwevenheid tussen pensioenfondsen met wereldwijde financiële markten. In de tweede plaats naar de financiering van het eigenwoningbezit dat vanaf het eind van de jaren negentig meer en meer is gaan leunen op het verkopen en verpakken van hypothekleningen en op internationale kapitaalmarkten. En ten derde naar de staatsfinanciën, de ruggengraat van de verzorgingsstaat, in een context van hypermobiel kapitaal, structurele macro-economische problemen en een geopolitieke verschuiving naar opkomende economieën, zoals China.

Druk om te bezuinigen

De verdienste van Fernandez is dat hij duidelijk maakt dat we in het denken over de verzorgingsstaat in Nederland rekening moeten houden met de effecten van globalisering. Niet alleen omdat Nederland een zeer open economie heeft, als knooppunt voor handel en kapitaalstromen, maar ook vanwege de verbondenheid van elementen van de verzorgingsstaat met grensoverschrijdende economische processen. De mate van open-

Rodrigo Fernandez

Denken over de verzorgingsstaat van morgen: Hoe globalisering en de financiële crisis Nederland vormgeven
Uitg. Boom Lemma (2014)

heid en de richting van het proces van globalisering beperken dus de kansen om in Nederland oplossingen te vinden voor een toekomst met een stevige verzorgingsstaat. Het is goed om je daarvan bewust te zijn.

Cruciaal voor het behoud van de bestaande sociale voorzieningen is volgens Fernandez de capaciteit om voor de lange termijn besluiten te kunnen nemen.

'Los van globaliseringsscenario's en nationale endogene ontwikkelingen zoals vergrijzing en zorgkosten, die grotendeels de houdbaarheid van de bestaande verzorgingsstaatarrangements bepalen, is strategisch handelen een beslissende factor. Scenario's kunnen variëren van gunstig tot ongunstig en van Nederland een winnaar of verliezer maken van ontwikkelingen buiten de landsgrenzen.'

De vraag is echter of het Nederlandse institutionele model nog daadkrachtig genoeg is om de gevolgen van de huidige financiële crisis op te vangen en om te reageren op schuivende wereldwijde machtsrelaties. De druk om te bezuinigen en te hervormen wordt namelijk niet alleen vanuit nationaal niveau opgevoerd, maar ook vanuit het ontspoorde europroject.

SPANNING

HOEVEEL INVLOED HEBBEN DE REKENMEESTERS?

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 8, september 2014

HOEVEEL INVLOED HEBBEN DE REKENMEESTERS?

In het septembernummer van *Spanning* nemen we verschillende rekenmeesters onder de loep. In een tweegesprek tussen SP-Europarlementariër Dennis de Jong en Alex Brenninkmeijer, die begin dit jaar is aangesteld als lid van de Europese Rekenkamer, gaan beide heren in op de betekenis van de Europese Rekenkamer en hoe deze controlerende instantie beter zou kunnen functioneren.

Op nationaal niveau is de politieke invloed van het Centraal Planbureau groot. Financieel woordvoerder voor de SP, Arnold Merkies, stelt daar vraagtekens bij. Volgens hem valt er wel het een en ander af te dingen op de rekenmethodes van het CPB. Econoom David Hollanders deelt deze mening. Hij kritiseert de maatschappijvisie van het CPB en geeft twee manieren waarop de SP met het CPB kan omgaan.

Naast de Europese en Algemene Rekenkamer bestaan er ook gemeentelijke rekenkamers. *Spanning* vroeg vier SP-raadsleden uit zowel kleine als grote gemeenten naar hun ervaringen met dit instituut.

Ex-raadslid uit Hengelo, William van den Heuvel, geeft enkele tips waar je als raadslid op moet letten bij de

beoordeling van de gemeentelijke begroting en de jaarrekening. Verder in *Spanning* uit Tiny Kox, die actief is in de Raad van Europa, zijn grote zorgen over de burgeroorlog in Oekraïne, die niet alleen heeft geleid tot duizenden doden en gewonden, maar ook tot grote spanningen tussen Rusland en het Westen. Kox wijt het escaleren van het conflict in Oekraïne aan het falen van de internationale politiek.

Tweede Kamerlid Paul Ulenbelt geeft aan dat er nogal wat bezwaren kleven aan een basisinkomen voor iedereen. Volgens hem haal je met een basisinkomen mensen niet uit de armoede. Een hoger minimumloon, een hogere bijstandsuitkering en investeringen van de overheid in werkgelegenheid zijn wat hem betreft een betere oplossing.

In het elfde en laatste deel van *Ons Kapitaal* bespreekt Ronald van Raak de beroemde filosoof Desiderius Erasmus.

Op de achterkant spreekt Monique Kremer van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid met *Spanning* over het rapport *Hoe ongelijk is Nederland?* dat gaat over de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid in Nederland.

ZONDAG 19 OKTOBER

HET MOED-COLLEGE MET HENK VAN OS

Kunsthistoricus en oud-directeur van het Rijksmuseum Henk van Os (foto) geeft op 19 oktober college over wat kunst heeft betekend voor zijn kijk op de wereld en zijn inzicht in maatschappelijke opvattingen.

Om iets daarvan duidelijk te maken behandelt hij *De Zaaier* van Van Gogh en landschappen van de Groninger schilder Jan Altink en spreekt hij uitvoerig over de kunstenaarskolonie in Worpswede met onder anderen Paula Modersohn-Becker. Hij hoopt duidelijk te maken dat omgaan met kunst veel meer is dan alleen maar mooie plaatjes kijken.

Wanneer: Zondag 19 oktober 14.00 uur

Waar: Partijbureau SP – De Moed, Snouckaertlaan 70, Amersfoort 8

Toegangsprijs: 5 euro

Reserveren: kijk op de ledensite SPnet.nl

INHOUD

3

'NU IS DAT VERSTAND VERDWENEN ACHTER DE COULISSEN VAN COMPROMISSEN EN SPELLETJES'

6

'MAAK EEN EINDE AAN DE HEILIGE STATUS VAN HET CPB!'

8

TWEE MOGELIJKE REACTIES VAN DE SP OP HET CPB

10

IS DE GEMEENTELIJKE REKENKAMER VAN WAARDE?

12

WAT MOET IK ALS RAADSLID MET DE GEMEENTELIJKE FINANCIËN?

13

DE BURGEROORLOG IN OEKRAÏNE EN HET FALLEN VAN DE INTERNATIONALE POLITIEK

16

EEN BASISINKOMEN VOOR IEDEREEN: SYMPATHIEK IDEE OF VERWERPELIJK VOORSTEL?

19

ONS KAPITAAL 11 (SLOT)

20

'IN ONS STRAATJE' HOE ONGELIJK IS NEDERLAND?

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Hans van Heijningen

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegenthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Hollandse Hoogte

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING SEPTEMBER 2014

HET VERSTAND LIJKT TE VERDWIJNEN ACHTER DE GOULISSEN VAN COMPROMISSEN EN SPELLETJES

DENNIS DE JONG IN GESPREK MET ALEX BRENNINKMEIJER

Tekst: Claire Jansen

Prof. dr. Alex Brenninkmeijer, voorheen de Nationale Ombudsman van Nederland, is sinds 1 januari 2014 het Nederlandse lid van de Europese Rekenkamer. Brenninkmeijer is een groot voorstander van meer transparantie bij de EU en haar instellingen – een onderwerp waarover Brenninkmeijer al eerder gesproken heeft op een door de SP-eurofractie georganiseerde bijeenkomst. De SP heeft daarom zowel zijn kandidatuur voor de functie van Europees Ombudsman als die voor lid van de Europese Rekenkamer van harte gesteund. SP-Europarlementariër Dennis de Jong sprak met Brenninkmeijer direct na zijn aanstelling bij de Rekenkamer over de verantwoording van de Europese financiën. Dat deze verantwoording beter en vooral duidelijker moet, is een conclusie die zij beiden delen. Een verslag van een tweegesprek.

De Jong (DJ): ‘Enkele jaren geleden heb ik met de begrotingscontrolecommissie een bezoek gebracht aan de Europese Rekenkamer. Op het eerste gezicht leek me de Rekenkamer in Luxemburg een prettige werkomgeving, maar uiterlijke schijn kan natuurlijk altijd bedriegen. Hoe heb jij het eerste half jaar ervaren?’

Brenninkmeijer (B): ‘Ik heb er tot nu toe absoluut geen spijt van dat ik deze baan heb geaccepteerd. Mijn eerste impressie toen ik hier binnenkwam, was dat het ontzettend goed georganiseerd is, al komt daar ook een forse bureaucratie bij kijken. Naar de discipline van accountants kijk ik met een kritische blik. Het is niet voor niets dat accountants wereldwijd bekritiseerd worden. De beroepsethiek van accountants laat nogal wat te wensen over. Als Ombudsman bekeek ik juist dit soort waarden. Ik probeer dan ook niet verstrikt te raken in de techniek van het accountantswezen, maar juist te

kijken vanuit het perspectief van de burger.’

DJ: ‘De afstand tussen de overheid en de burger wordt op Europees niveau mede veroorzaakt doordat mensen niet weten waar het geïnvesteerde geld blijft, terwijl er enorm veel geld rondgaat. Wat kan de Rekenkamer hierin verbeteren?’

B: ‘Het allerbelangrijkste is helder taalgebruik. Dat heb ik direct bij de Rekenkamer aan de orde gesteld. We kunnen hier ons werk alleen maar geloofwaardig doen als mensen begrijpen wat we doen. Als je taal gebruikt die niet te begrijpen is, kom je nergens. Ik heb vaak over rapporten gezegd: ‘Wat ik hier lees, is zelfs voor geïnteresseerden erg moeilijk te begrijpen, laat staan voor het merendeel van de burgers.’ Die boodschap begint aan te slaan. Ik merk nu dat men bijvoorbeeld bij de presentatie van het jaarverslag echt zijn best doet om het taalgebruik flink te versimpelen.’

DJ: 'Dat is ook belangrijk voor het Europees Parlement (EP). In de begrotingscontrolecommissie baseren we ons vaak op teksten en rapporten van de Rekenkamer. Hoe duidelijker en begrijpelijker de teksten van de Rekenkamer, des te duidelijker de rapporten van het EP. Daarnaast dringen we ook in het EP al jaren aan op meer belangstelling voor de doelmatigheidsbeoordeling. Bent u daar ook voorstander van?'

B: 'Ja. Als de uitgaven volgens de regeltjes zijn gedaan, maar geen praktisch effect voor de burger hebben opgeleverd, zijn ze in wezen nutteloos. Natuurlijk moet je als Rekenkamer wel de politieke kaders respecteren: wat wij doen, is politiek relevant, maar niet politiek. Dat geldt ook bij doelmatigheidsdiscussies: wij kijken puur of wat er gebeurt wel zin heeft en zijn daar eerlijk over. Vervolgens moet de politiek besluiten wat ze hiermee doet.'

DJ: 'Hoe is het om samen te werken met zoveel verschillende mensen uit verschillende lidstaten? Is er wel eens druk van leden om fouten gemaakt in hun eigen land door de vingers te zien?'

'Een veel bediscussieerde vraag is: moet de Rekenkamer inzicht geven in de financiële situatie van individuele landen?'

B: 'De werkwijze van de Rekenkamer maakt dat heel moeilijk. We hebben nu vaste groepen van leden die naar steeds dezelfde soort problemen kijken. Daarmee voorkom je dat nationale belangen de overhand krijgen.'

DJ: 'Hoe lossen we eigenlijk het probleem op van de grote hoeveelheid fouten die gemaakt worden bij het besteden van EU-geld door lidstaten?'

B: 'Laat ik beginnen met een voorbeeld. Ik was op vakantie in een kleine Franse gemeente en sprak daar de

burgemeester. Die vertelde mij dat ze moeite hadden met de verantwoording voor een Europees project. Door zo'n gesprek besef je opeens hoe klein sommige gemeentes zijn, zodat er bijvoorbeeld maar twee ambtenaren op het gemeentehuis werken. Die mensen daar plegen niet echt fraude, maar ze maken fouten omdat ze de vaak ingewikkelde regels niet goed kunnen uitvoeren. Een veel bediscussieerde vraag die hiermee samenhangt is: moet de Rekenkamer inzicht geven in de financiële situatie van individuele landen? Dan zou je zien waar eventueel de problemen groter zijn en of dat consequenties moet hebben. Ik vind dat we daar naartoe moeten, maar nu is dat door onze werkwijze nog heel moeilijk. Op dit moment is ons foutpercentage namelijk globaal. Dat is vergelijkbaar met een schoolklas die gemiddeld een 5,2 krijgt. Dan weet je nog niet hoe goed Jantje of Irene het hebben gedaan en of ze iets moeten verbeteren.'

DJ: 'Volgens de Europese Commissie doen de lidstaten niets of in ieder geval niet genoeg met de onderzoeken van de Europese Antifraudedienst OLAF. Lidstaten zeggen op hun beurt

dat de kwaliteit van OLAF's onderzoeken niet deugt. Voor het EP is het lastig om hierover te oordelen, omdat we inderdaad geen goede landenrapportages krijgen van de Rekenkamer. Het zou ons enorm helpen als dat in de toekomst zou veranderen. Nederland heeft met Engeland en Zweden steeds het voorstel gedaan om een nationale accountantsverklaring verplicht te maken als onderdeel van de verantwoording. Dat heeft de Europese Commissie nooit willen overnemen. Zou zoiets volgens jou helpen?'

foto Martijn Beekman

Alex Brenninkmeijer (1951) was van 2005 tot en met 2013 de Nationale Ombudsman van Nederland. Sinds januari van dit jaar is hij lid van de Europese Rekenkamer. Tevens is hij hoogleraar 'Institutionele aspecten van de rechtsstaat' aan de Universiteit Utrecht.

B: 'Ik waardeer de Nederlandse aanpak buitengewoon, dat moet ik eerst zeggen. Als je hier kijkt hoeveel geld er wordt besteed aan controle op de besteding van Europees geld, dan is dat meer dan evenredig. Nederland controleert heel goed en verantwoordt goed waar het geld heen gaat. Tegelijkertijd is het nodig een goed evenwicht te vinden tussen controlelast en juiste verantwoording, en dat is niet gemakkelijk. Bovendien pak je hiermee het probleem niet bij de wortel aan. Waar ik vooral een probleem mee heb is de hele filosofie van: 'We betalen al zoveel aan Europa, dan willen we daarna zoveel mogelijk terug via de fondsen van de EU.' Dat zorgt dat we steeds een soort gevecht hebben om het geld, waarna alle ministers snel naar hun land rennen en zeggen: 'Kijk wat ik heb, dit geld moet nu op!' Dat is natuurlijk een hele slordige manier van geld uitgeven. En niemand stelt de vraag waar het eigenlijk om zou moeten gaan, namelijk: wat zijn zinnige projecten?'

DJ: 'Bij de SP noemen we dit het 'rondpompen' van geld. Samen met vooral collega's van liberale partijen heb ik in de afgelopen jaren voorstellen gedaan voor een ander systeem. We wilden de fondsen bestemmen

voor de lidstaten die ze het hardst nodig hebben en daarnaast voor grensoverschrijdende projecten, bijvoorbeeld op het gebied van onderzoek en innovatie.'

B: 'Ik vind dit helemaal terecht opgemerkt. Voor landen als Estland en Litouwen betekent het relatief kleine Europese budget zoveel meer dan voor de grotere lidstaten. Voor die kleinere landen bieden de Europese fondsen enorme mogelijkheden. Voor Nederland zou het eigenlijk niet meer om de traditionele fondsen moeten gaan, zoals infrastructuur en landbouw. Maar we kunnen wel baat hebben bij geld voor onderzoek en ontwikkeling. Zo concentreer je de inzet van fondsen en wordt de kans op fraude kleiner. Voor de komende tijd is voor Europa gezond verstand essentieel. Want dat herken jij als Europarlementariër vast ook. Nu is dat verstand verdwenen achter de coulissen van compromissen en spelletjes. Dan is het niet gek dat de meeste mensen hun geloof in Europa verliezen.'

DJ: 'Dat ervaren wij ook in het EP. De meerderheid houdt bijvoorbeeld vast aan verouderde inzet van fondsen en er is nauwelijks beweging in te krijgen. Teleurstellend vond ik ook dat de Europese Commissie er in haar eerste rapport over corruptie vanaf zag om ook Europese instellingen zelf in het onderzoek te betrekken. Er waren wel teksten, maar die werden door ambtenaren en Eurocommissarissen

vervolgens geschrapt. Ik vind dit een gemiste kans. Zou jij pleiten voor zo'n aanvullend onderzoek, eventueel door de Rekenkamer zelf?'

B: 'Ja, ik kan nu niet namens de hele Rekenkamer spreken, maar vind dat een heel goed idee. De foutmarges binnen de Europese instellingen zelf zijn weliswaar heel klein, maar dat is geen reden om ze buiten het onderzoek te laten. Dat is ook beter voor je geloofwaardigheid. Dat is een kwestie van het goede voorbeeld geven.'

DJ: 'De foutmarges bij administratieve uitgaven zijn inderdaad heel klein, maar tegelijkertijd proberen we als SP-eurofractie al jaren de transparantie van de instellingen, inclusief het EP zelf, te verbeteren. Adviesgroepen van de Europese Commissie zijn nog steeds niet evenwichtig samengesteld, met een sterke oververtegenwoordiging van grote bedrijven. Het lobbyregister is nog niet verplicht gesteld. En ex-Commissarissen en ex-Europarlementariërs worden nog steeds direct na beëindiging van hun taken lobbyist bij grote bedrijven of financiële instellingen.'

B: 'Die punten zijn enorm belangrijk. Je ziet overigens dat als het gaat over integriteitsbevordering, lidstaten geïnspireerd worden door Nederland. De politie in Nederland heeft bijvoorbeeld heel goede methoden, niet alleen om corruptie te bestrijden, maar ook om preventief integriteit te bevorderen. Sommige nationale

rekenkamers nemen die methoden over.'

DJ: 'Hoe vind je de samenwerking met het EP? Ik heb gemerkt dat de Rekenkamer veel invloed heeft op het parlement. De aanbevelingen komen er bijna altijd door.'

B: 'De samenwerking verloopt goed, maar er moet nog een versterkte dialoog op gang komen. In die zin heb ik er geen moeite mee dat het EP enkele maanden geleden nog een kritisch rapport over de Rekenkamer heeft aangenomen. Het ging daarbij vooral over prioriteitstelling bij de Rekenkamer: het EP vond dat deze beter kon aansluiten bij het parlementaire werk. Hoewel we onafhankelijke instellingen zijn en blijven, kan het EP een hele goede inspiratie zijn voor de agenda van de Rekenkamer. Overigens staat de Rekenkamer meer in het algemeen nog niet direct in het middelpunt van de belangstelling. Er wordt graag nieuw beleid gemaakt. Maar de financiële verantwoording achteraf, daar hebben mensen toch een beetje een hekel aan.'

DJ: 'Dan kom je toch weer terug op de noodzaak van helder taalgebruik. Het zou helpen als het allemaal wat minder oogt als taaie kost.'

B: 'We hebben ieder onze eigen rol en positie. Maar als het gaat om de belangen van de burgers en om wat er in Europa gebeurt en op de burgers van invloed is, dan kunnen wij zeker dezelfde, juiste toon aanslaan.'

DJ: 'Heb je nog een afsluitende boodschap voor de lezers van *Spanning*?'

B: 'Er zou in Nederland wat minder zuur gedaan kunnen worden over de Europese Unie. Ik zie ook graag dat iedereen met kritische vragen bij de Rekenkamer terecht kan. En er moet veel veranderen in Europa. Maar het belang van Europa wordt nu nog vaak onderschat. We schrijven geschiedenis, dat moeten we niet vergeten.'

EUROPESE REKENKAMER

De Europese Rekenkamer is de instantie die sinds 1977 de financiën van de EU controleert. Ook draagt de Rekenkamer bij tot het verbeteren van het financieel beheer van de EU en wordt er verslag uitgebracht over de besteding van openbare middelen.

De Europese Rekenkamer heeft het recht om elke persoon en elke instantie die EU-geld krijgt te inspecteren. Niemand in de Rekenkamer heeft echter de bevoegdheid om juridische stappen te ondernemen. Mocht er iets mis zijn, dan brengt de Rekenkamer verslag uit aan het Europees bureau voor fraudebestrijding (OLAF).

De Rekenkamer is volledig onafhankelijk van andere instellingen; dit is om belangenverstremgeling te voorkomen en goed functioneren te garanderen. In de rekenkamer zit een lid uit elk EU-land, voor Nederland is dit de heer Brenninkmeijer. De leden van de Rekenkamer worden voor een periode van zes jaar aangesteld. Daarnaast heeft de Rekenkamer ongeveer 800 personeelsleden in dienst. Naast inspecteurs (die zijn ingedeeld in zogenaamde auditgroepen) werken er ook vertalers en administratief medewerkers.

‘MAAK EEN EINDE AAN DE HEILIGE STATUS VAN HET CPB!’

EEN INTERVIEW MET TWEEDE KAMERLID ARNOLD MERKIES

Tekst: Tijmen Lucie

Inmiddels heeft het Centraal Planbureau, dat in 1945 werd opgericht door de beroemde econoom Jan Tinbergen, een bijna heilige status gekregen. Volgens Tweede Kamerlid Arnold Merkies onterecht, want er valt nogal wat af te dingen op de rekenmethodes van het CPB.

› **Hoe komt het toch dat de politieke invloed van het CPB zo groot is?** ‘Dat is in de loop der jaren zo gegroeid. In sommige landen, zoals Frankrijk, heb je helemaal geen CPB. In Duitsland daarentegen zijn er meerdere bureaus. In Nederland heeft het CPB dankzij media en politiek de status van nationale rekenmeester gekregen. Daar kun je wel je vraagtekens bij zetten, hoewel het CPB ook voordelen biedt. Zo laat het zien wat de consequenties van kabinetsmaatregelen zijn, behandelt het plannen van kabinet en oppositie op dezelfde manier en geeft het met zijn berekeningen een kijkje in de toekomst.’

› **Wordt er niet te veel waarde gehecht aan de voorspellingen van het CPB? Zo zit het CPB er met prognoses voor economische groei vrijwel altijd naast.**

‘Ja, daar heb je gelijk in. Dat geldt zeker voor de langetermijnvoorspellingen. Net als voor het weer, kun je nu moeilijk zeggen hoe de werkgelegenheid er over 30 jaar voor staat. Dat is van zoveel factoren afhankelijk. Denk maar aan de geopolitieke situatie van dit moment. Of aan nieuwe financiële bubbels die steeds weer ontstaan en na verloop van tijd uiteenspatten en de economie veel schade toebrengen. Ook rekent het CPB niet door wat de gevolgen zijn van de genomen maatregelen voor de ontwikkeling van de koopkracht op de wat langere termijn. Zo zou het afschaffen van de WW het geweldig doen voor de

werkgelegenheid in de langetermijnmodellen van het CPB, maar het is natuurlijk funest voor de koopkracht van mensen die hun baan kwijtraken. Zij hebben ineens niets meer. De langetermijnmodellen van het CPB laten dat niet zien. Bovendien zijn de aannames van het CPB niet altijd duidelijk. Door hun keuzes beïnvloeden de economen van het planbureau het politieke debat wel degelijk. Om een voorbeeld te noemen: een paar jaar geleden ging het CPB uit van een stijging van het eigen risico naar maar liefst 775 euro. Zo kon een partij het eigen risico verdubbelen, terwijl het CPB dit toch bestempelde als een verlaging van het eigen risico.

Ook kunnen andere partijen het CPB beïnvloeden, zoals de Nederlandsche Bank (DNB) deed bij de invoering van de bankenbelasting, die hier uiteindelijk lager uitviel dan in het buitenland.’

› **Een van de belangrijkste kritiekpunten op de CPB-rekenmodellen is dat zij de effecten van overheidsinvesteringen (bijvoorbeeld in infrastructuur, onderwijs of zorg) stelselmatig onderschatten. Deel jij die kritiek?**

‘Ja, neem de zorg. Voorkomen is beter dan genezen. Niet alleen voorkomt het een hoop ellende, het bespaart je ook nog eens de kosten van dure operaties. Daarom besteden wij veel aandacht aan preventie. We willen bijvoorbeeld ondervoeding van ouderen in verzoringsinstellingen aanpakken. De SP stelt dat preventie geld oplevert, maar het CPB zegt dat mensen dan langer leven en dat de kosten daarom omhoog gaan.’

› **Ook wordt wel eens getwijfeld aan de onpartijdigheid van het Centraal Planbureau. Het is immers onderdeel van het ministerie van Economische Zaken. Wat vind jij daarvan?**

‘Tja, die aanname is moeilijk hard te

foto Bas Stoffelsen

Arnold Merkies is sinds 2012 financieel woordvoerder voor de SP in de Tweede Kamer.

maken. Als oppositiepartij heb je nu eenmaal minder terugkoppelmomenten dan de regering. Ook de partijen die aanschuiven bij de regering hebben meer inzicht in cijfers van het CPB dan wij, maar dat is logisch, want wij zitten niet aan tafel. Je ziet wel dat de economische inzichten van het CPB nog dezelfde zijn als van voor de crisis en dat ze blijven vasthouden aan een economische ideologie die inmiddels door de werkelijkheid is ingehaald. Hoewel ik niet twijfel aan de onafhankelijkheid van de economen van het Planbureau, vind ik hun onderbouwing niet altijd sterk. Neem het ‘onderzoek’ naar de euro. Daaruit zou naar voren zijn gekomen dat de invoering van de euro elke Nederlander een extra weksalaris had opgeleverd. Toen de SP daar schriftelijke vragen over stelde, werden ze niet beantwoord, terwijl duidelijk was dat het onderzoek niet klopte. Uiteindelijk heeft de voormalig directeur van het CPB, Coen Teulings, dat ook toegegeven. Hij wilde gewoon snel een boekje schrijven.

Ook de onderbouwing van het voorstel om de pensioenleeftijd te verhogen, vond ik niet sterk. Hierbij werd gebruik gemaakt van Amerikaans

Hier zetelen de machtige rekenmeesters van het CPB.

onderzoek, dat zomaar één op één werd toegepast op de Nederlandse situatie.

En voor de berekening van het meest geschikte toptarief voor de inkomstenbelasting vroeg het CPB een econoom van wie het van tevoren al wist wat hij zou schrijven. Deze econoom had namelijk in een eerdere publicatie al gepleit voor een verlaging van het toptarief naar 48 procent.'

› **Sinds 1986 rekent het CPB de verkiezingsprogramma's van politieke partijen door. De SP deed daar aanvankelijk niet aan mee. Sinds 2002 wel. Waarom eigenlijk?**

'Aanvankelijk waren we een kleine partij en deden we niet mee. Waarschijnlijk vanwege de grote hoeveelheid werk die het met zich meebrengt. Ook nu zie je kleine partijen die niet meedoen met het laten doorrekenen. Wat in 2002 precies de overweging is geweest om ons programma wel te laten doorrekenen weet ik niet, maar

het zal te maken hebben gehad met de groei van de partij.'

› **Partijen mogen zelf bepalen welke onderdelen van het verkiezingsprogramma ze laten doorrekenen. Zo liet de PVV bij de laatste landelijke verkiezingen buiten beschouwing dat zij wil dat Nederland uit de EU stapt. Levert dat niet een enorm vertekend beeld op?**

'Het CPB heeft besloten om dat buiten beschouwing te laten, omdat het zo'n grote stelselwijziging niet kon berekenen. Om zulke problemen te onderwerpen, kun je nu als partij grote stelselwijzigingen soms tussentijds door het CPB laten doorrekenen. Zo heeft de SP onderzoek laten doen naar de inkomensafhankelijke zorgpremie.'

› **Ook kan het CPB partijen dwingen om hun plannen voor de doorrekening aan te passen, zoals de SP in 2012 overkwam met de pensioenplannen. Moet je dat wel willen?**

'Dat is inderdaad lastig. Het CPB stelde dat als onze plannen niet voor 2018 van start gingen, ze niet werden meegenomen in de berekening. Daarom werden we gedwongen om onze AOW-plannen eerder te laten ingaan. Tegenover de inkomensafhankelijke korting op de AOW stelden we overigens een enorm bedrag van 1,7 miljard om de maatregelen voor grote groepen mensen weer aanzienlijk te verzachten.'

› **Wat zou er volgens jou anders moeten bij het CPB?**

'De economische inzichten van waaruit het CPB redeneert zijn verouderd. Zo houdt het geen rekening met nieuwe inzichten in het multipliereffect, dat wil zeggen het effect van investeringen door de overheid op de economie. Ook zou het goed zijn wanneer het CPB beter inzicht zou geven in wat de maatregelen betekenen voor groepen die er door worden getroffen, zoals bijvoorbeeld de ouderen of de huurders. Zo heeft de verhuurdersheffing een enorme impact op huurders, maar dat zie je niet terug in de cijfers van het CPB. Daarnaast moeten de aannames duidelijker en de onderbouwing van voorstellen beter. Wellicht is het een idee om net als in Duitsland meerdere planbureaus te hebben. Daar is in Nederland ooit wel een poging toe gedaan met onderzoeksinstituut NYFER dat is opgericht door econoom en voormalig LPF-minister Bomhoff, maar dat is nooit echt van de grond gekomen.'

DE SP DOET VOORLOPIG NIET MEER MEE

De SP heeft besloten om haar tegenbegroting in het kader van Prinsjesdag niet door te laten rekenen door het CPB. Merkies: 'We zijn het fundamenteel oneens met de nieuwe lijn van het CPB, die betekent dat een groot deel van onze bezuinigingsmaatregelen niet wordt meegenomen in de analyse, net als een hoop lastenmaatregelen. Veel van deze maatregelen werden voorheen wel meegenomen. De niet meegenomen maatregelen raken precies de kern van waar wij als SP voor staan, waar het gaat om de aanpak van ongelijkheid, het anders inrichten van de zorg, de gewenste vergroening van de belasting, etc. De lijn waarvoor het CPB heeft gekozen, is bij uitstek geschikt voor partijen die marginale aanpassingen aan het beleid voorstaan. Dat is niet waar de SP voor staat.'

TWEE MANIEREN WAAROP DE SP MET HET CPB KAN OMGAAN

Tekst: David Hollanders

In dit artikel bespreek ik twee mogelijke manieren waarop de SP kan omgaan met de cijfers van het CPB. Ten eerste kan de SP proberen om al haar voorstellen ‘CPB-proof’ te maken. Ten tweede kan de SP er voor kiezen om de CPB-modellen af te wijzen. Een dergelijke afwijzing zal, om politiek effectief te zijn, gepaard moeten gaan met een goed onderbouwde kritiek op het CPB. Maar voordat ik hierop inga zal ik de politieke rol van het CPB aan de hand van twee stellingen duidelijk maken.

STELLING 1: HET CPB IS NIET PARTIJPOLITIEK ONAFHANKELIJK

Strikt genomen kan deze stelling niet bewezen worden, want er is geen enkele aanwijzing voor. Daar is niet iedereen het mee eens. Geert Wilders verweet oud-CPB-directeur Coen Teulings diens PvdA-lidmaatschap. Men kan ook wijzen op het VVD-lidmaatschap van oud-directeur Gerrit Zalm. Nu kan men twisten over de wenselijkheid van (actief) partijlidmaatschap van hoge ambtenaren. Maar tijdens het directeurschap van Teulings is de PvdA niet als beste – en ook niet als goed – uit de doorrekening van de verkiezingsplannen gekomen (hoewel het natuurlijk kan dat de PvdA anders nog slechter had gescoord). Begin 2012 pleitte Teulings in de *Financial Times* tegen het bezuinigingsbeleid van Rutte I. Maar Teulings heeft deze ideeën – die inderdaad ook in het PvdA-programma stonden – niet ingeslikt toen de PvdA later in Rutte II exact hetzelfde bezuinigingsbeleid uitvoerde als Rutte I, en de PvdA er veel aan gelegen was om bezuinigingen acceptabel te maken. Ewald Engelen suggereerde dat de kritische houding van Teulings juist reden was voor Rutte II om zijn periode niet te verlengen (wat ontkend is).

STELLING 2: HET CPB IS IDEOLOGISCH PARTIJDIG

Voor deze stelling valt wél een hoop te zeggen. Elk mens en elke groep mensen heeft een wereld-, mens- en maatschappijbeeld. Dat wordt soms geëxpliciteerd, maar blijft vaker impliciet, soms ook voor deze mensen zelf. Het CPB heeft een maatschappijvisie die aansluit bij de dominante stroming in de economie. Met enkele voorbeelden wil ik dit toelichten.

In 2013 bracht het CPB een rapport uit getiteld *Solidariteit in de zorg onder druk*. De strekking daarvan, getuige het persbericht, was: ‘Het zorggebruik neemt toe onder alle bevolkingsgroepen, maar vooral bij mensen met een lagere opleiding. Hoger opgeleiden maken minder vaak gebruik van de zorg, terwijl zij steeds meer moeten bijdragen aan de zorgkosten van anderen.’ Dit kan best zo zijn. Daar tegenover staat dat het pensioenstelsel herverdeelt van mensen met een laag inkomen naar mensen met een hoog inkomen. De eersten hebben namelijk een lagere levensverwachting. Toch schrijft het CPB daar geen rapport over. Kennelijk is dat geen probleem, of staat de solidariteit dan niet onder druk. Het schrijft wel weer veel rapporten over intergenerationele herverdeling bij pensioenen. Het laat daarbij dan weer weg dat pensioenuitvoerders jaarlijks 6 miljard euro kosten, voornamelijk door salariskosten van vermogensbeheerders. Bovendien komen werkgevers hun juridisch bindende toezeggingen niet na. Jong en oud zijn beiden slachtoffer.

In 2013 publiceerde het CPB het rapport *Naar een prudent niveau van de overheidsschuld*. Het persbericht daarbij stelt dat de overheidsschuld sinds 2007 flink gestegen is. Dat is zo, maar wat ontbreekt is de reden: het redden van grote banken, oftewel het nationaliseren van private schulden. Het persbericht vervolgt: ‘Boven een bepaald niveau kan de schuld de rente

opstuwen en een belemmering vormen voor de economische groei.’ Dat kan. Wat ook kan is dat private schulden een probleem vormen. Sterker nog, dat *was* het probleem in 2007 en dat *is* het nog anno 2014. De private schulden in Nederland – met name hypotheekschulden – zijn extreem hoog, zowel internationaal als historisch. Het leidt tot inkomstenderving voor de overheid (rente-aftrek), recessie door vraaguitval, fragiele banken, faillissementen, restschulden, onder water staande huizen en huisuitzettingen. Daar wijdt het CPB geen rapport aan.

Er zijn nog meer voorbeelden voor de ideologische partijdigheid van het CPB. In een rapport uit 2013 getiteld *Een hoger toptarief in de inkomstenbelasting levert geen hogere belastingopbrengst op* stelt het CPB dat hogere topbelastingen leiden tot minder overheidsinkomsten. Topverdieners (bankiers, accountants, advocaten) zouden ofwel de belasting ontduiken, ofwel zouden minder gaan werken. De tweede aanname is betwistbaar: het staat niet vast dat dergelijke beroepsgroepen dan minder gaan werken. De eerste opmerking is juist, maar belastingontduiking kan geen reden zijn om de belasting te verlagen, enkel om deze beter te handhaven.

Ander voorbeeld. Econoom Kleinkrecht stelde in zijn afscheidsrede¹: ‘Helaas vertrouwde ons eigen CPB bij de doorrekening van partijprogramma’s in 2012 op de merites van soepeler ontslag: partijen die voor versoepeling van het ontslagrecht pleitten, kregen een ‘bonus’ toegerekend voor wat betreft de groei van de arbeidsproductiviteit.’ Of ontslag-

¹ A. Kleinkrecht (2013), afscheidsrede ‘Een Erfenis van Schumpeter’.

rechtversoepeling tot een hogere productiviteit leidt, is op zijn minst betwistbaar, zoals Kleinkecht aan-geeft.

Nog een voorbeeld. Volgens het CPB zou de invoering van de euro ons gemiddeld met een weekloon rijker hebben gemaakt. Ewald Engelen schreef hier het volgende over: 'Het is niet gebaseerd op eigen onderzoek, maar op onderzoek dat geïnitieerd is door de Europese Commissie. Dat onderzoek gebruikt data tot en met 2005 – dus voor de bankencrisis – en richt zich niet op Nederland. De CPB-conclusie is dan dat als de 5% ook voor Nederland geldt, dat overeenkomt met ongeveer één extra weekloon. Waarom is de conclusie hier niet, als het niet voor Nederland geldt, dan zijn er geen economische voordelen van de euro? De grens tussen wetenschap en wensdenken wordt hier zeer dicht genaderd².' Stel nu eens dat een buitenaards wezen de Nederlandse economie probeert te leren kennen door het lezen van CPB-rapporten. Dan zou het denken dat publieke schulden een groot probleem zijn en private schulden kennelijk niet. Dat het versoepelen van ontslagrecht wenselijk is. Dat belastingontduiking een goede reden is om de belasting te verlagen. Dat conclusies uit een rapport gebaseerd op data tot en met 2005 iets zegt over de eurocrisis in 2010. Dat arme mensen geld kosten – en dat rijke mensen dat vervelend vinden.

Kortom, het zou denken dat arme mensen, de overheid en inflexibele arbeidsmarkten de economische problemen zijn. Dat is op z'n best wetenschap gebaseerd op discutabele aannamen (in de letterlijke zin: aannamen waarover gediscussieerd kan en moet worden) en op zijn slechtst een ideologisch wereldbeeld dat zich voordoet als wetenschap.

TWEE MOGELIJKE REACTIES VAN DE SP OP HET CPB

De voorstellen van de SP zullen systematisch slechter beoordeeld worden door het CPB, die zich daarbij

immers baseert op een wereldbeeld dat de SP juist (deels) verwerpt. Dat levert slechte publiciteit op. Kranten, het *NOS Journaal* en bij praatprogramma's aanschuivende economen zullen het SP-beleid hekelen. Bankiers, internationale economische instellingen en buitenlandse beleggers zullen hun zorg uitspreken. Daarover wordt weer bericht door kranten. Dat alles geflankeerd door de onvermijdelijke opiniepeilingen, *GeenStijl*-berichten en columns. Binnen de kortste tijd zit de SP in de verdediging. Hetzelfde geldt overigens voor de Partij voor de Dieren die ook belang hecht aan iets waar het CPB geen oog voor heeft: het milieu. Hoe heeft de SP hierop nu te reageren? Er zijn twee manieren.

De eerste is om als een schaduwbokser mee te bewegen. De SP probeert dan haar voorstellen CPB-proof te maken. Idealiter worden daarbij geen concessies gedaan aan de eigen overtuigingen en daaruit voortvloeiende plannen, maar probeert de SP deze anders te formuleren of te prioriteren. Een hogere belasting op arbeid doet het bijvoorbeeld slecht bij het CPB, terwijl erfbelasting het wel goed zou moeten doen. Het CPB heeft een zeer goed rapport geschreven over de hoogte van de impliciete staatssteun aan banken³. Dat rechtvaardigt een bankbelasting, die de SP nu precies voorstaat. Dit heeft als groot voordeel dat de bovenbeschreven tegenwind opeens meewind wordt. De publicitaire winst is enorm en – leuk of niet – dat is politiek relevant. Het eerste nadeel is dat sommige voorstellen dan ingeslikt moeten worden, met name ontslagbescherming. Het tweede nadeel is dat de eigen politieke agenda afhankelijk wordt van het CPB. Als het CPB in een nieuwe rapport stelt dat bankbelasting niet goed is, dan kan het SP-voorstel weer de ijskast in.

Een tweede manier is om de eigen plannen zonder schroom en aanpassing voor te staan. Bij het waarschijnlijk negatieve oordeel van het CPB is het zaak om geen terugtrekkende bewegingen te maken, maar te staan voor de eigen voorstellen. Daar komt nog iets bij. De SP ontkomt er dan niet aan om de CPB-modellen te kritiseren. Wil die kritiek doeltreffend zijn, dan dient die kritiek scherp en inhoudsvol te zijn. Dan nog zal het

David Hollanders is als econoom verbonden aan de Tilburg University.

een *uphill battle* blijken, want er zijn nu eenmaal veel economen, journalisten, beleggers en politici die het met het CPB eens zijn. Het ideologische wereldbeeld van het CPB is immers het dominante wereldbeeld. Maar dat is – dunkt mij – ook precies de reden waarom de SP er is, om dat wereldbeeld onder kritiek te stellen. Dat betekent niet dat deze tweede reactie zaligmakend is, want door tegenwind met stormkracht kun je van het pad afgeblazen worden. In alle gevallen dient het pad evenwel helder te blijven.

² E. Engelen (2014), 'Zijn we door de euro echt een weksalaris rijker geworden?', in *De Correspondent*.

³ M. Bijlsma, J. Lukkezen, K. Marinova (2014), 'Metten van het too-big-to-fail financieringsvoordeel met de CDS spreads van kleine banken', CPB Discussion Paper 268.

WAT IS DE GEMEENTELIJKE REKENKAMER WAARD?

Tekst: Tijmen Lucie

De meningen zijn verdeeld over het functioneren van de gemeentelijke rekenkamer, zo blijkt uit een rondgang langs enkele SP-raadsleden. De een is zeer positief over de effectiviteit, de ander stelt juist vraagtekens bij de politieke relevantie, en een derde is wel te spreken over de kwaliteit, maar niet zo over de beperkte productie en lange duur van onderzoeken.

Een gemeentelijke rekenkamer kan een belangrijke ondersteunende rol bieden aan raadsleden bij hun controlerende en kaderstellende taken. Zij doet onderzoek naar de rechtmatigheid, doeltreffendheid en doelmatigheid* van het door de gemeente gevoerde bestuur. Sinds 2006 moet elke gemeente een rekenkamer of een rekenkamerfunctie hebben. Het belangrijkste verschil tussen beide is dat bij de laatste de gemeenteraad meer vrijheid heeft in de samenstelling. Zo is het bij een rekenkamerfunctie ook mogelijk dat raadsleden lid zijn. Over het algemeen functioneren de gemeentelijke rekenkamers goed, zo komt naar voren uit de evaluatie van het ministerie van Binnenlandse Zaken uit 2011. In 91,6 procent van de gemeenten is een rekenkamer actief. In 4,8 procent van de gemeenten is echter (tijdelijk) geen rekenkamer actief en in 3,6 procent van de gemeenten heeft de raad zelfs besloten om de rekenkamer maar helemaal af te schaffen (*Staat van de Rekenkamer*, 2013). Veelgehoorde argumenten voor het beëindigen van de rekenkamer zijn dat de aanbevelingen uit de rapporten onvoldoende aansluiten bij de praktijk van de gemeenten, dat de gemeenteraad geen invloed kan uitoefenen op de onderwerpkeuze vanwege de onafhankelijkheid van de rekenkamer, dat de rekenkamer geen noodzakelijk controle-instrument is en dat de gemeente zo klein is dat de raad een rekenkamer onnodig vindt.

foto Fons Strijbosch

Wim Somers is raadslid in Uden. Hij is woordvoerder financiën, milieu, veiligheid en openbare werken.

foto archief Hengelo

William van den Heuvel was van 2002 tot 2014 raadslid voor de SP in Hengelo. Hij was gedurende acht jaar lid van de gemeentelijke rekenkamer.

SP'ERS AAN HET WOORD

Spanning vroeg vier SP-raadsleden uit zowel kleinere als grotere gemeenten naar hun ervaringen met de lokale rekenkamer. Zijn zij wel te spreken over de kwaliteit en effectiviteit van hun rekenkamer en wat vinden zij van de bezuinigingen waar rekenkamers mee te maken hebben? Van de vier ondervraagde gemeenten hebben Hengelo (81 duizend inwoners), Nijmegen (169 duizend inwoners) en Rotterdam (620 duizend inwoners) allemaal een actieve rekenkamer. Alleen Uden (40 duizend inwoners) niet. De samenstelling van de rekenkamer verschilt nogal per gemeente. In Uden heeft de rekenkamercommissie een voorzitter en twee onderzoekers, in Hengelo drie raadsleden en drie externe leden, in Nijmegen drie externe leden en een secretaris, en in Rotterdam heeft de rekenkamer een directeur en tien medewerkers.

ZEER POSITIEF

Wim Somers uit Uden: 'De rekenkamer van Uden is al vier jaar inactief. Na het verschijnen van het rapport 'Sturen zonder handen', dat zeer kritisch was over het functioneren van

zowel raad als college, wilde het college het liefst het rapport naast zich neerleggen. Dankzij een motie van de SP, die een krappe meerderheid kreeg, zijn de aanbevelingen uit het rapport toch grotendeels overgenomen. Maar daarna heeft het presidium [het overleg van fractievoorzitters, red.] van de raad geen opdracht meer gegeven om onderzoek te doen. Daarom heeft de rekenkamer nu ook geen budget.' In de andere gemeenten is dit wel het geval, variërend van 70 duizend in Hengelo tot 254 duizend in Nijmegen, tot 1,5 miljoen euro in Rotterdam. Wim Somers is desalniettemin zeer positief over de rekenkamer: 'Dankzij het kritische rapport 'Sturen zonder handen' heeft Uden tot tweemaal toe de Kordes Award gewonnen voor de gemeente met de beste financiële verslaggeving van Nederland. Aan het begin was de rekenkamer wel wat afhankelijk, maar dat is snel veranderd.' Somers vindt dat de rekenkamer goed onderbouwd onderzoek leverde en ertoe heeft bijgedragen dat de raad beter is gaan functioneren. Ook omdat de raad de kritiek van de rekenkamer ter harte heeft genomen. Mocht de rekenkamer

* De gemeentelijke rekenkamer maakt onderscheid tussen doeltreffendheid en doelmatigheid. Doeltreffendheid betreft de vraag of de doelen van het gemeentebestuur daadwerkelijk zijn behaald. Doelmatigheid betreft de vraag of deze doelen ook met een zo beperkt mogelijke inzet van middelen zijn gerealiseerd.

foto archief Nijmegen

Hans van Hooft is fractievoorzitter van de SP in Nijmegen. Hij is o.a. woordvoerder Grondbeleid, Financiën, Werk en Economie en Inkomsten.

foto Sander van Oorspronk

Leo de Kleijn is fractievoorzitter van de SP in Rotterdam. Hij is woordvoerder Veiligheid, Organisatie en Financiën en Gebieden.

in Uden weer actief worden, dan wil hij niet dat er op het budget bezuinigd wordt, 'want haar effectiviteit is voldoende bewezen'. Somers denkt ook dat de gemeente met een rekenkamer goedkoper uit kan zijn, want zij kan werk uit handen nemen van een dure accountant bij de verplichte controle van de jaarrekening. 'Bovendien kan de rekenkamer daar ook een positieve sturende rol in hebben.'

GEEN POLITIEK VERVOLG

Hans van Hooft uit Nijmegen heeft meer kritiek op de rekenkamer. Positief vindt hij dat de rekenkamer grondig onderzoek doet en voortvarend aan de slag gaat met actuele vragen uit de raad. Van Hooft is echter minder te spreken over de relevantie van de onderwerpen die in de rapporten en onderzoeken aan bod komen. Hij plaatst ook wel enige vraagtekens bij de effectiviteit van de rekenkamer: 'De onderwerpen zijn politiek gezien niet zo interessant.' Om deze reden mag er wat hem betreft ook bezuinigd worden op de rekenkamer: 'Veel onderzoek uit het jaarlijkse onderzoeksplan heeft vaak

geen politiek vervolg.' Volgens hem ben je voor onafhankelijk onderzoek met een andere partij niet duurder uit, want de rekenkamer huurt zelf ook externen in als zij onvoldoende capaciteit heeft. 'Per saldo bespaar je dus geld met een bezuiniging.' Van Hooft pleit dan ook voor een kleinere rekenkamer, die zich met politiek relevant onderzoek bezighoudt.

BUDGET WEL WAARD

William van den Heuvel uit Hengelo, die zelf acht jaar deel uitmaakte van de gemeentelijke rekenkamer, heeft ook gemengde gevoelens bij de rekenkamer: 'Het onderzoek 'Kwaliteit kredietvoorstellen in Hengelo' leverde goede aanbevelingen op ter verbetering van de kredietvoorstellen', maar over de productie en lange duur van onderzoeken is hij minder te spreken. 'De rekenkamer functioneerde tot een paar jaar terug matig met lage productie en lange doorlooptijden van onderzoeken. Sinds een herstart in 2012 gaat het wat beter en krijgen de onderzoeken ook meer aandacht van de politiek.' Van den Heuvel vindt echter niet dat er bezuinigd kan worden op de rekenkamer: 'Het budget

is zo laag dat de rekenkamer nog net draaiende gehouden kan worden. De vraag wordt dan of de rekenkamer helemaal wegbezuinigd moet worden. Met het functioneren tot 2012 zou ik die vraag met ja beantwoorden. Sindsdien gaat het echter beter en als dit zo blijft, dan vind ik dat de rekenkamer haar budget nog wel waard is.'

TEGENWICHT

Ook Leo de Kleijn uit Rotterdam is tegen bezuinigingen op de gemeentelijke rekenkamer. In zijn ogen is de rekenkamer zeker in een grote gemeente als Rotterdam essentieel om als raad voldoende tegenwicht te kunnen bieden tegen college en bestuur. Hij heeft in het algemeen ook goede ervaringen met de rekenkamer. 'Rekenkamerrapporten, bijvoorbeeld een jaar of twee geleden over Stads- toezicht, brengen veel informatie en materiaal op tafel die van fors belang zijn voor de raad om het college te controleren.' Wel vindt hij dat de directeur van de rekenkamer af en toe de neiging heeft om te politieke conclusies te trekken. Maar al met al is hij tevreden over de kwaliteit en effectiviteit van de rekenkamer.

BEHOUD GEMEENTELIJKE REKENKAMER

De vier raadsleden hebben dus meer of minder bedenkingen bij hun rekenkamer, maar hoewel met name Van Hooft erg kritisch is, wil geen van hen van de gemeentelijke rekenkamer af. Zij zien de rekenkamer als een belangrijk instrument om hun controlerende taak te kunnen uitoefenen. Het merendeel vindt bezuinigen daarom geen goed idee.

GEMEENTELIJKE FINANCIËN: WAT MOET IK DAAR ALS RAADSLID MEE?

Tekst Willam van den Heuvel

Voor nieuwe raadsleden is het vaak lastig om wijs te worden uit de gemeentelijke begroting en jaarrekening. Om niet te verzanden in details is het het beste om eerst de algemene financiële toestand van de gemeente te bestuderen. Vanuit dit brede inzicht kunnen de financiële gevolgen van individuele voorstellen beter worden beoordeeld en in een breder kader worden geplaatst.

Een begroting of jaarrekening gaat in de eerste plaats over het beleid van de gemeente en het behalen van maatschappelijke doelen. Het is daarom zaak dat er bij politiek belangrijke onderwerpen niet alleen door een financieel specialist of met een financiële bril naar de begroting wordt gekeken. Iemand met beleidsinhoudelijke kennis zou ook naar de voor het onderwerp relevante programmaonderdelen moeten kijken en naar de reserves, risico's en kredieten die ermee te maken hebben. Zo iemand kan bijvoorbeeld beter beoordelen of de doelstellingen van een reserve nog actueel zijn en of er geen risico's onbenoemd zijn gebleven.

FINANCIËLE RISICO'S VAAK ONDERSCHAT

Het is in deze tijd van groot belang om te begrijpen hoe gezond de financiële toestand van de gemeente is. In het ideale geval zou dit uit de risicoparagraaf moeten blijken. Uit de ervaringen bij gemeenten waar het mis is gegaan, blijkt echter dat de risico's vaak worden onderschat. Het is daarom goed om inzicht te hebben in de balans van de gemeente. Hoe hoog zijn de schulden in verhouding tot de totale begroting en wat staat daar aan zekerheden tegenover? Onderzoek daarbij ook hoe de schulden en het eigen vermogen van de gemeente zich in de loop van de tijd hebben ontwikkeld en hoe groot het vrij besteedbare deel van de begroting is.

ARTIKEL 12-GEMEENTE

Een gemeente met een artikel 12-status is een Nederlandse gemeente die onder financieel toezicht is gesteld door het Rijk vanwege een structureel slechte financiële situatie. Deze gemeenten krijgen van de rijksoverheid extra geld in ruil voor streng financieel toezicht. Op dit moment hebben de gemeenten Loppersum en Ten Boer in Groningen en Millingen aan de Rijn in Gelderland een artikel 12-status.

TE HOGE INSCHATTING GRONDWAARDE

Bij organisaties met financiële problemen bestaat vaak de neiging om de waarde van de bezittingen te rooskleurig voor te stellen, om zo op papier tot een positief eigen vermogen te komen. Voor gemeenten met een actief grondbeleid speelt dit vooral bij de waardering van de gronden die in het bezit zijn van het grondbedrijf. Een gemeente zou duidelijk inzicht moeten verschaffen in de financiële positie van het bedrijf, met name in de verkoopprognoses en de verwachte grondprijzen waarmee gerekend wordt. Een raad mag nooit accepteren dat dergelijke informatie niet wordt verstrekt. Op basis van deze cijfers kan gecontroleerd worden of de prognoses in de afgelopen jaren zijn uitgekomen. Als het ieder jaar tegenvalt, dan wordt de grondwaarde waarschijnlijk te hoog gewaardeerd. Dit kan aanleiding zijn om een nader onderzoek te vragen of om risicobeperkende maatregelen voor te stellen.

NIET NODELOOS GELD OPPOTTEN

Tegenover de gemeenten die door hun grondbedrijf in de problemen zijn gekomen, staan gemeenten die nodeeloos geld oppotten. Het kan daarom lonen om bij de reserves en voorzieningen na te gaan of er wel een duidelijk doel en bijbehorend bestedingsplan voorhanden zijn. Als dit niet het geval is, of als er te veel geld in reserve zit, dan kan dit geld voor een ander doel worden ingezet.

Ook de kredietstaat, een verplicht onderdeel van het jaarverslag, kan worden doorzocht op overbodig geworden kredieten.

Als deze zoektocht wat oplevert, dan is het handig om deze informatie achter de hand te houden, zodat het als dekking kan worden gebruikt wanneer je met voorstellen komt die geld kosten. De kans dat het voorstel wordt aangenomen wordt dan een stuk groter.

BUDGETTEN OORMERKEN

Bij de jaarrekening en de tussentijdse rapportages gaat de aandacht meestal uit naar tegenvallers en kredietoverschrijdingen. Er moet echter ook kritisch gekeken worden naar meevallers en niet benutte kredieten. Deze kunnen veroorzaakt zijn doordat door de raad genomen beslissingen niet of onvolledig worden uitgevoerd. Als er bijvoorbeeld geld over zou blijven bij de bijzondere bijstand, dan zou dit kunnen komen doordat de gemeente te streng is bij de beoordeling van aanvragen of doordat bijstandsgerechtigden onbekend zijn met de rechten die ze hebben. In dat geval zouden we als SP moeten bepleiten om dit geld alsnog voor het bestemde doel in te zetten.

DE BURGEROORLOG IN OEKRAÏNE EN HET FALEN VAN DE INTERNATIONALE POLITIEK

Tekst en foto Tiny Kox

In de loop van 2014 ontbrandt een burgeroorlog in Oekraïne, die naast 3.000 doden, 6.000 gewonden en een miljoen vluchtelingen, ook de verhoudingen tussen Rusland enerzijds en de Europese Unie en Amerika anderzijds op scherp stelt. Vijftig jaar na de val van de Berlijnse Muur staan beide blokken weer als tegenstanders tegenover elkaar en loopt Europa gevaarlijk langs politieke, economische en militaire afgronden. SP-senator Tiny Kox, actief in de Raad van Europa, was er deels getuige van en doet verslag.

Als op 25 mei Petro Porosjenko tot nieuwe president van Oekraïne wordt gekozen, is de verwachting dat hij wellicht een einde aan de burgeroorlog in zijn land zal kunnen maken. Als een van de schatrijke oligarchen van het land heeft hij eerder in meerdere regeringen gediend. Verwacht wordt dat hij met de opstandelingen in de oostelijke provincies tot een vergelijk zal kunnen komen, en ook met hun bondgenoten in Rusland. Daags na Porosjenko's verkiezing spreek ik, als fractievoorzitter van Verenigd Europees Links in de Parlementaire Assemblee van de Raad van Europa, in Moskou met Sergey Naryshkin. Hij is voorzitter van het Russische parlement, de Doema, en vertrouweling van president Poetin. Het conflict in Oekraïne heeft de verhoudingen tussen Rusland en Europa zwaar vertroebeld. Naryshkin zelf is in Europa en Amerika tot persona non

De opstand op het Maidanplein kostte meer dan honderd levens, de burgeroorlog meer dan 3000.

grata verklaard. En vanwege de annexatie eerder dit jaar van de Krim door Rusland is aan de Russische delegatie in de Raad van Europa het stemrecht in de assemblee ontnomen. Daarop schortten de Russen hun activiteiten in de assemblee op. En daarmee dreigt een van de laatste resterende pan-Europese diplomatieke platforms verloren te gaan. Hoe minder er wordt gepraat, hoe groter de dreiging wordt. Daarom ben ik met medeweten van mijn vier collega-

fractievoorzitters uit de Parlementaire Assemblee eind mei in Moskou om te kijken hoe de vlag erbij hangt.

DISCUSSIE OVER DE KRIM

De parlamentsvoorzitter vertelt me redelijk positief te zijn over de nieuwgekozen machthebber in Kiev, ook al hebben de inwoners van de oostelijke provincies voor een groot deel niet kunnen meestemmen. En ook al blijft hij de eerdere afzetting van Porosjenko's voorganger Janoekovitsj betitelen als een ongrondwettige staatsgreep, die geleid werd door de rechts-extremisten van de Rechtse Sector en Svoboda. Naryshkin geeft me wel te verstaan dat de toetreding van de Krim tot de Russische Federatie voor de Russen onomkeerbaar is. Naar zijn mening is, bij het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, de Krim tegen

Doema-voorzitter Naryshkin: 'De Oekraïense regering schendt haar eigen rechtsorde door burgers te bombarderen. Waarom is daar in het Westen geen aandacht voor?'

de wil van haar inwoners bij een onafhankelijk Oekraïne gevoegd en wordt nu deze historische blunder hersteld. Ik zeg dat ik de redenering begrijp maar de conclusie niet deel. De huidige Russische regering is rechtsopvolger van de Sovjet-Unie en dus ook verantwoordelijk voor wat in 1991 met de Krim is gebeurd. Het op de Krim georganiseerde referendum en de daarop volgende aansluiting bij Rusland zijn in strijd met nationaal en internationaal recht, volgens de erkende juridische deskundigen van de Raad van Europa. Daar zal Rusland de gevolgen van moeten dragen.

Meer eens zijn we het over de opstandige regio's in Oost-Oekraïne. Ook zij hebben in de weken voor onze ontmoeting in Moskou hun referenda georganiseerd, waarin een grote meerderheid voor onafhankelijkheid heeft gestemd. Naryshkin ziet daarin echter geen reden om over aansluiting van deze regio's bij Rusland te praten. Rusland zal ook geen pogingen doen om in het gebied van Donetsk en Loehansk met militair ingrijpen de orde te herstellen, verzekert hij me. Maar er moet ook een einde komen aan het militair geweld van het Oekraïense leger en de rechts-radicalen privé-milities in het oosten van het land, waar een humanitaire catastrofe plaatsvindt. Verwijten dat Rusland te veel troepen aan de Oekraïense grens heeft, wijst hij af: 'Ze zijn in ieder geval op ons eigen grondgebied, iets wat je van de Amerikaanse troepen doorgaans niet kan zeggen', voegt hij er ietwat cynisch aan toe. Hij bepleit, in navolging van president Poetin, rechtstreekse onderhandelingen met de opstandelingen om naar een vergelijk te zoeken. En hij wijst me erop dat de regering van Oekraïne haar eigen rechtsorde schendt door eigen burgers te bombarderen, de media te muilkorven, fascistische partijen in de regering te handhaven en oppositiepartijen te verbieden. Hoe komt het dat in het Westen daar geen aandacht voor is? Ik zeg dat ik zijn woorden zal overbrengen naar mijn collega's in de parlementaire assemblee van de Raad van Europa en nodig hem uit tot verder overleg met het presidium van de assemblee. Naryshkin reageert positief en laat dat zelfs daags na mijn bezoek via een open brief in de Russische media weten.

MEER DAN EEN MILJOEN VLUCHTELINGEN

Als een maand later president Porosjenko naar Straatsburg komt om daar zijn allereerste grote internationale toespraak af te leveren in de parlementaire assemblee, is de oorlog verder ontbrand. Toch spreekt hij geruststellende woorden over de militaire confrontatie. Hij legt uit dat hij naar herstel van de vrede zoekt en bereid is na te gaan hoe de autonomie van de regio's in zijn land versterkt kan worden. Ik wens hem tijdens de lunch met hem en mijn collega-fractievoorzitters veel sterkte met het waarmaken van zijn plannen. Dat helpt niet echt. Kort na Porosjenko's bezoek aan Straatsburg escaleert het conflict verder. Het leger bombardeert Loehansk en Donetsk en de rebellen tonen weinig genade voor Oekraïense soldaten of internationale waarnemers van de OVSE. Over en weer worden oorlogsmisdaden begaan, zo zal Amnesty International later documenteren. Frontlijnen

'Nederland verkeert in shock, de wereld leeft mee – maar de burgeroorlog gaat door.'

golven op en neer en jagen steeds meer inwoners op de vlucht. De Verenigde Naties tellen er op een gegeven moment meer dan een miljoen, in Oekraïne en ook in Rusland. Ook internationaal is er sprake van oplopende dreiging. Over en weer worden steeds hardere economische en persoonlijke sancties afgekondigd. De VS, NAVO, EU en Rusland verwijten elkaar in bittere woorden verantwoordelijk te zijn voor de burgeroorlog en de oplopende internationale spanningen. Elk moment kan de vuurhaard overslaan, schrijven analisten. Naar Moldavië bijvoorbeeld. Of zelfs naar de Baltische staten, met grote Russische minderheden.

DE TRAGEDIE VAN MH17

Dan wordt het 17 juli. Ik loop die dag, samen met Emile Roemer en mijn oud-collega uit de Eerste Kamer Kees

Slager, door de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog in West-Vlaanderen. Dan komt het bericht dat MH17 boven Oekraïne is neergestort, waarschijnlijk door een aanval van buiten. Aan boord 298 mensen, onder wie bijna 200 Nederlanders. In de media wordt ogenblikkelijk gespeculeerd over de daders. Rusland, Oekraïne en de rebellen in het oosten wijzen beschuldigend naar elkaar. Als ik de volgende dag een reactie op de radio mag geven vanwege mijn bekendheid met Oekraïne en Rusland, vraag ik om terughoudendheid. Ik zeg de opvatting van de Nederlandse regering te delen dat het terugbrengen van de slachtoffers en het uitvoeren van onderzoek naar de oorzaken prioriteit horen te hebben. Nog meer olie op het vuur gooien is in niemands belang. Het is al erg genoeg dat nu ineens 200 landgenoten slachtoffer lijken te zijn geworden van een oorlog die er nooit had mogen komen als politici beter hun verstand hadden gebruikt.

Beelden uit het rampgebied doen vermoeden dat repatriëring van slachtoffers een probleem kan worden. Het vliegtuig is midden in het oorlogsgebied neergekomen. Ik neem contact op met de secretaris-generaal van de Raad van Europa en de president van de assemblee om hun invloed aan te wenden voor een spoedige repatriëring van alle slachtoffers. Dat vraag ik ook aan mijn contacten in het Russische en Oekraïense parlement. Iedereen zegt toe zijn best te zullen doen en daar ben ik dankbaar voor. Ondertussen zie ik tendentieuze berichtgeving over zogenaamd gesol met lichamen en eigendommen van passagiers. Dat beïnvloedt zelfs minister Timmermans als hij in de Veiligheidsraad – naar later blijkt ten onrechte –

schande spreekt over onwaardig gedrag van Oekraïense hulpverleners, in een overigens indrukwekkende toespraak tot de wereldgemeenschap. Nederland verkeert in shock, de wereld leeft mee – maar de burgeroorlog gaat door.

NAVO-LIDMAATSCHAP VOOR OEKRAÏNE?

Enkele dagen later teken ik met Emile Roemer namens onze fracties in de Tweede en Eerste Kamer het condoleanceregister op het ministerie van Justitie. Weer enkele dagen later zijn we beiden op vliegbasis Eindhoven, samen met koning en koningin, de regering, collega's uit de Staten-Generaal en een duizendtal diepbedroefde nabestaanden, om de gerepatrieerde slachtoffers waardig te ontvangen. Die dag is door de regering tot nationale rouwdag uitgeroepen – en zo wordt hij ook in het hele land en zelfs internationaal beleefd. Een moment van beschaving in een steeds bruter wordende wereld. Ik krijg condoleancebetuigingen uit Straatsburg, Kiev en Moskou. Maar de oorlog gaat door.

Eind augustus lijkt de toestand in Oekraïne steeds uitzichtlozer en niemand spreekt meer over een bestand. Het leger, aanvankelijk in de aanval, verliest terrein op de rebellen – volgens velen omdat die illegaal door Rusland bewapend zouden worden. Rusland ontkent, zoals steeds in dit conflict, dat het de rebellen daadwerkelijk steunt. Met name de Amerikanen beweren bewijzen te hebben voor Russische militaire aanwezigheid. Er wordt gesproken over Westerse wapensteun. Sancties worden verzaard. NAVO-chef Rasmussen roept op om Oekraïne tot het Noord-Atlantische militaire bondgenootschap toe te laten. Dat gebeurt kennelijk in goed overleg, want als Rasmussen zijn oproep doet, komt de regering in Kiev met een wetsvoorstel om de ongebonden status, die het land sinds zijn onafhankelijkheid heeft, op te heffen om toetreding tot de NAVO en de EU mogelijk te maken. Op de NAVO-top in Wales begin september zal president Porosjenko speciale gast van het

‘De Koude Oorlog is op zo’n moment weer helemaal terug.’

bondgenootschap zijn. In Moskou wordt er met lede ogen naar gekeken. Er groeit een afgrond van wantrouwen tussen de blokken, die elkaar tot voor kort partners noemden. We leven weer in een gevaarlijke wereld.

Terwijl de NAVO-top de berichtgeving beheerst en de oorlog verder gaat, tref ik begin september voor de derde keer deze zomer de voorzitter van de Russische Doema. Dit keer in Parijs, waar hij nu de officiële gast is van het presidium van de parlementaire assemblee. Deze ontmoeting is mogelijk, omdat Frankrijk de officiële zetel van de Raad van Europa is en daarom alle genodigden moet toelaten. Het gesprek is voldoende opbouwend om mee door te gaan. Naryshkin stelt voor om elkaar snel weer ergens te treffen, in Moskou of elders. We gaan in goede sfeer uiteen. Van goede sfeer is weinig sprake in de verschillende commissievergaderingen met collega's uit de lidstaten van de Raad van Europa in de rest van de week. Oekraïne beheerst de agenda's. Met name uit Scandinavische, Baltische en Kaukasische lidstaten worden door parlementariërs keiharde woorden over Rusland gesproken. Als ik mijn zorgen uit over de burgeroorlog in Oekraïne, wordt me door collega's uit Estland en Georgië toegebeten dat er geen sprake is van een burgeroorlog maar van een regelrechte oorlog tussen Europa en Rusland, op Oekraïens grondgebied. De Koude Oorlog is op zo'n moment weer helemaal terug.

HOOP OP EEN DUURZAAM STAAKT-HET-VUREN

Veel beter is het bericht aan het einde van die week. Dan horen we dat de presidenten Porosjenko en Poetin het erover eens zijn geworden dat er snel een staakt-het-vuren moet komen in Oost-Oekraïne. Terwijl sommige collega's in de Raad van Europa verbitterd spreken over een nieuwe truc van Poetin, stel ik voor tenminste even blij te zijn dat het geweld in het verscheurde land gaat stoppen, na 3.000 doden en 6.000 gewonden en

een miljoen mensen op de vlucht. Later die dag wordt meer duidelijk over de afspraken die in de Wit-Russische hoofdstad Minsk zijn gemaakt tussen vertegenwoordigers van de Oekraïense regering en de oostelijke opstandelingen, onder toezicht van de OVSE. Die heeft haar Zwitserse topdiplomaat Heidi Tagliavini met die ingewikkelde klus belast.

Na enkele spannende dagen lijkt het bestand te houden. Meer punten uit het door de OVSE bemiddelde akkoord van Minsk worden bekend. De Oekraïense regering heeft toegezegd meer autonomie aan de regio's te willen geven, terwijl de opstandige provincies hun eis om geheel onafhankelijk van Oekraïne te worden, gematigd hebben. Over en weer worden gevangenen uitgeruild en hulpgoederen kunnen naar de belegerde gebieden in het oosten om daar de humanitaire catastrofe na maanden van oorlog aan te pakken. De secretaris-generaal van de Raad van Europa bezoekt Kiev en Moskou om de diplomatie weer nieuwe kansen te geven. De NAVO ziet alsnog af van het beloven van een lidmaatschap aan Oekraïne en ook de Europese Unie zwijgt over toetreding van het land tot de Unie. Dat wordt ook in Moskou waargenomen. Heel aarzelend ontspant de wereld zich. Niemand weet of dat duurzaam is.

Dan is mijn parlementaire zomer voorbij. De vergaderingen van de Eerste Kamer worden hervat, in aanwezigheid van premier Rutte, met de herdenking van de slachtoffers van MH17 en in het bijzonder mijn collega van de PvdA, Willem Witteveen. Op de dag van de herdenking bevestigt de Nederlandse Onderzoeksraad dat MH17 van buiten is getroffen door projectielen. Wie daarvoor verantwoordelijk is, moet nog blijken. Dat de totale verantwoordelijkheid voor het gierend uit de hand lopen van het Oekraïense conflict ligt bij tal van politici, die liever pyromaan dan brandweerman speelden dit jaar, dát staat voor mij ondertussen wel vast. En dat voelt slecht.

EEN BASISINKOMEN VOOR IEDEREEN: SYMPATHIEK IDEE OF VERWERPELIJK VOORSTEL?

INTERVIEW MET SP-TWEEDE KAMERLID PAUL ULENBELT

Tekst: Hans van Heijningen en Peter Sas

De roep om de invoering van een basisinkomen, zowel in Nederland als daarbuiten, wint aan populariteit. Dat lijkt logisch gezien het groeiend aantal mensen dat blijvend buiten het arbeidsproces komt te staan. Iedereen een vast bedrag per maand, geen gezeur meer met het UWV dat jou dwingt te solliciteren terwijl er geen werk is, en geen gedoe meer met de bijstand. Maar wie zich meer in het idee van het basisinkomen verdiept, komt erachter dat daar grote bezwaren aan kleven.

› **Een basisinkomen voor iedereen, een sympathiek idee toch?**

‘Ik begrijp heel goed waarom het idee van een basisinkomen zoveel mensen aanspreekt. Door de economische crisis is de werkloosheid ontzettend toegenomen. En veel van de mensen die hun baan hebben verloren, maken weinig kans meer op de arbeidsmarkt. Moet je al deze mensen opjagen en dwingen om 30 sollicitaties per maand te doen? Een basisinkomen voor iedereen lijkt tegen die achtergrond een sympathieke oplossing. Je hoeft er niets voor te doen, je krijgt het zo in de schoot geworpen.

Maar als je er beter over nadenkt en kijkt naar de praktische gevolgen ervan, kom je tot de conclusie dat het basisinkomen een valkuil is.’

› **Leg dat eens uit?**

‘Laten we eerst eens kijken naar de geschiedenis van het basisinkomen. Dan zie je dat het vooral een liberaal idee is. In Nederland is het in de jaren 80 in Den Haag op de politieke agenda gezet door niemand minder dan Gerrit Zalm. Ook D66-voorman Hans Wijers was een warm pleit-

bezorger van het basisinkomen. De werkloosheid lag in die jaren nog wat hoger dan nu het geval is. Ook toen werd er vaak geroepen dat ons stelsel van sociale zekerheid onhoudbaar was geworden. Als we al het geld dat we aan sociale zekerheid besteden op één hoop gooien en dat delen door het aantal mensen in Nederland, dan krijgt iedereen z'n deel, zo was het idee. Dat basisinkomen zou in de praktijk neerkomen op een paar honderd euro in de maand. Vervolgens zouden we het hele stelsel van sociale zekerheid kunnen afschaffen: de WW, WAO, bijstand, AOW, studiefinanciering, huurtoeslagen, zorgtoeslagen, noem maar op. Er zit dus een liberale filosofie achter het basisinkomen: ieder z'n deel, dan ben jij van de overheid af en is de overheid van jou af. Je mag, maar je hoeft niet meer te solliciteren. Je zoekt het maar uit met dat basisbedrag. En we zijn in één klap van de hele bureaucratie af.’

Er zit een liberale filosofie achter het basisinkomen: ieder z'n deel, dan ben jij van de overheid af en is de overheid van jou af'

› **Niet iedereen blij dus?**

‘Het basisinkomen gaat uit van het idee dat er nou eenmaal een categorie mensen is die niet mee kan komen in de samenleving, de ‘nuttelozen’ of de ‘onrendabelen’, zoals Marcel van Dam ze noemt. Die krijgen dan de minimale middelen van bestaan en worden zo afgeschreven, terwijl de rest van de bevolking vrolijk verder gaat. Ik vind dat wij als socialisten niet zo met mensen om mogen gaan. Het idee van het basisinkomen past perfect bij het liberale idee van een minimale

overheid, een nachtwakersstaat. Mensen worden afgescheept met een schijntje en vervolgens aan hun lot overgelaten. Als je trouwens de bureaucratie af wil schaffen, dan zijn er veel minder dramatische maatregelen denkbaar waarmee je de regelgeving in de sociale zekerheid drastisch kunt versimpelen. Bijvoorbeeld door de gegevens van de Belastingdienst te koppelen aan die van uitkeringsinstanties, zodat er automatisch berekend kan worden wie er recht heeft op bijzondere bijstand, kinderbijslag enzovoort. Daar hoeft je echt geen basisinkomen voor in te voeren.’

› **Maar er zijn toch ook socialisten geweest die voor het idee van het basisinkomen hebben gepleit?**

‘Zeker, begin 20ste eeuw is het idee naar voren gebracht door zowel liberalen als socialisten. Socialisten deden dat vooral vanuit het idee dat

we aan iedereen bestaanszekerheid moesten kunnen bieden. In die tijd was er helemaal nog geen sociale zekerheid. De situatie nu is echter heel anders. Door decennialange arbeidersstrijd heeft de vakbeweging een prachtig systeem van sociale zekerheid bevochten, waar wij als socialisten trots op moeten zijn en pal voor moeten staan. De invoering van een basisinkomen zou funest zijn voor dat systeem van sociale zekerheid. Je ziet dan ook dat in de loop van de 20ste eeuw, als de verzorgingsstaat stapje

voor stapje vorm krijgt, de socialisten en de vakbeweging afstand nemen van het idee van het basisinkomen. Na de Tweede Wereldoorlog kreeg het idee van het basisinkomen een heel negatieve betekenis, omdat Nederland opgebouwd moest worden en er genoeg werk was. Dat mensen zomaar een basisinkomen in de schoot geworpen zouden krijgen, paste niet in de tijdsgeschiedenis. Pas eind jaren 70 maakt het idee van het basisinkomen weer een comeback, vooral onder invloed van het neoliberalisme. Rechtse economen als Milton Friedman pleitten voor het afschaffen van alle regels die het vrije spel van kapitaal en de vrije markt in de weg zouden staan. Met de invoering van het basisinkomen zouden alle regels rond de sociale zekerheid in één klap afgeschaft kunnen worden. Friedman zelf was dan ook een groot voorstander van een basisinkomen. Via die lijnen kwam het idee bij mensen als Gerrit Zalm en Hans Wijers terecht. In de Paarse kabinetten werd er serieus nagedacht over de invoering van het basisinkomen. En dat zou ook echt gebeurd zijn als de vakbonden en de PvdA niet dwars waren gaan liggen. In het kabinet werd het geblokkeerd door PvdA-minister Melkert. PvdA en de vakbonden zagen de bui al hangen: een basisinkomen zou het einde betekenen van de sociale zekerheid.'

› **Een basisinkomen garandeert dus geen bestaanszekerheid?**

'Nou, bestaanszekerheid voor iedereen... Het is echt een illusie om te denken dat je dat met een basisinkomen kunt bereiken. Want hoe hoog moet dat basisinkomen dan worden? Dat is echt een dodelijke vraag voor de voorstanders van dit idee. Volgens de meest riante berekeningen kan een basisinkomen hoogstens 700 euro per maand bedragen. Dat bedrag ligt in ons land dus onder de armoedegrens. Het armoedeprobleem zul je met een basisinkomen dus niet oplossen. Zelfs niet als je dat zou kunnen verhogen tot 1.000 euro per maand. Maar stel je even voor dat het wel mogelijk zou zijn om het basisinkomen op 1.800 euro per maand te zetten. Wie gaat er dan nog aan het werk? Wie gaat dan al het werk doen dat gedaan moet worden om de samenleving draaiende te houden? Als ik maandelijks zomaar 1.800 euro zou krijgen, dan zou ik

Een basisinkomen voor iedereen lijkt een sympathieke oplossing, maar er kleven grote bezwaren aan.

'Werkende mensen hebben recht op een groter deel van 'de taart', maar daar is klassenstrijd voor nodig. Als iedereen een basisinkomen krijgt, dan kun je dat wel vergeten'

mijn tuin niet meer uitkomen! En wanneer een belangrijk motief om te gaan werken verdwijnt, zal ook de koopkracht drastisch afnemen. Dat zou funest zijn voor de economie. Ook de belastinginkomsten zouden kelderen en daarmee zou een basisinkomen waar je normaal van kunt leven, simpelweg onbetaalbaar worden. Het idee van een hoog basisinkomen haalt zichzelf onderuit. Dat was ook de conclusie die D66 in de jaren 80 trok. Zij hebben er toen zelfs een heel congres aan gewijd, maar uiteindelijk hebben ze het niet aangedurfd, omdat de 'economische gedragseffecten' van een basisinkomen onzeker zouden zijn. Het idee van het basisinkomen werkt alleen als het te weinig is om van te kunnen leven en je daarnaast moet werken. De mensen die echt niet kunnen werken hebben er dus niks

aan. Die laat je juist dieper in de armoede wegzinken.'

› **Wat moeten we dan doen om mensen uit de armoede te trekken?**

'Als SP'ers hebben we daar duidelijke ideeën over. Als je mensen uit de armoede wilt halen, dan moet je het minimumloon verhogen, de bijstandsuitkering verhogen, het werk beter verdelen, bijvoorbeeld door goede VUT-regelingen, waardoor oud plaats kan maken voor jong. De overheid moet door middel van gerichte investeringen meer werkgelegenheid creëren. En het geld is er, althans als we wat slimmer belastingen. Uit een recent WRR-rapport blijkt dat 1 procent van de Nederlanders 25 procent van het totale vermogen bezit, een bedrag van 275 miljard euro! Met 10 procent van dat kapitaal kun je alle problemen in de sociale zekerheid,

foto Bas Storfelsen

Paul Ulenbelt is woordvoerder Sociale Zaken voor de SP in de Tweede Kamer.

Als je mensen uit de armoede wilt halen, dan moet je het minimumloon verhogen, de bijstandsuitkering verhogen, het werk beter verdelen

rond armoede, studiefinanciering en eigen risico in de zorg in één klap oplossen.

Dat is tenminste een solidaire oplossing. Of kijk naar wat de SP in Amsterdam doet, nu we daar in het gemeentebestuur zitten. Daar zegt de SP: we gaan de mensen in de bijstand niet met behoud van uitkering laten we werken, nee, we gaan ze een echte baan geven en het minimumloon betalen. Zo geven we mensen weer een kans op de arbeidsmarkt. We zetten de mensen aan het werk in maatschappelijk nuttige banen en houden zo ook de voorzieningen in stand. Er komen weer conciërges op scholen, begeleiders op busjes in leerlingenvervoer, activiteitenbegeleiders in de ouderenzorg, hulp bij sportverenigingen, bij de kinderboerderij, de dierenambulance, noem maar op. En de mensen die zo aan het werk gaan, krijgen weer een gevoel van eigenwaarde, zelfvertrouwen. Dat is een veel betere oplossing dan een basisinkomen, waarbij je zegt 'Hier heb je 700 euro en zoek het verder maar uit.'

› Het basisinkomen past dus niet in bij het mensbeeld van de SP?

'Als socialisten gaan we uit van het principe dat je een samenleving met z'n allen opbouwt. Iedereen heeft recht op een menswaardig bestaan en daarom moet de overheid garant staan voor goede sociale voorzieningen. Daartegenover staat dat iedereen ook de plicht heeft om naar vermogen bij te dragen aan de samenleving. Je werk is niet alleen een bron van privé-inkomsten, het is ook jouw bijdrage aan de samenleving. En daar ontlenen mensen een deel van hun trots en eigenwaarde aan. En als je

echt niet kunt werken, oké, dan zorgen we er met z'n allen voor dat je toch een menswaardig bestaan kunt leiden. Omdat de bijstand nu te laag ligt, knokt de SP voor een hogere uitkering. Maar bijdragen aan de samenleving is altijd beter dan thuiszitten. Dat mis ik in het idee van het basisinkomen. Het zet de mensen die niet kunnen meekomen, genadeloos aan de kant. Dat moeten socialisten niet willen. Sommige linkse voorstanders van het basisinkomen lijken wel eens een recht op luiheid te bepleiten, het recht op niet meedoen. Maar dat hoort wat mij betreft niet bij de socialistische ideologie.'

› En het idee van het basisinkomen als een kwestie van eerlijk delen.

Hoe denk jij daarover?

'Ik begrijp dat liberalen dit zien als 'eerlijk delen', maar vanuit een socialistisch perspectief is er weinig eerlijks aan. Iedereen komt in aanmerking voor een basisinkomen, ook de koning en ook de miljonairs, waardoor er van verkleinen van

inkomensverschillen geen sprake is. Wat ons betreft is dat het tegendeel van eerlijk delen. Het is dan ook niet verrassend dat het basisinkomen vaak in één adem wordt genoemd met de vlaktaks. Het depolitiseert de verdeling van welvaart en staat haaks op een rechtvaardige verdeling van welvaart. De SP is bijvoorbeeld voor een inkomensafhankelijke kinderbijslag: hoe meer je verdient, hoe minder kinderbijslag je krijgt. Die gedachte vindt iedereen hartstikke normaal in de partij. Waarom zou dat met inkomensondersteuning dan anders zijn?

Daarnaast ondergraaft een basisinkomen de solidariteit ook nog eens op een heel andere manier, omdat vakbonden daarmee buitenspel worden gezet. De werkgevers zouden zeggen: 'Hoezo CAO? Hoezo ontslagrecht? Je hebt toch een basisinkomen!' En als mensen een basisinkomen zouden krijgen dat net niet genoeg is om van te leven, dan moeten ze erbij gaan klussen. Wat nu volwaardige banen zijn worden dan dus bijbaantjes, flexibele jobs. Ook zouden de lonen omlaag gaan, omdat mensen immers al een financiële steun in de rug hebben. Arbeid zou goedkoper worden. De positie van de werkenden zou daardoor dus ondermijnd worden. Want mensen met flexibele jobs zijn vaak slecht georganiseerd en ondervertegenwoordigd in de vakbonden. Het probleem is niet dat de verzorgingsstaat onbetaalbaar is geworden, zoals rechts zegt. Het probleem is dat de lonen achter zijn gebleven bij productiviteitsstijgingen; het verschil is bij het kapitaal terecht gekomen. Als je daarmee de lonen, uitkeringen en studiebeurzen had verhoogd, dan zou de verzorgingsstaat nog recht overeind staan. Dat is ook wat Piketty laat zien in zijn boek *Capital in the Twenty-First Century*, dat het kapitaal sterker is gegroeid dan de beloning van arbeid. Werkende mensen hebben recht op een groter deel van 'de taart', maar daar is klassenstrijd voor nodig. Als iedereen een basisinkomen krijgt, dan kun je dat wel vergeten.'

DE ZOTHEID VAN ERASMUS

Tekst: Ronald van Raak

‘Er zijn [...] bij het verwerven van inzicht twee belangrijke hinderpalen: de schaamte, die de geest benevelt, en de vrees die, als het gevaar zichtbaar is geworden, afraadt om tot handelen over te gaan. Welnu, hiervan bevrijdt de zothed op een schitterende manier. Er zijn niet veel mensen die begrijpen hoeveel andere voordelen dat nog met zich meebrengt, zich nooit te schamen en alles te durven.’

Nederland kent bijna geen filosofen die grote denksystemen hebben gebouwd. In ons polderland floreerde vooral de praktische filosofie, over hoe je moet leven en jezelf kunt ontwikkelen. Een symbool bij uitstek voor deze praktische manier van denken is Desiderius Erasmus. Toch is Erasmus geen ‘brave’ denker, een moralist met opgeheven vingertje. Integendeel: hij schopte tegen alle gevoelige schenen van zijn tijd, van Koning, Kerk en Kapitaal.

Erasmus wilde zijn lezers levenswijsheden meegeven. Zij eigen leven was dan ook bewogen geweest. Hij werd – vermoedelijk in 1469 – geboren in Rotterdam als onwettig kind van een geestelijke. Na de vroege dood van zijn moeder Margaretha, die stierf aan de pest, vond hij uiteindelijk onderdak in een klooster te Steyn bij Gouda, waar hij in 1492 tot priester werd gewijd. In deze tijd was juist de moderne drukpers uitgevonden. In plaats van carrière te maken als geestelijke probeerde Erasmus te leven van zijn pen.

foto wikipedia.org

Desiderius Erasmus

HET PUBLIEKE DEBAT

Erasmus schreef de *Lof der Zothed* (1510) ‘te paard’, op weg van Italië naar Engeland. Hij schreef in dit boek zonder schroom over de handelslieden en de geestelijken, maar ook over de politieke machthebbers: ‘Denkt u zich hen nu eens in zoals ze dikwijls zijn: een man die de wetten niet kent, van het algemeen belang haast de vijand is, op persoonlijk voordeel uit, aan genietingen verslaafd.’

Erasmus maakte onderdeel uit van de ‘Republiek der Letteren’, een internationaal verband van geleerden in Europa die met elkaar correspondeerden in brieven, elkaar ontmoetten in drukkerijen en schreven in het Latijn, de taal van de intellectuele bovenlaag. De kritiek van Erasmus klonk maar in een beperkte groep, van mensen die Latijn hadden geleerd. En bereikte niet het volk, dat meestal helemaal niet kon lezen.

Maar met Erasmus kondigt zich aan het begin van de zestiende eeuw wel iets nieuws aan: het publieke debat,

waarin burgers discussiëren over de politiek en hun eigen rol daarin. Door de verspreiding van kranten, zoals de *Opregte Haarlemsche Courant* (1656) – het huidige *Haarlems Dagblad* –, werden ook bredere groepen burgers in politieke discussies betrokken.

DE EIGEN DWAASHEID

Na de boeken en de kranten kwamen de computers en het internet. Nu kan elke burger zich op elk moment van de dag bemoeien met de politiek. Daarbij hoeven we ons niet meer te verschuilen achter een alter ego, zoals Erasmus achter de Zothed – hoewel mensen op internet nog vaak een schuilnaam gebruiken.

Maar Erasmus gebruikte de Zothed niet alleen om zichzelf te beschermen, het was ook een manier om zichzelf te relativiseren. De dwaas kent geen ‘schaamte’, zij durft alles te zeggen. En de dwaas kent geen ‘vrees’, zij durft alles te ondernemen. Maar dat is nog niet alles, de dwaas van Erasmus heeft nóg een eigenschap: zij neemt ook zichzelf niet al te serieus. Erasmus wil laten zien hoeveel zothed er zit in ons leven, in ons streven naar eer, geld en macht. Niet dat wij ons moeten terugtrekken uit dit leven – Erasmus verliet niet voor niets het klooster –, maar een besef van eigen zothed helpt wel om maat te houden in ons eigen leven.

Mensen kunnen zich fatsoenlijk gedragen door zich te houden aan de juiste regels. Maar dan is het wel de vraag wat ‘goed’ is – en vooral ‘voor wie’? Moraliseren leidt tot vrees en schaamte, wat volgens de Zothed wat al te zot is. Erasmus bepleit een andere vorm van moraal, waarbij mensen leren om zélf morele afwegingen te maken. Daarbij grijpt hij terug op de ‘klassieken’, op de filosofen van de oudheid. Door veel te lezen en veel te studeren zouden mensen meer *pietas* krijgen, een ‘vroomheid’ om beter met elkaar om te gaan.

'IN ONS STRAATJE' HOE ONGELIJK IS NEDERLAND?

Tekst: Tijmen Lucie

Dit is de hoofdvraag van de onlangs verschenen publicatie van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) over de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid in Nederland¹. Spanning sprak erover met een van de auteurs, Monique Kremer.

› **Wat was de reden voor de WRR om een studie te publiceren over ongelijkheid in Nederland?**

'Vanwege het grote internationale debat over economische ongelijkheid, dat vooral in de VS, maar ook daarbuiten gevoerd wordt. Zo hebben onder meer president Obama en de OESO zich over dit onderwerp uitgelaten. De WRR wilde onderzoeken of deze mondiale discussie ook in Nederland speelde.'

› **Is economische ongelijkheid in Nederland een probleem?**

'Dat is een politieke vraag. Voor wat betreft inkomensongelijkheid is Nederland in internationaal vergelijkend perspectief een middenmoter. Dan kun je zeggen 'Dat is helemaal niet gek', maar je kunt je ook afvragen waarom wij het niet beter doen. Het is aan de politiek, sociale partners en burgers om daar een moreel oordeel over te geven.'

› **Wat zijn volgens deze studie van de WRR de belangrijkste gevolgen van grote economische ongelijkheid?**

'Meer economische afstand tussen arm en rijk betekent ook meer sociale afstand. Burgers hebben minder vertrouwen in elkaar en in de politiek. Minder solidariteit kan gevolgen hebben voor de herverdelende werking van de verzorgingsstaat, die in Nederland overigens aanzienlijk is. En meer economische ongelijkheid kan ervoor zorgen dat het vertrouwen in de rechtstaat en de democratie afneemt.'

› **Vaak wordt gesteld dat de inkomensongelijkheid in Nederland klein is. Bent u het daarmee eens?**

'Dat hangt ervan af wie je met wie vergelijkt. Vergelijk je Nederland met de VS, dan is de inkomensongelijkheid klein, maar vergelijk je Nederland met Denemarken, dan is de inkomensongelijkheid groot. Het ligt er ook aan met welke maat je ongelijkheid meet. In deze studie beschrijft Wiemer Salverda bijvoorbeeld dat de kloof tussen de onderste en bovenste inkomensgroep vanaf de jaren zeventig is gegroeid. Andere economen, die kijken naar de Gini-coëfficiënt, stellen juist weer dat inkomensverschillen in Nederland relatief klein zijn.'

› **En hoe is het gesteld met de verschillen in beloning in Nederland?**

'De loonverschillen zijn de afgelopen decennia groter geworden. Maar zolang de verzorgingsstaat compenseert, is dat niet zo'n probleem. Met name de pensioenen zorgen voor een sterke herverdeling. De loonongelijkheid bij de beroepsbevolking neemt wel toe. Deze ontwikkeling zie je overigens ook in andere landen.'

› **De vermogensongelijkheid in Nederland is zonder twijfel erg groot, ook in internationaal perspectief. Toch is daar in het publieke debat nauwelijks aandacht voor. Hoe komt dat denkt u?**

'Over vermogensongelijkheid is in Nederland ook veel discussie. Het maakt namelijk een groot verschil of je pensioenen wel of niet meerekent bij vermogen. Bovendien betekent een hoog arbeidsinkomen niet altijd een hoog vermogen. Het laatste half jaar is er hier veel meer aandacht voor vermogensongelijkheid gekomen. Mede dankzij het invloedrijke werk *Capital in the Twenty-First Century* van Thomas Piketty. Er zal de komende tijd zeker meer onderzoek naar gedaan worden.'

› **Wat zou de politiek tegen economische ongelijkheid kunnen doen?**

'Als de politiek iets tegen economische ongelijkheid zou willen doen, dan zou zij naar Amerikaans voorbeeld via

foto Saskia Nelissen

Monique Kremer is senior wetenschappelijk medewerker bij de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.

earned income tax credits de werkende armen belastingvoordelen kunnen geven. Of je zou kunnen inzetten op predistributie: het streven naar gelijkere lonen op de arbeidsmarkt, vóórdat belastingen en sociale zekerheid eraan te pas komen. Daarnaast zouden sociale partners afspraken kunnen maken over beloningen aan de top. En een derde manier is het hervormen van ondernemingen, waarbij je winstdeling makkelijker maakt.'

› **Wat zou je als burger of consument tegen economische ongelijkheid kunnen doen?**

'In Canada bestaat het initiatief *Wagemark*. Dit is een keurmerk voor producten van een bedrijf waar de loonverschillen niet groter zijn dan 1:8. Wellicht komt dit keurmerk ook naar Nederland.'

› **Denkt u dat het kabinet iets met de aanbevelingen uit uw studie gaat doen?**

'Eigenlijk hebben we maar één aanbeveling: kijk niet alleen naar redistributie – dus belastingen en sociale zekerheid – maar ook naar predistributie, dus naar het voorportaal. Dit punt wordt in het maatschappelijk debat nog weinig opgepikt. Deze aanbeveling geldt overigens niet alleen voor de politiek, maar ook voor de sociale partners en burgers, want zij allen kunnen predistributief beleid mogelijk maken.'

¹ www.wrr.nl/fileadmin/nl/publicaties/PDF-verkenningen/V28_Hoe_ongelijk_is_NL_volledig.pdf

SPANNING

EIGEN SCHULD, DIKKE BULT?

EIGEN SCHULD, DIKKE BULT?

Het aantal mensen met schulden in Nederland neemt in rap tempo toe. Nadja Jungmann, deskundige op het gebied van schulden en incasso, maakt zich grote zorgen over de groeiende groep van mensen die buiten de boot vallen, omdat ze niet voor schuldhulpverlening in aanmerking komen. David Hollanders laat zien dat de motivatie van het kabinet-Rutte II om door bezuinigingen de staatsschuld omlaag te brengen niet deugt. Als Nederland al een probleem met schulden heeft, dan zijn het de private (hypotheek)schulden. Private schulden die bovendien alleen maar groter worden, bijvoorbeeld door de invoering van het leenstelsel per 1 januari 2015. Jacco Hoekstra, hoogleraar lucht- en ruimtevaarttechniek in Delft, is fel tegenstander van deze ingrijpende maatregel, omdat hij vreest dat door het schuldenstelsel de ongelijkheid tussen rijke en arme studenten zal toenemen. Ook huurschulden zijn een groeiend probleem. Winnie Terra, bestuurslid van Huurdersvereniging Amsterdam, stelt dat de huurverhogingen een ramp zijn voor mensen met een laag of modaal inkomen. Als er niets gebeurt, zal Amsterdam volgens haar veranderen in een gedeelde stad,

waarin de rijken in de populaire wijken binnen de ring wonen en de armen daarbuiten. In het allerlaatste deel van Ons Kapitaal bespreekt Ronald van Raak de historicus Johan Huizinga, die zich verzette tegen het idee dat politiek alleen maar een spelletje is. Naar aanleiding van het interview met Paul Ulenbelt over het basisinkomen zijn er enkele reacties binnengekomen van mensen die vinden dat de SP het basisinkomen moet omarmen. Ulenbelt legt uit waarom je met een basisinkomen voor iedereen de armoede niet oplost. SP-senator Arda Gerkens houdt een warm pleidooi voor de bescherming van privacy, want iedereen heeft volgens haar wel iets te verbergen en het recht daarop is een groot goed. Marianne Junger, hoogleraar 'Studies Maatschappelijke Veiligheid' in Enschede, betoogt verder in *Spanning* dat vroegtijdige interventies bij moeder en kind op lange termijn kunnen leiden tot minder criminaliteit. Op de achterkant gaat Peter Sas in op het onlangs verschenen rapport van Human Rights Watch, waarin de mensenrechtenorganisatie stelt dat Israël oorlogsmisdaden heeft begaan tijdens de aanvallen op Gaza.

THEATER DE MOED

Het experiment om de grote zaal van ons partijkantoor om te dopen in Theater De Moed beleeft zondag 16 november de derde editie. Als het aan ons ligt, wordt dat niet de laatste keer en gezien het programma moet het een volle bak worden. De Comedy-train doet Theater De Moed aan. Stand-up comedians Thijs van Domburg en René van Meurs gaan met de vaart van een intercity over het podium. De muziek is van Monroe. De bandleden van Monroe hebben zonder uitzondering al hun sporen verdiend, hier in Nederland en ver over de grens. De grote Nederlandse podia zijn al bespeeld, maar nog niet in deze

combinatie. Wees getuige van een van hun eerste optredens in deze combinatie.

De voorstelling duurt van 14.00 uur tot 16.30 uur.

Zaal open: 13.30 uur

Entree: € 5,-

Reservering: Kijk op SPnet.nl

INHOUD

- 3 **SCHULDHULPVERLENING IN NEDERLAND DREIGT UNIEKE KARAKTER TE VERLIEZEN**
- 6 **BEZUINIGINGEN RUTTE II GOED VOOR BELEGGERS, SLECHT VOOR BURGERS**
- 8 **LEENSTELSEL MAAKT ONGELIJKHEID GROTER**
- 10 **HUURSCHULDEN, EEN GROEIEND PROBLEEM**
- 13 **ONS KAPITAAL 12 (SLOT)**
- 14 **BASISINKOMEN GEEN OPLOSSING VOOR ARMOEDE**
- 16 **WE HEBBEN TOCH NIETS TE VERBERGEN?! PRIVACY-DEBAT GEKAAPT DOOR DE (ON)SCHULDVRAAG**
- 18 **JEUGDCRIMINALITEIT HET BELANG VAN VROEGTIJDIG INGRIJPEN**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Hans van Heijningen

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegenthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Femke Broekhuijsen

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Corbis / Hollandse Hoogte ©

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

SPANNING OKTOBER 2014

SCHULDHULPVERLENING IN NEDERLAND DREIGT UNIEKE KARAKTER TE VERLIEZEN

INTERVIEW MET NADJA JUNGSMANN

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Archief Nadja Jungsmann

Volgens schuldhelpverleningsdeskundige Nadja Jungsmann heeft een op de tien huishoudens in Nederland grote financiële problemen. Zij maakt zich vooral zorgen over de groeiende groep mensen met onoplosbare schulden. 'Daar moeten we echt iets aan doen'.

› **Kunt u in het kort schetsen hoe de schuldhelpverlening in Nederland geregeld is?**

'Ja, als mensen schulden hebben dan is de eerste plek om naartoe te gaan de gemeente. De gemeenten doen van

alles rondom schulden. Zij proberen veel aan preventie te doen. Dat lukt niet overal even goed, maar zij hebben wel een taak om aan schuldpreventie invulling te geven. Daarnaast kun je voor advies over kleine en grote schulden bij de gemeente terecht. Voor grote schulden kun je naar de gemeente om te kijken of er een betalingsregeling getroffen wordt. Als schulden zo hoog zijn dat dit niet reëel is, dan wordt een schuldregeling getroffen. Dat duurt drie jaar. Je moet dan leven van een inkomen rond bijstandsniveau, je mag geen nieuwe schulden maken en je moet een maximale inspanning leveren om meer inkomen te verwerven. Werken schuldeisers niet mee, want dat is vrijwillig, dan kun je naar de rechter. Je kunt dan proberen ze te dwingen

om met de gemeente mee te werken of bij de rechter een wettelijke schuldsanering te krijgen.'

› **Is dit Nederlandse systeem van schuldhelpverlening uniek in vergelijking met de ons omringende landen?**

'Wat uniek is, is wat in jargon het minnelijke traject heet. Dit is het deel waarin we op vrijwillige basis aan schuldeisers vragen om mee te werken aan een schuldregeling. Inmiddels wordt ook door de ons omringende landen steeds meer geprobeerd om schulden buiten de rechter om te regelen. Toen ik vijftien jaar geleden begon te werken in de schuldhelpverlening, kreeg ik geregeld buitenlandse gasten op bezoek die ons unieke systeem kwamen bekijken. Wat daar het meest uniek aan was, was dat we al

begin jaren negentig in officiële stukken vaststelden dat schuldhulpverlening integraal moest zijn, wat wil zeggen dat we niet alleen de schulden willen oplossen, maar ook de oorzaken willen wegnemen. Dat kan beter bij de gemeente dan bij de rechter, omdat je op gemeentelijk niveau beter verschillende vormen van hulpverlening kunt combineren.'

› **Hoeveel mensen deden vorig jaar een beroep op schuldhulpverlening?**

'We hebben geen precieze cijfers, maar de branchevereniging van schuldhulpverlening en sociaal bankieren, de NVKK, heeft een grote landelijke dekking en daar hebben vorig jaar 90.000 mensen een beroep op schuldhulpverlening gedaan. Tel daarbij op dat niet alle gemeenten lid zijn en dat ook werkgevers schuldhulpverlening vaker inkopen, dan kom je uit op ruim 100.000 mensen. Dat is maar een fractie van de mensen die het nodig hebben. Er is een veel grotere groep die zijn schulden niet zelfstandig kan oplossen, maar die komt in de huidige setting niet naar de schuldhulpverlening toe. Soms omdat ze niet weten dat het bestaat, soms omdat ze niet aan de voorwaarden willen of kunnen voldoen.'

› **Neemt het aantal mensen in de schuldhulpverlening toe?**

'Ja, sinds 2008 is dat aantal zeker verdubbeld. Ook zie je aan landelijke cijfers dat de schuldenproblematiek toeneemt. Dit zie je bij de monitor betalingsachterstanden van het ministerie van SZW, maar dat zie je ook aan de toename van het aantal mensen met een betalingsachterstand van zorgpremie of huur.'

› **Wat zijn de grootste risicogroepen?**

'Laat ik vooropstellen dat de houding cruciaal is. Bij risicogroepen zijn we geneigd om in demografische groepen, zoals alleenstaande ouders of alleenstaande mannen, te vervalten. Als je kijkt naar die groepen dan zie je wel dat jongeren oververtegenwoordigd zijn, maar als je dat corrigeert op houding dan valt dat weg.

Nadja Jungmann is lector *Schulden en Incasso* bij de Hogeschool Utrecht. Daarnaast heeft ze haar eigen organisatieadviesbureau Social Force.

Onderzoek van Nibud laat zien dat iedereen in de schulden kan komen; maar als het je ontbreekt aan bepaalde minimale vaardigheden, dat wil zeggen een basaal lees- en rekenniveau, dan is de kans twee keer zo groot. Als je het niet belangrijk vindt om een buffer te hebben of als je ondanks schulden je oude leefpatroon aanhoudt, dan is de kans nog vele malen groter. Wat je ziet is een substantiële groep met lage inkomens. Daar speelt nog wel een ding, want het is steeds moeilijker om van een bijstandsuitkering rond te komen. Er gebeurt zoveel in de vaste lasten, dat er volgend jaar een nog grotere groep mensen is die niet kan rondkomen, ongeacht hun houding. Het stereotype beeld van iemand in de schulden dat je krijgt van een tv-programma als *Dubbeltje op zijn kant* klopt in veel gevallen niet. Een grote groep redt het gewoon niet, omdat de vaste lasten te hoog zijn in relatie tot het inkomen.'

› **Wat voor type schulden komt het meest voor?**

'Met stip op 1 staat de Belastingdienst. Dat is de combinatie van toeslagen en inkomstenbelasting. Maar het zijn heel veel toeslagen. Vanuit die achtergrond staan zorgverzekeraars op twee. Banken stonden jarenlang hoog in de top 10, maar dat is in de afgelopen jaren erg veranderd. Het oude beeld van mensen met grote

persoonlijke leningen is echt wel verleden tijd.'

› **Hoe zijn deze schulden ontstaan? Is het eigen schuld of vooral pech?**

'Het loopt vaak door elkaar heen. Het ontbreekt ons aan cijfers hoeveel procent de ene groep en hoeveel procent de andere groep. Als je vraagt naar de oorzakenkant dan weten we het niet goed. Het kan zijn dat mensen murw zijn geworden, doordat de dynamiek van schaarste bezit van ze heeft genomen, waardoor ze minder verstandig beslissingen nemen, meer bij de dag leven en hun IQ zelfs daalt. Het kan ook zijn dat ze al op een bepaalde manier met geld omgingen voordat de schulden ontstonden, of dat ze hun baan zijn kwijtgeraakt. Als je kijkt naar de oplossingskant dan is het wel zo dat er bij meer dan de helft van de mensen die een beroep doen op schuldhulpverlening nog wel wat aan hun houding moet gebeuren om op termijn uit de schulden te komen. Daarmee bedoel ik de bereidheid om concessies te doen om op bepaalde posten te bezuinigen of de mate waarin mensen zich verantwoordelijk voelen voor hun schuldsituatie. Om schulden op te lossen is het dus belangrijk dat schuldhulpverlening zich primair bezighoudt met de houdingsvraag en daarna pas met hoe hoog je schuldenpakket is, want dat is in de meeste gevallen niet de kern van het probleem.'

› **Hoe wordt bepaald wie voor schuldhulpverlening in aanmerking komt en wie niet?**

'Dat doen gemeenten. Daar heb je twee trappen in. De eerste trap ligt in het beleidsplan. Wie laten we toe, wie laten we niet toe. Gemeenten zijn daar heel streng in geworden. Op te veel plekken te streng. Dat komt door onduidelijkheid rondom de Wet gemeentelijke schuldhulpverlening, die in 2012 in werking is getreden. Wat je ziet is dat veel gemeenten de wet gebruikt hebben om criteria enorm aan te scherpen. Onder invloed van het hele eigen verantwoordelijkheidsdenken hebben we er op een aantal plekken maar gelijk aan toegevoegd dat mensen hun administratie op orde moeten hebben als ze zich melden. Wat gek is, want dat is voor veel mensen nou juist het probleem.'

De tweede trap is toetsing op motivatie en vaardigheden. Dat gaat op een aantal plekken heel goed, maar op een aantal plekken komen mensen niet door de screening terwijl ze er wel door zouden moeten komen. Dan heb je wel een probleem, want schuldhulpverlening tegen betaling mag niet in Nederland. Dat is een groot goed en dat moeten we zo houden. Er wordt nu gewerkt aan een AMvB (Algemene Maatregel van Bestuur) voor private schuldbemiddeling waarbij je degene met schuld geen geld mag geven, maar er wel schuldhulpverlening tegen betaling komt. Als je ziet wat marktwerking op verschillende plekken teweeg heeft gebracht, dan heb ik grote twijfels of we dat moeten willen in de schuldhulpverlening, maar het komt eraan. Aan de andere kant zie je dat mensen nergens anders heen kunnen als ze niet verhuizen, omdat ze geen keuzevrijheid hebben. Als je net in de verkeerde gemeente woont heb je pech. Omdat het gaat om grote aantallen mensen met onoplosbare schulden, kunnen we het ons niet permitteren dat het in een aantal gemeenten niet goed gaat.'

› **Wat vindt u in zijn algemeenheid van de kwaliteit en effectiviteit van de schuldhulpverlening in Nederland?**

'Rondom effectiviteit weten we niet genoeg. Wat we wel weten is dat het lokaal heel wisselend is. Het kan absoluut goed, maar op lang niet alle plekken zet iedereen zijn beste beentje voor, overigens niet altijd uit onwil, want het komt soms ook door bezuinigingen. Dat geldt ook voor de rechterlijke macht. We zien hele grote verschillen in de manier waarop rechters omgaan met mensen met financiële problemen. Het is dus zowel bij de gemeente als bij de rechter een loterij. Ik denk als je naar ons systeem kijkt dan zie je dat we jarenlang mensen uit het buitenland op bezoek kregen omdat we het zo goed deden. Maar op dit moment gaat het niet goed, het kan beter. De grootste zorg is wat te doen met de mensen voor wie de schuldregeling te hoog gegrepen is. Het grootste probleem bij die groep

MEER NEDERLANDERS MET GROTE SCHULDEN

Het aantal mensen met grote schulden is vorig jaar toegenomen met 5 duizend tot 89 duizend mensen. Ook de gemiddelde hoogte van de schulden is in 2013 met 4 duizend euro gestegen naar 38 duizend euro, zo blijkt uit de Schuldenmonitor 2013 van de Raad voor Rechtsbijstand.

Tegelijkertijd werden minder mensen geholpen: het aantal mensen in de wettelijke schuldsanering nam af van 14 duizend naar 12 duizend.

is dat de overheid de laatste jaren meer incassobevoegdheden naar zich toe heeft getrokken. Dit betekent dat de overheid steeds vaker direct geld incasseert van de bankrekening. Dat er steeds meer verrekend wordt door de Belastingdienst met toeslagen. Dat er daardoor gaten vallen in de budgetten van mensen, waardoor ze ver onder de bijstandsnorm uitkomen en nieuwe schulden onvermijdelijk zijn. De overheid brengt deze mensen dus nog verder in de problemen.'

› **Zijn malafide schuldhulpverleningsbureaus een groot probleem?**

'Ja, die zijn zeker een probleem. Onder andere vanuit de branchevereniging wordt er van alles aan gedaan om ze op te sporen. Maar soms gaan ze failliet en duiken ze later toch weer op. Wat dat betreft is de AMvB, waardoor ook de private markt schuldhulpverlening mag bieden, niet iets waar je rustiger van wordt. Met de AMvB wordt het probleem straks nog groter.'

› **Wat zijn effectieve vormen om te voorkomen dat iemand in de schulden komt?**

'Wat we de afgelopen tijd gedaan hebben is veel onderzoek naar preventie-interventie voor het ministerie van SZW. Dus wat is nou de effectiviteit van een budgetcursus, wat is de effectiviteit van lessen op lage en middelbare scholen, wat is de effectiviteit van adviesgesprekken, wat is de effectiviteit van de inzet van vrijwilligers? Wat je ziet is dat al die interventies effect hebben, in elk geval op korte termijn. Wat je ook ziet is dat het ons eigenlijk ontbreekt aan goede standaarden voor hoe je ze uitvoert,

waardoor elke gemeente het anders doet en je grote verschillen in effectiviteit hebt. Weet je, dit is een veld dat geen traditie heeft met wetenschappelijk onderzoek. Als je dat vergelijkt met de reclassering dan weten wij misschien vijf procent over de effectiviteit van ons handelen.'

› **Wat zou er moeten veranderen in de schuldhulpverlening?**

'Er moet een oplossing komen voor de groep mensen voor wie een schuldregeling niet mogelijk is, want die groep die groeit en groeit en de problemen stapelen zich daar op.

Ten tweede moet er een harde beslagvrije voet komen. Dat houdt in dat mensen altijd minimaal 90 procent van de bijstandsnorm tot hun beschikking hebben (wat in Nederland eigenlijk al geen bestaansminimum is), want als ze dat al niet hebben, dan is het onvermijdelijk dat er nieuwe schulden ontstaan. Nu zijn er in Nederland tig mensen die onder de beslagvrije voet leven. Ook is een Rijksincassovisie nodig om te bepalen hoeveel verrekening we willen. Welke overheden mogen direct met hun vingers aan mijn bankrekening komen? Want ook daar zijn de gevolgen heel groot. En ten derde moeten we kijken naar voor wie de schuldregeling is weggelegd en voor wie niet. Nu vallen mensen onterecht in de groep met onoplosbare schulden. Daar moeten we echt iets aan doen.'

› **Wat voor gevolgen zullen de bezuinigingen op de schuldhulpverlening hebben?**

'Wat we weten is dat wanneer gemeenten een euro in schuldhulpverlening investeren, ze gemiddeld 2,20 euro aan kosten op andere terreinen besparen. Gemeenten gaan met bezuinigingen op schuldhulpverlening kosten creëren. Dat is niet de manier waarop ze ernaar kijken, maar dat zouden ze wel moeten doen. Vraag een medewerker jeugdzorg, vraag een medewerker GGZ, vraag een medewerker verslavingszorg, ze zullen allemaal zeggen dat 70 tot 80 procent van hun klanten grote schulden heeft en dat die schulden andere hulpverlening in de weg staan. Financiën zijn de basis van je bestaan en gemeenten die daarop bezuinigen snijden zichzelf in de vingers.'

BEZUINIGINGEN RUTTE II

GOED VOOR BELEGGERS, SLECHT VOOR BURGERS

Tekst: David Hollanders Foto: Peter Hilz / Hollandse Hoogte ©

Het belangrijkste doel van het kabinet-Rutte II is bezuinigen. Alle overige plannen worden ingeperkt door het maximum begrotingstekort van 3 procent (van het nationale inkomen). De reële doelstellingen werkloosheidsbestrijding, economische groei, onderwijs, milieu en zorg zijn alle ondergeschikt aan deze monetaire bezuinigingsdoelstelling. Alleen voor de redding van SNS Reaal werd in 2013 een uitzondering gemaakt.

De 3-procentnorm is – samen met het plafond van 60 procent voor de staatsschuld – onderdeel van het zogenaamde Stabiteits- en Groeipact (sgp). De Europese Commissie en de Nederlandse regering proberen daarbij aan te tonen dat een plafond voor de overheidsschuld niet voor niets bindend opgelegd wordt, dat het ook verstandig is. Bezuinigen leidt – zo is het verhaal – tot meer vertrouwen onder beleggers, tot minder rente-uitgaven voor de overheid, en vervolgens tot meer groei en meer banen. Het voorkomt bovendien dat ‘de rekening’ wordt doorgeschoven naar toekomstige generaties. Bezuinigingen zijn dus niet beperkend voor banen en groei maar juist faciliterend.

TIEN REDENEN TEGEN HET KABINET

Deze voorstelling van zaken is op zoveel manieren intellectueel zwak en politiek leugenachtig, dat de helderheid vereist de bezwaren systematisch op te sommen. Overigens zijn er wel degelijk redenen om overheidsschuld te verwerpen – zoals Marx al aangaf, kan de overheid vermogenden beter belasten dan van ze te lenen – maar dat zijn net niet de redenen die het kabinet geeft. Bij deze een overzicht.

1. Het onderzoek waarop het ministerie van Financiën (MinFin) zich baseert, is ondeugdelijk. De Miljoenennota 2013 haalt het werk

van Rogoff en Reinhart aan. Het belangrijkste artikel van deze economen bleek evenwel meerdere fouten te bevatten, onder andere in hun Excel-sheets.¹ De effecten van overheidsschuld bleken overschat te zijn. Bovendien wordt overheidsschuld volgens deze auteurs pas een mogelijk probleem boven de 90 procent, waar de Nederlandse schuld met 68,6 procent ruim onder zit. Dus zelfs volgens de theoretische inzichten van MinFin heeft Nederland geen probleem.

2. Volgens het CPB heeft Nederland een structureel houdbaarheidsoverschot.² Volgens het CPB zijn dus alle toekomstige overheidsinkomsten tezamen *groter* dan alle toekomstige overheidsuitgaven. Het kabinet volgt in alles het CPB, behalve op dit punt.

3. De rente in Nederland is historisch laag. De rente-uitgaven zijn (daarom) ook zeer laag. Zoals econoom Bas Jacobs stelt: “De staatsschuld is inderdaad gestegen, maar de rente op de Nederlandse obligaties is zoveel meer gedaald dat de overheid nu minder uitgeeft aan rente op de staatsschuld dan in 2008, voordat de crisis begon. Sterker, de overheidsuitgaven aan rente staan op het laagste niveau (in procenten van het bbp) in 43 jaar tijd.”³ Bovendien is er een negatief verband tussen de overheidsschuld en de rente. Een hogere schuld leidde de afgelopen jaren dus *niet* tot een hogere rente, terwijl opeenvolgende ministers van Financiën het tegendeel blijven beweren.

4. De overheidsschuld is historisch niet hoog. Zo was de overheidsschuld hoger in de periode 1950-1962 en 1985-1996, toch geen jaren waarin het slecht ging met Nederland. (Omgekeerd was de overheidsschuld begin jaren

tachtig lager dan de magische 60-procentsgrens, maar dat kon een recessie niet verhinderen.)

5. De enige reden voor de stijging van de overheidsschuld in 2008 van 42,9 procent naar 54,8 procent was de redding van ABN Amro en ING. De enige reden voor de overschrijding van de 3-procentnorm in 2013 (begrotingstekort 5,2 procent) was de redding van SNS Reaal. Dit betekent dus dat het kabinet de 3-procentnorm wel degelijk los laat, maar alleen als het belang van banken daarom vraagt.

6. *Als* Nederland een te grote schuld heeft, dan is bezuinigen slechts een van de twee mogelijkheden. De andere mogelijkheid is om de belasting te verhogen. Daarvoor komen – gezien punt 5 – met name banken in aanmerking. Ook zou de vermogensbelasting verhoogd kunnen worden. Zoals Piketty in *Capital in the Twenty-First Century* opmerkte: “*Europe is the most extreme case: it has both the highest level of private wealth in the world and the greatest difficulty in resolving its public debt – a strange paradox*”.⁴

7. Samenhangend met punt 5: de private (hypotheek-)schulden zijn een veel groter probleem in Nederland dan de overheidsschuld. Private schulden zijn zowel historisch als internationaal vergelijkend hoog. Private schulden leiden tot te grote banken en verminderde overheidsinkomsten (door de renteaftrek). Als het kabinet echt iets aan schulden wil doen, dient het de hypotheekrenteaftrek en de renteaftrek voor bedrijven te schrappen.

8. Het kabinet doet het voorkomen alsof de 3- en 60-procentnormen in het belang van de burger zijn. In werkelijkheid heeft deze regel eerst en vooral als doel om beleggers gerust te stellen die veilig willen

Een lachende minister Dijsselbloem tijdens Prinsjesdag 2014. Ten onrechte, want ook volgend jaar wordt er weer flink bezuinigd door het kabinet Rutte II.

beleggen en zouden kunnen twijfelen aan de kredietwaardigheid van Nederland. Daarbij hebben beleggers geen last van bezuinigingen op onderwijs en zorg.

9. Nederland zit al jaren in een zogenaamde balansrecessie. In een balansrecessie is niet het probleem dat er weinig geproduceerd kan worden, maar dat er minder geproduceerd wordt dan mogelijk is. Dat blijkt uit hoge werkloosheid en lage investeringen. Een balansrecessie komt dus niet door slechte kapitaalgoederen of een slecht opgeleide beroepsbevolking, maar door vraaguitval. Bedrijven investeren niet en huishoudens besteden niet. In zo een crisis moet de overheid juist besteden, anders creëer je hoge werkloosheid.
10. Nederland heeft een betalingsbalansoverschot van circa 9 procent. Dit komt volledig ten goede aan private bedrijven als winst, terwijl de overheid een tekort heeft. Dat is des te meer reden om bedrijven te

belasten. Los daarvan, als Griekenland, Portugal en Spanje meer moeten exporteren dan importeren, dan zullen er toch landen moeten zijn die een betalingsbalanstekort accepteren. Dat zouden vooral landen moeten zijn die al jaren lonen matigen en een betalingsbalansoverschot hebben. Dat zijn precies Nederland en Duitsland. In Europa hoeft niet het fiscale beleid gecoördineerd te worden –zoals Rutte II beweert– maar het loonbeleid. De lonen moeten stijgen in Nederland en Duitsland om het idioot grote betalingsbalansoverschot in die landen te verminderen, *waardoor* Griekenland en andere landen kunnen exporteren.

MOTIVATIE KABINET DEUGT NIET

Samenvattend: de eigen motivatie van het kabinet is gebaseerd op ondeugdelijk onderzoek en wordt niet onderschreven door het CPB. Voor het redden van banken wordt de regel niet gehanteerd. En voor zover er een

schuldenprobleem is, wordt dat gevormd door private schulden. De enige reden om dan toch te bezuinigen is het verkleinen van de overheid en het geruiststellen van beleggers.

BELASTEN VAN VERMOGENS

Dat neemt niet weg dat het veel beter is om vermogende beleggers te belasten in plaats van geld van ze te lenen. Dat was ook de reden dat Marx sceptisch stond tegenover overheidsschuld. Maar zelfs de mogelijkheid van het belasten van vermogens wordt door dit kabinet genegeerd.

STABILITEITS- EN GROEI-PACT OPZEGGEN OF VERANDEREN

Helaas is het onmogelijk om het Stabiliteits- en Groei-pact eigenhandig te veranderen en politiek lastig om het te negeren. In de woorden van de Duitse politicoloog Fritz Scharpf: *“far-reaching changes in the governance of the Monetary Union which have created a regime in which neoliberal policies became structurally entrenched. They no longer depend on actors’ neoliberal convictions and are thus largely immune to theoretical challenges and political opposition.”*⁵ De politieke slotsom is daarmee dat Nederland ofwel het sgp moet opzeggen, ofwel moet pogen om het met andere landen (in bijzonder Italië en Spanje) te veranderen. Dat betekent dat Nederland niet langer optrekt met Duitsland, Finland en Oostenrijk. Zoals zo vaak, begint een economische verandering dus met een politieke koerswijziging.

- 1 Zie T. Herndon, M. Ash en R. Pollin (2013), *Does High Public Debt Consistently Stifle Economic Growth? A critique of Reinhart and Rogoff*, Working paper No. 322 Political Economy Research Institute.
- 2 Zie Bas Jacobs (2014), *CPB nu ook in de greep van budgettaire orthodoxie*, blog www.economie.nl, 4 juli 2014.
- 3 Zie Bas Jacobs (2013), *Rutte jukt over de rentelasten van de Nederlandse overheid*, blog basjacobs.wordpress.com, 7 september 2013.
- 4 Piketty, T. (2014), *Capital in the Twenty-First Century*, p. 540.
- 5 Scharpf, F. W. (2014), *Legitimacy intermediation in the multilevel European polity and its collapse in the eurocrisis*, p. 148.

LEENSTELSEL MAAKT ONGELIJKHEID GROTER

Tekst: Tijmen Lucie

Foto: Sander van Oorspronk

ROOD-jongeren demonstreren tegen het schuldenstelsel.

Per 1 september 2015 wordt de basisbeurs afgeschaft en het leenstelsel – door de SP omgedoopt tot schuldenstelsel – ingevoerd. Jacco Hoekstra, hoogleraar lucht- en ruimtevaarttechniek in Delft, is fel tegenstander van het leenstelsel: ‘Veel studenten zullen vanwege terechte leenangst afhaken.’

› **Het meest gehoorde argument van voorstanders van het leenstelsel is: de studielening, die de basisbeurs vervangt, is geen schuld, maar een investering in je toekomst. Wat vindt u van dit argument?**

‘Het is en blijft een schuld. De basisbeurs was een investering van de overheid in het onderwijs. Maar die verdwijnt, want de minister wil niet meer geld in onderwijs steken. Met het leenstelsel vul je in feite het ene gat met het andere binnen de onderwijsbegroting. Wel investeren zou leiden tot een grotere overheidsschuld. Het is

dus niets anders dan een verschuiving van de lasten, ofwel de overheidsschuld, naar de particulier. Bovendien gebeurt het niet naar draagkracht, dus als individu heb je er niets aan.’

› **Een ander argument is dat de studieschuld wel mee zal vallen.**

‘De gemiddelde studieschuld zal volgens het CPB met 6000 euro stijgen naar 21.000 euro. Dat vind ik – los van dat het getal waarschijnlijk niet klopt – nog steeds een hoop geld. Bovendien wordt het gemiddelde genomen van zeer verschillende groepen studenten. Mbo’ers, hbo’ers en wo’ers, thuis- en uitwonende studenten en alfastudenten (geschiedenis, talen, e.d.) en bètastudenten (natuurkunde, biologie, enz.) worden allemaal op een hoop gegooid. Als thuiswonende student heb je echter veel minder kosten dan een student die op zichzelf woont. En als alfa heb je over het algemeen minder lesuren dan een bèta, dus heb je meer tijd om naast je

studie te werken. Je zou daarom per casus moeten bekijken hoe hoog de studieschuld gaat worden. Als je dan als voorbeeld een uitwonende bètastudent neemt, die netjes op tijd afstudeert, dan kom je al gauw op een schuld uit van 40.000 euro. Hier zie je aan dat middelen zeer misleidend is.’

› **Een derde argument dat vaak door voorstanders wordt gebruikt is: waarom zou de hele maatschappij voor een student moeten opdraaien?**

‘Uiteindelijk heeft de hele maatschappij er baat bij, want de ervaring leert dat iedere investering in het onderwijs zich meerdere malen terugbetaalt. WO- en hbo-banen zorgen ook voor mbo-banen en omgekeerd. Goed onderwijs is net als goede zorg een voorziening waar we met zijn allen voor betalen, maar waar we ook met ons allen van profiteren, dus ook de zoon van de bakker die advocaat wil worden. Mensen die minder verdienen, betalen ook minder mee.’

› **En wat vindt u van de stelling: er moet nu eenmaal bezuinigd worden, dus is er geen ruimte voor extra investeringen.**

‘Daar ben ik het niet mee eens, want het is een politieke keuze om te bezuinigen. Je kunt als overheid extra inkomsten genereren door de economie te stimuleren of door belastingen te verhogen. Het is toch te gek dat alle kosten op de burger afgewenteld worden, terwijl grote bedrijven in Nederland nauwelijks belasting hoeven te betalen? En als je er dan toch voor kiest om te bezuinigen om ruimte te maken voor investeringen, doe dat dan op andere, minder belangrijke zaken dan onderwijs.’

› **Een veelgehoorde vrees is dat het leenstelsel de toegang tot het hoger onderwijs zal bemoeilijken. Deelt u deze angst?**

‘Ja, veel studenten zullen vanwege terechte leenangst afhaken. Als je

DEMONSTRATIE TEGEN SCHULDENSTELSEL

Op vrijdag 14 november is er een landelijke demonstratie tegen het schuldenstelsel, op het Malieveld in Den Haag.

De demonstratie wordt mede georganiseerd door ROOD. Kijk voor meer informatie op www.stophetleensstelsel.nl

ouders twee of drie keer modaal of minder verdienen, is het echt een gok om te gaan studeren. Als je niet slaagt heb je immers een schuld, maar ook als je wel slaagt is het maar de vraag of je een geschikte baan vindt, waar je voldoende mee verdient. Zeker als je ouders niet rijk zijn, is het veiliger om direct te gaan werken. Veel gezinnen hebben meer dan één kind. De ongelijkheid tussen rijk en arm zal groter worden en de sociale stijgingskansen zullen afnemen. Onderwijs zal niet langer het verheffingsmiddel zijn, zoals in de twintigste eeuw. Daarnaast vermindert het leenstelsel de keuzevrijheid. Veel studenten zullen als dat mogelijk is kiezen voor een studie dicht bij huis, waar je veel bij kunt werken. Studies met meer contacturen zullen gemeden worden. Dit betekent dat de ongelijkheid tussen alfa en bètastudies en tussen uit- en thuiswonende studenten zal toenemen.'

› Zal de investering van bijna 1 miljard euro die beschikbaar komt door afschaffing van de basisbeurs zorgen voor een verbetering van de kwaliteit van het hoger onderwijs?

'Dat moeten we nog zien. Tot nu toe is slechts 150 miljoen toegezegd, maar een deel daarvan gaat ook naar het voortgezet onderwijs. Per saldo wordt er in het voorstel dus bezuinigd op het hoger onderwijs. Ook zal de nadruk op excellentie de ongelijkheid tussen universiteiten verder in de hand werken. Dat zien we nu al in het buitenland. Verder vind ik het een drogreden om te stellen dat studenten het geld van het ministerie van Onderwijs gebruiken voor hun eigen levensonderhoud en dat dat beter naar een onderwijsinstelling kan. Dit is een schijntegenstelling, omdat bij de student wel wordt gekeken waar hij het geld aan uitgeeft, maar bij de onderwijsinstelling niet. Terwijl sommige onderwijsinstellingen bijvoorbeeld veel geld uitgeven aan de

vastgoedsector voor hypermoderne glasgevelgebouwen. De basisbeurs geeft de student tijd om te studeren. Dit is dus een investering in de kwaliteit van het onderwijs. Als je de student minder tijd geeft om te studeren, door hem te dwingen meer bij te verdienen, terwijl het rendement en de doorstroming van de universiteit middels prestatieafspraken wel hoog moet blijven, leidt dat zonder twijfel tot een verlaging van de onderwijskwaliteit.'

› Wat zullen de gevolgen zijn voor de economie?

'Ouders zullen de hand op de knip houden, omdat ze gaan sparen voor hun kinderen. Dit zal een negatief effect op de economie hebben, want mensen gaan minder uitgeven. Ouders zullen denken: als ik kan vermijden dat mijn kind een schuld krijgt, dan probeer ik dat. Ook afgestudeerden zullen minder uitgeven, omdat zij hun schulden moeten aflossen. Bij dit soort maatregelen wordt voorbij gegaan aan wat voor impact ze hebben op het gedrag van mensen. Alles bij elkaar remt dit economisch herstel.'

› Gaan we dan langzamerhand de kant van de VS op?

'Het is een stap in de richting van de VS, terwijl ze daar nu vrezende voor de volgende oninbare schulden crisis: de studieschuldencrisis. Verschil is wel dat de leningen in Nederland vooralsnog door de overheid worden verstrekt en in de VS door particuliere instellingen, onder minder gunstige voorwaarden. Maar feit is wel dat de niet-inbare schulden op de overheidsbegroting van morgen komen. Als de politiek als reactie daarop besluit om

Foto: Sam Reintmeester

Jacco Hoekstra is hoogleraar lucht- en ruimtevaarttechniek aan de TU Delft. Hij gaf dit interview (op persoonlijke titel) vanwege zijn zorgen omtrent uitwonende bètastudenten.

het leenstelsel te privatiseren, dan dreigt dezelfde problematiek als in de VS, maar zover zijn we hier gelukkig nog niet.'

› U stelt dat de basisbeurs moet blijven en zelfs verhoogd zou moeten worden. Leg dat eens uit?

'Nu bestaat er ook al een verschil tussen studenten met en zonder schulden, omdat de basisbeurs te laag is. Sinds de jaren tachtig is de hoogte van de werkelijke waarde van de basisbeurs immers al meer dan gehalveerd. Om gelijke kansen voor iedereen te creëren kan de overheid twee dingen doen: het collegegeld afschaffen, zoals in Duitsland is gebeurd, of de basisbeurs verhogen. Met een basisbeurs van 500 of 600 euro per maand zorg je ervoor dat iedereen echt gelijke kansen heeft om te studeren en schulden te vermijden, ongeacht het inkomen van de ouders, je woonplaats of de studielast. Dat is eerlijk, want dan bepalen talent en inzet je kansen op maatschappelijk succes, en niet de plek waar je geboren bent. Dat is nu niet zo.'

› Denkt u dat het tij nog te keren valt?

'Ik ben daar pessimistisch over. De PvdA is voor het schuldenstelsel en er zijn verschillende partijen die de coalitie willen helpen, ook in de Eerste Kamer. Ik hoop op voldoende tegenstand dan wel verzachtende maatregelen, bijvoorbeeld aflossing via het bruto inkomen, waardoor de overheid toch haar steentje bijdraagt aan het aflossen van de studieschuld. Een andere mogelijkheid is nog dat de plannen worden uitgesteld vanwege de te haastige invoering en de vele onzekerheden, zoals ook de Raad van State onlangs stelde.'

› Verwacht u nog iets van maatschappelijk protest?

'Het probleem is dat de huidige studenten grotendeels gespaard blijven en dat de middelbare scholieren en hun ouders, zich niet bewust van wat komen gaat, nogal afwezig zijn in het debat. Waar ik op hoop, is dat mensen die kinderen hebben of de huidige studenten in actie komen. Ik verbaas me wel over de geringe weerstand bij de politieke partijen. In beide Kamers zijn de tegenstanders in de minderheid. Dat vind ik bij zo'n ingrijpende maatregel zorgelijk.'

Foto: Peter Hiliz / Hollandse Hoogte ©

Een moeder die haar huur niet meer kunnen betalen wordt met haar kind de woning uitgezet.

HUURSCHULDEN, EEN GROEIEND PROBLEEM **‘WONINGCORPORATIES** **LUIDEN WEL ERG** **MAKKELIJK DE NOODKLOK’**

Tekst: Peter Sas en Hans van Heijningen

In februari 2013 sloten VVD, PvdA, D66, SGP en ChristenUnie het Woonakkoord. Een van de afspraken betreft de verhuurderheffing, een flink bedrag dat woningcorporaties jaarlijks aan de Rijksoverheid moeten betalen. Ze zeggen daardoor gedwongen te zijn om elk jaar de maximale huurverhogingen toe te passen. Daarbovenop geeft het Woonakkoord de corporaties de mogelijkheid te geven om de huren harder dan de inflatie te laten stijgen.

Wat betekent het Woonakkoord voor de huurders? Is het aantal mensen met huurschulden toegenomen? Wat kunnen de huurders doen om zich tegen de automatische huurverhogingen te verzetten? *Spanning* sprak hierover met Winnie Terra van de Huurdersvereniging Amsterdam (HA), de koepelorganisatie van de lokale Amsterdamse huurdersverenigingen. De HA behartigt de belangen van huurders bij de gemeente, de corporaties en de stadsdelen. Het bestuur van de HA bestaat geheel uit vrijwilligers.

› **Wat betekenen de huurverhogingen van de afgelopen jaren voor de huurders?**

‘Voor mensen met weinig geld is het een ramp. Kijk, voor de zittende huurders valt het allemaal wel mee. Natuurlijk, als je moet rondkomen van een minimuminkomen, dan is een jaarlijkse huurverhoging van een paar procent al behoorlijk heftig. Maar de meeste mensen met een gemiddelde huur, dus rond de 475 euro, kunnen dat nog wel opbrengen. De écht hoge huurverhogingen zie je bij mensen die gaan verhuizen. Als je van de ene sociale huurwoning verhuist naar de andere, dan krijg je opeens te maken met de maximale huur die corporaties voor een sociale huurwoning mogen vragen, namelijk 700 euro. Als je huur eerst 300 of 400 euro was, dan is dat natuurlijk een gigantische stijging. Stel, je verdient 1.200 euro netto in de maand, dan is een huur van 700 euro echt te veel. Dan hou je maar 500 euro over voor je overige uitgaven, zoals eten, gas, water en licht, belastingen etc. Dan heb je nog wel recht op huurtoeslag, maar dat is dan misschien 270 euro per maand, dat is niet echt veel. Het is een feit dat deze huurders ongeveer de helft of soms meer van hun inkomen aan huur kwijt zijn. Geld voor iets extra’s, zoals vakantie of lidmaatschap van een sportclub, is er dan niet meer.’

› **Zijn het alleen de minimuminkomens die door de huurverhogingen in problemen komen?**

‘Ook de situatie van mensen met een modaal inkomen is soms schrijnend. Stel, je bent alleenstaand en je verdient 1.800 euro netto per maand. Als je dan verhuist naar een sociale huurwoning, dan moet je ook ineens

MIJN HUUR IS TE DUUR

Onder meer de SP-afdeling Amsterdam is een enquête gestart om inzicht te krijgen in wat voor gevolgen de huurverhogingen hebben voor huurders. Zie voor meer informatie: amsterdam.sp.nl/form/mijn-huur-is-te-duur

een huur van 700 euro per maand ophoesten. Maar je zit dan wel net boven de huurtoeslaggrens, dus huurtoeslag krijg je dan niet. Dan hou je net iets meer dan 1.000 euro per maand over. Daar moet je alles van betalen: voedsel, gas, water en licht, servicekosten, belastingen etc. En stel, je hebt gestudeerd en je hebt een studieschuld van 100 euro per maand, dan hou je maandelijks een bedrag over van ongeveer 100 euro. Dat is niet veel. Ook zij kunnen dus nog maar net de eindjes aan elkaar knopen. Als je dan opeens onvoorziene kosten hebt, bijvoorbeeld omdat je wasmachine kapot gaat, dan heb je een probleem.’

› **Zijn er precieze cijfers bekend over huurschulden en huisuitzettingen in Amsterdam?**

‘Nee, helaas niet. We hebben alleen cijfers over de periode voordat het Woonakkoord werd gesloten, de nieuwe cijfers worden pas volgende maand gepubliceerd. Wel bekend zijn landelijke cijfers die recent zijn gepubliceerd door Aedes, de landelijke vereniging van woningcorporaties. In een rapportage over de eerste maanden van 2014 vermeldde deze dat 30 procent van de huurders bij corporaties nu al geld tekortkomt voor de noodzakelijke uitgaven. Dat is een ontzettend hoog percentage! Daar komt bij dat wij eigenlijk geen zicht hebben op wat er gebeurt met de huurders bij particuliere verhuurders. Dat komt omdat de particuliere verhuurders niet verplicht zijn om cijfers over huurachterstanden, huisuitzettingen en dergelijke centraal te melden. Het kan dus best zo zijn dat het percentage huurders dat geld tekortkomt voor de noodzakelijke uitgaven hoger ligt dan 30 procent. Voor Amsterdam ligt dat zelfs voor de hand.’

› **Kunnen we nog meer huurverhogingen verwachten in de toekomst?**

‘Zeker weten. Er komt een belangrijke wijziging in het puntenstelsel dat gehanteerd wordt om de maximale huur van een woning te berekenen. In de toekomst gaat namelijk ook de WOZ-waarde van een huis meetellen. De WOZ-waarde (Waardering Onroerende Zaken: –red.) is een indicatie van de marktwaarde van een huis, dus wat het huis op de vrije markt zou opbrengen. Dan gaat het niet alleen om de staat van het huis, hoe groot het is en of het goed onderhouden is, maar ook om de ligging ervan, of het in een mooie buurt ligt, en of er veel vraag naar zal zijn. Wij maken ons daar grote zorgen over. Zeker in de populaire wijken van Amsterdam zal deze nieuwe rekenmethode tot een huurexplosie leiden. Stel, je huurt een simpele etage die toevallig aan een gracht ligt. Dan kan het straks weleens gebeuren dat je woning niet meer telt als sociale huurwoning. Natuurlijk, zolang je een huurcontract hebt, mag de huur niet zomaar verhoogd worden. Maar bij verhuizing zal dit zeker gaan gebeuren. Daardoor gaan we in Amsterdam heel veel sociale huurwoningen verliezen, ook bij de corporaties.’

› **Hoe gaan de corporaties om met huurschulden?**

‘In het verleden werden er wel mensen met huurachterstanden op straat gezet, maar dat doen ze nu veel minder. Als iemand nu twee maanden de huur niet betaalt, gaan ze er direct op af om een gesprek te hebben. De corporaties hebben daarvoor speciaal medewerkers in dienst genomen, die mensen met huurschulden moeten begeleiden. Ook worden nieuwe huurders uitvoerig gescreend. Mensen moeten dan salarisstroompjes, bankafschriften en dergelijke laten zien. Er wordt dan gekeken hoe groot de kans is dat mensen huurschulden krijgen. Mensen die van een bijstandsuitkering afhankelijk zijn en in een zwakke positie zitten, mogen dan wel de woning huren, maar alleen als ze meewerken met het Samen-DOEN-programma van de gemeente. Huurders worden dan geholpen bij zaken als budgetbeheer en schuldsanering. Op die manier zijn de corporaties actief bezig om huurachterstanden te beperken. Dat schijnt deels te werken. Maar deels ook niet. Na enkele maanden blijken sommige

huurders toch een huurachterstand te hebben. De corporaties zeggen dat ze niet snappen hoe dat kan: “We hebben die mensen toch uitgebreid gescreend?” Tja, wij hebben daar wel een idee over. Zou het misschien niet komen doordat de huren simpelweg te hoog zijn? Mensen houden immers maar weinig over als ze van een netto maandinkomen van 1.200 euro een huur van 700 euro moet betalen. Je kunt als corporatie wel medewerkers in dienst nemen om te voorkomen dat mensen huurachterstanden krijgen, maar je kunt beter de huren wat verlagen. Geef de mensen wat adem, zodat ze ongeveer 150 euro in de maand overhouden en een buffer hebben. Maar dat doen de woningcorporaties niet zo makkelijk.’

› **Hoe kijk je aan tegen de toekomst van de huurdersverenigingen?**

‘Het kader van de huurdersverenigingen moet jonger en activistischer worden. Persoonlijk maak ik mij daar zeer sterk voor, onder andere door mensen die actief zijn op het gebied van huren te introduceren bij lokale huurdersverenigingen. Laatst heb ik nog een jongen gematcht aan de huurdersvereniging West. Die jongen was heel actief in een straat waar particuliere eigenaren huurders eruit gooiden om er studentenwoningen van te maken en hij is nu actief bij de lokale huurdersvereniging. In Zuid is er onlangs zelfs een heel nieuwe huurdersvereniging opgericht. Dat is een eerste succes, maar als het aan ons ligt zeker niet het laatste. We gaan veel meer huurdersacties organiseren en dan vooral ook ludieke, mediagenieke acties. Niet alleen maar posters achter de ramen, want wie kijkt daar nog naar, welke journalist pikt dat op? Ook is het een idee om in de toekomst huurdersverenigingen per straat of per buurt op te gaan richten. Dat is veel makkelijker, overzichtelijker. Dan zijn de mensen er ook veel meer bij betrokken. Voor mensen in dezelfde straat is het immers makkelijker om met elkaar contact te zoeken. De slagvaardigheid is dan groter. En wij kunnen dan als koepel zeggen: we hebben wel 800 leden!’

› **Amsterdam heeft nu een SP-wethouder in de persoon van Laurens Ivens. Hij heeft onder andere Bouwen, Wonen en Wijkaanpak in zijn**

Foto: Archief Winnie Terra

Winnie Terra is sinds twee jaar bestuurslid bij de Huurdersvereniging Amsterdam. Zij studeerde sociologie en werkt als opbouwwerker in Amsterdam-Noord.

portefeuille. Denk je dat hij veel verschil kan maken voor de Amsterdamse huurders?

‘Zeker weten, vooral ook omdat hij veel meer macht krijgt dan vorige wethouders. Want door de nieuwe Herzieningswet krijgen de gemeenten nu de regie over de corporaties. Ivens kan daarom actief dingen gaan eisen van de corporaties. Hij kan bijvoorbeeld zeggen: ik wil dat jullie tienduizend sociale huurwoningen tot 300 euro per maand aanbieden voor mensen met weinig geld. Tot nu toe hebben de corporaties zich steeds achter de verhuurderheffing kunnen verschuilen als ze de vraag kregen of de huren wel zoveel moesten stijgen. Maar daar hebben wij onze twijfels bij. Wij hebben zelf, op basis van de beschikbare cijfers, de berekeningen gedaan en daaruit bleek dat de corporaties – met de huurverhogingen van de afgelopen drie jaar – nu al de verhuurderheffing kunnen betalen. Daarvoor hoeven de huren dus niet verder verhoogd te worden. De corporaties zeggen dat dat niet klopt, dat het water hen aan de lippen staat. Tja, prik daar maar eens doorheen. Dan moet je echt in de boeken van de corporaties kunnen kijken. Ik mag dat niet, maar Ivens mag dat nu wel, dankzij de Herzieningswet. Hij kan nu tegen de corporaties zeggen: toon maar eens aan dat jullie geen geld hebben voor goedkopere huurwoningen. En als de corporaties dat dan niet honderd procent duidelijk kunnen

maken, dan moeten ze bij wijze van spreken gewoon doen wat Ivens zegt. Natuurlijk moet hij daarvoor wel draagvlak krijgen in het college, en dat kan lastig zijn met VVD en D66 als coalitiepartners. Het is aan Ivens om de argumenten te vinden, om de anderen te overtuigen. Wij helpen hem daar graag bij.’

› **Kortom, de corporaties zijn dus rijker dan ze het doen voorkomen?**

‘De noodklok wordt wel erg makkelijk geluid bij de corporaties. Het is altijd drama. De corporaties blijven sociale huurwoningen verkopen, simpelweg omdat ze daar op korte termijn flink aan verdienen. Ik vind dat heel heftig. Ze maken het niet alleen de huurders moeilijk, ook de stad wordt ingrijpend veranderd. Ik heb ooit eens een coalitiepartner van Amsterdam-Centrum horen zeggen: “Als je geen geld hebt, dan ga je maar in Purmerend wonen.” Toen ik dat hoorde werd ik zo kwaad dat ik tranen in mijn ogen kreeg. Veertig procent van de Amsterdammers wordt zo gediskwalificeerd. Als we niet oppassen, dan is Amsterdam straks een gesegregeerde stad, waar alleen de rijken in de populaire wijken binnen de ring mogen wonen, en de mensen met minder geld daarbuiten. Daarom hameren wij er op dat er zeker 30 procent aan sociale huurwoningen moet blijven binnen de ring. Daar willen veel partijen in de gemeenteraad 15 procent van maken. Dat vinden wij veel te weinig. De politiek en de corporaties zeggen dan: we hebben nog 231.000 sociale woningen in Amsterdam, dat is meer dan genoeg. Maar een kwart daarvan is particulier, die moet je niet meetellen, want daar gaat de politiek niet over. Het is heel belangrijk dat Ivens dat beseft. Hij moet het debat hierover heel scherp voeren. De politiek heeft alleen wat te zeggen over de voorraad sociale huurwoningen bij de corporaties. De sociale huurwoningen in de particuliere sector ben je over tien jaar kwijt. Als de corporaties doorgaan met het verkopen van sociale huurwoningen, dan hebben we over tien jaar misschien nog maar 50.000 sociale huurwoningen over in Amsterdam binnen de ring. Is dat wat de politiek wil? Ik hoop het niet.’

JOHAN HUIZINGA POLITIEK IS GEEN SPELLETJE

Tekst: Ronald van Raak Foto: Spaarnestad Photo / Hollandse Hoogte ©

'Het spel is onloochenbaar. Men kan bijna al het abstracte loochenen: recht, schoonheid, waarheid, goedheid, geest, God. Men kan den ernst loochenen. Het spel niet ... De dieren kunnen spelen, dus zij zijn reeds meer dan mechanismen. Wij spelen, en weten, dat wij spelen, dus wij zijn meer dan enkel redelijke wezens, want het spel is onredelijk ... De groote oorspronkelijke activiteiten van menselijke samenleving zijn alle reeds doorweven van spel.'

Historicus Johan Huizinga schreef in 1938 een opmerkelijk boek, *Homo ludens*, de 'spelende mens'. Evolutiebiologen noemen onze soort homo sapiens, de 'verstandige' of 'wijze' mens, een term die aangeeft dat wij de wereld bestuderen en naar onze hand proberen te zetten. Maar mensen leven vaak niet volgens een vooropgezet plan.

Vaak leren we spelenderwijs wat werkt – en vooral wat niet. Dat spel valt volgens deze historicus niet te loochenen, omdat het bepaalt hoe we met elkaar omgaan en met elkaar samenleven. Ook de politiek is een spel. Huizinga was eind jaren dertig een warm pleitbezorger van de parlementaire democratie, die in deze tijd zwaar onder vuur lag. In Duitsland had Hitler in 1933 het parlement gesloten, maar ook in Nederland groeide de kritiek op de besluiteloosheid van de Tweede Kamer. Huizinga benadrukte juist de effectiviteit van het parlement: 'Er is een voortdurende match gaande, waarbij bepaalde matadors elkander schaakmat trachten te zetten, onverminderd 's lands belangen, die zij daarmee in vollen ernst dienen.' Huizinga geldt als een conservatieve denker, maar was een vernieuwende historicus. Historici hielden zich lange tijd vooral bezig met de beschrijving van politieke processen, van heersers en strijd, wetten en oorlogen. Huizinga

Johan Huizinga.

was erg geïnteresseerd in de geschiedenis van de cultuur, zoals blijkt in de *Herfstij der Middeleeuwen* (1919), waarin hij liet zien hoe anders mensen in de late Middeleeuwen leefden en dachten. Veel directer en emotioneler dan nu, omdat 'des levens felheid' veel groter was, in geloof en strijd, in liefde en dood.

Tijdens de economische crisis als gevolg van de beurscrash in Amerika en na de opkomst van de nazi's in Duitsland waagde de historicus zich aan een analyse van zijn eigen cultuur. Daarover was zijn oordeel hard. In *In de schaduwen van morgen* (1935) beschreef Huizinga hoe massamedia en massaproductie afbreuk doen aan onze morele standaarden en aan ons kritisch vermogen: 'De denkbeelden van den dag eischen werking à la minute. Terwijl de groote ideeën in deze wereld altijd zeer langzaam zijn doorgedrongen.' 'Werking à la minute' is het kenmerk van de media-democratie.

In het parlement ondervragen politici elkaar, wegen zij elkaars argumenten

en proberen zij tot overeenstemming te komen. Dit debat is een spel waarin politici elkaar proberen af te troeven, maar daarmee dienen zij volgens Huizinga 'in vollen ernst' het algemeen belang. In de media-democratie doen politici los van elkaar beweringen, die niet worden weersproken en niet leiden tot een uitkomst. Hier overheerst het politieke eigenbelang. In de afgelopen jaren heb ik een verandering gezien in de verhouding tussen media en parlement. Eerst werden problemen vooral besproken in de Kamer, waarvan verslag werd gedaan in de krant. Nu zie je dat politici problemen steeds vaker bespreken in de media, een discussie die vervolgens in het parlement wordt afgerond. Onze parlementaire democratie wordt daarmee steeds meer een media-democratie. Dat is een ander spel, met andere spelregels.

In de massamedia is weinig ruimte voor oplossingen, maar veel aandacht voor conflicten. Liefst tussen bekende personen, over eenvoudige kwesties. In de media worden maatschappelijke problemen vaak wedstrijdjes tussen personen: wie praat met wie, wie hebben een conflict, wie 'scoort' wel en wie niet? Bij dat spel horen ook het strategisch lekken van informatie, het beoordelen van debat-trucjes en het toekennen van cijfers en sterretjes aan politici.

Als ik zie hoe in de media verslag wordt gedaan van de vaak stroperige en langdurige debatten in de Tweede Kamer zie ik vooral snapshots, van politici die spreken in oneliners en die elkaar vooral vliegen proberen af te vangen. Huizinga zou dit *puerilisme* hebben genoemd, een term die verwijst naar zowel 'kinderachtig' als 'kwajongensachtig'. Politiek is een spel, daarbij horen ook wedstrijdjes. Maar politiek moet geen spelletje zijn, waarbij die wedstrijdjes de kern worden.

BASISINKOMEN GEEN OPLOSSING VOOR ARMOEDE

Tekst: Paul Ulenbelt Foto: Images Money / flickr CC

Naar aanleiding van het interview met mij in het vorige nummer van *Spanning* zijn enige reacties binnengekomen van mensen die vinden dat de SP het basisinkomen moet omarmen. In dit artikel betoog ik waarom zij ongelijk hebben als zij menen dat je met een basisinkomen voor iedereen de armoede oplost.

De discussie over het basisinkomen laait op. En dat is logisch. Als onzekerheid toeneemt, worden ideeën die zekerheid beloven omarmd. Dat is bij deze crisis niet anders dan bij de grote crisis in de jaren tachtig, toen de werkloosheid nog hoger was dan nu. Ook toen werd veel over een basisinkomen gesproken, tot in de Tweede Kamer toe. Het idee van een basisinkomen voor iedereen is het oudste idee om zekerheid te bieden en armoede te bestrijden. In 1796 stelde filosoof Thomas Paine het al voor. Daarna is het idee nog vaak aangehaald. Maar het onvoorwaardelijk basisinkomen is nergens ter wereld ingevoerd. En daar zijn goede redenen voor.

LET OP DE POLITIEKE AGENDA'S

Recent schreef Rutger Bregman het boek *Gratis geld voor iedereen* en maakte tv-programma Tegenlicht een aantal uitzendingen over het basisinkomen. Terwijl PvdA en VVD de sociale zekerheid verder afbreken, wordt de roep om zekerheid in de vorm van een zeker inkomen steeds luider. Dat is bemoedigend. Maar het ontslaat ons niet van de plicht om precies uit te zoeken wie nu precies wat bedoelt met het basisinkomen en op welke politieke agenda het staat.

Een van de belangrijkste argumenten van mensen die vinden dat de SP het basisinkomen moet omarmen, is dat de partij eigenlijk allang voorstander

is van een basisinkomen, omdat de SP zekerheid wil geven aan mensen die niet kunnen werken. Die zekerheid moet er zijn, maar het basisinkomen biedt dat niet. Daarvoor hebben we de bijstand, de AOW, uitkeringen voor nabestaanden en voor werkloosheid en arbeidsongeschiktheid. Dat deze uitkeringen worden verlaagd, terwijl ze juist moeten worden verhoogd, staat voor de SP als een paal boven water. Maar pleitbezorgers van het basisinkomen willen juist van die uitkeringen af. En ook van kinderbijslag, huurtoeslag en zorgtoeslag. Het idee van het basisinkomen is simpel. Stop al het geld voor uitkeringen en toeslagen in een pot en verdeel die pot gelijk over alle inwoners van Nederland. Dus niet alleen over mensen die het nodig hebben, maar ook over hen die het niet nodig hebben. Bijkomend voordeel is volgens hen dat we alle bureaucratie rond uitkeringen en toeslagen kunnen aanschaffen. Voor dat laatste valt zeker wat te zeggen. Het levert minder fraude op en voorkomt naheffingen omdat er eerder te veel toeslag is ontvangen.

ARMOEDEGRENS

Je hoeft geen groot rekenwonder te zijn om in te zien dat het verdelen van de pot uitkeringen over alle mensen leidt tot een lagere uitkering voor mensen die deze echt nodig hebben. Allerlei berekeningen die zijn gemaakt komen er op uit dat de hoogte van het basisinkomen onder of net boven de armoedegrens ligt.

Een dergelijk basisinkomen is te laag. Het is te veel om dood te gaan, maar te weinig om fatsoenlijk van te leven. Met de verdeling van de pot uitkeringen en toeslagen kom je uit op circa 700 euro. Begin dit jaar constateerde het Nibud dat gezinnen die rond moeten komen van een bijstandsuitkering iedere maand 50 euro te weinig hebben om van rond te kunnen komen. Een alleenstaande in de bijstand gaat er bij 700 euro 20 euro op vooruit, maar iemand met AOW gaat er al gauw een paar honderd euro per maand op achteruit. Dat geldt ook voor mensen met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering.

LIBERALE VOORSTANDERS

Je zult misschien denken: wat flauw om te praten over 700 euro per maand, want het basisinkomen moet veel hoger liggen. Dat kan, maar daarbij moet je bedenken dat het verhogen van het basisinkomen voor iedere Nederlander met 100 euro per maand, 20 miljard per jaar kost. Er zijn mensen die genoeg verdienen en nog niet eens merken dat ze 100 euro extra krijgen, terwijl je met 20 miljard euro de armste 666.000 Nederlanders ook een uitkering zou kunnen geven waarvan ze kunnen rondkomen. Hiermee kun je de armoede in Nederland in een klap oplossen.

Liberaal voorstanders zijn juist voor een laag basisinkomen. Rutger Bregman is geen liberaal (al ben ik daar niet zeker van), maar vindt dat ook. In zijn boek *Gratis geld* schrijft hij: 'Een van de charmes van het basisinkomen is dat het de armen, die nu vaak beter af zijn met een uitkering, stimuleert een betaalde baan te zoeken.' (Bregman, *Gratis Geld*, p. 66) Of er werk is, of mensen niet kunnen werken, het deert niet. Bregman gaat nog verder: 'Overigens zou bij invoering ook het minimumloon kunnen worden afgeschaft'. En zo denken veel liberale voorstanders er ook over.

ARMOEDE IS GEEN PERSOONLIJKHEIDSKENMERK

Een inmiddels beroemde proef met een 'basisinkomen' is het Minecom-project in het Canadese dorpje Dauphine. De armste 3000 inwoners kregen hier 4 jaar lang een uitkering, zonder verdere voorwaarden. Omgerekend was dit bedrag 19.000 dollar per jaar, ruim 15.000 euro. De experimenten met een uitkering in Canada (en ook in de Verenigde Staten), waren vooral experimenten met bijstand. Het armste deel van de bevolking kreeg de zekerheid van een vast inkomen. Deze mensen werden geholpen. Ze verbrasten het geld niet en deden er verstandige dingen mee. Maar het was geen basisinkomen, want niet iedereen kreeg het. Het leek dus meer op de bijstand die wij al sinds 1963 kennen. Wie in armoede leeft, heeft een gebrek aan geld. Armoede is geen persoonlijkheidskenmerk, armen zijn geen andere menssoort. Als ze geld

hebben doen ze er verstandige dingen mee. In ieder geval maken ze geen dommere beslissingen dan mensen met geld. Wie dagelijks de hele dag moet puzzelen om rond te komen, heeft geen tijd om een stap vooruit te zetten. Tobben over de volgende dag geeft geen toekomst. Zij verdienen ons geld. Niet zij die het niet nodig hebben.

HOE EERLIJK IS HET BASISINKOMEN?

Het basisinkomen is voor iedereen. De vraag die we onszelf moeten stellen is hoe eerlijk het is om aan een jonggehandicapte die nooit een baan zal krijgen 700 euro te geven en ook aan een manager die tonnen per jaar krijgt. Een basisinkomen leidt dus niet tot meer gelijkheid. Integendeel, er komt geld terecht bij mensen die het niet nodig hebben. We moeten het geld dat we met ons allen hebben dus eerlijk verdelen. Want inkomenszekerheid zorgt ervoor dat mensen gezonder gaan leven, zich prettiger voelen, gemakkelijker gaan studeren en eerder vrijwilligerswerk gaan doen. Al deze zaken staan haaks op het huidige kabinetsbeleid dat er steeds meer voor zorgt dat mensen leven om te werken, niet werken om te leven. Juist daarom is de SP voor een inkomensafhankelijke zorgpremie, voor goed en gratis onderwijs, voor een rem op de 24-uurs-economie en tegen het idee dat mensen met een baan zich voor een schijntje suf moeten werken. De werkende armen.

De motieven van degenen die kritiek hebben op wat ik eerder in *Spanning* heb betoogd, zijn oprecht. Zij willen armoede bestrijden. Ik ook. De SP is ervoor opgericht.

Maar het gelijk verdelen van geld over mensen die het wel en niet nodig hebben kun je niet socialistisch noemen. Het basisinkomen belooft een individualistische oplossing voor een collectief probleem. Uitvoering van die belofte is armoede. Armoede moeten we op een solidaire manier bestrijden. Niet de pot van armen verdelen onder allen, maar de vette pot van enkelen verdelen onder wie het wel nodig hebben.

WE HEBBEN TOCH NIETS TE VERBERGEN?! PRIVACY-DEBAT GEKAAPT DOOR DE (ON)SCHULDVRAAG

Tekst: Arda Gerkens Foto: SamsungTomorrow / flickr CC

Het woord privacy is aan devaluatie onderhevig. Slechts een betrekkelijk kleine groep lijkt zich druk te maken over privacy en daarmee voelt menig data verzamelende organisatie zich gelegitimeerd om zoveel mogelijk informatie van mensen te vergaren. In het huidige debat is het belangrijk te benadrukken dat de bescherming van privacy voorop moet staan. Iedereen heeft namelijk wel iets te verbergen.

Informatie- en communicatietechnologieën, zoals het internet, zijn binnen een relatief kort tijdsbestek het zenuwstelsel van onze moderne economie, cultuur en maatschappij geworden. Bijna alle facetten van onze samenleving worden via internet geregeld. In toenemende mate maakt ook de overheid gebruik van de digitale mogelijkheden. In 2017 moeten alle overheidsdiensten digitaal worden aangeboden. Dat vraagt een enorme inspanning van de zijde van de overheid om deze data en de privacy van de burgers goed te beschermen. Bescherming van de privacy is immers een grondrecht en vastgelegd in onder andere artikel 10 van de grondwet. De overheid is momenteel echter niet in staat dit recht te bewaken. Dit is de overheid slechts ten dele te verwijten. Niemand kon twintig jaar geleden voorzien dat internet in grote mate ons privéleven zou binnendringen. Ook konden we niet weten dat burgers op zo'n eenvoudige wijze informatie zouden weggeven. We wisten al helemaal niet dat die informatie vervolgens gebruikt zou worden voor het analyseren van gebruikerspatronen op het internet. In plaats van deze ontwikkeling een halt toe te roepen en in te grijpen, zag de overheid een nieuwe kans. Want

wat Google, Facebook en Microsoft kunnen, dat kan de overheid ook.

INTERNET GOVERNANCE FORUM

Op 3 september nam ik deel aan de workshop *Privacy as Innovation* op het *Internet Governance Forum* 2014. Tijdens deze workshop ontmoette ik jongeren die zich ter voorbereiding op de workshop verdiept hadden in het onderwerp privacy. Ze noemden Facebook en WhatsApp als voorbeeld van goede privacy beschermende diensten. Dit geeft de nonchalante houding weer die veel burgers hebben ten aanzien van de bescherming van hun gegevens. Immers, juist deze veelgebruikte sociale media slaan massaal gegevens op om ze vervolgens te gebruiken voor commerciële doeleinden. Facebook houdt bij welke websites je bekijkt en biedt vervolgens door middel van *datamining* specifieke reclame aan. Facebook Messenger en WhatsApp hebben, zonder dat veel mensen zich hiervan bewust zijn, toegang tot alle data op je telefoon, je WiFi-verbinding, je foto's en je camera. De eerst wat geschrokken jongeren haalden even later hun schouders op, wat maakt het eigenlijk uit dat Facebook dat allemaal kan zien?

DE BESCHERMING VAN PRIVACY MOET VOOROPSTAAN, OOK AL HEBBEN WE (N)IETS TE VERBERGEN

De reacties van de jongeren kun je exemplarisch noemen voor het debat over privacy, waarbij het vooral draait om de gedachte dat we niets te verbergen hebben. Het heersende idee is dat de inbreuk op onze privacy niet erg is, omdat we toch niets te verbergen hebben. Hier liggen twee dubieuze veronderstellingen aan ten grondslag: niet alleen wordt onterecht aangenomen dat het gerechtvaardigd is om veel data van burgers te verzamelen, maar ook wordt verondersteld dat het slecht is om iets te

verbergen. Deze laatste veronderstelling gaat ervan uit dat wanneer je wel iets te verbergen hebt, dat fout is. Maar klopt dit wel? Heeft de jongen die een relatie heeft met een andere jongen, maar zijn ouders het nog niet durft te vertellen, recht om te wachten met het uit de kast komen? Ja. Heeft de vrouw die mishandeld wordt door haar man en geld spaart om bij hem weg te gaan recht op privacy? Ja. Heeft de man die solliciteert naar een andere baan en dat nog niet aan zijn baas verteld heeft om de werkverhouding niet te verstoren recht op privacy? Ja. Deze mensen hebben allemaal iets te verbergen en zij doen dit dan ook met een legitieme reden.

ONDUIDELIJK WAT DE OVERHEID DOET MET BESCHIKBARE DATA

Het gebrek aan echte aandacht voor de privacy van de burger is stuitend. De digitale ontwikkeling gaat zo snel dat we het menselijkerwijs haast niet kunnen bijhouden. De grootste impact van de digitale wereld staat ons nog te wachten, die van *The Internet of Things*. Straks is alles via het internet met elkaar verbonden. Dit betekent dat – nog veel meer dan nu al het geval is – ons hele leven digitaal te traceren is. We moeten ons afvragen wat de overheid doet met alle verzamelde data. Hoe ver mag de overheid precies gaan met het opvragen van informatie van de aanbieders van diensten die digitaal traceerbaar zijn? Door nieuwe technieken wordt de overheid in staat gesteld een kijkje achter de voordeur te nemen, zonder daadwerkelijk een huis te hoeven binnengaan (of hier toestemming voor te vragen). Gaat de sociale dienst straks alle gegevens opvragen van mensen die een bijstandsuitkering of AOW hebben om te zien of zij niet bovengemiddeld energie verbruiken, of om aan te tonen dat zij illegaal samenwonen? Of vraagt de overheid van Siemens door te geven wat er in

diezelfde huishoudens in de koelkast staat? En bewijzen dan een paar flessen dure witte wijn, dat de persoon bijverdient? We moeten ons afvragen wat voor samenleving hiermee wordt gecreëerd. Is dit de samenleving die we voor ogen hebben? Het credo van *minder overheid* gaat kennelijk niet op wanneer het gaat over het controleren van de burger.

TOEZICHT OP DE INLICHTINGDIENSTEN

Inlichtingendiensten zullen altijd nodig zijn. Spionage is van alle tijden en kan van belang zijn voor de nationale veiligheid. Het is echter buitenproportioneel om honderd procent van de mensen in de gaten te houden, wanneer het slechts een veel kleiner deel van onze bevolking is dat daadwerkelijk in de gaten gehouden dient te worden. Van groot belang is en blijft dat het doorzoeken van data onder democratische controle staat en gelegitimeerd is door de wet. Het toezicht op het aftappen van geheime diensten is tot op heden vooral een toets op wettelijke naleving. Gezien de nieuwe technieken om data die alle

facetten van het moderne leven onthullen af te tappen, op te slaan en voor onbepaalde tijd te gebruiken – waarmee bovendien een omkering van de bewijslast wordt verwezenlijkt – zou het toezicht breder dan slechts juridisch en technisch moeten zijn. Daarnaast zou er ook een doelmatigheidstoets moeten plaatsvinden.

DECENTRALISATIES

Elke verandering op bestuurlijk niveau brengt nieuwe uitdagingen op het gebied van privacy met zich mee. Door de drie grote decentralisaties worden gemeenten opgezadeld met veel nieuwe taken en een uitermate krap budget. De uitvoering van de Wmo en Jeugdwet door gemeenten, brengt dan ook grote uitdagingen op het privacyvlak met zich mee. Gevoelige informatie in het kader van deze twee wetten wordt straks beheerd door gemeenteamttenaren die geen geheimhoudingsplicht hebben. Burgers zullen voorzichtiger worden met het delen van gevoelige persoonlijke informatie, in de wetenschap dat alles opgeslagen en bekeken kan worden. Informatie zal onbetrouwbarder worden naarmate de burger steeds meer gedwongen wordt de

afweging te maken tussen relevantie en privacy.

Wat digitaal mogelijk is en wat we al dan niet moeten toestaan is het domein van de ethiek binnengedrongen. Wat technisch mogelijk is, kan onwenselijke kanten hebben. De afwegingen rondom medisch-ethische kwesties worden veel indringender bekeken dan de afwegingen rondom het gebruik van software die ons leven in kaart brengt. Een ethische benadering van de mogelijkheden die de digitale wereld ons biedt is een discussie waard. We hebben namelijk wel degelijk wat te verbergen. En ook al hebben we niets te verbergen, dan nog moeten we principieel staan voor diegenen die om terechte redenen hun privacy wel willen beschermen. Door zorgvuldig om te gaan met onze privacy, maken we het mogelijk dat anderen ook hun eigen privacy kunnen hebben. Wanneer wij onze privacy opgeven, geven we daarmee die van anderen op. Als samenleving kunnen en mogen we dat niet laten gebeuren.

Arda Gerkens is directeur van computervereniging HCC en SP-Eerste Kamerlid.

JEUGDCRIMINALITEIT

HET BELANG VAN VROEGTIJDIG INGRIJPEN

Tekst: Marianne Junger

Over de wijze waarop veiligheid moet worden bevorderd bestaan grote verschillen van mening. Desondanks groeit de steun voor het aanpakken van problemen achter de voordeur; aandacht voor de moeder-kindrelatie, de ontwikkeling van het kind en het aanpakken van onveilige thuissituaties zijn van groot belang als het gaat om het terugdringen van criminaliteit en een veiliger maatschappij.

Criminaliteit is een belangrijk probleem dat in elke samenleving voorkomt en dat in ernstige vormen een ondermijnend effect heeft op een gemeenschap. Daarom is het niet voor niets dat de politiek het er van rechts tot links over eens is dat de overheid een belangrijke verantwoordelijkheid heeft wat betreft het tegengaan van criminaliteit en het waarborgen van onze veiligheid.

Interessant is in dit verband het werk van de econoom James Heckman, winnaar van de Nobelprijs voor de Economie in het jaar 2000. Heckman was geïnteresseerd in de uitkomsten van maatschappelijke investeringen in menselijk kapitaal, zoals gezondheidszorg of onderwijs. Meer in het bijzonder wilde hij onderzoeken op welke leeftijd investeringen in menselijk kapitaal het meest renderen. Zijn hoofdvraag: 'Hebben vroege interventies meer zin – zijn ze kosteneffectiever – dan latere?' Voor zijn onderzoek vergeleek hij programma's voor moeders en kinderen vanaf de zwangerschap met programma's voor peuters en jonge kinderen en met de nascholing van schoolverlaters.

ONTWIKKELING SOCIALE EN COGNITIEVE VAARDIGHEDEN

Dit onderzoek laat zien dat hoe vroeger je in het leven van kinderen investeert, hoe groter de opbrengsten

zijn in termen van cognitieve en sociale vaardigheden die kinderen nodig hebben om in onze samenleving te functioneren.¹ Heckman geeft verschillende oorzaken aan om dit model te verklaren. Ten eerste vormen onze hersenen zich het snelst tijdens de zwangerschap en de jaren daarna. Daarbij is de kwaliteit van de omgeving van groot belang voor een goede ontwikkeling. Ten tweede ontplooiën vaardigheden zich stapsgewijs. Je moet kunnen lezen om school te kunnen doorlopen. Als een kind de eerste stappen in het leerproces mist, dan leidt dat tot een neerwaartse spiraal. Als alles goed gaat dan leidt dat tot een opwaartse spiraal. Ten derde zijn sociale en cognitieve aspecten afhankelijk van elkaar. Een kind moet leren om zich te concentreren, en moet met anderen leren omgaan. Heckman verzet zich tegen de eenzijdige aandacht voor de cognitieve ontwikkeling. Ook de 'zachte' vaardigheden, zoals zelfbeheersing, concentratievermogen en sociaal gedrag, zijn belangrijk in het leven. Beide dienen te worden ontwikkeld en zijn onderling afhankelijk. Ten slotte moeten veel vaardigheden worden ontwikkeld in de eerste levensjaren, daarna gaat dat moeizamer. Op basis van het model van Heckman lijkt het dat tot de leeftijd van 8 jaar mensen gemakkelijk leren, daarna wordt het moeilijker.

PROGRAMMA'S

Om wat voor investeringen in menselijk kapitaal kan het gaan? Ik geef hieronder twee bekende voorbeelden, maar er zijn er meer. Het eerste voorbeeld is het *Nurse-Family Partnership*. Dit programma is ontwikkeld in de VS maar er is een Nederlandse variant: *Voorzorg*. Het Nurse-Family Partnership is opgezet voor vrouwen in achterstandssituaties. Het programma start tijdens de zwangerschap van het eerste kind en gaat door

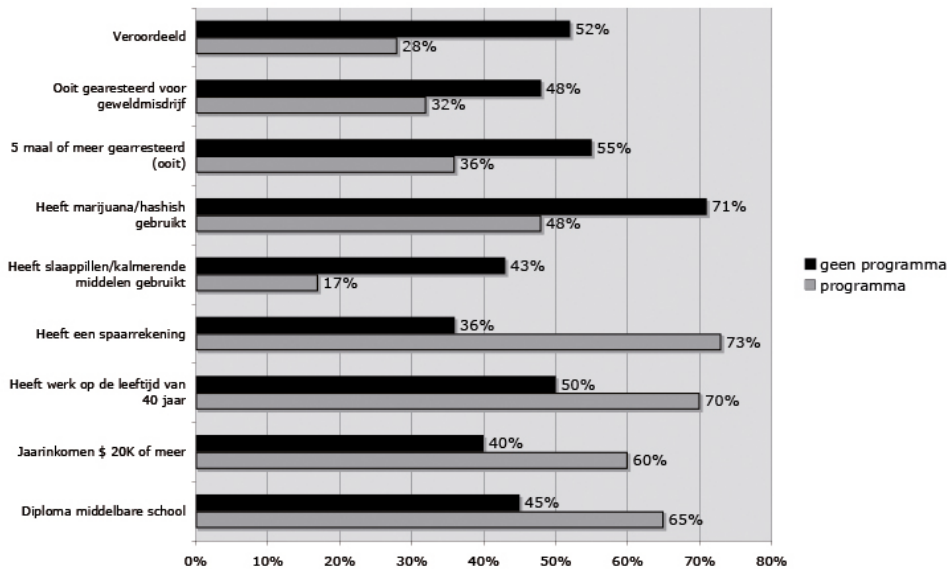
tot de baby 24 maanden oud is. Tijdens het programma leren de moeders om adequaat om te gaan met de zwangerschap en met de baby. Het doel is de bevordering van de gezondheid en de sociale ontwikkeling van moeder en kind.

Een ander voorbeeld van voorschoolse educatie is het programma *Perry Preschool*. De deelnemers aan dit programma waren drie- en vierjarige kinderen van Afrikaans-Amerikaanse oorsprong uit achterstandsmilieus. De kinderen kregen les volgens het Perry-Preschoolmodel gedurende tweeënhalf uur per dag, vijf maal per week. Daarnaast werden er ook wekelijks huisbezoeken afgelegd. Dit is van groot belang en moet worden benadrukt omdat beleidsmakers in Nederland onder de naam *Kaleidoscoop*² slechts een deel van het Perry-Preschoolprogramma financieren, namelijk alleen het educatieve deel, maar het huisbezoek niet uitvoerden, met als gevolg dat ze de kans op succes op voorhand beperkten.

UITKOMSTEN

Waarom zijn deze programma's van belang in de context van veiligheid? Deze programma's hadden tal van positieve uitkomsten voor kinderen en soms ook voor de moeders. Er bleken ook relevante resultaten op het gebied van criminaliteit.

Bij het Nurse-family partnership was er op jonge leeftijd een afname van geregistreerde gevallen van verwaarlozing en kindermishandeling. Ook bleek dat de kinderen die deelnamen aan het programma minder vaak waren gearresteerd, minder vaak waren veroordeeld, minder vaak wegliepen van huis, minder rookten, minder alcohol dronken en minder drugsproblemen hadden. Ook bleken de moeders die hadden deelgenomen aan het programma minder vaak gearresteerd te worden.

FIGUUR 1

De Perry Preschool studie: belangrijkste bevindingen op de leeftijd van 40 jaar.

Bron: Schweinhart, Lawrence J. (2003, April 26). *Benefits, costs, and explanation of the high/ scope Perry Preschool program.*

Ook het Perry-Preschoolprogramma had brede positieve uitkomsten voor de deelnemende kinderen. Met 40 jaar functioneerden de ‘projectkinderen’ op vele terreinen beter dan de controlegroep (figuur 1).

Recent onderzoek laat zien dat ook in een ontwikkelingsland zoals Jamaica een stimuleringsprogramma in de vroege jeugd verschillende positieve gevolgen voor de lange termijn heeft. Kinderen in het stimuleringsprogramma rapporteerden minder betrokkenheid bij vechtpartijen en bij ernstig gewelddadig gedrag dan deelnemers uit de controlegroep. Ze hadden als volwassene ook een hoger IQ, een hoger opleidingsniveau, een betere algemene ontwikkeling en waren minder vaak depressief. Na twintig jaar verdienden de kinderen in de interventiegroep 25 procent meer dan die van de controlegroep.

KOSTENEFFECTIVITEIT

Het *Washington State Institute for Public Policy* maakt analyses van beleid en rapporteert daarover op internet. Uit hun evaluatie blijkt dat de Nurse-Family Partnership \$9,600 per kind kost en dat de opbrengsten \$13,181 per kind zijn. Daaruit blijkt dat deze interventie kosteneffectief is. Ook het Perry-Preschoolprogramma was economisch gezien een kosteneffectief project. In het algemeen is voorschool-

se educatie volgens het Washington State Institute kosteneffectief: de kosten zijn: \$7.523, de baten zijn geschat op \$14.934.

VROEG BEGINNEN

Interessant is dat, zoals hierboven werd vermeld, er sinds enkele jaren een Nederlandse variant van het Nurse-Family Partnership is: VoorZorg.³ 0De eerste resultaten van VoorZorg zijn positief: zo roken de VoorZorg-moeders minder dan moeders in een controlegroep en geven zij vaker borstvoeding. Ook zijn de VoorZorg-moeders minder vaak slachtoffer en/of dader van huiselijk en seksueel geweld. Dit alles geeft steun aan de hypothese dat dankzij VoorZorg er straks ook minder criminaliteit zal zijn onder de

Foto: Archief Marianne Junger

Marianne Junger is hoogleraar Studies Maatschappelijke Veiligheid aan de Universiteit Twente.

kinderen die in het Voorzorgprogramma terechtkwamen.

Een belangrijke conclusie op basis van het onderzoek naar deze en gelijksoortige programma's is dat als je vroeg begint met beleid, met interventies, je daar jaren later nog positieve effecten van ziet en dat die effecten ook in de volle breedte waarneembaar zijn: in termen van beter gedrag, betere economische vooruitzichten, minder mentale gezondheidsproblemen en een betere fysieke gezondheid (want minder middelengebruik).

WEINIG EFFECT

Beleid zonder wetenschappelijke basis is echter riskant. Zo hebben in de VS het kostbare project *DARE* en het programma *Scared Straight* laten zien dat ze wel een goed gevoel kunnen geven bij het publiek en beleidsmakers, maar falen als het gaat om het bereiken van het gewenste resultaat. Het *DARE*-project geeft voorlichting aan jongere kinderen over de gevolgen van drugsgebruik, zonder enig aantoonbaar effect na tien jaar. Het *Scare-Straight*project laat jongeren een ‘angstig en shockerend’ bezoek brengen aan de gevangenis, maar met een averechts effect. Want zij recidiveerden juist vaker dan de jongeren die het programma niet volgden. Helaas moet ook worden vastgesteld dat de meeste justitiële interventies geen blijvend effect hebben op gedrag. Er zijn natuurlijk allerlei redenen om sancties op te leggen, maar de gedachte dat die leiden tot beter gedrag blijkt een illusie.

SUCCES VROEGTIJDIGE INTERVENTIES

Samenvattend: interventies op jonge leeftijd voor moeder en kind kunnen langdurige effecten hebben. Ze leiden tot minder criminaliteit maar ook tot betere prestaties op het gebied van onderwijs, economische participatie en gezondheid.

Meer weten over vroegtijdige interventies: zie www.excellence-earlychildhood.ca/home.asp

- 1 jenni.uchicago.edu/papers/Heckman_Science_v312_2006.pdf
- 2 www.nji.nl/nl/Kennis/Projecten/Projecten-Kaleidoscoop
- 3 www.voorzorg.info/smartsite.dws?id=32748

'IN ONS STRAATJE' HUMAN RIGHTS WATCH STELT OORLOGSMISDADEN ISRAËL AAN DE KAAK

Tekst: Peter Sas

Op 11 september 2014 publiceerde de toonaangevende mensenrechtenorganisatie Human Rights Watch (HRW) een rapport over oorlogsmisdaden begaan door het Israëlische leger in Gaza deze zomer. De drie incidenten vonden plaats tijdens de militaire campagne die Israël op 8 juli in Gaza begon, naar eigen zeggen om de raketbeschietingen vanuit Gaza te stoppen en de tunnels vanuit Gaza naar Israël te vernietigen. Volgens HRW is het duidelijk geworden dat Israël tijdens deze campagne oorlogsmisdaden heeft begaan.

HRW heeft de incidenten uitgebreid gedocumenteerd aan de hand van tientallen getuigenverklaringen en onderzoek ter plekke. Het gaat om aanvallen op drie VN-scholen in Gaza op 24 en 30 juli en 3 augustus 2014. De scholen werden op dat moment door de VN gebruikt om Palestijnse vluchtelingen op te vangen. Door de Israëlische aanvallen vielen er in totaal zeker 45 doden, onder wie 17 kinderen. Israël zegt dat de aanvallen gericht waren op militaire doelen in de nabijheid van de scholen, maar volgens HRW is daar geen enkel bewijs voor.

LUKRAAK EN DISPROPORTIONEEL GEWELD

Zowel Israël als de VN vonden tijdens de oorlog in Gaza bewijs dat Hamas of andere Palestijnse strijdgroepen wapens hadden opgeslagen in scholen. HRW erkent dit, maar zegt dat dit niet gold voor de drie scholen die in het onderzoek zijn bekeken. Volgens de mensenrechtenorganisatie was het voor het Israëlische leger

tijdens deze aanvallen duidelijk dat het om VN-scholen ging waar vluchtelingen verbleven. De scholen werden zonder enige aanwijsbare reden beschoten. Bij deze aanvallen opereerde het Israëlische leger dan ook 'lukraak' en 'disproportioneel', zo valt in het HRW-rapport te lezen. De drie aanvallen zijn volgens het internationaal recht oorlogsmisdaden, omdat er willens en wetens – hetzij opzettelijk, hetzij als gevolg van roekeloosheid – op burgers is geschoten.

INTERNATIONAAL RECHT GEBLOKKEERD

Volgens Kenneth Roth, algemeen directeur van HRW, zijn de oorlogsmisdaden van Israël reden genoeg om dit land door het Internationaal Strafhof te laten vervolgen. HRW kan hierbij zelf echter geen rol spelen; alleen landen die bij het Strafhof zijn aangesloten kunnen dat. Maar onder druk van het Westen heeft nog geen enkel land het aangedurfd om een uitspraak van het Strafhof over Israël te vragen. Zelfs het Palestijnse Gezag durft dit niet. Tijdens een uitzending van *Nieuwsuur* op 11 september zei Kenneth Roth: 'Tot zijn grote schande zet het Westen het Palestijnse Gezag onder grote druk om zich niet aan te sluiten bij het Internationaal Strafhof. De Verenigde Staten en de grote Europese landen zeggen tegen het Palestijnse Gezag: als jullie je aansluiten bij het Strafhof, dan snijden wij alle hulp af.' Zo wordt Israël dus de hand boven het hoofd gehouden en kan het ongestraft oorlogsmisdaden begaan.

ONTERECHE BESCHULDIGING VAN ANTISEMITISME

Vanwege de kritiek op het militaire optreden van Israël wordt HRW regelmatig beschuldigd van antisemitisme, zowel door politici als door journalisten. Volgens Kenneth Roth, zelf joods, is dat totale onzin. Terechte kritiek op de staat Israël heeft volgens

hem niets te maken met discriminatie van joden. Roth: 'Ik ben er trots op een jood te zijn. Ik ben totaal geen antisemiet. Maar Israël moet aan dezelfde regels voldoen als elk ander land. Dus als je oorlog voert tegen Hamas, dat overigens zelf ook ongericht oorlog voert, dan houdt dat in dat je je alleen op strijders mag richten. Je mag je niet richten op de families van strijders. En ook niet op scholen, op jongens op het strand, of op kinderen die eenden voeren. Maar dit is allemaal wel gedaan door Israël.' (*Nieuwsuur*, 11 september)

SP-STANDPUNT

De conclusies van HRW sluiten goed aan bij het SP-standpunt over Israël-Palestina. In de *Tribune* van september 2014 formuleerde SP-Tweede Kamerlid Harry van Bommel dit standpunt als volgt: 'Het beleid van Israël is al sinds jaar en dag in strijd met vele VN-resoluties en de Conventie van Genève... Beide partijen moeten worden aangesproken op schendingen van het internationaal recht. Let wel: de Palestijnen hebben het internationaal recht aan hun kant. Omdat ze onder bezetting leven, omdat hun grond gestolen wordt... Zij hebben volgens het internationaal recht dan ook het recht om zich met geweld te verdedigen tegen de bezetting. Maar burgerdoelen aanvallen hoort daar niet bij.' Wat de SP betreft zijn zowel de oorlogsmisdaden van Israël als de lukrake raketbeschietingen van Israëlische burgerdoelen vanuit Gaza in strijd met het internationaal oorlogsrecht.

Het rapport van Human Rights Watch is te vinden op: www.hrw.org/news/2014/09/11/israel-depth-look-gaza-school-attacks

SPANNING

ONGELIJKHEID KENT VELE VORMEN

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 10, november 2014

ONGELIJKHEID KENT VELE VORMEN

De SP start een campagne om mensen bewuster te maken van de ongelijkheid in Nederland, voor de gevolgen daarvan en voor de oplossingen die de SP heeft. In de SP-publicatie *Er is genoeg voor iedereen; kiezen voor eerlijk delen* komen de feiten, argumenten en mythes over ongelijkheid aan bod. Diederik Olders vat het boekje samen in deze *Spanning*.

Bestuurskundige Mark Bovens stelt dat de politieke kloof tussen hoog- en laagopgeleiden groeit. De politieke elite, die grotendeels uit hoger opgeleiden bestaat, zet volgens hem vooral de zorgen van hoger opgeleiden op de politieke agenda, waardoor lager opgeleiden zich steeds minder vertegenwoordigd voelen in de politiek. Daardoor komt de democratie onder druk te staan.

Verskil in opleiding betekent ook verschil in gezondheid. Volgens hoogleraar sociale geneeskunde Karien Stronks bedraagt het verschil in levensverwachting tussen hoog- en laagopgeleid zes tot zeven jaar. Wil je daar iets aan doen, dan zul je als overheid de onderliggende oorzaken moeten aanpakken. Maar juist aan de politieke wil om in te grijpen ontbreekt het veelal, aldus Stronks.

Verskil in inkomen betekent helaas ook verschil in rechtstoegang. Door alle bezuinigingen wordt het steeds moeilijker voor mensen met een laag inkomen om hun recht te halen. SP-senator en letselschadeadvocaat Bob Ruers maakt zich grote zorgen over de staat van de rechtsstaat en de toegang tot recht.

Bezuinigingen hebben ook grote gevolgen voor de kunstsector. Film- en theaterproducent Marc van Warmerdam geeft aan hoe bezuinigingen de toegang tot kunst beperken, zowel voor makers als voor publiek.

Volgens oud-PvdA minister Willem Vermeend valt het allemaal wel mee met de ongelijkheid in Nederland. In

zijn boek *Arm en Rijk in Nederland* neemt hij het op voor de rijken en zet hij iedereen die met goede argumenten de ongelijkheid in Nederland aan de kaak stelt weg als studeerkamerleerde of vertegenwoordiger van een actiegroep. Hans van Heijningen dient hem van repliek.

Verder betoogt Wiert Wiertsema, beleidsmedewerker van Both ENDS, in deze *Spanning* dat de schuldenproblematiek van ontwikkelingslanden nog steeds actueel is, ondanks de geringe belangstelling in Nederland voor dit probleem.

Aan de hand van nieuwe cijfers laat Ronald van Raak zien dat de Roemernorm voor de inhuur van dure externen door sommige overheden nog steeds wordt overschreden.

Honderd jaar na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog legt Max van den Berg, medeoprichter van het Verzetsmuseum in Amsterdam, uit dat Nederland in 1914-1918 weliswaar neutraal was, maar dat dit niet betekende dat deze oorlog onopgemerkt aan ons land voorbij ging. *In ons straatje* staat tot slot in het teken van *The Price of Inequality* van topeconoom Joseph Stiglitz. Stiglitz laat hierin zien wat de gevolgen voor de samenleving zijn als de ongelijkheid tussen arm en rijk zo groot is als in de VS.

INHOUD

- 3 **DE SP KIEST VOOR RECHTVAARDIGHEID**
- 6 **'KLOOF TUSSEN HOGER EN LAGER OPGELEIDEN ZET SAMENLEVING ONDER DRUK'**
- 10 **GROTE VERSCHILLEN IN GEZONDHEID TUSSEN LAAG- EN HOOGOPGELEIDEN**
- 12 **DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT STAAT ONDER DRUK**
- 14 **'IEDEREEN ZOU MET KUNST IN AANRAKING MOETEN KUNNEN KOMEN'**
- 15 **VERMEEND HOUDT DE RIJKEN UIT DE WIND**
- 16 **SCHULDEN ONTWIKKELINGSLANDEN**
- 17 **HOUD DE DURE EXTERNEN IN DE GATEN!**
- 18 **NEDERLAND NEUTRAAL, MAAR BETROKKEN TIJDENS EERSTE WERELDOORLOG**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Hans van Heijningen

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegenthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Femke Broekhuijsen

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

illustratie cover

Len Munnik CC

DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT

DE SP KIEST VOOR RECHTVAARDIGHEID (EN LEGT UIT WAAROM)

Tekst: Diederik Olders

‘Geld maakt niet gelukkig, dat heeft het met armoe gemeen’, wist Simon Carmiggelt. Hij raakte daarmee aan een bijzonder kenmerk van de verdeling van rijkdom: je moet het belang van geld niet overschatten, behalve als je tekortkomt. In de publicatie *Er is genoeg voor iedereen; kiezen voor rechtvaardigheid* laat de SP zien hoe het met de verdeling van rijkdom in Nederland zit, wat de gevolgen zijn en wat de SP ermee wil.

Om vast te stellen hoe ongelijk Nederland is, hoef je slechts de stroom van publicaties te lezen die de afgelopen tijd is verschenen. Natuurlijk het beroemde boek van Thomas Piketty *Kapitaal in de 21e eeuw*, waarin de econoom de feiten over ongelijkheid blootlegt op basis van een enorme hoeveelheid data waar tientallen economen al jaren aan werken. Conclusie: de ongelijkheid is enorm, en de aard van het 21e-eeuwse kapitalisme maakt dat zonder ingrijpen die ongelijkheid enorm zal toenemen. Het lijvige rapport *Hoe ongelijk is Nederland* van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid dat deze zomer verscheen, laat allerlei wetenschappers aan het woord over hun onderzoeksresultaten op het gebied van ongelijkheid in Nederland. En wat blijkt? De inkomensongelijkheid lijkt mee te vallen. De vermogensongelijkheid is enorm én groeiende en de grote verschillen hebben allerlei nadelige gevolgen voor iedereen in de samenleving. Boeken als *The price of inequality* (2012), van Nobelprijswinnaar Joseph Stiglitz, die laat zien dat de ongelijke verdeling van rijkdom een schadelijke en verlamdende ongelijkheid in macht oplevert. Wilkinson en Pickett's *The spirit level; Why greater equality makes societies stronger* (2011) toonde al aan hoe meer gelijkheid de samenleving versterkt en het welzijn van haar inwoners vergroot.

DE SITUATIE IN NEDERLAND

Toegepast op de situatie van Nederland liegen de resultaten van al dat onderzoek er niet om. De vermogensongelijkheid is in Nederland de op een na hoogste in Europa en de inkomensverschillen tussen de armste en rijkste Nederlanders zijn de laatste tientallen jaren fors toegenomen. Bovendien staat de onderste helft van de samenleving al ruim dertig jaar op de nullijn als het om koopkracht gaat. Om een beeld te krijgen van hoe het ervoor staat in Nederland, de volgende feiten.

- 1 De drie rijkste mensen in Nederland bezitten samen méér dan de helft van alle Nederlanders bij elkaar.
- 2 In 1990 verdiende een bestuurder uit de top 100 in iets minder dan twee weken evenveel als een minimumloner in een heel jaar. In 2011 had hij daar nog maar één week voor nodig.
- 3 De inkomens in Nederland zijn schever verdeeld dan de CBS-statistieken laten zien.
- 4 Nederlanders met een hoog inkomen betalen relatief evenveel belasting als mensen met een laag inkomen.
- 5 Als je kijkt naar het totaal aan zorg-, huur-, kinderopvangtoeslagen, kindgebonden budget en hypotheekrenteaftrek, dan subsidieert de overheid de 10 procent mensen met de hoogste inkomens bijna vier keer zoveel als de 10 procent mensen met de laagste inkomens.
- 6 Ongelijkheid leidt in Nederland tot lichamelijke klachten en is slecht voor de geestelijke gezondheid.

INKOMENS SCHEVER VERDEELD DAN UIT CIJFERS BLIJKT

Voor de ondersteuning van bovenstaande stellingen verwijst ik naar het boekje *Er is genoeg voor iedereen*, daar worden de cijfers en feiten erbij gegeven. Een voorbeeld is punt 3 uit

bovenstaande lijst: er wordt door voorstanders van de huidige verdeling in Nederland graag gewezen op het ‘feit’ dat de inkomens in Nederland relatief gelijk verdeeld zijn. Dat is echter niet zonder meer waar. In vergelijking met de VS lijkt de inkomensverdeling van Nederland heel egalitair. Maar dat komt in belangrijke mate door de definities van het CBS. Wist u dat als een bedrijfseigenaar zijn bedrijf naar de beurs brengt en zo miljoenen of miljarden opstrijkt (De Mol en Van den Enden), dit *niet* wordt meegenomen in de inkomensstatistieken? Volgens het CBS zijn dat incidentele baten. Winstuitkeringen en rentebetalingen worden wel meegerekend, maar winst uit verkoop van aandelen of obligaties niet. Ook loterijwinsten en erfenissen worden door het CBS niet meegerekend. In de VS worden die incidentele baten *wel* meegerekend in de inkomensstatistieken. En dat maakt nogal uit: eerder onderzoek van Piketty leerde dat de allerrijksten voor het grootste deel hun inkomen uit dit soort winsten halen. Kortom, de inkomens zijn veel schever verdeeld in Nederland dan de CBS-statistieken laten zien.

GELIJKHEIDSMYTHES

Het boekje gaat in op mythes die je in het debat over ongelijkheid veel hoort. Bijvoorbeeld de mythe *dat de hoogste inkomens bijna alle belasting zou betalen*. Meestal wordt hierbij echter alleen gekeken naar de inkomstenbelasting. Voor de totale belastingdruk moet je kijken naar alle belastingen en premies die mensen betalen. De rijken betalen alleen in absolute getallen het meest. Maar van het idee dat de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen, blijft in het woud van aftrekposten, toeslagen en premies maar weinig over. Wat blijkt als je de effectieve lastendruk per inkomensgroep bekijkt? Dan betalen mensen met een hoog inkomen relatief net zo veel belasting als mensen met een laag inkomen. Als je de twee uitersten neemt, dan betalen de hoogste

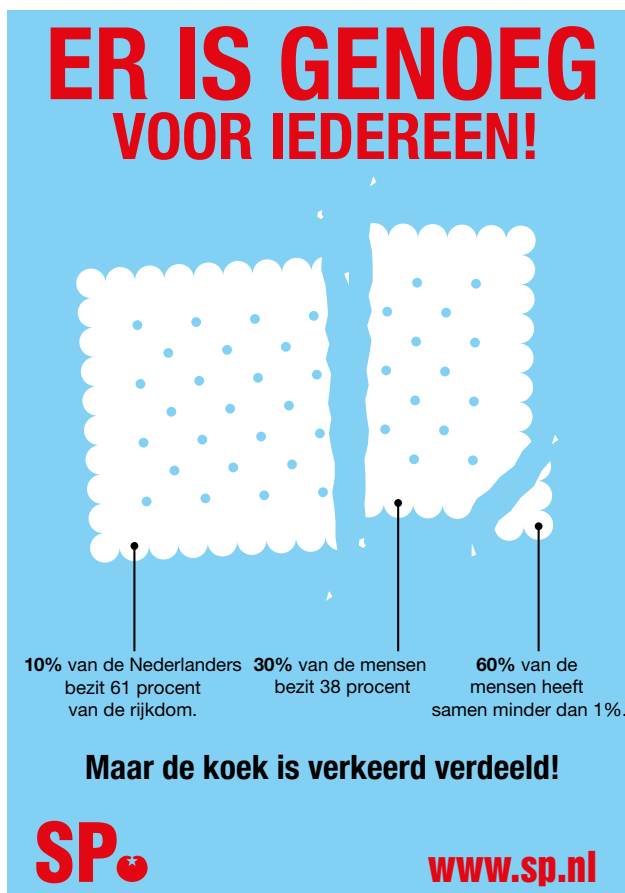
inkomens zelfs iets minder dan de laagste inkomens. De vlaktaks is er al – en mag wat de SP betreft op de schop omdat die de ongelijkheid bestendigt.

Een andere mythe is gemaakt om mensen af te schrikken van een eerlijker belastingstelsel. De mythe zegt: *het vermogen van de rijksten zit hem vooral in hun huizen; vermogens belasting betekent dus dat oude mensen die hun leven lang hard hebben gewerkt om hun huis af te betalen, meer belasting moeten gaan betalen. Als je het huizenbezit ervan afhaalt, is er bijna geen ongelijkheid meer.* Hoort u de zielige vioolmuziek al? Het is pertinent onwaar. Het vermogen bevat namelijk behalve huizenbezit ook financieel vermogen. En wat blijkt? De rijkste 10 procent van de huishoudens heeft bijna 70 procent van het financiële vermogen in handen. Terwijl dezelfde groep ‘slechts’ 61 procent van het totale vermogen inclusief huizenbezit in handen heeft. De vermogensverdeling is dus juist *nog* slechter als je huizenbezit niet meeneemt.

Nog eentje dan, over vermogensongelijkheid – omdat je hem zo veel hoort: *als je de gespaarde pensioenen meetelt dan is de vermogensverdeling een stuk eerlijker.* Pensioen is uitgesteld loon. Dat is iets heel anders dan vermogen. Voor pensioengeld geldt dat de rechten niet overerfbaar, overdraagbaar of verkoopbaar zijn en de eigenaren kunnen er niet vrij over beschikken, terwijl dat juist de kenmerken van vermogen zijn. Bovendien neemt de omvang van de pensioenuitkering ook substantieel toe met het inkomen. Het belang van pensioenuitkeringen neemt met andere woorden juist zeer sterk toe aan de top. En daar nog bovenop: arme mensen leven een stuk korter dan rijke mensen. Ze kunnen daardoor een stuk korter van hun pensioen genieten; rijken krijgen ook daardoor een grotere hap uit de pensioenpot. Dat maakt de verdeling weer schever.

DE GEVOLGEN VAN ONGELIJKHEID

Zoals gezegd is er ook onderzoek gedaan naar wat de gevolgen van de (groeïende) ongelijkheid in Nederland zijn. Kort samengevat is daar het volgende over te zeggen.

ONGELIJKHEID IN NEDERLAND

- is slecht voor de kwaliteit van huisvesting
- is slecht voor de sociale mobiliteit (de kans dat ‘een dubbeltje een kwartje wordt’)
- leidt tot lichamelijke klachten
- is slecht voor het persoonlijk subjectief welbevinden
- is slecht voor het sociale vertrouwen
- is slecht voor het vertrouwen in instituties
- is slecht voor de geestelijke gezondheid
- leidt tot statuszucht
- is slecht voor de politieke participatie en het vertrouwen in democratie
- leidt ertoe dat mensen zich minder ontplooiën
- maakt rijkdom (weer) erfelijk
- zorgt voor een onevenredige verdeling van politieke invloed
- staat stabiele en inclusieve economische groei in de weg

ZO KAN HET EERLIJKER

Een samenleving waarin sprake is van minder ongelijkheid, doet het beter wat betreft gezondheid en levensver-

wachting, toegang tot onderwijs en zorg, minder criminaliteit, meer onderling vertrouwen en vertrouwen in de democratie. Een grote meerderheid van de Nederlanders wil geen al te grote verschillen tussen arm en rijk en wil dat onze sociale voorzieningen behouden blijven. Deze regering maakt helaas andere keuzes en dus moeten we er zelf wat aan doen. In een rijk land als Nederland is er genoeg voor iedereen als we de lasten en de lusten een beetje eerlijker verdelen.

DE KIEST SP KIEST DAAROM VOOR

1. Eerlijker belastingen

- Hoogste inkomens gaan meer belasting betalen, midden- en lagere inkomens minder.
- Er wordt een miljonairsbelasting ingevoerd.

2. Eerlijker ondernemen

- Multinationals, topinkomens en vermogenden gaan eindelijk gewoon belasting betalen.
- Kleine bedrijven krijgen belastingverlaging.

3. Eerlijker inkomen

- Hogere lonen, minder belasting op arbeid.
- Verhogen wettelijk minimumloon en uitkeringen.

4. Eerlijker werk

- Topmanagers brengen we onder een cao, kleinere verschillen tussen de top en de werkvloer.
- We maken een eind aan de bonusscultuur; de Balkenendenorm voor grootverdieners in de semipublieke sector gaan we handhaven.
- Eerlijk werk voor een eerlijk loon; geen werkende armen in ons land.

5. Eerlijker zorg en onderwijs

- Geen privatisering en geen financiële barrières binnen de zorg en het onderwijs; zorg en onderwijs zijn van ons allemaal.

6. Een rechtvaardiger wereld

- Een belasting op kapitaaltransacties (zogenaamde Tobin-tax).
- Eerlijke handel in plaats van vrijhandel die de ongelijkheid vergroot (géén TTIP!).

DE EXTREMEN AANPAKKEN

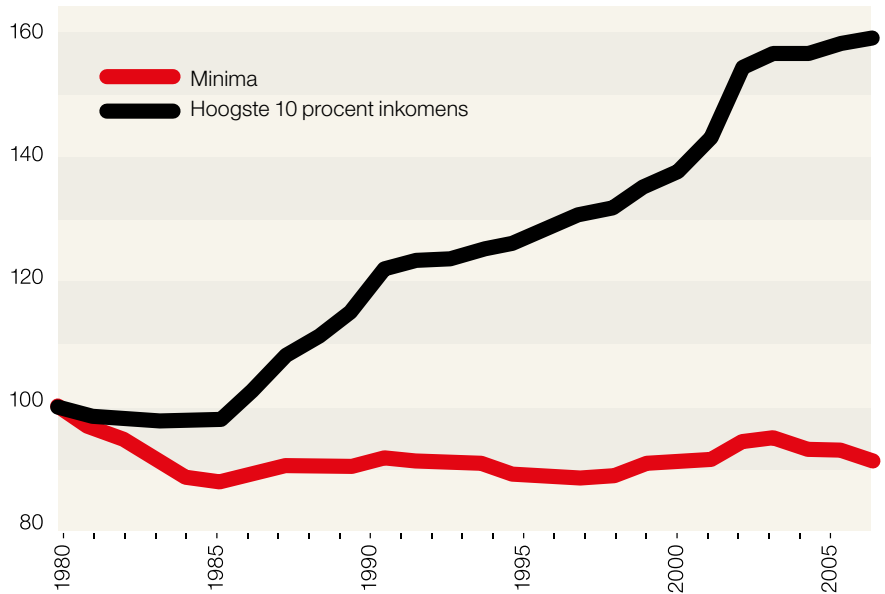
Eerlijker delen: het moet en het kan. In zijn voorwoord bij het boekje schrijft Emile Roemer het zo op: 'De discussie over ongelijkheid is niet zo ingewikkeld. Wij kunnen er samen voor zorgen dat de gescheiden werelden waarin we leven een stukje dichterbij elkaar komen. Dat kan door de lasten van lage en middeninkomens te verlagen en die van de allerrijksten iets te verhogen. Zo pakken we de extremen aan: dan hoeven 400.000 kinderen niet op te groeien in armoede en krijgen middeninkomens meer te besteden.'

Er is genoeg voor iedereen; kiezen voor rechtvaardigheid is te bestellen op shop.sp.nl

KOOPKRACHTONTWIKKELING

Vershil tussen minima en hoogste 10 procent neemt toe. Gestandaardiseerd (1980 = 100)

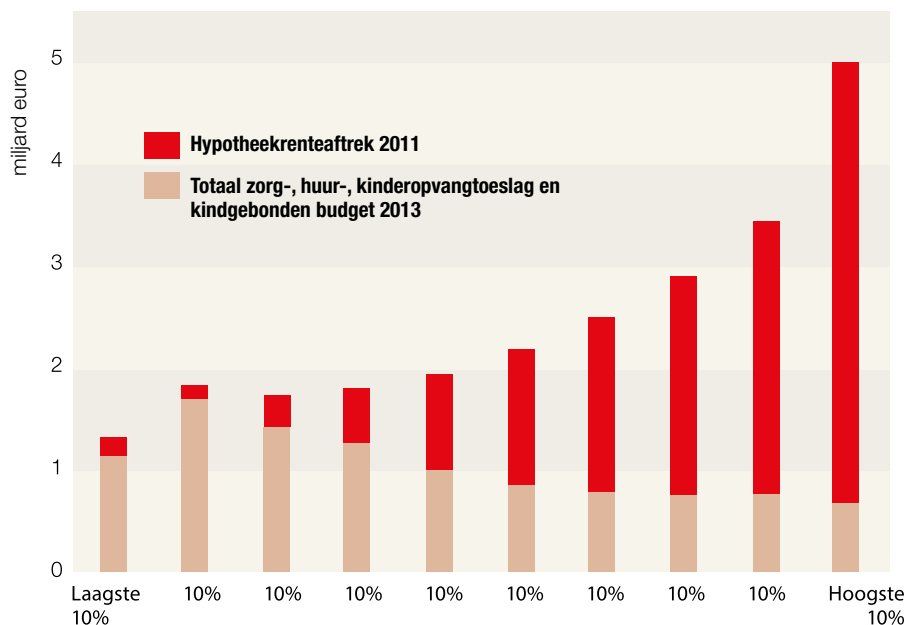

Bron grafiek Niemand'sland, Marcel van Dam (2009)

Hier te zien: http://www.joop.nl/opinies/detail/artikel/664_de_onrendabelen/

MEER HULP VOOR HOOGSTE INKOMENS

Voor het totaal aan inkomenssubsidie (dus toeslagen, budget en aftrek) geldt: hogere inkomens krijgen veel meer steun dan lagere inkomens.

Bron: Tweet Aldert Boonen 3 oktober 2014. <https://twitter.com/AldertBoonen>

In *Er is genoeg voor iedereen* staan grafieken over ongelijkheid waaronder de twee hierboven.

MARK BOVENS

‘KLOOF TUSSEN HOGER EN LAGER OPGELEIDEN ZET SAMENLEVING ONDER DRUK’

Tekst: Peter Sas en Hans van Heijningen

Sinds de jaren zestig kunnen ook kinderen uit armere gezinnen doorleren en opklimmen tot topposities in het bedrijfsleven en de politiek. Blijft dat zo? En heeft spreiding van kennis ook geleid tot spreiding van macht en inkomen? Volgens bestuurskundige Mark Bovens leven hoger en lager opgeleiden meer dan ooit in gescheiden werelden: ‘Bibelebontse ouders krijgen Bibelebontse kinderen.’

Vroeger gold: wie voor een dubbeltje geboren is, wordt nooit een kwartje. Maar in de jaren zestig van de vorige eeuw werd een verandering in gang gezet. Onderwijs werd ook voor kinderen uit armere gezinnen toegankelijk. Nederland werd een meritocratie (letterlijk: bestuur door de meest getalenteerde mensen). De beste *brains* op de belangrijkste banen,

vanzelfsprekend toch? Bestuurskundige Mark Bovens van de Universiteit van Utrecht zet daar vraagtekens bij. In het samen met Anchrit Wille geschreven boek *Diplomademocratie* uit 2010 wees hij als een van de eersten in Nederland op de groeiende politieke kloof tussen hoger en lager opgeleiden. Wat betekent dit voor onze samenleving en onze democratie?

› **Is Nederland wel zo meritocratisch?**

‘Laat ik vooropstellen dat er nog een hoop te verbeteren valt. Er zijn nog steeds groepen in de samenleving die qua opleidingsniveau achterblijven. Met name onder migranten, maar ook onder de bevolking van Noord-Nederland, waar relatief veel zwakke scholen zijn. Er wordt nog lang niet altijd gehaald uit kinderen wat erin zit. Dat gezegd hebbende, moeten we echter erkennen dat Nederland – zeker vergeleken met landen als Amerika en Engeland – vrij meritocratisch is. De meritocratie heeft er de afgelopen decennia voor gezorgd dat de beschikbare talenten in Nederland over het algemeen goed benut

Foto: Amaury Miller / Hollandse Hoogte ©

‘Die bakfiets-mensen hebben makkelijk praten’

worden. Kinderen uit armere gezinnen kregen steeds meer de kans om door te leren en zich omhoog te werken.’

› Staat de meritocratie in Nederland onder druk door de bezuinigingen op het onderwijs?

‘Dat denk ik wel. De overheid draagt steeds minder bij aan het wetenschappelijk onderwijs. De bekostiging per student is enorm omlaag gegaan de laatste twintig jaar. Met het geld dat de universiteiten van de overheid krijgen, kunnen ze eigenlijk alleen maar grootschalig onderwijs geven. Als je kleinschalig en kwalitatief hoogstaand onderwijs wil aanbieden, dan heb je als universiteit meer fondsen nodig en dan kom je al snel op hogere collegegelden uit. Ik zou het een slechte zaak vinden als die ontwikkeling zich door zou zetten. In landen als Engeland en Amerika zijn de collegegelden nu al zeer hoog. In de VS gaat het om twintig- tot dertigduizend euro per jaar voor een gewone bacheloropleiding! Dat maakt dat steeds meer mensen uit de middenklasse hun

kinderen geen toegang tot fatsoenlijk onderwijs kunnen bieden. Kinderen met rijke ouders krijgen dan via hun studie automatisch een voorsprong op de arbeidsmarkt. Maatschappelijk gezien lijkt me dat heel ongewenst.’

› Is de meritocratie überhaupt wel zo’n fraai ideaal?

‘Meritocratie is goed als het erom gaat de juiste mensen op de juiste plek te krijgen. De beste brains moeten op de meest verantwoordelijke posities komen. Voor de kwaliteit van de samenleving is dat heel belangrijk. De vraag is alleen of je daar de hele inkomensverdeling aan moet ophangen. Je kunt je afvragen hoe de meritocratie zich verhoudt tot sociale rechtvaardigheid. De meritocratie is uiteindelijk een liberaal project: er zijn gelijke opleidingskansen voor iedereen, maar daarna is het ieder voor zich. Dat levert uiteindelijk winnaars en verliezers op. Wat gebeurt er met de mensen die wat minder goede brains hebben? Die niet geboren zijn met talenten die op de arbeidsmarkt veel waard zijn? Stel dat je met veel pijn en

moeite het vmbo kunt afronden. Is het dan rechtvaardig dat je je hele leven lang in een lage inkomenspositie blijft? Natuurlijk moeten mensen geprikkeld worden om het beste uit zichzelf te halen. Maar om dan maar de hele inkomensverdeling op te hangen aan schoolprestaties, dat is eigenlijk heel gek. Als sociaal rechtvaardigheidsideaal is de meritocratie eigenlijk heel armzalig.’

› Jullie boek *Diplomademocratie* heeft als ondertitel: *Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. Kun je uitleggen wat die spanning inhoudt?

‘Door de meritocratie zijn hoger opgeleiden de boventoon gaan voeren in de politiek. De politieke agenda is daardoor scheefgegroeid. Hoger opgeleiden zetten vooral de zorgen van hoger opgeleiden op de politieke agenda. Lager opgeleiden voelen zich daardoor steeds minder vertegenwoordigd door de politiek. Hun zorgen, bijvoorbeeld over de gevolgen van massa-immigratie of de aantasting van de verzorgingsstaat, vinden weinig

gehoor bij de hoger opgeleide elite. Het gevolg is dat het wantrouwen in de politiek toeneemt. Dat probleem wordt nog versterkt door de verschillen in stijl en taalgebruik tussen hoger en lager opgeleiden. Hoger opgeleiden spreken en presenteren zich anders dan lager opgeleiden. Een deel van het electoraat herkent zich daarom steeds minder in de politieke elite. In die zin kun je zeggen dat onze democratie onder druk staat.'

› **Hoger opgeleiden hebben toch altijd gedomineerd in de politiek? Waarom is dat nu een probleem?**

'Dat probleem is groter geworden door de ontzuiling in Nederland. Ten tijde van de verzuiling was het ook zo dat de politieke elite hoger opgeleid was dan de kiezers. Maar toen zat men tenminste nog in dezelfde zuil. Men ging naar dezelfde kerk, naar dezelfde scholen, dezelfde sportverenigingen, luisterde naar dezelfde radiozenders, las dezelfde kranten. Hoger en lager opgeleiden ontmoetten elkaar nog, ze kenden én erkenden elkaar nog. Daardoor had de elite meer oog voor de belangen van de gewone mensen. Een voorbeeld: mijn eigen middelbare school was een katholieke school in de omgeving van Den Haag. Daarop zaten alle katholieke kinderen uit de buurt, zoals het zoontje van minister Veringa, die ook in het schoolbestuur zat, maar ook het zoontje van de taxichauffeur. Door de ontzuiling is dat vanzelfsprekende contact tussen hoger en lager opgeleiden weggevalen. Hoger opgeleiden sturen hun kinderen naar andere scholen dan lager opgeleide ouders. Hetzelfde geldt voor sportverenigingen. Het meest voor de hand liggende voorbeeld is misschien de hockeyclub, waar vooral kinderen van hoger opgeleiden naartoe gaan. Maar hetzelfde zie je gebeuren bij voetbalclubs. Naast de ontzuiling moeten we echter ook de meritocratie als oorzaak noemen. De kloof tussen hoger en lager opgeleiden is ook gegroeid omdat er steeds meer hoger opgeleiden zijn gekomen – van 1 procent van de Nederlandse bevolking in 1960 tot 30 procent tegenwoordig.'

› **Ook in de Tweede Kamer is het opleidingsniveau omhoog gegaan?**

'Het huidige parlement is het hoogst opgeleide parlement tot nu toe! En dat geldt, interessant genoeg, ook voor de

SP-fractie. Ik heb dat voor de gelegenheid even uitgezocht. De huidige SP-fractie kent drie hbo'ers, één persoon met alleen propedeuse en maar liefst elf mensen die een universitaire studie hebben afgerond, waarvan één hoogleraar en twee doctoren. De SP-fractie is op dit moment dus een van de hoogst opgeleide fracties in de Tweede Kamer! Overigens wil ik niet zeggen dat de SP-fractie de voeling met lager opgeleiden heeft verloren. Vergeleken met de andere fracties zijn de Kamerleden van de SP vaker eerstegeneratie-academici, dat wil zeggen academici met ouders die zelf niet gestudeerd hebben.'

› **De politieke spanning tussen hoger en lager opgeleiden, hoe uit zich die?**

'Die spanning kwam voor het eerst duidelijk naar boven met de Fortuynrevolte. Door de opkomst van Leefbaar Nederland werd de politiek voor het eerst geconfronteerd met de grote onvrede die onder veel kiezers leeft over thema's als immigratie en Europa. De PVV verwoordt die onvrede, maar ook de groei van de SP in de periode daarvoor past in die ontwikkeling. Kijk, hoger en lager opgeleiden lopen zeer uiteen in hun politieke opvattingen. Hoger opgeleiden zijn over het algemeen kosmopolitisch, ze staan positiever tegenover migratie, tegenover de multiculturele samenleving en tegenover de EU. Laag opgeleide kiezers hechten meestal meer aan nationale identiteit, aan monocultuur, staan sceptisch tegenover de EU en voelen zich bedreigd door het verdwijnen van Nederlandse traditie. In ons boek *Diplomademocratie* zeggen we dan ook dat het politieke conflict tussen hoger en lager opgeleiden vooral een conflict is tussen kosmopolitisme en nationalisme.'

› **De SP staat inderdaad kritisch tegenover Europa en neoliberale globalisering. Maar dat maakt ons toch niet meteen tot nationalist?**

'Je hebt gelijk. De tegenstelling kosmopolitisch-nationalistisch dekt niet helemaal de kloof tussen hoger en lager opgeleiden. Het is helaas heel moeilijk om daarvoor de juiste termen te vinden. Ik heb op mijn kantoor zelfs een fles wijn klaar staan voor degene die de juiste woorden weet te vinden! Inmiddels hebben de wetenschappers

al een hele rits aan begrippenparen voorgesteld om deze kloof te beschrijven, maar geen daarvan is echt gelukkig gebleken. Universalisten tegenover particularisten, globalisten tegenover lokalisten, regenten tegenover populistten, de winnaars van de globalisering tegenover de verliezers... Het probleem met zulke termen is dat ze nogal eenzijdig en vaak negatief gekleurd zijn. Maar ja, ik heb toch begrippen nodig om de politieke kloof tussen hoger en lager opgeleiden te benoemen, en dan lijken kosmopolitisch en nationalistisch mij het minst bezwaarlijk. Ik wil dan ook benadrukken dat ik deze termen gebruik zonder al die negatieve associaties erbij.'

› **Wat bedoel je dan precies met de tegenstelling tussen nationalist en kosmopolieten?**

'Het gaat om een heel legitieme vraag, namelijk: in wat voor land willen we wonen in de toekomst? Daarover kun je van mening verschillen. Het gelijk ligt niet vanzelfsprekend bij de ene of de andere kant. De kosmopolieten zeggen bijvoorbeeld: onze verzorgingsstaat moet voor iedereen openstaan, want alle burgers in de wereld zijn gelijk. De nationalistten zeggen: nee, mensen moeten eerst bijdragen aan de verzorgingsstaat voordat ze daar een beroep op mogen doen. Dat is niet hetzelfde als roepen: eigen volk eerst. Het gaat dus om twee valide standpunten, voor beide valt wat te zeggen. Zeker als je bedenkt dat de kosmopolieten in een bevoorrechte positie zitten. De lusten en de lasten van de multiculturele samenleving zijn niet gelijk verdeeld: de hoger opgeleiden krijgen over het algemeen de lusten, de lager opgeleiden de lasten. De kosmopolieten brengen 's ochtends hun kind in de bakfiets naar een witte school, terwijl de mensen in de achterstandswijken hun kinderen naar gemengde scholen brengen. Zij moeten in hun wijken al die migranten opvangen. De hoger opgeleiden hebben misschien een schoonmaakster van buitenlandse komaf en verder kennen ze een paar expats die goed Engels spreken en gestudeerd hebben. Maar daar houdt hun ervaring met het fenomeen immigratie wel mee op. Die bakfietsmensen hebben makkelijk praten. Het dedain waarmee zij anderen van racisme beschuldigen is dan ook onterecht.'

› **Je zegt: de politieke kloof tussen hoger en lager opgeleiden groeit. Moeten we ons zorgen maken over de toekomst van onze democratie?**

‘Het politieke probleem zal zeker nijpender worden als de kloof tussen hoger en lager opgeleiden ook een sociaal-culturele en een sociaal-economische kloof wordt. Dan leven lager en hoger opgeleiden helemaal in gescheiden werelden. Wat dat betreft is er zeker reden tot zorg. Onlangs heeft de WRR samen met het SCP een verkenning uitgebracht over de sociaal-culturele tegenstelling tussen hoger en lager opgeleiden.¹ We hebben daarbij gekeken naar de sociale netwerken van hoger en lager opgeleiden en in hoeverre deze netwerken elkaar nog overlappen. Daarbij zie je dat de overlapping minimaal is geworden. Hoger en lager opgeleiden delen steeds minder, als het erom gaat naar welke evenementen ze gaan, naar welke scholen ze hun kinderen sturen, naar welke tv-programma’s ze kijken, enzovoort. In plaats van de verzuiling hebben we nu scheidslijnen tussen opleidingsniveaus. Beide blokken worden steeds homogener. Hoger opgeleiden trouwen vrijwel uitsluitend met elkaar. Zij komen elkaar tegen op het hbo of de universiteit, terwijl lager opgeleiden elkaar vaker ontmoeten op het werk of bij het uitgaan. En tja, Biblebontse ouders krijgen Biblebontse kinderen. Door een combinatie van aanleg en opvoeding worden opleidingsverschillen steeds meer doorgegeven aan de volgende generatie. Dat is een punt van zorg. Het is de vraag of hoger en lager opgeleiden in de toekomst nog wel genoeg contact met elkaar zullen hebben.’

› **De tegenstelling tussen rijk en arm, valt die ook steeds meer samen met de kloof tussen hoger en lager opgeleiden?**

‘Dat valt gelukkig mee. Natuurlijk zijn er economische verschillen in Nederland, met name de vermogensongelijkheid is hier vrij hoog – daar heeft de WRR vrij recent nog uitgebreid onderzoek naar gedaan.² Maar vooralsnog valt deze ongelijkheid niet geheel samen met opleidingsongelijkheid. Er zijn nogal wat hoger opgeleiden die lage inkomens hebben, denk aan kunstenaars en acteurs. Door de

Foto: WRR ©

Prof. dr. mr. Mark Bovens is als hoogleeraar Bestuurskunde verbonden aan de Universiteit Utrecht. Daarnaast is hij lid van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) in Den Haag.

enorme toename van hoger opgeleiden is er bovendien diploma-inflatie ontstaan, waardoor veel hoger opgeleiden onder hun niveau moeten werken en een relatief laag salaris krijgen. Nederland valt dus zeker nog niet helemaal in tweeën uiteen. Naast de kosmopolieten en nationalisten, die samen ongeveer veertig procent van de bevolking vormen, heb je een zwevende meerderheid van zo’n zestig procent. De interessante vraag is wat er met die meerderheid gaat gebeuren. Gaan we naar een situatie toe zoals in Amerika, waar politiek en media opgeknipt zijn in twee kampen, democraten versus republikeinen, waar bijna niets meer tussen zit? Of blijft de middengroep bestaan en vormt zij de lijm tussen beide extremen? De vraag hoe die tegenstelling zich gaat ontwikkelen, heeft veel te maken met hoe de arbeidsmarkt er uit gaat zien. Flexibilisering, robotisering, het groeiende belang van internet, de opkomst van economieën als China, India, Brazilië – dat alles zal z’n weerslag hebben op onze economie en samenleving. Wanneer mensen met een middelbare opleiding het steeds moeilijker krijgen, zou die verbindende middengroep weleens weg kunnen vallen, zodat Nederland echt in tweeën breekt. Maar het is nu nog te vroeg om daar voorspellingen over te doen. Juist omdat het zo’n

belangrijk onderwerp is, gaat de WRR daar meer onderzoek naar doen.’

› **In *Diplomademocratie* noem je de SP samen met de PVV de ‘veiligheidsventielen in een democratie gedomineerd door intellectuelen’. Daar doe je een partij als de SP, die qua actief kader en kiezers een redelijke afspiegeling van de Nederlandse bevolking is, toch geen recht mee?**

‘Ik geef toe dat dat een beetje pesterig was. Ik heb dan ook heel wat boze emailtjes van SP’ers gehad nadat ons boek was verschenen. Kijk, wat we eigenlijk bedoelen te zeggen is dat onze democratie – ondanks de groeiende kloof tussen hoger en lager opgeleiden – nog steeds heel veerkrachtig is. Immers, dankzij PVV en SP hebben nu ook lager opgeleiden een stem gekregen in de politiek. Dat is heel goed. De SP heeft het wat dat betreft veel beter gedaan dan de PvdA. Want laten we wel wezen, het probleem van de diplomademocratie gaat eigenlijk over de PvdA. Dat was traditioneel de partij van de arbeidersklasse. Maar ook binnen de PvdA is er een grote kloof ontstaan tussen het hoger opgeleide kader en de lager opgeleide achterban. Bijvoorbeeld de zorgen van de lager opgeleiden over massa-immigratie, die werden door de PvdA-top als racistisch afgewimpeld. Zo heeft de PvdA zich van haar eigen achterban vervreemd. Dat heeft de SP nooit gedaan en daar plukken jullie nu de vruchten van.’

¹ Mark Bovens, Paul Dekker en Will Tiemeyer (red.), *Gescheiden werelden: Een verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland*, WRR & SCP, 30 oktober 2014. Het rapport is te vinden op: www.wrr.nl/actueel/pers/persbericht/article/scp-en-wrr-ongemakkelijke-tegenstelling-tussen-lager-en-hogeropgeleiden/

² Monique Kremer, Mark Bovens, Erik Schrijvers en Robert Went (red.), *Hoe ongelijk is Nederland: Een vergelijking van de ontwikkeling en gevolgen van economische ongelijkheid*, WRR, 4 juni 2014.

GROTE VERSCHILLEN IN GEZONDHEID TUSSEN LAAG- EN HOOGOPGELEIDEN

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Kees van de Veen / Hollandse Hoogte ©

Wil je de sociaaleconomische gezondheidsverschillen in Nederland verkleinen, dan moet je de onderliggende oorzaken aanpakken. We roepen in Nederland wel om het hardst dat deze verschillen ongewenst zijn, maar ondertussen ontbreekt veelal de politieke wil om hier iets aan te doen, stelt Karien Stronks, hoogleraar Sociale Geneeskunde in Amsterdam.

› **Wat zijn de belangrijkste sociaaleconomische gezondheidsverschillen in Nederland als je kijkt naar opleiding?**

‘Het belangrijkste verschil is dat laagopgeleiden gemiddeld zes tot zeven jaar korter leven dan hoogopgeleiden. Ieder stapje hoger op de maatschappelijke ladder betekent meer jaren leven. Als je kijkt naar de ongezonde levensverwachting dan is het verschil nog veel groter. Dit kan wel oplopen tot twintig jaar. Om een voorbeeld te geven: waar een laagopgeleide man gemiddeld op zeventigjarige leeftijd overlijdt, begint een hoogopgeleide man dan pas te kwakkelan met zijn gezondheid.’

› **Zijn er ook gezondheidsverschillen tussen etnische groepen?**

‘Ja, die zijn er zeker. Maar de factoren die eraan ten grondslag liggen zijn niet zo consistent als bij de verschillen tussen laag- en hoogopgeleiden. Zo komen hart- en vaatziekten veel bij Surinamers voor, maar bij Marokkanen juist minder. Maar depressies komen weer vaker voor bij Marokkanen en Turken, terwijl Ghanezen daar weinig last van hebben. De variatie is dus groot en heel veel factoren bepalen deze verschillen.’

› **Welke oorzaken liggen ten grondslag aan de gezondheidsverschillen tussen hoog- en laagopgeleiden?**

‘De meest directe verklaring ligt in

ongezond gedrag. Bij laagopgeleiden komt roken veel voor, is de voeding ongezonder en vormt overgewicht een groot probleem. Maar ongezond gedrag is niet de enige verklaring, want gedrag hangt nauw samen met omgeving. Als de mogelijkheden om je te bewegen in de wijk beperkt zijn, dan is de kans op overgewicht ook groter. Gedrag bepaalt omstreeks 50 procent van de verschillen, maar om een compleet beeld te krijgen van de oorzaken moet je naast gedrag ook de materiële omgeving en de psychosociale omstandigheden bestuderen, zoals stress of omgang met problemen. Omgekeerd bestaat er overigens ook een verband tussen ziekte en opleiding, want wie vaak ziek is heeft een minder grote kans om een opleiding af te maken. En kun je niet werken door ziekte, dan daalt je inkomen.’

› **Zijn de gezondheidsverschillen in de loop der tijd groter geworden?**

‘Dat weten we niet goed, want we hebben daar te weinig informatie over. De verschillen in levensverwachting lijken groter te worden, maar er zijn te weinig vergelijkende studies voorhanden om daar harde uitspraken over te doen. Wat we wel zeker weten is dat de verschillen in elk geval niet kleiner worden.’

BEWONERS IN ‘KRACHTWIJKEN’ GEZONDER

In ‘krachtwijken’ nam tussen 2008 en 2011 het percentage inwoners met een goede geestelijke gezondheid toe van 73 naar 79 procent, terwijl het in Nederland als geheel juist afnam (van 85 naar 82 procent). En in buurten die meededen aan het ‘experiment gezonde wijk’ steeg het aantal mensen dat in de vrije tijd wandelt (van 55 procent in 2008 naar 71 procent in 2011), zo luiden enige bevindingen uit het onderzoek van Karien Stronks.

› **Hoe doen wij het internationaal op het gebied van gezondheidsverschillen?**

‘Internationaal bevinden we ons in de middenmoot. Als je ons vergelijkt met een stad als Glasgow dan scoren we relatief goed, want daar ligt de levensverwachting van een laagopgeleide twaalf jaar lager. De Zuid-Europese landen doen het daarentegen op een aantal aspecten weer beter dan wij. Maar roken komt daar bijvoorbeeld nog vaker voor bij hoogopgeleiden, zoals in Nederland in de jaren vijftig ook het geval was. Hier hebben hoogopgeleiden na verloop van tijd gezondere leefgewoonten aangenomen, terwijl lager opgeleiden juist meer zijn gaan roken, waardoor de verschillen zijn toegenomen. In Zuid-Europese landen heeft deze ontwikkeling nog niet plaatsgevonden. Overigens zijn er wel aanwijzingen dat de economische crisis de verschillen in Zuid-Europa heeft vergroot.’

› **U heeft de afgelopen jaren onderzoek gedaan naar de gezondheidseffecten van de wijkaanpak in veertig achterstandswijken van Nederland, de zogenaamde ‘krachtwijken’. Wat zijn uw belangrijkste conclusies?**

‘We hebben de krachtwijken gebruikt om te onderzoeken of de gezondheid van mensen met een lage sociaaleconomische positie vooruit gaat als je de omstandigheden waarin zij leven verbetert. Ter vergelijking hebben we een aantal controlewijken geselecteerd die qua leefbaarheid hetzelfde waren. Uit ons onderzoek kwam naar voren dat op een aantal aspecten de gezondheid in de krachtwijken is verbeterd, vooral op het gebied van wandelen en bewegen en qua mentale gezondheid. Ook hebben we minder verslechtering geconstateerd in de Vogelaarwijken op het vlak van ervaren gezondheid, dus hoe gezond

‘Roken draagt voor twintig tot vijftwintig procent bij aan de gezondheidsverschillen tussen hoog- en laagopgeleid’

mensen zich voelen. Terwijl door de economische crisis de gezondheidssituatie in alle achterstandswijken in Nederland is verslechterd, verslechterde de gezondheid in de onderzochte krachtwijken minder snel. Op andere aspecten, zoals fietsen en sporten, zijn geen positieve effecten door de wijkaanpak waargenomen. De belangrijkste conclusie uit ons onderzoek is dus dat er voorzichtige aanwijzingen zijn dat je de gezondheid van mensen met een lage sociaaleconomische positie kunt verbeteren, als je de omstandigheden op het niveau van een wijk verbetert.’

› Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) heeft de wijkaanpak gefaald. Hoe verklaart u het verschil tussen uw onderzoek en dat van het SCP?

‘Wij hebben naar andere zaken gekeken dan het SCP. Het SCP heeft onderzocht of er bij de primaire doelen van de wijkenaanpak – werk, leven, veiligheid, wonen en integratie – verbeteringen hebben plaatsgevonden dankzij de wijkaanpak. Daar kwam uit dat in een aantal wijken op deze gebieden niet een grotere vooruitgang is geboekt dan in de controlewijken. Gezondheid was geen

primair doel van de wijkaanpak. De conclusie van het SCP dat de wijkaanpak geen effect heeft gehad vind ik te streng. Dat je geen bewijs hebt kunnen vinden, betekent niet automatisch dat de wijkaanpak geen effect heeft gehad. Ook al meet je bijvoorbeeld geen positieve effecten op het terrein van veiligheid, dan kunnen mensen zich dankzij de wijkaanpak toch beter voelen, omdat de overheid meer aandacht voor ze heeft.’

› U stelde in uw bijdrage aan de WRR-lecture van vorig jaar dat de morele verontwaardiging over de gezondheidsverschillen in Nederland groot is, maar over de oorzaken van die verschillen niet. Hoe komt dat?

‘Het gevoel leeft sterk dat we in zo’n ontwikkeld land als Nederland niet mogen accepteren dat het verschil in levensverwachting tussen een laag- en een hoogopgeleide zes tot zeven jaar bedraagt. Maar wil je de oorzaken van de sociaaleconomische gezondheidsverschillen bestrijden dan stuit je op politieke ideologieën die bijvoorbeeld voorschrijven dat je als overheid mensen vrij moet laten in de keuzes die ze maken, dat je ze niet kunt dwingen te stoppen met roken, dat je inkomensverschillen accepteert,

vanwege economische redenen en dat je verschillen in opleiding accepteert, vanwege verschil in intelligentie. Zolang een serieuze politieke discussie over de onderliggende oorzaken van sociaaleconomische gezondheidsverschillen uitblijft, zal er niets veranderen. Tot die tijd is de morele verontwaardiging niet meer dan schijn.’

› Wat zou u als minister van Volksgezondheid doen om de gezondheidsverschillen te verkleinen?

‘Als ik in die positie zou zitten, dan zou ik prioriteit geven aan de bestrijding van tabaksgebruik. Nederland is minder strikt in het naleven van internationale verdragen die voor tabaksgebruik gelden dan een aantal landen om ons heen. Als we strikter zouden zijn, dan kan dat veel effect hebben op de gezondheid van de lagere klassen, want roken draagt voor twintig tot vijftwintig procent bij aan de gezondheidsverschillen tussen hoog- en laagopgeleid.

Als ik daartoe de mogelijkheden heb, zou ik ook een andere verdeling van de effecten van de crisis willen. Uit de onlangs verschenen Armoedemonitor van de gemeente Amsterdam blijkt dat een op de vijf Amsterdammers in armoede leeft. Als gevolg daarvan kunnen ook de gezondheidsverschillen toenemen. Grote vraag is of we bereid zijn om een economisch belang als economische groei opzij te zetten om de gezondheidsverschillen te verkleinen. Het is belangrijk dat je dit soort afwegingen maakt, als je sociaaleconomische gezondheidsverschillen daadwerkelijk wilt aanpakken.’

Foto: HansvandenBoogaard ©

Karien Stronks is hoogleraar Sociale Geneeskunde aan het Academisch Medisch Centrum (AMC) in Amsterdam.

DEMOCRATISCHE RECHTSSTAAT STAAT ONDER DRUK

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Emmanuel Huybrechts / flickr.com CC

Letselschadeadvocaat en SP-senator Bob Ruers maakt zich grote zorgen over de staat van de rechtsstaat. Door alle bezuinigingen wordt het steeds moeilijker voor mensen met een laag inkomen om hun recht te halen. 'Als we niet oppassen, dan is recht weer alleen voorbehouden aan mensen met een dikke portemonnee.'

Zodra ik hem een vraag stel over rechtshulp en bezuinigingen, barst Bob Ruers los: 'Voor 1970 hadden de lagere sociaaleconomische klassen geen toegang tot recht. Dat had deels met culturele factoren te maken, zoals onbekendheid met het juridisch systeem. Vanaf de jaren zeventig werden mensen zich er steeds meer van bewust dat je voor je rechten op moet komen. Dit was ook de tijd dat er allerlei consumenten- en huurdersorganisaties ontstonden, die opkwamen voor de rechten van consumenten en huurders. Tegelijkertijd werd de gefinancierde rechtshulp door de overheid ingevoerd en ontstond de sociale advocatuur voor de lagere sociaaleconomische klassen. Al deze ontwikkelingen zorgden voor een enorme stimulans voor mensen met een laag inkomen om hun recht te halen.'

› Wanneer kwam daar verandering in?

'De laatste twintig jaar zie je dat de toegang tot de rechter beperkt wordt. De financiële barrières die worden opgeworpen om je recht te halen en te krijgen worden steeds hoger. Op de gefinancierde rechtshulp wordt bezuinigd, de eigen bijdragen voor rechtzoekenden zijn verhoogd en de griffierechten die betaald moeten worden om een zaak voor de rechter te laten komen, zijn enorm gestegen. Daarbij komt nog het risico dat je bij verlies van een procedure veroordeeld wordt voor de proceskosten, die kosten kunnen al gauw enkele

'De toegang tot de rechter is geen keuze maar een essentieel onderdeel van onze rechtsstaat'.

duizenden euro's bedragen. Je begrijpt dat de gang naar de rechter voor mensen met een laag inkomen praktisch onmogelijk wordt. Ook wordt er steeds meer beknipt op het Juridisch Loket – waar iedereen gratis juridisch advies kan krijgen – nemen de wachttijden bij de rechterlijke macht toe en neemt het aantal handelszaken bij rechtbanken af. De toegang tot de rechter wordt door al deze bezuinigingen beperkt en je kunt je afvragen of we nog in een rechtsstaat leven als burgers hun recht niet meer kunnen halen en krijgen. Interessant om hierbij te vermelden is de expertmeeting die op 4 februari van dit jaar werd gehouden in de Eerste Kamer, ter voorbereiding op het debat over de Staat van de Rechtsstaat. Juridisch experts als voormalig Nationaal Ombudsman Alex Brenninkmeijer, ex-vicepresident

van de Raad van State Herman Tjeenk Willink en oud-president van de Hoge Raad Geert Corstens lieten hun licht schijnen over de staat van de rechtsstaat. Zonder uitzondering waren zij van mening dat het slecht gesteld is met de rechtsstaat en met de toegang tot recht. Zo waarschuwde Brenninkmeijer dat onze democratische rechtsstaat onder druk staat omdat democratie en rechtsstaat niet meer voldoende in balans zijn met elkaar, vooral vanwege het gebrek aan functioneren van onze democratie. Daardoor komt een grondrecht als de toegang tot de rechter in gevaar. Corstens voegde daaraan toe dat je de toegang tot de rechter niet kunt vergelijken met een consumptiegoed als een bankstel dat je wel of niet kunt kopen, want de toegang tot de rechter is geen keuze maar een essentieel onderdeel van onze rechtstaat.'

RUTTE II HEEFT WEINIG OP MET UITGANGSPUNTEN RECHTSSTAAT

Ruers: 'Op een aantal terreinen zien we dat het kabinet Rutte II weinig op heeft met de uitgangspunten van de democratische rechtsstaat. Zo verdedigt dit kabinet de versperring van de toegang tot het recht, simpelweg met de opmerking dat de regering er geen geld meer voor heeft. Daarnaast is de rechtstreekse werking van de uitspraken van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens de VVD een doorn in het oog. VVD-Tweede Kamerlid Taverne diende twee jaar geleden al een wetsvoorstel in om de Grondwet zo te veranderen dat het de rechter verboden wordt om de wet aan volkenrechtelijke verdragen te toetsen.

En bij aanvang van het huidige kabinet werd zonder veel ophef de verantwoordelijkheid voor de politie weggehaald bij de minister van Binnenlandse Zaken en toegevoegd aan het ministerie van Justitie. Met als gevolg dat minister Opstelten niet alleen de baas is over de politie, maar ook over het Openbaar Ministerie en justitie. Waarmee de al lang bestaande *checks and balances* op dit terrein verdwenen. Onbegrijpelijk dat de PvdA deze inbreuk op de rechtsstaat voor zoete koek slikte. Naar mijn mening moet deze fout snel hersteld worden.'

› Wat houdt de bezuiniging van dit kabinet op de rechtshulp concreet in?

'In deze kabinetsperiode wordt een kwart van het budget voor de gefinancierde rechtshulp geschrapt. Dat staat gelijk aan 85 miljoen euro. De enige reden die daarvoor door de minister van Veiligheid en Justitie gegeven wordt is geld, zonder verdere motivatie. Voor minister Opstelten staan de bezuinigingen voorop, zelfs als dat betekent dat de rechtstaat moet wijken. Mensen die geen toegang tot de rechter meer hebben, moeten zich volgens hem en staatssecretaris Teeven zelf maar zien te redden.'

› Hoe wordt er vanuit de advocatuur op de voorgenomen bezuinigingen gereageerd?

'De Orde van Advocaten, de beroepsorganisatie van de advocatuur, is een goede spreekbuis voor de laagbetalenden. Volgens Walter Hendriksen, algemeen deken van de Orde van Advocaten, leidt de bezuiniging van

25 procent op de gefinancierde rechtshulp tot een verdere beperking van de toegang tot het recht voor juist degenen die het hard nodig hebben. Hij vreest dat als deze mensen aan het recht onttrokken worden, ze met elkaar op de vuist gaan en het recht van de sterkste gaat gelden. Ook de sociale advocatuur vindt de bezuinigingen verschrikkelijk. De vergoeding die deze beroepsgroep van de overheid krijgt voor het behartigen van de belangen van cliënten met een laag inkomen is volstrekt onvoldoende. Met een bruto inkomen van onder de 40 euro per uur kun je immers geen kantoor meer houden. Steeds meer advocatenkantoren die zich juist inzetten voor mensen aan de onderkant van de samenleving sluiten dan ook hun deuren.'

› Onlangs werd een motie van de SP door een meerderheid in de Eerste Kamer aangenomen om de voorgenomen bezuiniging op de rechtshulp uit te stellen. Betekent uitstel ook afstel?

'Nee, want een deel van de bezuinigingen is al doorgevoerd. Wat nu voorlopig is uitgesteld, is de bezuiniging van 26 miljoen die voor volgend jaar ingepland stond. Voordat deze maatregel ingaat, moet de minister eerst een beleidsdebat voeren met de Eerste Kamer, waarin hij mag uitleggen hoe de toegang tot recht voor mensen met een laag inkomen gewaarborgd blijft, ondanks de enorme bezuinigingen op de gefinancierde rechtshulp. Voorafgaand aan dat beleidsdebat zal eerst een hoorzitting met deskundigen plaatsvinden.'

› Zijn er nog hoopvolle signalen?

'Ja, momenteel loopt er een zaak van gerechtsdeurwaarders tegen de Staat der Nederlanden bij het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, in Straatsburg. In deze zaak stellen zij dat mensen in Nederland hun recht niet meer kunnen halen door de hoge griffierechten en dat dit in strijd is met artikel 6 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Als de uitspraak gunstig is, dan gaat er zeker meer gebeuren.'

› Moeten we onze hoop dan op Europa vestigen?

'Ja in dit geval wel. Want je krijgt als Nederlandse burger soms meer bescherming van Europa tegen de

overheid dan vanuit Nederland. Het Europees Hof verwerpt regelmatig Nederlandse wetgeving, als deze in strijd is met het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens. Dat kan het doen omdat Europese verdragen rechtstreeks van toepassing zijn op het Nederlands recht. Als advocaat heb je dus meer aan Europese wetgeving dan aan Nederlandse. Wil je een zaak voor het Europees Hof laten voorkomen, dan vergt dat wel een lange adem, want dan moet je in de meeste gevallen eerst drie keer in Nederland naar de rechter zijn geweest (rechtbank, gerechtshof en Hoge Raad).'

Wat zou er moeten gebeuren om de toegang tot recht te verbeteren?

'Geen bezuinigingen op gefinancierde rechtshulp, Openbaar Ministerie en de rechterlijke macht – en de verhoging van de griffierechten moet teruggedraaid worden. De bodem is bereikt en we moeten alles in het werk stellen om de rechtsstaat weer in ere te herstellen. Een noodzakelijke voorwaarde daarbij is dat je je recht kunt halen. Daarnaast pleit ik ervoor om de kosten voor het inschakelen van deskundigen onderdeel te laten uitmaken van het rechtsapparaat. Dat betekent dat die kosten, net zoals voor de rechterlijke macht, door de overheid worden vergoed. Ook zou het eigen risico voor de laagste inkomens, dat nu 193 euro bedraagt, moeten worden afgeschaft en het eigen risico voor de lagere inkomens verlaagd.'

Foto: Bas Stoffelsen CC

Bob Ruers is letselschadeadvocaat met als specialisme asbest en is Eerste Kamerlid voor de SP.

'IEDEREEN ZOU MET KUNST IN AANRAKING MOETEN KUNNEN KOMEN'

Tekst: Tijmen Lucie

Film- en theaterproducent Marc van Warmerdam is fel tegenstander van de forse bezuinigingen op kunst en cultuur. Volgens hem dreigt 'veramateurerisering' van de kunstsector.

› **Hoeveel wordt er bezuinigd op kunst en cultuur?**

'200 miljoen euro door het Rijk en daarnaast ook nog door provincies en gemeenten, hoewel het varieert per gemeente.'

› **Waar komt die bezuinigingsdrift vandaan?**

'Dat kwam door het gedoogkabinet Rutte I, waarin de PVV, maar ook een deel van de VVD, het liefst alle cultuursubsidies wilde afschaffen. Van de VVD begrijp ik dat niet goed, want vroeger kwam deze partij juist op voor kunst en cultuur, ongeacht de opbrengst. Die houding is vrijwel verdwenen. Nu geldt voor de liberalen slechts: zolang het ons maar niets kost.'

› **Als je kijkt naar de bezuinigingen op kunst en cultuur van de afgelopen jaren waar zijn dan de grootste klappen gevallen?**

'Bij de podiumkunsten vooral aan de onderkant, dat wil zeggen bij de kleinere theater- en dansgroepen, maar ook bij de kleinere theaters en productiehuisen. Zij hebben hun deuren moeten sluiten. Het bedrag van 200 miljoen stond al van tevoren vast, de argumenten werden erbij bedacht. Maar als je dan zoveel bezuinigt zou ik zeggen, verdeel het gelijk over alle instellingen, groot en klein. Maar dat is niet gebeurd.'

› **Kunt u schetsen wat de gevolgen van deze bezuinigingen zijn voor jong talent?**

'De toegankelijkheid van het systeem wordt bemoeilijkt, maar ook de doorstroming. Als er aan de onderkant geen nieuwe mensen komen, dan gaat dat ten koste van het geheel. Nu de gevolgen van de bezuinigingen duidelijk worden, stort iedereen zich

op jong talent, waardoor uiteindelijk de oudere, meer ervaren werknemers het veld moeten ruimen. En juist een gezonde mix van jong tot oud is nodig om als organisatie en als sector goed te functioneren.'

› **En wat betekenen deze bezuinigingen voor de toegankelijkheid van kunst?**

'Gezelschappen kunnen zich steeds minder permitteren met grotere producties het land rond te reizen. Kaartjes worden steeds duurder. Toegangsprijzen kunnen niet nog verder verhoogd worden, wil je kunst toegankelijk houden. Je zou mensen met een kleine beurs kunnen helpen door sommige dagen goedkoper te maken. Twee jaar geleden ben ik het initiatief Voedselbank Cultuur gestart. Onverkochte stoelen in theaters of concertzalen en kaartjes voor musea worden beschikbaar gesteld aan mensen die zijn aangewezen op de Voedselbank. In Amsterdam, maar ook bijvoorbeeld in Haarlem en Meppel wordt hier regelmatig gebruik van gemaakt.'

› **Mensen zijn de laatste jaren minder gaan uitgeven aan kunst en cultuur. Wat betekent dat?**

'Het is belangrijk dat de gevolgen zichtbaar worden, want iedereen zou met kunst in aanraking moeten kunnen komen. Kunstbeleid moet erop gericht zijn dat kunst er is en dat je er toegang tot hebt. Om een voorbeeld te noemen: twintig jaar geleden is de operette wegens bezuinigingen verdwenen. Datzelfde dreigt nu ook met andere kunstvormen te gebeuren.'

› **U was een van de voortrekkers van de protesten tegen de bezuinigingen. Wat hebben deze acties voor resultaat gehad?**

'Direct leverden ze niks op. De bezuinigingen zijn niet ongedaan gemaakt. Toch ben ik ervan overtuigd dat als we onze mond hadden gehouden, dat we nog dieper gezonden waren. Nu sprak een aantal

partijen, waaronder de SP, zich duidelijk uit tegen de bezuinigingen. Je ziet ook een licht herstel. Al was het maar dat het huidige kabinet met meer respect over kunst en cultuur spreekt. De 200 miljoen aan bezuinigingen leidt tot verharding en tot een veramateurerisering van de sector. De werkgelegenheid neemt steeds verder af. Er wordt voor steeds minder geld gewerkt. De grens van het fatsoenlijke komt in zicht. Straks worden we vrijwilligersorganisaties. Vrijwilligers kunnen een goede aanvulling zijn op een organisatie, maar zonder goed opgeleide professionals zal de kwaliteit achteruit hollen.'

› **Hoe zou u kunst toegankelijker willen maken?**

'Via het onderwijs zouden kinderen meer kennis kunnen maken met verschillende vormen van kunst, zoals literatuur, muziek en podiumkunsten. Het mes snijdt dan aan twee kanten: kinderen leren van kunst en maken er zelf deel van uit. Ook zou de overheid moeten zorgen voor een goede landelijke spreiding van kunst, zodat zowel in de Randstad als daarbuiten voldoende aanbod is. Voor de kunstsector zelf ligt daar ook een taak. Zo zouden theatergezelschappen een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid moeten voelen voor een goede bespeeling in bijvoorbeeld Drachten, Meppel of Goes.'

Marc van Warmerdam is film- en theaterproducent en directeur van muziektheatergezelschap Orkater.

Foto: ElisabethBelaert ©

VERMEEND HOUDT DE RIJKEN UIT DE WIND

Tekst: Hans van Heijningen

In *Arm & rijk in Nederland* doet PvdA-coryfee Willem Vermeend erg zijn best om de ongelijkheid in Nederland te relativieren. En om diegenen die daar, met goede argumenten, wel een punt van maken weg te zetten als studeer-kamergeleerden en vertegenwoordigers van actiegroepen.

Vermeend was van 1994 tot 2002 achtereenvolgens staatssecretaris van Financiën en minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Tegenwoordig is hij ondernemer en honorair *professor of Economics and Internet Business*. Hij claimt te 'bewijzen' dat het allemaal wel meevalt met de ongelijkheid in Nederland. Een voorbeeld van zijn relativering van de cijfers: bijna 30 procent van het totale vermogen is in handen van de 10 procent huishoudens met de hoogste besteedbare inkomens. Dat klinkt toch heel anders dan dat de 10 procent rijkste Nederlanders 61 procent van de totale rijkdom in ons land in handen heeft. Een ander voorbeeld: het feit dat 3 procent van de miljonairshuishoudens beschikt over een vermogen van meer dan 10 miljoen euro is minder schokkend dan het feit dat drie personen in Nederland evenveel bezitten als 8 miljoen andere Nederlanders samen. Vermeend voorspelt dat de ongelijkheid het komende decennium door de globalisering en de technologische ontwikkelingen verder zal toenemen, maar is er niet van overtuigd dat Nederland een ongelijkheidsprobleem heeft. Degenen die het niet met hem eens zijn moeten dat eerst maar eens wetenschappelijk bewijzen, aldus de 'professor'.

Dat Vermeend in zijn boek naar hartenlust knipt en plakt om te bewijzen dat het allemaal wel meevalt met de ongelijkheid is één ding, veel ernstiger is dat hij de oudere, hardwerkende Nederlanders met een eigen huis en wat spaargeld op de bank, probeert te mobiliseren om de voorstanders van herverdeling te stoppen. Vermeend richt alle aandacht op de kleine vissen die het

slachtoffer dreigen te worden van nivellering, maar houdt de grote jongens buiten schot.

De huidige vermogensongelijkheid in Nederland moet vooral zo blijven, volgens Vermeend. 'De Nederlandse politiek heeft er doelbewust voor gekozen om het vermogen relatief laag te belasten. Een doordachte keuze waardoor vermogens in Nederland blijven, ondernemerschap gestimuleerd wordt en banen worden geschapen waar de laagste inkomensgroepen

Vermeends poging om Piketty in diskrediet te brengen is niet overtuigend

de vruchten van plukken.'

Als hij consequent was, zou Vermeend zijn stelling dat de armen beter worden van nog rijkere rijken, wetenschappelijk moeten bewijzen. Dat doet hij niet. Sterker nog, hij gaat volledig voorbij aan het wetenschappelijk werk van Piketty, die in *Kapitaal in de 21e eeuw* overtuigend aantoont dat de armen niet beter worden van het feit dat de rijken steeds rijker worden en dat hun enorme rijkdom een sta-in-de-weg is voor een gezonde economische ontwikkeling.

Ondanks het feit dat er wat Vermeend betreft geen probleem is, is hij best bereid om degenen die daar anders over denken van advies te dienen. De topsalarissen en exorbitante beloningspakketten kunnen het beste aangepakt worden door openbaarheid, media-aandacht en consumentenacties. Geen woord echter over deregulering, verzelfstandiging en privatisering van publieke diensten en bedrijven of over de fundamentele oorzaken van de bankencrisis, die bewijzen dat de overheid over buitengewoon belangrijke competenties beschikt om de economie te sturen (in dit geval de verkeerde kant op).

En passant trakteert Vermeend ons ook nog op de strategie om Nederland helemaal klaar te stomen voor de toekomst: belastingverlaging en een kleine compacte overheid, zodat de markt zijn werk kan doen. Een geruststellende boodschap voor de sociaaldemocraten en liberalen die samen in de regering zitten en die de rekening van de crisis consequent neerleggen bij de mensen met een uitkering, de werkende klasse, de middenklasse en de gepensioneerden.

Lang hebben rechtse economen geroepen dat herverdelen geen zoden aan de dijk zet, omdat er maar weinig rijken en zo ontzettend veel 'gewone mensen' zijn. Nu Piketty aantoont dat de rijken der aarde zo rijk zijn dat hun vermogen een gezonde ontwikkeling van het kapitalisme in de weg staat, is het alle hens aan dek voor rechtse economen om zijn boek en de voorstellen die daar logisch uit voortvloeien, in diskrediet te brengen. Vermeend doet dat niet overtuigend en neemt de rijken al te opzichtig in bescherming.

Laat u niets wijs maken; Nederland is een rijk en ontwikkeld land en de kwaliteit van het bestaan van een grote meerderheid van mensen wordt nog beter als we de lasten en lusten iets eerlijker verdelen. Er is genoeg voor iedereen, behalve als het aan Vermeend ligt.

Willem Vermeend
Arm & Rijk in Nederland
Uitgeverij Carrera (2014)

SCHULDEN ONTWIKKELINGSLANDEN

EEN PROBLEEM WAAR WE IN NEDERLAND NIET MEER OVER PRATEN

Tekst: Hans van Heijningen Foto: Archief Wiert Wiertsema

De afgelopen decennia besteedden de media in Nederland de nodige aandacht aan de schuldenproblematiek van ontwikkelingslanden, maar de laatste jaren is het hier geen thema meer. Wiert Wiertsema, senior beleidsmedewerker bij Both ENDS, legt uit waarom dat onterecht is.

› **Is het schuldenvraagstuk voor een belangrijk deel opgelost of zijn daar andere, grotere problemen voor in de plaats gekomen?**

‘Het schuldenprobleem is helemaal niet van de agenda verdwenen hoor. Dat is alleen in Nederland zo.’

› **Hoe komt dat dan?**

‘Zo’n tien jaar geleden zijn een aantal grotere vorderingen van rijke landen op ontwikkelingslanden gedeeltelijk of soms ook helemaal kwijtgescholden. De oorzaken van dat soort schulden zijn evenwel nooit goed onderzocht. Internationale inspanningen om tot een eerlijker verdeling van verantwoordelijkheden tussen schuldeisers en schuldenlanden te komen zijn door rijke landen doelbewust gedwarsboemd. De meeste Nederlandse ontwikkelingsorganisaties hebben hier geen aandacht meer voor.’

› **Welke landen gaan het zwaarst gebukt onder schulden?**

Wiert Wiertsema is medeoprichter van de ontwikkelings- en milieuorganisatie Both ENDS en houdt zich al lange tijd bezig met de schuldenproblematiek van ontwikkelingslanden.

‘Veel Caribische landen zuchten onder een loodzware schuldenlast. De schulden uit de eurozone hebben voor enorme ophef gezorgd, zoals je weet. Opvallend is dat de crediteuren van die euroschulden – lees de Noord-Europese banken – daarbij goeddeels buiten schot zijn gebleven. Sterker nog, zij krijgen hun geld dubbel en dwars terug, terwijl de belastingbetaler voor de schade opdraait. Voor veel ontwikkelingslanden gaat hetzelfde op.’

› **Ik neem aan dat er ook nogal wat Afrikaanse landen zijn die het niet lukt de overheidsbegroting sluitend te krijgen?**

‘Dat klopt, bij veel Afrikaanse landen gaat een groot deel van de uitgaven op aan de betaling van rente en aflossingen, zodat er weinig overblijft voor eigen ontwikkelingsinspanningen. Een recent voorbeeld van een land in problemen is Ghana. Tot voor kort ontwikkelde vooral de private sector zich daar voorbeeldig. Maar nu ziet Ghana zich genoodzaakt om met hangende pootjes bij het IMF aan te kloppen. Ongetwijfeld zal het land gedwongen worden tot flinke bezuinigingen op publieke uitgaven en tot verdere privatiseringen.’

› **Welke oplossingen zijn er?**

‘In alle probleemgevallen zou er allereerst een openbaar onderzoek naar de schulden gedaan moeten worden, zodat duidelijk is hoe ze zijn ontstaan en wie welke verantwoordelijkheid draagt. Vervolgens zou er een onafhankelijke internationale rechtbank moeten bepalen hoe de lasten van een schuldenkwijtschelding verdeeld moeten worden.’

› **Waarom gebeurt dit niet?**

‘Het ontbreekt daarvoor internationaal aan politieke wil. Daardoor kan een land als Argentinië door een paar hedgefondsen – aasgieren die waardeloze leningen opkopen in de hoop dat ze daar geld uit kunnen slaan – en een hoogbejaarde conservatieve rechter in de VS opnieuw tot een ‘faillissement’ gedwongen worden.

Zodoende leeft het hele internationale kredietwezen op dit moment in onzekerheid. Als een rechter nu besluit de belangen van een kapitaalcrachtige minderheid te bedienen door de spelregels te veranderen, is dat desastreus voor landen die geleend hebben en tot voor kort niet failliet konden gaan.’

› **Hoe staat het met inspanningen om dit soort zaken in goede banen te leiden?**

‘Begin september heeft de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties een resolutie aangenomen die uitsprekt dat men internationaal tot een eerlijk en wettelijk bindend soort bankroetregeling voor landen moet zien te komen. Maar de uitvoering van deze resolutie is niet eenvoudig. Het IMF en de Wereldbank met hun Schuldenhoudbaarheidsraamwerk (DSF) zijn nog steeds oppermachtig. Zij bepalen – met steun van de rijke, westerse landen – welk land hoeveel mag lenen.’

› **Hoe doet de Nederlandse regering het wat betreft de schuldenproblematiek?**

‘Nederland blijft doorgaan met fondsen uit het budget voor ontwikkelingssamenwerking te halen wanneer overheden van ontwikkelingslanden niet voldoen aan hun financiële verplichtingen ten aanzien van Nederlandse bedrijven. Dat is een rare situatie, omdat de Nederlandse staat gewoon premies van Nederlandse exporteurs int, waarmee de risico's voor zowel bedrijven als de Nederlandse overheid zijn afgedekt. Daar komt nog bij dat dit soort kwijtscheldingen door Nederland altijd op de nominale waarde worden afgeboekt, wat vaak een veelvoud is van de feitelijke marktwaarde van dit soort exportkrediet schulden. Al met al raken schulden nog steeds het hart van de politieke verhoudingen binnen de internationale financiële wereld. Het is dan ook volstrekt onterecht dat hier in Nederland nauwelijks aandacht voor is.’

HOUD DE DURE EXTERNEN IN DE GATEN!

Tekst: Ronald van Raak

Sommige overheden huren weer meer dure externen in, blijkt uit onderzoek van het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Volgens Ronald van Raak is de Roemer-norm nog steeds de juiste norm.

In 2010 nam de Tweede Kamer, op initiatief van de SP, een motie aan die ministeries verplichtte om fors te bezuinigen op de inhuur van dure externe medewerkers. De Roemer-norm stelt dat ministeries niet meer dan 10 procent van hun totale personeelskosten mogen uitgeven aan externen. Sindsdien hebben de meeste ministeries fors bezuinigd op externen. Alleen Binnenlandse Zaken en Infrastructuur en Milieu houden zich niet aan deze norm en besteden meer dan 18 procent aan dure externen. De rest zit nu onder de 10 procent.

GEMEENTEN EN PROVINCIES

Een norm die goed genoeg is voor het Rijk, is ook goed genoeg voor de andere overheden. Uit recent onderzoek van het Wetenschappelijk Bureau blijkt echter dat veel provincies en

gemeenten nog steeds boven de 10 procent zitten (zie tabel). Ook blijkt dat de verschillen tussen provincies en gemeenten groot zijn. Zo gaf de provincie Noord-Holland in 2013 33,8% van alle personeelskosten aan externen uit, terwijl de provincie Zeeland hier niet meer dan 7,4% aan spendeerde. Gezamenlijk besteedden de provincies 17% van hun personeelskosten aan de inhuur van dure externen. De SP wil daarom dat de Roemer-norm ook aan provincies wordt opgelegd. Daarmee zou je op jaarbasis zo'n 68 miljoen euro kunnen besparen.

ONJUISTE ARGUMENTEN

Een veelgehoord argument is dat overheden dure externen moeten inhuren omdat ze anders geen goede mensen kunnen krijgen. Het is juist heel slecht als overheden afhankelijk zijn van externen. Die kosten niet alleen veel geld, maar nemen ook veel kennis en netwerken mee en maken overheden afhankelijk van consultants en adviseurs. Overheden moeten zelf mensen opleiden en verantwoordelijkheid nemen.

DURE EXTERNEN

Ook in gemeenten die hier niet zijn genoemd, wordt veel geld uitgegeven aan externen. SP-fracties of afdelingen kunnen eenvoudig de cijfers voor inhuur van externen opvragen. Gemeenten zullen mogelijk meer geld uitgeven aan externen in verband met de overheveling van taken op het gebied van langdurige zorg, jeugdzorg en re-integratie. Uit een enquête van Nieuwsuur bleek dat tweederde van de 166 gemeenten die de enquête hadden ingevuld in 2013 en 2014 gezamenlijk zeker 25 miljoen euro uitgeeft aan het inhuren van extern advies.¹

CIJFERS

Cijfers zeggen niet alles. Consultants en adviseurs zijn er ook goed in om cijfers te manipuleren. Een belangrijke reden dat de provincie Flevoland relatief goed scoort is omdat externen worden weggeschreven op de kosten van projecten, in plaats van de kosten van externen.

¹ nieuwsuur.nl/onderwerp/695235-extern-advies-kost-gemeenten-miljoenen.html

INHUUR EXTERNEN DOOR PROVINCIES EN GROTE STEDEN IN 2013

Provincie/stad	euro inhuur per fte	tot. personeelskosten	kosten vast miljoen euro	fte vast	inhuur in miljoen euro	kosten per fte vast	% inhuur van totale kosten	% inhuur 2011	% inhuur 2008
Groningen	9057	66,9	59,6	806	7,3	73945	10,9	11,7	17,6
Friesland	28378	76,6	55,6	740	21	75135	27,4	22,0	19,8
Drenthe	10853	41	35,4	516	5,6	68605	13,7	10,5	onbekend
Overijssel	5838	60,2	55,6	788	4,6	63855	7,6	14,8	11,0
Gelderland	18126	103,6	83,1	1131	20,5	73475	19,8	18,8	33,3
Utrecht	14569	68,6	58,3	707	10,3	82461	15,0	18,6	22,1
Noord-Holland	38535	124,48	82,4	1092	42,08	75458	33,8	32,9	31,9
Zuid-Holland	8475	134,6	120,1	1711	14,5	70193	10,8	15,0	31,6
Zeeland	5234	38	35,2	535	2,8	65794	7,4	8,9	10,8
Flevoland	7532	38,3	35,4	385	2,9	91948	7,6	3,5	9,6
Noord-Brabant	14057	103,7	87,9	1124	15,8	78203	15,2	14,5	22,2
Limburg	13246	77,5	66,4	838	11,1	79236	14,3	14,8	13,8
Totaal provincies	15278	933,48	775,0	10373	158,48	74859	17,0	16,8	22,8
Amsterdam excl. Dgm	10817	694	604,0	8320	90	72596	13,0	9,8	15,4
Rotterdam excl. Dgm	2738	710,6	678,8	11616	31,8	58437	4,5	6,9	20,6
Den Haag	12895	492,3	409,1	6452	83,2	63407	16,9	11,0	21,7
Utrecht	14659	314	258,5	3786	55,5	68278	17,7	16,2	32,3
Totaal grote 4	8633	2210,9	1950,4	30174	260,5	65679	11,8	10,0	21,3

Bron: SP

NEDERLAND NEUTRAAL, MAAR BETROKKEN TIJDENS EERSTE WERELDOORLOG

Tekst en foto: Max van den Berg

Op veel plaatsen wordt dit jaar de Eerste Wereldoorlog (1914-1918) herdacht. Hoewel Nederland neutraal bleef ging deze oorlog zeker niet onopgemerkt aan ons land voorbij, zo laat Max van den Berg zien.

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd Nederland geconfronteerd met twee massale bewegingen. Op 30 juli 1914 werden door de Algemene Mobilisatie 200.000 mannen onder de wapenen geroepen. Daar was ruimtelijk niet op gerekend en de dienstplichtigen werden behalve in kazernes ondergebracht in lege fabrieken, pakhuizen, schuren en hoozolders. Vele onderkomens waren ver onder de maat. Getekend door kou en matige kleding veranderde de dienstplicht in een troosteloze tijdsbesteding. De soldaten kregen in september 1914 tachtig gulden soldij, genoeg om de diensttijd door te komen tot de demobilisatie. Met kerst zou de oorlog afgelopen zijn. Dat was de gangbare opvatting in heel Europa.

In diezelfde tijd kwamen een miljoen Belgen ons land binnen. Waarom? Het Duitse leger had verschrikkelijke oorlogsmisdaden gepleegd. Meer dan drieduizend burgers, onder wie zowel mannen als vrouwen, werden in zeven Belgische 'martelaarssteden' standrechtelijk geëxecuteerd. Er brak paniek uit. Zeeland, Brabant en Limburg werden overstroomd door uitgeputte vluchtelingen die per trein, auto, lopend, of met kruiwagens de grens overstaken. Ze werden liefderijk ontvangen door de katholieke kerk en de bevolking. Geen spoor van vreemdelingenhaat. Alleen wat kritiek op Belgische boeren en arbeiders, die op zondag in hun werkkleding naar de kerk gingen. Na enige maanden leidde het onderbrengen van al deze vluchtelingen toch tot opkomende irritatie. Maar voor het tot uitbarstingen kwam, keerden negenhonderd-

duizend Belgen alweer terug naar Vlaanderen. Ruim honderdduizend Belgen bleven achter.

Ondertussen passeerden veel smokkelaars onze grens. Duitse, Belgische en Franse deserteurs weken uit naar ons neutrale land. Om aan dit illegale grensverkeer een einde te maken, bouwden de Duitsers van de Noordzeekust tot Vaals een 180 kilometer lange, dubbele haag van hoogspanningsdraden. Naar schatting drieduizend Vlamingen en Nederlanders zijn door deze draden geëlectrocuteerd.

In Brabant, Zeeland, Limburg, Oost-Gelderland en de steden aan de Noordzee, kondigde de regering de staat van beleg af en ging de macht over op lokale militaire commandanten. Burgerlijke rechten werden ingeperkt, gekozen gemeenteraden gepasseerd en post gecontroleerd. De politie was aanwezig bij elke bijeenkomst. Volksliederen van oorlogvoerende landen mochten niet worden gespeeld. Theaters, maar ook orgeldraaiers werden daarop aangesproken. De regering deed alles om de strikte neutraliteit te handhaven.

Toch vielen er Engelse bommen op Zierikzee, Sluis, Goes, Cadzand en Sas van Gent. Vergissingen? Navigatiefouten? Ondanks de vondst van Engelse bomscherven ontkende Londen elke betrokkenheid en wees de Duitsers als daders aan. Pas in 1922 erkende Londen schuld en werd een vergoeding overgemaakt.

HONGER, WERKLOOSHEID EN OORLOGSWINSTEN

De Engelse zeeblokkade moest verhinderen dat goederen via Nederland in Duitse handen vielen. Dat leidde al snel tot een graantekort. De regering nam meelvoorraden in beslag, kondigde een verbod op wittebrood af en introduceerde het bruine regeringsbrood. Gerst mocht, onder protest van boeren, niet meer als veevoer worden gebruikt. In 1915 werd voedseldistributie ingevoerd en

kort daarop kwamen centrale gaarkeukens tot stand. Alleen Amsterdam telde er al veertig! De kolenschaarste dwong tot inkoop van Duitse steenkool, te betalen met aardappelen. De aardappel, volksvoedsel bij uitstek, werd schaars. De woningbouwproductie daalde van drieëntwintigduizend huizen in 1913 tot zesduizend in 1917. Dit verergerde de erbarmelijke woningsituatie in de negentiende-eeuwse wijken van de grote steden en wakkerde de werkloosheid aan. Terwijl armoede en honger onder de stedelijke bevolking toenamen, groeide het aantal miljonairs – een groei die hoofdzakelijk tot stand kwam door oorlogswinsten in het legale circuit en de zwarte handel.

Een van deze oorlogswinstmakers was de ACF, de Amsterdamse Cocaïne Fabriek. Tijdens de oorlog werd cocaïne geleverd aan alle oorlogvoerende landen, als pijnstillend medicijn voor gewonde militairen. Amsterdam werd marktleider in de cocaïnehandel. Engeland verwerkte de cocaïne in het drankje Tabloid. Het zou een dappere opmars bevorderen, zo vermeldde het etiket. Toen in 1918 de oorlog eindigde, waren miljoenen soldaten aan de cocaïne verslaafd en vormden zij een dankbare afzet voor de ACF. Pas in 1927 kwam aan deze schandelijke zaak een einde en werd de vrije verkoop van cocaïne verboden.

Neutraal Nederland trok als een magneet deserteurs en gevluchte krijgsgevangenen uit alle oorlogvoerende landen aan. Ruim tienduizend militairen werden geïnterneerd. De Engelsen zaten in Groningen en Belgische soldaten verbleven in Gaasterland, op de Veluwe en in Zeist. Wegens slechte omstandigheden brak in Zeist een opstand uit. De Nederlandse bewakers grepen hard in, met acht doden en vele gewonden tot gevolg. Duitsers werden in Bergen opgesloten; daar was de situatie zo erg dat vanwege de honger ratten werden opgegeten. De meeste problemen leverden de Russische geïnterneerden

Het Belgenmonument in Amersfoort. Een dankbetuiging aan de Nederlanders, die een miljoen Vlaamse en Waalse vluchtelingen liefdevol onderdak verleenden. In Nederland staan ruim duizend gedenktekens van de Eerste Wereldoorlog: monumenten, plaquettes en grafstenen.

in Rotterdam op. Dronkenschap en buitensporig lawaai deden de regering besluiten om de voornaamste herrieschoppers op een schip in te sluiten.

In 1917 kondigde Duitsland de onbepaalde duikbootoorlog aan en die kostte nogal wat Nederlandse vrachtschepen. De voedselsituatie werd er niet beter op. In februari 1917 was er in Amsterdam geen aardappel meer te krijgen. In juli 1917 brak in de hoofdstad een opstand uit. Vanuit arbeidersbuurten trokken mannen en vrouwen op om pakhuizen, schepen en winkels met voedsel te plunderen. De politie schoot met scherp. Gevolg: 9 doden en 114 gewonden.

In al deze turbulente jaren bewaakte de Nederlandse regering angstvallig haar neutraliteitspolitiek. Dat viel niet mee, want de Minister van oorlog Bosboom was uitgesproken pro-Engels en stelde voor de Britse troepen doorgang te verlenen in een opmars naar België. De legeropperbevelhebber generaal Snijders was uitgesproken pro-Duits en had de steun van de koningin en veel legerofficieren. In 1918 wilde generaal Snijders samen met de Duitse keizer het laatste grote offensief ingaan. Maar het kabinet wees alle voorstellen beslist van de hand en handhaafde, ondanks de voortdurende spanningen, het strikte neutrale beleid.

HET CHAOTISCHE JAAR 1918

In het jaar 1918 werd het uitgeputte Europa getroffen door een scala aan chaotische gebeurtenissen. Aan het westfront gingen de dodelijk vermoeide legers hun laatste massale veldslag tegemoet. In de loopgraven ontwikkelde zich een milde griep, die zich aan het eind van dat jaar tot een wereldwijde dodelijke epidemie ontwikkelde. De revolutiegedachten begonnen zich in Duitsland en Hongarije uit te breiden. Oproerige incidenten en hongerteisterden het continent. Dat alles liet Nederland niet onberoerd. Op 25 oktober gingen de soldaten in Harskamp muiten. Na vier jaar verveling en slechte voorzieningen was het geduld op, men weigerde de officieren te gehoorzamen. Gelijksoortige woelingen deden zich voor bij de marine in Den Helder en in andere kazernes. Op 10 november, om zes uur in de ochtend, meldde de Duitse Keizer Wilhelm II zich bij Eijsden aan de Nederlandse grens. Hij was gevlucht uit het hoofdkwartier in Spa en vroeg om asiel. Op weg naar zijn voorlopige onderkomen in Amerongen werd hij overal uitgefloten en moest de keizer worden beschermd. Tezelfdertijd riep Troelstra in Rotterdam de revolutie uit, wat een storm in een glas water bleek te zijn. Massale stakingen en demonstraties gingen onverminderd door. Een opmars van drieduizend arbeiders in Amsterdam richting Oranjekazerne eindigde in een

schietpartij met vijf doden en achttien gewonden. De griepepidemie begon ook in ons land uit te waaiëren. Er zouden uiteindelijk zestigduizend slachtoffers vallen. Wereldwijd kwamen tussen de 50 en 100 miljoen mensen om, tienmaal meer dan de oorlogsdoden. De ziekte werd Spaanse griep genoemd, omdat dit land neutraal was en geen zware censuur kende, waardoor Spanje de ziekte als eerste bekend kon maken. De oorzaak van de Spaanse griep is nooit achterhaald.

In november werd de pro-Duitse generaal Snijders tegen de wil van de koningin ontslagen. Het Duitse leger was ingestort, er werd een wapenstilstand gesloten en de Duitse troepen kregen toestemming om dwars door Limburg naar huis te rijden, mits ze hun wapens inleverden. Bij Weert ontplofte een munitietrein met als gevolg honderden doden en gewonden, die met spoed tot ver in de omtrek in ziekenhuizen moesten worden opgenomen. De oorlog was afgelopen, de vredesonderhandelingen in Versailles gingen van start en werden gevolgd door het verdrag der grenzen. Het werd nog even spannend. België, dat de Duitse keizer wilde vervolgen wegens oorlogsmisdaden, was kwaad op Nederland, dat goed aan de oorlog verdiende en de Keizer onderdak verleende. Het eiste Zeeuws-Vlaanderen en Limburg op. Het ontwerp voor een kanaal Duisburg-Antwerpen, dwars door Limburg, lag al op de tekentafel. Maar de geallieerden voelden niets voor een vernedering van Nederland. Ze waren bang dat het land dan op termijn in handen van Duitsland zou vallen. Een positief effect was wel dat onder druk van de revolutionaire woelingen in Europa en Nederland de Nederlandse regering in sneltreinvaart alle mogelijke sociale wetgeving tot stand bracht, zoals het algemeen kiesrecht, de achturige werkdag, de Invaliditeitswet en de ziektewet.

Max van den Berg is SP-lid en medeoprichter van het Verzetsmuseum in Amsterdam. Daarnaast is hij redacteur van het contactblad van de Stichting 1940-1945.

'IN ONS STRAATJE' TWEEDELING VS IS EEN FEIT

Tekst: Tijmen Lucie

In *The Price of inequality* uit 2012 prikt econoom Joseph Stiglitz op overtuigende wijze de illusie door van de VS als land van de onbegrensde mogelijkheden. Hij laat zien hoe de rijkste 1% steeds rijker wordt, ten koste van de rest. Stiglitz waarschuwt voor de desastreuze gevolgen van de toenemende ongelijkheid.

Aan de hand van tal van studies en cijfers laat Joseph Stiglitz, winnaar van de Nobelprijs voor de Economie, zien dat de sociaaleconomische ongelijkheid in de VS sinds de jaren zeventig enorm is toegenomen. Als gevolg van ruim dertig jaar neoliberal beleid van deregulering, privatisering en liberalisering is de sociale mobiliteit afgenomen en zijn de verschillen in inkomens fors toegenomen. Vooral de allerrijksten zijn nog rijker geworden, terwijl de middenklasse en de armen flink hebben moeten inleveren. Vijftien procent van de Amerikanen leeft inmiddels onder de armoedegrens. Hoewel het bruto nationaal product bijna verdubbeld is sinds de jaren zeventig, zijn de meeste Amerikanen er nauwelijks op vooruit gegaan.

RIJKSTE 1%

Volgens Stiglitz is de toegenomen welvaart voornamelijk bij de rijkste 1 procent terechtgekomen. Onder anderen topbestuurders, bankiers en advocaten hebben in de afgelopen drie decennia een enorme machtspositie verworven in het economische en politieke systeem en eigenen zich een steeds groter deel van de economische koek toe. Het inkomen van de rijkste 10 procent bedraagt 226 keer het gemiddelde inkomen van de overige 90 procent. De rijkste 1 procent bezit ruim een derde van het totale vermogen.

ONE DOLLAR, ONE VOTE

Deze ongelijkheid is volgens Stiglitz het resultaat van een politiek proces, niet van abstracte marktkrachten. In de VS is een disfunctioneel politiek systeem ontstaan door een te innige band tussen de zakelijke en politieke elite. Bedrijven mogen in de VS onbeperkt bijdragen aan verkiezingscampagnes en in Washington stikt het van de lobbyisten die wetgeving proberen te beïnvloeden in het voordeel van hun cliënten. De gewone burger heeft deze mogelijkheden niet, waardoor zijn belangen veel minder goed vertegenwoordigd worden dan die van de *moneyed interests*, zoals Stiglitz ze noemt. Volgens hem is geen sprake meer van *one man, one vote*, maar van *one dollar, one vote*.

ONTWRICHTING SAMENLEVING

Stiglitz waarschuwt dat grote sociaal-economische ongelijkheid kan leiden tot een ontwrichting van de samenleving. Zo kan een grote mate van ongelijkheid leiden tot spanningen tussen burgers, massale verstoringen in de economie, afnemende sociaal-economische kansen en politieke participatie, toename van de criminaliteit en verkorting van de levensduur. De ongelijkheid in de VS heeft nu al tot gevolg dat miljoenen armen, daklozen en werklozen er psychisch en lichamelijk slecht aan toe zijn. En deze groep is groeiende.

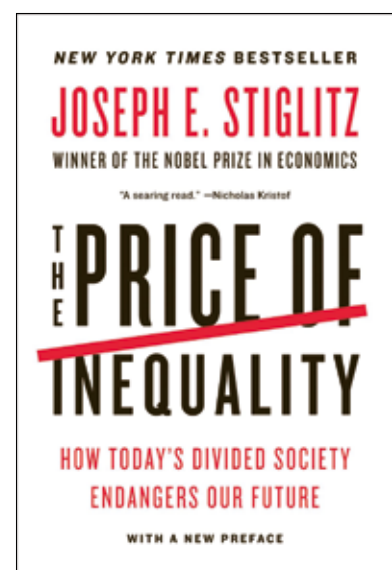
REGULERENDE OVERHEID

Wat er volgens Stiglitz moet gebeuren is dat de overheid weer regulerend optreedt, zoals tijdens de *New Deal* in de jaren dertig. Toen was de ongelijkheid minder groot en groeide de economie snel. Maatregelen die hij voorstelt zijn erop gericht om de rijkdom en macht van de rijken te beperken, onder meer door de belastingen op topinkomens aanzienlijk te verhogen. Dat geld kan dan vervolgens gebruikt worden voor het stimuleren van de economie en voor investeringen in onderwijs, gezondheidszorg en sociale zekerheid. Stiglitz wijst de rijken erop dat zij wel moeten

meewerken, want doen zij dit niet dan spat de economie uit elkaar. Meer gelijkheid is uiteindelijk goed voor iedereen.

NIET ALLEEN IN DE VS

Hoewel Stiglitz vooral ingaat op de toenemende inkomensongelijkheid in de VS, zien we ook in Europa ontwikkelingen die zorgen baren. Zo nemen ook in Duitsland en Zweden de verschillen toe. In Nederland lijkt de inkomensongelijkheid in internationaal vergelijkend perspectief weliswaar relatief klein, maar de vermogensongelijkheid is dat niet en de verschillen tussen de hoogste en laagste inkomensgroep zijn eveneens groot. Ook in Nederland zijn deze verschillen ontstaan door politieke beslissingen, die vooral de belangen van de rijken dienen.

Joseph E. Stiglitz

The price of inequality: How today's divided society endangers our future

Uitgeverij W.W. Norton & Company

SPANNING

VREDE MIDDEN-OOSTEN VERDER WEG DAN OOIT

UITGAVE VAN HET WETENSCHAPPELIJK BUREAU VAN DE SP

Verschijnt 11 keer per jaar, jaargang 16, nummer 11, december 2014

VREDE MIDDEN-OOSTEN VERDER WEG DAN OOI

De SP is als enige politieke partij in Nederland tegen een militaire interventie tegen IS in Syrië en Irak. Buitenlandvoerder Harry van Bommel legt uit hoe IS zo sterk heeft kunnen worden, waarom militair ingrijpen in Syrië en Irak de situatie alleen maar zal verslechteren en hoe IS wel effectief te bestrijden is.

Tiny Kox reisde namens de Raad van Europa af naar Israël en Palestina en betoogt waarom het voor de Palestijnse burgers zo belangrijk is dat Nederland, in navolging van andere Europese landen, de Palestijnse staat erkent. Ook zou de EU volgens hem een veel grotere rol moeten spelen bij het tot stand komen van een duurzame vrede tussen Israëliërs en Palestijnen. Voorlopig is vrede echter verder weg dan ooit, zo laat Kox zien. Rechts en extreemrechts worden in Israël steeds machtiger en de Palestijnse eenheid is ver te zoeken.

Belastingontwijking door multinationals is een groot probleem. Alleen al de EU-lidstaten lopen jaarlijks 150 miljard euro aan inkomsten mis, omdat de grote internationale bedrijven niet de belasting betalen die ze zouden moeten betalen. Financieel geograaf Rodrigo Fernandez licht toe wat hier de gevolgen van zijn en waarom Nederland zo'n belangrijke speler is geworden in het faciliteren van belastingontwijking.

David Hollanders besprak voor *Spanning De Schaduwelite* van Ewald Engelen. Een boek dat weliswaar de nodige ophef heeft veroorzaakt vanwege een 'ledenlijst', maar desalniettemin een zeer relevante boodschap heeft, namelijk dat een schaduwelite van bankiers, toezichthouders, accountants, advocaten en enige wetenschappers en politici alles in het werk stelt om maatregelen tegen te gaan die de financiële markten aan banden zouden moeten leggen.

Afgaande op peilingen en commentaren in de media lijkt het alsof de SP nauwelijks profiteert van het verlies van de PvdA. Diederik Olders onderzocht of dit beeld overeenkomt met de situatie in de ons omringende landen. Hieruit blijkt dat de sociaaldemocraten bijna overal verliezen, maar ook dat de partijen ter linkerkant van de sociaaldemocratie daar niet automatisch van profiteren. Vanuit dit perspectief doet de SP het relatief goed, maar het kan zeker beter.

Farshad Bashir, die namens de SP heeft deelgenomen aan de Parlementaire Enquêtecommissie Woningcorporaties, heeft er vertrouwen in dat een groot deel van de aanbevelingen van de enquêtecommissie zullen worden overgenomen en dat corporaties weer gaan doen waar ze ooit voor opgericht zijn. Jan de Wit, die eerder voorzitter was van de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel, is het met Bashir eens dat een parlementaire enquête daadwerkelijk voor ingrijpende verbeteringen kan zorgen – maar alleen als de Tweede Kamer blijft toezien op de uitvoering van de aanbevelingen.

'In ons straatje' gaat tot slot over de scheidende Uruguayaanse president José Mujica, onder wie de wietteelt, het homohuwelijk en abortus werden gelegaliseerd en die maar liefst 90 procent van zijn salaris afstond aan goede doelen.

INHOUD

3

**'MILITAIRE INTERVENTIE
VERERGERT HET CONFLICT'**

6

**LAAT NEDERLAND
GEEN HEKKENSLUITER
ZIJN BIJ PALESTIJNSE ERKENNING**

9

**NEDERLAND IN DE BAN VAN HET
FISCAAL-FINANCIËEL COMPLEX**

12

DE SCHADUWELITE

14

**GEEF AAD VAN DER NAAD
WEER HOOP**

17

**'HET STELSEL MOET
FLINK OP DE SCHOP'**

20

'IN ONS STRAATJE'

COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP

Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E administratie@sp.nl

Redactieadres

Snouckaertlaan 70

3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E spanning@sp.nl

Redactie

Tijmen Lucie

Hans van Heijningen

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Femke Broekhuijsen

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

foto cover

Hans van Heijningen

**DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID,
GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT**

HARRY VAN BOMMEL OVER IS 'MILITAIRE INTERVENTIE VERERGERT HET CONFLICT'

Tekst: Peter Sas en Hans van Heijningen

De SP heeft een uniek standpunt ten aanzien van de strijd tegen IS in Syrië en Irak. Buitenlandwoordvoerder Harry van Bommel legt uit waarom westers militair ingrijpen niet de oplossing is en wat er wel zou moeten gebeuren om IS te stoppen.

› **In welke mate heeft de Amerikaanse bezetting van Irak bijgedragen aan het ontstaan van IS?**

'Heel veel. IS bestaat voornamelijk uit soennieten, die niet mogen delen in de welvaart en de politieke macht van Irak. Al sinds het begin van de Amerikaanse bezetting in 2003 wordt

de soennitische bevolking stelselmatig uitgesloten. De Amerikanen zijn daar zelf mee begonnen. Zij vertrouwden de soennieten niet, omdat de soennitische minderheid de machtsbasis van Saddam Hussein vormde. Dus het eerste wat de Amerikanen deden toen ze Irak eenmaal bezet hadden, was alle soennieten uit de publieke sector ontslaan. Die mensen voelden zich daardoor enorm in de steek gelaten, ook door de internationale gemeenschap. Generaals die tientallen jaren bij de Iraakse krijgsmacht hadden gewerkt, waren van de ene op de andere dag hun positie kwijt. Hun eer was hen ontnomen, zo voelden zij dat.

Deze generaals zijn nu de leiders van milities die zich bij IS hebben aangesloten.'

› **De Amerikanen hebben de soennitische minderheid ook van zich vervreemd door de politieke macht van Irak bij de sjiïten te leggen.**

'Dat is inderdaad een grote fout geweest. Aanvankelijk hebben de Amerikanen zelf Irak bestuurd. Van mei 2003 tot juni 2004 werd Irak geleid door de Amerikaanse diplomaat Paul Bremer III. Irakezen zeiden schertsend over hem: 'Hij is de nieuwe dictator van Irak.' Maar uiteindelijk wilden de Amerikanen wel weg uit

Irak, dus moesten ze daar lokale mensen installeren die ze konden vertrouwen. Ze kozen daarom voor de sjiïet Al-Maliki, die van 2006 tot 2014 de premier van Irak is geweest. Het probleem was alleen dat Al-Maliki een sterke oriëntatie had op het sjiïetische Iran. Toen de regering rond Al-Maliki werd gevormd hebben de Amerikanen weliswaar steeds betoogd dat het een inclusieve regering moest worden, waarin alle bevolkingsgroepen van Irak vertegenwoordigd waren, maar in de praktijk kwam daar niet veel van terecht. Ja, er zaten soennieten en Koerden in de regering, maar die zaten op ondergeschikte posten. De werkelijke macht lag bij de sjiïeten. Die zagen hun kans schoon om de rollen eindelijk eens om te draaien. Onder Saddam Hussein waren ze onderdrukt, nu werden zij de onderdrukkers. Zo hebben de Amerikanen een enorme frustratie onder de soennieten gecreëerd. Dus als daar een beweging zoals IS ontstaat die zegt: ‘Wij nemen het op voor de soennitische bevolkingsgroep’, dan is het heel verleidelijk voor mensen om zich daarbij aan te sluiten. Vervolgens kwamen daar nog de gewapende krachten uit Syrië bij. Veel van de islamitische milities die tegen Assad vochten, hebben zich bij IS aangesloten. Zo is de vlam in de pan geslagen.’

› **De opmars van IS is razendsnel geweest. Waarom heeft niemand dat zien aankomen? Zo’n grote militaire operatie vereist toch een langdurige en intensieve voorbereiding?**

‘Maar nu ga je uit van de vooronderstelling dat er zoiets is als dé organisatie van IS. In werkelijkheid is het allemaal veel losser. IS is natuurlijk wel een nieuw fenomeen dat het afgelopen jaar is opgekomen. Maar de milities die zich daaronder verenigden, waren al veel langer militair actief, zowel in Irak als in Syrië in de strijd tegen Assad. Een grote militaire voorbereiding was dus gewoonweg niet nodig. De vorming van IS is een geleidelijk proces. Te midden van al die milities in Syrië en Irak bleek er opeens een ‘winning team’ te zijn, namelijk IS. Toen werd het heel opportuun voor de andere groepen om zich daarbij aan te sluiten. En vanaf dat moment is het hard gegaan. Dat kwam ook doordat men niet alleen maar op weerstand stuitte. Een groot deel van

de bevolking verwelkomde de strijders van IS juist. Toen Mosul bijvoorbeeld in juni door IS-strijders werd ingenomen, werd dat door de plaatselijke bevolking als een bevrijding gezien. Het is dus niet zo dat IS overall een enorme strijd heeft moeten leveren. Zodra soldaten van het door en door corrupte Iraakse leger het bericht kregen dat IS eraan kwam, lieten ze hun wapens achter en gingen ze er vandoor. We moeten IS dus niet overschatten. Juist omdat IS zo’n losse structuur heeft, zou het ook zomaar ineens afgelopen kunnen zijn met de opmars. Als de terreinwinst begint tegen te vallen, kunnen veel van die milities zich ook weer heel gemakkelijk uit IS terugtrekken. Maar feitelijk heb je dan nog maar weinig bereikt. Je mag dan misschien IS verslagen hebben, die soennitische milities bestaan dan nog steeds. En het beeld dat zij onderdrukt worden door de sjiïeten en het Westen is dan nog niet veranderd.’

› **Je zegt: we moeten de organisatie van IS niet overschatten. Is de beeldvorming over IS in de westerse media dan onjuist?**

‘Kijk, zowel het Westen als IS hebben er belang bij om de zaken anders voor te stellen dan ze werkelijk zijn. Het was een propagandistische meesterzet toen de soennitische rebellen zich IS begonnen te noemen en zeiden: ‘Wij zijn de Islamitische Staat, we hebben een eigen gebied, eigen wetgeving, eigen politie en een eigen leger.’ In de praktijk valt daar veel op af te dingen. IS is zeker geen homogene beweging die door de kalief Abu Bakr al-Baghdadi centraal wordt aangestuurd met fatwa’s die door lokale commandanten worden uitgevoerd. Zo zit het niet in elkaar. Maar natuurlijk heeft IS zelf er wel belang bij om zich als een hechte staat te presenteren. Naar buiten toe heeft dat een enorme uitstraling. Dat blijkt wel uit het feit dat IS zo’n 10 tot 15 duizend buitenlandse strijders voor zich heeft weten te winnen. Dat is nogal wat! Dat er gezinnen zijn, ook in Nederland, die zeggen: ‘We laten alles achter en we gaan in het kalifaat wonen.’ Dat betekent dat IS een buitengewoon geslaagde propagandacampagne heeft gevoerd. En het Westen gaat daar helemaal in mee. Daar moeten de regeringen immers de steun van de

bevolking zien te verwerven voor militair optreden. En dan helpt het als je IS kunt afschilderen als een schurkenstaat, als een ‘kankergezwell’ dat weggesneden moet worden, zoals Obama zei. Er wordt bij het grote publiek in het Westen gedacht: ‘Die mensen die IS steunen zijn allemaal fundamentalisten die niks anders doen dan ongelovigen onthoofden.’ Maar de realiteit is niet zo zwart-wit. Ja, er zitten mensen bij die ideologisch bevlogen zijn, maar er zitten ook veel mensen bij die zich om pragmatische redenen hebben aangesloten en criminelen en gelukszoekers. Dat de opmars van IS gepaard gaat met grof geweld tegen alles wat niet soennitisch is, dat wordt door sommige aanhangers voor lief genomen. Bovendien zijn er ook soennieten die zich niet voor het karretje van IS laten spannen. Er zijn berichten van soennitische dorpen die weigeren zich bij IS aan te sluiten en waar de inwoners vervolgens massaal worden vermoord.’

› **De SP is geen voorstander van het internationale militaire optreden tegen IS. Waarom niet? Er gebeuren daar toch vreselijke dingen?**

‘Natuurlijk, de daden van IS zijn te gruwelijk voor woorden. Daar moet tegen opgetreden worden. Dat is in eerste instantie een verantwoordelijkheid van de strijdkrachten in de regio, onder meer van Irak en de Koerdische Peshmerga. De internationale gemeenschap heeft wel de plicht te voorkomen dat IS steun krijgt van buitenaf. Nog steeds zijn er berichten dat IS geld en wapens krijgt uit het buitenland, dat IS olie blijft verkopen en dat buitenlandse strijders ongehinderd kunnen afreizen naar IS-gebied. Dat moet allemaal worden tegengegaan. Er moet ook meer humanitaire hulp worden geboden aan de miljoenen vluchtelingen in de regio. Maar door zich militair in het conflict te mengen, gooit het Westen olie op het vuur. Want daardoor kan IS tegen moslims zeggen: ‘Zie je wel, de ongelovigen komen hier naartoe om ons kapot te maken! Dit is de ultieme strijd. Het gaat om het voortbestaan van de islam! Help ons in de strijd tegen de ongelovigen, want zij komen om ons onze manier van leven af te pakken!’ Ons militair mengen in het conflict betekent alleen maar dat we het

Harry van Bommel is buitenlandwoordvoerder namens de SP in de Tweede Kamer.

conflict verdiepen en verlengen. Nu treden we op als de luchtmacht van de sjiietische regering in Bagdad, straks zal ons worden gevraagd om grondtroepen te leveren. Elke militaire deskundige zegt immers dat deze strijd niet vanuit de lucht kan worden gewonnen. Daarin hebben ze volgens mij gelijk. Militair is deze strijd niet te winnen. Het is nodig dat soennieten in Irak weer onderdeel worden van het politieke proces en dat er wordt samengewerkt met de Koerden. Anders valt Irak uiteen en zijn we verder weg dan ooit.

› **Het is dus vooral de regering in Bagdad die het probleem van IS moet aanpakken?**

‘Inderdaad, en dat bevordert je niet door middel van westerse luchtaanvalen op IS. Die vorm van westerse inmenging maakt dat er voor Bagdad geen enkele noodzaak is om in andere delen van het land voor veiligheid te zorgen. Het is wat anders als militaire hulp wordt geboden om genocide te voorkomen, zoals bij het Sinjar-gebergte. De grootschalige militaire aanpak waar nu voor is gekozen, is echter een heilloze weg. Obama heeft gezegd dat zijn aanpak drie jaar zal duren. Je hebt geen glazen bol nodig om te kunnen voorspellen dat deze werkwijze, net als in Afghanistan, vele jaren langer zal gaan duren en geen blijvende stabiliteit op zal leveren. De prijs daarvoor wordt betaald door gewone Irakezen die weinig op hebben met de regering in Bagdad, maar ook niets moeten hebben van IS.

Zij moeten op onze solidariteit in de vorm van humanitaire hulp kunnen blijven rekenen. In november bezocht ik vluchtelingenkampen in Iraaks Koerdistan. De behoefte aan hulp is daar groot.’

› **Ook in Nederland zijn er moslimjongeren die zich aangetrokken voelen tot de strijd van IS. Heeft onze overheid ten aanzien van hen het juiste beleid gevonden?**

‘Ik was laatst bij een lezing van een Britse radicaliseringsdeskundige en hij stelde de zaken helder voor. Hij wees erop dat veel moslimjongeren in Groot-Brittannië een gemarginaliseerd bestaan leiden. Hun kansen op een opleiding zijn goed, maar op een baan gering. In Nederland is de situatie niet veel anders. Deze jongeren hebben het gevoel dat ze door de samenleving met de nek worden aangekeken. Tja, dan is het niet zo verwonderlijk dat ze gevoelig zijn voor de boodschap van IS. Zeker als hen wordt voorgespiegeld dat ze in Syrië een heroïsche ‘vijf-sterren-Jihad’ gaan voeren, waarbij ze dan af en toe van de strijd mogen uitpuffen in luxe resorts met zwembaden, mooie vrouwen enzovoort. Als je dat afzet tegen een gemarginaliseerd bestaan in Amsterdam-West, dan lukt dat natuurlijk. Wat de Nederlandse overheid dus vooral moet doen om verdere radicalisering te voorkomen, is deze gemarginaliseerde jongeren een toekomstperspectief bieden. Zorg voor goede opleidingen, banen, geef hen het gevoel dat ze volwaardig meedoen in Nederland. Dat is de beste manier om IS de wind uit de zeilen te nemen. Maar dat is helaas niet de aanpak die onze regering kiest. Zij kiest eenzijdig voor repressie. Zo heeft begin december een terugkeerde Syrië-ganger drie jaar gevangenisstraf gekregen. Dat is natuurlijk bedoeld om potentiële Syriëgangers af te schrikken. Maar het is zeer de vraag of dat zal werken. Voor veel moslimjongeren zal deze repressie juist het beeld bevestigen van de Nederlandse staat als hun vijand. Het zal de aantrekkingskracht van IS alleen maar vergroten. Nu al moeten Marokkanen zeggen dat ze niet achter IS staan. Maar wat moeten ze straks doen als het conflict nog verder escaleert. Moeten ze dan hun handtekening ergens onder gaan

zetten? Zo drijf je moslimjongeren alleen maar verder in de armen van IS.’

› **Hoe groot acht jij de kans dat het geweld in Irak en Syrië overslaat naar Europa?**

‘Ik denk dat IS er primair op uit is om in de Arabische regio zijn hegemonie te vestigen. Ze zullen vooral streven naar uitbreiding van het kalifaat in Irak en Syrië. Maar dat betekent niet dat wij in Europa veilig zijn voor het geweld van IS. Ik denk dat er zeker een reëel risico is, ook in Nederland. Natuurlijk, veel Syriëgangers zullen gedesillusionerd terugkeren. Velen van hen zullen ook volstrekt getraumatiseerd terugkeren. De grote dosis geweld die ze daar mee hebben gemaakt, zal een enorme impact hebben op hun psychisch functioneren. Het is niet te voorspellen wat deze mensen gaan doen. Zij vormen dus wel degelijk een risico voor de Nederlandse samenleving. IS heeft er ook belang bij om hier mensen naartoe te sturen die aanslagen komen plegen. Stel je eens voor wat voor uitwerking dat zal hebben! Als hier mensen omkomen in aanslagen gepleegd door IS, dan zal de roep onder de Europese bevolking voor militair optreden alleen maar toenemen en dat is precies wat IS wil. Hoe harder het Westen tegen IS optreedt, hoe meer die zich kan opwerpen als dé beschermer van de Islam.’

› **Tijd voor een nieuwe anti-oorlogsbeweging?**

‘Een anti-oorlogsbeweging tover je niet even uit de hoge hoed. Het begint ermee om mensen te informeren waarom de spontane reactie ‘Pak dat tuig!’ niet effectief is. Ik verwacht ook dat de komende maanden en jaren zal blijken dat de strategie van de *coalition of the willing* tot steeds meer ellende zal leiden en mogelijk tot de inzet van westerse grondtroepen. Onze verantwoordelijkheid wordt het dan om niet alleen te informeren, maar ook te mobiliseren. Maar zover zijn we nog niet. De afgelopen maanden heb ik verschillende afdelingen bezocht om op openbare avonden over het Midden-Oosten te discussiëren. Ik roep andere afdelingen op daar in 2015 mee door te gaan.’

LAAT NEDERLAND GEEN HEKKENSLUITER ZIJN BIJ PALESTIJNSE ERKENNING

Tekst en foto: Tiny Kox

De Zweedse regering heeft de Palestijnse staat erkend. De parlementen van Groot-Brittannië, Spanje, Portugal, Ierland en Frankrijk hebben hun regeringen opgeroepen hetzelfde te doen. Nu is het tijd dat Nederland van zich laat horen, vindt SP-senator en Palestina-deskundige Tiny Kox.

Volgens minister Bert Koenders van Buitenlandse Zaken is Nederlandse erkenning van Palestina nog niet in beeld, omdat Nederland geen partij wil worden bij het Israëliisch-Palestijnse conflict. Dat zei hij onlangs in Tweede en Eerste Kamer. Die bewering begint echter hol en achterhaald te klinken nu andere landen wel durven kiezen. Naar verluidt maakt België zich op om steun aan het Palestijnse streven te geven, evenals Finland en Denemarken. De meeste Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie hebben Palestina al officieel erkend, net als de EU-lidstaten Cyprus en Malta.

Minister Koenders relateert de reeks van recente beslissingen in naburige parlementen: in feite zeggen die parlementen volgens hem niet veel anders dan de Nederlandse regering. Dat zou hij niet moeten doen. Zijn partij is voorstander van erkenning en wordt alleen door coalitiegenoot VVD tot terughoudendheid gedwongen – vooral ook omdat die partij weer bang is dat een verandering in beleid de PVV van Geert Wilders (verklaard tegenstander van Palestijnse onafhankelijkheid) in de kaart kan spelen. Een PvdA-minister zou zich resoluter mogen en moeten opstellen, zeker ook in het besef dat de meeste Nederlanders inmiddels begrip hebben voor het erkennen van Palestina.

Het zou tragisch zijn als ons land in Europa straks hekkensluiter blijkt bij de erkenning van Palestina als onafhankelijke staat. Koenders zegt dat die vrees ongegrond is. Volgens hem is er sinds zijn aantreden sprake van een kleine maar betekenisvolle aanpassing van het Nederlandse beleid. Is dat zo? Dat moet nog blijken. De regering beschouwt – zo zegt Koenders – erkenning niet langer als een sluitstuk, maar als een middel dat op enig moment ingezet kan worden om Israël en Palestina tot onderhandelen aan te zetten. Koenders vindt het jammer dat andere lidstaten, zoals Zweden en binnenkort Ierland en andere landen, op eigen houtje de Palestijnse staat erkennen. Volgens Koenders is het veel beter om te kijken wat de Europese Unie namens alle lidstaten zou kunnen doen. Daarbij wijst de minister op de nieuwe Hoge Vertegenwoordiger van de EU: de voormalige minister van Buitenlandse Zaken van Italië, Federica Mogherini. Het moet gezegd dat het een goed teken is dat een van haar eerste optredens buiten de EU in Palestina en Israël was. Daar zei Mogherini dat erkenning van de Palestijnse staat het uiteindelijke doel van de Europese Unie en al haar lidstaten is en dat het tijd is voor Europa om nu in actie te komen en een rol van betekenis te gaan spelen in het vastgelopen vredesproces. De Hoge Vertegenwoordiger sprak de hoop uit dat als haar termijn in Brussel erop zit, Palestina door iedereen als onafhankelijke staat erkend zal zijn. Volgens haar kan dat alleen als er dan ook veilige grenzen voor Israël worden gegarandeerd.

GROTERE ROL EU NOODZAKELIJK

Het is inderdaad tijd dat de Europese Unie haar verantwoordelijkheid neemt en niet langer alles aan de Amerikanen overlaat. Zeker niet na de laatste mislukte bemiddelingspoging van minister John Kerry. Negen maanden lang sprak hij met beide partijen en andere landen in de regio – om uiteindelijk met lege handen te staan. Het is een publiek geheim dat het botte optreden van de Israëliische president Benjamin Netanyahu en zijn extreemrechtse minister van Buitenlandse Zaken Avigdor Lieberman het humeur van Kerry en president Obama flink hebben verpest. Het enige positieve daarvan is dat de Amerikanen nu door schade en schande wijzer geworden, niet langer een rol van Europa tegenhouden. Iets waar de Palestijnse president Abbas al lange tijd om vraagt. Bij alle gesprekken die ik de afgelopen jaren met hem had, bleef hij erop hameren dat als Europa zoveel betaalt aan steun voor zowel Palestina als Israël, de EU ook mee moet gaan bepalen hoe er een duurzame vrede tot stand kan komen.

De EU is de grootste donor van Palestina en een belangrijke handelspartner van zowel Palestina als Israël. Met beide landen heeft de Unie een associatieverdrag gesloten dat hen voordelen biedt. Die verdragen zeggen echter ook dat de mensenrechten door de verdragspartner moeten worden gerespecteerd. Zeker Israël maakt zich op grote schaal schuldig aan schending van die rechten. Natuurlijk door de internationaal als onwettig gekwalificeerde bezetting van de Westelijke Jordaanoever. Maar ook door het plegen van oorlogsmisdaden tijdens de aanvallen op Gaza van de afgelopen zomer. De Verenigde

Een van de vele wekelijkse, soms dagelijkse demonstraties tegen de Israëlische bezetting van Palestijns gebied. Hier in de buurt van Jericho. Alleen al voor het kijken naar de demonstratie krijgen mijn Palestijnse begeleiders een boete van 100 euro.

Naties stellen een onderzoek in en Amnesty International wijst ook verwijtend naar de Israëlische regering.

Opschorten of zelfs opzeggen van het associatieverdrag zou hard aankomen in Israël. Dat geldt ook voor het opleggen van een etiketteringsplicht voor producten die Israël in bezet Palestijns gebied laat maken, maar als Israëlische waar in Europa verkoopt, in flagrante strijd met het internationaal recht. In tegenstelling tot veel andere bezettingen, is die van Palestina uiterst lucratief voor een aantal bedrijven en personen in Israël. Er worden miljarden mee verdiend. Inmiddels zijn naar schatting vijf- tot zeshonderdduizend kolonisten op de Westelijke Jordaanoever in nederzettingen neergestreken. De bouw van nederzettingen is ook een kolossale schending van het internationaal recht inzake bezetting van gebieden. Als je door de Westelijke Jordaanoever reist, zie je hoeveel kostbare grond inmiddels door de kolonisten in beslag is

genomen en onttrokken aan de Palestijnse bevolking. Ter hoogte van Jeruzalem lijken de nederzettingen de Jordaanoever vrijwel in tweeën te splijten, zodat er straks niet twee maar drie los van elkaar staande Palestijnse gebieden zijn: een in Gaza en twee op de Westelijke Jordaanoever. Tel daar nog bij op dat inmiddels de hele Jordaanvallei en de omgeving van de Dode Zee in handen is van Israëlische kolonisten en vrijwel verboden gebied voor Palestijnen, dan wordt de schaal van de illegale kolonisatie en exploitatie van Palestijns gebied duidelijk. Dat zie je ook als je kaarten worden getoond met Israëlische nederzettingen die in clusters met elkaar en met Israël worden verbonden en voor Palestijnen verboden gebied zijn geworden. Als dit stelen van land nog langer doorgaat wordt een tweestatenoplossing feitelijk onmogelijk, daar is iedereen het wel over eens. Dat is ook precies waar de kolonisten naar streven. Voor hen geldt al het land tussen Jordaan en Middellandse Zee als grondgebied van Groot-Israël. Hoe

kleiner ze het Palestijns gebied kunnen maken, hoe groter de kans dat hun droom in vervulling gaat. Maar wel een droom die uiteindelijk alleen als nachtmerrie kan aflopen – voor iedereen in het gebied.

Die kolonisten spelen een steeds belangrijker rol in de Israëlische politiek. Hun belangen maken hen veel actiever in de politiek dan inwoners van Israël zelf. Ze hebben ook veel geld, dat ze bij de beïnvloeding van de politiek kunnen inzetten. De extreemrechtse en uiterst dominante minister van buitenlandse zaken Lieberman is zelf kolonist. Hij woont in een nederzetting bij Bethlehem, vanwaar hij over een speciaal aangelegde weg elke dag naar Jeruzalem kan rijden. Hij is er in een mum, terwijl Palestijnse bewoners van de streek zich met enorme reistijden geconfronteerd zien vanwege de door Israël gebouwde Muur door het Palestijnse land – die ook alweer volgens de internationale rechter alle regels schendt. Als het aan Lieberman en de zijnen ligt, an-

nexeert Israël binnenkort definitief grote delen van de Westelijke Jordaanoever. Ze komen openlijk voor hun plannen uit. Voor de Palestijnen resteert dan nog slechts de Bantoe- stan, naar Zuid-Afrikaans Apartheids- voorbeeld.

Om aan die beweging een halt toe te roepen, zou de EU haar machtsmid- delen eindelijk effectief moeten gaan inzetten. Als het invoeren van een etiketteringsplicht onvoldoende resultaat oplevert, kan vervolgens nog besloten worden tot een Europese boycot van in bezet gebied gemaakte producten.

Een veel sterkere rol voor de Europese Unie is dus – dat zeg ik Koenders na – van groot belang. En het optreden van Federica Mogherini is hoopge- vend. Volgens de minister hebben hij en zijn collega's aan de Hoge Vertegen- woordiger van de EU 'een mandaat zonder taboes' gegeven om met een uitgewerkt voorstel te komen, als het kan al in januari 2015. Randvoorwaar- den zijn dat de Palestijnse staat zich binnen de grenzen van voor 1967 mag ontwikkelen en dat aan Israël veilige grenzen worden gegarandeerd.

ERKENNING PALESTINA

Maar als de Europese Unie eindelijk meer van zich laat horen wil dat niet zeggen dat Nederland nog zwijgzamer en terughoudender moet worden. Inte- gendeel. Nederland, met zijn goede relaties met zowel Israël als Palestina, zou met het erkennen van de Pales- tijnse onafhankelijkheid aan de Palestijnen een helder signaal afgeven van hoop en aan Israël een teken dat het afgelopen moet zijn met het saboteren van onderhandelingen en het misbruiken van de machtspositie tegenover de vrijwel machteloze Palestijnen.

Ondertussen werkt de Palestijnse regering van president Abbas aan een nieuwe poging om zijn land door de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties als lidstaat van de volkerenorga- nisatie op te laten nemen. Abbas kan daarbij rekenen op steun van buurland Jordanië, een van de niet-permanente lidstaten van de Veiligheidsraad. Onlangs verzekerde de Palestijnse president zich ook van de steun van de Arabische Liga. Die heeft als aantrek- kelijk aanbod dat erkenning van

Palestina door de internationale gemeenschap en door Israël ook meteen zou leiden tot erkenning van Israël door de lidstaten van de Arabische Liga. Palestina probeert ook zijn positie in andere internationale organisaties te versterken. In decem- ber werd het waarnemend lid van het Internationaal Strafhof in Den Haag. Daar hopen de Palestijnen nog ooit een strafflucht tegen Israëlische wandaden te kunnen indienen. Eerder verwierf Palestina al het lidmaatschap van UNESCO. En in 2011 werd het op mijn voorstel officieel partner van de Raad van Europa, waardoor daar niet alleen meer het geluid van de Israëli- sche delegatie klinkt, maar evenzo- goed dat van Palestijnse parlementa- riërs.

De recente val van de regering-Netan- yahu en de aangekondigde vervroegde verkiezingen op 17 maart 2015 maken het echter moeilijk om ook maar iets van beweging aan Israëlische kant te krijgen, zeker bij die partijen die voornemens zijn straks samen een nieuwe regering te gaan vormen en die nog veel rechtser en extremer zijn dan de nu juist gevallen regering. De aankondiging van de omstreden wet die Israël formeel als 'Joodse staat' aanduidt, is een indicatie welke kant het straks op kan gaan. Aanne- me van die wet maakt van de 20 procent van de bevolking die het als Arabier toch al erg moeilijk heeft, officieel tweede- rangs burgers – net als van de christe- lijke bevolking overigens. Israëlische oppositiepartijen spreken schande over het wetsvoorstel, dat geregeld door hen als 'racistisch' wordt betiteld. Ook internationaal is er met veront- waardiging op deze nieuwste verscher- ping van de tegenstelling tussen Joodse en niet-Joodse bewoners van het gebied gereageerd.

TWEESTATENOPLOSSING VER WEG

Het is echter zeer de vraag of de partijen die zich in tegenstelling tot die van Netanyahu en Lieberman nog wel blijven inzetten voor een tweesta- tenoplossing via de weg van onderhan- delingen met de Palestijnen, bijtijds in staat zijn om hun aantrekkelijkheid voor de Israëlische kiezers te vergro- ten. Peilingen bieden wat dat betreft niet bar veel hoop. Linkse partijen werken aan een vorm van samenwer- king, ook met partijen die als voorma- lige coalitiepartners nu de buik vol

hebben van de regering-Netanyahu en er wordt bekeken of er een verbond tegen Netanyahu gevormd zou kunnen worden. Het zal allemaal echter uitermate moeizaam worden in de toch al zo verdeelde en versnip- perde Israëlische politiek. Tijdens mijn recente bezoek aan de Knesset, het Israëlische parlement in Jeruzalem, ontmoette ik strijdbare linkse politici, die vinden dat Israël zelf voorop zou moeten lopen bij het erkennen van buurman Palestina als onafhankelijke staat. Dat zou volgens hen eindelijk een klimaat van vertrouwen kunnen brengen na al het opgebouwde wantrouwen aan beide kanten. Hoeveel steun zij echter voor die opvatting zullen verwerven bij de komende verkiezingen, blijft de vraag.

Ondertussen lukt het aan Palestijnse kant ook niet of nauwelijks om de eenheid te herstellen na jaren van splitsing van de Westelijke Jordaano- ever en Gaza. In dat laatste gebied zwaait Hamas nog steeds de scepter, ook al is formeel overeengekomen dat het totale Palestijnse gebied nu weer onder het gezag van de regering van president Abbas valt. Tussen woord en werkelijkheid gaapt echter nog steeds een grote kloof, werd me verteld tijdens mijn laatste bezoek door de onderhandelaars van de PLO. Hamas heeft naar eigen zeggen veel te verliezen en weinig te winnen bij een echt herstel van de eenheid. Dat zal echter nodig zijn om presidents- en parlementsverkiezingen in heel Palestina mogelijk te maken. En verkiezingen zijn steeds dringender nodig om de gebrekkige legitimiteit van president, regering en parlement drastisch op te krikken. Van veel kanten hoor ik dat het vertrouwen in de democratische instituties van het land zwaar onder druk staat. En dat kan weer tot vormen van protest en verzet leiden, waarvan de uitkomst niet te voorspellen is. Recente onlusten lijken daar ook zeker verband mee te houden. Steeds meer Palestijnen worden hopeloos. Alleen al daarom zou erkenning van Palestina door Nederland kunnen bijdragen aan het brengen van enige hoop bij dit zozeer en zo lang gekwelde en onderdrukte volk.

NEDERLAND IN DE BAN VAN HET FISCAAL-FINANCIIEEL COMPLEX

WAAROM IS AANPAK BELASTINGONTWIJKing ZO MOEILIK?

Tekst: Tijmen Lucie

150 miljard euro loopt de Europese Unie jaarlijks mis, omdat grote internationale bedrijven niet de belasting betalen die ze zouden moeten opbrengen. Nederland speelt een belangrijke rol bij het faciliteren van belastingontwijking door multinationals. Financieel geograaf Rodrigo Fernandez: 'De belangen van de grote internationale ondernemingen zijn gemeengoed in de instituties.'

› **Wat zijn de belangrijkste negatieve gevolgen van belastingontwijking door multinationals?**

'Er zijn vier elementen aan verbonden. Het eerste is heel direct zichtbaar, namelijk dat grote bedrijven veel minder belasting betalen. Dit betekent dat werkkenden en het midden- en kleinbedrijf voor de kosten opdraaien. Sinds midden jaren negentig is dat een toenemend probleem. Volgens berekeningen van de Europese Commissie gaat het om 150 miljard euro per jaar in de Europese Unie. Dat staat gelijk aan het totale budget van de EU, of aan de totale uitgaven per jaar aan gezondheidszorg in de Europese Unie.

Een tweede element zijn de systeemrisico's voor de financiële markten. Wat we zien is dat de financiële markten ten opzichte van de reële economie sterk zijn gegroeid. Naast het gereguleerde banksysteem manifesteert zich een schaduwbancair systeem, dat niet gereguleerd is maar wel is verweven met het reguliere banksysteem. Zoals we in 2008 hebben gezien, brengt dit enorme risico's met zich mee. Deze systeemrisico's zijn niet makkelijk in geld uit te drukken, maar hebben wel enorme sociale en politieke repercussies gehad. Zo zijn we nog steeds niet klaar met het verhaal van bezuinigen. Terwijl de private sector dit allemaal creëert, mag de overheid de troep opruimen. In het schaduwbancaire

Foto: Archief SP

Starbucks is een van de multinationals die op grote schaal belasting ontwijkt.

systeem gaat inmiddels 75 biljoen dollar om, verankerd in belastingparadijzen als Nederland. Derde punt is dat het een sterk corrumperend effect heeft op de politieke en economische elites. Het belang van de brievenbuseconomie –

de fiscalisten, gespecialiseerde advocaten en grote accountantskantoren – is vanaf de jaren tachtig in het Amsterdams financieel centrum steeds verder toegenomen. In 1983 kwam er wetgeving die het mogelijk maakte voor brievenbus-bv's om

kapitaal vanuit het buitenland naar Nederland te halen en dan weer weg te sluisen, zonder dat daar specifieke toestemming voor nodig was. Vooral na 2000 zijn de bedragen die daarin omgaan explosief gestegen. In 2008 lagen de in- en uitgaande stromen tussen de 10 en 12 biljoen dollar. De werkgelegenheid daaromheen is wel wat toegenomen, maar hield zeker geen gelijke tred met de bedragen die erin omgaan. Wat je ziet is dat de belangen van een kleine groep, van de grote internationale ondernemingen, gemeengoed zijn geworden bij De Nederlandsche Bank (DNB), het ministerie van Financiën en bij traditionele machtspartijen als VVD, PvdA en het CDA, maar ook bij D66. Ook de wetenschappelijke discipline is gekaapt. Er is geen enkele professor die niet verbonden is aan een private instelling. Ik noem het een fiscaal-financieel complex, een geheel van verschillende publieke en private spelers die een gedeeld gedachtegoed hebben en er ieder op hun eigen manier van profiteren. Vierde en laatste deel is dat het ruimte biedt en geeft aan tal van illegale kapitaalstromen van de maffia en de georganiseerde misdaad. Al met al is het nogal wat en vind ik het bizar dat de belangrijkste partijen in dit land ermee weggelopen door te zeggen dat er niets aan de hand is.'

› **Hoe komt het dat Nederland zo'n grote speler is geworden in het faciliteren van belastingontwijking door multinationals?**

'Er zijn een paar goede redenen. In de eerste plaats is het de trustsector zelf. Amsterdam is mede een financieel centrum geworden dankzij innovaties in de negentiende eeuw. Een van die innovaties was het verpakken en verhandelen van aandelen in de Amerikaanse spoorwegen op de Amsterdamse beurs. Nederland was toen qua inkomen en vermogen een van de rijkste landen van de wereld, maar verdeeld tussen veel kleine spelers. Om dit probleem het hoofd te bieden werden de aandelen opgeknipt in kleine aandelen, die vervolgens op de Amsterdamse beurs verhandeld werden. Daar is een hele industrie uit voortgekomen, de trustsector. In andere landen is deze sector afwezig geweest. Tweede element is dat Nederland

weliswaar een klein land is, maar wel met een paar grote multinationals, zoals Unilever, Shell en Philips. Vooral Shell was eind negentiende eeuw betrokken bij activiteiten van het ministerie van Financiën om belastingverdragen aan te gaan, waar de opkomende multinational voordeel van had. Nederland is nu nog steeds een van de landen met de meeste belastingverdragen ter wereld. Een ander element zijn de Nederlandse Antillen. Vooral in de jaren vijftig en zestig, toen een belastingverdrag met de VS bestond, werd het heel lucratief om via Nederland financiële activiteiten naar de Antillen te verplaatsen. De *Dutch Sandwich* heette dat. Dit waren in feite allemaal historische omstandigheden die Nederland voordelen gaven. Laatste punt is het wezen van de Nederlandse politieke economie, waarin het mogelijk is gebleken dat instituties als DNB en het ministerie van Financiën zo makkelijk meegingen met deze industrie. In hoeverre dit verklaart waarom Nederland nu groter en sterker werd dan andere landen is moeilijk te zeggen. Ierland heeft bijvoorbeeld vanaf de jaren zeventig besloten om er zijn ontwikkelingsmodel van te maken. Het heeft daarbij niet gekozen voor een brievenbuseconomie zoals Nederland, maar heeft het veel meer gekoppeld aan het aantrekken van werkgelegenheid. Ik praat dit niet goed, maar het is wel een ander type belastingparadijs dan Nederland. En in Luxemburg is er behalve het fiscaal-financieel complex niet veel anders. Wat je ziet is dat belastingparadijzen elkaar nodig hebben. Het verhaal gaat niet alleen maar over nationale politieke elites en nationale private actoren, maar ook over transnationale. Daar komen twee dingen bij kijken die vaak worden vergeten. In de eerste plaats de *big four* (de vier grote accountantskantoren PwC, Ernst&Young, Deloitte en KPMG) die over de grenzen actief zijn en een belangrijke rol spelen bij waar belastingontwijking plaatsvindt. Ten tweede is het vanuit financiële belangen uit de VS een manier om het Amerikaanse type kapitalisme levend en dominant te houden. Daarom moet je niet naar individuele gevallen als Nederland, Ierland of Luxemburg kijken, maar naar hoe ze gemeen-

schappelijk tot ontwikkeling zijn gekomen en met elkaar samenhangen.'

› **Belastingontwijking door multinationals is weer volop in het nieuws. Om te beginnen met de geheime Luxemburgse belastingdeals, die begin november uitlekten. Wat hebben deze 'Lux-leaks' onthuld?**

'Een deel van de getallen uit Luxemburg kenden we al, zoals de kapitaalstromen van directe buitenlandse investeringen en de omvang van de banksector. Maar hoe deze deals precies in elkaar zaten wisten we tot nu toe niet precies. Het uitzoeken van een bedrijf kan wel een jaar duren. Nu zijn er tien tot twintig bedrijven uitgezocht. Dat is belangrijk, want hoe meer informatie hoe beter. Maar je kunt je afvragen hoeveel van deze cases de PvdA bijvoorbeeld nodig heeft, voordat ze in actie komt. Wat je ziet is dat een bedrijf als PwC in het Financieel Dagblad schaamteloos weer zijn eigen riedel kan afdraaien, dat er niks illegaals was, dat het de schuld was van landen als de VS die te veel belasting heffen. PwC kan dus rustig met zijn praktijken doorgaan. Veel journalisten hebben het na twee of drie van dit soort verhalen ook wel gehad. Luxemburg kan in elk geval op geen enkele manier meer ontkennen dat wat daar plaatsvindt niet schadelijk is voor andere landen. Maar wat je ziet is dat Juncker in Europa de belangrijkste functie heeft, terwijl hij de architect van Luxemburg als belastingparadijs is. En dat Nederland de vicevoorzitter van de Europese Commissie levert en het Verenigd Koninkrijk de commissaris Financiële Markten. Dan wordt duidelijk dat het fiscaal-financieel complex wel heel goed vertegenwoordigd wordt in Europa. Ik denk dus dat de effecten van de Luxleaks op de politiek beperkt zullen zijn.'

› **Toeval of niet, maar op dezelfde dag als de publicatie van de Luxleaks verscheen het rapport van de Algemene Rekenkamer, dat stelde dat Nederland internationaal gezien niet uit de pas loopt op het gebied van belastingontwijking door multinationals. Hoe beoordeel jij deze conclusie?**

'Ik heb het rapport alleen maar gescand, maar de Algemene Rekenka-

Rodrigo Fernandez is als postdoctoraal onderzoeker verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven, waar hij werkt aan het onderzoeksproject *The real estate/financial complex*. Daarnaast houdt hij zich bij de Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen (SOMO) en als lid van het Tax Justice Network bezig met onderzoek naar belastingontwijking, belastingparadijzen en schaduwbankieren.

mer heeft gekeken naar de *rulings*, de afspraken van de Belastingdienst met bedrijven. De Rekenkamer concludeert dat de regels voldoende zijn, terwijl de Europese Commissie daar een andere mening over heeft. Die vindt dat Nederland ongeoorloofde staatssteun heeft verleend aan bedrijven als Starbucks. Maar ik vind het niet zo interessant of *rulings* wel of niet goed lopen. Waar het om gaat is dat er structureel iets mis is. Dit verhaal wordt uit de weg gegaan. Ik maak me zorgen over de *checks and balances* in de Nederlandse democratie. Een Algemene Rekenkamer zou onafhankelijk moeten zijn, maar afgaande op de conclusie en presentatie van het rapport zit die in hetzelfde kamp als DNB en het ministerie van Financiën. Zo heeft ex-Deloittepartner Doop een belangrijke stem gehad in de productie van dit rapport en zijn conceptversies wel voorgelegd aan fiscalisten die deel uitmaken van het fiscaal financieel complex, maar niet aan critici. Ik vraag me dan af: als de Algemene Rekenkamer niet kritisch kan kijken, wie kan dat dan wel?’

› **De Nederlandse regering lijkt weinig haast te maken met de aanpak van belastingontwijking door multinationals. Internationaal probeert zij zelfs afspraken te frustreren die belastingontwijking**

proberen tegen te gaan. Waar komt deze Nederlandse houding vandaan?

‘De opstelling van dit kabinet wijkt niet af van die van voorgaande kabinetten. Belangrijkste basis ligt in de structurele macht van het fiscaal financieel complex. Geen lobby, want het ministerie van Financiën en DNB doen automatisch al wat in het belang is van de trustsector. Onlangs maakte ik het nog mee op een seminar van fiscalisten toen de directeur toezicht van DNB sprak. De fiscalisten gingen ervan uit dat hij wel met wat aanpassingen kwam, maar de directeur van DNB zei letterlijk: “We weten niet wat schaduwbankieren is, dus we nemen geen maatregelen.” Zo’n directeur heeft helemaal geen lobby nodig. Ik denk werkelijk dat het niks uitmaakt wie de minister of staatssecretaris is, die voert gewoon uit wat hij voor zijn kiezen krijgt. Voor de VVD en de PvdA is belastingontwijking op geen enkele manier een breekpunt. De PvdA heeft er zelfs decennialang aan meegewerkt. Kok heeft als minister van Financiën belangrijke besluiten daartoe genomen en Vermeend natuurlijk. Dit is dus juist een van de punten waar ze het met elkaar eens zijn.’

› **Hoe kan de PvdA meegaan in dit verhaal?**

‘Waarom de PvdA dit doet weet ik niet, maar de partij staat hier niet alleen in. Ook andere sociaaldemocratische en centrumlinkse partijen in Europa gaan erin mee. Voor de PvdA is het punt van belastingontwijking door multinationals niet belangrijk genoeg. Uiteindelijk zou het ook voor de VVD een punt moeten zijn, want het mkb heeft er het meeste last van. Maar ik zie de PvdA als het grootste probleem. Hoe de Europese fractie zich bijvoorbeeld manifesteert, is het toppunt van hypocrisie: door wel in te zien dat er electoraal wat mee te winnen valt om een punt van belastingontwijking te maken, maar dit verder niet te verbinden met wat ze in Den Haag doen.’

› **Wat zou er moeten gebeuren om het probleem van belastingontwijking door multinationals direct aan te pakken?**

‘Het grootste probleem is dat individuele landen het argument hebben dat als zij het niet doen, andere het

doen. Er moet dus een transnationale oplossing komen. Je ziet dat daar nu op twee niveaus aan gewerkt wordt, het niveau van de Europese Unie en van de OESO. In de media wordt de OESO nu gepresenteerd als een soort beschermengel, maar deze club is ook onderdeel van het probleem, want die heeft heel lang alles onder de pet weten te houden. De OESO is gewoon een club van rijkste landen van de wereld en heeft een heel ander belang en ander type oplossing voor ogen dan bijvoorbeeld de VN.

Wat er direct moet en kan gebeuren is *country-by-country reporting*, dat is openheid van zaken geven over waar bedrijven hoeveel belasting betalen. Verder denk ik dat de kapitaaleisen voor brievenbussen moeten worden vergroot. En de substance-eisen – aan welke eisen je als brievenbus moet voldoen om te mogen zeggen dat je in Nederland bestaat – moeten volgens een stappenplan worden verhoogd naar 100 procent. Nu zijn die eisen volstrekt onzinnig. Ik denk dat er genoeg motivatie binnen de EU of de OESO zou moeten zijn om de substance-eisen op te trekken, omdat er nu jaarlijks binnen de TTIP-zone (vrijhandelszone EU-VS) tegen de 300 miljard euro aan belasting wordt ontweken. Activiteiten belasten daar waar ze plaatsvinden, zou je binnen vijf of tien jaar op het niveau van de EU of de OESO in stappen moeten kunnen regelen.

Verder zal er gekeken moeten worden naar hoe je instituties als DNB en het ministerie van Financiën verschoont van de invloed van private belangen. Dus dat je de discussie aangaat over wat Ewald Engelen heeft proberen te doen met zijn boek over de schaduwelite. Want je kunt nog zulke goede voorstellen hebben, maar als je de achterliggende instituties en hoe die zich verhouden tot de besluitvorming in het parlement niet problematiseert, zal er niets veranderen. Zolang het fiscaal financieel complex bestaat, zal het zijn invloed binnen de instituties uitbreiden. Maatregelen doen er dan zelf niet toe, omdat degenen die ze moeten uitvoeren het uiteindelijk toch niet doen.’

DE SCHADUWELITE OPHEF LEIDT AF VAN DE BOODSCHAP

Tekst: David Hollanders Foto: Marco Okhuizen / Hollandse Hoogte ©

Er is nogal wat ophef ontstaan over *De Schaduwelite* van Ewald Engelen. De reden: een ‘ledenlijst’ aan het begin van het boek, met namen van (vermeende) leden van de Nederlandse Schaduwelite. Een lijst die volgens de auteur vooral een gimmick is, en eerder een lijst van hoofdrolspelers. De ophef mag echter de aandacht niet van de boodschap afleiden, die is interessant, scherp en overtuigend.

Wat stelt Engelen nu precies in zijn boek? Hij hakt de recente Nederlandse geschiedenis in twee stukken, voor 2008 en daarna. In het eerste deel schetst Engelen hoe de Nederlandse economie werd wat die nu is: een economie gekenmerkt door grote banken, eindeloze loonmatiging, hoge hypotheekschulden en internationaal uitzonderlijke belastingontwijking. Al decennialang matigt Nederland de lonen ten behoeve van de exportsector. Het gevolg is dat de exportsector goed verdient. Dit komt voor Nederland als geheel tot uitdrukking in grote betalingsbalansoverschotten. Voor werknemers betekent loonmatiging echter achterblijvende koopkracht. Dit is steeds ‘opgelost’ door een toename van private schulden, die vooral gebruikt zijn voor hypotheek. Afgezet tegen het nationaal inkomen heeft Nederland de hoogste hypotheekschuld ter wereld. De bouwsector, makelaars en banken profiteren en lobbyden dan ook voor versoepeling van leenvoorwaarden. Fiscale schuldstimulering via de hypotheekrenteaftrek deed de rest. Banken verdienden ook veel aan financiering van nieuw (commercieel) vastgoed. In 2013 deed dit uiteindelijk SNS Reaal de das om, maar voordien konden vastgoedprojecten volledig met schuld gefinancierd worden. De prijs zou toch wel stijgen. Inmiddels staat 20 procent van de kantoorparken leeg. Medefinanciers van dure vastgoedprojecten waren pensioenfondsen, die sinds de jaren negentig

risicovol beleggen en meer uitbesteden. Waar pensioen ooit een arbeidsvoorwaarde was, beheerd door sociale partners, werd het een financieel product, waarmee vermogensbeheerders belegden in gestructureerde producten, vastgoed en hedgefonds. Inmiddels worden pensioenen gekort...

DOORSLUISPARADIJS

Naast export in de reële sector en schuldopbouw in de monetaire sfeer heeft Nederland een dubieuze koppositie in het fiscale domein. Engelen beschrijft Nederland met de steekwoorden doorsluisparadijs, belastingontwijking en toezichtontduiking. Inderdaad ontduikt Starbucks belastingen via Nederland, ontweek Lehman Brothers de Amerikaanse toezichthouder via Nederland, en geeft het ministerie van Financiën geheime fiscale kortingen aan multinationals. Advocatenkantoren probeerden recent op de Nederlandse ambassade in Kiev Russische oligarchen over te halen om belasting te ontduiken via Nederland, nu het niet meer kon via Cyprus. Minister van Buitenlandse Zaken Timmermans ondersteunde het. Kortom, Nederland is – in tegenstelling tot het zelfbeeld – vergelijkbaar met Luxemburg en Ierland. Via Nederland wordt op grote schaal belasting ontdoken.

SCHITTEREND ONGELUK

Engelen duidt het verdienmodel van de bv Nederland voor de crisis als de uitkomst van een schitterend ongeluk. Het was niet gepland, maar spontaan ontstaan. Er was geen complot, maar het gebeurde gewoon omdat het kon. Natuurlijk lobbyden banken en VNO-NCW (met succes) voor hun eigen belang. En natuurlijk waren toezichthouders met hun ‘marktvriendelijke’ toezicht toeschietelijk. Maar er was geen coördinatie van een groep die aangeduid kan worden met het begrip Schaduwelite. Aldus Engelen. En toen veranderde in 2008 alles – en tegelijkertijd wat Engelen betreft

helemaal niets. Toen moest de Nederlandse belastingbetaler 125 miljard euro op tafel leggen om onder meer ING en ABN AMRO te redden. Later kwam daar SNS Reaal bij. De daardoor olopemde staatsschuld motiveerde vanaf 2010 ongekende bezuinigen. Opvallend is vooral wat niet gebeurde. Banktoezicht werd niet strenger, hypotheekschulden werden niet ontmoedigd, Nederland is een belastingparadijs gebleven en lonen blijven verlaagd (‘gematigd’) worden. En dat is volgens Ewald Engelen dan weer geen toeval.

LOBBYEN, CHANTEREN, VERDRAAIEN

Volgens Engelen wordt elke veranderingspoging sinds 2008 gesaboteerd door een coördinerende schaduwelite van bankiers, toezichthouders, accountants en advocaten, met daarnaast nog enkele politici en academici. Deze schaduwelite zet daarbij als middelen in: ‘lobbyen, dreigen, chanteren, verwarren, *framen*, verdraaien en zwijgen’. Engelen werkt een aantal voorbeelden uit die lezers die niet dagelijks de economie-pagina lezen weinig zullen zeggen. Rode draad is steeds dat de problemen eerst verzwegen worden, daarna ontkend en anders weggespind. Zo kan het gebeuren dat een door de overheid in het leven geroepen commissie-Wijffels over banktoezicht bevolkt wordt door belangenbehartigers (en dus pleit voor een laag eigen vermogen van 4 procent). En zo kan het dat de financiële lobbyclub Holland Finance Centre (waar toezichthouder, banken, accountants en ministeries gezamenlijk lid van zijn), een commerciële consultant (SEO Economisch Onderzoek) een rapport laat schrijven over de Nederlandse rol bij internationale belastingontduiking. Voorspelbare uitkomst: het valt wel mee en het levert Nederland 3000 banen in de advocatuur en accountancy op. En zo kan het dat de talrijke academici met banden met de financiële sector

Ewald Engelen.

steevast hetzelfde zeggen: matig de lonen, laat banken vrij, belastingontduiking is geen probleem, bezuinig op zorg en onderwijs. Economie is in Nederland 'een grote cursus *groupthink*'.

BUITENPROPORTIONELE KRITIEK

De analyse van Engelen is helder en wordt steeds ondersteund met overtuigende en goed uitgewerkte voorbeelden. De enige plek zonder expliciete toelichting, is precies de gewraakte 'ledenlijst', waarop onder anderen Nout Wellink, Bernard Wientjes, Rijkman Groenink en Lodewijk Asscher (die als Amsterdamse wethouder 2,5 miljoen euro gaf aan het Holland Finance Centre) staan. Het boek geeft geen formele criteria en dat is Engelen op veel kritiek komen te staan. Die kritiek is terecht en bevreemdt tegelijkertijd. Het is terecht omdat schrijvers (zeker wetenschappers) hun keuzes moeten motiveren; dat is hier niet gebeurd. Tegelijkertijd volgt het overgrote deel van de lijst direct uit het betoog. Er is geen lijst van de elite denkbaar

waarop Wellink en Wientjes niet staan.

Dat neemt niet weg dat sommige betrokkenen zich – met enig recht – onheus bejegend zullen voelen. Arnoud Boot bijvoorbeeld was weliswaar lid van de commissie-Wijffels maar hij heeft zich wel kritisch uitgelaten over de financiële sector (in het bijzonder inzake het woekerpolis-dossier). Sterker nog, Boot heeft op andere plaatsen gepleit voor een hoog eigen vermogen.

Het laat vooral de spagaat zien waarin kritische academici zitten. Wie directe invloed wil, moet in een commissie zitten, maar wie in een commissie zit, moet kritiek matigen. Dat is een dilemma. Boot heeft het op zijn manier opgelost, Engelen op een andere. Engelen kiest ervoor om zich tot het grote publiek te richten door het schrijven van een populair boek. Want volgens Engelen is reputatieschade het enige dat de schaduwelite echt pijn doet.

Dat laatste verklaart ook de ongekend felle reactie op de ledenlijst. De kritiek op Engelen is buiten alle proporties.

Het is daarbij vooral van belang dat de kritiek niet komt van betrokkenen die recht van spreken hebben; Boot reageerde integendeel juist sportief. De kritiek komt van journalisten en adjunct-hoofdredacteuren van 'gerespecteerde' media als het Financieel Dagblad, de Volkskrant en RTL. Deze journalisten hebben alle neutraliteit en gevoel voor verhoudingen laten varen. Journalisten werpen zich op tot beschermers van de elite in plaats van die – zoals Engelen doet – kritisch te volgen.

WELLICHT BEWUST VERKEERD GERICHT

Wat belangrijker is, is dat de ophef afleidt van de boodschap van het boek. Dat zou onterecht zijn. Het belang van het boek is dat het de politieke belangen en machinaties achter (bewust) technische dossiers laat zien. En politieke machinaties vragen om een politiek antwoord: protest, verzet en confrontatie. Daar zijn kritische journalisten, academici, burgers en politieke partijen voor nodig. De ophef is (wellicht bewust) verkeerd gericht. Terwijl op de Zuidas nog altijd belasting ontweken wordt, woekerpolissen worden verkocht en bonussen worden uitgekeerd, bezuinigt de overheid op zorg en onderwijs om het gat te dichten dat het redden van failliete banken geslagen heeft. Dat is de kern – de rest is afleiding.

Ewald Engelen

De Schaduwelite voor en na de crisis: Niets geleerd, niets vergeten

Uitgeverij Amsterdam University Press

GEEF AAD VAN DER NAAD WEER HOOP

Tekst: Diederik Olders Foto: Beeld en Geluid ©

Waarom pakt de SP niet die (gepeilde) zetels die vrijkomen nu de PvdA leegloopt?

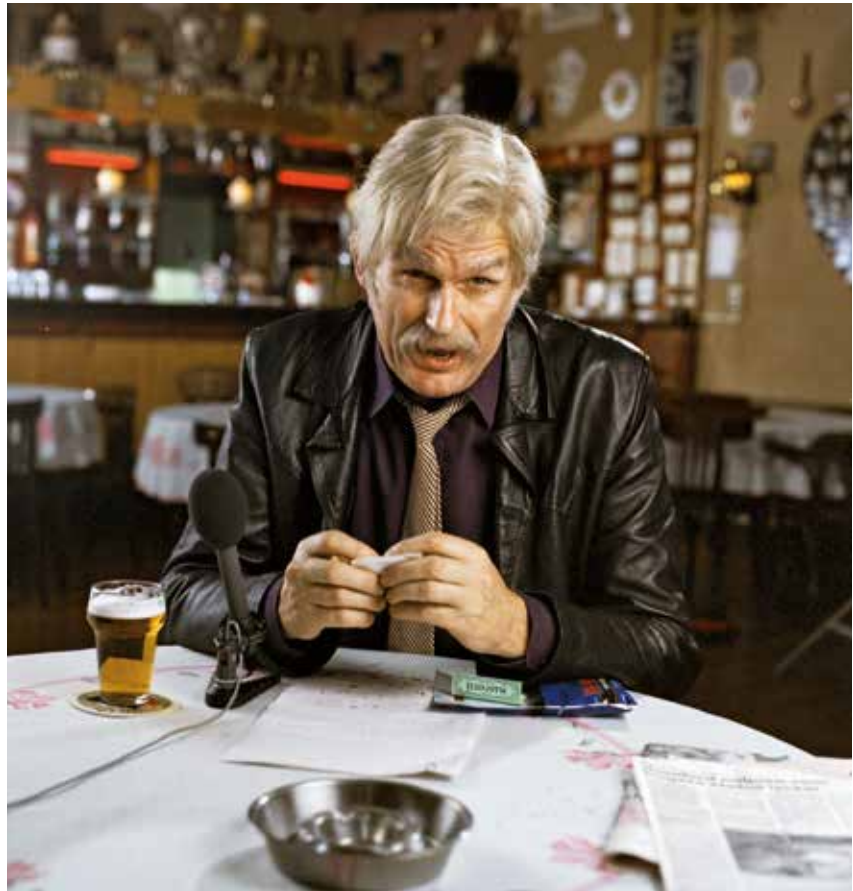
De SP bakt er niks van. De PvdA duikt steeds dieper in de peilingen en al die zetels van teleurgestelde linkse kiezers komen logischerwijze toe aan de partij die nog echt links is: de SP. Maar in de peilingen laat de SP maar een paar zeteltjes winst zien. Dit is de teneur van een aantal commentaren de afgelopen weken. Maar klopt het wel? Om die vraag te beantwoorden is het goed om de vraag in een breder perspectief te plaatsen. Hoe is de Nederlandse situatie vergeleken met de ons omringende landen? Wat zie je als je naar de lange termijn kijkt?

PEILINGEN ZEGT U?

Iedereen die de Tweede Kamerverkiezingen in 2012 bewust heeft meegeemaakt, weet dat peilingen weinig voorspellende waarde hebben voor echte verkiezingsuitslagen. Als in een paar weken tijd twintig peilingszetels kunnen verdampen, weet je dat alleen verkiezingen echte peilingen zijn. De laatste landelijke, echte peiling die we gehad hebben waren de verkiezingen voor het Europees Parlement. Daarbij boekte de SP het beste resultaat dat zij ooit bij Europese verkiezingen had geboekt, en deed de SP het beter dan de PvdA. Zo bezien is de stelling dat de SP het laat liggen niet meer dan een frame om af te leiden van het falen van de sociaaldemocraten. En die uitslag was geen toevalstreffer. Als je alle verkiezingsuitslagen van de SP, vanaf de eerste keer partij eraan meedeed, op een rijtje zet, dan zie je een beeld van onstuitbare groei, zelfs als je de uitschieter naar boven eind 2006 en begin 2007 niet meetelt (zie de grafiek).

OVERSTAPPER WEL DEGELIJK NAAR SP

Overigens is het goed te bedenken dat het pure peilingsgetal nog weinig zegt over welke stemmer naar welke partij overstapt. EenVandaag onderzoekt in zijn peilingen ook overstappers. Daaruit blijkt – wederom voor wat het waard is – dat de SP wél veel gedesil-

Wim de Bie als vakbondsman Aad van der Naad.

lusioneerde PvdA-stemmers krijgt, maar elders weer stemmers verliest. Zodat het totaal uitkomt op lichte groei ten opzichte van de laatste Tweede Kamerverkiezingen. Naast de SP is D66 de grootste concurrent van de PvdA. (destemming.eenvandaag.nl)

JUIST NU

Ook al ziet de grafiek er heel geruststellend uit, toch voelt de langetermijngroei van de SP voor mensen die de partij een warm hart toedragen als veel te langzaam. Vooral als je je bedenkt dat we nog steeds in een economische crisis zitten, veroorzaakt door neoliberal beleid (met steun van de PvdA). Een crisis die langer duurt dan noodzakelijk door neoliberal bezuinigingsbeleid (wederom met steun van de PvdA). Een crisis bovendien waarin die bezuinigingen vooral de (lage) middeninkomens en armsten treffen, terwijl de rijksten er

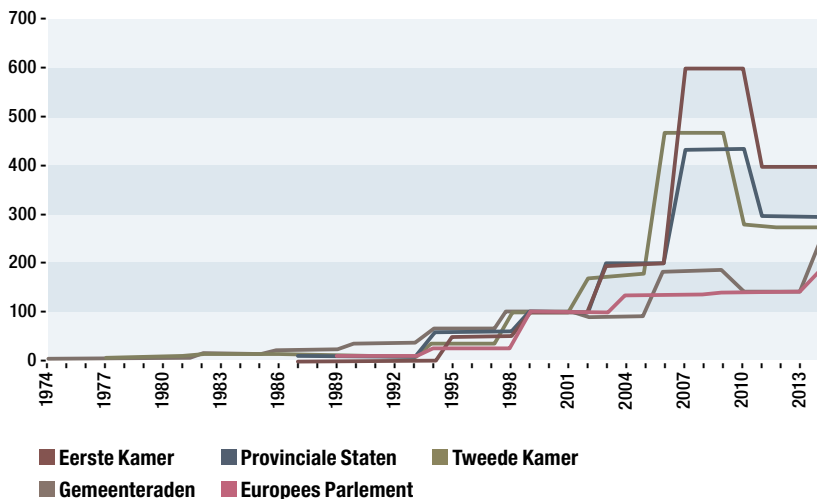
ook tijdens de crisis weer flink op vooruitgaan – zelfs met een extra steuntje in de rug door middel van extra belastingvoordelen ter waarde van 1 miljard per jaar voor de hoogste inkomens (ook hier weer met steun van de PvdA). Dit zou de tijd moeten zijn dat mensen massaal op het alternatief overstappen. Het vertrouwen in de PvdA daalt onder kiezers wel keihard, maar waarom is de SP niet enorm groot – op zijn minst in de peilingen?

SOCIAALDEMOCRATIE VERLIEST IN EUROPA

We stelden deze vraag ook aan bevriende partijen uit Noordwest-Europa: zijn de sociaaldemocraten en de partij(en) links van de sociaaldemocraten communicerende vaten? We kregen analyses uit Duitsland, België, Frankrijk, Groot-Brittannië, Ierland, Denemarken, Finland, Zweden en Noorwegen. Op pagina 16

SP-VERKIEZINGSUITSLAGEN

(genormaliseerd; laatste uitslag vóór 2000 = 100)

Van landelijke verkiezingen zijn de percentages genomen; van verkiezingen waar de SP niet altijd overal meedeed, is het totaal aantal zetels genomen.

staat staat een samenvatting van de reacties die we kregen op die vraag. Het algemene beeld blijkt overal ongeveer hetzelfde: vanuit het lange termijnperspectief verliezen de sociaaldemocraten. In Noorwegen lijken de sociaaldemocraten na jarenlange teruggang (van meer dan 50 procent in 1968 tot 30 procent in 2010) terug in de peilingen met 40 procent, nu er een centrum-rechts kabinet bezig is de armen armer en de rijken rijker te maken. In België is de Vlaamse SP.A al jarenlang aan het verliezen, maar hield de PS in Wallonië nog stand. 2014 toonde voor het eerst een barst in de steun voor de Waalse sociaaldemocraten toen de partij 10 procent van stemmers verloor. Maar het totaalbeeld toont sociaaldemocratische partijen die, net als in Nederland, sinds de jaren zeventig electoraal inzakken.

GEEN COMMUNICERENDE VATEN

Op de vraag of het verlies van de sociaaldemocratie logischerwijs toekomt aan partijen ter linkerzijde, reageert iedereen ontkennend. Als er al iets algemeen over te zeggen is, dan is het wel dat de specifieke historische situatie van het land er nogal toe doet.

Partijen links van de sociaaldemocraten zitten wat verkiezingsuitslagen in Noordwest-Europa betreft altijd ruim

onder de 10 procent, met een enkele uitschieter naar boven. De uitschieter van Sinn Féin is het recentst: bij de Europese verkiezingen van 2014 haalde de Ierse partij bijna 20 procent. De toekomst zal leren of dit bestendigt of dat het inderdaad een uitschieter is.

De SP zit met 10 procent relatief goed in Noordwest-Europa; met Die Linke zijn we koploper. Kortom, dat de sociaaldemocraten aan de verliezende hand zijn, is niet een puur Nederlandse kwestie. Dat de ruimte die daardoor vrijkomt niet automatisch naar links gaat, is ook volgens de Noordwest-Europese lijn. Binnen die ontwikkeling doet de SP het relatief goed.

VERTWIJFELING

Uit de analyses van bevriende partijen komt duidelijk het beeld naar voren dat de sociaaldemocraten het neoliberalisme vanaf de jaren negentig hebben omarmd; en daarmee vaak zelfs expliciet afstand hebben genomen van de 'arbeider' of de ideologie die hen met het lot van die arbeider verbond. Zoals vakbondsmann Aad van der Naad – typetje van Wim de Bie – het destijds verwoordde nadat Wim Kok de ideologische veren had afgeschud: 'die ideologische veren dat zijn wij, de oude makers' – de arbeiders die hun hele leven voor het socialisme hadden gevochten. Het

filmpje verbeeldt wat er met de kiezers van de PvdA gebeurde: in plaats van hernieuwde strijdlust te voelen, nu tegen de PvdA, raakten ze gedesillusioneerd in 'de politiek'. Aad van der Naad zegt tegen Kok: 'bezuinig alles maar kapot, gooi iedereen maar uit de aow; van ons heb je geen last meer' – en hij gooit het vloeitje waarmee hij een sjekkie probeerde te draaien vertwijfeld weg. (Hier nog eens terug te zien: www.youtube.com/watch?v=6zVw9MKIIN4)

OOK DE SP

Dat er een partij met een opmars bezig was, die die woede hand in hand liet gaan met het goede dat je doet, die nog wel geloofde dat socialisme van onderop de toekomst heeft, maakte dat sommige van de gedesillusioneerde kiezers een nieuw thuis vonden. Maar de enorme dominantie van het neoliberalisme – er zou geen alternatief zijn; het einde van de geschiedenis was afgekondigd en nu moesten we alleen nog maar Nederland als een bv zo efficiënt mogelijk runnen – had zijn weerslag op de hoop van mensen. De politiek had hen achtergelaten. En zo lieten mensen de politiek achter. De opkomste cijfers bij verkiezingen dalen al jaren, niet alleen in Nederland. De manier waarop de globalisering zich voltrekt; de manier waarop het neoliberale beleid de verschillen in de samenleving steeds groter maakt; allemaal oorzaken van het ontstaan van een gedemoraliseerde klasse die de politiek als vijand ziet. De ontwikkeling van de SP van 'tegenpartij' naar partij die ook meebestuurde en samenwerkt met anderen om Nederland te veranderen, versterkt in deze omgeving het probleem dat veel SP'ers op straat tegenkomen: namelijk dat ook de SP tot 'de politiek' wordt gerekend die alles alleen maar slechter maakt.

BETER

Er is een boel te doen. Links-van-de-sociaaldemocratie staat voor de uitdaging de hopeloze stem op rechts-populistische partijen, maar vooral de helemaal hopeloze niet-stem om te vormen tot de hoopvolle stem op links. Het uitgangspunt van de SP is lang niet zo slecht als de commentaren graag beweren; historisch en in vergelijking met de ons omringende

landen staat de SP relatief sterk. Stug volhouden lijkt het devies, maar dat is wat anders dan steeds hetzelfde blijven doen. In 2015 komt er weer een SP-congres en wat mij betreft hebben we het ook over de vraag hoe ons sterke punt, namelijk ons contact met de mensen en van onderop verandering organiseren, ingezet kan worden

om Aad van der Naad weer hoop te geven. Niet omdat de SP het slecht doet, maar omdat we het veel beter moeten doen.

Met dank aan: Line Barfod (Enhedslisten, Denemarken), Uta Wegner (Die Linke, Duitsland), Dan Keith (Department of Politics University of Exeter, Engeland), Dag Seierstad (SV, Noorwegen), Aron Etzler (Vänsterpartiet, Zweden), Jussi Saramo (Vasemmistoliitto, Finland), Brian Carty (Sinn Féin, Ierland), Ivo Flachet (PVDA, België), Steve McGiffen (spectrezine.com).

België **PTB-PVDA**

De Vlaamse sociaaldemocraten (SP-A) verloren vanaf de jaren negentig hun arbeiderskiezers vooral aan het Vlaams Belang. De SP-A nam in 2000 'afscheid van de arbeidersklasse' en koos voor de 'middengroep'. In Wallonië is de sociaaldemocratische PS nog sterk in de grote steden. In 2014 verloor de PS 10 procent van de kiezers aan de PTB-PVDA, omdat de PS de federale regering leidde en ermee geïdentificeerd werd. De Franstalige proteststroom situeert zich nu aan de linkerkant van het politieke spectrum, maar er is geen reden waarom dat in de toekomst ook niet aan de rechterkant van het politieke spectrum zou kunnen.

Denemarken **Enhedslisten**

SF (ideologisch tussen Socialdemokraterne en Enhedslisten) Wij (Enhedslisten) winnen een beetje steun van voormalige sociaaldemocraten, maar onze groei komt vooral van mensen van de SF. De DPP (Populistisch rechts) wint veel stemmers van de sociaaldemocraten. Pogingen van de sociaaldemocraten om stoer te doen over bijvoorbeeld immigranten resulteren in verdere groei van DPP.

Duitsland **Die Linke**

De sociaaldemocraten verliezen door het verschijnen van nieuwe partijen. Eerst de Groenen, toen bij de Anschluss PDS, die uiteindelijk Die Linke werd, en nu de rechts-populistische AfD. Zij volgen nog steeds de 'ontsociaaldemocratische' lijn uit de tijd van Blair en Schröder. Ze kiezen voor het 'midden'; en omdat de CDU/CDU sterker is, zijn ze, als ze meeregeren, altijd het kleine broertje.

Finland **Vasemmistoliitto**

De Sociaaldemocraten staan op lichte winst nu, maar vergeleken met hun topjaar 1995 (28 procent) verliezen ze sterk (nu 16 procent). Vasemmistoliitto wint electoraal niets van de sociaaldemocraten. De rechtspopulisten 'Echte Finnen' winnen van de sociaaldemocraten, net zo veel als van de andere midden en rechtse partijen.

Frankrijk **Front de Gauche (PCF), Nouvelle Donne**

In 1999 maakten de sociaaldemocraten (PS) een goede uitslag, met 29 procent van de stemmen. Sindsdien gaat het bergafwaarts, ondanks dat ze het presidentschap nog binnenhaalden. Het omarmen van neoliberal beleid heeft van Hollande de minst populaire president sinds het begin van de peilingen gemaakt. Bij gemeentelijke en Europese verkiezingen haalde de PS de laagste score sinds haar oprichting: 15 procent. De PS remt de afbraak van de welvaartsstaat af. Ze werkt nog voldoende mee met de neoliberale agenda van Europa om daar goedkeuring te krijgen; tegelijk zorgt de afremming niet voor electorale steun. De gedesillusioneerden komen terecht bij het Front National. Links is te verdeeld, al zijn er goede pogingen om zich te verenigen – het Nouvelle Donne is daar een voorbeeld van.

Engeland **Left Unity**

Labour heeft sinds 1970 een deel van de stemmen verloren – net als de conservatieven. Voor beide geldt dat zij stemmers verliezen aan nieuwe opkomende partijen. Links (Left Unity) heeft electoraal de wind niet mee; The Greens hebben veel nieuwe leden en die komen vooral van Labour. Labour lijkt ook bevreesd voor populistisch rechts (UKIP) en past haar immigratiebeleid hieraan aan. Onderzoek lijkt echter uit te wijzen dat UKIP maar 10 procent van haar kiezers van Labour heeft.

Ierland **Sinn Féin**

Sinn Féin staat nu in de peilingen boven de sociaaldemocraten (20 tegen 10 procent), en bij de Europese verkiezingen slaagden de sociaaldemocraten er niet eens in een zetel te halen. Wij krijgen wel teleurgestelde sociaaldemocratische stemmen, maar die gaan ook veel naar kleine partijen en onafhankelijke kandidaten. Daar zitten kandidaten bij over het hele politieke spectrum; in Ierland hebben we geen (grote) rechtspopulistische partij.

Noorwegen **SV**

Het Electoraat gaat weer linksaf omdat de rechts-conservatieve regering veel groepen geprovoceerd heeft met een budget dat geld van de armen en middeninkomens naar de allerrijksten sluist. De SV profiteert daar minimaal van; het zorgt vooral voor een opleving van de sociaaldemocraten. De winst van de sociaaldemocraten komt vooral van de populistisch rechtse regeringspartij FrP; de andere regeringspartij, de conservatieve Høyre, verliest licht.

Zweden **Vänsterpartiet**

Op lange termijn verliezen de sociaaldemocraten terrein. Alleen in de grote steden verliezen ze terrein aan kleinere partijen aan de linkerkant; de Groenen, wij (Vänsterpartiet) en de feministische partij. In de rest van het land verliezen de democraten aan de Zweden Democraten (populistisch rechts). De Zweden Democraten hebben bijna de helft van hun kiezers van de sociaaldemocraten gewonnen. Dit is een bedreiging voor de mogelijkheid van een linkse meerderheid in Zweden.

Vestia-directeur Erik Staal: 'Spijt vind ik een moeilijk woord'.

'HET STELSEL MOET FLINK OP DE SCHOP' FARSHAD BASHIR OVER WONINGCORPORATIES

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Phil Nijhuis / Hollandse Hoogte

Tweede Kamerlid Farshad Bashir was namens de SP lid van de parlementaire enquêtecommissie Woningcorporaties. Hij heeft er vertrouwen in dat een groot deel van de aanbevelingen uit het onderzoeksrapport zal worden overgenomen. 'De politieke partijen moeten luisteren naar de enquêtecommissie die ze zelf hebben ingesteld.'

› **Waarom is de parlementaire enquêtecommissie Woningcorporaties ingesteld?**

'De directe aanleiding hiervoor was het miljardenverlies bij Vestia, met echt grote schade voor de woningcorporatiesector, voor de huurder, maar ook bijna voor de schatkist. Omdat er een systeem is van waarborgen, staan de woningcorporaties voor elkaar garant. Als het misgaat bij een van hen, wordt het geld eerst bij de andere corporaties gehaald. Vervolgens wordt bij het waarborgfonds zelf gekeken, waar ook een pot met geld zit – die overigens nog nooit is aangesproken – en daarna bij het Rijk (en de gemeenten). Vestia was eigenlijk het zoveelste incident, waardoor de

Tweede Kamer wel moest instemmen met een parlementaire enquête om niet alleen de incidenten, maar ook het stelsel zelf diepgaand te onderzoeken.'

› **Welke opdracht kregen jullie mee om te onderzoeken?**

'Na de motie van CDA-Kamerlid Van Bochove is een tijdelijke commissie Woningcorporaties ingesteld, waar ik zelf ook in zat, die een plan van aanpak en onderzoeksvragen heeft opgesteld. De enquête startte bij de verdere verzelfstandiging van woningcorporaties begin jaren negentig en de daaraan gekoppelde bruteringsoperatie in 1995 (wegstrepen van de subsidies van de overheid aan de woningcorporaties tegen de leningen die de corporaties bij het Rijk hadden uitstaan –red.) en liep door tot het moment van het indienen van de motie. Dit onderzoek deden we onder meer aan de hand van de vele incidenten die hebben plaatsgevonden, aan de hand van de literatuur en de parlementaire stukken, en door verhoren onder ede. Belangrijk hierbij om te vertellen is dat ons doel waarheidsvinding en het doen van

aanbevelingen was, niet om mensen veroordeeld te krijgen, want die bevoegdheid heeft een parlementaire enquêtecommissie niet. Dat is werk voor het Openbaar Ministerie. Dat is nu bezig met strafzaken tegen sommige ondervraagden wegens fraude.'

› **Wat is je van de verhoren het meeste bijgebleven?**

'We hadden 57 openbare verhoren. Wij hebben echt iedereen verhoord: van bankiers tot Kamerleden, van huurdersvertegenwoordigers tot directeuren van woningcorporaties die in de fout zijn gegaan en van ministers tot ambtenaren. Wat mij is opgevallen, is dat mensen vaak niet bereid waren tot zelfreflectie en dat de verantwoordelijkheid niet werd genomen voor de dingen die ze verkeerd hebben gedaan. Enkele uitzonderingen daargelaten. Ook was er amper afstemming tussen de betrokken instanties. Bijvoorbeeld als het ging om de giftige derivaten die Vestia en het hele corporatiestelsel op de rand van de afgrond brachten. Verder hebben we nogal wat spraakmakende zaken behandeld, zoals

corporatiebestuurder Möllenkamp, die zich in een Maserati van de zaak liet rondrijden en de kasbeheerder van Vestia, die persoonlijk miljoenen euro's verdiende aan de derivaten die hij zelf afsloot.'

› **Heeft een van de betrokken bestuurders of commissarissen spijt betuigd?**

'Nee, niet echt. De directeur van Vestia, Staal, zei bijvoorbeeld: 'Spijt vind ik een moeilijk woord.' De ex-commissaris van Vestia, de huidige burgemeester van Tilburg Noordanus, vond het zelfs ongepast dat de commissie maar steeds vroeg of mensen spijt hadden. In zijn algemeenheid kun je zeggen dat betrokkenen weinig verantwoordelijkheidsgevoel hadden en weinig zelfreflectie toonden. En dat de verschillende instanties steeds naar elkaar wezen.'

› **En heeft de politiek gefaald?**

'De Kamer heeft er onvoldoende bovenop gezeten. Die heeft begin jaren negentig, in de tijd dat privatiseren en verzelfstandigen gemeengoed waren, gekozen voor brutering en verzelfstandiging – maar toen later bleek dat het niet goed ging en er ernstige incidenten plaatsvonden is er nooit door de Kamer of de regering ingegrepen. Politiek opportunisme speelde daarbij een rol, maar ook coalities die wonen uitruilden tegen iets anders. Dit had uiteraard ook te maken met het bijna heilige vertrouwen dat verschillende politieke meerderheden hadden in zelfregulering. Ook had de corporatiesector soms weinig prioriteit. Toenmalig minister van Financiën Bos maakte bijvoorbeeld een rekenfout bij de kabinetsonderhandelingen en vervolgens mocht minister Vogelaar uitzoeken hoe zij het ging oplossen, terwijl zij veel geld nodig had voor de Vogelaarwijken die formeel een hoofdthema van het kabinetsbeleid waren.'

› **Wat zijn voor jou de belangrijkste conclusies?**

'We waren vaak verbaasd en geschokt van wat we zagen: wanbestuur, ernstig financieel mismanagement, zelfverrijking en enorme beloningen. Staal kreeg bijvoorbeeld 3,5 miljoen euro mee van commissarissen die veelal uit zijn eigen netwerk kwamen. Bestuur-

ders hadden een te machtige positie binnen de corporatie en commissarissen waren niet in staat om als een volwaardige tegenkracht te functioneren. Bankiers en tussenpersonen verkochten hun producten, waar enorme risico's aan vastzaten, aan woningcorporaties en waren vooral geïnteresseerd in hun eigen portemonnee. De toezichthouders vertrouwden vooral op het werk van anderen. En de politiek liet het allemaal gebeuren in de veronderstelling dat zelfregulering werkte.'

› **Wat zijn voor jou de belangrijkste aanbevelingen?**

'Het stelsel moet flink op de schop. Huurders moeten meer te zeggen krijgen bij fusies, bij grote eenmalige investeringen of projecten en bij de benoeming van bestuurders. We stellen ook huurdersraadpleging voor. Gemeenten moeten meer te zeggen krijgen door het opstellen van verplichte prestatieafspraken met de woningcorporaties. De minister wordt verantwoordelijk voor het stelsel en kan daar ook op aangesproken worden. We willen dat er een zelfstandige woonautoriteit komt, die buiten de politiek staat. Bestuurders en commissarissen mogen voortaan maximaal acht jaar op hun plek zitten en het interne toezicht moet professioneler. Ook banken moeten een deel van de risico's dragen. En corporaties moeten ophouden met fuseren. We willen dat grote corporaties worden opgeknipt in kleinere en dat zij stoppen met de bizarre commerciële activiteiten die ze ondernemen.'

› **Dit rapport bewijst in feite het gelijk van de SP. Wij hebben ons vanaf het begin tegen de brutering en verzelfstandiging van de corporatiesector verzet. Gaat er nu echt iets met jullie aanbevelingen gebeuren?**

'Ik wil het graag eerst nog even hebben over ons gelijk. We hebben gelijk gekregen, omdat wij onderzoek doen in de samenleving en onder de mensen. Wij weten wat er gebeurt. Vandaar dat wij al vroeg wisten wat er misging en wat er beter kon. De commissie heeft feitelijk niets anders gedaan dan wat de SP normaal gesproken doet, namelijk analyseren, bekritisieren en vervolgens met aanbevelingen komen. Daarom is dit rapport, net als bij veel andere

Foto: Sander van Oorspronk

Farshad Bashir is sinds 2008 Tweede Kamerlid voor de SP. Hij is woordvoerder verkeer, belastingen en koopwoningen.

enquêtecommissies, een bevestiging van ons gelijk. Maar de vraag is nu: hoe verder? De komende periode wordt er in de Kamer gedebatteerd over de aanbevelingen van de commissie. De ervaring leert dat een groot deel van de aanbevelingen door de Kamer zal worden overgenomen, maar het kan ook anders lopen. De politieke partijen hebben de enquêtecommissie zelf ingesteld. Je mag verwachten dat ze dan de aanbevelingen ook overnemen.'

› **Staat jullie onderzoek niet op gespannen voet met het beleid van minister Blok, een beleid van liberalisatie, huurverhogingen en vermindering van het aantal betaalbare huurwoningen?**

'Over de stijgende huren hebben wij als enquêtecommissie geen uitspraken gedaan, maar je weet wat ik er als SP'er van vind. De aanbevelingen staan inderdaad deels op gespannen voet met het beleid van Blok. Blok wil bijvoorbeeld het toezicht bij het ministerie onderbrengen, terwijl wij juist voor een onafhankelijke toezicht-houder pleiten. Daarom is het interessant om te zien wat de politiek nu doet met die aanbevelingen. Kies je als Kamer voor de korte termijn, dan kies je ervoor om het beleid van Blok voort te zetten. Kies je voor de lange termijn, dan kies je voor onze aanbevelingen waar iedereen bij gebaat is: zowel de huurder als de sector als de politiek. De SP wilde eigenlijk terug naar de verenigingen, maar als ik naar de aanbevelingen van de commissie kijk dan komen we daar wel dicht bij in de buurt. Zowel meer inspraak voor huurders als meer

DRIE VRAGEN AAN JAN DE WIT

› Wat is er met de aanbevelingen uit de parlementaire enquête naar het financieel stelsel gebeurd?

‘De 20 aanbevelingen van het enquêterapport dat op 11 april 2012 gepresenteerd werd, zijn allemaal door de Tweede Kamer overgenomen. Het ministerie van Financiën heeft alle aanbevelingen in een matrix gezet en rapporteerde op gezette tijden over de uitvoering. De Tweede Kamer debatteerde er dan over.

Maar vooral de Europese Unie gooide roet in het eten, door met richtlijnen te komen voor de aanbevelingen. Wij waren bijvoorbeeld voor aanscherping van de Code Banken, op het punt van de bonussen. De EU kwam vervolgens met een aparte richtlijn, die voorschreef dat de bonussen 100 procent mochten zijn van het jaarsalaris en in sommige gevallen (bij systeembanken) zelfs 200 procent! Ongelooflijk, dwars tegen de opvattingen van Nederland in. Gelukkig is Dijsselbloem nu met een wetsvoorstel gekomen waarin de bonussen beperkt worden tot 20 procent.

Ander voorbeeld: de reserves van de banken moeten fors omhoog (van zo'n 3 procent naar 16 procent of meer). Daar was iedereen het mee eens in ons land, behalve de banken natuurlijk. Dankzij de EU hoeven de reserves pas in 2019 verhoogd te worden naar 16 procent of meer. Hoe dat kan? Door de geweldige lobby van de banken in Brussel.’

› Kun je uitleggen waarom een parlementaire enquête meer is dan

toezicht op de corporatiesector maakt immers deel uit van de aanbevelingen. Daarnaast wordt er recht gedaan aan de belangen van de huurders: terug naar kleinschaligheid, ophouden met fusies en stoppen met dure commerciële prestigeprojecten. Voordeel is dat dit rapport door vertegenwoordigers van verschillende partijen wordt gedragen.’

› Is een parlementaire enquête meer dan alleen een middel om misstanden te onderzoeken?

‘De bedoeling is ook dat met aanbevelingen misstanden in de toekomst voorkomen worden. Veel aanbevelingen van de commissie-De Wit (zie

Foto: SP Heerlen

een gedegen onderzoeksrapport dat vervolgens in een la belandt?

‘Een enquête is het machtigste politieke instrument van het parlement. Een enquêtecommissie heeft op grond van de Wet op de Parlementaire Enquête een groot aantal speciale bevoegdheden. Elke Nederlander of ingezetene van ons land is verplicht om mee te werken aan een parlementaire enquête. Een enquêtecommissie kan mensen onder ede horen, ze dwingen te verschijnen, laten gijzelen als ze niet willen praten en ze laten vervolgen voor meened als ze liegen. De enquêtecommissie mag ook plaatsen betreden om rond te kijken.’

› Kan een parlementaire enquête daadwerkelijk voor ingrijpende verbeteringen zorgen?

‘Ja, dat kan. Na de enquête-Van Traa is ingegrepen in de uit de hand gelopen praktijken van de politie rond het doorlaten van drugscontainers en het runnen van

informanten. In het Wetboek van Strafvordering zijn toen precies de bevoegdheden met betrekking tot de opsporing van strafbare feiten door het Openbaar Ministerie en de politie vastgelegd. Na de Bouwenquête, waar ik lid van was, is er een einde gekomen aan de ongeoorloofde kartelafspraken tussen bouwondernemers en kwam er een einde aan de schaduwboekhoudingen. Bij wet zijn vervolgens de regels voor aanbesteding duidelijker vastgelegd.

Na mijn onderzoek naar het Financieel Stelsel zijn er na een periode van deregulering weer regels gesteld aan het optreden van de financiële wereld. Het toezicht van De Nederlandsche Bank is drastisch gewijzigd en het functioneren van de raden van bestuur en van de raden van commissarissen ging op de schop, evenals dat van de accountants. Er werden weer eisen gesteld aan de banken (bonussen, reserves, leverage, splitsing van bankactiviteiten) en de bankenlobby werd transparanter gemaakt.

Maar..., het komt er vooral op aan wat de Tweede Kamer zelf doet met de resultaten van een enquête. Wil de Kamer werkelijk iets veranderen, dan moet ze doorpakken en de regering blijven controleren op een consequente uitvoering van de aanbevelingen. Daar is een meerderheid voor nodig in de Kamer. Als die meerderheid er niet aan trekt, dan sterft het rapport een stille dood.’

Jan de Wit was voorzitter van de Parlementaire Enquêtecommissie Financieel Stelsel

enquête moeten worden ingesteld. Alleen voor grote onderwerpen, over zaken waar mensen echt wat aan hebben. Een parlementaire enquête is, zoals ik al zei, feitelijk hetzelfde als wat de SP dagelijks doet: analyseren, bekritisieren en vervolgens met verbetervoorstellen komen. Voordeel is ook dat we zeer grondig onderzoek hebben kunnen doen. Zo hebben we vergelijkingen gemaakt met het buitenland en ook met andere stelsels: de zorg en het onderwijs. Door deze stevige onderbouwing kunnen we kritiek makkelijk weerleggen.’

› Staat het nut van een parlementaire enquête voor jou vast?

‘Jazeker, mits je er zuinig mee omgaat. Niet voor alles zou een parlementaire

'IN ONS STRAATJE' AFDRACHTREGELING IN OPTIMA FORMA

Tekst: Tijmen Lucie Foto: Agencia Brasil CC

Binnenkort komt er een einde aan de vijfjarige regeerperiode van de Uruguayaanse president José Mujica. Onder zijn bewind zijn de wietteelt, het homohuwelijk en abortus gelegaliseerd. Maar bovenal heeft Mujica bekendheid gekregen als de president die 90 procent van zijn salaris aan goede doelen gaf.

Dat José Mujica ooit president van Uruguay zou worden, mag je gerust opmerkelijk noemen. Vanaf de jaren zestig was hij immers lid van de Tupamaros, een linkse stadsguerrillabeweging die zich liet inspireren door de Cubaanse revolutie en streed tegen de ongelijke verdeling van de welvaart in Uruguay.

GUERRILLA

Aanvankelijk beroofden de Tupamaros banken en verdeelden ze het geld onder de armen, net als Robin Hood. Maar toen de Uruguayaanse regering vanaf 1968 steeds repressiever werd en op grote schaal burgers liet martelen, radicaliseerden de Tupamaros. Zij pleegden bomaanslagen en ontvoerden en vermoordden politici, politieagenten en zakenlieden. Ook Mujica deed mee. Hij werd vier keer opgepakt, maar wist telkens te ontsnappen. Niet lang na zijn laatste arrestatie in 1972 pleegden militairen een staatsgreep. Voor Mujica volgden dertien jaar van eenzame opsluiting en marteling. Die jaren hebben hem gevormd. Vaak zei hij: 'We vechten nog altijd voor dezelfde zaken als toen, maar met andere middelen.'

POLITICUS

Na het herstel van de democratie in 1985 kwam hij vrij en legden hij en de andere Tupamaros de wapens neer en vormden de guerrillabeweging om tot een politieke partij. Onder de naam Beweging van Volksparticipatie (MPP)

José Mujica.

ging deze deel uitmaken van het linkse Breed Front. Mujica werd in 1994 namens de MPP gekozen tot afgevaardigde en in 1999 werd hij senator. In 2005 werd hij benoemd tot minister van Landbouw, Visserij en Veeveelt, maar drie jaar later trad hij alweer af, om vervolgens opnieuw senator te worden. In 2009 won hij uiteindelijk als kandidaat van het Breed Front de presidentsverkiezingen.

VERDIENSTEN ALS PRESIDENT

Onder Mujica legaliseerde Uruguay in 2013 als eerste land ter wereld het gebruik, de verkoop en de teelt van wiet. Critici diende hij steevast van replek met de woorden: 'Veel erger dan drugsgebruik is drugshandel.' Zijn argument was dat door legalisering de controle over de productie en de verspreiding van marihuana bij de overheid komt te liggen, in plaats van bij criminelen. Eerder legaliseerde Uruguay onder Mujica ook al abortus en het homohuwelijk. Zelf zei hij hierover: 'We pasten een heel simpel principe toe: erken de feiten. Abortus is zo oud als de wereld. Het homohuwelijk, kom op, dat is ouder dan de wereld. We hadden Julius Cesar, Alexander de Grote, alsjeblieft. Om te zeggen dat het modern is, kom op, het is ouder dan wij zelf zijn. Het is een

feit dat het bestaat. Als we het niet zouden legaliseren, dan zouden we mensen onnodig pijn doen.'

Maar misschien nog wel zijn grootste verdienste is dat hij als president zijn revolutionaire idealen trouw is gebleven. Hij vond een balans tussen sociale hervormingen voor de armen en het tegelijkertijd tevreden houden van mensen die het wat beter hebben. Op de index van ongelijkheid die de Wereldbank bijhoudt, staat Uruguay er van alle Latijns-Amerikaanse landen het beste voor. Ook bracht Mujica zijn idealen zelf in de praktijk door ervoor te kiezen om niet in het presidentiële paleis te wonen, maar in zijn eigen, bescheiden woning. Daarnaast rijdt hij nog steeds rond in zijn Volkswagen Kever uit 1987 en kleedt hij zich zeer eenvoudig. Ongeveer 90 procent van zijn salaris draagt hij af aan sociale projecten. Vandaar dat hij al snel werd uitgeroepen tot 'de armste president ter wereld', maar daar was hij het zelf niet mee eens.

'Ik word de armste president genoemd, maar ik ben niet arm. Arm zijn degenen die alleen maar werken om een dure levensstijl te onderhouden en altijd maar meer willen.' Ook bij andere gelegenheden sprak hij zich uit tegen een economisch model waarin de markt alles bepaalt en alles in termen van geld wordt uitgedrukt.

Mujica kan helaas niet herkozen worden, want de Uruguayaanse grondwet verbiedt een tweede aaneengesloten regeringstermijn voor een president. In theorie zou hij zich over vijf jaar weer herkiesbaar mogen stellen, maar gezien zijn leeftijd van 79 jaar is die kans erg klein.

Bron:

Floor Boon, 'President van de armen', in: *NRC Handelsblad*, 28 november 2014.